Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ

В ОСЕМ ТОМА

Редакционна колегия
СОНЯ БАЕВА, ДОЧО ЛЕКОВ, СТОЯНКА МИХАЙЛОВА, ПЕТКО ТОТЕВ, ЦВЕТА УНДЖИЕВА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ ОСМИ

ПИСМА

Под редакцията на
СОНЯ БАЕВА

СОФИЯ 1982

Петко Р. Славейков

8

8

СЪЧИНЕНИЯ

Български писател

Петко Р. Славейков

Петко Р. Славейков

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ

© изд. «Български писател», 1982
c/o Jusautor, Sofia

ПИСМА

ДО ЦВЯТКО НЕДЕВ — ГАБРОВО

1

Севлиево, 31 януари 1847

Словесний Друже г. Цвятко!

Писах Ви, което ще да ви пиша, настоящето же ми писание не служи за подлог никакъв, освен что ви привручавам Известникът Богоев, когото прочетши преписах и най-отдолу така начертах.

Нали е грехота от български, и славяноболгарски писатели, като земате парите на тия българи, които от денонощният си труд горките отделят та дават, да спомагат за книги, от които ся надяват да чуят някоя полза, да ви виждат и четат припиранията.

Кога бъди да ся кара
знае й гиздава Мара.

Земайте на хората парите, пък ся салт карайте, благоже благоже! Уви, словеснаго дурачества! Оле, суетнаго ворования!!!

С таквиз думи — аз знам да ся пърша,
но да видим каква полза върша.
Не да пиша, само да ся кърша,
но и незнаинство да обърша.
(тоест изтребя)

За греческите газети писах ви да ми известите и ето пак ви питам, колко ся дават, де ся приима помощ, а? Отговорете, аз съм по-млад и пò немам работа, може да ви пиша честичко, а ви кога ви пригледне. Петко Рачов.

Януария 31 (1847)

(С адрес) Габровскому учителю г. Цвятку Недюву. В Габров.

2

Севлиево, 15 февруари 1847

Словесний друже!

Человекът, който книгите донесъл, не мя намерил, гдето оставил книгите. Казаха ми, че му дали 27 и половина. Получи ли ги, не ли, отговори, защото аз ги дадох тука.

Молим ви прочее тежко да ви не иде, что ви товарим сал да ми изпращате писмата, защото тука не можем да ги изпращам, както знаеш, че севлиевци не са гезгинчии, да заглади приятелството секи един мисли. . . (пропуснат текст, СБ). (Богоевите орли), понеже не знаех как е нарицанието на газетите му, а когато бях при Ваше словесие, бяха дошли цариградските газети, в които помянуваше за тях и думаше, че имали наименование «Български орел». Това е что съм ти писал и пиша в предните си писма — че ти изпращам нея газета — остана обаче да я види дядо Хаджи и сега у него е. Изпраща я за греческите газети. В друго писмо ще ти ся отговорим дано намеря още едного. За обявлението, нали знаете дрези, че аз откъм тия работи съм пешак, не знам речи, яде ли ся, пие ли ся, със сочаница ли ся вари. Не жалим за 4-те рубиета, ни за трудът, но как да направя, не знаеш ли, че сам человек ничто не може да направи, а най-паче онзи, който ничто не знае. Да ви е прочие побуждение потребата на много книги в Болгария за прочитание, за да подканяте ся да ми помогнете на това, което мним, че не ще

да е без полза на отечеството ни дело! Отговаряш ся, че може и без да ходя, само ся напечатва, а забравил си да пишеш как; не знаеш ли, че това мене е незнайно, тряба да ми ся отговориш така: «Прати 4 рубиета и обявлението еди-де, пиши до еди-кого, той може да ти извърши работата.» И аз да ви река, на другиго надежда нямам, освен господину учителю Христодулу и на Ваше Словесие. Наше (е) това дело, ваше настояние, обща полза. Не ще да мине без заплащанието на услугите ви и без да ся не поменат с подобающите на настоянието ваше похвали. Ето, обявлението ви проваждам, ако го поемате това дело врьх вас си, пишете на сутрината да ви пратим речените рубиета и пишете в Букурещ до някой ваш директор или до типограф, или до когото ви знаете, да предстои да го напечати. Като получите настоящето ми (ако го поемете), отговорете, за да ви пратим рубиетата, и ми назначете как ще направите, до когото ще пращате В. Сл., бива ли, потребно ли е и мойто едно посланийце, за до колко време може ся напечата и да доде до мен. Може ли до Гергьовден, защото и аз си имам сметание. Ако ли времето ви не допуща за такива услуги, да ви склоня поне да мя настаните до де и кого, и как да пиша. Огън бо мя я обзело, и не можем вече ни да спим. Други път пиша, превождам, сега ни ми ся пише, ни превожда. Что да река, и хляб не ми ся яде от желание на свят това да излезе, да ся начертае една резчица от моята ръка добро на моето отечество. Ре-ще някой — имам време, знам ли аз, мнози уснуша и не восташа. Колкото мя това нуди да направя това, още повече мя кара да бързам неспокойният ми дух, който до толко мя е ввел в мерак, както ти казвам, чтото и сънят отнел от очите ми. Ако и да ся мъча да го изпъдя, но всуе, всячески ся затемелил в мене. Легна да спя, а сънувам, че как ми изпроваждате обявлението и как предстоявате, което ся надявам не насън, но и яве да го видим. Тъй ще го видим от Ваше словесие побуждени от родолюбие, подканени от изискването приятелства, а преимуществено от общата полза. Ако имаше да ви пиша друго, като записах това, забравих за песните, защо ги оставям Фотинову, отговори ща ти ся подир. Друго не ми е в ум, освен да ви чакам ответа и да ви ся наричам.

Всегдашний друг П. Р.

847, февруария 15, из Севлиево.

За тюмюсчето не знам що да ти ся отговоря, с тия наши началници, както ти пиша в онова писмо, така и аз, слава богу, че позавъдих някой приятел, та ми ся намират сегиз-тогиз в потребата.

(С адрес) Его словесию г. Господину Цвятку Н. учител Габ(ровскому). С целованием. В Габров.

3

ОБЯВЛЕНИЕ

Любезнии Еднородци!

Явна е ползата от прочитанието на книгите, знайна же е и скудостта в книгите на българският язик. Това катадневно мя е скорбило, то мя и побудило да са хвана у перото и да приведа писмовникът Курганов, единадесятопътя печатаната книга в Русия без граматиката. И разделих я, както си е разделена на две части, понеже е книга много голяма, и издавам обявление сега само за първата част, която ще да има освен различните нравоучителни, полезни и разговорни повести; и описание на каквините по-значителних европейских народов, разговор за любомудрието, някои правила за стихотворството. Още ще да е накичена с някои преведени и мои стихове.

Уверен съм прочее как ще да помогнете за изданието на тая книга заедно же и на новопроращающаята наша книжнина, като си подпишете имената с помощта. Цената на тая книга определява ся 12 гроша турски пари и 6-тях ще давате сега, като се подписвате тому что има обявлението и подписва, а той ще ги изпраща в Търнов до г. Стефана П. Ахтар или до мене, а другите 6 — като получите книгите. Изданието зависи от спомоществователите.

Здраствуйте

1847, Севлиево

Вашанец
Петко Рачов,
учител Севлиевский

4

Севлиево, 1 март 1847

Дражайший друже, Г. Цвятко,

Ах! Ах! Ах! Това трестрочното ах да ви набележи от части скърбта, която мя обладава. Да не сякаш, че преднята неделя не ви писах, защо видиш, чи аз, за да пише не ся леня; но слушай какво е возпоследовало, слушай и чуди ся; слушай и диви ся; человек бо немощен, и аз като человек оная неделя бях нечто кефсис от повлечището (салгънът), когато дядо Недко ми донесъл писъмцето, не можйх повън да изляза да го видя и да го зема. Той человекът го дава на дяда ха(джи) Стояна да ми го даде, а той като го зема, вижда, че е от Габров, до мен да не би вътре нещо грозно за него написано да е, и разпечатва ми писъмцето (оле мнителнаго варварства) да не би някак грозно писал ваше словесие в писмото за него, че бил подписан в тимюсючето (виж сега дурачество) и това му недоволно, ами аз нямам хабер, че ми дошло писмо, пиша ви друго пак за първият подлог, сам не можа да го занеса, давам го на едно момче да го даде на ханджият да го изпрати, а той заръчал на ханджият, като му дам писмо, да му го даде. Ако ли не го дам на ханджият, на който человек го дам, да му каже. И така улучва и мойто тогавашно писмо (ах! ах! ах!) и разпечатва го, не може да го чете, да вика у Никола не смей, виква едно от внучатата си, което е по-силно. Прочело ли го е, не е ли, не мога да знам, после разумях аз, че има до мен писмо, пратих от дяда Недка да го искам, той казва, че го дал на дяда ха(джи) Стоян. Аз пак му пращам — като си го дал на хаджи Стоян, искай го сам, защо толкоз време като не ми го е дал, аз не смея да му го искам. Дядо Недко отива пак, какъвто си е той серт, скарва ся той с него — какъв си-ти, чужди книги да разпечатваш, не знаеш ли, че според царското повеление сюргюн теглюваш! Бре!! Той тогава като фръква — Какъв е той? Какъв е той, на една касаба слуга, че да изпраща по 10—12 писма на неделята, какъв маслат има, той за колко хиляди гроша прибръща, че толко писма му идат? Аз имам 5—6000 гроша и съм чутен от изток до запад, че мен в годината 2 писма не ми

идат, а нему толкова. Такива и други много. Обаче дядо Недко зема писмото, донесе ми го и ето ти му сега ответът: проваждам 4-те рубиета, надявам ся да ся добри, защо приятел ги е дал. Сичко, което ми пишахте в писмото, разумях го, че от приятелско сърце и от дружеско перо било назначено, обаче Драгий ми «аще труд умножится, то въздаяние неумалится»[1], и паки «Для снискания славы във вечности никакого должайшаго времени жалет не должно.[2] Еще же «Краткия с добродетели подвиги вечным награждаются увеселением»[3]. Тия и други такови ся, които мя повдигат на това и прилежности охоту придават, че каквото бог даде «мысль за морями, а смерть за плечами», кон може, вол може, но кога бог не поможе, обаче бог дава, но в кошара не вкарва, помогни си, да ти помогна, тряба прочее в това старание, на което последова надежда. Помянава ви пак, за да предстоявате, не че сте ся оставили да не предстоявате и не че родолюбието ви ще ви остави да не предстоявате, но защото съм уверен за това и ви пиша охоте болшую охоту придавая. За книгите парите ханджият отишел за ракия, немаше го да зема ония, а пак време нямах и смутен бях, не можех да търся други. Прати по-скоричко, ако ти ся падне, газетите насам до мен, че няма с какво да ся илиндисвам, че за книгите парите ханджият до петък ще ви доде изпрати щем ги, а за газетите ако на разпетият петък ги не изпратя, по Воскресение сам ще дода да ви видим и да ги платя. — Молим ви отговорете ми кога може да излезе обявлението, до Георгиевден може ли, дано би бог дал и вашето старание да стане по-скоричко, и за обявлението още едно ли рубие иска, две ли, пиши ми. — Да ви не дотегва, друже, дългото ми писмо, защо аз като хвана да пиша едному приятелю (понеже тука рядко ги имам), че ми е мило да си отделя перото, знам и кратко, но ми ся струва че не поздравих.

Ваш искренний друг П. Рачов

1-го марта 1847, Севлиево (С адрес) Его Словесию г.г. Цвятку Недювичу, учителю Габровскому. С целованием. В Габрово.

50 обявления да станат, още харч ако тряба, отпиши ми.

[1] Ако трудът се увеличи, възнаграждението не ще се намали (ц. слав.).

[2] Ако искаш да спечелиш вечна слава, не жали нито труд, нито време (рус.).

[3] Кратките добродетелни подвизи се награждават с вечна радост (рус.).

Севлиево, 29 март 1847

Словеснийши друже Г. Цвятко!

Като гледам управите на нашите севлиевци, вехна и жълтея, студени тръпки мя побиват, поменах аз заради таблиците за парите и да беше отнейде да гледаш какво зрелище: — Какво е то? Что е? Кой му е поръчал нему (на дяда хаджия) да купува букви (не могат да ги получават таблици, ами букви ги викат), что му са биле букви, децата ни си имаха наустници да четат. Бела си патих, недвижим седях да ги гледам и със слезокапленни очи излезох, дивящ ся вкупе и гневящ ся, но что! — терпение — но и с него покой не намирам. Седим и сякам, че Ваше Словесие сѣ на мен ви е криво, защо аз земах книгите, че ви стоят парите така, обаче словесни сте, може да разумеете, че аз никаква погрешност нямам от това, аз така ли се надявах да мя посрещнат севлиевци, ах! Кленуся Дием, аз станах причината да стоят парите ви, кога можаше от друго място по-скоро да ги земеш — аз пак ща да стана причина да ги извадя, обаче с той начин — прати тюмюсючето до мен у едно даскал Николово писмо, а пак пиши друго писмо до сичките, които ся подписани у него поименно ги напиши в началото на писмото, а го подпиши до хаджи Христа у Е[лена] пиши им, ако щеш така, щях да дода пак, сам времето ми не допусти. Имаме хесап и други с учител Петра, комуто пращам тюмюсюка да му дадете парите — и за таблиците парите, обаче тряба за тях да пишеш някак, как ся остали върху ми, че полесно да ги извадя, ако ти е воля, и за тюмюсючето пиши така, обаче то е лесно, ама за таблиците тряба, защо и не са подписани и карат ся за тях, с една реч, неустроена работа никак, ама как-как жив господ и жива душа моя твоя, не ще да ги оставим. . . (скъсано) ти извадим без повреда, йок ако щеш да видиш Севлиево още веднаж и да чуеш кавги и крамоли, идваш сам. Хесапите, дето щяха да ги виждат каквото си. . . (скъсано) само за кавги а работа никаква — да ми отпишеш у[чител] Христодул лятос ще ли стои, за букурешкото горение колкото си сведом. . . книги колкото ся намират за продан от най-

малка до най-голама по имя с цената заедно да ми отпишеш.

Поздравлява та у[чител] Николай. Аз пазарим ся за на Ловеч и пазаряли ся не ли се, ща да дода да ся видим по Георгиевден непременно, да ти донеса парите и да земем книги, които ми арёсат.

Същий

Март, 29-ти, 1847

(С адрес) Словесному ми другу г-ну Цвятку Недюовичу, учителю Габровскому. С целованием. У Габров.

6

Ловеч, 27 декември 1847

Любезний друг!

Досега що ся не отговорих на писмото ви още летос пратено не е била друга причина (защо надевам ся отчасти да знаеш колко аз мълча и колко любя да пиша), но чрезмерното ми старание за изданието Кургана, понеже знаеш различните препятствия, които ми ся улучиха, но на препятствията сетнината добра биде. Благодаря всевишняго бога за дохождането ми в Ловеч, по-премного, чтото освен что много ми предстояха за изданието книжици при том и сега на Димитровден покачиха ми цената от 2500 на 3300 за година. Понеже мя искаха и от долного училище ми наддадоха, зато и те ми покачиха, и съм благодарен по-премного. Сега думам, като са освободих от старанието кое за спомоществователи Кургану имах, друго ми не остава, кроме пак приятелите си да посещавам, да ся за здравието им научавам — през дните ти пратих 12-месячни указания за Г. Ангелча живописца тревненца, с които не имах время да ви пиша, но ето 60 гроша са пазарени, 10 съм зел, 50 щете земите, от които щете задържите колкото ви съм длъжен, а прочиите щете ги пратите до учител Никола в Севлиево и му явявате, защо

нямам время аз да му пиша, че имам кадрите на сичкий вет и нов завет. Ако му са потребни, да ми пише, цена 150. Но ся цариски и ся чисти, а не като тия числом са 60 осмолистени листовце, но много изрядно и подробно описани — и от настоящите колкото иска други да му пратя. — Да ми пратите 1 речник Кума от Гречески на руски и французшки что е. Ако имате за продан, приносящий да земне парите, моля ся, ако имате, незабавно да ми пратите. Да ми пишете какви други руски и гречески книги ви ся нахождат за продан с цената.

Ваш знайний Петко Рачов, учител Ловчанский.

За табли, що ми пишахте, бяха донесли епитропите от Свищов, но ся изхарчаха, ако са с умерена цена таблите ви, пратете ми да ви похарча няколко. Сега е время, защо долното училище сега стъкмява.

Същий

Из Ловеч за Габрово, на 27-го д-мвриа 1847

(С адрес) На негово Словесие г. Цвятка, учителя Габровского. Незабавно! В Габров.

7

Севлиево, 1847

Словеснейший г.г. Цвятко,

Чрез Габровското училище, 17-го майа получих от Фотинова писмо, което, прочетши, приготвих ся да ся отговаря, обаче помянава за нечто любословно и ми пита мнението на декемврий месяц, что бил изложил в Любословието си за -са, а аз не съм го прочел, за да знам какво пише, че да му ся отговорим. Зато молим ви, ако имате декември-а месяц на тая година сетнешний на 46 — пратете го да го прочета, та да знам какво да му ся отговоря, защо тука няма таягодишни Любословия. Да го прочта, да видя какво означава, какво изражава, за да му дам от-

вет, че аз ще ти я върна пак назад. Знайний твой — П. Р.

Поздрави от Сл. у[чителя] Илийча сладце, когото да би ся сподобил скоро да го видим! Буди! Буди!

(С адрес) Его Словесию г-ну г-ну Цвятку Недювичу, учителю Габровскому. С целованием. У Габров.

8

Севлиево, 1847

Драгий ми друже г-н Цвятко!

«Терпи, козак, атаман будеш»[1] дума Кургановата пословица, аще ли не терпиши, что сотвориши «Имущество безсиланаго влечет к себе богатаго, он ищет тисячу случаев отнят оное. Правосудие ест и для тебя; но ти не имееш сили. Малая риба, поглащается большею»[2], Решетников дума. За обявлението челом бию, писъмца що ти пиша да ги пратиш, аз ги изпратих, прати тези писъмца до Търнов до г. Стефана. За тюмюсючето не зна що да ти пиша, ни само стоим и ся чудим какво щем да правим. Никому една пара не дават, ни на учител Никола, ни мене чтото и да речем така има място, навили сме си на харча, за хляб пари нямаме, обаче не имай грижа. Ако сега ги не проводят пред Георгиевден две недели, прати тюмюсючето, и до мен едно писъмце, пак как си го пратил вече, от там нататък не дири, аз каквото ща правя, ща сторя, ща ги извадя. От тях не, от мен пак ги дири, имам тога что да думам. За таблиците повеч ся дивли как щат да платят кога дето са подписани не плащат. Ама дано би дал бог дядо хаджия един инат, че да ги плати пак сам — газетите приях парите им да позенгенледисам ще ги пратя.

ваш всякошний друг Петко Р.

[1] Търпи, казако, атаман ще станеш (рус.).

[2] «Богатството на слабия привлича към себе си богатия (силния), той търси хиляди поводи да му го отнеме. Правосъдие има и за тебе, но ти си слаб. Малката риба я поглъща голямата» (рус.).

Парите 22 гроша, щом доде Ханджият, ги земах и щях да ги проводя по Василя, когато продаваше лимони тука, но не ся обади. Оттогава ми станаха нещо ихтиза ги похарчих, пак сега рекох, кой да ходи да застава приятели за пари 22 гроша по-нататачко, че да ви ги пратя с Мазарат. Досега не развалям капията от приятелите за 22, за по-множко да ги държим, защо епитропите ни така на вертят уви!!!!!!!

(С адрес) Его Словесию г-ну г-ну Цвятку Недювичу, учителю Габровскому. С целованием. У Габров.

9

Трявна, 26 октомври 1850

Да бъде известно пред сяка съдба и лице как ми отдолуподписании се погодяваме с тревненското общество да учителствуваме настоящата година с цена 6000, тоест шест хилиади, от които именно аз Петко Р[ачев] ще получавам четиритях, а подучителят Николай Коюв двете под тия условия: а) Пред излизането на годината да не е свободно да са напуща някой от учителите, освен кога се отяготи с несносни обязателства. Ако ли от своеволие поиска да остави, да е обязан да получи от платата си според заслуженото време на полвен от определената секому сума. б) Да поминат двамата учители в единодушие и съгласа, главний учител ще има попечение за сичките деца общо и под неговото надзирание и нареда ще следова подучителят. Подучителят ще бъде во все училищно повинен на главний учител и без неговата воля нищо ново не ще ввежда в училището, нито ще прави онова, което не се одобри и от двамата. Също тъй и главний учител без епитроповото одобрение, в случай, че някой от учителите отягчи другиго школский епитроп, да бъде известен и след советованието дважди, ако се не изправи, да бъде обязан да претърпи пред общото събрание мъмър и ново съветование. в) Преданието на учениците да е порядочно и да подлежи на изпит. Лишението от предания [да не става]

освен в немощ. г) В празното от предание време учителите са свободни на сичко, что им допуща волята, без да изгубват пристойността на званието, защото са огледало на децата. д) В горещите летни дни преданието се разполага на главний учител на волята, без да се изгуби от чтение повече от 1 ден в безпразничните седмици. е) Подучителят няма никаква власт на висшите ученици. Ако ли некой от тях се обнесе дръзко персонално, главний у[чител] е длъжен да ги наказва.

Учители тревненски — Петко Р. Славейский, Никола Коюв

10

Трявна, 3 декември 1851

Друже! В Габрово!

Щях да дойда и да съм дошел досега толко пъти но. . . като отидох по сбора в Трявна, в Търнов отидох само за песните да прибера, че да видя колко Маркови имам тамо. Четох в гръцкий вестник против български член, за когото приятелите ми и даже някои от предните граждане мя умолиха да му възразя. Без забава ся приготвих и като го свърших, да го пратих. Сега за пазар в Търново, разгърнах песните и избрах 6, и в песните, гдето са при вас, има две, стават 8 и 3 анекдоти — това е сичкото, което ще ви послужа, повече не ся обричам, но колкото ви прилегне по-скоро, пратете онези при вас песни да препиша и да ви проводя всето.

Прощавайте! Ваш Петко Р. Слав.

1851, 3-го декембр., Трявна
Даскала Илия, с честитянето ведно, поздравявам.

11

Трявна, 10 януари 1852

Господине!

Не можихме да ся намериме, когато щях да си тръгна, и ми беше мъчно досега. Като хванах перото да ти пиша, гиби че ми ся поразмина, щото писмото е комахай половин виждание, дано и Вам да бъде разтушно.

Много ми е криво, щото досега не имам никакъв ответ от Цариград, за то Ви моля, който час ся известите, нещичко да ми отпишете.

Проваждам Ви йоще една Маркова песен, която имах чест сега, като си идях от Габрово, да я чуя от един гайдар — бедна Българска история! Где ли си потаена из устата на онези, които и Бендеверский кумир не знаят да разпознават от счупеното гърне!

Бих Ви молил, ако има край кабил, да ми изпроводите онази сръбската книжка с турската история, която ми бяхте снели да пригледам.

Нарочно поздрави г. Андреа Хесап[чиева]

10-го Января, 1852 Трявна — Друг Ваш Петко Р. Славей

12

Трявна, 20 януари 1852

Друже Цвятко!

Истина, че аз имам устремителен характер, за когото много пъти ся кая, но за това, друже, недейте мя и Ви така нагроцва, чтото е едно от работите, които ми много побъркват предприятията. И за зла чест, тазнеделешний вестник еще мя разжали, чтото изложеното в него за гърците аз проводих по напокон чрез Филибе и ето сега го гледам печатано, а онова еще го не има на света и то е

обявление, което му беше времето по Рождество да дойде, че досега да ся настаняха, а то, напротив, и сега го нема. Ви ми напомянувате търпение и мълчание, когато излезвам из кожата си на таквози несполучвание, което не зная отгде произлиза, от моето ли неспоразумение, или от приятелите ми от немарението. Как и да би било простете напразността ми, за която ся кая, както и аз ща простя готовнината ви на пристрастен отговор — забележи турската пословица «Кусурсус дост истеен достсус калар».

Человечеството в обще подлежи на слабости и тая е моята главна слабост, че съм нагъл, но и в часа на наглостта си разкаянието ся появява у мене, и готов съм да плача, и да ся поправям. Само ви моля, научете ся защо е тая забава, че еще не има ответ на това писмо, което чрез Вас проводих, а пак толко ми трябва за времето.

Прощавайте Ваш. . . Петко Р. Славейков

20-го Януариа 1852, Трявна

13

Трявна, 8 февруари 1852

Друже Цвятко!

Приимнете турската история, что бяхте ми пратили на прочитание. Руското за Одеса стихотворение останва еще няколко время при мене, догде го препиша, до полвена съм дошел, но Ви бивате умоляеми да ми проводите малката онази сръбска книжка, която най-напред Ви поисках и в която ся обема Сръбский годишен Календар с много други забавни и стихотворни сръбски загадки. . . усетихте ли ся коя е?. . . освен това, ако ви не трябва моя у Вас Песненик, пратете ми и него. Ако има от Цариград или от Одеса някакво известие, уведомете мя и прощавайте.

Петко Р. Славейков

8-го Малък сечко 1852, Трявна

Изповяданите мисли дотолко разстроиха мозъка и разслабиха телото ми, чтото здравието ми е в опасност. Ах! Ах! Ах!!!

Поздравете приятелите, а особито Г. Андрея и поп Койчева. Лев Г.

14

Трявна, 10 февруари 1852

Друже Цвятко!

Снощи получих сръбский календар заедно с вестникът и благодаря ви. Брачното слово задържете за ваше, в спомен на приятелството ни, а песните пратете, че ми трябат. Ако има край да ми проводите преписаний от Д. Неофитовите предания словенский и българский Езоп, щете ме задължи премного. . . За обявленията, които ми пишете, известен съм колкото за моите, що ожидам, не зная, братко, какво да ви пиша; известните вам мои сърдечни вълнения, спомогвани от това несполучвание, докараха ме до постелка, отгдето таз неделя с чужда ръка ви пиша, и ако се продължи до неделя, страх ме е, че мълчаливата ми могила ще пребъде неотвествена на дружеските ваши приветствия. . . Ще ли, друже, вашата, от приятелска любов изтикана сълза да накваси заключените от смъртта мои устни, или ще балканский вятър далеч от мене да я събори по бледавите ви страни.

Да претърпя нямам сили,
и умирам, душо мила.

Совершиша ся. . . прощавайте. . . И у гроба Ваш
Петко Р. Славейков

Песните пратете и аз ще ви ги препиша.
К. П. Н.

10-о февруариа 1852, из Трявна

Трявна, 3 март 1852

Друже!

Днес получих от екзарха писмо, който ми пише, че като зел от Иванча Бучакчи 150 гроша, печатал обявленията и ги дал нему да ги изпроводи. До днес ги няма освен онова, което ми ви проводихте. Аз не познавам негова милост и нето смея, нето зная как да го натоваря за обявленията, от друга страна, като че мя блазни как щат да ся търкалят между ножовете из мазата, и най-после — или никак, или без време, щат да дойдат. С ум ся бия какъв колайлък да намеря на това. Да не мя е страх, че ща да ви прекаля, бих ви молил, ако че ви е знаком, да му пишете по пощата да ми изпрати 7—8 обявления, ща си наплатя масрафа, а останалите, да дири человек. Сега има и търновци за Възкресение да си дойдат.

Вчера бях на Дряново, та подписах няколко спомощници, събрах и 27 пословици, еще неписани в моя пословник, и 3 народни песни, что ги не имах. Днес, третий марта, начнах да преписвам песните на синя, гладка, не поща книга. Децата преписват пословиците.

Любовните песни за вас може да ги донеса само през дениете.

Щом слязох от коня, намерих ся у Попови на вечеря. Тамо бе Бачо Ангел и еще други приятели. Даде ми Георгий писмото, заискаха да им го прочета, не можех да ся извиня (за което ся моля да мя простите), като укрих което можах, придадох, че «хората от градищата ся научват, че имате момичета в Трявна, достойни за даскали, на които свадбите през средопостница, а аз толко время ги вардя и толко доброчести сирници минаха, пак не пригодявате да свършим каква-годе работа». Това последва един смях и аз незабавно предложих един доложак за тревненските моми, макар да съм забравил как ся пие, изпих една стотилница чаша (разбери половината вода). Мъчно, братко, не ся гълта, ама за хубавици ли е, и чашата, да мя принудяха, глътвах. . . аз бях главна команда и отредих да намерят и вас, което ва принудвам да изпиете и да благодарите, пий, кардаш, пий да пием за мо-

минско здраве — ще дойде ден и то да оправи. Отпиши ми дали е сладко. . .

Годините минуват, нас няма кой да ожени,
но така, в иргенлъка, младостта ни ще повени.

Аз претърпях презрението си, но не мога да помисля, без да рукнат от очи кървави сълзи, желая да не сполетва и вас таквози зло.

Прощавайте, Петко Р. Славейков

3-тый марта 1852, Трявна

16

Трявна, март 1852

Друже Цвятко!

Слабо е перото ми, за да изрази благодарението, което чувствувам в сърце за доброто, което ми сторихте с обявенията. Имаш достоен приятел в Цариград, да е жив, аз му писах благодарително писмо в писмото на селяните, което [е] за знайний вам подлог. «Речи лудому да пръдне, той ся насира», говори нескромната пословица, че и аз, направили сте ми доста благодеяния, а то па еднакво не престанвам да ви натоварвам с други. Както и сега, да ми изпратите с това писмо по пощата Александра, а еще и едно обявение с един съем на «Китката», за да ми съберете няколко помощници. Ви видяхте книжката и не трябва да ви доказвам и придумвам. Немам сумнение на добросърдечието Ви, и на искрената Ви любов. За то и не ща да продължавам.

100 песни ся приготвиха и 500 пословици. Утре, у други ден, сам ща ви ги връча и тях без дар, чтото са нови, сега само от тревненските гъдулари събрани, особно от онези, что имах от първен. П. Р. С.

(С адрес) Господину Цвятко Недеву
учителю. В Габрово.

17

Трявна, 4 март 1853

Милинкий ми друг!

Зная колко главоболия Ви причинявам, но нема край кабил другояче да станват тези работи и Ви си намерихте белата подир мене, но търпение. Проваждам Ви чрез друго едно момче писмо до Хаджи Захария в Захра, предстоите да се изпроводи. Освен това приключеното приключете и Ви в друго, та го изпратете до Г. Н. Х. Палаузова. Като нямах при мене книги, от онези, които има при Вас, без забава да изпратите една «Смесна китка», един «Басненик» и една «Песнопойка», по-чистичка, на Господству в Одеса заедно с приключените 35 антики. Тях ги разпечатайте и ги направете, както по̀ приляга, за да се изпроводят. Явете му, че таквизи антики имам освен тези, 300 на чет, ако обича да му ги изпроводя, белким ще се намери в тях някоя българска. Аз не им разбирам и нямам таквиз оръдия, гдето да ги разгледам. Освен това оправдайте ме пред негова милост, според гдето знайте, че сега залисите ми са много и не сколасвам да ям хляб, а не да преписвам, и друго и друго, но ще се мъча да ги зарадвам до друга поща. На ден ми се набират до 20 писма и учителските ми занятия, пък съм пуст и младоженик. . . Средопостница иде, Ви готови ли сте, или кога ще Ви бъде сватбата? Докога света ще лъжеш. На госдина Христа Пенчов Селвели дайте книги, по една от трите, ний имаме хесап с него, ще го прифащаме, и му речи да ми проводи 100 драма емфие. Г. Райку беше донесъл едно «огледало» и го дал, не зная на кого да го прави, Георги поп Койчов знае, питайте го и научете се направено ли е.

И без друго, прощавайте.

Ваш неизменний П. Р. Славей.

4-го марта 853, Трявна

Баба ми Ва поздравлява, и Вас, и старата Ви майка, также и господжа Петковица с дъщерите й. П. Р.

Стана ми един голям шашканлък, писмо бях приготвил за Г. Николая Х. Палаузова, то беше в джоба ми, заедно с писмото, което (е) за Хаджи Захариа. Дадох Х. Захариевото писмо на едно момче от Габрово, що стои у Василя Мацката, да Ви го даде и онова като беше с него, дали му го дадох, или имаше на масата пет-шест писма готови, дали с друго някое отиде, какво стана, няма го. Аз го държах да напиша това вашето, че да го приключа в него, но като го изкарах, търсих го, братко, и под язик, в земята потъна. Ако не е с Х. Захариевото, скоро ми пишете, да готвя друго. Горкий аз два дни съм го писал, как ще пиша, ако ли с него направите все, що Ви пиша.

Славей.

18

Трявна, 21 април 1852

Друже Цвятко!

Щях още вчера да Ви пиша благодарение, чтото твърде добре разбирам, че Ваше Словесие сте причината ся сдружих с человеци, на които приятелството за мене е неоценимо, но вчера аз ту в облаците, ту в бездна възлизах и падах и най-сетне улових немеца за краката. Чу ли ти! Аз ся гудих. Е, как ти ся струва, дали можеш приказва ти с мене? Теб пиша и годеничката си мисля, то било хубаво нечто бе, братко! Дядо ти поп е причина, та прибързах, той мисляше друго, пък аз да му докажа, че глътнах жълтото около устните си, спечелих нова китка и либаво злато пръстенче, с чернооко момиченце. Ех, кой като мене сега? От всяка страна съм добре — от сговорни и согласни роднини, от къща, дрехи речи и прочее, само едно мя мъчи, и то само от сумнение, надявам ся, според мой нарав, да ся погодиме. Дано, дано! «Кусурсус яр истеен ярсас калар»[1].

Тé Ви едно обявение да пратите с Ваша ръка в Букурещ до ваши приятели, дано би оттамо няколко спомо-

[1] Който търси либе без недостатъци, остава без либе (тур.).

радо сърце приемете този труд, облекчете мя засега (разбираш, я) от него, че ща правя за в Одеса писмо и тамо ще пратя едно обявление. Песните, ако не сте ги пратили и пословиците, върнете ми ги, за да направя на тях онова, за което ми напомянува Г. Н. Палаузов. Писмото му нямам време да Ви пиша какво съдържава, но нà, четете го и ми го пак пратете.

Прощавайте, ваш П. Р. С.

21-го апреля 1852, Трявна

19

Трявна, 28 април 1853

Други мои!

Ето изложението, за което говорихме, аз го направих ответ на Г. Н. Палау[зо]ва на писмото ответ, щото той ми помянува на таквизи писма да станва, като да може да се излага в руските вестници. Освен това аз в «Тримата братия» изложих истинно събитие, както и в сичко надолу, но от предпазване не смеих никак да помяна име или място. Пазете се добре щото има чешити. Каквото угаждам, трябва да има по някъде някакво возмущение от българите, щото таен тембих има до субашите по селата и наший чорбаджий го викаха пашата на града и владиката да му наръчват нещо, ща бъдат го клели, за да е верен. Нищо не открива, само наръчва да са не хортува повън нищо за правителството. Явете ми какво ще направите приключеното писмо, ако го цяло изчетете, тогази ще му разберете разума, подробности не смеих да опиша, както по-горе ви казах, но всичко, що изложих, изобщо има му действията явни и неоспорими. — Явявайте ми новини кога намерите верен челяк. Писмото от Александра вижте

какво е станало и без забава ми го изпроводете. — Как са минахте из пътя към Габрово?

П. Р. С.

28 Април 1853, Трявна

(С адрес) В Габрово!
До Господина Цвятка Недева учителя,
или до Господина Николча Евтимова Сапунов.

20

Трявна, 30 април 1853

Брате мой!

Вчерашното Ви писмо ме сполучи в голямо душевно смущение и разстройство и в такво огорчение, щото надълго не можех да уловя перо да Ви се отговоря. «Даянанасъ чайре чоктур дюнядър.»[1] В предишно едно писмо Ви пишах как съм злочест и отчаян, да, друже мой. Голямо утеснение имам от страна на сродниците си, за вложените им пари в книгите. Ви знайте, че книгите по България се мъчно харчат, освен това тазгодишните обстоятелства еще повече възпряха разхарчването им, пък аз цветя и вържа, страхувам се, да не се роди от това разрив между дяда ми, щуря ми и мене. При тези несчастия се присовокупиха други, които ми нанесоха смертелний удар. Търновския архипастир подгорчен от изложението ми във вестника, голямо старание е вложил, за да ме измести из Трявна. Пък българите, Ви ги знаете, а особливо тревненците, колко тачат ревнителите на българщината. Предвиждам, че от раздорите, които сега се породиха в наше село, владиката ще възима влияние в наше село и не се знае да не стана жертва на тревненското лекоумие. За рода си готов съм на все, но ми жал за българите.

Епитропите на долнята църква не са се сичките прибрали от колибите. Като се приберат в събота, ще Ви се отговоря какво ще последова.

---

[1] Търпението е добър лек в живота.

новни и Ви, друже. Писал Ви бях да пишете «Дружина тревненска», Ви сте писали «Петко тревненец». Ето отговорът на дружината — «което е име писано, той да плаща». И сега, аз, ща не ща, ша плащам 130 гроша. Имам ли аз сега време да броя пари? Но ако сте ги навярно платили, явете ми да Ви ги наброя, нема край, не съм каил ни за хиляда да се откажа от дружеството Ви, при все то, вестника нека следова.

Явявайте ми новини. Много ми стана мъчно, като не пристигнах с писмото си пощата, но не съм аз виновен. 8 гроша броих да го допратя, челяк не намерих, при том щях да го дам на двамина габровци, господин Христо ми каза, че тръгва, и аз, за по-верен, изоставих писмото, но той и на сутринта си не тръгна.

П. Р. С.

30 Април 853, Трявна

21

Трявна, 6 август 1853

Искрений ми!

Ако и да няма с какво да се явя пред Вас, аз Ви приносям благодарение за изпращанието на вестника (щях да река Лексикона и сбърках) и да Ви изявя исканието му защо е. Превождам руската история Устрелова, за да я посветя на великия народ руски в знак благодарности, ако би да изработят за българите някое добро. И защото има много думи, които са странни и военни, не може без лексика, и за то, прибягнах на дружбата Ви. Има пак обрани наши колибари, но где, не съм се научил. Самоволните царски войскари има да са утрепали една жена и кадъни, но къде, не можах да се науча. Ако би да се науча наздраво, яви ща Ви.

Засега поздравляю Вас с празником, также и Вашите

и моите приятели, дано се попреобразим и да Ви е сладка пресница!

Петко Р. Славейков

6 Августа 853, Трявна

22

Трявна, 1853

Милий друг,

Книгите, които ми проводихте, получих, но от тях само една нямам, която и задържах, а другите Ви изпращам. Аз поръчах да ми проводите всите, защото не можах писмено да Ви определя от кои кои, но сега, като Ви проваждам тези, забелязвам Ви, че освен тези 4-тях «Библиотека для воспитания» има еще 6. Според както видях в раестра на подарените от Х. Захария книги. От тези останалите при вази 6, аз петтех нямам, но защото не мога писмено да Ви докажа коя да отделите, а кои да ми проводите, най-добре е проводете ми и 6-тях, че която имам аз, ща Ви я върна. Толко за книгите, а колкото писма Ви проводя, постарайте се да ми ги разпратите, также и за пощата писмото с тетрада.

В Елена като бях, научих се добре за еленската работа. Гдето се говори за момите и за драгоманите, не е в Еленско, но в Стара река към Сливен. Увлекли няколко моми от четата и били на смърт драгоманите, но не са клани. А Еленското следува така — пред Възнесение ден в Бебревските сопределни с Тузлука колиби някоя булка и някоя мома ги наскочили трима зеленаци така, що момата с кола я в селото занесли. След неделя и повече един овчар се явява с едно турско писмо и под него вместо подписи 26 пръста намацани. Писмото иска от селото 25 000 т. грошове и в случай на отказ заплашвало, че ще изгори селото. Те занесли писмото на пашата и той през нощ отишел в Елена, уж търсил нещо си, свикал сичките тузлуч-

ковци, питал, дирил, и те показали някого си, когото от години няма(ше), стърил им тембих и си отишел. И тъй си замръзнало.

Надявам се да сте се научили за в Мъглиж станалото. Посред пладне трима от знайните злосторници заклали в дюгеня му едного от чорбаджиите. Това е твърде вярно. Преди не зна писах ли Ви какво стана всред наше село. Когато мина сетний аскер, неколцина се отделили по селата си и за да стигнат войската, минаха през наше село, гдето срещнали коне, уловили 10 за 10 души, но в село се научиха, зеха им ги и им оставиха само 3. Като си тръгват, насред долний мост, един от войните пред сума хора възяда кираджията си и го кара. Това се извести на забитина, а той рече, аз се не меся на царския аскер, идете на аскерския паша речете. Тез дене много бежанци от. . . напълниха горите около село и 3 коня липсаха.

(от Трявна)

23

Трявна, 20 февруари 1856

Друже!

Ви белким сте ся завчудвали защо не Ви съм ся отговорил до нине. Но това не е за чудо, то е тъкмо едно просто ненаканване, следствие на тежко едно унинне, което тая зима, не знам по коя причина, мя е нападнало; но пак за да не бъде дссущ умълчана работата, отговарям ся на честното Ваше, че приех Ботьовото издание на Венелиновите критически изследования но, както и Ви видите, ми от Трявна имаме подписани за тези книги и Ботю непременно ще ми ги проводи, и аз по длъжности трябва при всичката си скудост да му направя онова, което ми пишете, че и Ви сте му направили, тоест да му ги заплатя, защото твърде добре знам, по собствений ми горчив опит, положението на нашите книгоиздатели, а Ботьо е еще подостоен за сожаление. Струва ми ся, че в обявлението цената им бе по-долу, защо са покачени, не зная.

Колкото за «Песнопойки» имам твърде малко, и то по 5 гроша наспоред цената на званеца, който тогази беше $3^{1}/^{2}$, ако убо са приети 5 гроша, да ви проводя само 25. Повече не мога дà, а цената, която ми пишете, че приятелят дава, не може никога да бъде така и от тая, която ви казвам сега никакво снизхождение не може да бъде, защото имам сичко песнопойки 72 екземпляра и токо те са от изданията ми, които сториха пари и от тях до нине еще запълвам зараря на 4000 гроша от сирмията, а кяра на 16,000 гроша не знам откъде ще го зема и файдата на две хиляди гроша и до нине е придаток на книгоизданието ми. Ако искат «Веселушки» по 1 грош, мога да им дам 100-тина екземпляра, друго не мога им стори. Впрочем бъдете здрави.

Ваш друг Славейков

20 Февpал 856, Трявна

Поднесете привествието ми на всите приятели, а особено на зетя си Г-на Стефана.

Приимнете же и поздравлението от кокона Иринка.

Истий

24

Трявна, 26 октомври 1856

Атестат

Отдолоподписующи ся известяваме с настоящеето как ценяваме г. Петко Р. Славейскаго за учител на общото училище наше с плата 5000 гроша, от която той ще плаща 1500 гроша на иподидаскала Николая Коьов. Следующите права, за да бъде пълномощен над тях, записват се. Свсбодно да предава науките, които се предават по сичките училища в България, без да са противни на вероизповеданието и правителството. Да му се допуснати празненствата училищни, които е назначил в атестатът си. Да не се натоварва с никакви външни подлози селски,

нито с писма особени. Да има воля да разпорежда учениците си по произволни наряди. Бащите, майките, роднините да не се намесват на училищните деца, ни да натоварват учителя с особити преподавания вън от училищните, нито пък да озлобяват учителя зарад даваемите наказания, което се нареди от учителя, на децата за в училището, в църква и вън, когато е по правда, да не може никой да го наруши и ако го наруши да подлежи на общий съборний съд селски. Потребните за училището неща да се приготвят от епитропа неотменно и незабавно. Във взаимното училище да става сичко с негов допит. Да бъде полновластен в настаняването на взаимний учител, и в следованието на преданията. Взаимний учител да бъде покорен на съветите вишшаго учителя и никое предание на своя воля да не може да введе в училището. Всеки месец да сме длъжни да му предплащаме цената, щото стои платата му. За да пребъдат непренебрегнати вписаните права тия, подписваме се, за уверителност и обещаваме се как ще ги пазим.

1856 година, Трявна, октомврий 26-ий

25

Цариград, 8 март 1865

Бае Цвятко!

Нямам време да ти разправям за сичко, явя ти само, че писах с време за Одеса, според каквото бяхме приказвали, и за Историята. Миналий понеделник ми писаха, че Ви писали да я изпратите. Пишат ми още директорите и ма питат кой е причината на неуспеха на училището и какви мерки е по-добре да се земат, за дано са тури в ред. Утре ще им отговарям и не знам как да им пиша. Да видя вече каквото ма вразуми господ, само толкоз ще ви кажа, чи за гражданите зло не мога да кажа, защото не вижда криво у тях, но в неикономисването на учителите. От

кокона Станка нищо не съм зел. Поздравявам сичките приятели и оставам за сякога Ваш

П. Р. Славейков.

8 март 1865. Цариград, Балкапан.

Приключенното гледай да изпроводиш здраво, че има полица и портрети.

Истий

26

Цариград, 4 октомври, 1865

Приятелю господине Цвятко!

Писмото Ви сега приех, тръгвам за Бебек, да заведа детето в английското училище, и нямам време да ти пиша за сичко. Ще ти явя само, че никакво известие нямам от Одеса, нито съм писал нещо, откак съм дошел в Цариград. Утре отива параходът и ще ми са да пиша, но като не съм бил толкози време тук, толкози работа са натрупало, щото не сколасвам хляб да ям.

Каквото са види, уч. Христодул не ще Ва послуша и Ви тряба да земете мерки какво ще правите, ако не дойде той. Доде са не споразумея с одесчаните, върху сичко що са е писало, засега не зная повече да Ви кажа нещо, затуй ще потрайте. Не забравяйте, сяко ново, что става с учителите и с училището, да ми явите, и вярно.

Раздайте приключените писма според адресите им.

Прощавай. Вес Ваш П. Р. Славейков

865 — Цариград, 27 септември

Преднята поща от работа не сколасах да дам писмата си на пощата, а сега, като нямам нещо повече какво да Ви

явя, проваждам Ви истото писмо, прилагам само, че с преднята поща писмата Ви приех. Колкото за копие, аз не знам какво да ви кажа, ако видя, че тряба, ще ви проводя.

Истий

И второто Ви, от 28 септемврия, тозчас приемам, много ма наскърбяват постъпките на учителите, защото на лошо време става туй. Учител Христодул, разбира се, няма да дойде, при таквизи обстоятелства той са отрича и занапред, но сега не зная подир това писмо, което ще му връча, какво ще каже. От Одеса не знам защо няма писмо, имам сумнение, че тука нейде ми са задържани писмата. Днешният параход не е дошел още и аз от твърде многото си работа не съм сколасал да пиша досега, но утре вече ще пиша.

Колкото за Вас, както и да е, ако ти прилегне, влез в училището, защото тогаз, както и да стане, лесно е, понеже гледам, че настаняването на уч. Христодула е май съмнително, затуй ти, ако та поканят, влез и аз наистина ще са мъча и за онуй да го работя, но пък и за него полесно е след това, но разумява са, ако та поканят да влезеш, влез, и да потърпиш малко, няма кусур, не ще бъде за много.

1865, 4 октомври

Поздравявам сички приятели и съм завинаги Ваш друг,
П. Р. Славейков

27

Трявна, 8 февруари 1866

Господине Цвятко!

Писмото Ви приех и отговарям Ви, че според работата, която имам, и като стягам идущия понеделник да пътувам, не мога да дойда, а главното, че няма и защо да дойда, доста е за мене, дето губих време. Ви видите, че няма на

какво да ся основе челяк и да върше работа. Нека правят каквото знаят, когато са хора, които не знаят какво ще каже да са даде подпис, ами са измятат, когато не знаят какво ще каже тайна, ами мя направиха резил на сичкийт свят. С таквизи хора, казувам ти, няма какво да правя.

Душата ми е огорчена до смърт. Аз ся намесих в тази работа не за свой интерес, колкото за общо добро, когато те не били съгласни и единодушни и почтени хора, аз какво да им направя. Дето Илия, дъртата онази курва, не стига дето мя издаде, ами отиде подире и да ся подиграва с туй, което сме заловили да вършим и да противодействува. Толкоз пътя като идвах и толкоз събрания като ставаха, г. Ив. Димчов не намери време да дойде ни веднъж. Г. Добри намери време да защищава в мезлича против мене противниците на дяда ми, а не намери време да присъствува на събранията ни. Г-н Марко и той шава на две страни. Като те помежду си са неверни, аз как мога да ся уверя на тях и да действувам. И защо да идвам да губя време и да харча пари. Като ти видиш в писмото си до одесчаните, че аз ся отказвам и от това награждение, което ми те обещаха. Лицето ми е било досега чисто и сега да ся намеся в таз работа и да стана отвън светът, не за две, но ни за двадесет хиляди го приемам, а инак не мога ся управи, ако не тегля ръка. Жал ми е за някои добри хора, като братия Хесапчиеви, г-на Петка, Цоня и други, но какво да сторя — нека ся сърдят на другарите си, с които влязват да вършат работа. За техен хатър аз правя и това, дето пиша, както видите за учителите, а то инак не бих подумал ни реч вече да ги оправдавам, защото при таквиз хора най-добре е да са не меси челяк.

Жал ми е, и много ми е жал, че като ся залових дано би и на Вас нещо да помогна, то накладох на огън и още един мой приятел, да са развали оттам, и да дойде тука зимно време с жена и челяд, и да остане без място, не е ли туй, което можехме да свършим с тяхното действие. По-нататък мя няма с тях. (Ако мога отсега само да направя за Вас нещо, ще работя сам, ако не, друго не ми остава) освен като человек честен за думата, която съм дал, да съм дигнал оногоз челяка от мястото му, ако остане и той като тебе ненастанен, да търся да го настаня и да му платя колкото време загуби. Тъй тряба почтен

човек да действува, приятелю, а не като дяда ти Илия, че го срам уж от тебе, а той ти копае гробът. Напусто си са лъгал толкоз години, че увлече и мене да вляза в работа с челяк, с думата на когото в захода не струвало да ся иде.

Проваждам Ви писмата си до Одеса отворени, да кажеш на приятелите да видят какво пиша, а че каквото обичат и те нека пишат, от мене вече нещо повече.

Ще Ви моля, като им ги прочетеш, запечатай ги и ги проводи, а Ви, ако ще пишете от тяхна страна, пишете, както са станали работите, приключете и копие от свидетелствата, които им са даваха и копие от писмата, които ви са учителите писали — Икономов и Михайловски.

Ако не сколасате сега да пишете и оставите за до неделя, може да дойдете тука да Ви направя копия и да ги подпишете, че може и аз да ги занеса до в Цариград и оттам да ги проводя, като ще пиша и пак от своя страна. Но да дойда нямам време, защото имам тука бърза работа, като ся приготвям нещо за Цариград.

На учителя Янка ще дадеш писмото ми и от уста ще му кажеш, че каквото и да стане, аз ще си имам грижата за него (както и за тебе) и вярвам и са надея, че сам подобре ще свърша работа, отколкото с таквизи хора като дяда Илия.

Дето ти наръчах вестниците намерй, и Историята със сметките ми прати или донес и

Прощавай засега. Ваш П. Р. Славейков

8 февр. 866, Трявна

28

Габрово, 16 февруари 1866

На 30 марта миналата година дадох на Тишка един плик писма да ги проводи на Цариград, тези писма, като не ги проводил той, мене ме последоваха зарари, но като ми казваше той, че ги загубил, нямаше какво да правя. Сега като са научавам на здраво, че тези писма ги задържали даскалите Илия, Игнат и Сава, тези писма аз днес си ги искам от тях, наедно със зарарите, а на хюкюматя остава да ги съди за постъпката им.

Искано от тях:

Две писма за г-на Славейкова,

Едно писмо за Христодула.

За четири недели на 100 лири лихвата и разноските, три лири и един заем за 170 гр.

1866 февр[уари] 16-й, Габрово

29

Цариград, 2 август 1866

Любезний приятелю! (Ц. Недев)

Преднята поща аз нямах време ни да дочета писмото Ви, което е май длъжко, а при това в скръбта Ви тъй написано, щото и мене ми беше твърде досадно да го чета, защото и Вам тъжно брате, ами на мене, който за обща полза влязох в Габровските Ви поливки, и на светът станах резил, а колко съм ся трудил и ся трудя, но не може тъй скоро, брате, че и аз не мога живота си само на таз работа да посветя. Знаеш твърде добре колко главоболия имам, по два сахатя на ден ми остават да работя върху тази работа, и то колкото я покарам от себе си, гледаш пречки от друга страна. Вярвай ми, че много пъти ми е дотегвало до немай къде, но пак казвам, още малко, хади да посилим, а и в такъв случай да слушаме изкази от приятели, че два месеца ся минали и брошурата не била ся захванала, това ми е твърде тежко, аз бих желал; като си толкоз бърз, да си на мое място, че да свършиш и брошура, и История в един месец. Но като мисля в какво сте утеснение, прощавам Ви, барем на мене да си извадите ахта, че не бързам, зер мене ми е много добре да ся провлича тая работа, та и мене пъне, да съм свободен, но да оставим това. Да дойдем за училищата в Габрово. Последните писма, които имам тая поща, нищо по-

утешително не представят. Мене ми е мъчно да съобщавам таквиз неприятности, които смущават господа директорите, но крив ли съм аз? Или ползувам ли нещо, ако смълчавам истинното положение на работите? И тям досадно, и мене досадно, че правим добро и ся мъчим и ся изнуряваме за хора, които-не щат ни да знаят. Но на това не ни са криви те, и не тряба да ни е мъчно, каквото и да срещнем. Като търси своето спокойствие, той не тряба да търси да прави на хората добро и далеч от общи работи, а който иска да прави добро и ся меси в общеполезни работи, не тряба да му досажда хладнокръвието и равнодушието на благодетелствуемите, туй нещо не е ново и не е само до Габрово, то е от Адама и по всичка вселена, и не тряба да смущава тружениците за общата полза. Аз тъй гледам на тези работи и колкото да ми домъчнява, под час, никога не унивам и не отпадам.

Не може ли отведнъж,
ако че си истин мъж,
опитай ся пак, и пак,
тъй излязваш ти юнак.

На габровчаните не тряба да им ся взираме, че не правят нищо, нито да им ся сърдим. Стечението на работите, гибелното влияние на онези развратители са тъй разстроили работите и духовете на жителите в отечеството Ви, щото само хора, които са въодушевяват от по-горни чувства, могат да имат още присърце да ся месят и да ся стараят за излязване от това положение, а таквиз хора, разумява ся, че в Габрово не ще да има, затова тряба да ги има вън от Габрово, в лицето на директорите.

В Габрово, според разбърканието на работите, и хората са тъй заплетени, щото не може да ся чака засега от тях работа да ся върши, а па ако и да искаха да свършат, няма какво да сторят — учители няма, и дето има за в работа учители, отказват ся да земат това звание в таквоз време. Тъй, напоследне време те са канили пак Михайловский (който е в Търново, а не в Русе), но той на тях са е отказал, а на мене ся разправя, че в такваз една бъркотия и разногласие на народа не ся надее да може да бъде спокоен, и за туй чуди ся и пита ще ли и аз да бъда, че тъй да ся отговори положително да или нет. Според питанието, което ми правяше, аз не можах да му от-

говоря нищо. При това, понеже гледам, че подир препятствието за настаняването на Караспасова габровчаните не могат и двете страни да ся съгласят да действуват съгласно, старите ся боят сами да заловят нещо, да не паднат пак долни, а младите, като не смеят и те на своя глава да заловят, мълком ся радуват на тези пречки, които оправдават отчасти тяхното движение и работите тъй седят. Тогаз, по моето мнение, директорите тряба да направят още една постъпка, за да потикат и двете страни, а тази постъпка е, доде работата на Караспасова седи още нерешена, да проводят и друг един учител (който всякога ще тряба, ако би и Кара Спасов да остане), който, с другите учители наедно да отвори училищата и да захване, без да ся бавят децата, и да бъде всичко готово, като ся реши Караспасовата работа, да започне и той делото. — Да проводят друг учител казувам, и знам кое ги пъне, но това тъй тряба да стане, и учителят, когото ще проводят, да го проводят тъй, както проводиха Игната и Савата, сиреч, там да му ся плаща. Аз вярвам, че ще го приемат и двете страни и ще намерят да му ся плаща. После това работата остава за личността и характера на учителя, когото ще проводят. 1-во, той тряба да е силно привержен на директорите, да се не подаде на внушения, за да се не увлече в някоя от партиите, защото от туй ще произлезе ново зло. 2-ро. Той тряба да е свършил поне гимназиалний курс, защото шарлатаните бивши учители тъй са надъхали учениците, щото и тези още, които аритметика не знаят, матиматически науки искат да им ся предават и успели са уже да забележат и да кажат, че и Караспасов не можал да върши тази служба, тоест да им предава геометрия и не знам каква си дяволометрия. 3-то, той тряба да е колко-годе практичен человек, и представителен при това, и въодушевен, да потърпи за обща полза, и сам да действува, а не да чака да го тикат. На основание на това писах аз преди на директорите, че не одобрявам Беляева, а препоръчвах Енчева. Впрочем то е тяхна работа, аз казвам моето мнение, но съвършено като чуждо и посторонно лице и за туй и това, което на тебе казвам, ако го видиш за нужно, съобщи им го, ако ли не, прави с него каквото знаеш. От мене толкоз, и аз това виждам за нужно, да ся действува сега, а не да сгърнем ръце да чакаме да ся оправи на Караспасова работата и да излезе брошурата и Историята, да свести габровчаните да поз-

ният заблуждението си. Бе на тях и тъпан да им биеш, пак толкоз ще тя слушат, а ний само време губим и даваме място на интригите. Не казвам, че брошурата и Историята не са потребни и полезни, необходими са за пред света, но за в Габрово иска работа, иска остен, ако не щем да речем като Игната, топуз.

Ето това ти за отговор на твоето дълго и с униние проникнато писмо, Бае Цвятко, и това е негли последнето, от които за габровски работи ще говори мое писмо. И мене ми е омръзнало, че не загубих малко време, не сдобих малко неразбрани неприятели по намесването си в тази работа и аз знам какво ми е костисало. Не са кая за миналото, даже душевно съм благодарен, че доколкото можах, послужих за правото дело, но много ми бърка на работите ми, голяма ангария ми е и затуй отсега ще са ограничa само да свърша туй, което съм зел на себе си — Брошурата и Историята и по-нататък не ща ни да чуя Габровска работа.

Тая поща от Вас и от директорите писмо нямах и време нямам особно да пиша. Поднесте приятелските ми приветствия г-ну Н. Х. Палаузову и др. Днес излязва I-та тетрадка от брошурата, та ако ся отпечата и другото лице, докле тръгне параходът, ще Ви проводя един, по г-на Жинзифова. Един цял тетрад наредён стана зян, защото аз я кроях да стане като Историята, но цензурата ми не позволи на особена брошура освен като притурка на «Гайдата», защото била полемическо съдържание и няма воля освен в Периодически листове, при все това, тя ще си бъде особна от «Гайдата» книга. Надея ся тез дение да ся върне Дочков от Захра и да тръгне по-скоро работата, защото и неговото ненадейно похождение остави малко назад работата.

Прощавай, Ваш П. Р. Славейков

2 август 866, Цариград

30

Цариград, 1866

Любезний Приятелю! (Ц. Недев)

Вашите писма редовно съм приемал и Ви писах и аз веднъж от Варна и веднъж от тука, казах Ви, че ще ви пишат от Одеса за Историята и както ми явят, писали Ви. Подир това, както Ви и бележах, че ми писаха да ма питат какво тряба да са прави за Габровското училище, аз им съм писал, което виждах за добре, според както съм можил от Вас да разбера, но пак ако има нещо да ми наумите еще да им пиша, пишете ми, между нас тука жива кореспонденция днес играе. И аз мога да им предложа и представя сичко, което е за нужда и за полза. Аз, брате, не искам никой да е обиден, но пак за полза, което е, то да стане.

Писмата до Трявна виж да изпроводиш.

31

Трявна, 27 юли 1881

Байно Цвятко,

Писмото Ви с приключеното и газетите получих. Проваждам Ви отговор, когото желая да изпроводите, както може да Ви е писал син ми де и чрез кого, ако ли не Ви е писал, то бъдете предосторожни колкото оттука за изпращанието, а че тамо за получаването няма опасност толкоз.

Сега в събота, аз по собствена работа писах на Министъра Просвещения, надея се докъде друга събота да получа отговор; тогази ще мога да съдя има ли приляг да се направи и за Вас нечто.

Ако ми пишеш, поразправи ми и за вашите училищни работи как отиват.

С приличните поздравления съм Ваш.

П. Р. Славейков

27-й юлия 1881, Трявна

ДО ТОДОР ДИМИТРАКЕВ — ВРАЦА

32

Трявна, 1 ноември 1848

Искрений друже!

Никое приключение в той свят толко горестно не ни ся е случвало, колкото удалението от Враца. Ах, любезний друг, кога как помяна от какви приятели се уделих, заплаква сърцето ми, уви нещастия, догде да се опознайме, то се разделихме, ах! Търпение! Така е било воля божия, никога обаче, никога ни всепоядающата смърт не щя да изглади из сърдцето ми нашите дружелюбни разговори. Неотлъчно присъствува у мене помянованието нашего приятелство от това далечно разстояние често моето мечтание представлява ми Вашите честни лица дълбоко в тъмните мои идеи твърде на ясно. Много пъти и насън се разговарям с Вас, скоча да ви обнема, но ах! Познавам отсъствието ваше, пороня бистри сълзи на постелката си и неволно покоря се на божието отреждание, уви мне с Давида викам: Яко пришедствие мое продължи ся, но що ще чиниме, така ще преминеме. Посещавайте мя понякога чрез габровския учител Цвятка или чрез Маринча, що се засега намирам с майка си в Трявна, с цена годишна четири хиляди.

Поздравявам сичките приятели Василия Нинова със сина его, Хаджи Маня, Кръстя Епитропа, Христа Савов,

Иванчо Тренчин, берковцалиите Петра и юначкаго Теодора беня (не можа да намеря человек да ги проводя дисагите), Иванча Анков и други, кои не помня. Друго добро на врачане не мога да направя, освен да изберат две деца да ми ги доведат, аз ща ги храня с мое иждивение и майка ми ще ги гледа като чада, не искам им нищо, само да се изучат да се просвети и този толко страдалний град, аз щях да пиша общо писмо, но защото сега времето не е, за да поема писмо обществото. Разкажете им Ви.

Ваш приснодобромисленик
Петко Рачов

(С адрес)
Вратца
Господину Теодораки Димитракеву

ДО ИВАН АНДРЕЕВ БОГОРОВ — ЦАРИГРАД

33

Трявна, 1849

Г-не Андрея,

Кога бях във Враца, обещал ви бях приемването на един вестник. Аз още тогава ви назначавах нещо за старанието си, което подир излизанието ми от там може да сте чули следствията. Главний от тия гонения погибе с шумомъ: отдасть господь кому ждо пом делом его. Не зная отдалечението ми следва ли приемването му, или не; но зная съдействието в народного образования във вестника колко е за това и гдето съм минал предвъзвещавал съм. Не бъдими хвалится: свидетел на подбужденията ми е, подир Враца, Ломското училище. Господин Пишурка е

Ако ми пишеш, поразправи ми и за вашите училищни работи как отиват.

С приличните поздравления съм Ваш.

П. Р. Славейков

27-й юлия 1881, Трявна

ДО ТОДОР ДИМИТРАКЕВ — ВРАЦА

32

Трявна, 1 ноември 1848

Искрений друже!

Никое приключение в той свят толко горестно не ни ся е случвало, колкото удалението от Враца. Ах, любезний друг, кога как помяна от какви приятели се уделих, заплаква сърцето ми, уви нещастия, догде да се опознайме, то се разделихме, ах! Търпение! Така е било воля божия, никога обаче, никога ни всепоядающата смърт не щя да изглади из сърдцето ми нашите дружелюбни разговори. Неотлъчно присъствува у мене помянованието нашего приятелство от това далечно разстояние часто моето мечтание представлява ми Вашите честни лица дълбоко в тъмните мои идеи твърде на ясно. Много пъти и насън се разговарям с Вас, скоча да ви обнема, но ах! Познавам отсъствието ваше, пороня бистри сълзи на постелката си и неволно покоря се на божието отреждание, уви мне с Давида викам: Яко пришедствие мое продължи ся, но що ще чиниме, така ще преминеме. Посещавайте мя понякога чрез габровския учител Цвятка или чрез Маринча, що се засега намирам с майка си в Трявна, с цена годишна четири хиляди.

Поздравявам сичките приятели Василия Нинова със сина его, Хаджи Маня, Кръстя Епитропа, Христа Савов,

Иванчо Тренчин, берковцалиите Петра и юначкаго Теодора беня (не можа да намеря человек да ги проводя дисагите), Иванча Анков и други, кои не помня. Друго добро на врачане не мога да направя, освен да изберат две деца да ми ги доведат, аз ща ги храня с мое иждивение и майка ми ще ги гледа като чада, не искам им нищо, само да се изучат да се просвети и този толко страдалний град, аз щях да пиша общо писмо, но защото сега времето не е, за да поема писмо обществото. Разкажете им Ви.

Ваш приснодобромисленик
Петко Рачов

(С адрес)
Вратца
Господину Теодораки Димитракеву

ДО ИВАН АНДРЕЕВ БОГОРОВ — ЦАРИГРАД

33

Трявна, 1849

Г-не Андрея,

Кога бях във Враца, обещал ви бях приемването на един вестник. Аз още тогава ви назначавах нещо за старанието си, което подир излизанието ми от там може да сте чули следствията. Главний от тия гонения погибе с шумомъ: отдасть господь кому ждо пом делом его. Не зная отдалечението ми следва ли приемването му, или не; но зная съдействието в народного образования във вестника колко е за това и гдето съм минал предвъзвещавал съм. Не бъдими хвалится: свидетел на подбужденията ми е, подир Враца, Ломското училище. Господин Пишурка е

един от доброжелателите на самоуците като мене. Сега, като се настаних в Трявна и се научих, че поемвали оная година 3, а сега ни един вестник. Като брат им услужих, догдето се обещаха. И сега само парите ще поемам да ги пратя. Одължавам ги и за един атлас за в училището. Когато ще доде при вас да ви пита г. К. Тревненец, що се засега в Цариград намира, за атласа, парите от него ще ги земете, а за вестниците до друга неделя ще ги получите чрез г. П. Х. М., чрез Габрово, чрез когото и вестниците ще пращате отсега.

П. Р. Славейски

Трявна, 1849 г.

ДО ИВАН МОМЧИЛОВ — ЕЛЕНА

34

Трявна, 1849

Момчилову,

След. . . ще да ви поговоря малко и за хладното ви обхождание с мене в Елена. Уверен на добросърдието ваше. Угаждам защо. Или някое перо се е подострило против мен пред вас, или измамени от носимий слух, без да вникните в собственото ми обхождание и поведение, наченали сте тъй да мислите за мен. Тази студеност аз не пригледах у вас, когато се обещавахте услуги да укажете на просбите ми и сега не мога да разбера отгде това. Изпитвам съвестта си и ще ми се да съм прав и по-нататък ще искам с питийски триног да чаткам. Тъкмо моля бога да пита мене, нито другиго някого вече погледвате с такво око; защото от това друго нищо не излиза освен сърдечно вам безпокойствие. Ако да бях самолюб и зломисленик, щях ли да ви пиша искрено, извиняя се и прося

снизхождение? Бог ми (е) свидетел, познавам таланта ви, превъзходен от моя, и уважавам ви, както се пада да ви уважава един като мене. И защото желая да не бъда пренебрегнат от вас, писах ви що-годе за управата си. — Но било що било. На добър му час и мир между нас. Армагана приемете като вдовиците две лепти.

Прощавай
П. Р. Славейски

Трявна, 1849 г.

ДО ХАДЖИ ИВАНЧО КАЗАСОВ— ТРЯВНА

35

Ловеч, 4 февруари 1849

Обичний ми приятелю,

Не знайте ли как сълзи из проливам
кога без воля в вас се разделих,
и колко страдах, гдето как отивах,
отгде и накъде обиколих!. . .
Пък аз при толко горестни страдания
далеч като се скитах в те места
в душата си таях възпоминания
и името ви шепнях със уста.
Сърцето ми с сърцето ви остана,
без него аз останах в те страни,
затулен от гори и планини,
сам сълзи лея сред Балкана.
Може веч ми да се не сберем!

мож тъй докрай разделни да умрем!
До днес съм бил на всичко злополучен,
умря надеждата ми занапред
(аз от детство тъй съм си научен),
съдбата не менява своя ред.
Не видях ази ден с злата зорница,
нито без тръни ружа в месец май,
на животът си цветът,- горчица,
как го минах от вази всекий знай.
Но знайте ли какво сърце е в мене?
Аз живо помня вашто дражество;
в тъги и скърби то е утешение
тадес на мойто единочество.
Аз с вас живея със таквоз мечтание
и вярвам как ще то да ми остане.
Така цъфти между горите крин,
улита, без да го съзре, един!. . .
«Фелекбьойле брактъ бизи гурбет еллере,
калем бьойлегелд такдир илляхи
айларък бу гюн дур суплан илляхи. . .»
Земнете днес ви мойто поздравление
коет изпращам вам изотдалеч,
смислете, както аз, и ви за мене
и ми върнете бар едничка реч.

Ваш друг

4-го Малък Сечко

ДО (ДОБРИ ЧИНТУЛОВ) — СЛИВЕН

36

Трявна, 1850

Непознайний друже,

Вашите приятели и съученици доволно ми са разказвали за вас догде бях в училището още. Оттогази се зароди в мене желание за знакомството ви, но досега не ми прилегна ни да ви пиша, ни лично да ви нагледам. Днес безнадезби видях духовника на ваший град за своя работа в наше село и сърцето ми проигра. Ще пиша на Добря, рекох, и с тези думи като стрела полетях към одаята. Без да се осетя, перото ми зашава в ръката ми, но като съобразих, че съм пред вас, смаях се за какво по-напред да ви говоря. В това недоумение исканието на познанството и приятелството ви видя ми са като по-важно и редовно. За то, като оставя сичките други наумявания за напокон, ограничавам се в това тъкмо и мола ви да ме не лишите (не се чете). Бъдете снизходителни и не ми отричайте това наименование, което от толко време бълнувам.

В първото мръдване на сърцето ми да ме не ослани сланата на отказването. Не бивайте толкози жестоки към едно българче, което вашата муза към Парнас е упътила. Считайте ме в кръга на приятелите ваши и дозволете ми да се наричам отсега

Ваш друг и побратим

ДО СПИРИДОН...

37

Трявна, 1850

Спиридоне!

Две ваши писма получих, в които, побоени да не съм ви се разсърдил, искате прошка за мързеля си. Аз, братко, не съм ви се разсърдил, нито ще ви се разсърдя, защото не съм ви обикнал с таквози намерение. Причините, що не мога да ви пиша, са занятията ми; за това, знаящи сърцето ми, бъдете снизходителни към мене с мерхамет на слабото ми здравие и не считайте мълчанието ми следствие на близко мръднование. Бъдете уверени как не съм престанал да ви любя; но знайте и това, че щяхте да ни бъдете по-любезни, ако бихте били малко нещо по-любодеятелни. «Който живее само за себе си, не е достоен да живее.» Ако аз те прощавам за мързела ти, дали ще и родът ни да те прости? Или ти не си българин? Или не имаш никакви обязаности към отечината си? Какво моля ви се, какво услужение от празно седение да се пречкаш само на света, да ходиш като пуста Яна, ръцете в пазвите, от дюген на дюген и да се боиш от перото като от найлютий изедник и грозний неприятел, когато (като) че те е страх от него. Защо се още измайваш и се пазиш (влачиш) подир книжнината ни? Ако не ти дава сърце да живееш за народа, живей за себе си и не мърхоли това звание, което те натоварва с толко длъжности. Двадесетте годинки трябва да си превалил, какво завърши досега?

. . .Умреш и вси тебя забудут,
А Софу прославляти будут. . .

Свести се и ако искаш да бъдеш по-драг на приятелите си, не бивай толко вртопран.

Моля ви се, имайте уверение на неизменното ми приятелство

П. Р. Славейски

Трявна, 1850

ДО НИКОЛА МИХАЙЛОВСКИ

38

Трявна, 1850

Учителю,

Не се надявах до толко да се отхвърлите от мене. Дали ви нещо сбърках? Що би това мълчание от вас? Изпитвам съвестта си чиста и чудя се на перото ви, що почива или се е отрудило с други, по-верни предмети и не благовременствува да разблажи поне с две речи сърцето на едно нещастно българче. Толко време се надявах, но напразно. Разпитвам и чувам, че отивате навън из бедната бащина, без да ме удостоите писмено барем с едно кратко сбогом. Толко немарение дали е простено на едного родолюбца, който има пламенна ревност в подбужданието на поспешниците си? Не знаете ли колко мъже имаме во България такива, които с едно напоменавание тъкмо подпалят изгасаемата искра в сърцата на нещастних сподвижников на олтаря народнаго образования? Недостойнството ми тряба да е голямо, но дано и към него да се метне поглед съжаления, когато е в такво жално състояние и да пишете барем две слова, за да ми останат във вашето удалечение за помен и утеха. Извинете, перото пада от ръката ми и аз неволно съм принужден да млъкна.

Прощай
П. Р. Славейски

Трявна, 1850

39

Ески Джумая, 14 февруари 1863

Почитаемий друже,

Стойче сахатчията преди две недели, кажи, идва на Джумая и казуваше, че ви сте започели да учите в училището, като сте са ценили за три год. по 10 000 гроша на година. След него 4 дена мина г. Претиман, той пък ми каза, че не ви е еще осигурено, и Ви сте са уж обещали да можете да са преместите в Шумен, не знам кое е истина, но аз тряба да Ви разправя, че като дойдох в Джумая, след две недели случи ми са да са за зная с по-влиятелните в Шумен лица и от тях научих какво са в намерение да възвисят училището си до съща гимназия и с туй намерение канят са да пишат Бурмову да дойде в Шумен за управител на гимназията. Аз им похортувах за Бурмова нещо и за вас друго и оттогаз не знаях нещо повече до вчера. — Вчера имах писмо от г-на Матя нарочно за тез работи, и той ма пита за някои работи, ище же от мене да му явя положително, ако ви сте не условени с търновци, ако ви възприемете да дойдете в Шумен и до коя цена можете к а н д и с а. Отговорих му вчера йоще какво знаях и днес разгеле ми са пада челяк да пиша и Вам да Ви явя каква-й работата и да Ви питам Ви на кой сте ум. От себе си това само ща Ви приложа, че Шумен е град за живеяне. Учителите имат пристойното тем уважение и училищата потребното за разноски. Стига само да си наумите как Сава с шарлатаниите си, и Гранитский с бербаптлъците си са удържаха толкоз време и Гранит йоще и днес са държи. Шумненци до днес йоще не са имали учител като учител, а колкоз учители държат и толкоз разноски правят. Там няма тези дребните търновски интриги, нито търновското презрение към учебните заведения и най-хубавото е, че нема много чорбаджии. Шумен не е по-долен от Търново за живеяние, а по-горе е от Сливен. За ревността към просвещението и откъде уважението към учителите. Аз бих ви йоще нещо казал за да пофаля Шумен, ако да не ми е на този час тъй сериозем главата и неми стига умът, ща приложа само това, че Спиридон, който са домогваше да застъпи мястото на убития им учител, йоще

повече хвали този град. Те днес имат частни взаимни училища две и на общото двама взаимни, двама приуготовителни и Войникова и Гранитски за главни, те искат да задържат сички тези и над тях йоще едного, който да сте Ви. То вече остава Ваша работа и Ви тряба да ми са отговорите по-скоро да знам що да работя. — Ако ще Господ аз в събота сега ще ида в Шумен без друго и като видя работата как е може за по-скоро да Ви телеграфисам в неделя и Ви вече си мислете да дадете решителен отговор.

Колкото за мене тука шиндилик може да Ви са похваля и ако да беше някак повечко развит обществений живот, казал бих, че не ще нищо по-зияде, но ща търпя и това, защото, ако да не са хората по-прости като тука, те ще са пак по-хулус като по нас, а то пò не струва за даскаллъка ни.

Откак съм дошел насам нищо не съм можил да науча за владишките работи как отиват, не щете ли ми забеляза нещо и за тях, ако би да ми пишете? Ако дойдете в Шумен, то ще станем пак едно епархиоти, Джумая е Преславска епархия и отстои 6 часа, но господин Претиман ходи-иде за два часа, сега той за в събота ще ми проводи негов кон да видя аз ща ли да мога да ида барем за три сахатя.

На Илия, на Павлова и на Златарски максус чок селям — а на дяда Х. Д. с колата много здраве.

Ваш П. Р. Славейков

14 февруари 1863, Джумая

40

Джумая, 3 юни 1863

Любезний приятелю г. Н. ихайловски,

Едва сега ми падна време да се отговоря вкъсом на Вашето през марта йоще пратено писмо, в което Ви ми излагате причините, по които сте приели редакторството на «Советника», пътят, който ще следувате на това по-

прище, желанието, за да Ви бъда кореспондент и да Ви пращам понякога статия връх нещо, и в което най-после давахте ми свобода да Ви излагам мнението си искрено върху вървежа на «Съветника». Ето какво има да ви кажа за всичко това.

Причините, по които приемате редакторството на «Советника», правят почест на духа и на сърцето Ви. Български народ при многото други задължения към Н. П. брата Ви има да Ви благодари и за това, че той е пак причина, дето да се види и с един добър редактор снабжен единственият негов орган; защото аз вярвам, че без неговото желание Вий не приемвахте този труд на себе си. Пътят, който ми пишехте, че ще следувате, и който виждам, че следувате донине, въпълно одобрявам. За статии да Ви написвам понякога, сега засега не мога да Ви се врека, защото освен многото ми работа в училище, то тука имам и заръчана работа, която съм принуден да работя да си помагам на масрафите. Колкото за къси дописки, понякога може би; но Ви знаете, че аз обичам да пиша малко силно, а вестникът Ви по началата си гони умереността и мене като ми е твърде малко времето, гледам да не би че напразно се трудя, без да хващат дописките място. Аз захвалям на смотреливостта на редакцията и одобрявам умереността, но по духът си никак не мога да се съобразя с тези начала. Като взема да пиша, виждам, че ми е много мъчно да бъда умерен. То се види от една страна да е ашлама, но от друга е и дълбоко убеждение. Сърдят се някои, мъмрат и охулват злъчливите дописки, но каквото и да казват, аз съм на мнение, че за много време йоще перата ни трябва да бъдат жестоки към разстлението и развръта, към своекористието на кметовете и към раболепството на народа.

За вървежа на вестника не знам какво да Ви кажа. Не се вярвам, но види ми се някак, че слабо и халтаво отива. Не мога да Ви се изразя именно в кое се състоят недостатките му, но все ми нещо тъй не е до тамам. Не знам думата е д н о о б р а з е н, б е з ц в е т е н мязат ли да се рекат за него. Политическият преглед от крайния край и до нине много зажумял ми се види. Кога тъмен и невразумителен като за читатели българи, кога сухи и пустал като боб на опарки. Не казвам за материала, но за изложението, на как ми иде тъй като че не може да заинтересува читателите, види ми се като ангария работа — писателят сякаш че не е българин и невещ в български живот, пише някак като не за българи прости, а много по-малко като за българи четни. Кога се случи пък превода на български да не е преведен от Вас, политическият преглед е досущ безвкусен. Вашето перо понякога върху въпроса блеснова като светкавица измежду облаци, но и пак се загубя и мрак и тъма в «Советника». Статията «Г р ъ ц к а т а п р о п о в е д», за която аз мисля да е братова Ви, доста е интересна. Вън от това другото в «Советника» не ме благодари, че между другото и язика е неравен и нечист. Туй го размислям аз отде става, че е тъй, но изобщо Вас окривяват.

Тези забележки върху «Советника» Ви правя не за да Ви се посоча, че и аз разбирам нещо, но колкото да Ви покажа, че доброто Ваше име ми е свидно. И друго пак да си заема, за да мога да поискам и аз от Вас нещо то. Вий може да сте дозели, че аз приех на себе си редакторството на «Гайдата» и първият лист тези дение трябва да излезе. Ви знайте, че аз нямам даже някакво понятие за този род списания, не съм и виждал таквиз списания на други някой европейски язик, но отивам тъй на приумица, затуй искам наставление от Вас.

Не рачите ли ми изтълкува що знаменува този (в 10 брой на «Советника») член б ъ л г а р с к и в ъ п р о с. Наместо да чуем нещо за деянията на комисията подир празниците, появението на този член, в този дух, учудва ме. Явете ми, также и на какво се решихте, ще ли си останете на редакторството, или мислите да се връщате из България. Аз мисля, че за народа ще бъде ползотворно Вашето в Цариград заселяване, но за Вас кое е по-добре, не зная. Мене ми хареса Джумаята, и ако се приучи сопругата ми на тукашния живот, кажи, че мога да остана завинаги. За приуготовителен ученик аз взех Ваший ученик Георгий Атанасов и надея се от този момък с време да излезе един добър учител. Взаимният ми учител много се пропи и го изпъдихме. Преди пет дена проводихме в Елена двама хора за един взаимен учител и певец. Дичо Ваш по панаиря беше ми поменал да му намеря едно място; писах до него, ако приема, да дойде с 4500 гроша пръв хак. Хората не са се върнали още и не знам кого ще ми доведат. Спиридон отиде в Русчук за учител. Аз много се мъчих да склоня гражданите тук да го приемат, но не би възможно, постарах се и в Търново дано го настаня

и там не би, и трябва да Ви кажа — поведението на този момък не му прави почест.

Поръчвайте ми смело, в което виждате, че мога да Ви послужа, и бъдете уверен, че ще се мъча доколкото мога да Ви пригодявам.

Ваш П. Р. Славейков

От Джумая за Цариград
1863, юни 3

41

Цариград, 26 и 27 април 1864

Друже!

Съветникът я окаля. Бурмата го викаха на Портата и му засукаха твърде добре бурмата. Подарока от пощата зеха, ще му земат и името н а р о д е н. Чорбаджиите останаха поразени.

Аз зех дозволение за нов вестник «Турция» — пощата ся хариза на него, но сичко това като са свърши, аз са намерих смаян какво да правя. Да зафана да го издавам, не знам, едно, ще успея ли, друго, тряба да закисна в Цариград, да живея без челядта си, не ма топли, да ги доведа не смея и тъй с ум са бия — кажете ми ви какво мислите.

Чорбаджиите ма гледат на пушка, но аз малко ща и да зная за него, защото си изкарах ахта на тях и на Бурмата, ами сега по-нататък какво да я върша. Омръзнал ми е този Цариград, че най-много по скъпията и по кучешкий живот. Платата от прот[естантите] едва ма разправя, а от «Гайдата» не са научавам нищо, само я карам, да имам орган в ръце. С «Турция» не знам какво да правя. Не смея да са товаря с борч, като не съм сигур, а нема кой да земе на себе си, имам надежда да са земе и от прав[ителството] някоя помощ, но тряба барем 3 месеца да карам тъй на своя сила. — Но пак ще видя. — Има един способ да не

ма е отрупала, щото не мога да сколасам хляб да ям.

Прощавай
Ваш искренний
П. Р. Славейков

Апр(ил)
1864 (деня я 26, я 27).
Цариград

Т. Дивичиан като дойде в Търново, да му кажеш от моя страна за словата по-скоро да види да дойдат, защото ще бъдем принудени да търсим друга печатница за новия вестник, че чорбаджиите правят пакост откъм печатниците.

И с т и й

42

Цариград, 11 май 1864

Приятелю!

Работата са не посрещна, както мислях, доде аз да видя нещо да направя с Турция да са зафане, католиците ми я отнеха. И Никола, на когото аз толкози помагах и действително му дадох плана, посочих пътя и ходих сам си да ходатайствувам пред Али паша, то муле ма остави, щом му са врекоха йезуитите да го поддържат три месеца, защото аз не можах да намеря на часът пари и не рачих да задлъжнея. Не ми е жал за това, защо не е моя, но защото предвиждам, че няма да успее, но как да е, тя ще зафане да ся издава и макар аз явно да не мога да зема участие в нея, но ща я поддържам доколкото мога. «Съветник» беше скъсал конците и щеше да престане без друго, но правителството са умилостиви пак и му подари пощата, като насади чорбаджиите, както тряба. За редактора, особено Али паша са зле отзова и те му казаха, че ще го менят. И наистина те ма викаха да ми говориха да приема с Бурмова да пишем «Съветника», но пред правителството да са каже, че съм аз редактор, аз са отказах да приема с

Бурмова и предложих с Богорова, на което и те отнапред склониха, но после Бурмовата партия (Золотов[ич] и младий Тъпчилеща) зеха да интригуват, и аз са отказах или, по-добре, те са отказаха, като им предложихме с Богорова да ни дадат на подпис за 6 месеца, че няма да ни са месят в нищо. Туй те не приеха и ний ги оставихме, и тъй Бурмата тряба пак да остане. Мене ми е доволно работата с американците и «Гайдата», но ми е къса платата за в Цариград и туй ма смущава. Подир «Гайдата» йоще пари давам отдето да зема, и то по причина на злоупотребенията на предишния издател, който събрал парите и ги изял и сега доде са напълнят числата, няма отде да са земе, но има надежда занапред да посрещне. Имате право, дето казвате за умръзването ми на Цариград, но не знам защо, не ми е по сърце и никога аз не ще мога да са установя в Цариград.

Новини тука по-други няма освен двете брошурки. Едната от комисията, а другата от Е. Клеовула. За тях какво да Ви говоря, гръцки работи, а пък само 250 парчета са печатани от първите и няма зиаде да Ви проводя, а втората не знам още де са намерва за продан по 25 гроша ги дават.

Събранието ще стане на 17 май, но няма надежда от него нищо. И те видят това, и за туй смятат подир това събрание да предложат всемирен (вселенски) събор от православните черкви и от сичките владици и на него да усъдят въпроса и да провъзгласят Илариона за еретик. Затуй и издадоха тези брошурки, да предготвят общото мнение. Но правителството не вярвам да одобри това и да им позволи. Тез дене бяхме с дяда Доротея при Къброзлия и той е пò на другий ум за българския въпрос и дава добри надежди.

За владиците се говори, че ирадие ще излезе, излязло и уж ще дойдат на Халки, а нищо не виждам.

Прощавай, че няма време. Поздравете, който пита за нас.

Вашът
П. Р. Славейков

11 май 864
Фенер

Приключените изпратете

Истий

43

Цариград, 17 август 1864

Почитаемий приятелю!

И тая неделя няма с що да Ви зарадвам. От Портата не сме отчаяни още за завръщанието на владиците, макар патриаршията и да са е запънала да не дозволи това. Сега уж за в среда е останало да излезе ирадието, че да видим.

Григорий е от оназ неделя още на Бруса и не си е дошел, като си дойде, ще дам писмото ви.

Ще ми са тука подир две-три недели да си подода, че подир Димитровден пак да са върна — да видим как ще са посрещне. Ако си дойдат старците, аз ще гледам да позавъртим някоя работа, че на връщание да са водим, но засега нищо положително не мога да Ви кажа.

Приключеното вижте да изпроводите и не забравяйте

Вашият
П. Р. Славейков

17 август 1864
Цариград

ДО МАРИНЧО ПЕТРОВ — ПЛЕВЕН

44

Трявна, 1850

Monsieur,

Паки Иродна бесится, паки глава Йоанова . . ., паки твой нещастний друг бедствува, паки гоним бива за свое-

то отечество! Няма за него почивка, няма спокоен ден или нощ. Беда, беда! Малоназначеното во преднето мое писмо неукротимий тигър Неофит увеличи го. Обещава, дава, поддава, Петко в Трявна да не остава; да го няма того злочестаго българина в епархията му, да се не види по белий свят, в мрачното царство на Плутона — там, там ищат да го видят да мирува безгласен, да лежи, да почива перото му, да не се споменува от неговите любезното нему отечество.

Може ли да бъде то? «Йерусалиме, Йерусалиме! Аще забуду, тебе, забвена буди десница моя[1].» — Не жаля, друже, мой за мене си, аз съм навикнал в бедствия и неудобности да преминавам живота мой; но жаля горките тревненци, които на купове, на купове се трупат в училището да слушат моите преподавания; жаля маломощните мои ученици, които като че предчувствуват к съвременните от мене наставления и преди да съмне, се намират в училището; жаля бащините си сирачета, които вечер на трапезата се в ръцете ми гледат що ща да им подам да наситят глада си; жаля майка си, що ме е отхранила, като гледам, че сега няма кой да я храни освен мене. Ах, нещастие мое, где да закрия очите си, да не видят тия бедни твари? Отечество! Само в твоята пазва видя луча радости. За теб видях плевненската тъмница, за теб два пъти врачанската, за теб като немил-недраг се скитах в крайна бедност и нищета, за теб се отделих неволно от Елена, за теб ища и Трявна да оставя. Врази, врази! Ето, земете все и живот; но никога, никога аз не ще престана от родолюбните си старания, никога не ще млъкна. За мен «и дом, и дом, но лучше сего дом», както казват русите. Дом, дом, отечество, бащина лучше всего мне. Врази, ето ме! Изтощавайте на мене сичките ухищрения своего коварства, отнимайте места, всаждайте в тъмница, предавайте на варварски ръце, прогонвайте от град на град, не имам скончати гради Израилеви, вред ще се чува в моите уши гласа беднаго Бидера: «Генрих! будем благородни сердцем, заслужим собственое свое почтение.» За мене е доволно що потомците рода нашего веднъж с умиление ще произнесат името ми и жалостно щат погледнат на участието бития и съществования моего. Врази! Ви ме не

[1] Йерусалиме, Йерусалиме! Ако те забравя, нека бъде забравена десницата ми! (ц. слав.).

оставяте да погина, но и аз ще ви бутам, гдето помина. Врази! Ви гледате да ми направите живота беден и несносен; но у мене няма малодушието на английския поет Попа (Popè); измамени сте! У мене е благородно българско великодушие. Нет, не умру, но жив буду и. . .новем дела. . . да не порадяются и посмеется врази. О. . . българскаго напредъка, не ще престане перото ми да обличава вашите просвещения, ненавистните ваши постъпъци и архиерейскаго чина злоупотребения, догдето или прах и пепел ще стана, както и ви, или с перо ще избода вашите аспидски очи, които завистливо гледат на българското образование. Есмь самси аз самси; с една лястовица, ще речете, лято не става. Не мислете по той начин. За събуждането на българите — сутринта дойде и като мене тряба да се намерят и други ластовички ранобудни да им изявят дошедшата лъча на приближающето слънце, макар и устремителните ваши ястребски зеници да искат като да ме лапнат. Не боюся от тѣм людей окресть нападающи на мя.[1] Ето аз, както Солун против мъчителя П. въдързновен за старостта си, също и аз съм дързновен за младостта си. Задайте себе сърдечни рани, народ увидит и познает коварство ваше. Но ще речете, защото родът наш е неблагодарен, нечувствен и не познава кой страда за доброто му. Есть, така е, и аз с вас изповядвам истината. Но мене е доволно да позная, че аз по сила и по възможност съм показал услуги. Пусть меня отечество ненавидит; я люблю его от всего сердце моего и от вся души моея. Ибо аще отечество не би било, то ни же съществовати. Тук съм се родил, тук е моето сърдце и с Волтера думам: «Son esprit est partout et son corps est ici[2].» И така, друже Маринчо, да оставя тия врагове, които отвличат перото ми. Правомислящите българи никога не могат да бъдат приятели на тези слепци. . . С адска потайна радост гледат да озлобят същите родолюбци, представляящи сичката гнусост на лъжливата си политика, с която е покрита ненаситната тяхна гладост към златото. Да ги оставя и да се завърна на моето описание страдания. . . Но не зная от коя причина сърцето ми съвсем не е благодарно, най-много же като помисля, че не съм при тебе да ме гледаш и да ми се радваш и аз да усугубявам подвизи-

[1] Не се боя от хората наоколо, които ме нападат (ц. слав.).
[2] Неговият дух е навсякъде, а тялото му тук. (фр.).

те си. Няма те при мене и аз не съм при тебе, помисля и със сълзи се обля. Ах, струва ми се, защо сълзите ми се леят от жива любов към самата любов, която е у тебе. Защо да са те длъжни да оставят безсмъртно дружелюбието ми. Любя те, друже мой, повече и от първен, но разлъката за мене е горестнейша. Нищо ме не услаждава; кога как помисля за вас, въздъхна и лекий вятър разструява водата и като че я размъща. Бъдете благополучни, приятелю мой, и никога не се безпокоете за мене. Съдбата ми таквази, всякога сълзи да лея, а най-много сега, кога ви пиша. Ах! Ще ли бъда щастлив да озра пак драгий ваш образ или в далности не видя вас дух духу отдам? Но я вас за никогда не забуду, а може найду и буду всегда, застани вас поминати и о дружбу нашем воздихати.

П. Р. Славейски

Трявна, 1850 г.

ДО НИКОЛА КОЕВ Б. — ТЪРНОВО ИЛИ ЕЛЕНА

45

Трявна, 4 ноември 1850

Господине Николае!

Нищо не може да наскърби едно чувствително сърце дотолко, колкото скорото забравяние. Помниш ли когато се качи на коня как рече да си пишеме често писма, за зла чест при сичко благовремие, което познавам, че имахте, не видях ни слог от вас освен едно сухо поздравление, Как и да е било, аз мисля, че съвременното ми благодеяние да е заловило в сърцето ви място и да не можаше никое привременно заблуждение да го изкорени. Не зная сърдечните ви чувства, но аз тъй мисля и мечтая. Пак аз

за душевна жалост, като имам пред очи благодарните ви чувства относително изражаеми против вашата длъжност от горест почти в сълзи за неблагодарността ви затопявам перото си. Никой освен бога не е сърцеведец, но делата показват кой какви намерения е питал към атома на секиго от нас. Следование то на една дилемическа реакция между две покрити сърца остава да бъде съдник секому совестта и по разположанието на жилището ѝ да се отговаря на затруднителните ѝ въпроси, че както казва пословицата — рекал Гаго кому как е драго. Аз изложих помянутите речи безместно, но за да ви докажа с откровеност сърдечното си разположение, за да отгадайте наступающата искреност. Хер бир енгелинъ сону хаир диръ, кажат турците. Тъй и помежду бившята вражда възроди обновление на дружбата. Пак си мой и Петко от се сърце е пак твой, ако само умееш да опазиш приклонното му сърце. Ти знаеш, че на бодлива крава господ рога не дава, трябва и ми да си изкъртиме рогата, за да пребъдеме спокойно. Страдания, познания — говори гръцката пословица. Полети съм обятията на приятеля си, който е готов с по-голямо сърцелюбие от отеца блуднаго сина да те загърне. Премини Дебелий рът като поляната на благочестивите синови с великодушни намерения и по̀ с благороден характер или ако минеш през Китката, остави тамо, дето ядохме агнето, всяка лична, душевна и сърдечна вражда, както и мойта я затисна припадналият сняг, остави я, думам, тям Друже! Нека я затиснат тогавашните наши приятелски разговори и дружески сладостни погледи довека да я не пуснат да се покаже над трувненският горизонт, гдето ми ще преминуваме дружелюбно отсега. Желанието ти са изпълни, ето и писмото просително от селяните ни, спътствуемо от соизволението на първият ти благодетел и друг Петка. Ела, но остави сичко онова, което познаваш, че не ще ти трябва, ако искаш да се наричам до край Ваш Друг и

Добромисленник
Петко Рачов

Трявна, 4-го ноември 1850

(С адрес) На господина Никола Коюва Б. учителя!

ДО ПАНТЕЛЕЙ Х. ГЕОРГИЕВ КИСИМОВ — ТЪРНОВО

46

Трявна, 22 ноември 1850

Наукоохотливий съотечественичe!

С крайно благодарение гледам младите момци търновски да залягат за народното ни образование. Доволно време е била нашата родина достоуничижителна от тая страна, драго ми е наистина и с весело сърце спеша, за да съдействувам отчасти и аз на общата длъжност. Две М и р о з р е н и я са готови от Трявна, тъкмо според българский навик те искат, за да видят какви и колки щат да бъдат също тъй и съдържанието им, затова, ако искате по-заскоро да добийте двамина спомоществователи, изпратете ни едно от Мирозренията и нататък бъдете спокойни. — Ако ви иде «Амалтия», направи щете ми голямо добро да ми проводите няколко преминали листове, да прегледам.

В надежда съм
Петко Р. Славейский

Трявна 22-го 9/мбрия 1850

(С адрес) На господина
Пантелеймона Х. Георгиева
В Търново

ДО ОТЕЦ ТЕОДОСИЙ И БРАТ МУ КЕСАРИЙ — ЦАРИГРАД

47

Трявна, 7 април 1851

Други, и о господе молебници!

Като платих няколко години от живота си данок на ветрената младост, с прихождането на съчувствие наченах да диря и да питам за приятелите си, с които преминах няколко сладки минути в горестните обстоятелства на отчаяното си родолюбие. Но о, боже мой! Накъде са се разпръснали? Немилосърдното Търново заключени държи обятията си за тях, както и за мене. Тежко и горко!!! Докога и до кое време? Мужайте ся и да крепится сердце ваше Приятели! Аз вместо да Ви посетя писмено, да помяна за миналото наше знакомство и да подновя бившата наша дружба, неволно поменах времената, в които сълзите ми като река ручаха, в които питието си с тях размесях и в които постилката ми гниеше от очните ми извори, извините, това е слабост на ощетните ми любородни предприятия и суетни намерения, защо какво може да направи едно пламенно сърце посред неразтопимий Ледовитий океан?. . . Освен да мъждее като кандилото на беднаго пустинна жителя. — Като се завърнах из Белоград в Сърбия, намерих Търновото, любимото Търново, пусто, пусто, думам, не от жители, но от родолюбци. Няма Вас, няма Христа, няма М. . . Само болното Пени със слабото защищене и с пагубнейшето си коварство! Горкана си!!! Умивах улиците на реченний град с кървавите си сълзи и потайни въздишания се тесниха в гърдите ми, боже мой, виках в изумлението си, где ми са приятелите? Далеч, далеч като Сионските синове от любимото си отечество, от града, що е бил торжество на незлобните и младенческите им мечти. Скоро ли ще бъде да се с дружески възторг обемнем в пазвите на коренното си отечество, или наскъмненната смърт ще пресече жицата на живота ни и тъй в странствие ще да оставиме многострадалните си кости ведно с нещастната си българщина. Плачевна и

необуздана мисъл, махни се от мене, ти ме правиш неутешим. Жал — жал — и жал; но, доволно за то.

На рѣкахъ Етровихъ, тамо сѣдохоме и плакахомъ всегда помянути наши друзей и братии нашихъ.[1]

Ваш до гроба
Петко Рачов Славейский
Учител в Трявна

Из Трявна за Цариград, на 7 брезена (април) 1851.
(С адрес) Цариград. На священноинока отца Теодосия и брата его отца Кесария, при българската църква. На Галата.

ДО АЛЕКСАНДЪР ЕКЗАРХ — ЦАРИГРАД

48

Трявна, 9 февруари 1852

Родолюбче,

Преди два месеца ви изпратих чрез Габрово 150 гр. и едно ръкописно обявление, за да го печатате, сдружено с едно питание — поволно ви ли е, заради народната благодарност, да ви посветя първий опит на занятията си към народното образование, а досега не бих честит да получа ни обявленията си, ни ответ от ваша честност. Познавам и аз недостойнството си, но надеждата ми беше на вашето добросердие, как че не ще бъда пренебрегнат и с мълчание подарен. Правда, аз имам сумнение и на (спи)сователите си в Габрово, но те не престават да ме уверяват, че с време изпратили писмото ми и парите. Отстранен от пощата, аз трудно мога да ви изпращам писма,

[1] На река Етър, там седяхме и плакахме, винаги споменавайки нашите приятели и братя (по ц. слав. образец).

за да разбера получили ли сте, или не. Но смея да ви помоля, ако че сте получили, прибързайте да ми се отговорите и да изпратите до мене обявленията ми. Ако ли не сте, то пак ми отвърнете да издиря отгде произлиза медлеността и с това щете ме задължите да бъда.

Ваш приверженнейший
(П. Р. Славейков)

Трявна, 9. II. 1852 г.

49

Търново, 5 март 1879

Достоуважаеми господине
Александър С. Б. Екзарх, (в Пловдив)

Получих прокламациите Ви, и двете, както и писмото Ви най-после, но допростете ме, както всякога и с всякого да бъда и с В[аше] Благородие искрен и откровенен и да Ви кажа право, че аз не прочетох от тях последната, що е по български, за причини, които, вярвам, и Вий ще одобрите, като Ви кажа, все пак тъй искрено, че не я прочетох, защото съм имал и искал да съхраня, доколкото ми е възможно, приличното към Вашата личност уважение. Защото се боя, че ако би да я прочета, ще намеря в нея някои неща, свойствени на остаряването ни и неотлъчни от непомерното славолюбие, неща таквизи като глупави домогвания и безумни препоръчвания, които може би и без да ща аз, да покътнат драгото за мене уважение към Вас. Затуй не съм я чел; няма и да я чета.

За хатъра обаче на старото ни познанство и приятелство аз я дадох на всички онези, които искаха да я четат, да произведе на тях впечатление таквози, за каквото е трептяло сърцето Ви, когато сте я писали. Защото, повтарям пак, право да Ви кажа, че аз никак не съм противен

на Вашето изоиране, воден от съображения колкото общеполезни, толкоз и своекористни.

Аз обичам да вярвам, че един княз, взет от недрата на този народ, над който ще князува, по неотразимата сила на природата, интересите на този народ преди всичко ще бъдат по-близко на сърцето му; а по-нататък, възвисен над другите за своите преимущества или каквито и да е заслуги към народа си, той няма да забрави кое го е провъзвело и ще внимава по-добре да спази тези преимущества и да утвърди още повече положението си с по-големи заслуги към народа си, ако не иска този същият народ да му не смъкне самарчето един ден, както му го е турило друг един. А това според мене е в полза на обществените интереси и относително по-предпочтително от всеки други избори.

За своекористните съображения, които като човек и аз мога да имам, не е нужда да Ви разправям надълго, стига да Ви кажа само това, дето ще мога, било като сънародник, било като стар познайник, да се явявам по-честичко и по-свободническо при едного, който е изпомежду нас провъзведен, отколкото при едного чужденеца, при когото доде се излезе, колкото и вежлив да положим, че е, все трябва да се поподсмърча, ако не под сълбата, а то до сълбата. А това, дето да може човек по-често и по-свободно при големи хора да излязва, не е съвсем безкористно, има си бо и то добрите следствия, в отношение към своекористието, още и по това, че като всяко своекористно дело може да се покрие с колкото щете общеполезни извети. Но да се не простирам за това да разправям.

В туй отношение, ако би поискали някои да сторят тази глупост да Ви изберат, аз няма николко да се противя, черно зърно противу Вас няма да пусна и като навикнал отдавна да претърпявам много глупости на сънародниците си, ще претърпя стоически и тази глупост, но да сторя сам аз тази глупост: да ида да Ви препоръчвам и да ги съветвам Вас да изберат, това не мога да направя, не чакай и да го направя.

Защо, ще кажеш, когато признаваш и изповядуваш преимуществото на княз, от народа взет?

За много и твърде много причини, но главното, защото и като челяк, а още и като депутат сега искам по начала да се водя. А най-първото у мене начало, основано на народния ни характер, е или всинца да бъдем князове и

владеющи, или всинца роби и владееми. Да изберем княз от нас си, а не чужденец, това ще да е съвсем противно на нашия славено-български характер и на историята, която ни разправя какво сме правили друг път в таквиз случаи и ний, и наши някои съплеменници. А най-последнето е, простете ми, да Ви кажа искрено: защото, както и да е, но аз не намирам ваше благородие мунасип за княз.

Защо, ще кажеш пак, но аз намервам за умно от своя страна и за добро от Ваша да не отговарям на туй — защо.

Ял съм Ви хляба, като съм Ви работил две-три недели, и благодаря Ви. Някои добринки на времето си и по силите си направили сте на частни лица и на народа и мисля да Ви са признателни, а то е доста. Изповядувам, че не сте лишени от някои способности, но при всичко това, казувам Ви: не сте за княз и недейте се лъга да се излагате.

Най-разумното за Вас, което можете и трябва да направите, е да оставите тази ненавистна на всякой българин служба; която имате там, дето сте, и да се върните в отечеството си, дето таквази нужда от способни человеци се усеща и дето има толкоз места и служби, за които Вий сте достойни и способни. Аз можах да Ви кажа даже, че мястото Ви беше готово, но трябва тогаз да Ви се изповядам, че при многото грехове, които като човек съм направил на този свят, аз направих и един голям грях, като депутатин на Народното събрание, че разсърдих, и, уверявам Ви, без да ща, промисливите онези господа, които бяха се завзели да предготвят таквоз едно успокоително място за хора таквиз като Вас, а може би и като мене, застарели вече, и ги направих да се възгещердисат от доброто, което бяха намислили да направят, разумява се, на народа въобще и за нас частно. Аз сега съзнавам, че ревността ми е била прекалена и необмислено съм работил против интересите си, че и против Вашите. Ний можеше да бъдем твърде добри или поне посредствени сенатори, но Сенат няма вече. Но аз пак Ви казвам: «Върнете се в отечеството си, дето при скудостта от хора, в която се намерваме, ще намерите пристойното си място и служба.»

Не, не щете. Считате го за унижение да приемете пристойното Вам звание и да посветите последните дни на живота си в служение на народа си, когото казвате, че

толкоз сте обичали и обичате, тогаз не остава друго, освен да Ви кажа най-последното си мнение.

Най-доброто, което тогаз можете да направите за «смирената», както казвате, Ваша «особа», е: да си направите една топла зимна соба и да се приберете в нея да си гледате старините — както мисля да направя и аз, ами не мога никак да събера двата края на едно място и да се сдобия с една каква да е собица, ами се влача все по чуждите стрехи, дето, как да е, може да се седи, но има и друга бела, че гладно не се седи, и затова на стари години съм приневолен и принуден да поема най-неприятната от службите, да бода хората, за да се храня.

Има още много да Ви пиша и за мене си, и за Вас, но да Ви не отегчавам в тези пълни със заботи за Вас минути, отказвам се. Не мога обаче да ви не помена в едно нещо, с което Вий много сбъркахте, и то е, дето във френската си първа прокламация предложихте поименно и други още двама българи, кандидати за князове. В откровеността си аз не мога да затая да Ви не кажа, че с тяхното препоръчвание Вий дискредитирахте собствената си препоръка.

Вий далеч тамо дето сте, от една страна, мястото Ви малко помага, от друга сега по-младите и по-влиятелните днес не Ви твърде познават и за Вас може да се мисли и да се говори нещо добро, защото много може да се говори за человек, който не е налице. Но какво добро да говориш и как да лъжеш да хвалиш оногоз, който е на лице и го видят какъв е?

Поименуваните от Ваше Благородие кандидати, казувум Ви искрено, че са твърде несполучено предложени. Сега да бяхте се усетили да поменете барем за мене, да ме предложите за княз можеше пó да сполучите, а то втория от поименуваните, който път е хванал тук, княз не, ами и остенар биле, като мене, не ще може да стане. А за първия какво да Ви кажа? Той Ви изгори чергицата досущ. Като го познават тук и като съдят по него за Вас, според препоръката, която му правите, и предпочтението, което му давате, първата дума на всякого е: «Ако е и той такъв?» Нà, иди ти подир туй, та им разправяй, ако нямаш работа!. . .

Освен това при препоръчването на славний този муж Вий не сте взели в съображение и важното онова обстоятелство на неговото положение и без да щете напра-

вили сте му унижение, отражавано и на сами Вас. Вий знаете, че това, с което се он най-напред прослави и препоръча до в Екзархията, е титулът богослов, как просто сте дерзнали да му предлагате да се отрече от високия титул бог-ослов и да се нарече княз болгаров!

Но да оставим това, което станало вече и не се връща, и да дойдем на писмото Ви, за да свършим.

За да се разберем по-добре и да не стане някой янлъшлък в споразумяването ни и за да има по-голяма сила предложението Ви и условията ми, аз намервам за добре да обнародвам нацяло следующето Ваше до мое смирение писмо.

Париж 5—17 април 1879,

Господине П. Славейков,

Ако според прокламацията ми (пишете Вий) совестта българска познае трудовете ми и ме произведе на български княжески трон между всичко друго, грижата ми ще е да дам щедър подтик на нашата литература и за знак на това драго ще ми е да се подпиша за 50 спомоществования на остроумний юмористически Ваш вестник и да ги следвам, доколкото бог живот ми хариже. Имайте това мое обещание като едно боно и дано бог за доброто нашаго народа изпълни това желание.

Винаги Ваш
Александър С. Б. Екзарх

Съдържанието на писмото Ви, както всякой може да види, по краткостта си и по щедростта Ви поддържа, както прилича княжеското Ви достолепие. Обещанието Ви е и добро, и много хубаво; то съдържа нещо, което аз и желая, и търся, и мога ли да се не облизвам остенарски за голямата облага от 50-те спомоществования на Остена ми?

Но има друго едно нещо, което твърде не ме тегли, и то е: ами ако совестите български са изопачили нещо, което се често случва с нас българите, и не рачи да познае трудовете Ви и не склони да приеме предложенията Ви; напр. Вий искате да научите нашите братя селяни,

от които много зависи днес избирането Ви, искате, казвам, да ги научите да ядат бял хляб, ами ако тям им е посладък черния, просеника и папурeника, можем ли насила да ги накараме да се цивилизуват с белия хляб? Вий искате с това да ги излъжете да Ви изберат за княз, ами ако те се не излъжат и не Ви изберат? Тогаз какво може да стане с моето облизване за облага и с Вашето обещание за «щедър подтик»? 50-те спомоществования от «Остен» не ще могат да извършат своята по предназначението Ви цивилизаторска мисия. Така не е ли? Тогаз, не само аз ще остана лишен от княжеското Ваше към мене благоволение, но което е още по-убитъчно и за литературата наша, против желанието Ви и желанието ми, ще се лиши от необходимия за нея «щедри подтик». Тогаз какво трябва да се прави?

Върху това като размислевах аз, доколкото можах да мисля, намислих, за да не последува това нежелаемо ни от Вас, ни от мене народно лишение, в такъв нежелаем и неприятен случай, да прибягна на собствената си остенарска щедрост и да Ви поднеса за същата цел 50 спомоществования. Благоволете прочее да се произнесете за разпорежданието им по назначение. Вашата заповед се чака още и за това, колко Остена са нужни собствено за Вас и колко за препоръчаемите от Вас кандидати, какви ще бъдат те особено с бодове ли, или без бодове.

Радувам се най-после за повода, който ми дадохте да Ви пиша. Ползувам се от случая да Ви повърна добрия комплимент; Вий казвате, че «Остен» е остроумен, аз ви показах, че е и остроботен, и сега сме квит.

Имайте прочее уверение в моите към Вас чувства на уважение.

На Ваше бивше благородие
искренен доброжелател П.

ДО НИКОЛА ПАЛАУЗОВ — ОДЕСА

50

Трявна, 31 май 1852

Господине!

Аз Ви заставих надълго да ожидате ответ, извините, това не произлезе от леност и нерадение, но течението на делата, против сърдечното ми влечение, отбутваше перото ми досега. С время може да проумеете, че аз съм от онези, които «за пара засвирват, а за пет не млъкват», но засега колкото простете мя, чтото времето ми е скъпо, приимнете 100 песни, около 400 пословици, начало от народните обичаи и един анекдот. С второ ще ви пратя пак толко и последованию с 5-о писмо ще получите все обещаное, а в 6-о писмо ще имате примечания, колкото мога да направя върху сичко изпратено; За самодиви, змееве, русалки и лами ви ще срещнете много песни, но за да ся изложат си сички простонародни суеверия и предразсудки, както и за слънцето, за месяца, за времето, аз не можах да намеря друго средство, за да ги поместя с таквази сила и значение, с каквато ся в народа намерват, освен да съчиня една поема по народна поезия, която да обема в полно все, что баснословно ся нахожда на днешното время в българите. За лице на тая поема избрах Марка Кралевича, което лице, на което имято е заплетено повече от всяко друго с баснословия и народни чрезвичайности. В тая поема ще бъде все народно без другo поетическо измисляние. Аз съм я зачнал, като изпратих вам Марковите песни, можаше от началото и първата глава да Ви пратя сега; но преди да ся наканя да Ви ся отговарям, бях я пратил в Калофер Касапскому, да видя что ще да рече, ожидайте я с второто ми писмо и бъдете готови да ми дадете някои наставления. Песните, что Ви пращам сега, са така, както в народните уста, без да ги разреждам или така, или така. В тях ви може да срещнете и някои, что ги имате, но те са от по-употребителни-

те, които ми ся срещнаха най-напред, преди да начена да ги диря. Не имах време да ги разреждам, но коя както ми ся е случила, да я чуя и запиша. Така и децата ги преписват от тях наред, така щат и да следуват, простете мя, ако това не мога да завърша. Еще една Маркова песен ще срещнете във II том Песней. Речи, които зная, ще Ви обяснявам, также и места — в предните Маркови песни. Докат планина не я зная. Богданска земя наричат българите Влахия, а преимуществено Молдовия. Никоп-анекдота, който ся намира между възточните българи вместо тая песен, ся относи за селото Никюп 2 и 1/2 часа от Търново към Свищов, гдето има много и премного развалини и древни римски останки, край което село тече и Росица река. Демир Капия думат прехода на Балканските гори над град Сливен, а в някои песни като че ся относя да е название на някои от Стамболските Вратни. Изпращаните песни, като бяха приготвени, преди да получа честното Ви, не могоха да станат во все според искането Ви, за останалите постараша ся. От народните навикновения за 5-о писмо щат да останат лазарнята и сватбите като церемонии, които ся отправляват с много песни, които диря еще.

Обърнахме листа, да обърнеме сега и думите си. Пред вас е едно обявление, печатано еще през декемвриа. Обявляемата книга ще има такво съдържание. Цвят първий— Църковни слова и духовно прочитание; Цвят II — Примери добродетелни, исторически; Цвят III — Жизнеописания великих мужей; Цвят IV — Местоописания и естествена история; цвят V — Здравословие и икономия, разноцветие, поезия, преводи и първообразни. Прибавки — Мудри изречения, забавни приказки и народни анекдоти. Това ще съдържава Първий стрък на «Смесната китка», за която е издадено обявлението. Но, друже! Ако искаш да ти ся доплаче, залови ся да правиш добро на българите. Хладнокръвие и нечувственост, вот преимущество бедных наших братиев (не ги осъждам, не дай боже, но ги окайвам), толко время обявленията ми обикалят България, а аз не мога да събера еще спомоществователи колкото типографический харч поне да ся покрие. Речи че взех да ся страхувам и за моята «Смесна китка», да я не изяде котката, както Одеската. Неестествените стихове на Г. Чинтулова добиват естественост, и мишките, които никога не са яли китки, щат проядат. Напразно му писах:

Посланник непознат от бѣса
пришюшнал едному в Одѣса,
че мишка китката грабнала,
а котка мишката изяла,
но, нà, поръчал е пак днес
огнестрелистий бог Завес
навред глас да ся раздаде,
че мишка китка не яде,
но я пренесла през море,
в Балкана за да раз'оре
да я (пресади) накичи по-за смесна
за да изникне еще пресна.

Каквото гледам, или мишката не е изкусен вертоградар, или балканското място не ся разорава! Аз мислях да стане «Китката» едно периодическо списание, което с время да следува. Тежко ми, ако гласът ми не намери отзив в чувствителните българи, които са удалечени от отечината си! С «Китката» ведно ща повяна и аз за несполученото си предприятие, но дано господ ги вразуми. Нямам сумнение, че колкото за в Одеса, ще предстоите, Ваше дружелюбие, да ми съберете няколко спомощници, и то без многовременно продължение, не ща ся впущам в подробни подканвания, чтото съм уверен как сички побудителни причини са гнездят в гърдите Ви и Ви по-добре от мене познавате народното ни състояние. Мило ми е да скъсам с вас писмений си разговор, но няма край. От время съм си подострил перото за филологическа полемика със заклетий враг на народното ни имя, грък Цукала, който е в Пловдив, и сега съм пак визван на бран, спеша, прощавай.

Вам на служба, Петко Р. Славейков

31-го май 1852, Трявна.

51

Трявна, 15 декември 1852

Почтений ми друже! Г. П. Палаузов!

Приех чрез уч[ителя] Цветка Недев дар «Век болгарскаго Царя Симеона». Благодаря Ви. Родолюбците оценяват заслугите на милий Ваш брат. Радвам се и с нетърпение ожидам появяването на пълна българска история. Вишний да укрепи Савелева в трудовете му. Мене ми жално, че аз не мога да съдействувам за полза в това с нищичко у мене не има никакви сведения за история до падението на българите, че от началото на 17-то столетие до днес имам доволно отривки, записвани от съвременни така наричвани граматици, но ако лично се видим някога, само тогази може да ги прегледате и да видите има ли някоя за в работа. — Едно само мога да ви забележа сега, че в Калофер у Ботя Петкова има един ръкопис-Требник и в края на него има Пасхалия, над нея има написано следующето: «Сея Пасхалия състави цар Петр умерший в Рим.» Кой е той цар Петър, мене не ми е известно, но аз съсещам учените изследователи да изследоват за Петра, Симеонова син, за него не е известно какво стана в падението на Преслава, где и как е умрял — а от колкото е мне известна българската история и византийската, аз не познавам другиго цар Петра освен Симеоновий син и другий Петър, брат Асенев, но той не е наричван цар. Временните събития в падението на Преслава, умълчаването на тогавашните историци и други еще обстоятелства дават ми да мисля, че той, цар Петър, умерший в Рим, е син Симеонов, но това за мене е догадка, от която учените и способните може да издирят дали не ся съхранява и другаде някъде нечто по-достоверно и по-пространно за това. В реченний Требник нищо повече няма. Почеркът на ръкописа се относи на XVII-ий век, вероятно, че той е преписван отдругаде, но отгде? Бог знае.

Други занятия на време мя оттеглиха от преписа на песните и проч. . . по настоящему (опростете искреното ми признание) стъпвам с брачний съюз и за две-три седмици не мога ви приготви продължението на песните и проч., чтото, ако ги децата преписват, трябва да ви ги изпратя,

както и предните, без принадлежащите пояснения, а то втората стотина на песните съм почнал сам да преписвам, да ги излагам с поясненията им, а еще и с прибавка коя песен в кой град или село съм я чул, за да може да се разпознае поместното произношение на българский язик— скоро ще получите втората стотина на песните, на пословиците, на обрядите и др. Аз взех да събирам и простонародните загадки, и от тях ще видите.

С време еще у мене има географически записки за България, гдето съм минал заедно с историческите предания, които се намерват в устата на народа за първоначалното населване на няколко градища и села и за последующите им приключения досега, както и формите на облеклата им (но не рисувани), также и няколко древности и намервани монети. Сега, като разнасям «Смесната китка», може да събера еще много сведения, но статистическите сведения мъчно се издирват. Аз в Плевен спах една нощ в тъмница за таквози любопитство. Зачто не съм печатал колкото имам във вестника, друг път ща ви явя.

С време съм чул как девица Елена Мутева превежда «Райна княгиня», а досега, надявам се, да сте разбрали и Ви, че тая повест се печата на български в Белград от Йоаким Груева Копривщенина. Аз бях с време казал на Н. Касапскаго (в Калофер) да яви това на сродницата си Еленка Мутева.

«Смесната китка», также с нея заедно излезна из печатната «Езоповите басни» и «Песнопойка българска», след някой ден ще ги видите. А спомоществователи, колкото сте събрали досега, събирайте еще, ща ви пратя обявлението за втории стрък на «Смесната китка» и да се печатат в него. Той заедно с «Балканска пчелица за българските дечица» ще начне да се печата напролет. «Смесната китка» и «Балканската пчелица» ще следоват да се издават като периодически списания, еднаж в годината. С второ писмо ща ви забележа за някакви руски книги, които ми са нужни за тия издания, но явете ми през где мога ви изпраща пари и засега прощавайте.

Ваш искренний П. Р. Славейков

15-го декем[врия] 1852, Трявна.

52

Трявна, 21 март 1853

Друже!

Почтеното Ви от 20 февруария на 28 тогоже приех в два листа. Видях и имената на спомощниците за «Смесната китка», но както те, така и по-предните Одески не я увариха в печатната. Она излезна с другарите си на 24 декември и оттогази досега какво ме е мъчила, какво ме мъчи и какво ще ми тегли главата, бог знае. Ах, братко! Хладнокръвието на българитѣ ще ме затрие. Оставете ме да оплаквам денете си безмер. Безмерната ми чувствителност прави ме злочест и родолюбието ми ще бъде причина на погибелта ми. Какво да Ви кажа.

Ви трябва да познавате и сам аз изповядвам недостатките си за народен списател, но в надежда, че ща да имам снизхождение от потомците, като пиша в неразпелененото младенчество на нашата писменост, записвах, списвах и превождах каквото можах. Мнозина ме съветуваха да печатам какво-годе, но аз знаях българите, между тях живея, и не се наемах, но при все то не се и отчайвах и за да проправя един път за улеснение да се обдържа едно периодическо списание, много се мъчих да съставя ученолюбива дружина, призовавах и каних мнозина. Но, «ни глас, ни слишание». Наконец в Трявна едва придумах двама мои сродници да вложиме по някоя тисяща и с тях да печатаме едни кои-годе книги, че да не дириме придобитока, но да остане да се печатат пак други книги и така от мало по мало да се съставя едно количество, което с време да може да обдържа едно периодическо списание. Предприятие продължително и неимоверно, но като че няма друг способ, аз склоних и на него. Издадох известие и за да призова българите, обявих им, като получат книгите, да плащат. Събрах до 1000 спомощници и печатах книги, които угаждах, че искат българите. Иждивиха се за тях до 14 000 тисящи грошовце и ето третий месяц, откак са излезли, при толко труд и предстоявание, не сме събрали ни две хиляди гроша. Дружината ми зеха да ми натякват, даже и да ме утесняват, какво да им кажа, человеци необразовани и само от думите ми родолюбци бяха досега. Искат да си приберат парите в две недели и като се бавят, искат да им турят процент. От друга страна, спомощниците и вообще българите хладнокръвни, братко, до. . . до неизказвание. Онези, които са се подписали, нето се обръщат, нето щат да знаят. . . Аз между това цъфтя и вържа като липа в пожар, според пословицата. Онзи ден една духовна особа, що се бе подписал за две книги, връща ми ги и ми казва, ако обичаш 20 копейки серебром за двете земни, ако ли не — нямам потреба от тях — «Откак зехте да излезвате таквизи даскали, манастирите запустяха» — гледах го и мълчах, и без малко що ме не очисти от света последваний удар. При това каква ща сетнина да имам, догде разправя на сродниците си парите, никак не зная.

От три месеца комахай така съм заплетен в мъчнотии, щото съм побъркал и наредата на работата си. От лятос имах захванати за препис няколко песни, в преместването си сега не можих да ги получа из книгите, принудих се да почна други, но толкоз не ми помага времето и другите главоболия, щото едвам в две недели можах да препиша 30. Учениците ми, по-големите, се разпиляха, останалите не отбират от бързом писаните ми букви и не могат да ми помагат на препис, аз съм заловен в други бели, сега и съм до крайности смутен. Ден ми иде по двадесет писма пиша, ден иде толко ме обсебва меланхолия, щото не мога цял ден да уловя перо на ръка. Но при все това, ако и да ми не помага здравието, у мене е воля желязна, аз ща изпълня обещаното, но така, кога колко мога — кога 20—30, кога 5—10, както ми прилегне. Оная поща допратих 30 песни и няколко пословици с 1 анекдот, че не можах да Ви се отговоря, надявам се Цвятко да Ви ги е пратил и с тях заедно една «Смесна китка», един «Басненик» и една «Песнопойка». Като ме нямаше при тях, когато се печатаха, и като невежди власите на български язик, видите какви и колко погрешки са направили. «Не ми стига кахъра, но ме ритна и катъра», дума пословицата.

Знаете ли какви са българите? Те купуват «Песнопойките» на радо сърце по един цванец, а за «Смесните китки» и полвин не дават, нето се обръщат към тях. Песнопойки досега са се разкупили 1000 екземпляра, а «Смесните китки» съвсем имат 1000 спомощници, и двесте няма да са раззели, а пък Басненици ни 50. Съдете и Ви защо ли така?

Не зная какво да правя за спомощниците, които ми Ви изпратихте. Дойдоха без време и не се напечатаха, дали щат пое книгите и отгде и как да се изпроводят, ако би да ги поемат. Проваждам Ви еще едно обявление за II-ий стрък на «Смесната китка», не да ми събирате спомоществователи, но само да видите какво съм мислил да върша, обаче намерението ми се прекъсна, не се наемам да печатам книги еще подир 10 години и ми е много жал за повенванието на «Китчицата». «Сила воля разваля.»

Виждам в писмата Ви, че се вайкате за Сочиненията Пушкинови и Гоголеви, как се не намерват, да не би да помисля, че ме отлъгвате. Онеправдавате ме, друже, ако ме за такъв считате. Аз съм така уверен на Вашата искреност, что ни най-малко сумнение не ме докача. Ако не съм нетърпелив да ги видя, то произхожда единствено от голямото ми пристрастие към прочит и от скудостта на таквизи книги, към които имам особена наклонност. Ви знаете, че прочитанието е душа на перото за всякого, а наймного за мене. Вярвате ли, брате, моето учение се състои в една суха граматичка! Пък аз не мога да стоя празен. Въобразете си колко се огорчавам и как обливам перото си със сълзи, кога пиша нещо, че огаждам недостатките на знанията си, че нямам и книги, от които да се ползувам, що-годе да се поведа или подражание да направя. У мене само преводи и сочинения Карамзина и един сръбский «Телемах» с Христоматия Галахова. Ето всята ми библиотека, че как да не жажда за книги, как да не ожидам нещо же. Не ми е някой повинен като съм сиромашеский син, нито ми е пък някой длъжен. И Ви, както и аз, се трудите на народното добро, Вам кой заплаща за труд, че да искам и аз заплата. Проводете ми каквито има, проводете ми каквито обичате или, най-добре, не ми проваждайте нищичко. Любите мя, и то е за мене доволно.

Твърде ми се щеше да Ви допратя какво-годе от моите упражнения, не за да Ви покажа таланта си, сохрани меня, Господи, но за да сполуча от Вас нужните за мене наставления и упътвания. Но и в това засега нямам благовремие. От малко-малко ще Ви открия повърхностно, за да попрося Ваший съвет.

Епическата поема изискува обширни знания и сведения, които надминуват моите сили. Затова се и отчаях. За свършванието на «Самуилката» аз ща Ви приключа няколко места от нея, заедно със съдържанието ѝ. Съвсем

то що я две години работа та, горката, не ще види белий свят. «Кралев Марко» може белким да види белий свят, ако не съм близо при огъня, кога почувствувам слабостта си. «Бойка българска войница», която списвам за разтуха на сопругата си, от лятос насам, може да я видите в подлистника на «Цариградский вестник» някога. Приключвам Ви няколко отривки от лирическа поезия и една от историческите ми песни. От някое време насам аз се занимавам, доколкото ми е известна българската история, да я правя на народни песни. Види ми се, че този способ помага, щото и онези, които не улавят никаква книга на ръка, да знаят наизуст много от историята ни. В отсъствие гения (да река) аз искам да се занимавам с превод, но нямам никакви книги за превождание.

Ще се постарая за все що ми набележвате да Ви удовля, но сега съм ни сам, ни там, освен това селото ни е отстранено и рядко получавам достоверни известия, колкото ми дойде отръки не ща се обленя да върша, че доколкото можа.

Ще река стига, чтото наближи да съмнова и на невестата се додея да чака сама на леглото

Прощайте и не забравяйте Петка Р. С.

21 марта 853, Трявна.

53

Цариград, 19 януари 1865

Почитаемий Приятелю! (Н. Х. Палаузов)

Преди девет месеца като приех Вашето последне писмо, написах отговор за него, последствие на съдържанието му, за да върна писмото на тукашната община. Понеже писмото аз бях го върнал, но този, който Ви писал, без да знае, писал Ви и обнаружил пред Вас своята недоверчивост към мене, твърде обидно ми са виде това, затуй и отговорът ми беше малко силно против него написан, за което, като премислих, оставих да Ви го не проводя и на

времето възложих да докаже кой от нас заслужва доверие. Нека барем от мене не излезе обвинение против тези, които са начело днес на народът ни, защото не виждам и от тях по-добри.

От проводената сума на мене са връчиха само двесте рубли, и то оценени от тях по грош по-долу, отколкото в пиацата, на което аз, като обръгнал вече на таквиз между нашите родолюбци спекулации, не обърнах внимание, но после приеманието на вашето писмо стана ми толкоз криво, щото сторих да им ги върна, за да бъда свободен от сяко задължение. След малко време обаче, като видях на какво употребиха поверената сума и предвиждах, че ще иде напусто, задържах връчената мене сума с намерение да я внеса пак назад, ако обстоятелствата ми не дозволяха да положа в действие намерението си.

Намерението ми Ви уже знаете, но да го постигна аз не можах инак, освен да имам едно покровителство и планът ми беше под покровителството на Американското тука Библическо общество, во вид на книгопродавец, да кръстосам нагоре-надолу Македония. Но скоро избухна известната Вам разпря между турското правителство и това общество и работите дойдоха тъй, неговото покровителство не мя осигуряваше вече, а да пътува днес челяк по България или в турската империя, дето да е, ще каже да си тури главата в торбата, Особено тукашен челяк, а еще повече, като мене бележен вече и от гърци, и от католици, и по техните неприятелски внушения, и от самото правителство. Това мя задърже, от една страна, а от друга — незначителното количество, което имах на разположение: защото възможно е и с друго средство да ся пътува, но са изискуват количества огромни за подкупуване. Но аз не изпущах и досега още не изпущам изпред очи намерението си и вардя само за благоприятен случай.

Преди $3^1/^2$ месеца аз имах случай да направя едно пътување по Балканската линия от Тича, додето Искър пресича Балкана. В окрестностите на Преслав аз ся бавих повече от две седмици, но тука повечето древнестите затрити, и аз не можих да изследя освен няколко незначителни развалини и да събера измежду народа някои предания за тях, да опиша някои местоположения и сегашният бит на живущите тъдява българи.

От Котел нататък Балканската линия не представлява никаква занимателност в археологически изследования

освен една-две съсипани твърдини и някои (минералогически) и металургически рудокопи запустени сега. Види са, тези страни да са от 400 години насам заселени. Затова от Стара планина нататък или от изворите на Росица, дето лежи Ново село, до Искър срещат са и села стари, и остатки от древности, особено в Ловечката кааза и в тези места, дето живеят днес помаците от Оряховската кааза покрай Искър. Забележително, че между населението на помаците древностите са намерват по-опазени и преданията по-свежи, от това ли, че те са по-свободно живели, или от суеверието на мюсюлманската религия, или от това, че пътуването по тези страни, което и днес е твърде опасно, а до преди 10 години е съвсем невъзможно било, намерват са по-некътнати работи. Тука аз сега за пръв път срещнах български надписи на камъни и два рунически надписа. Но тука между едно мюсюлманско население не можеш да правиш изследования, освен каквото мимоходом забележиш. За да мога да мина в тоз път, аз трябаше да зема на себе си докторско звание и да похарча за неделя повече, отколкото похарчих за месец в другите с българи населени места. Между помаците и особено между помакините са срещат исторически песни, от които е лишено съвсем българското население; но как накарваш една помакиня мюсюлманка, със сичкият фанатизъм, да седне насрещу един гявурин, да му казва, а той да пише. Турският язик и турските книги, които аз четях на събраните вечер по одаите, мюсюлмани помаци и подарки някои от такиз книги по ходжите ма освободяваха от подозрение, а навлеченото докторско звание ми отвори приступ на два-три дома. Отсъствието на полицейски чиновници по тия затънтени места ма освободяваше, от една страна, от да бъда хванат като подозрителен, но от друга, главата ми секи час на косъм висеше и само страстта ми да видя и да узная нещо ме правяше да не гледам на опасността, в която са излагам.

От подножията на планината по утока на Искър, дето я пресича, помашките населения престават и остават само български. Тука и преданията, и остатките изповедуват стезите на бавянието и бранянието на последният от българските царие. Но аз не можих да проникна по навътре от три часа разстояние, дето са намерва и Черепишкий или Царемпиский манастир. Изтощението на касата ми, познаването от калугерите и откритието им кой съм

пресекоха пътя ми и ма накараха да са върна и да слеза в Плевен. Аз съгледах, че едно пътуване от тука до София е много интересно, но е възможно само под ведението и под покровителството на врачанский и на софийский владика, за което и ще са мъча дано го сполуча.

Ето очеркът на моето кратко пътуване, за което никой тук не знае и никому не мога да съобща, защото от уста в уста излезва на пазар, че освен дето ма излага в опасност, но мя и възпира занапред да мога да направя таквиз нашествия. Материалите, които съм събрал, като ги прегледам и наредя, може и да ви ги проводя, защото у мене, при сичката осторожност, що имам за тях, не са в безопасност, както не можих да зема и сичко тука сега с мене си.

В двенеделното мое в Трявна отпочивание аз свърших и друга работа — начертах, доколкото можих, да изследя историята на Габровското училище и я оставих на Цвятка Недева да я препише и да ви я проводи, ако не ви я е проводил, пишете, та я искайте. Тя, наистина, не е нити в свободно време, нити, както тряба, изложена, но надея ся да послужи много на оногоз, който иска да направи нещо пълно, и от нея Ви ще научите по-много, отколкото сте можли да научите до нине от толкози писма. Аз кле Цвятка, да не преправя и да не скрий нищо от това, което съм изложил, но сѐ имам сумнение. Защото, както аз ви дях и разбрах, Габрово е разделено на две, тъй да кажа партии — една чорбаджийска и една учителска. Сичката вина на това аз виждам не у едните, и не у другите, че имат лошо намерение, но у неопитността на учителите да презират маловажни някои каприциии на непроменяемото вече чорбаджийско поведение. Аз като бях в Търново, училището в Габрово беше затворено. Дяда Цоня и Мюдюринът сварих там и те ми разправяха как станало, че работата отишла до конака. Мюдюринът, който ма познаваше от Цариград, предложи ми даже да ида до в Габрово да разправя тая мараза между учителите и чорбаджиите, но аз нямах време. Като бях в Трявна, учителите дохаждаха при мене, та ми са изплакваха и те, но училищата бяха са вече отворили и аз немах време да мина вече, задържах само Цвятка за потребните допитвания в съставянето на историята. Историята на Габровското училище е история на възраждането на българската книжевност и затуй заслужва да са изследи добре, да са изложи, и да

са издаде. От това колкото можих аз в малко време и вън от Габрово да изложа, ви ще познайте нейната важност.

Време не ми остава да Ви пиша повече за това, както и за тукашните работи върху въпросът, който влезва в друга фаза. От Гайдата можете донейде да разберете, но подробности има, които пресата ги не пропуща. Дано намеря време с второ да ви разправя.

Поздравявам Вашите тамо съотечественици и другите членове на обществото и оставам засекога

Ваш П. Р. Славейков

19 Январь 865. Цариград-Фенер при Българската черква

54

Цариград, 2 май 1865

Почитаемий приятелю! (Н. Х. Палаузов)

От писмото Ви на 24 миналаго виждам, че не сте получили предпоследното ми до Вас, в отговор на питанието Ви за директор и много ще ми е жал, ако това писмо пропадне, защото не знам ще ли имам време и ще ли мога друг път, така подробно и обстоятелствено да Ви разправя за туй питание, както бях Ви разправил в помянутото писмо. Затова, постарайте ся дано го намерите. Аз го изпратих чрез Хр. Тъпчилеща, който има кореспонденциите си с г-на Миронича, и ако това не ся е забавило, тряба да има тука някоя игра, и аз чаках отговор от Вас за други някои работи, които Ви бях приложил в това писмо и което е от 7—8 листа, писано по Великден 4—5 април, а проводено на 6-ий април. Можете и при старий Тошков да го потърсите.

Това, което говорите за отговор на последното ми, показува само доброто разположение на душата Ви, която не иска да гледа во всичко зло и великодушно е снизходителна. Дано да имах търпението Ви, но, право да Ви кажа, брате, от коята страна и да разгледвам работите,

не виждам нещо утешително. Да ся отчая, не съм, но къса ми ся сърцето. «Съветникът» няма надежда да ся възроди, защото не е само нуждата за редактор. Г-н Бурмов се старае да извади позволение за собствен вестник и има надежда, че ще сполучи; но аз доколкото знам и виждам не ся надея, тука нищо не ся отказва на отрез, но и нищо не ся дава, според както ся обещава. И за туй аз много желаях и ся старах дано да му ся устъпеше «Съветникът», но не можаха да ся споразумеят. Истина е, че г-н Бурмов няма популярност и ни един от нашите малко много учени повън и тука не му благоволи, но истина е и това, че няма кой други да дойде тука и да закачи такваз една работа. От тези, които днес имаме (че кои ли пък имаме?) никой не може са застоя в Цариград и да може да ся удържи с такваз служба, а други извън да дойде днес, и особено от руските възпитаници, не ще твърде хароса. Жално, че г-н Бурмов, според способностите си и според положението, което му ся случи да земе тука и да може да остане завсегда, според някои слабости на характер си, отчужди ся от народа, а днес и от единствените си тука покровители и не би никак възможно да ги погодим. Г-н Бурмов, ако не сполучи да добие позволение за собствен вестник (за което нямам сумнение), ще иде в Сливен за учител. Наконец и аз съм принуден, по много причини, да ся откажа и от това, доколкото можах да послужа на това поприще, и както виждам засега, полето на битвата остава за нашите неприятели, а че бог знае за по-нататък.

На питанието Ви за мястото на битката между Сигизмунда и Баязида не мога положително да ви отговоря сега, защото досега не съм обърнал на това внимание, а сега тук нямам ни книгите си, ни записките си. Това може найдобре да ся удири от турската история, на турски. Тези дни излязва на турски една много добра и пълна история, която мисля да зема и ако намеря нещо, ще Ви отговоря и ако нищо не намеря, като ся позанимая с това, ще Ви изложа частното си мнение, защото не съм чел и не помня сега обстоятелствено за тая битка. За Никюп, в наши и чужди истории, аз не съм срещал нещо, но в турските, които съм прочел от по-напред, поменува ли го негде, сега не помня, но знам добре, че казва именно за Иоана Шишмана, че укрепявал този град, когото наричат те Кючук Инебол, тоест Малкий Никопол, за разница от

Дунавский Никопол. Времето от укрепението на този град не е далеч от времето на битката между Сигиз[мунд] и Баязид и местностите, и остатките, и костите, които ся намерват тъй пръснати по тези страни, които аз добре познавам, дават ми да предполагам, че е възможно тая битка да ся е случила тъдява, сир. при Никюп. Едно само, че според както мисля, този град не е бил отнапред известен, поне с това име, и е толко близо до Търново, щото не можеше, мисля, да ся не помене нещо и за Търново, но повтарям да Ви кажа, че като нямам пред очи ни една история на този час, по указанията на която да мога да направя съображенията си, според познаването на местностите, не мога да кажа нещо решително. Околностите на Дунавский Никопол не ми са толкоз добре познати, но и доколкото ги знам, не познавам таквоз място, което да указва на таквоз едно обстоятелство. Когато, напротив, местностите на Никюп указват очевидно на таквоз едно нещо. Твърде многото могили, които показват не твърде отколешен насип, положението им, пространството, което обемат и други още толкоз признаци има за това, щото почти е неоспоримо, и това казвам сега, като си наумявам тези местности с местностите на битката, която [се е водила] между Владислава Пол[ски] и Амурата, местности, които имах случая да обиколя тая есен, като ся връщах за Цариград. Който е обходил и двете тези места, не му остава сумнение, че тука са бивали битки големи и не по-отколе от 500 год., и ще види, че планът на сраженията почти е еднакъв и оборонителните укрепления почти истите. Днес има две села, които ся казват Никюп, Горний или

лгарский Никюп е на южното странище на една рътлина откъм Дунав, на която рътлина по върха в разстояние белким на един сахат, намерват ся повече от 5—6-стотин малки могилки, които очевидно показват, че са служили като укрепление на един голям стан, разложен по върхът на тази дълга рътлина. На превала от тая рътлина, към юг, ся простира едно не толко стръвно надолище към реката Росита или Росица и държи до 3/4 от турский час. Почти в самото положище на тая река, на една от най-големите равнини, при последните издънки на търновските хълмове, лежат развалините на Никюп, който са казва Долний Никюп и Турский Никюп. На североизток от него повече от час и половина нещо е, дето ся втича Росита в Янтра, а 3/4 пак от час на западоизток от

Тур[ски] Никюп през малка една ртлина, там, дето са свършат и могилките на реченатa по-горе ртлина, близо до селото Ялари, има две-три по-големи могилки. Тука ся срещат повече человечески кости, изоравани от орачите, и ако можеше по съображение да ся каже нещо, тряба да ся рече, че тука е станала битката. На това място при подножията на един висок рът, който е откъм южна страна, има един извор и при този извор има колкото до два челяшки боя възправени камъние на подобие на пирамида, които изобщо ся казват Дикили-таш, а някои ги казват и Марковите камъние. Този Дикили-таш е бил повисок, но са паднали няколко камъние от него, не ще сме далеч от истината, ако предположим, че този Дикили-таш (забит камък, или изправен камък, така казват и пирамидите по турски) е въздигнат в знака на победата. Това виждаме и при Варна, и на две-три места още. Надпис няма никакъв или и да е имало, от падналите камъние не ся вижда. Това само, че тези камъние нямат никаква художественост, не са ни добре одялани, каквото други, които ся намерват тадези. Това е сичко, що мога засега да Ви кажа. Туй място лежи от Търново 3 часа и 3/4 на северозапад и от Никюп на Росита само 3/4, а от Дунавский Никопол близо 12 часа. Не забравяйте и названията — Български и Турский Никюп. Това само не мога да проумея, как можеше Сигизмунд да ся удалечи от Дунав и за къде е отивал през този път, дали за Търново или за Никюп. Няма сумнение, че в неговата войска е имало много българи, но с какво намерение да ся упъти по туй направление? И това е една задача за историка. Ний виждаме Хунияда, че наваля да мине Балкана през Софийските преходи, и после пак Владислава виждаме, че гледа да запрече пътят на черноморските пристанища. Но Сигизмунд не е ли търсил да ся утвърди в столицата на България? По това време Ловечката крепост, по исторически доказателства, ся е държала още, а Ловеч, който е само 8 часа далеч от Дунавский Никопол, от Никюп е 12—13. Преходът на Габровската планина тогази не е бил открит, както са показва. От Ловеч през Троян е бил, но той е и днес затруднителен. Преходът от Търново за през планината е бил през Марян (половин час от Елена на изток) и през Твърдица (тур. Кара Фердич), но както ся вижда, по това време и Твърдишката крепост ся още държала против турците. Според турските истории там е

много кръв проляна и като не са могли да я земат, тогази ся отворил пътят през Сливен-Демир капия. Но и в новите времена, както и във ветите, най-добрите преходи са били Преславският Чала Кавак и Софийският Къз Дервент.

Както видите, аз без да мога да Ви кажа нещо положително засега, указвам Ви на някои повръхностни бележки, от които може историкът, който ся занимава с това, да ся спомогне колко-годе до по-добри, по-точни и по-верни сведения, ако ми ся представи случая да му съобщя. Ако ми прилегне, аз ще поговоря за това нещо и с г-на Крестовича, той е измежду нас най-добрия историк, който има и сичките улеснения и знания за това и ся е занимавал повече с нашата история, като може да ся служи и с византийските и турските историци. Той са занимава понастоящем с ветата и новата история на Македония, като работи още и върху българската въобще.

Много ще ми е мъчно, ако пропадне писмото, в което Ви отговарях за това, което повтаряте и сега да мя питате. Там аз имах време да Ви разправя някои работи, от които можахте много да ся послужите в добрите си за Габровското училище намерения. Два дни наред писах аз това писмо, защото бях празен тогаз, сега да Ви кажа тъй повръхностно, мисля, че не ще обемете толкоз добре обстоятелствата, от които воден, Ви предлагах първо нуждата за директор и качествата, които тряба да има директорът. Нямам и копие да Ви го препиша, та ми са струва, че не мога го и написа сега. Свършеното беше, че аз не виждам от уч. Христодула като най-приблизително способен за таз работа, а за цената Ви казвах, че ако е неженен бъдущий директор от 10 до 12 хил. гр. заплата му е доста, ако ли е женен — от 12 до 15 хил. гр. тур. лир. 100 гр.

«Дунав» останал, проваждам ви го сега.

«Зорницата» колкото настаните, явете ми толкоз да ся проваждат цена 12 гр. турски, нещо около 65 копейки.

За приятелят, който ма питате, не знам какво да Ви кажа. Омръзнало ми е за лошаво да приказвам, а за добро не виждам какво да кажа. Тогаз челяка аз го запознах в Цариград, когато беше като представител. От понапред не го знаях, чувах само, че той проповедувал по някои църкви в Търново и по селата с доста успех против Патриаршията. Това му и спечели представителството

тука подир време, като нищо не ся решаваше и отвън като пари за поддържанието му не ся пращаше, при това и поведението, както неговото, тъй и на трите още духовни лица, които бяха като представители тука от Търновско, не беше никак поволно на другите представители и на тукашните чорбаджии, за което и наченаха да ги одумват и явно да ги осъждат и да ги порицават, още и да ги пъдят, и тъй, тримата отидоха скритом, та искаха прошка от патриарха и си отидоха. Този, като нямаше къде да иде, остана още за няколко време и по някои нравствени причини стана още повече омразен; нашите бяха твърде строги и твърде грубо ся отнесоха към него, тъй що той отчаян, искаше да иде при унията, от което аз го развърнах и докле бях в Цариград, тогаз само аз бях му повереният и го раздумвах колко-годе. Някои особени преимущества у тогоз челяка не видях, но и пороци, освен общите слабости на духовните, не женени, не съгледах, но тогази той беше още на себе си, отчаянието белким го накара да ся предаде и на друга една от слабостите на нашите калугери, да си посръбнува. Но имаше още онова влияние, което имат духовните над простите. В Цариград обаче нямаше таквиз хора и тъй нямаше ни кой да го слуша, ни кой да го почита. Аз го оставих в Цариград, когато действуваше чрез Патриаршията да стане игумен на Чипровский манастир в Берковишко. Писал бях в Рила да го викат и да го приберат в манастир някакъв, обаче отговор за това не приех, но както чувах изпосле, те го викали, но той не рачил да ся върне в манастира. В това време стана движението към унията в Мало Търново и около там по Буджака (Едирненска епархия) и тогашний Патриарх Йоаким го проводил наедно с Н. П. Своето Преславского, дето наистина той заслужи, както чувах тогаз, и св. Преславский като ся върна в Цариград, беше го оставил тамо като протопоп, и Патриархът Йоаким беше задължил Едринският владика да му плаща месечна плата. Но подир паданието на Йоакима, Кирил, Едирненският владика, едно да ся отърве да не плаща месечна и друга, да угоди на гръкоманите, които по това време го гонеха, и да препречe на развитието на българщината по тези места, хвана да го гони и да го наветува и най-подир сполучи да го вдигне оттам, чрез властта, като го обвиняваше в някакви кражби. Н. Преподобие Арх. Пахомий побягва тогаз при Рафаила да търси покровителството на

Унията, тогашний обаче Едирненски валия Къброзля Митхад паша го осъди като крадец, защото са улови у него няколко пръчки сребро, с което той искал да подкупи някого от хората му и тъй го проважда тука, дето го и затвориха като крадец. Доста време седе той в тъмницата и аз, като дойдох лане в Ц[ари]град, той беше затворен и журналът му беше за 5 години, но как става, че той излязва, под поручителство, за да ся съди с тези, които бяха свидетелствували против него. И понеже това бе мъчно да стане, различни тълкувания върху туй ся чуваха, и покровителството му като беше от страна на шехюл-ислямът, дръпкаше ся, че той ся обещал да ся потурчи. Аз го намярвах подир туй и приятелски го питах и го съветувах, уверяваше ма, че няма таквоз нещо, но обещания големи за пари го избавили, които за да посрещне, той набеди един стар поп и някого от чорбаджиите (които бяха станали владишко оръдие в гонението му), че му бастисали одаята и му зели 150 хил. гр., и тъй тези хора ги докараха тука и както ся виждаше съдно, той щеше да ги ували, но Патриаршията ся встъпи за тях и като поиска уж да разгледа и тя работата, без да ги пита, на противниците му дава воля да си отидат, а него запира в госпиталът, отдето той сега, по Възкресение казват, побягнал и го няма и днес. Той ся търси от Патриаршията още и от правителството.

Това знам аз за тогоз челяка и Ви го изложих подробно, за да избягна от своято суждение за характера му, ако че го има. За повече ще прощавате, сега макар и да имах да Ви поговоря за нещо друго, гледам, че ми не остава време. Този понеделник (10 май) тъкмя уж да ида за Русе, дето има за някои работи да ся побавя неделя-две и оттам ще ида за Трявна, само ако не ми ся случи някоя пречка пак да мя задържи, защото с тая три недели останах тука, сега неволею че и в Русе, дето ще ся побавя. Не ми е работа, а съм принуден да остана от работата си, за да ми е мирна главата по-подире. Страх мя е, че тези пречки ще ми побъркат работата за Трявна и ще съм принуден да ся върна пак в Цариград, отдето с четири очи гледам да ся отърва. Пишете ми през Търново, чрез Княжескаго или чрез Цвятка Н. в Габрово, но с тоз пароход през Цариград пак. . .

Ваш П. Р. Славейков

Цариград, 2 май 1865

55

Габрово, 11 януари 1866

Почитаемий Господине Н. Х. Палаузов,

Писмото Ви от 1 януар, както и по-преднето от 18 декемврия приех навреме. Многото ми работа и главоболия тука не ми дават време да Ви пиша на тоз час по-надълго, затуй вкъсо Ви забелязвам. Най-напред за учителите, на които е даваджия хюкюматът (властта) от Търново ще ги проводят на Русе да ги съдят. Гражданите не са толкоз повинни в това, както ми ся от най-напред разправи, работата е, както ще видите в приложеното копие до вестниците и както по-после ще разберете на пространно от брошурката, която сега работя и скоро ще издадем. Гражданите са всички днес съгласни и колкото имаше привержениці на учителите, познаха заблуждението си и убедени, присъединиха ся на цялата маса, за други двама учители ся писа и человек нарочно ся проводи и днес-утре ги очакваме, а за третий останва да мислим изпосле и да ся споразумеймe с Вас. Общината щеше да Ви пише днес, но аз не сколасах да им направя писмо, каквото искаха.

За счетът училищний ще видя да ся направи и щом свърша брошурата, ще уловя да свърша и историята и аз мисля, че е по-добре да са печата в Цариград. Ако имате върху нея да ми направите някои забележвания, направете ги по-скоро, защото, както знаете, тя е набързо писана, а и сега тряба да ся побърза, защото е необходимо да ся печата, преди да проводите человек в Букурещ.

«Гайдата», дето да съм, ще следува, но аз мисля, като наредя тука работите, както са надея, за да умия пятното, което пада на мене и на габровци от безобразните клетви на учителите, да ся върна в Цариград, че пак да видим, според обстоятелствата и нуждите, защото гледам, че и тука иска человек с влияние да ги ръководи, да видим първо с какво учители ще ся сподобим и тогаз, ако видя, че и без мене може, ще са удалеча, ако ли са ненадеждни, тряба да ся жертвува честолюбието на обществената полза.

За «Зорницата», на която аз также съм редактор, съм настанил да Ви ся проважда, както и «Гайдата». За «Турция» съм два-три пъти наръчвал, не знам защо не Ви проваждат. До поща ще пиша пак, чрез друга ръка, да видим. За «Дунав» от Ц/град не ми бе толкоз лесно, да видя оттука, ще са постарая.

Никюп е 6 1/2 или 7 часа от Свищов и по последни съображения и аз искам да кажа, че битката между Сигизмунда и Баязида е станала на това място, в която битка е и съсипан тойзи град.

Едно нещо само не ще мога лесно да свърша, устроението на Цвятка Недева, за което ще се чака време, а той человек е беден, а градът и училището са нужни от него, особено в моето отсъствие.

Надея ся повторно да Ви зарадвам с по-благоприятни известия, сега же поздравявам Ви и съм

Ваш П. Р. Славейков

Габрово, 11 януари 1866

56

Цариград, 5 юли 1866

Любезний приятелю! (Н. Х. Палаузов)

Ни време имах, нито па щях да Ви пиша още и като нямам никое известие таз поща от Вас, но за да Ви съобщя наново неприятните от Габрово известия.

В писмото, което Ви приключам, Ви ще видите какво ся казва за Караспасова. От други писма разбирам по-подробно, че на Г. Караспасова ся запретило да учителствува в Габрово, защото има закон вече чужд поданик да не става учител в България, и за това Ви аз бележах преди; че не ся надея за Караспасова да го оставят, и много ми ся чудно виде, дето го пуснаха да ся върне в Габрово, но сега си го изтълкувам. Митхад паша, вдаван на руский консул в Русчук, е оправдал Караспасова и му дал емирнаме до мюдюрина в Габрово да му пригодява и да го защищава, но в същото време е дал други инструкции на търновский каймакамин и те излязват сега наяве. Дето

ще ся каже, на учителите ся отваря пак поле да интригуват и те в Търново друго и не вършат.

Това твърде мя смущава, като гледам, че и тоз път ще ни изиграят тези пиеници, защото не сме на място и във време да действуваме. Аз писах в Габрово да държат добре и че това няма така да остане. Но не виждам и по-друго за спасение, освен ако Г. Караспасов ся откаже от руското поданство; но ще приеме ли той това и ще може ли да го направи, не зная. Тежко нещо, наистина, и добро да искаш да правиш, че и него да не можеш да го правиш, и да го не приемат.

Параходът е на карантина и писма не съм приел, брошурата седи наредена и чака. Тъй също и за цифрите и за буквите на «Гайдата» ся надеем.

Вашът П. Р. Славейков

5 Юлий 866, Цариград

ДО УЧЕНИЦИТЕ МУ — ТРЯВНА

57

Трявна (1853—1856 г.)

Любезни ученици,

Като направи бог света, още не беше никой на нищо наредван. Адам, що беше познал жената Ева и родиха две деца, двама братия мили, първи на света. С братска ненарушима любов вместо да се свържат, завистта, тази проклета завист, роди това действие помежду им, та се двама единоутробни братя убиха. О, богопротивно дело!— която завист и сам Исус Христос не можа с кръвта си да изкупи, да я изкорени от человечеството, но и днес съществува на света и причинява неизповедими озлобления. Тая завист бе причина и ни раздели, когато аз, за малко

време, много учителска любов бях стяжал към вас. Не мога да забравя оная минута, в която със сълзи на очи ме изпроводихте, великодушно се задържах, но сърцето ми кървави сълзи проливаше. И до днес, толкоз отдалечен от вас, усещам непроменни всичките душевни и сърдечни склонности и повинуюся на определеното, с отчаяние и разкъсано сърце погледвам към вас и през толкоз разстояние, като че ви до себе си гледам и ви разказвам следующите. . . съвети. Нямам злато и сребро да ви даря, да изявя с това колко е любовта ми към юношите славянскаго рода, към вас младите, но възнадеждните българчета. Слушайте, те са моите безценни камъни, които отдалеч ви изпращам за армаган. От всичка душа ви съветувам и искрено побуждавам и се обръщам да следвате ученията с усърднийше любопитство; защото другояче не се сполучва онова, което се обещава да възмезди с всяко добро и благо; защото чрез ученията можете да добийте славно и почтено име на земята и услуги на отечеството, които могат в потомците да оставят безсмъртни имената ви и за което е определено вашето битие и съществувание в нещастната България. Ученията пази за вас богатнейши съкровища, добродетели и благополучия. Ученията е пространнейша и благоцветнейша градина, нарочно насадена за вас от десницата на добролюбци и мъдри мъже, благовоннейшите негови цветове и прелюбезнейшите плодове не ще ми са мили, но беззавистно щем събра, ако се подканяме с любов и ревност да придобиеме това средство, с което можем улучи, за да събираме красните и златите плодове учения.

Кой не знае, че ученията преобразува человека, прави го да отлича от безсловесните животни, които населяват с нас земята, като го води по пътищата на високото и маргаритоплодно правоучение, стига само да предпочтеме неговата чест и достойнство и с труд и подвиг неоскъдний притежанието му и известно, че ще станем каквито желаем да сме. Не е време да оставаме надиря все из тъмнината, защото премина гъстейшата тъмнота и мъгла на незнайнството. Светът и виделината на всеблагословеното любоучение сияе и светоносните си зари вредом независтно излива и всичко осветлява. От вас, български отрасли, следователно зависи притежанието, ожидават родителите ви това, от което те, за скудността на ония средства, що ги вие имате, лишиха се. У вас желаят да видят онова,

което те не се сподобиха да сполучат. Вижте техните надежди, да не останат празни. Срамота ще ви е! Обърнете очи към просвещената Европа. На нея уж и ми живеем. Срамота, срамота! Докога нашта простота? Семето благочувствия редом се разсея и всенепрестанно се разсява. Време е с юношески постъпки към ученито да пристъпиме и след не много време, като познаете правдата на думите ми, сподобете ме в едно студено поменување.

Ваш учител

ДО КЪНЧО ГЕНКОВ — ТРЯВНА

58

Трявна, 25 ноември 1856

Отдолоподписаний кабулявам ся с г-на Кънча Генкова да ида на работа, която ма проважда и обзалагам са,като приема петтех хиляда гроша, които ще ми чете пред тръгвание, да потегля на 30 ноември текущато, а в случай, че не изляза в той ден на работата му, да съм оборчлен да му дам от себе си пет хиляди гроша за общата каса, за туй и давам му настоящето писмо, потвърдено с подписа ми.

Петко Рачов Славейков

1856, ноември 25

(На гърба на това писмо-задължително)
Приех от господина Кънча Генкова 4000, т. е. четири хиледи гроша за оттаташния хесап, 1856, ноември 29

Петко Рачов Славейков

ДО НИКОЛА ПОПВАСИЛЕВ ЗЛАТАРСКИ — ТЪРНОВО

59

Цариград, 3 февруари 1857

Мил мой Колчо!

Както и от други писма ще видиш, че съм болен, да вярваш, за туй и не щях да Ви пиша, ама като четох в писмото Ви, че са скубали бради в Търново, наумих са да Ви пиша да ми проводите с пощата от Великата брада няколко косми да са напуша за треската и да оздравям, а пак от пресната някой фандак ми са заръчали от Стаматя, да метат гиризите, ихмал не струвай, ама и прощавай.

Вашия хубостник болестник

3 фебрал 857
Цариград

Колкото за оттука брадите изкорен чурюдисаха. В Патриаршията секой ден събори стават и тук да видиш кавги и крамоли, тъй дошло време.

(С адрес)
До Госп. Николая П. Василиева, учителя
В Търново

60

Цариград (1857, февруари)

Мил мой Колчо!

Опяваш го, братко, дето ми дръпкаш в едно писмо нам какво си, нам що си, ако ми е дало зор. . . да та от-

соколя аз 4 месеца от дома ти и питал бих та от какво имаш зор, а особено в таквоз едно положение, в каквото са намервам аз в отношение на роднините си, ама тулу урду бойле олду.[1] Колкото за «Новата мода», сал от него не ма е страх, тя и тука ходи на истиндак. Тъжно ми е за известието, което ми съобщихте за шурята, но благодаря Ви, защото други никой ми не забележи за запиранието му. Надея са, че както той, и неговите другари станаха начало на запиранието, така щът беки и сега на пущанието да бъдат.

Поздравява Ва Миралаят и Ва моли да са научите и да ми известите подир неговото заминување, верно [ли], че са е хортувало злото му, но да изпитате кои кабахати му турят насреща, за да знай какво да са отговаря, много ще задължите и него, и мене.

Ваш
Славейков

Питайте х. Пантели защо ми не пише, става две пощи или е шашардисал пусулата. Е! Нема нищо, сѐ добро — даде господ тряба само смелост и постоянство «зад гроба оттатък гяур-кюю нема». Да е жив царя, нищо не излезва от тези клевети и ний като познаваме нашата невинност, нема от що да са боим.

Какво прави Къната?. . . Дрънка ли китарата? Вири ли крака? Сече ли гозден? Прави ли Великден? Ха?

Аз горкий, го о-о-опявам из Балкапан, пък нашто куче спи под сълбата, а ти аздшсваш, че ма пак и плашиш. Колчо, Колчо, ума си опичай, не ми са плескат устните, че сега съм отговял и ти си се зародил и закомшиил с този свет, аннарсъня?

Ама б'ош тур о[2]
Същий

(С адрес)
До Господина Николая поп Василиева Златаридзе
В Търново

[1] «Град удари, тъй направи» (тур. пословица).
[2] Сещаш ли се?

61

Цариград, 1 април 1857

Мил мой Колчо!

Аз барем като ми смажат гугелите, зад меховете са намирам, ами ти, Колчо, де са затънти, че та няма никакъв. Изеде ма тоз пустий Цариград, ама и Ви малко шапти-опти не сте викали, лавса сега поозърни са като мишка пред дупка и ако нема котки, подкачи да ми пишеш какво става и какво не, защото ша са пукна тука в Цариград, като останах самси. Недей забравя, че съм ти връстник, че и мен ми са ревне да червя яйцата по Великден, ама нанай. Отидоха да ма зазнаиха за владишки противник пустия Фенер, нямам никакъв ихтибар, ша са тегли нема край, че дано да е за малко ёще.

Какъв е по Вас Великдена? Чунгурисвате ли са?

Славейков

1 апрел, 857
Цариград
(С адрес)
До Г-на Николая П. Василиева
В Търново

62

Цариград, 15 април (1857)

Мил мой Колчо,

Вашето подир милата получих и вярвам, че Ви е свет нало пред очите и за мастилницата далеч не сте годили' откъм тая страна сте по-честити от мене, ех, жив е господ и за нас.

Иди да са простиш с Мегамули, че Съби и за него пристигна. С друго няма какво да Ви са хваля, сѐ хубаво, мене само зе да ми присяда малко и ми е бирас криво, ама и то ша са управи, ако и да се поубави. Не ми пишеш шурята пуснаха ли го, или е и той с другите запрени. Те може да са обавят, доде излезе от ахкяма решение, но много по-добро ще бъде така.

Мюхлюс Ефенди пристигна и отсега ще имам и еще един споборник. Добър и господ.

15 април.

Какво прави Кънчо, че нема от него ни глас, ни послушание?

(С адрес) До Г-на Никола П. Василиев учителя. В Търново

63

Цариград, 5 май 1857

Любезний ми!

Вашето узун-узадие писмо приех, но няма какво да са отговаря на него в този час. Работите и оттука и оттам добре вървят, но запрените еще не можем да пуснем, не че им е станало кабахат тебегюн отгоре им, ами дето че тука работите са много, а твърде малко време има да са гледат. Хеле сега през рамазана и колкото за тях чески има да ходя при Руфат бея — пашова капукехая да видя какво са е изработило нощес и пак ща Ви пиша, а сега да Ви подрънкам за общето прошение. Ах, братко, събирай най-люти клетви да кълнем тези, дето сраха на тази работа отгоре, и затова по-много защото са българи и са от Търново — х. Ангел от Беброво, х. Стефан от Трявна, Пайкоолу Цаню от Елена, Кирчоолу, че ако питаш донейде и Хаджи Тодор — да са провалят и да са проседнат, че те са избраха умни да продадоха рода си! Бе че какво сърце имаха и как кайдисаха, да ги убий господ и да ги порази, освен дето ходиха да ядоха мръсно за сичкий български народ пред царски министри, освен дето близаха на Патриканата заходите, ами най-голямото зло сториха

като ги проводи Патриканата и по капиите казаха «хаир туй нещо народа хабер няма, че го правят някой и други иллям народа гу никабули». На руското посолство казаха: «французите искат да на направят католици, че са уйдурдисали някого и другиго да смущават народа, това не ний кабул и да не оставате да бъде. На английскиа пък и (на французскиа) доказаха, че това било руски интриги в полза на панелинизма и така невинното наше прошение прие толко важен характер и намери толкози неприятели, защо, ако да го кажаха гърци, не щеше да бъде от никаква важност, но гърците нагласиха тези дженабети да ходиха да ядоха толкози лайна, като са показваха най-почтени представители и най-благородни от българите, че сега не можем еще да разчистим лайната, дето ги сраха, че да са гледа работата ни, а пък и министерството е разположено днес за днес към противните, ама все ще са измъти какво-годе, ама иска постоянство, и да са кисне в Цариград, а то няма таквизи хора кому отърва да стои, знаеш ли аз колко съм погубаша? Ама ще кажеш, че може да са плати, или това или онова, вярвай, че всяка една заплата е недостаточна, ако смята человек по-тънко. Знаеш ли, че тука всякой един ден имам по 30 гроша масраф, а дома ми особено, за това и няма друго що да правя, освен да гледам час напред да бягам от Цариград. Аз мислях да напусна веки даскаллъка и ако да не бях са уловил на това хоро, щях да си докарам така работата. Сега обаче и то са развали, че и в Трявна даскаллъка са осра, че хич не зная каква ще я вътря. Сериозно Ви говоря, че много ми е спукана работата, ако отнякъде питат за учител, извести ми с време, дано барим хляба изкараме. В Оряховица онзи плъх седи ли?

Целувам десницата на дяда Григория в надеждите си да споменува и слугата си, а да чете параклис за владиковите приятели, които бяха в Цариград, че те извадиха очите на народните желби. Колчо! И над път, и под път, и идущему, и грядущему, кого как видиш, кого как срещнеш, и на мъртвите камъни варанджасани де идеш да кажеш какво добро направиха тези 5-има хубостници на народа си, да ги почита, както тряба, с кайновата благословия, дююю, утанмаяджаклар.

До този час не можихме и днес от ахкяма да получим някой джевап за запрените. Хаджи Николи не си дошел

еще, аз, за да не убегне пощата, прикючвам писмата си.

Срещо Гергевден, 1857

Петко Р. Славейков
в Цариград

(С адрес) До Господина Николая поп Василева, учителя
В Търново

64

Цариград, 25 юни 1857

Любезний ми!

Оназ неделя Ви писах твърде изкъсо, таз неделя можеше още по-късо да Ви пиша. Написах са веке. 7 (седем) месеца стана как съм си напуснал къщата и работата, разписа на разноските ми брои от 1. 10-мврия до 24 юния (с домашните разноски) 11 хиляди и връх тристата на хаджи Николи съм длъжен 2500, на малкия Тъпчилеща 2000 и на стария 1200. Тях ги няма на мегдан както няма и пет хиледи, които зех от Търново с ексиците барабар, които в Цариград сториха, 3816 гроша. Две хиледи и петстотин други съм зел за общо от х. Николи и 16 пентофранги пак в Търново. Сичко, что съм зел от общо пари, счисляват 6716 гроша цариградски пари. И аз търпях юнашки за добър ден. За Георгьовден щях да си ида, дано са настаня нейде за учител, заловиха ма, не можих да са изкопча. Тогази ми даде Тъпчилеща малий 500 гроша еще, които ма направиха да загубя цяла година, защото не можих да са настаня. Аз показах доста родолюбие, сега веке ред е за други. Защото, ако река да са насиля еще малко, ще са спукам, а пак ако искам да съм истински родолюбец, тряба да бъда и чадолюбец, да не жертвувам тяхното имущество на вятър. Тук ти правя хесапа си, чунким гледам писмото Ви, че пита има ли и за тебе хисе. Ако обичаш да са наортачим на кяровете. Колкото за това, що питаш къде пръждомите ще ида, ша ида брат-

ко, да търся друга Калифорния, че тая ма не струва идаре.[1] Ако изкача и сега този случай, който ми са представя, аз съм или луд, или недомаслян. Сичките ми другари може да са имали и други мисли и други намерения, може да имат и надежди да им са награди и труда и денгубието, а пък аз с чистичко родолюбие шетах колкото можих, не мога веке! Моята работа не е когато ща да я заловя, но когато тя ма търси, тряба да я уловя. Да положим, че еще месец или два да трая и ще са скъса накъде-годе. Тогаз да ги скопявам ли, доде ма намери друга случка? От кои кярове да са храня? Не, не мога веке, не слушам никого и отхаждам за Плевен учител. Аз еще преди две недели щях да оставя Цариград, но не кайдисвах да помена на х. Николи и ожидах дано додат други другари да оставя на мястото си и да си заловя онова, което ма храни. Сега разбра веке, бъди на мое място и решавай.

Нищо ново оттук и тая неделя. Научили сте са какво писах оназ неделя на Кабакчиолу, за него имайте грижа. Колкото за движението на търновските гръкомани, то не може да бъде толкози опасно, колкото са види от първия вид, стига само да са земат нужните мерки, както явявам на Кабакчиолу, пак и тогази тяхното движение ще им докара по-голяма повреда. Бъди спокоен и немързелив, времената са за работа да не обсере ихмаллъка сичкото. Ви барем, ако не печелите, не губите и длъжни сте да не са оставате и да не спите!

От Д. писмо никакъв ответ няма и като не зная какво е било писано в него, яко са смущавам да не излезе налице. . .

Тряба да дадете на манастирските игумени да разумеят, че това, дето го мислят, няма да ги слетя, сал нафиле ще харчат пари. Най-умно е да го не изкарват биле на лице, че като ги удушат, че не са свършили нищо, не могат веке минува така, както са и досега минували (Цариград не е Самоводския пазар и тежко на оногоз, който иде да върши цароградшка работа за общо. . .)

Бъдете снизходителни да ми не явявате изповеда на други да са не радват барем душманите ми.

Ваш до гроба друг
П. Р. Славейков

[1] Не ме задоволява.

Х. Николи та поздравява и пита да му известиш кой казак[1] векили и кой мемлекет боку.

горний

На Енювден (24.IV) 1857
Цариград
(С адрес)
До Господина Никола П. Василев уч.
В Търново

65

Цариград, 8 юли 1857

Любезний ми!

Казах Ви, че без друго щях да си тръгна, но ето че и до този час съм в Цариград. Проклетий Бакарджиолу ма спря, а Йорданчо ма задърже да видим какво ще правят деркен, а! Колчо! Колко мъчно да са бориш с нужда и ревност, но ний да изкараме попрището си, че що даде господ. Оттука нема какво да Ви явя друго, освен че Неховит е болен и не му са ще да си идва на Търново, не зная защо. Новините и добрите известия ожидаме веке от Търново. Правицата на страждущий народ и правдолюбието на изетлю Матхат ефенди са единствените ни надежди по изложението на които и ахкяма ще даде найсетне решение. — Ще явите на нашите еленчани, че писмото от х. Михаила до Н. бея са даде на Н. Сиятелство, като не беше дома си. Тая неделя остават без ответ. Ще поздравите г-на доктора Б. и ще му явите, че най-последното му до Н. бея писмо пропадна от погрешката на х. Николаев слуга в други ръце, но няма никаква опасност. Това само що тряба, ако е за работа, да пише друго. Умолява го Н. С. както и Вас, да му сообщавате верни известия за разбойниците по каазата ни. Х. Теодосиевците вчера дойдоха. Струва ми са, че нищо нема да свършат, ама нека потрахкат. За ножици, що ми пишете, ща Ви зема, но

[1] Иронично вм. кааза.

скъпи са, не помня 24 ли или 34 гроша зех онези за х. Ангела. Спомоществователите може да ги проводите, книгата са печати, но ще са обави еще 2+3 месеца, докле излезе.

Не зная какво друго да ти пиша, не ми се пише, едно унинне ма обладало, иска ми са веке да си дойда, че какво да правя, не зная. Тука понуждават да остана, но толко е противно това на плановете ми, които за будущето си имам, щото не ми дава сърце да са врека, но страхувам са, че нуждата ще ме принуди. За Плевен, като си дойда, има да ти приказвам. Ви ще видите във вестника едно мое обявление, скоро и особено ще ви проводя, вярвам, че ще са постарайте да ми соберете спомощници, дано би да подопълня тазгодишните си зарари.

Поздрави ми Кънча и другите.

Твой завинаги Славейков

На 8 юлия, 1857, Цариград

(На адрес) До Господина Никола П. Василиева З. учителя.
В Търново

66

Цариград, 24 юли 1857

Любезни ми Колчо,
В Търново!

Колчо! Токо ти си, братко, что изливаш целебни балсами на сърдечните ми рани. Жив бъди. Е! Роди ще и нашата върба грозде. Я помисли, милий мой, колко годинки, откак сме са запознали, и досега ний не сме имели причина да са жалуваме за дружбата си, ако не сме получили от нея един за други нещото, не сме са ни докачили в интересите си и това е явно доказателство как на владеят еднакви мисли. До гроба така да бъде и ний ще имаме утешение барем че сме са любили.

Тамкашната Ви работа, пишеш ми добре върве — Е Колчо! Знаеш ли, че това «добре върви» е твоя и моя работа? Познава ли я друг някой, че сме я ний изработили? — Не, или твърде малко някои. Благодари са и ти, както и аз, че сме са мъчили и сме свършили една добра работа, нека оставим другите да зобят ягодите, а ний ще влачим скомината и ще си земаме наградата от собствената совест. Е! Гледай си кефа, каква по-добра награда за нас от общото добро? Ти имаш един кум и аз един приятел, нека гледаме, доколкото ни е силата, да го улесняваме в притесненията му от неприятелите. Общото добро, и един такъв приятел, като за нас са най-голямата сирмия, която можем да пристигнем — ура!

Пишеш ми, че ти трябам, кажи ми Колчо, за какво? За вода, или за дърва? — Но ази, кардаш, носих, и сега нося, ама ми са обели гръбнака. Отчаял съм са, казоваш, ама не съм, братко! Аз само на Вас откривам горестите си, само Вас уведомявам за печалното си положение! О! Да знаеш тука на какви съм трьни, ама мълчи! Аз намервам толкози сила във волята си да работя пак с присърце, и работя ха-а. . . че познали, непознали, майната му!

На х. Тодора да кажеш, че ако той ма счита за момче глупаво, аз него мога го счита за дъртляк извеян. . . ама аз го не считам такъв, че може да доде време да си познаем един други цената, ама да знае, че аз не съм от онези, дето забравят толкоз безчеловечно, дето ми удари гърба у земята и ма направи да си оплаквам дните далеч от родината си, ни на тоз свят, ни на онзи му го прощавам, защото нямаше таквъзи нужда, от която те са уплашиха, и са осраха на честта ми, за която аз 8 черни годинки съм са бъхтал. Кажи им, че и в безчеловечното тяхно към мене постъпвание аз са не напуснах от да изпълнявам длъжността си към партията, с която съм са нагърбил. Приятелят, до когото писах във Фелибе да рекомандува наште хора на пашата, така ми са отговори. «Според желанието Ви ще ги рекомендувам, но с време Ви изевявам, че рекомендацията ми не ще има толко сила и на това е причина чудноватия характер на пашата. Който иска да има поголямо влияние на неговото правление (говори приятелът), тряба да бъде решителен, да не са двоуми, но да свършва онова, което той не доправя. Защото негова характер е да не свършва нищо изпълно, а те тряба да си карат работата, без да гледат на неговата нерешителност,

който й посмял, той ще го завладее (говори той). Кажи им го да го знаят.

За Кабакчиолу вий там са карате, а тука слушай какво са изработи. От Портата отиде човек и ирадие на Патриканата, че я гълчи защо прави такива смущения, казва й най-после да престане да са не грижи тя за представители. Портата приема на свой счет това дело и тя ще избере представители и. . .

Гледам представителите и ми са къса сърцето, ще разсъждат за черковни работи, а всичките са от онези, които, като видят «а», «букито», го струват на бивол. Господ да доизправя чу ли?. . .

Метхат Ефенди пристигна, ходих дома му и пространни разговори имахме, съвсем що Патриаршията са опря и проточи пак работата. Той казва трайте до дестина дена. Тука, в Патриаршията, са вари нещо, ама да видим.

Приключените писма оставам отворени, за да та не турям в сумнение, но гледай да ги изпроводиш. Мисля, че Михайловский по гроздобер е в Търново, за това му изпращам писмото до Вас, ако го няма, да го отворят братята му. И до Кабакчиолу писмото Ви видях, и за него за отговор ще Ви служи насрещното, излишно е дохождението на г-на Жекоолу, ама са види работата, че еще не на вярват, а?

Омръзна ми да Ви дрънкам, прощавай

Петко Р. Славейков

Каната и. . . и. . . (че кого ли другиго?) поздрави го.

Цариград на 24 седмака 1857

(С адрес)

До Господина Николая П. Василева З.
учителя. В Търново

67

Трявна, 2 август 1857

Любезний ми Николайчо
В Търново!

Времето са минува, денът наближава на според даденото слово да ида за цариградски учител, пуст и пометен, не ми са ще. Трявна ми мила, булката ми свидна, Цариград ми омръзна, какво да правя, не зная, няма ли друго някое място? Виж, ако можеш, сам ли, през някого ли, както ти прилегне, само скоричко да е, побутай раховчаните да ма потърсят, аз самси не го одобрявам да им се представя, пък като за таквази работа приятелите ми са редки. И действително, ако не прилегне, както има дума, да ида помощник представителски в Цариград, аз ща го зарежа само за учителството, затуй, ако знаш нейде и ти приляга, свърши каква-годе работа, ако ли не, просто да е от мене, затривание няма я. Ако особно писмо нямам и тази поща, яви ми по пресните на Вашите писма. Галерии ли беше, премии ли беше, проводи ми нея книжка. Един от големите календари, новите, и една Геновева, и този хесап прехвани го на календарите «Нова мода». Ако сколасам да ти приключа едно или две писма, проводи ги до надписаните. Обявленията тури в действие, дано би да капне нещичко, че много е скъсана работата. Поздрави сватята и сватините ѝ.

Прощавай,
П. Р. Славейков

Трявна, 857, авг. 2.

Бележка. На гърба на това писмо е отбелязано от баща ми: «Яви са 4, августа и отговорих са 7.1857, проваждам на П[етка] Галерията и 1 Геновева.»

(С адрес) До Господина Николая П, Василиева учителя
В Търново

68

Цариград, 7 август 1857

Любезний ми Колчо!

Гроздоберското Ви писмо кажи, че нищо ми не донесе ново, каквото ожидах, каквото гледам работата Ви Габровска, слушай, Колчо, да си отвориш зъркалите. Ша на земат под крак, не ща я завършем никаквата, че подире ша са опикая на тази урала, ама мене що ли ми тряба, «Кой пита Панка кога ѝ Великден», кой та бръсне и аз сал токо са втривам като калпав бан в хиляда. Определен ли съм? Плаща ли ми са? Не. Ами кому аратликя държа, че си не гледам работата? Аз си излязох от реда и наградата си получих слава богу, и благодарство на х. Тодора. . . отсега който ѝ юнак, ето му широко поле да припка. От моя страна «алан ле сатанъ кечи геджиине».[1]

Струва ми се, че Ви бях оставил едно-две обявления, ако не съм, земете от х. Пантели и престойте колкото скоро можете да ми съберете и да ми изпроводите няколко спомощници и много ще ма одължите. Гледай колко колко в един месец да ги изпроводиш, че книгата ще излезе докъде заговезни. Ако от друга страна бих злочест, дано с това да ма посрещнат търновчаните колко годе — не билеим, ама ти виж стори си борджа.

Види са, защото предстоявам за соединението на наште с еленчаните, турили са ма в подозрение. О, колко не разумяват кое ѝ за ползата им добре. Аз са оставям да видим доде ша го изкарат.

П. Р. Славейков

Приими и приключеното, което ходило на Търново от Цариград и пак са върнало да ма търси. Сега ти го провождам.

7-ий осмак ''857, Цариград
(На адрес)
Господину Николайчу П. Василиеву
учителю. В Търново

[1] Аз няма да се бъркам в тяхната работа.

69

Цариград, 14 август 1857

Драгий ми Николайчо!
В Търново!

Почтеното Ви от 8. осмака радостно приех и колко и да немам време днес според Петковдена да пиша, за да Ва не оставя без ответ колкото, ще Ви драсна две-три. Да не си и ти в Търново, Колчо, отколе бих престанал да не помислям за този град раздора. Търново от трьни наистина че е и нищо друго за мене не са е родило в този град освен трьни и нищо добро не може да излезе от това клето място.

Познава ли някой трудовете Ви, ще ги цени ли потомството, не зная, братко, колкото за мене, отдавам Ви пристойните почести, карай, карай, колкото можеш и догдето можем, това хоро да го изкараме, че други път да си имам ума в главата, да не са улавяме да играем арнаутско хоро и с куче в чувал да не влязваме. Каквато да кажеш, каквато да кажа, сега веке ни назад, ни напред.

Миналата поща твърде скрьбни новини имахме, аз като съм пообрьгнал, че ги и не ловя за сирмия, не рачих и да ги известявам, имам обаче умисьл, че Кабакчиев ги е сообщил някому, но не е сторил добре. Таквизи гръцки прьдни не изпотяват ухото на Славейкова. . . Тая неделя сме по-весели, но каква увереност може да даде човек на разположението на малко дете, на непостоянна зима и на големи господари? Толкози пътя стяна как дрънкат се тази жица и какьв глас издаде досега? — но сега веке казват, скача скоклю, доскача са. . . ожидания от пет недели насам ответ от сарая на ахкямската мазбата от техлиса едва онзи ден излезе, и Турнову и Пловдивиос азил. Но следствие на това Ирадеишахан[1] патрикът име на другий ден простран разговор с Али паша, и за да не се нарушат църковните обряди и привилегии, решава са и определява са, от ахкямска страна наший Медхат Ефенди, и от министерството иностранних дел Мюнтаз ли бялмсамнъ Ефендиси да идат на Патриканата и тамо като изложат обвиненията върху тези каяфи, официално да публикува В. Черкова, паденето им. Отдъхни си сега, не бой са веке, нема развала, царската реч назад не може да се върне. Що е само, че Патриканата ако дип балтайлен, кюскийлен не я заловят, може да озаптиса еще за няколко време това публикуване, но ний, които сме траяли толкози време, трая щем еще, стига да бъдем уверени, че не могат веке да на отплеснат. Мазарите нека са вършат, те не артисват, ще послужат даже, ако би Патриканата да ище да озаптисва да й са пресекат по-скоро гугелите. О! Скоро ли ще, и дали ще бъда честит да ти пиша само две думи падна, нов. Вярвай, Колчо, ще падне, драг, и камък от врата ми. Аз зная, че ще бъда най-последния, пак никой не ще земе пред очи моите трудове, никой не ще помисли за мене, но уверявам та, че аз ще най-много да са радвам на този глас. Дано! Малко остана еще. . . Молиш ми са, да спра веке да не досаждам на Треперушката за моята работа. Че имал ли съм аз някога моя работа, Колчо? Не е ли било сé за общото преуспеяне. Вярваш ли да има от мене пó да уважава и почита и да желае доброто на дяда Хаджия. Аз го обичах, когато го чувах, и не знаях, че сега ли? Ама припили ми дядовчеца издъно не мога, не мога да го забравя, никога, никога аз не съм дохаждал в таквози затруднително положение в каквото ма той с дипломацията си докара, уби честта ми така, що и корена й пресуши, никой не знае де ма болеше, но мене ма болеше, братко, и толкози, щото никога нема да зарасте тая рана. Моите очи, които никога не са намокрени и които са биле алашик, без да мигнат, да гледат сичките несполучия, тука не остояха три нощи наред плаках тогази, плаках, Колчо, като жена плаках и сега като са осетя, кълна го до вдън земя. Защо? Не залових работа на своя си ум, той ми даде воля и той пак немилосердно ма удари в земята. 30 годинки ша напълня Колчо, еще 30 няма да доживея. И 8 годишни трудове виж ги ти да ги събаря и да ги стъпква в краката си един, един приятел, един, от когото си са надеял да та поддържи. Не е лесно, Колчо, да са наведеш под една ръка, за да та благослови, а тя да се изпъне, че да ти лепне таквази убийствена люсница. Че сичкого сякаш, но това, дето ма счете за бостанджийски чирак, че да ма лъже като дете нам какво си и нам що си, ону бен еемедим илдазъм барашмаяджак[1], с тогози прия-

[1] Царска заповед.

[1] С него (нея) не можах да изляза на глава(тур.); между нас не може да има разбирателство (мир).

теля. А ти знаеш, че аз не лаская, защо да затаявам онова, което съществува. Защо да го представям под други образ, а не каквото си е, каква нужда имам, нето съм имал намерене, нето имам да ставам чорбаджия, че да вардя хатари и капии. Колко не е познал Славейкова дядо Хаджий и нататрузи на главата ми такъвзи кюляф, какъвто си той знай. . . Не, няма да го забравя, но ти ищеш да престана. И аз ща та послушам. У мене характер такъв е. До гроба преследувам жертвата на омразата си, но имам воля и сила да изпълвам искането на приятелите си, ако щат би те и противни на сърцето ми. Ви искате и аз престават да му не досаждам. — Думите ми за продажба на лука имаха съвсем друго значение и виждам, че не сте ги разбрали, те са в духа на Даскал Кънчовата политика и относят са за поевяването на Мегамули по онези страни.

Спомощници, Колчо, бързам нема ли да ма огреят — приключените раздайте. — Не ми говориш нищо за Михайловски. — Отца Илариона го накарах да писа миналата поща едно писмо до техните, позеде не бива. — Имате право за Кабакчиолу, дето казвате че е потребен в Търново, че какво прави тука я? Стоенето му като е за бадехава, че и най-нужното не може да изпълнява. Немами ли нужда да държим преписка и споразумение за сичко със Свищов, Казан[лък], Ескиз[агра] и Севлиево и със сичките села? Кой да го прави? Аз досега от своя воля продължавах да го правя, но от сега обязаности ма възпират, че казваш да не са сърдя на Треперушката, негова хитрина и политика беше и това, ефенди ешек деил.[1] Нека зема Кабакчиев 20-те, Славейков да си остане с 3-те борч и х. Тодор да улови дюменя на правлението сам си, че било що било, майната му. Хе, така са било народно добро печелело. Шашарам кеденин кюмюрликте чамашир иканмасана.[2] — От Силистренския владика додоха да плачат. Видинския го карат в Цариград и му е спукана работата.

(за Оттатък)

Петко Р. Славейков

Фенер, 14 осмака ''857

(с адрес)

Господину Николаю Поп Василеву
на Търново

[1] Господинът не е магаре (тур.).
[2] Чудно ми е, че котката пере (бельото си) в мазето за въглища (тур.).

70

Трявна, 3 септември 1857

Господине мой!

Вашето писмо ма накара да попържам, не зная от кое побуждение и от стреснование ли сте са запънъли да ми пишете таквози писмо Δέν μᾶς φθάνει ἡ χολή μας, ἀλλά γηπόνει τό φωλι μας[1] кажат гърците ей на това сега Ваше писмо. Барем ти не знаеш ли ма на кой съм хал, ами ходиш да ми го опяваш без патрахил? Приятелите, за които аз думата си давах, за които под борч подлетях, на които за доброто чалащисовах, не ма разумяха, не ма пожелеха, насилиха ма да мисля сам за себе си и това ми действие за неприятелско възимаха. — Прости да са от мене сичките ми трудове, нека ма барем на мира оставят. Г-н Кънчо вместо да ма обемне в нуждата ми, поиска да ма рита, неприятелите ми пожелаха съдействието ми, но аз дете ли съм и не видя ли, че нечисто е тяхното примирение? Мене ми не остава сега друго, освен да припикая тарафлъците и да са махна от тази земя, която за мене само тръне произвежда. Язък за булката, че дваж язък за дечицата ми! Отхождам, Колчо, утре тръгновам за Цариград, като не мога да съм българин, аз и грък няма да стана. Кажи на приятелите ми, ако щат да веруват сърцето ми, ако ли не, и то не ми е на свекървината. Ти само ако можеш еще да вярваш и да обичаш Петка, потруди са да му събереш помощници за Историята и това ще му бъде една от добрините, които можете да му направите и той има правда да я ожида от Вас. За другото що ми пишеш, каквото знаят, таквоз да правят, не им са меся нето на направата, нето на развалата веке.

Който ти й казал, че щели да ма турят чорбаджия, говна ял, ако да бих гонял това кълбо, аз сега можах полесно да го стигна ама «елей грешнаго да не намастит глави моея.»[2]

Ще поздравиш х. Тодора и деда Аврама, и да им кажеш, че на стотях една тряба и учените да послушват, че

[1] Не ни стига жлъчката (ядовете), но подига и дядова ни.
[2] Елеят на грешния да не намаже и моята глава (ц. сл.).

и те могат понякога да свършат нещо, макар да им е подолен от чорбаджиите аярат.

Возпоздрави х. Николи плачишката. . . На Кънча К. поднес привет, да поклон, Ех, и нему чест расте и той ще види два свята!

Помощници искам, чу ли?

П. Р. Славейков
в Трявна 3-и 7/вр. 857.

(На адрес)
До Господина Николая П. Василиева
Златаридзе, учителя. В Търново

71

Цариград, 28 септември 1857

Любезний ми,
В Търново

Немам от Вас писмо и като нема отде да подкача моето, земам гуслата да Ви попея една стара песен:

Кажи Калино-малино,
Крехка ми върба дърво ли-й,
Сухо сирене ястие ли-й,
Будала овчар либе ли-й,
Желтий кукоряк цвете ли-й,
Черен калугер челяк ли-й,

а ти приложи, ако щеш, «Пустинки даскал искрен ли-й» ха? Виж ум у Михайловски! — Не зная искрени ли са Никола и Петко. Е! Ами х. Тодор? — той момче. . . ах! ах! не сме искрени! Момчета сме, стига, Колчо, стига! И ний сме са трудили, и ний сме са имали, че вършим работа! У добър час кой каквато знай, таквази да бай посем сега, ами ма яд, че изгубих толко време и задлъжнях за общество, че сега едни викат момче е, други са чудят искрени ли са? Ако да намервах в душата си толкози сила, аз щях да са оттегля и да ги струвам сеир какви ша ги. . . ама не мога да потъпча началата, които съм предприел да следувам акеъм да им са не видят награжденията. Че ми са сърдят, че съм са погърчил, а? Хе, е — набутали го, туй ли са братските помежду ни сношения? Да ма накара х. Тодор да гетердисам хора от село да излязвам на Мезлич, че да ма изпроводи подире като магаре! О! Защо не мога да го забравя? Счутали сме са със Кънча, ний щяхме да са помирим, ама да натиснат да земат от ръката ни хлебеца, и да му го дадат, че ний не сме хора, ний не сме харчили, не сме губили, не сме тичали подир работата им и, що е най-важно, не са отнесохме към Кънча челяшки и приятелски да го поканим, както бе прилично, ами да земат залъка от устата ни. На х. Тодора добрините са тези, ама добър е господ.

Какво я въртят сега, че не се съединяват. Знаят ли, че ша изфръкне пилето и от едните, и от другите от ръцете? Колко сме за сожаление достойни, не умеем да са возползуваме от обстоятелствата. От това соединение много са ражда и на зле, и на добре. Както искаме подире да следуваме. Не го ли разсъждат, не го ли предвиждат, ако не щем да го направим за общото си добро, нека барем го направим да са възползуваме за целта си, която може да имат някои, а то за мене и за тебе ни хуя, Колчо.

Пък и да ти кажа ли една като сто, ако са не соединят сега, мъчно ша ги врътнат. Този поразник, както са е сега даяндисал, аз не съм се. . . работа ний нямаме тази чест да ни плащат, че да я следуваме, ама не мога да гледам как избягва из ръцете ни една работа, за която съм се трудил толко време, и затуй пиша. Костаки замина в сряда уж за Плевен, уж за да си дигне фамилията, ама нето е едното, нето е другото. Лесковчените не са ли си изпродали еще лука?

Вчера бях на Патриаршото, като са опростиха Ἀρτῆξ и Δρηνοπόλεως, кога ли е тъй ша чуйме и Турнову опростен с нашите управи и с х. Тодоровите хитрини.

П. Р. Славейков

Цариград, 28.7-мврия ''857
(С адрес)
Господину Николаю П. Василиеву З.
учителю. В Търново

72

(Цариград, септември, 1857)

Попович!

Колкото беше за мене скръбно твоето известие за състоянието на работите в Търново, дважд по-скръбно ще бъде за тебе моето. Ето моите предчувствия, ето моите лъжи са сбъдват. Неофит са оправда и от правителството и от патриаршията, и е, и ще бъде Търнову. Налягайте си сега парцалите, че кога Славейков Ви каже други път така сторете, направете, да го слушате, ако искате да не паднете на гърба си. Аз ако не знаях турски, аз предвиждах какво трябаше и като гледах, че вървите нахалос, сърцето ми са късаше. Ти знаеш, като ти писах. Аз мразя еленчаните, ама сега така тряба да направим и ако така не направим, няма да се отървем от Неофита, и еленчаните, ако не са соединят с нас, и те не ще сполучат онова, което ги блазни. Ето сега и ний, и те, останаха като охълцани. Ако бяха пристигнали магзарите, както Ви пишех, това сега не щеше да е така. Аз пишех на х. Николи, че мазарите требат, а той ми са отговори, че кога пишем согласно с Кабакчиев, тогази ще свършат и те работа. Ето сега какво излезе. Но то са вече минало, както и х. Тодоровата дипломатика с мене. И за това да говорим е вече излишно и безумно, нека видими сега какво тряба да правим, за да не останем барем досущ под крак и да са рече, че и ний сме свършили нечто. Тряба да играем друга дипломатика — и нашата чест да запазим колко-годе, и на народа едно добро да сторим. И сега, ако ма не слушате и ако речете да са противите, ще останете сами за маскара, ако ли желайте да са въздигнете пак и пред очите на народа, тряба да кабулите минутно едно унижение и да разгласите на народа, и на приятелите си така: «Братя, е! Ний досега са старахме за народен архипастир. Но Великата черква са возпротиви и царското правителство не одобри нашето желание. Ето филибелиите едва сполучиха да менят владиката си и какво направиха, пак грък им са даде, за да не могат и устата си да отворят да са поплачат и от него. Кога ще бъде пак грък, нека бъде същий, но като българи, ний желайме пак ако не сполучихме едно,

а то друго. Нека сега пак синца согласно да са обърнем пак от владиката си да искаме това добро — един епископ българин. Вашето предложение ще са одобри от противната страна и тука няма какво да направи и Неофит и Великата черкова и ще сполучим колко-годе да не иде труда ни напусто. Това е единственият път, с който може колко-годе да са поправи положението на партията, но аз зная, че Ви няма да го направите и не зная друго какво да Ва советувам. Но ти Колчо, ти тряба да употребиш сичките си сили, за да ги убедиш, защото инак совершено ще са унижи нашата партия, ти стани посредственик между еленчаните и ги сближи с това средство. Аз ща пиша Михайловскому, надея ся и той да убеди техните. Това видя аз сега за сега способно да заглади колко-годе безчестието ни. Но видя, че то не е в духа на партията и предчувствувам, че не ще бъде нищо. О-оф-оф!

Нека додем сега да разгледаме можем ли направи друго нещо и какво можем направи. Дето че излезе царско ирадие за паданието на Неофита — това е истина, но как може Патриаршията да оправдае Неофита, това ми е за чудо. Работата ний я оставихме да виси и като я закачихме, имахме я свършена. Напразно аз си дерях гъза да викам бре това треба, бре така сторете хаир, мене за издадел ма счетоха. Кабакчиолу не е лош, но в борба с гърци той е невеж, не можеше да предвиди следствията, повярва турската дипломатика, него го лъгаха и той лъжеше народа и опропасти партията. Когато аз виках махзари са потребни, тогази Неофит представи един махзар от 1260 печата, ний са умълчехме като телета, черквата представи на Портата, че народът иска пастиря си, и тези, които го не рачаха, някой и други чапкън макулесинден педжи такамларандан[1], като им са удириха хесапите, налегнаха си партакешите. Портата пригледа нашите махзари и виде 620 печата, прегледа неговите и като ги намери двойно, оправда Неофита ве селям. Аз вярвам, че ний със силата на иродето еще можем са бори и с Неофита и с черквата, по народът са раздрънка и като гледам по твоите писма, отчайвам са, защото видя, че ний веке не можем стана силни. Де сега единодушие, че да станат от Търново, от Свищов, от Севлиево, от Казанлък и от Еския по един человек да са явят на Портата. И да видиш какво става,

[1] Налегнаха си парцалите. Някой си чапкънин от племето (рода) педжи.

ама то не става от българите, те ще фанат един други да си намерват махана, един по един ще са изнизват откъде владиката и ще останат пак един-двама. Друго!

Неофит сега и не смее, и няма да си дойде, той ще са мъчи да гетердиса махзари да го искат, че така може си до! Ако са надеете, че можете ги спре, добро, но каквото Ва осещам и това не ще може да свършите, противната страна ще пише и те ще ги кабулят и Ви пак посрамени ще останете. Друго!

На основание на дадения от Неофита запис, за да зема половината от владичината си, може да се направи един махзар от стотина подписа или ако това не смеят, а то десетина души да идат на Мезлича и да молят пашата и Мезлича. Да са допитат от правителството сега, като Неофит са оправдава, искаме да са научим. Ний са жаловахме от него, че той беше дал подпис да зема наполвин, а земаше цело, сега като са оправдава, как ще му плащаме? Това е лесно и тряба да го направите. То просто разглеждно ще кажете, че не е нищо, но аз Ви казвам, че то е нечто, и от него има да са роди нещо. А дали не щат са намери до толкози десет души това да го направят? То е неотменно нужно. Друго!

Неофит ще иска да бере мирията си, ако са надеят на себе си, може да му не дават. За това особено аз са допитвах. Той нема да си доде, а ако не е той сам в Търново, може да му са опре миличката да доде да изпълнява длъжностите си, че така да приема заплатата си.

Друго. Ако са надеете, че може да останат до 200 души верни и тайни сега, можете да направите по един махзар до руското посолство и до французкото. Тайно обаче. Аз Ви са обещавам да ги привруча тука, дето треба, и надея са да фанат место. Аз сега имам средство с тия места и вервам, че ще ни помогнат, защото искат, и ний сега имами правда да прибегнеме на тях, след като са онеправдахме от Великата черква. Но тука тряба да знаем как да напишем жалбите. Ако одобрявате това средство, явете ми да Ви проводя копия — да ги направите.[1]

Че най-последне и най-верно средство е даскал Кънчовата политика. . . Мегамули да са очисти оттам, Неофит да са прости, но с това условие, да махне Мегавули от

[1] Целият този пасаж е зачертан накръст и от страна на полето е написано от ръката на Славейкова: «това не е допростено да бъде».

себе си, но ако ний са омълчим, то ще си замръзне така. Че мислете. Което от изложените средства одобрявате, известете ми. Ви видите, братко, доколко ми е криво, аз са мъчих и са мъча за успеха на народа и на партията. Ви ма обидихте и презряхте советите ми. Видите сега колко съм имал правда, но аз като българин и постоян человек и следовах, и ще следувам доколкото мога, за поддържанието на правото дело, не са фаловам никому. Макар и да имам правда. Желая само да са не отчайвате. Ний сега сме победени, но треба да знайте, че ний сме силни и в тая победа, защото с одържанието Неофитово ний задържаме сичката си правда да са жаловаме непрестанно, дето щем и когато щем. Ако бехме сполучили колкото филибелиите, щяха да са затикнат устата ни. За време сега ний еще можем да вършим работа, ако сме постоянни. За Михайловски тряба да не напущате, но пак да залегате той да са избере. Това е нужно за вас и полезно за народа.

Ваш неизменний!

Вас може да Ва поканят да пишете до Неофита да си дойде, Ви не се отказвайте, но предложете, че сега е време в нуждата на Неофита да овържете някои условия. Първо да изпълни обещанието си, за да държи един епископ българин в епархията си. Второ, на според предишния си запис да земе половината от мирията си, а другата половина да бъде за училищата. На това аз вярвам, че сички ще склонят, а особено за това треба на еленчаните ушите да напълните, защото, ако го оставят и сега така суровo, пак на голо обещание ще си останат и те, както и ний, както Мара с веждите. За Михайловски пак Ви повтарям — не го напущайте. Това треба да го кабулите и да са помъчите, аз писах и нему, писах и в Казанлък и в Захра, на Свищов не сколасах да пиша. И аз какво да сторя, нема да са разчекна, тука толкози съм овързан и занят, щото месец стана не сколасвам до Бал Капан да сляза. С Кабакчиев и Дюстабана са виждах накъсо миналата неделя, сега заръчах да са намерим довечера да видим каква ще я въртим. Тя са скъса, ама какво ще правим.

Галиб паша са мъчат неговите приятели дано го настанят пак на мансуп, а съдбата им с Дюстабана да баталясат. Ако стане така, може Дюстабана и Анагноста да са завърнат цели, ако ли инак — страхувам са за тех. . . От Галиб паша нищо добро не може да излезне за нас, и

той сърдит на х. Николи, че не му дал 1500 гроша. Ефендито да виж чомерени като чу. . . аз еще не съм са виждал с Галиб паша. х. Тодора воспоздравлявам, ала пак да му кажеш да не е двоедушен в предприятията си, защото според Соломона: «Муж двоедушен не устроен во всех путех своих». Тяхната дипломатика опропасти таквази една силна партия, която, както знаеш, от нищо моя една измислица я опази в начало, моите писма я создадоха и собраха и осилиха, тяхната управа я уничтожи.

Вашия

73

Цариград, 2 октомври 1857

Фенерлийка (аф едерсин Фенер, щях да пиша, пък лийката са изплъзна изпод перото, лъскава пущината, ще кажеш ти, евалла братко! Помниш ли?)

Ти са жаловаш, Колчо, че нямало новини в пусто Търново, ама тука? И тука новините овехтяха, писах ти ги, радвай са, братко, колкото ти сърце дава, но да ти кажа право здраво, мене кардаш не ми е драго, не хаит етик биз, един други си не разбрахме от приказката и този проклетий син си запецна гъза. Ако го оставим токо тъй страшно е да го не намести пак досущ като в младини на манафските. Ей, добри ша сме, ако свършим и тая, ами защо грацахме, ами защо са трепахме, ами как ще гледаме хората в очи? Колчо, Колчо, мигай, братко! Мигай, ама не заспивай, еще е рано, еще време има, еще веднъж да са напънем и тя ша са спука. Ха сега да видя, еще веднаж да ги премерим и то ще си каже, на третия път баба права. Ний сега имаме по-голяма сила от други път, царското ирадие за Неофитовото падание не е угнило, то са затрупа с желти меджидиета, ама те са търкалят, пущините, а

ирадието си седи, ама доде й топло желязото, иска да са чука. Ако го оставите, спукана ни е работата Маслахат шойледир[1] както ти евих с второто си по Кабакчиолу, и Неофитовата работа е сурова, ама Патриаршията са лъже с това да баталяса движението на Силистрелиите и на други, които са са наострили срещу владиците си. Неофитовите обли търкалета го оправдаха и опростиха, ама за Търново не. И вчера пак ирадие от Портата етищиса на Патрикханата сакън Неофит в Търново да не иде, друго място да му намерят, а в Търново другиго да пратят. Патрикханата са мъчи дано го задържи до марта, да си земе и тазгодишната вонтия, че му са показали ребрата, но от друга страна тупа й сърцето, да са не опреме пак, и Вюкелите даже са боят да не се еви до царя, че ирадието му са задържало и противното станало. Патриаршията ги лъже, че по-многото ищат Неофита. Тряба да им дадем да разумеят, че не е така, затова слушайте какво да направим. Сега да са мъчите да покандардисате пашата и кадия да сторят инха с тази поща еще, че Неофитовото задържание много смущава народа, който не рачи да му чуе името и ако можете, нагласете хора да идат на мезлича да искат воля да са селят на друго място от Неофита. Че подир това един арзухал за Капията и един на Патрикханата, ако обичате, нека да не е с много подписи, ако не можете да съберете. И той я оцапа, пезевенгина, ама нà, сега че нофузумуз на време ишлемеди, патлаяджам анасана[2] ни че кой ни й крив. Нашите глави. Патриаршията моли Никеас да си даде оставката да настанят Неофита на негово място и нам да пратят другиго, ама и то магаре на 120 години «ἀπο τὴν ἐπαρχιαν μοα εις τας χετραστοῦ θεοῦ », я глеж го я. Как и да е, Неофит е вън, ама ако са вшундубурим, може пак да ни го тури. Какво казваш, да са подложим ли я? Аз ,братко, не го ям това, доде ми падне калпакя, няма да оставя това хюбне и терсана и ипликхана[3] и заточение за мене, ако царската правда ма остави, ама аз няма да кажа евалла. Ама ще кажеш какви хапове ще ям, самси веке каквито мога, янмас се барем джинс дееджек я[4], ама пустия Даскаллък тука мно-

[1] Въпросът е такъв (тур.)
[2] Не ми провървя навреме, и ще се пукна, майка му стара! (тур.)
[3] Наопаки и заплетено (омотано) (тур.)
[4] Ако не свети, поне да е от сой (тур.)

го ми вързал ръцете и време не намервам за мюзеверлик. Де да видя и Вас сега. На Кабакчиолу и на Треперушката да кажеш да са запретат сега да ги видя, онова, което погрешиха с двоумието си и сега с предстоянието си да го поправят еще веднъж ище само да пошавнем и от мене си го земни яллаа на ях-арабим[1], ако ма засрамите и този път да ми не си писал за Търново нещо, че та намразявам повече от костеливата Костакева сестра, която сам за през пости белким нечто влезваше за в работа, ама сега от радост й са развил пъпа и иска да ми са курдисва.

В свършението на писмото си гледам, че ма целуваш по устата, няма ли в цело Търново някоя по-мека гъркоманка да изпълни тази служба, ами ти, Колчо, да ма бодеш с стриганите си мустаци? Хаде махни са, сега не съм за целувка.

На поп Андрея да пишеш защо не върви, откога го чакам, или иска желта бъклица.

На Кесаров ще кажете, че тая неделя според смущенията, които последваха за тази ибана владика, не можех да му наглася обевлението. — На Кесимова ще кажеш и сега да прощава за отговор, братко, какво да стоя, тая поща имам 18 писма да пиша, тая нощ не съм спал, а сега тряба да са пошава барем, за да не кажат, че сме са отчаяли.

Твой П. Р. Славейков

2 десетака "857
(С адрес) Господину Николаю П. Василиеву
учителю. В Търново

74

Цариград (октомври), 1857

Мой почтенний,

«Не бой са, кураж! Сичко, дето ти писах с пощата, е истина, но имало и други причини, които тогази на часа

[1] Ой, милостиви, боже! (тур).

нямах време да ги науча, снощи научих сичко и ида да та сваря с душа, да ти кажа и да та моля да сообщиш на сичките наши истината и същността на тази работа. Неофит истина е оправдан и простен, но ето как кадията, като съдеше Неофита по писмата на разните меемури, две мисли преобладаваха в ахкяма — едни казуваха Неофит е крив и достоен за строго наказание, други говореха — Неофит е прав и сичко е навет, да са накажат наветниците и да си остане Неофит. Патриаршията предлагаше да си стои Неофит в Цариград и да си има епископа в Търново. Между това изложението на «Прес Дориан» сполучи навреме и содействува в полза на народа. Противните предложиха да проводят други меемурин и действително са определи други меемурин, но решението на тези, които окривяваха Неофита, даде други оборот на работата. Те оправдаха Неофита да са не наказва, но современно предложиха, че за спокойствието на народа Неофит тряба да са извади от Терново и прав да е, и така това решение надви, писмата на осъдването са проводиха на Патриканата, които говореха така. Неофит е прав и престава от да са гони, но меняването му е необходимо. Настанете го на друго место, а проводете другиго в Търново. Патриаршията на това отгоре прости Неофита като невинен да присутствува пак в Синода и да стои на престола си, докле му намерят мястото да го настанят, а да проводят другиго нам. Страх ма е, че ще направят каквото с измирлиите и пловдивците. Ще ни дадат Видинския, а ще проводят наша там, това го предложили на Неофита, но той го не кабулил варди за старческа епархия. В това ний няма сега какво да са страхуваме от Неофита друго, освен да си отваряте очите да не би да направят противните махзар да го ищат, че е опасно, от наша страна за махзари не е нужно. Царското ирадие за паданието на Неофита е найголям за нас махзар. Вярвай, което ти пиша, че е здраво. Лъскавите фенерлийки, от които са боиш да не са ма прелъстили и които знаят сичките тайни на черния фенерски казан, те са единствения и верния извор на моите почерпвания, дали щеш би толкози жесток да си помислиш и да веруваш и това? Стой, кардаш, не ма обиждай, угних, угних, братко, във вонещия Фенер, душата ми жажде български въздух, но аз ще трая еще малко, Колчо, аз ща видя, аз ща чуя и ща ти кажа, мил мой Колчо, свърши са, нà ти други, пак грък, и пак фанариотин, ама барем не

Неофит. Нека са порадват малко еще нашите противници като тебе, когато беше ерген и сънуваше някоя руса и милногледна търновченка. Помниш ли, като са събудиш, какво ти е било криво и възбрадно, таквази ще бъде и тяхната радост. Извести, провозгласи сообщението ми навсъду да дерзаят нашите. Аз това снощи късно го научих, нямах време да го сообща на Кабакчиолу, но вий му разправете. И не забравайте.

Вашият П. Р. Славейков

(С адрес)

Господину Николаю поп Василиеву учителю
В Търново

75

Цариград, 15 октомври 1857

Колчо!

Пророк съм бил, когато ти казах, че търновските гъркомани ша са радват на Неофита колкото ти на ергенските си сънища, колкото аз на фенерските бълнувания. Тука работите зеха оборот на добре, но аз ма е страх да Ви разправя за всичко да не би пак да са отпуснете. Гръцкото племе, братко, е стоглава хидра и за да се отсече, тряба Херкулесова снажност и смелост, една сечеш, друга никне, докле не смажеш главата на змията, не вярваш, че е умряла. Гърците са толко лукави и. . . толкози са неоснователни в решенията си, щото ми не треба да верваме, че сме са отървали, докле го не видиме вече, че не могат да мърдат. Работата, както сте я зафанали, сака тутун, не я отпущайте, не нека става и от себе си. Ви нема да изгубите нищо. Колкото да Ва не оставя на мерак, ща Ви разкажа тукашните приключения, ама слушайте, недейте напуща работата си, че тая случка са не пада винаги. Там, дето сякаш, че си получил правдата си, може пак да са онеправдуваш, за туй и пак повтарям, работата сака, и

скоро, «и да са светка, и да се блъска, Ви си пилците не пръскайте», колкото и да е работата тука на добре, здравото е онова, дето ще дойде от тамо, затуй косери. Кураж и сал сега, че що даде господ.

Ето тука работите на кое са състояние. Когато са Пловдивский мени, патрикът ходи да са похвали на Хариджието, че свършил работа. Между това казва, джанам, нема ли кабил да видим и ний книгите на търновските истилямджии за владиката, да му видиме и ний кабахатите. Що е било повече, не зная, това само, че Али паша дал писмата и дипломатически му рекъл, че ако не са нещо големи да ги видят, че може да са прости. Той го турил за сирмия пезев. . . като събира Синод, прощават го, в Търново, да не стъпва, да си държи епархията, докле умре Никеаст че подире другиго, а повън разгласиха, че са прости и от Портата, и от църквата, ще си зема доходите, ще си бъде Турнову и напролет ще си доде. Това като чува Али паша, провожда хабер, сакън да го не връщат в Търново. Сега миналий понеделник изново отхожда от Портата известие и пита добре ли са пригледани кабахатите на Търнову, като е опростен? Те са отговарят, че той е простен само за в черква да ходи, а уж не е оправдан. Втора заповед от Портата им връщат да са не поменува за Търново и подпис. Така строго, що патриархът са принуждава да даде на подпис как за 15 дена ще настани другиго. Днес е 6-ий ден, да видиме и това чудо, но слушайте, 15-те дена може да станат и на 150, гърци прокляти, братко, кой знай какво друго лайно виж пак че са изкарали отнякъде, ами хазър сега обстоятелствата помагат, дръще да ибем, мама му. Сакън ха-а-а. Да не сте напуснали, махзарите скоро, то е мъчно единий като ще стане единий, направете и три. До Вогороди обаче без друго махзар, че той я закавръчи сега, и до толкоз, и до Портата, че ако Ва не мързи и до Патрикхаината, нека има, защото има пусто некои усули и берати, та не може и Портата повелително да им каже, ами се усули и причини. Разумявай какво думам. За махзар'и добре, пусто знам как щат, ама време нямам, пак ма е залюляла една фенерска треска, че съм са смаял, пиша ти, пък главата ми са цепи, ама, кардаш, треската нищо не е при Неофита. Бей, Колчо, не си идвам веке в Търново жив, ако го не сгромолим, ама пуст панчуга коренясал, надявам са, братко, ама ма пак страх, ах! Ах! Хади де, добър е господ, само ви не спете да ви не са рече спите

уже и почивайте. Треперушката и Кабакчиолу поздравявам от сé сърце и да им кажеш, моля ги да станат мукает да потъкмят шуря ми Райка и Кънча и да ги помирят да не дигат гюрюлтия, щото работите са подмесят и порасноват. Чу ли! Че ша са изям за тая вражда, дето са породи, и селото върви еще таквози, каквото го Треперушката укрепи. Не мога веке

да пиша. Прощавай,
трескавий П. Р. Славейков

Фенер 857, 10/15
(С адрес)
Господину Николаю П. Василиеву
В Търново

76

Цариград, 9 декември 1857

Почитаемий Г-н Никола П. В.
В Търново.

Учителят е малко кевсис тея дни, затова не може да Ви са отговори самси на почтеното Ви от третий текущаго. Накара ма да ви потвърдя последните му до вас две писма, че работата е на същото положение. Тия дни е бил при Вогориди, който также му е подтвърдявал, че Неофит няма да са върне в Търново. Моля ва да съобщите това на приятелите да са не отчайват, но забележи пак, че не треба да губите време и да са каните като гладни гърци на сране, но да действувате разумно и да не отлагате време напразно. Мисли даже, че ще бъде полезно, ако направяхте и до Вогориди един махзар, както видите за нужно и надее са, че не ще бъде напразно наспоред както са тука работите. Портата действително е писала на Патриаршията по силата на царското ирадие да свалят Неофита от търновския престол. Патриаршията обаче, лукавнува и уж че му търси място, държи го еще, за да види колко пари струват нашите капи, че там артък остава

ваша работа. Поднесете поздравението му на сички приятели, особено на Хаджи Николи и Кабакчиолу.

за П. Р. С.
Витан П. Коев С.

На учителя Кънча ще кажете, че обявленията му са печатаха, но не можахме да ги приберем, проводихме само хабер на топографията дано му изпроводят десетина. Кажете му да са не отчайва. Нему отсега чест му расте, ний имаме толкоз опашки подире си, а пак са борим с петлите. Ами той? Ипинлен кушак сикинлен ташак. Ако дип види зор да стане калугер. . .

На Кесимова речете да не чака за отговор. Писмото му е твърде красноречиво, но нека земе из пред очи положението и на двама ни, та да дойде и откъде моята позиция да обозре картината на български народ, че тогаз да го оправдава. Или и аз не съм бил родолюбец, или не съм обичал народа си, но еба ми са ѝщера да му правя добро. Когато той самси не знай, че пак и не зема да го учиш. Мене ми са ребрата подадоха, някому си широко около шията, че и оправдан е пак, ама вониш, пръсто, не вониш — свой си, дано господ да даде ум и разум на народа, аксъм никой не ни е крив на злощастията ни, секи пита за майка, и ний да сме, и ни таквиз хубостници ще бъдем, ако си опашка, секи ще та тъпче, глава бъди, глави троши.

Фенер.

Истий, декемврия 9, 1857.

(С адрес)
До Г-на Николая П. Василиева
учителя. В Търново

ДО НЕОФИТ РИЛСКИ — РИЛСКИЯ МАНАСТИР

77

Цариград, 7 март 1858

Ваше Високопреподобие!

Приех извлечението от Ваший речник, което благоволихте да ми пратите, попрегледах го и го одобрявам изпълно, малко някои забележвания може да Ви направи, то повечето колкото са относи на изложението за по-кратко. Не е секиму подадение с такова постоянство да продължава да работи толкова време такава една мъчна работа, и за това българский народ ще Ви бъде признателен.

Аз предложих тия извлечения и на книжната община, която ги зе на разсмотрение, оттогава не съм виждал еще ни едного от членовете, не мога и за решението им нищо вярно да Ви кажа. Но защото тяхно преподобие и тръгват за в монастир, възползувам са от този случай да Ви пиша и предварително да Ви попитам от колко коли мислите, че ще стане книгата, и какво е Вашето намерение за печатанието. Не я ли устъпвате на общината, и с що можете са благодари за трудовете си и най-после, ако би да ся не согласите на предложенията, които общината може да Ви направи, возприемате ли да са содружите с някого за изданието на речника и по кои условия. Сичко това тряба да ми е известно, за да зная и на общината какво да говоря и инак как да разполагам делото, като искам да Ви содействувам.

И аз имам готов за печат един наръчен речник от гръцки на български (скарлатова французшко-гръцки) и мисля да го издавам, но доколкото мога ща са старая да са издаде Ваший. Защото като труд многолетен е и млого по-съвършен, и млого по-важен, и много по-нужден. За това не окъснявайте да са отговорите на сичко что Ви питам, за да видим как е по-лесно и по-добре да са тури в действие.

Моля Ва не ма лишавайте от благоволението си и от

писмата си и бъдете уверени на моето към Вас благоразумение.

Духовний Ваш син
П. Р. Славейков

Цариград (Фенер)
858, март 7

П.П. Работата ми ма принуждава да са завърна сега скоро в отечеството си Трявна, но мисля да са завърна пак в Цариград. Ако обаче не мога скоро, то можеме да имаме преписката си пак през Цариград през г-ва Тъпчилещови или право през Габрово през учителя Цвятка.

Същий

(С адрес) Его Высокопреподобно Отцу Неофиту П. П. Рылцу,
В Рылскую обител
Получено марта 20—1858 — написано от Неофит Рилски.

ДО ХРИСТО П. ТЪПЧИЛЕЩОВ — ЦАРИГРАД

78

Търново, 6 май 1858

Ваше Благородие!

Ще ма прощавате, дето до днес не можих да Ви поднеса благодарението си за млогото или малкото ми с Вас в Цариград добро сношение. Вас аз има време да позная твърде добре, както и Вашите другари, благодаря Ви, ако не мога да са похваля, че сте ма обсипали с благодеяния, то мога явно да изповядвам и да проповядвам, че както пазяхте Вашето имущество, така пазяхте и моята почест,

а това като за нас е млого, защото ний не са поклоняме на имота, но добрите чувства оценяваме, Ви може белким да сте дочули и разбрали моите мисли и думи за Вас и за Ваший характер. Ви сте заслужений человек и из страна на правителството, и от страна на народа, следувайте пътя, който сте следували, и Вашето име ще остане безсмъртно за българите. Ви може да сте познали или ще познаете, че аз, ако и да не съм богат, ако да съм оскуден, но да ласкателствувам не бръсня, еже ей ей. Еже ни, ни: «аз гледам средата, а не крата» и в това уверява Ви, че между нашите царограждани аз предпочита Вас, ако да не беше Ви само дотолкоз свидно Вашето имущество, Ви щяхте да бъдете първий и в сичките наши еднородци, но да искаме совершенство от едного человека това е глупост, а такива недостатки са нищо, кога са покриват с други добродетели, и аз, който съм твърде голям неприятел на ласкателството, без да са причервя, осмелявам са да Ва одобря, да Ва почитам и да Ви приятелствувам». Нека дума кой какво ще, нека мисли кой както му куфалницата досяга, аз ща Ви поблагодаря за оказанните ми до сега услуги и ща Ви помоля да ма не лишавате и занапред от благоволението си.

Мойт племянник ще стигне тия дни в Цариград, престойте му или Ви сами, или през другиго, за да му са извади пашапорт, той откъде харч си има, но само за това няма кой да му пристои, сторете и това добро на того, който умей да Ви оценява добрините. Ако нашите царигражданн са кимлии на мене за нещо, и искат да го изключат, то Ви имайте само грижа, доде са каче на вапора, че за тамо е моя грижа за настаняването му. . .

Моля Ви недейте забравя

Вашия
П. Р. Славейков

6 май 858
Търново
(С адрес) Его Благородию
Г-ну Христу Тъпчилещов
В Цариград

ДО ВСИЧКИ ТРЕВНЕНЦИ ОТ СЕЛОТО И КОЛИБИТЕ ТРЯВНА (1858)

79

Раздяла с Трявна

Как много бълнувах аз в дохождането си в Трявна, как много работи бях наумил и намислил милиони добрини да правя, колкото ми идат отръки на бащиното си село и как сега с ледено сърце гледам злобата, препречена на пътя ми. Неблагодарно человечество, колко си сляпо да различиш каква да е лъскавина от златото! Доскоро аз исках да бъде Трявна в другите народи на поменуването си възвишена над другите села. Доскоро аз исках да бъде нашето село едничко според благодетелните си заведения, да бъде пример на цяла България и името Трявна никога да не излязва от устата на чужденците несъдружено без похвала. Напразно! Моите мечти останаха мечти, мислите ми вятър ги завея, предприятията ми не имаха никакъв успех в това място, между таквизи безчиния, гдето секи иска да види безумието си начело, гдето някой лесишки те прелъгва и ти се смее, някой вълчешки те обира и трака зъбите си насреща ти; други като тигър разкъсва сърцето ти и като най-кръвопролитна змия изсмуква немилостиво и останалата капка на кръвчицата ти. В таквози едно място, между таквизи безчиния и безначалия, какво ми остава мене да жаля и да искам?. . . Нищо друго освен воля и свобода да се отдалеча от това село, което толкова обичам, но което не мога вече да трая и да гледам на този карар разгласено. Останете в здравие и дайте ми прошка да ида далеч от вас, зад гори и планини, да мисля за клетото тревненско общество и да проливам горчиви сълзи, да окайвам големците ви, които за изедничеството си приготвят за онзи свят толкова мъки за себе си, и да оплаквам горките сиромаси, които в глупостта си сами подострят зъбите тому и оному, за да могат по-люто да ги давят и гризат. Прощавайте, братя сиромаси, нямам сили нито да ви отърва, нито да ви помогна, а пък да ви дам ум, ви нямате сила да ме слушате и да правите по думите ми. Зато прощавайте! Бог да ви вразуми и избави.

ДО ТОДОР СТ. БУРМОВ — ТЪРНОВО

80

Търново, 30 юли 1859

Милостивий Государ,

Според както сте са известили, истина е, че аз писах статия противу Вашата и тази статия две пощи я задържах, като са колебаях дали да я обнародувам, или не, част от нея аз и в Габрово провождах, че с второ явих да са проводи оттам, и оттука продължение изпроводих и мисля да изпровождам, не обаче по притязание на дълбокомислие, както си предполагате, но за същата цел, за която и Ви писахте. Ви сте писали да изобличите папищашкия дух на Б ъ л г а р и я, аз писах да изоблича фанариотския дух на фанариотите и на единомишлениците им, Ви сте писали по своите убеждения, както и аз по моите, кой кому може запрети да не пише? Ви са вооружавате противу Б ъ л г а р и я, че е наклонна към папищашство, което угрожава религията ни, аз са вооружявам противу тези, които са наклонни към фанариотството, което са е уже вкоренило и разпространило измежду нас и прави най-големите повреди. Кое е причинило и може да причини по-голяма повреда и на религията ни, и на народността ни, папищашството или фанариотството? Ви предполагате едно, пък аз друго, кой от нас има по-верен взгляд на работите, остава на потомството да съди, кога ний и нашите современници не можем да сме освен пристрастни в мненията си.

Ви като рицар на християнството изпълнявате своята длъжност, аз като прост войн негов мисля, че и аз длъжност изпълнявам. Тука ний барем колкото със Вас можахме да не додем в стълкновение, ако Ви в статията си бяхте по-умерени. Ви са провикнахте тъй, като да покажете на света, че само Ви сте правоверни, а сички други заблуждавши и погибши! Ви искахте да докажете, че в цяла България токо Ви сте единствения защитник на

православието, и токо Вам са открити т ъ н к о т и и т е н а б о г о с л о в и е т о и токо Ви знайте г л ъ б о к о д а с о о б р а ж а в а т е; а сички други повърхностно съдят, у в л и ч а т с а и д е й с т в у в а т з а п а л е н о и н е о с м о т р и т е л н о. Кажете, моля Ви, не тряба ли да са обиди тука человек, по крайней мере, този, който са мисли да не е орудие на чуздi замисли? Ако Ви по мнението си виждахте, че той по неведения служи на чуздо мнение, и ако искрено желаяхте вразумлението му, то беше доволно при изложението на мнението и убеждението си просто да забележите кривото мнение на някого си, а не и да насочите място. Туй, казвам Ви, казвам го пред цял свят и пред потомството, туй от Ваша страна не беше искрено, и не от ревност към православието, но по злобно лекомислие Ви написали сте статията си, за да представите себе си стълб на православието, а сички други недостойни да развържат ремика на сапогите Ви. . .

Следователно Ви първи нарушихте вежливостта и благопристойността, а че и аз в порива на негодуванието си освен изложението на моите убеждения отвърнах Ви тъй както си мислех да имам право, колебанието ми дали да изпроводя статията си, или не, беше, че аз не можих еще да вярвам за истинни своите подозрения, и след изпровождането на статията даже, се ми беше криво, че има да са червя и пред Вас, и пред света за необузданото си стремление. Сега обаче, след като получих писмото Ви, аз съм спокоен. Уверен съм уже, че не съм бил излъган в мнението си за Вас и подозренията ми са оправдават, за то и в пълно право са виждам да постъпя с вас тъй невежливо.

Излишно е да ма уведомявате за намерението си, то беше достаточно проявено еще в първата Ви статия, и аз му съм са надеял и надея му са. Радувам ся же, че м л о г о т о д р у г и ще имат в особата Ви поборник с пълно притязание на глубокомисленост, а пък аз ща са утешавам, че на върволицата, дето са нижат несмислените, подир мене ще са наниже и други един, който има преимущество на едно по-добро возпитание. . .

Какво да сториш! като буйството на учени и неучени е да бъдат остроумни, и буйството на учените, които искат да бъдат остроумни, е да пишат писма и статии. Не зная обаче дали ще има на света друго нещо по-зле измислено! Природата, види са, благоразумно е предвидила да бъдат

глупостите человечески привременни, затуй е и толко сократила живота на человеците. Глупостта обаче торжествува и тука, като става безсмъртна през печата. Ний, несмислените, не оставаме благодарни о туй, дето дотягваме и умръзваме на живите наши современници, искаме да измъчваме и идущите родове; искаме нашите глупости да торжествуват над забвението, което можаха да получат, както получаваме ний погребението; искаме и потомците да бъдат известни, че сми живели, и да знаят вечно, че ний сме били несмислени.

Нека убо бъде тъй, като инак не е станало

Ваш
П. Р. Славейков

Търново, 859, юлия 30

(С адрес) Господину Теодору
С. Бурмову учителю
В Търново

ДО НЕИЗВЕСТНО ЛИЦЕ, ТЪРНОВО

81

от Ески Джумая, 9 юни 1863

Любезний приятелю!

Откак се разделихме от Свищов във време оно какво бе причина, що досега не сме си писали, ако би да ме попита някой, не мога да се оправда, че не знам Ви какво можете му представи за извинение. Не мога да кажа, че е дотолкоз от немарение, но ще река, колкото за мене си, че ний, като искахме да оправим хорските работи, общите,

народните, да кажем, забъркахме нашите и сега е мъчно да дойдем на себе си, и туй не е докарало на този хал сега да нямаме време от залиси и за приятелите си да попитаме. От то време до нине очите ми са почернели да работя и дене, и ноще, за да си поправя финанциите и да наредя дома си. Слава богу, днес мога да кажа, че съм свободен дотолкоз да мога да се свестя за приятели, да се разберем барем кой накъде е. Мене ме изкара честта ми от шест месеца насам в Ески Джумая да бъда учител и с друго не мога да Ви се похваля освен с още един син от представителството насам. Градът е добър и гражданите добродушни и за чудо между българите понастоящем съгласни, но сам си съм, брайно, търговци добри доста, но хора образовани няма, и това ми е малко тежко, но, от друга страна, се утешавам, че ме барем слушат за всяко добро и общополезно дело. Тука правят днес едно училище, което го няма никъде по България, за училищата си предстоят днес с една удивителна ревност. На мене плащат 12 хиляди гроша и освен мене държим още трима учители в едно училище. Взаимния ни учител само, който трябва и да е певец в черквата, днес според пропиването си принуждава ни да търсим други и за туй сме принудени да пишем в града Ви и да Ви молим, ако се намерува някой псалт да ни проводите. Ако бъде сладкогласен някой да го харесаме, може да му дадем до 6000 гроша, ако ли бъде посред колкото за неволя до 4000 гроша може да му дадем и за в училището като взаимен учител ще има от тука помощник. Ако има някой да се надее на себе си, нека има настоящето ми като условие и да заповяда да дойде, ако му не ареса да остане, аз се обвързвам чрез настоящето да му платя масрафа за насам и нататък. Умолявате се прочее, драгий мой друг, от страна на всички граждане, да се постараете, да разпитате в града си дано да ни намерите един певец и да ни проводите. И най-после, ако не можете да намерите други някой по-достоен, тогава да проводите да повикате едно момче от Трявна, което е певец на чуката на черквата, да му дадеш приключеното и да се постараеш за изпровождането му до в Русчук, до капитан Лукова писар Костаки и той ще има грижата да го изпроводи до в Джумая. Но забележи, че то трябва да бъде потайно от махалените на чуката, които може да го не пуснат. Ако ли има други някой по-достоен от него, то повече ще останем задължени на избора Ви.

След това, което се надееме, че за хатъра на приятеля си, и за любов към рода си ще предстоите да го свършите и колкото по-скоро можете да ни отговорите. Идем и за друго да Ви молим. Градът ни има нужда от един добър доктор. Имаме донине двама цинцари бозаджии, които освен що глобят хората и ги морят, но и инак е обидно за народното ни честолюбие, затуй искаме един доктор българин. Ако да не бях чул, че Ви сте се оженили, аз смело можех да Ви поканя да дойдете в Джумая. Тука един добър доктор най-долу може 10—12 хиляди гроша пари в годината да докара, а между това масрафите са по-долни. Може и до 5000 гроша сигурни на няколко къщи да му подпишем: ако такъв някой българин доктор познавате, препоръчете ни, ако ли Ви сами можете да ходите, сторете да пододите да се разходите докъде нас.

За всичко това отговорете ни чрез Русчук през гореписаний и за по-сигурност на писмото — подписвайте го до Хаджи Илия Хаджи Марков или до братя Бърневи в Джумая и аз ще го получа без друго.

Здравей и не забравяй твоя от млади години приятел

П. Р. Славейков

9 юни 1863
Ески Джумая

ДО ЯНКО х. БЪРНЕВ — ЛОВЕЧ

82

Ески Джумая, 9 август 1863

Драгий ми г. Венко Х. Бърнев в Ловеч,

Вашето от 29 преминалого твърде много мя наскърби, ако че съм ви забравил, ако че съм мислил или мисля за вас нещо неприятно, може да разберете от изповедта ми,

че плаках, когато четох писмото ви. Туй е първият мурафет на нашите българи, да си вадят ахта от даскалите, като тъй лесно забравят техните услуги. Знам на опит несносното състояние на бедните учители, кога дойдат в положение, подобно на вашето, но ля илач, нали сме се намерили на туй звание, нищо друго освен търпение не ни помага.

Най-първо, брате, не са сумнявай, че ще срещнеш в мене порицание за дългото ви мълчание и неписание. Колкото сте ви повинни за това пред мене, не по-малко съм повинен и аз пред вас за същото, защото, като по-млад, аз не ти писах от толкоз време, уверен, че щехте да ми отговорите. При това не са само честите писма, които свидетелствуват исканата любов. Доста е за мене доверието, което показвате към старата наша дружба. На мен основаван и от мен задължен, аз съм готов да направя сичко, което мога за вас, друже. Но кое мога?

За преводите ви, за които съм уверен, че са доста добре преведени, не мога да ви дам никаква надежда, според дето повéче от всекиго другиго знам как върви у нас книгопродавството. Колкото за учител да ви настаня, ще ся погрижа и надея ся да ви намеря място. Благоволете сега със време да ми известите, вий като попявахте едно време, пеете ли още за в черква? Явете ми и това, ако вашата съпруга да бъде и она учителка за девойките и най-после, за двама ви, каква бихте искали или само за вас? Много лесно и много добре можеше да стане по Гергьовден, ако да знаяхте, че това ще ви се прилучи да ми известите, можях да ви настаня твърде добре, но и сега ще се мъча. Досадно е, наистина, да се влачи човек нагоре-надолу с деца и челяд, ама какво ще сториш, други край нема, и ви с време треба на това да привикнете, ако искате да не подпаднете на продерзливите обиди на таквиз като Кунчеолу хубостници. То е тежко май на глава с жена и шест деца, на чужд град без роднини, без свой, ама така да се стои е от него по-зло.

Най-добре е да може да се даде някак на тези хора да разберат и да єи останете на мястото, но ако предвиждате, че рано или късно ще сте принудени да оставите Ловеч, без да се откажете от учителството, решете се пò òвреме на преместване, додето йоще годините не са ви потиснали, да можете да противоустоите на неприятностите, с които е скопчано всяко местяние. Явете ми кой е той г-н

Ковачов и де са намерва и бива ли да му попея нещо за вас, белким ларам аннатърдъсъ, или до другиго някого, ако виждаш за добре, да са отнеса за вас.

Аз щъ гледам дано ви намеря място както да бъде по-добре за вас, но ако се случи, че не ми поработи честта, тогаз не остава друго като. . . (не се чете) без място, слез през Свищов на Русчук и оттам на Джумая, елате при мен и ще ви намеря работа. . .

Но с второ ще ви разправя по-подробно. Прощавайте ме, друже, за чести и просторни писма. Работата ми в училището е множко. Редакторството на «Гайдата» поглъща празното ми време.

Ах, Венко, смислих си за миналите времена и сърцето ми със кръв се облива. Знаеш ли, че от сичките наши акрани токо ний сме останали двама, и то не. . . (не се чете). Твой Петко не е вече онзи(. . .) безгрижен. . . Пет момченца, едно момиче и една жена са сичкото ми достояние на света. И моя труд, едничката ми. . . (не се чете). А какви трудни, какви. . . обстоятелства преживях в живота, но не се поддадох в борбата със судбата си. Със четирдесят хиляди гроша борч пъшкам аз четире години, и запрян стоях, и бягах, и. . . Слава Богу, изплувах на тихо пристанище. Борч нямам вече и сякам че се родих.

Прощавай, че твърде бързо ти писах.

Твой неизменний друг

П. Р. Славейков

83

Габрово, 5 януари 1866

Приятелю,

Време има не съм Ви писал, истина и не съм имал твърде за какво да Ви пиша, но правото е, че от работа и главоболия, не съм останал свободен. Лятос ся улових три месеца в Трявна, не можих поради болестта да ида в Цариград на работата си. И детето ми там ся улови болно близу два месеца, и други още безпокойствия рука отне-

ли ми бяха всичко, присърце да пиша и да държа свръзка на кореспонденциите си с приятелите, на които нямах с какво утешително да им ся похваля, а да им досаждам с изплаквания, сърце ми не даваше, защото мислех, че всякой има своите душевни болки, които му са доста.

Есенес, като отидох в Цариград, два-три месеца пак като съм липсувал от работата си, хъ туй, хъ онуй, не са видях охолен, а сега хади пак насам. Работата ми е била по̀ май да не оставям пътищата празни, а пък не ми падна път да мина през градът Ви, ако не да Ви раздумам, а то да поплача с Вас за злочестината, която Ви постигнала. И тъй, останах назад от длъжността си като приятел, но смея да Ви уверя, че не съм Ви зарязал и забравил.

Сега, като по поръчване на славните директори на Габровското училище в Одеса, дойдох в Габрово да престоя да ся наредят училищата, смислих за Вас, че тука ще бъде по-добре да ся настаните, и от друга страна, като Ви знам с време и имам доверие на способностите и редовността Ви в учителското звание. Препоръчах Ви в общината тука, която Ви и пише да Ви кани. Размислете си прочее и решете ся. По моето мнение, не ще сторите зле да ся преместите в Габрово, отдето е и Ловеч толкоз близу, щото ще можете всички да ся разбирате и да си нареждате работата и там каквато имате. Истина, цената е малка, но живота Ви тука ще бъде по-редовен и по-спокоен. При това има и надежда занапред за повишение на цената. Знайте, че Габровското училище е по-осигурено от всички други училища в България, а при това е и доста много страдало от неразбрани и строптиви учители, от което ся надея, че като Вас человек, като сте привержени само на работата си, лесно ще придобиете благоволението на общината.

Забележи обаче, че ако ще дойдеш, трябва сега, защото училището е затворено и чака да дойдат учители да го отворат. (Пропуснат текст) общината, както и аз пиша и г-ну Икономову в Шумен, та каним и него да дойде за учител в Габрово. Ако ти приляга, иди до в Шумен, та ся виж с него и ся споразумейте върху идването си, защото засега с него двама ще бъдете над висшите класове, та може след време и другий да Ви придружи, а особено пък предуготвителен и взаимни учители тук други са настанени. Аз пиша и г-ну Икономову да ся види с Вас, това е и за двама ви добре, да са запознаете, преди да дойдете,

но ако г-н Икономов ся откаже или не може да дойде, то пак ви елате сами и ний ще имаме грижата за друг такъв другар на вас.

Чакам да Ви видя в Габрово, вас или отговорът ви, но по-добре вас. Зима е и вие, но трябва да ви забележа, че един месец ако речете по-подире, не ще можите, защото училището не може да чака и трябва да настаним другиго, което ще ми е жал да изтървете това място.

Поздравявам ви вседомовно и съм Вашът
П. Р. Славейков

5 январ, 1866
Габрово
(С адрес) Приятелю Г-на Янко х. Бърнева
В Ески-Джумая

ДО ИРИНА СЛАВЕЙКОВА, ТРЯВНА

84

Цариград, 3 август 1864

Почитаема майко,

Според както от предната неделя Ви е известно, миналий вторник ний заминахме с тата за Бруса. До Бруса живо-здраво минахме. В Бруса тати се поразболя и тъй се върнахме без време и за скоро, ама вчера, откак си додохме, тати е по-добре, само е малко слаб и не може самси да Ви пише, затуй ма накара да Ви пиша и да Ви приключа една полица от тридесет лири в името на дяда Иванча, който ша приеме от Хаджи Павли и Карагьозоолу и Вий ша ги приемете от него и ша ги разположите според както с втора поща ша Ви пише той.

Не сте ни още писали от Търново и от Габрово пари приели ли сте, през кого и колко, отговорете ни, за да знайме и да си дирим парите. За дохождане тати ми каза да Ви пиша:

С второ ще Ви пиша повече, защото днес не съм здрав.

Ваш завинаги искрений П. Р. Славейков

Цариград, Киримит махлеси
3 август 1894

85

Цариград, 4 януари 1865

Иринке,

Преди един сахат стигнах в Цариград и бързам да ви пиша, не мога да ва зарадвам, чи съм дошел за кяра си, ами съм дошел от неволя до хикимите. Подир скришната треска, за която ви писах едно кръвоплютие и един силен гръдобол ма намери, което ма и стресна, но хикимите ми дават надежда, че да видим до неделя ша ви пиша на Варна ли ша са върна,или в Трявна, според както ма съветуват хикимите. Види са, че в пътя простинахме и аз, и Иван, но той, като по-млад, отмина и забрави, а пък аз тегля йоще и според дето ми е душата твърде безпокойна. Но пак надея се на бога и на здравото ми телосложение... че и тоз път ще са отърва. . . . да остана за няколко време. . . . хавата е мека и помага. Ивана. . . . при Кинча Вуйнина във Варна, ако са. . . . ще го прибера, ако ли за Трявна тръгна, ще го зема с мене си, до неделя може и малко харчлък да ви провода, големи масрафи ми станаха тоз път, но пък слава богу, ако стана добре, пак ще сми кярлии. Само че докторите ма възпряха от тежка работа и аз досега ги не слушах, ама не съм сторил добре. Разни сънища ма безпокоят. Райчо дали е жив?

Поздравете сички роднини и приятели. Райка чичов

не съм видял йоще за Димитровите работи да го питам, но до неделя ща му пиша.

Прощавайте
Вашът
П. Р. Славейков

1865 Иани 4
Цариград
(С адрес) На господжа Иринка П. Славейкова. В Търново

86

Цариград, 22 март 1865

Почитаема господже!

Колкото време и да нямам и да не ми са пише, познавам са, че съм ви задължен да ви пиша, за да ви честитя и този Великден пак без мен, скрьбно наистина, но няма какво да са стори. Оназ неделя в Райковото писмо ви явих причините, по които не мога да си дойда, колкото да желая и аз, а най-вече като гледам на здравието си и като чувам за вас, че и ви сте не толкоз здрави, ама за доброто на домът ни уж да потеглим. За Ивана ви явих как го проводих по онази събота, тази сутрина приех телеграф, чи онзи ден в петък пристигнали живо и здраво на Малта в училището и за него вече си отбивам гаалето, че за Донка сега и за Рача мисля, ако да беше да са приберях, Донка не ми се щеше да я провождам никаде, исках самси да си я уча, ама като не мога да са прибера, а от друга страна мисля, че време дори и за по-подиря пò не приляга, че невям ша сторя да я проводите в Заара, ама за него ша ви пиша по-нататък, за Рача има време йоще една година, ама аз, като останах без Ивана, гледам, че хептен не ма бива, затуй ми са ще да го имам при себе си и да му търся леснината да са настани и той с време, че да видим вече.

Откъм пари са надея шиндилик да сте улеснени и желая да поминете барем ви при роднините си този Великден по-добре, и за вас, и за децата каквото е нужно направете си и каквото ви тряба пишете ми пак. По Донча ша ви провода някой цяр и ша ви пиша как да го употребите, пръстените ще ги върна по него да ги яптардиса в Търново на Драгостина, защото тука да купиш нови, по-евтини ша ги земеш, отколкото да дадеш да ти направят, затуй тези ша ги яптардисат там каквито ги искате, а пък аз тука, ако са улесна, купи ща ви някой нов. Ще дадете и паничката онази и една лъжичка да направят като тях, паничката малко по-голямка, но тоз таклит, за което аз съм приказвал. От Варна ми пишат, че според разваленте пътища не можле да изпроводят собата, чаниите и книгите и чак подир Гергьовден, когато вече ги проводат, ще ги приберете. За къщата ви писах дано са препокрие и бахчата свякова Кънчова да вземете и ако сте я зели, да я стегнете. И пак ако има нужда за пари, пак да ми пишете. Аз се надея, че освен полицата, която ви проводих, и други още хиляда гроша от Габрово да сте приели или тез дене да приемете. Тука аз май съм охарчен и тегля шиндилик сакантия, ама като изкарам месеца ша са улесня, гледам само ви да бъдете улеснени и от каквото имате нужда, явете ми.

Поздравявам сички роднини и особено децата Донка, Рача, Райка и Христо. По Великден да не забравят и за мене, и за Ивана да се помолят. А вас сърдечно молитствувам да бъдете сякога добре

и съм завинаги ваш
П. Р. Славейков

22 март 1865
Цариград

На гърба на това писмо Славейков е добавил:

По случаю като дойдоха докторите тъзи сутрина да ма видят, отворих приказка за вас и ми дадоха тази рецепта, която ви приключам. Който иде на Търново от Костакювата спицерия или от Марковата да земе церовете, които са хапове двадесет, тях ще ги земаш десеттях за един и десеттях за другия ден на сахат по един и като са мине една неделя, пак да земеш йоще двайсе за два дни и подир една неделя пак йоще двайсе за два дни, три недели наред да земаш и кога земаш хаповете, да не приядаш твърде

и таквиз много солени и кисели ястя да не ядеш и вино с вода да пиеш. Не зная мутлак колко пари ша земат в Търново, но мисля, че повече от 50 или 60 гр. не ще бъде. Докторите казват, че то не е нещо лоша или опасна болест, ами е от онова, което ви имате от няколко време насам. Аз щях да ви ги проводя оттука, но казаха ми, че е по-добре там да са направят, само това, че реце[п]тата е за един път, а ви трябва за три пъти да направите

Истий

87

Цариград, 29 март 1865

Почитаема господже Иринке,

Писмото ви до Димитра приех и за каквото друго ми пишете изпонапред ви са отговорих, а колкото за идване не ми приляга и да имах на умът си за Великден да си дода, не ми са посрещна работата и тъй останах, а като за Великден не си дойдох, не знам вече кога да си дода ще е добре, ша кажа, кога рече господ.

За Ивана вече ви явих, че отиде на Малта, пари ви проводих една полица и други 1000 гроша от Габрово са надея да сте приели, за бахчата не ми явихте, приехте ли я или не. Май не ми са пише, затуй ша прощавате. Да би дал бог весело да прекарате Великдена.

Поздравявам сички и оставам
Ваш завинаги
П. Р. Славейков

1865, Март 29
Цариград

88

Цариград, 26 април 1865

Господже Иринке,

С прискърбие ся научих за вашето боледувание, макар и късно да ми изявиха, и то през друга ръка можих да разбера по-добре. Райко ми писа оназ неделя, че сте вече оздравели, и това ма раздума малко, но сякога съм смутен, като не зная на здраво нито от какво сте лежали, нито как сте оздравели. Само да сте добре сега, та ще са забрави. Таз неделя писмо нямам и нищо не зная, но някои сънища много ма смущават, не е кабил да не са е поминал някой от фамилията ни в Трявна или в Търново, ако знайте, явете ми да са успокоя.

Кажете на стария, че Димитър днес тръгнува, но с гемия, на която беше натоварил и малко дървено масло, и поради него ще са забави още две-три недели в пътя.

Той продаде само за три хиляди гроша стока, а другата ми я остави, че да видя какво ще я правя. От две-три недели аз бях доста добре, днес пак ма втресе и сега, като ви пиша, трепера и затуй не ви пиша ачик слова. За идване не знам какво да ви кажа, не ми са среща работата и види са, че не ще мога да си дода туй лято, само здраве да е.

Ваш неизменний
П. Р. Славейков

26 април, 865
Цариград

89

Цариград, 7 януари 1868

Иринке!

Не знам, доде получите писмото ми, дали ще бъдете получили сандъка, защото по непредвидени случки, наместо да стигне за Коледа и за Ивановден, той едвам днес ще тръгне от Варна, както разбрах от вчерашното писмо. Криво ми е, като премисля колко сте го чакали за Ивановден, но какво да сторя, като тъй стана.

Ето какво има в сандъка:

лахти лахораки за кожух по 18 гроша

24 лахти за два фистана по 7 1/2 — други два фистанлъка, за които ви бях писал, два топа чит, два топа хасе, два топа американ, две шепки (те не са в сандъка), едната е от Боня за Дешка, а другата за Донка, те ще ги споделят, както им приличат, макар че със зелената панделка я нарекохме за Донка, 4 фесчета, два чифта паски за чорапи, една книга «Зорница» и други дреболии за деца. Отговорете за приеманието им и ако има нещо да ми наръчвате, наръчайте ми по-скоро, защото, ако прибера земание давание до един месец, искам да си дойда за Заговезни, и дано този път не ми стане нещо пречка.

Забравих да ви кажа и за възглавници — те са петнадесет и едно сиджаде от истите.

Децата бяха цели две недели при мене, снощи проводих Ивана, а утре ще проводя Рача, те са много добре в здравието си и от всяка страна, тъй и аз до този час съм здрав и само от две недели насам са ма позаболяли гърдите и затуй искам да изляза да са поразхода, чи съм много уморен от работа.

Поздравявам децата Донка, Райка. . . . . и Пенча и всички роднини, а за. . . . . че, честита ви Иванова ден...

Ваш
П. Р. Славейков

(7 януари)
на Ивановден на сутринта
В Цариград 1868.

90

София, 10 юли 1887

Иринке,

Ти може да са утесняваш, защото не ти писахме с време и по-скоро, ама нямаше възможност, доде намеря и събера докторите, да узная мнението им, минаха са четири дена, а вчера пропуснах пощата. Докторите изказват мнение, че от Вас зависи да си определите по колко пъти да правите на ден бани, ако Ви е по-леко, по два пъти, сутрин и вечер, ако ли Ви става тежко и лошо от топлото, веднъж и то кога вечер, и кога сутрин. Но да са пазите от простиване, когато не сте в баните. За сол ингилишка казаха да имате и ако се усетите спечена някога, да вземете, както сте земали. Те казаха, че за болестта на краката Ви солта малко помага, ама за друго може да Ви послужи и казаха все да има един доктор на три-четири дена да Ви нагледва — да не Ви са случи някоя припадка от топлото. Затова и аз пиша сега на доктора Дагорова да иде на три дни да Ви прави визита и може него да питате, ако има нещо по болестта ви.

Иван си дойде на вторий ден, като заминахте Ви за Кюстендил. Той минал през Свищов, видял са с Христа, бил добре уж откъде здравието и живението. Докторите накарали Пенча да ходи и да си идва пеш от болницата до дома и вчера беше си дошел пеш и подире си отиде с кола.

Иван е здрав, но иска му са да дойде да са разходи къде Кюстендил, че да видим.

Всички тука са здрави и поздравяват Ви, също поздравление и на Димитра, Димитрица, на малкия и други приятели, които би са усетили да питат за нас.

Ви може да са утеснявате тамо сами, но гледайте да са помогне на болестта Ви и другото лесно са забравя.

П. Р. Славейков

10 иул, 1887
София

ДО ТОТЬО Х. ИКОНОМОВ — ТРЯВНА

91

Трявна, 20 октомври 1864

Долуподписаний известявам пред сяка съдба и лице какво дето имахме с Тотя Хаджи Икономов от дестина години насам от моя страна и от страна на сопругата ми Ир[инка] Ив[анова] чрез бащина ѝ ръка дадени на Тотя в заем, когато си купува къщата от Цаня Мутафов, и както рекохме от 10-на години между ни с него земания-давания от тефтер и писма задължителни, за сичко са потъкмяваме днес от хиляда до едно и не остава ни аз, ни съпругата ми да дири ни една аспра от Тотя, за уверението на което дава му са настоящето подписано от мене и за двете наши страни.

П. Р. Славейков

1864, октомврия 20

92

Цариград, 23 юни 1875

Почитаемий баджанак,

Аз съм кабахатлия пред тебе, ама не е, че исках да ти направя, тъй честта ти докара. Като минах през Захра, аз зех три лири от Пашоолу за мене си за в път, а пет лири еще оставаха, от които две щеше да прати на тебе и три пак други на мене по-подир, но като дойдох в Едрине, аз намерих Емирнаме да броя 200 лири за някакъ си кефиллик, който не бях дал, поискаха да ми го стоварят проклети двама ерменци и от две години са давосвахме

а като бях заминал аз за Одрин, адвокатите ми, които бяха мя обелили подир тази давия около 40 лири, спогодяват са с ерменците, изгубват давията и ма осъждат да платя на две места по сто лири. Това беше съвсем неправедно, ама беше и голяма бела. Заминах за Цариград, дето нямаше какво да правя. Мъчих ся и тъй, и инак, не би възможно, запряха мя, подир двайсе дена сполучих да изляза, но след 12 дена пак мя запряха и подир 8 дена пак излязох, като сполучих да повърна съдбата, която ся и продължи до подир Гергевден. Най-после спечелих давията, но като похарчих за нея повече от 60 лири и ми са развали работата отвсякъде. Пашоолу, като чул, че съм запрян, прибързал да ми внесе и петте лири, вместо да прати вам двете. И тази работа тъй стана бирден кусур олду[1], ама ще видим да го откусурим, ако бъдем живи. Този път аз крайно пропаднах, но пак имам надежда, че като си пречистих крайно всички бели, ще мога скоро да ся възправя с божията воля.

Тъкмя да си дойда. Засега тука нямам работа, занапред има, аз не искам да ся заловя тук, искам да са прибера в село или в Търново. Чакам таз неделя да дойдат от Николаев Рачо, Райко и Христо да ги видя и да ги изпратя пак назад, а че да стана да си дойда. А предметът на писмото ми е този. Може да знаеш, че аз бях издействувал да пратя и Пенка в Русия да ся учи, стипендията ѝ е излязла още лани през октомврия, когато аз бях на село, но като малка еще, аз гледах да помине някоя година. Сега обаче ми явят, че ако до септемврия не я пратя, стипендията или ще са затвори, или ще ся даде другиму, аз мисля, че Пенка е и таз година малка и за да не изгубим стипендията, помислих да питам Вас не пущвате ли Ви Бойка. Отговорете ми за това и на колко години е. Тя може да мине като наше. В одескийт девически пансион, дето може да свърши за четири години, ако е приготвена, или за пет ако не. Годишно не ще Ви костиса освен от 300—400 гроша, ако искате да ѝ внасяте джеб харджи. Премислете и отговорете ми да видим как тряба да постъпим, щото като ся връщат Рачо и другите за в Николаев, да я заведат до в Одеса. Чакам отговор, при това недей забравя да ми явиш как отиват даскалските работи в село. Аз имам работа пазарена да превождам

[1] . . .веднага стана грешка. . .

и списвам някои книги, от които, мисля, и да не съм на друга работа, да изкарам 8—10 хил. гроша, но ако би станало да има място и за учител, по-добре, че по-скоро ще мога да отърся пъздерът съвсем. Не искам обаче ни да моля, нито да интригувам противо някого, говоря за това само ако е възможно, ако-не и без него, но с него разумява ся по-хубаво. Иванчо ще остави Враца, мъча са да го пратя в Немско, но ако не сполуча, той ще иде за Шумен, мене ми се искаше да можеше, ако не иде в Европа, да поседеше при мене барем година да го поизпека, защото остана суров в занаята. «Ама ля илач.»[1]

Яви ми какви гюрюлтии е дигал поп Кою, съединен с даскала Кънча. Райко кога са оженил, де и за коя.

Писмата си за мене може да пращате или в редакцията на «Напредък», или в Екзархията на Ортакюю.

Поздрави баща си и дяда, и всички приятели. Поздрави и домашните, ако не сколосам да им пиша.

Поздравлявам Ви домовно от сърце и съм

Ваш като брат
П. Р. Славейков

23 юний, 875
Цариград-Ортакюю

93

Цариград, 28 юли 1875

Баджанак!

Кажи ми, ако можеш, не е ли възможно да ся приберем и двама със сина си в Трявна, с Иванча. Защото и той иска, и аз желая да поседи при мене най-малко една година и тогаз да иде пак дето ще да даскалува, има нещо, което му липсува и което друг не може да му набави. В такъв случай, можеше да дойде на тревненци много по-изгодно. Двама ний може да останем от 14 дори до 12

[1] Ще се излекува.

хиляди именно за 120 лири и ще предаваме освен тези науки, що предава Димитър, еще и френски и турски, а освен това аз мисля, че с един еще учител са вижда работата, но в случай, че искат и че е нужно, аз им намярвам и други еще учители двама за пет хиляди гроша. Ако таквоз нещо е възможно, телеграфирай и мене, и на Иванча.

П. Р. Славейков

28 юлий, 1875
Цариград

Може еще и това, да дадат на Иванча 70 лири, а аз може да остана в Трявна и без да съм даскал, но да бъде той при мен една година

Истий

94

Цариград, 28 юли 1875

Почитаемий баджанак!

Не знам как е станало, та и двете Ви писма получих току-кажи, своевременно миналийт понеделник. Имаше еще време наистина, но аз не пристигнах да Ви отговоря с първата поща. За идване да Ви кажа подир две недели най-късно, или подир неделя, ще изпратя децата назад и аз ще тръгна за село, но може да пътувам през Варна, Шумен и Русе за Търново и да ся позабавя до две недели, ако няма нещо, за което да си дойда в Трявна по-скоро. Неприятно ми е подир гюрюлтии да ся установявам, но пусти свят тъй върви. Ако има надежда за оставание в Трявна, явете ми, за да побързам да си дойда, инак тряба да обходя някои места кое за вересии, кое по работи на географията и да си дойда къде краят на августа. Как и да е, аз ще чакам отговор и на това си писмо. Райко беше ся доволно опасно разболял от простуда и лежа около две недели. Той е от две недели добре и ходи да ся раз-

хожда, даврандиса ся и не личи биле, че е лежал, но за изпращание ще ся съветувам с докторите и ако позволят, ще го пратя с другите деца назад, ако ли кажат, че е слаб, ще го доведа в Трявна да си почива за няколко време, доколкото обаче аз познавам, не ще има нужда и ще може да ся върне, че пак да видим; Христо е бабанка и Рачо е здрав, болестта на Райка и кесатлъка от пари стана причина да не идват до Трявна, и остава за догодина. На баджанака Димитра кажи, че засега е невъзможно да ся изработи за момчето му, защото иска преди година. Сега съм писал и пак ще пиша, но ще видим има ли разрешение или не, чак през идущий априлия или май да е готов за августа. Но както ми казвате, то дете и тамо да иде, ще го изпъдят, както изпъдиха туй лято 6—7 момчета, та без малко що не и Рача, който са повхаймани, но за хатъра ми и дето че учи, когато ще, не са го изпъдили, но ми направиха бележка. При всичко това, аз ще са постарая, и за това като ми пишете, бележете ми на колко е години.

Поздравлявам Ви и съм
Ваш като брат
П. Р. Славейков

28 юлий 1875

95

Цариград, 1 септември 1875

Почитаемий баджанак,

Приех днес писмо от Иванча, който ми казува, че ще тръгне от Враца на 27 август или най-късно на 2-й септември, тъй що мисля, че за Мала богородица, както и да е, ще бъде в Трявна. Като си дойде, ако е възможно

да ся завърши нещо само за него според както Ви съм писал, добре, свършете нещо, аз ще си дойда по-после, ако ли и за двама ни е възможно, телеграфирайте ми и аз в една неделя съм готов, но аз не мога да оставя Цариград, доде не зема свършен и решителен отговор, ако не за мене, а то повече за Иванча, за когото тряба да чакам тука, тъй що, ако не може за Трявна да остане, той да дойде в Цариград, дето мога да го настаня на работа и аз тогаз да ся прибирам. Добре беше, ако можеше да ся свърши нечто и за двама ни, но ако не е възможно, що да ся чини. Нека Иванчо не ся бави в Трявна, а да дойде в Цариград и да мине през Мустафа паша и Едрине, дето има да намери мои писма, именно в Мустафа паша.

Повтарям да Ви кажа, че ако бе възможно да ся установи Иванчо в Трявна, щеше да бъде много добре, защото щях да са прибера и аз и нужно бе за него да сме сега наедно една година поне, инак ше стане нужда да идва и той в Цариград, а може и аз да бъда принуден да остана за време, когато исках да са прибера.

Аз нямам друго що да Ви бележа, освен да Ви повторя същите казани досега и особено в предпоследнето си писмо. И като Ви поздравявам от сърце, съм както винаги

Ваш
П. Р. Славейков

1875 септ[ември]
Цариград
(С адрес) Г-ну Ст. Х. Икономов. В Трявна

96

Цариград, 10 ноември 1875

Почитаемий баджанак,

Спеша да Ви известя, че като ся поотмахнаха пречките, които мя възпираха досега, аз съм в намерение да тръгна

от Цариград, и ако не сваря за сборът да си дойда, подир сбора с божията воля съм в село. Тряба прочее, ако Ви е възможно, да подействувате нещо, да закачите поне сега, за да ся не закача кога дойда, че не прилично да ставам аз причина да ся гонят учители: ако няма къде да остана в село, аз ще ся помъча или в Търново, или в Габрово да ся заселя като книжар. Не е лесно и то, ама на туй време какво друго да ся прави, а и тука ми ся не седи вече, защото ся боя да ся не заплета пак в земания-давания и да не мога по-после да ся изкача и когато ща да ся върна.

Това Ви за последне известие, което моля да съобщите и у дома, и на приятелите.

Вашът
П. Р. Славейков

1875, 10 ноември
Цариград

97

Стара Загора, 27 юни 1876

Почитаемий баджанак!

Бях Ви писал по-преди нещо за у дома, оттогаз не ми е паднал човек за Трявна да Ви пиша и днес Ви пиша с пощата през Габрово. Ний ще свършим изпитанията на 12 юлия и аз тъкмях тогаз да си дойда да взема домашните и да поканя и вас да слезете до лъджите. Но защото пресмятам сега, че ще стане късно, за да можем да ся поразходим повечко и пак да ся завърнете и ви, а може и аз да Ви придружа пак назад до Казанлък, затуй намислих да Ви поканя, ако ви приляга сега, споразумей ся и с дяда, та вземете нашите домашни, както и вашите и слезте до в Загра. Загрешките лъжи са и по-хубави, и мястото е по-добро и по-спокойно. Аз мисля, че през Габрово ще бъде по-добре да слезете и ако може да минува шеркет, или вече както и както ви приляга. Тука вчера си дойдоха две фамилии от Оряховица през Габрово и те

ще ходят на Загорските лъжи, а може и те съвременно да ся върнат с Вас пак назад.

Поздрави домашните и разправи им за това ми намерение, аз нямам на този час време да им пиша и свидят ми ся 60-те пари за особно писмо, дай им и приключеното от Иванча писмо, за да ся успокоят за децата, че и те, както и той, са живо и здраво. Ако не ся наемате да направите това малко пътуване, имайте грижата да ся намерите на домашните ми в потребност откъм пари, ако имат (нужда), защото, както ся види, ако с драгоманите на романките не пристигна да пратя пари и брашно, то остава с идването ми подир изпитанията, които ще свършим на 12 юлия, и то, ако не ся наемете да дойдите; но аз мисля, че по-добре ще сторите, ако приемете моето предложение.

Поздравявам Ви вседомовно, също и домашните, както и дяда и други приятели.

Ваш като брат
П. Р. Славейков

27 юний 1876
Ески-Загра

98

Стара Загора, 14 юли 1876

Почитаемий г-не Тоте Икономов в Трявна,

Този час приех писмото ви от 11-й юлия в намерение да тръгна оттука за скоро, аз не щях да ви пиша, но като днес за днес в отношение на пътищата сигурацията час с час не е еднаква, затуй при всичко, че ся готвя за Илинден или подир Илинден — ден-два да си дойда по неизвестност върху здравината на пътищата днес за днес твърде е възможно там, дето се каня да си дойда, ненадейно и да остана, защото днес за днес наистина няма повидимому никаква опасност, но аз не мога до 7—8 дена еще да тръгна, а до тогаз не може човек да ся кефили за чисто-

тата на пътищата, именно от башибозуците и качаците. Тъй като нямаше наникъде нищо, в Хаскюю напоследък станали таквизи безчиния от башибозуците, щото, който ги е чул, мъчно ся потегля на път. Толкоз прочее за идването ми. Колкото за учителите, какво да ви кажа. Когато Ви сте таквиз, че не-можете да им дадете да разберат, и те са таквиз, че кабулят едно таквоз крадено и партизанско настанявание, аз не зная какво да ви кажа. Но дано си дойда и като си дойда, видещем що може да ся стори за едно по-добро уреждание на училището, защото, тъй както сте, вас вятър ви носи. Аз не крия, че поп Коя го имам за приятел, и не мога годишна дружба да ся отрека изза нищо от нея; тъй например аз никога нито ще ся скарам, нито ще осъдя поп Коя за Ивановата тепавица или за Първановата любезница; но когато ся желае за обществената полза, нито на баща си хатър мога да гледам; а това е обидно да ся вършат работи толкоз наопаки, откакто ся пада на хора, които искат да минуват за просветени и благо[ра]зумни; това не е освен подлост, която е свойствена на низки и развратни хора.

Много щеше да е по-добре и за вас, и за мене, ако да можахте да ми дойдете на гости, но като не ви приляга, аз няма какво да сторя. Ти знаеш, че аз не каня лесно, ама кога каня, имам на това сериозни причини. Както и да е, ако аз са затрудня да си дойда, недей забравя, че има да правиш с хора инати и женско-горделиви, затуй, ако видиш нужда, не чакай да ти искат, но кажи, че съм проводил една лира и дай в къщи, с първи случай за пращане, ако би да си не дойда, ще ви я пратя.

Яви ми, ако имаш писмо от Хр. Н. Даскалов, и яви ми, ако мож, по същий кираджия, който ще ти даде писмото и който до пазар ще дойде, и ако си дойда, с него ще дойда.

Поздравлявам всички домашни наши и домашни ваши и всички роднини и приятели

Вашът
П. Р. Славейков

14 юлий 1876
Ески Загра

Стара Загора, 28 юли 1876

Почитаемий баджанак,

Три среди от днешната, щом свърших и ти изпратих последнето си в отговор на Вашето последно до мене, дойдоха и мя повикаха от конака, дето по неразбранството на тукашний каймакамин бях затворен, а сутринта рано отправен с белекчета за Одрин в бричка. Щом стигнахме в Одрин, в събота еще мя попитаха за някои работи, също и в неделя и в понеделник и мя оставиха свободен, като узнаха погрешителното усумнявание, което възимали к мене. Аз ся побавих до една неделя в Едрене и щеше ми ся да сляза и до Цариград, но после реших да ся върна за по-скоро към село и тъй стигнах тука онзи ден, в понеделник. Днес не пристигнах да ся приготвя за към село и са въздържах малко, като мя заплашват някои, че имало по пътищата несигурност от качаци. Ще разпитам подобре и ако няма опасност нещо по пътищата, или през Мъглиж, или през Габрово с някои другари, ако намеря, или най-после със заптие, ако мога да взема, ще гледам да си дойда. Но понеже сега ходението не е нито добро толкоз, нито сигурно и защото и изпращанието на пари с пътници е и то несигурно, затова, моля ви, под предлог, че съм ви внесъл две лири, дайте на домашните ми и аз, ако до в неделя не ся реша сам да тръгна, ще видя да ви ги пратя по пощата през Габрово или през Търново.

Друго като нямам засега що да Ви пиша за училищните ви разправии, остава като ся видим, което аз желая колкото по-скоро, но пак зависи от случайт.

Поздрави приятели и домашни
и добро виждане,

Ваш като брат
П. Р. Славейков

28 юлия, 1876
Стара Загора

П.П. Писал бях писмото си, като пръех от дома писмо,

в което ми явяват, че приели от Вас една лира. С туй улеснение доставете още една лира доде си дойда или доде ви ги доставя чрез пощата.

Истий

100

Стара Загора, 4 август 1876

Уважаемий баджанак!

Последствие на ходението ми в Одрин, което стана неочаквано, аз окъснях да си дойда, когато беше време и когато се канях. А сега вече и късно стана, и работи станаха, поради които аз съм принуден да си остана на място-то, макар и да си дойда. Затуй аз съм длъжен да Ви явя, че за мене не остава надежда да дойда и да остана в село, но длъжен съм в същото време да ви явя, че тука ний имаме пет главни учители на разположение, между които един е и бившийт друг път главний учител в Трявна — Мирчо, тъй и Петър Иванов е празен, и Георгий Бенев, и Атанас Трифунов, и друг един момък, който таз година е свършил седмий клас в Габрово. От тези, когото и да поискате, готови са да дойдат и с цена много по-евтина. Но аз пак най-вече намярвам мунасип за Мирча да го поканите, и надея ся с 4000 или най-много 4500 гр. за година да дойде и той или когото другиго, ако би да поискате от тези, що ви поменах, защото всичките ми са поменали и са искали да ги препоръча, но аз от всяка страна мога да препоръчам Мирча и това момче, което е свършило в Габрово и пак на място онуй от Захра, дето имате хюбие-мюзевир даскалетинче, таквиз и много по-добри имаме да Ви проводим най-скъпо за две хиляди гроша и да има отгоре си барем человещинка колко годе. Аз съм задължен от съвестта си като тревненец, за доброто на селото и за по-икономическо нареждание на училищата ни в село да Ви явя това да го съобщите на селяните ни и ако им по волята, вижте да ми са отговорите до в неделя, защото

в понеделник мисля сам аз през Габрово да тръгна за Трявна, ако намеря другари, и добре е да зная доде съм тук; толкоз в известие относително до училищните ви разправии, които тряба да ви занимават. Колкото за мене, като дойда, ще ся разправяме помежду си.

От новините, които са засега кът, най-интересното за нас е това, че Н. Им. Вел. султанът е дал амнистия на всички повинни в последните безумни движения. Н. Вел. е обнародовал всеобща прошка на обвиняемите, освен на главатарите и на онези, които са зели деятелно участие в бунта, и възпира вече всяко по-нататък преследование и ловение на обвиняеми в туй движение.

Друга новина е каймето, което казват да е влязло в употребение в Одрин от 1-й август.

С тези разправии и новини, като ви поздравявам от сърце, със сбогом довиждане.

Пребъдвам
Ваш като брат
П. Р. Славейков

4-й август, 1876
Стара Загора

101

Търново, 2 април 1879

Възлюблений баджанак,

По някои причини аз нито в Сливен можах да си ида, нито в Трявна ще мога да дойда. Пращам нарочно зетя си (Цончо). Предстойте да ми хванете кираджии не по-малко от 7—8 коня, които пазари и изпрати с него в Сливен, но непременно, ако е възможно, да тръгнат в сряда. Аз пиша на нашите, че е по-добре да минат право за Трявна и тамо да оставят някои калабалъци и после да слягат в Търново, като мисля, че и за кирията по-сгодно ще дойде. Но не зная как ще решат.

Има да Ви пиша, но време нямам, днес с второ виде

ща, разумява ся за поръченото Ви. Ако са съберат пари от «Остен», дайте на зетя ми да са намират. И ако Ви изнася и приляга, разменете рублите на полове за по-лесно носяние. Кираджиите гледай да са хора добри и опитни като за деца и калабалък да носят.

Приемете искрените ми поздравления.

Вашът
П. Р. Славейков

2-й Април 1879
Търново

102

София, 7 март 1885

Почитаемий баджанак!

Аз оболях, както знаеш, затова си и дадох оставката от Министерството, но откак съм я дал, здрав не съм се видял, даже лежах много по-опасно. Щях да метна петалата, но попрескочих трапа и сега са даврандисвам и мисля занапред да стана градинар, затуй нарочно ти пиша да ми проводите по пощата в една тенекия разни семена и особено червен бял боб на чушки, хазмацук семе и от дългия сладък пипер. Хем на ихмал да го не имаш, че нарочно ти сам пиша, по-скоро да ми изпратиш каквото ти пиша, че 9 март минува и тряба да се сее.

Защо ни не пишете какво има и какво става из Трявна? Много здраве на дяда Иванча и на всичките роднини. С нетърпение ще очаквам поръчките си.

От Георгя парите за платното получихте ли?

Ваш като брат
П. Р. Славейков

7 март 1885
София

103

София, 7 и 10 април 1887

Баджанак,

Аз, залисан подир моите си главоболия, на тоз ред забравих, че е Великден, че тряба да се поздравят приятели и роднини поне веднъж в годината. Чорт побери, колко още остава да се живей, а колко бели има да се прекарват! Но за белите друг път.

Напоследне аз тъй беше ме стигнало яд на Трявна, щото не желаях ни да я сънувам, а не да я видя или да я поменувам, ама ща не ща, принуден съм да си я напомня и да се отнеса пак до нея. Да би останало на мен, аз всичко бих претеглил, че не бих се отнесъл до Трявна, ама моята почитаема подруга още гледа към Трявна и оттам очаква спасението си. Що да се прави? Къща е — инат се не държи. Ако не бехме дотам чак честити на младост да си правиме икрам, барем на старост да не даваме причини да се гледаме накриво. — Още няколко дена само, и ние ще останем без момиче. Райка ще иде при годеника си, а ние оставаме без никаква слугиня, само с едно момче. Промисливата ми съпруга желае да има пак от Трявна слугиня, такава е целта на настоящето ми писмо. Ако тамо се намярва някои момиче за слугиня, което да склонява да дойде в София, да не е съвсем аджамия и да има надежда да са пракса да пере и готви каквото му кажат и каквото го научат, да не е много темеруто, ама и да не се смее по много (че жената и от това не струва хас) и ако склонява годишно от 700—800 гр. до 1000, наспоред слугуването и праксията му. Иринка възлага на сестра си да го избере, а пък аз възлагам на Вас да го условите и да предстоите час по-напред да го изпратите. Райкина майка писала на Райка, че някой от Брняците щял да идва или друг някой да носи паяци, та бижте с когото по-приляга, с по-изгодна цена, пратете ни го, ако искате съвсем да не забравим Трявна. Чакам отговора ви и за друга слугиня няма да търся, догде не приема от вас един какъв да е отговор. — Но повторително ви казвам и умолявам дано да намерите някое подходяще като за нас момиче и да ни проводите.

Ползувам се от случая да попитам за здравието ви,

както и за всички ви домашни. Аз ако река да ви разправям ние как сме домашно откъм здравието и въобще от всяка страна, няма с какво да ви се похваля или да ви зарадвам, ако се интересувате. Аз съм си все пак онзи, ни здрав, ни болен, и всеки час гледам отде ще ми дойде да скъсам конците. Но пак аз съм и най-бодрия и най-пъргавия. Иринка прикла, не може да оди никаква, ни да шета из къщи, краката я болят, стои на едно кюше и от там вика и се сърди, ама кой я пита. Иван е интерниран още в Голямо Койнаре при Пловдив, Рачо е тоже без служба и е дома, но — спирам тук вследствие на някоя бела пак, която ми отнема удоволствието да Ви пиша.

10-й април

Докле се разправя с това, от което бях принуден да оставя писмото си, времето на пощата премина, писмото остана и аз днес пак подкачам да го довърша.

Рачо е дома, но грижите ми за него са от най-неутешителните, защото е слаб и не дотолкоз здрав. Зло е да го държа тука, може да претърпи оскърбления, които ще бъдат убийствени и за него, и за мене. Да го изпратя навън е и трудно, и искат се пари, с които аз за извънредни обстоятелства не разполагам, но както и да е, той тряба да се удалечи и тия дни ще видим да го изпратим нанякъде, и както се види, тряба или той, или аз да идем в Цариград, да земем Пена, която, разтревожена от разните слухове за мен, за братята си, при всичко, що ѝ писах, поболила са е пак. Пенчо си стои на едно място, неспособен за никаква работа. Само Христо е здрав и на работата си още в Свищов, но твърде се боя и за него, както и за зетя си, да ги не лишат от службите им и тях по каприции, които са станали безконечни. Аз съм много прекарал на света, ама в такова състояние не съм достигал, аз не съм в състояние на предприема нищо по причина на старостта си, а повече на болестта си, жена ми тоже кюхна, страда от краката си и деня, и нощя прищи и аз не съм свободен да я заведа на някои лъжи. Рачо болен, Пенчо тоже, Пенка тоже, Иван юшенил, за какво по-напред да мислиш и накъде да сториш да помагаш, ако можеш. Крепи ма само едната вяра, че скоро може да преминат някои от нещастията, които са ма сполетяли, и не ми беше даже толкоз досадно отнапред, защото някои злини предвиждах и се мъчих да ги отстраня, но и това не би и именно такива дребни работи са, които свалят човека. Конят от

товара по-мъчно пада, ама от панагона мъчно става. От всички, що ти наброих нещастия и които ти усещаш, колко още по-тежки са те, най-тежкото ми дойде от нашего дяда Иванча, който доде на такоз време да ми направи най-голямото зло, да ма направи по-долен от вчерашните ми слуги и да ми направи таквоз унижение от неговът безтълковен никезлик и неговата циганщина, той ми направи таквоз афронто, каквото аз не помня друг човек да ми е направял, и може още това, което ми направи, да стане причина на съвършеното пропадане на домът ми. Аз можах да бъда снизходителен към него, като стар човек, който не знае и не разбира какво прави, но аз му писах и му разправих колак долусу[1] за всичко, и дваж му телеграфирах и пак не рачи да са разбере, ами си я кара тъй като нарочно да ми направи пакостта, която се мъчах да отбегна. Сичко може да забравя, но неговото безчеловечие, неговът циганский егоизъм, за три лири да стане причина да ми се опропасти дома, това аз никога няма да забравя и никога няма да му го простя, и нито да го видя, ни името му да чуя искам. Оставям миналото, когато съм бил и по-млад, и по-охолен, що съм изтеглил зарари, загуби, и не съм им [ни] дума подумал и все съм гледал по роднински да прекарам, той напоследни за три лири да кайдиса да ми направи най-голямото зло и на мене, че и на децата ми — внуците си. А че и тези три лири да съм ги зел за моя работа, ами за негова работа ги зех и съм ги дал по работата му, че времената са разбъркали, че и работата му не са гледала, аз ли съм крив? Кой ти мисли сега за неговата давия? Ама той мисли, че ний искаме да го оголим, зер аз съм останал на неговите три лири, и аз му пиша какво може да произлезе от стеченията на обстоятелствата, а той не ще да знае, че ми изкопава гроб, за своите три лири става каил да пропадна и аз, и домът ми, само неговите три лири да не пропаднат. Остави, дето на тази сакантия ма накара да платя 80 лева, но за какво? Че щял бил да ми дава по семсеги къща и седи днес в къщата и много малко кирия е земал и досега никакъв документ не ми дал да имам на ръка и да знам, че имам и аз нещо, за което да плащам, а токо тъй да плащам. Аз ако имах свой мюлк в Трявна, досега да съм го продал и да си купя мюлк барем, дето ще живея и дето с време ще

[1] Напълнил ухото.

стори пари, от него не мога да продам, а за него тряба да плащам. Че остави вече парите, на които аз не съм са кланял и няма да са кланям, докара работата тъй, щото за неговата циганщина да стана и аз долен пред келешите тревненски кмет и началник, а още и даде причини такива хлапета да ма ругаят и неприятелите ми да земат повод да могат да ми правят зло. Тая безшабашност на дяда ти Иванча дотолкоз ма е озлобила, щото аз не мога в кожата си да се побера, дори това многозловредно е повлияло на здравето ми. Което е от бога, ща го тегля, няма какво, и което е от душмани, и него ще търпя, като съм по-слаб, ама да теглиш и да търпиш и от глупостта на хора, на които си искал доброто, барем от такива искам да са откъсна, на врага и поврага и на доброто му и на главата му. Не знам Ви как сте с него, ама ако можеш и ако ти приляга, разправи му, докажи му, че аз нямам нужда от доброто му, с което ми прави зло, ако му е било за трите му лири, ето и тях му върнах, като платих 80 лева за къщата му. Ни къщата му искам, ни главата му. Аз има да диря от него 11—12 хиляди гроша и не ги диря, че от това, що искал да ми прави добро по своя си кеф, аз да страдам от друга страна ексик олсун. Но да свърша — чорт с ними, нека си земе къщата и да я трие на главата си, само да ми не прави главоболие и да ми прави зло в радост на неприятелите ми. — На свършене повтарям ти пак за слугиня да видиш и да ми отговориш или изпроводиш. Ама не ща неговата, да не мисли, че ми прави уж и с това добро, ни доброто му, ни главата му искам!

П. Р. Славейков

София, 7-й и 10-й април 1887

104

София, 22 май 1887

Баджанак,

Този час получих писмото ви и като бях на масата си не пропустих да ви отговоря, да ви поблагодаря за старанията за слугиня, макар то не се удало. Българите казват «стори добро, изеж лайно», а турците казват «кач себаптан гюнаха гирмеесин»[1]. Това аз го зная не от вчера, а от четиридесет години, ама гел гелелим[2], челяк се ражда такъв или онакъв и не може да бъде инакъв от какъвто е роден да бъде. Доде има у мене такъв боктабят да правя колчим мога добро, аз пак ще си правя, което мога, па става каквото става. Но уверен съм, че от такива па[ч]аври мене твърде малко повреда може да ми стане. Това мога да кажа както за дяда Иванча, тъй и за Тодорица Петковата и единий, както и другата ще ми имат нуждата, аз не ще им ида на вратата. Такива плюски аз не ща да ги зная, «Симек бокубишей дин ама' милде була идарър»[3]. Ако аз носях умът на Тодорица Петковата или на дъщеря ѝ, ако ние сме я корили наспоред каквото ни е правила много, че щеше да види тя женене. И като стоя на вратата ни девет ме[сеца] годена, ако ние сме били толкози лоши за нея, дали тя от къщата ми щеше да излезе, или сега, като е излязла, дето е и както е, че са е отървала от ръцете ни, та не можем да ѝ нажулим носа, като искаме. Да не мисли Тодорица Петковата, че дъщеря ѝ като са е оженила, че ще [ми] направи пакост, ако развращава момичетата, та да не пристават у мене, че ще ми накриви. Тя и дъщеря ѝ тука гласи по баните, дето перат, момичето и момчето що имам сега, да ѝ крадят неща и да ѝ носят, ама аз дехлемеорум, защото момчето е добро и не желая да му правя пакост, а то, ако ма принудят да си отмъстявам и аз, каквото те правят, ще има и тя, и майка ѝ да види. Най-напред, че тя седи с кирия у братовата ми дъщеря, и то с наше име, и то при първо покашлеване ще се намери на сокаците или мъж ѝ ще намери работа мимо мене, ама дявол да ги земе, не ми прилича аз да са залавям като с Тодорица Петковата и дъщеря ѝ; ако ма е ритнало магаре, аз няма да стана магаре да го ритам, но работата е, че те ще си намерят от другиго. Всичка тази гюрюлтия, баджанак, е, защото изпъдих и любовника ѝ от къщи, като ожених нея, и те двамата са писали тук писмо да се изкайват, ние ако сме пакостни хора като тях, твърде лесно можем да направим да ѝ понасаждат кокалите или да я пратят на майка ѝ пишкеш, ама ние сме домакини и таквиз клюки не ни са падат, толкоз можеш да кажеш

[1] Бягай от доброто дело, за да не получиш зло.
[2] Ама да кажем.
[3] Мухата не е голямо нещо, но разваля стомаха.

на Тодорица Петковата, ако са случи. Аз си не правя главоболие, задето се прескачат магаретата. Същото можеш да кажеш и на дяда Иванча, ако стане нужда, ако има да взема пари от мене, доде е жив да си ги иска, подиря не признавам нищо, нито пък от стоката му и миразът му имам нужда, да я трие по главата си и да му бъде добре. Аз, ако имам да давам, кадър съм и да си платя. «Една крастава камила понася товарът барем на десет тавлим магарета». Аз харча в годината само толкоз пари, колкото е стоката на дяда, Дул карънъ[н] събунуидан ихтяджим иоктур[1], при всичките злощастия, които ма сполетяха нечакано таз година аз от дяда Иванча не исках пари. Исках да запреваря едно зло, което ма угрожаваше, и, друго, страдаше честолюбието ми от вагабонтите тревненски и тукашни, като за таквиз дребни работи бяха се заловили да ми пакостят, и затова аз се отнесох до дяда Иванча за такива дребни работи да ма не излага, и затуй му писах по-напред чрез поп Коя и му разправих каква е работата, ами той толкоз ти разбира от човещина, от честолюбие на единствените най-приближени нему хора, а за 400 гроша без никакво право жертвува честолюбието на чедото си и на внуците си. Да седи в къщата си и да му плащам емляка, с това свидетелство, което той е пратил тука, аз мога най-добре да му усвоя къщата и да го извадя от нея и да я продам макар за пет пари, пò инат нали е, ама аз никога никому не съм направил каквото магариите им заслужават, а всякога съм гледал каквото човещина[та] изискува да си изпълня длъжността, и ако съм имал някаква сила и надмощие над неприятелите си, това е било и е моята сила. Аз нямам нужда от дяда Иванча, но, разумява са, не съм бил противен да остане един спомен от него на внуците му, но ако той иска с такива райковски трампи да им остави спомен, скачен с унижене за тях, ексик олсун такъв горчив спомен и такъв алъшвериш. Ако дядовите Иванчови пари са печелени, моите не ги е пърдяло магаре. Но пòврага, толкоз разбира, толкоз прави. Господ да съди между него и мене. Не щя му спомена, който е отрова за живота ми след тая магария. Не ми търси вече слугиня. Иван, Рачо и Пена са в Цариград и може да седят тамо до наесен. Христо е в

[1] Не се нуждая от сапуна на вдовица (бягай от вдовица).

Свищов. Пенчо на баните, и той ще седи до наесен. Ний сме останали двама с Иринка и две слуги — момче и момиче, но исках по-свястно и по-шатарно нашенско момиче, да видя, мога да пратя за сестриното си, защото Иринка вече не може, страда от ревматизъм и зе да отича, при всичките старания на докторите не може да ѝ се помогне, сега предписуват да идем на Кюстендил на баните. Та може и да заминем за месец или два. И толкоз, колкото да са разбираме, доде сме живи. Сбогом.

П. Р. Славейков

София, 22 май 1887

105

София, 24 май 1887

Байно Тотьо,

Преди два дни ти писах, но нямаше поща да ти пратя писмото, сега ти го пращам и прибавям да ти наръчам, което подир два дни съм променил [уж] върху работата относително слугиня. Нашият кюсе кехая [жена му] настоява за момиче от Трявна, ако има кабил, станете мукает дано се намери някое подходящо момиче като за нас. Неужели Тодорица Петковата е силна и всесилна в Трявна, та не може да се намери от нея слугиня? Ще ми стори да ѝ извадя от носът онова, що иска да направи, аз съм търпял и теглил толкоз маргазите на дъщеря ѝ, да я не изпъдя, да не правя резил Трявната, ама тя, ако иска да продава чалъм на дилбазлък, има прилег да ѝ се натъпче самара. Дип че е болна жената и тряба да ѝ се ходи по волята, а то аз не би търсил слугиня от това място, дето владее Тодорица Петковата. Това ли ще ми накриви тя? Тука слугини сакалъм кадар[1] и имаме си, байно, и момиче на 18 години, и момче на 20 години, и не са лоши, малко аджамии са, ама ще са научат. Жени може да се наме-

[1] По-ценни от момиче.

рят колкото щеш, и довел бях една от Търново, моя кръщелница, жена на 45 години, но [Иринка] не ще жена в къщи — иска момиче от Трявна — хем забележи, че понастоящем сме само двама. За да не се стеснява дотолкоз, прибрал съм в къщи и Христа Баджаков — Тарието от Ловеч, момче каздан кайметли[1] и мирно и услужливо; ходи на училището. Ама иска момиче от Трявна, да си му заповядва уж тя както знае, пък то не е вече сегишния свят, каквото е тя запомнила. И тя като залошала в краката и не може да ходи, всичко ѝ все наопаки, не може да ѝ се направи. За туй и [а]ллахъи северсен[2] виж дано се намери някое момиче от Трявна, като е рекла, да ми миряса главата. Стар челяк не било една беля, когато е своеглав като дяда Иванча. Да иска да е света само за него. А пък аз не обръщам внимание на таквиз работи. Нека бъде, както иска. За туй виж дано. Писах ви, че Иван е вече в Цариград, Рачо, и той е там, но ще замине за Русия наскоро. Пенка няма да си дойде, ако работите не вземат по-добър ход, тогава само може да си дойде с Ивана. Пенчо е на баните близо, вън от София. Тука нещо се мъти между регентство и правителство, но чини ми се, че ще [се] с[т]рупа на Радославова и Николаева на главата, чорап сюкюптюсю.[3] Вашият ок[олийски] началник искаха да доведат тук и тукашния да проводят в Трявна. Една мънгафа сопаджия македонец, засега отказва, че не ще да иде в Трявна, че да видим каква ще бъде, зависи от борбата между рег[ентството] и прав[ителството]. Ваш Димо, когато ви телеграфисах, подир два дни замина оттука в отпус да си дойде уж в Трявна, подир една неделя бил в Свищов, и оттам не съм го разбирал. Не знам да не си е дошел, но допреди два дни не беше.

Народните ни работи има надежда, че ще се поуправят, ако не след месец, къде наесен без друго.

Ний, както ви писах, може и да заминем с Иринка къде Кюстендил, но ви, ако намерите момиче, изпроводете го. Аз съм се разпоредил да го приемат Донкини, догде се завърнем.

Ако сте добре с поп Коя, много здраве му кажи и ос-

[1] Колкото [брадата] ми.
[2] За бога.
[3] Разплита се чорапа.

вен на домашните ви другому няма кому — Илия (Шиваров) де се намира и какво прави?

Ако та не мързи и ако знаеш, поразправи ми. Кметът ви как е разправил занапред къщата, от кого ще дири емляк. Аз съм платил тука парите, за толкова години, пусула не ми са дали, не им ща пусулата, само да се разправи занапред да ми го не опяват, защото аз нито къща имам в Трявна, нито искам да имам.

За друго няма вече какво да ви пиша и свършвам.

Сбогом
П. Р. Славейков

Май, на Света троица
(24 май 1887) София

ДО ПОП КОНСТАНТИН (КОЙЧО) ВИТАНОВ — ТРЯВНА

106

Трявна, 19 февруари 1852

Йоще снощи, братко, щях да ти пиша, но една меланхолия, едно униние беше мя налегнало за Вази, щото счетох за нужно да ся разходя. През нощта сънят ми беше смущен, но на присъмване същата за Вас мисъл като че ли разля едно веселие и утеха на скръбното и тъжното ми сърце. Ви, друже, Ви какво ли минувате продължителнейшите минути, какви мисли набръчкват ясното Ви чело? Истина, Ви имате доволно причини да тъжите, но угаждате ли, или дали сте познали, че за да бъдете весели, по-много причини имате и нравствено, и природно. Едно само е що Ви мами на кахър, гдето приготвянието Ви за къщата останва мало назад. От друга страна, Ви в това, което считате досадно, неощутително Ви доводи до целта Ви. Колко е свойствено на человеческото честолюбие да

гледа и виновните на злочестието си да подлежат на същата казън! Колко е драго да гледаш приятелите си, като са запъват и от ядовите зъби да изскубят ловитвата му! Вам Ви е тъжно, но познавате ли, че това пострадване ще Ви направи по-свободни, ще Ви отвори път на успех. Ви станахте причина на нашето съединение. Отсега не бойте са, имате приятели, които за Вас мислят, трябва ли да тъжите. Вашето страдание ги научи как да се държат и как да Ви защищават и първата победа над зломисленицте Ви доказва, че Ви ще съдействувате за избавлението и на другите от вълчешкото устремление тяхно. Освен това сладостно е да помисли человек, че пострадал за правда, на колко работи ще стане това Ваше изгнание причина. И за сичко това ся иска само едно търпение твърде за малко време. Тежко тому, който в живота си не е срещнал неприятности, той не може да познае действието и влиянието на драгостите. Ви знайте, че имате приятели, знайте ги, че Ва любят и любили сте ги, но сега като сте удалени от тях, повече угаждате цената и дружбата ся подновява и очевръстява, така и за сичко друго. Тъжно е, като помислиш, че не си сега при приятелите си, но я помисли, че събирание само и само за тебе бива и щеш да видиш колко ще възразиш на тъгата си. Как ти ся струва' приятелите ти дали не тя жалят и дали техните приказки не са за избавлението Ви? Това е главното им занятие и бъдете уверени на дружелюбието им. За сичко това само едно нещо искат от Вас — да пазите устата си от ония, не че да ся унижите, недай боже, но за да отнемете средството, с което подире могат пак да Ви опъват дядова. Да знаеш какво става из Трявна, ти би ся ухлебнал до уши и за най-голямо благополучие щеше да счетеш страданието си. Забележи, че пред Вас е речено думата — всяко препятствие к лучшему. Да, мужайтеся и да крепится серце Ваше.

Приемни приветствието от сичките приятели, а най-повече от поп Дима Е. и поп Никола и Кънча.

Прощавай. Ваш друг, като брат, Славейков.

Поздрави отец Серапиона непременно.

Даскал Петко

Трявна, 19-го генваря, 1852

(С адрес)

На другаря ми поп Константин Витанов.
В Лясковский манастир.

Цариград, 25 януари 1865

Дядо попе! (Кою Витанов)

Бях писал и приключил вече писмата си, когато приех Вашето. Късно е вече и за пощата да са простирам да ви пиша, вкратци само ще Ви забележа, че ми е много жално да чувам пак гонения връх вас, че не са ли свършиха тез пусти гонения и за Вас? Но да ви кажа, дядо, колкото и да са оплаквате и да е несносно таквоз едно гонение, то е в същото време и утешително, защото и ви сами познавате, и хората виждат, че това гонение бива на връх вас от завист за достойнството Ви, говоря за хора, които разбират, а то които не разбират, не струва и да се оскърбява челяк ни от тях, ни за тях. Гонения пък и страдания, които биват поради достойнството на человека, те тряба да не падат толкоз тежки на челяка, когато засвидетелствуват неговото величие. Тежки са страданията, които не служат за величието, но за унижението на человека и от тях уже сте свободни.

То е право, секи сам знае как е и какво му е, каквато би бела да му се случи, но пакост, която може да премине без никаква следа да остави, беда от противник, комуто можеш днес да отвърнеш и утре да отмъстиш, скръб, която може да са обърне според обстоятелствата на радост, не заслужва за нея да са труди челяк. За туй, по нашенски да ти кажа, да ти не мърда вторникът, ако та са днес нападнали и та гонят, и та надделяват, утре пак ти ще ги надделееш, или сами ще дойдат в съзнание и ще ти са молят, помни преминалите и те ще та утешат за настоящите. Стига ти да имаш достойнството. Ако е за пари, утешение да та наскърбява, премисли, че то не е вечно неманието, при това, тебе занапред много ти тряба, но и добри надежди имаш. Децата си, зле, добре, настанил си ги, както никой не само от твоите връстници, но и от много други по-горни от тебе, вярвам и че и на другите ще дойде редът да са настанят, белким, и по-добре откакто си ти въображаваш. Кръхни капата и на К. Г., и на Попови, и който да е твой противник, не са непрезирай, защото не са достойни да са унизяваш и да са бориш с тях, да им правиш с това чест.

Благодаря Ви премного за кратките известия, които за домът ми давате. Желаях да знам и за другите работи, що бях писал, да ми разправяхте нещо, напр[имер] за парите от Севлиево прибраха ли са, с Димитра как са ся потъкмили, оставам ли му длъжен нещо, да му ги проводя, дома имат ли пари.

Тиранин ма наричате и са червя от себе си за туй название, но ще го прегълна, като ви посоча да са обърнете към преминалий ми живот, кажете ми бил ли съм тиранин, но сега, когато моята душа изпитува адски мъки, грешен ли съм аз, защото желая смърт? О, ако аз бях уверен в моето нещастие, аз не бих преживял ни една минута, но ако искам да живея, то е, че не мога да вярвам сичко, що адский дух ми нашепнова, и са надея рано или късно да са открие истината и аз съм готов да искам прошка за моето неволно и несправедливо подозрение. Сега обаче не мога да са не сокрушавам. Аз, който не са връщам от хиляди беди и злочестини, не мога да си наумя домът и да не въздишам и да не проливам сълзи като дете, а то са час не минува, което ма и твърде съсипва, което в совест ти казвам, че ще и да ма затрие. Защото нищо не помагат и доктори, когато не могат да извадят от главата ми тази неизцелна болка!

Това показва нещо, което и сам аз не познавах в себе си, а то е, че страстно съм обичал подругата си и високо ценя честта си, ако аз я презирах, ако аз не усещах, че не мога да бъда без нейната съответствена любов, не бе за мене мъчно да намеря развлечения в другия свят или в противен случай да я зарежа. Не. Казувам ви, че я обичам повече от живота си, повече от Вашия рай и за туй не мога да са утеша за злочестината, която има и тя, и аз, да са породи това сумнение между ни. Мисля да не съм человек, да не съобразявам сичко и да желая да онеправдувам някого, кой бил да е, а не человека, когото страстно любя и когото 12 години съм гледал като единственото ми блаженство на този свят. Затуй и прося снизхождение, ако не мога сякога да са сдържа да не изказвам мъките, които ма терзаят. Аз съм повече достоен за съжаление, защото хиляди пъти по-зле страдаме, и пак прося прошка за неволното наскърбение, което мога да причиня. Ако да знаеше Н. Мил[ост] състоянието ми и колко я любя и почитам, би ма съжалила повече от себе си.

Но, дядо, моля ти са, не ми пиши вече за това, не ми

поменувай, защото усещам, че не мога да пренеса. Доде Ви отговоря, кръвта блюкна пак в гърдите ми и. . . Или по-добре, пиши ми, пиши, нека или умра, или сполуча да намеря това, което търся, тоест, удостоверение в лъжевността на моите подозрения.

Цариград, 25 януар 1865

Ваш П. Р. Славейков

Кажете у дома, че писмото Ви приех, а вече бях дал на пощата другото и после разпечатах само пликът, да го туря във Ваший плик, но не разправяйте, моля Ви, за моите страдания.

Истий

108

Цариград, 18 април 1866

Дядо Попе! (Кою Витанов)

На първото си писмо отговор от Вас не сам зел и не слезвах днес на пощата да видя, а пиша Ви сега от утеснение на душата си, набурило ми ся е, а душата си няма пред кого да излея. Лошо нещо на светът, дядо, без доверен человек, без приятел участник на скръб и на радост, пустиня светът, животът мъка.

Мислиш, че като съм млъкнал от някое време, съм ся успокоил? Не, в гърдите ми ад кипи и колкото искам да го загася, толкоз повече мя опаля. Что да правя, в нищо вече разтуха не намервам, омръзнало ми е и работа, която друг път мя занимаваше. Виждам, че едно спасение остава, но треперя от него.

Но не, нека млъкна, и Вас да не смущавам, и себе си да не опозорявам, когато няма какво да чакам от никого на света. Кой може да възстанови изгубеното спокойствие на сърцето ми? Кой друг освен гробът? Ще го чакам прочее с най-голямото равнодушие и дано да ся не забавяше,

Вчера в припадките на меланхолията си Ви писах горните редовце и не можах да ги свърша, днес, като са усещам в по-добро душевно разположение, не щях ни да ви ги пратя, но като нямам време да захващам друго писмо, оставам ги тъй, като Ва моля да не съобщавате терзанията ми другиму, простете ми, да Ви повторя напомнението си.

От дома и за дома като нямам никое известие, принуден съм пак да ся моля Вам, поне Ви да ми пишете нещо.

Така и за в село пишете ми нещичко, как вървят работите, как отиват и как ще се наредят училищата, всичко туй знайте, че мя интересува, още мя и занимава и развлича, колко да е, убийствените за мене меланхолически [настроения], които мя често газят.

Да знаете колко са равнодушни и хладнокръвни моите роднини, затова в името на дружбата ни умолявам ви. . . не дай боже, за някое нещастие. . . домашните или на децата без да. . . . . никого. Можете да проводите за доктор и най-добре за Павлова в Захра.

(Тука нищо) по-ново. Ожесточението на калугерите направи да ся развали онова сближение, за което бях Ви говорил в присъствието си в Трявна. Сега нови разисквания стават пак върху 8-те точки. Последствие на едно напомняние от страна на Али паша, че Въпросът тряба да ся реши или по тях, или по народонаселението. В Патриаршията ся занимават с това, но не вярвам да устъпят работи, които да удовлетворят нашите искания, а какво ще последува, не зная. Едно общо прошение от Дунавскийт вилает за отделение, казват, ся подало.

Не забравяйте мя в молитвите си. Ваш всегдашний друг

П. Р. Славейков

18 Апр[ил] 1866, Цариград

ДО РАЙКО ИВАНЧОВ — ТРЯВНА

109

Цариград, 29 март 1865

Почитаемий господине Райко,

Бързам да ви явя, че този час пристигна Димитър със стоката, като са бавил на Бургас една неделя, той е още на гюмрюкя, и аз сефте таз сутрина съм излязъл от къщи на работа и съм доста слаб, но днес зарад пощата трябваше да изляза. Не знам какво да правя, докторите ма са налегнали да си дойда туй лято да стоя празен, но аз не ми са ще да остана празен, че да видим пак как ще са случи, ако и тоз път са даврандисам, няма да са мре. Принуден бях да фана къща, а то ми излезва много скъпо, ако аз не би да си дойда, тряба фамилията да доведа тука, но да видим още до три недели най-дълго ще са реша какво да направя

Поздравявам ви и съм
Ваш
П. Р. Славейков

29 март 865
Цариград

110

Цариград, 16 май 1865

Господине Райко и прочии домашни и сродни!

Понеже виждам, че връщането ми в село е вече невъзможно, поради дето че няма там някакъв гечинмек за

мене и за челядта ми, а с ходяние и дохождание и тука работата ми се бърка, и животът е несносен, и от два мастрафа и от разноски нагоре-надолу нищо не се артадисва, затуй реших да пренеса фамилията си в Цариград, дето да остана завсегда и що даде господ. Тука виждам по-добро и по-възможно да са установи челек отколкото да походи да са влачи от град на град и от село на село с даскаллъка.

Известявам Ви прочее това мое намерение и Ви предлагам да разсъдите и Ви и да ми дадете мнението си одобрявате ли го и как трябва да стане.

Аз мисля, че да стана да дойда сам, едно ще загубя от тука месечната си плата и ще направя излишни разноски без никаква полза, затуй бих желал да приемете Вий този труд на себе си да доведете фамилията ми и аз ще тегля разноските и за Вас, и за тях. Г-н Камбуров ще пренесе и той фамилията си и мислим да хванем къщата на Ортакюю, дето има и други българи. Той пише на баджанака си за това и тези дни трябва да ся приготвят да тръгват. Споразумейте се с него, както и той ми пише, и ако можете наедно да тръгнете през Свищов, добре, ако ли не, тия дни ще тръгват от Търново вуйчовата Кинча и други търновченки за Варна, а че от Варна е лесно и сами можете да дойдете, или и аз прескачвам, та ви вземам.

За пренасяне можете да вземете сяко нещо, което може да са тури в сандък, затуй стегнете сичките сандъци и натуряйте което може и което по трябва да са земе, всичко друго — бакър, сахани, гърнета, чании, стъкла — нищо таквоз да не земате, но да са тури засега настрана и подир отдалечението на фамилията ми от село можете да продадете, което се продаде и което не фаща пари, освен книгите, които тряба да натуряте в сандъци и да ги заковете да седят настрана, доде се върне Иван,да види кои ще му трябат от тях и какво ще прави другите.

За покъщнина тука е твърде лесно и тамкашните наши покъщнини тука не струват. Затуй освен дрехи нищо друго да не земате.

Като Ви пиша това, познавам колко е трудно и мъчно, от една страна, разделянето, от друга — пренасянето, но други колай не виждам, особено като, наспоред занаята си, нямам от роднините си туй предстояване за настаняването ми; не беше мъчна работа сега по Гергьовден да

ми направяхте капията да се върна в село и две-три години челяк като останеше в село, можеше и занапред да намери някоя работа, но досега като не е бивало никога да се настаня с тяхна ръка, отсега нито го чакам, нето го искам и като в толкози нужди и неволи можих да се поддържам сам, ще са мъча и занапред и себе си, и челядта си да настаня и господ няма да ма остави, мисля. Затуй Ви моля барем това извършете, да не губя време и пари да идвам самичък, че съм зараплия и ми се струва, че ако дойда сам, не ще ми даде сърце да направя едно толкоз тъжно разделяние, а пък ако не го направя, няма друго какво да сторя, защото тъй се на глава не излязва и от такъв един живот по-тежко нещо няма, а доста ми е що съм претеглил!

Размислете прочее и отговорете ми, защото пренасянето не трябва да остава по-късно от юния и юлия, по причина на морето, което за хора, които не са алашик, тогаз е най-добро и безопасно. Истина е, че аз няма да са връщам в Трявна, затуй Ви трябва да свършите тая работа. Но ако има причини, които не зависят от мене, а по които Ви не се решавате да го направите, явете ми да зная. Или ако, от друга страна, виждате невъзможно пренасянето на фамилията ми, трябва да ми известите и в тоз случай трябва да видите как ще ми изпроводите Рача, когото мисля да настаня при Ивана, а Донка да заведете в Захра да поучи барем една година.

За сичко това, ако Ви трябат пари, явете ми да Ви внеса колкото трябат. С училищната каса имам някой хесап нескъсан, и освен 500 гроша, които ми са отбили, без да имат право, друго каквото оставам длъжен, както направят с всички други и аз съм готов на часа да ги броя. Други докачки в Трявна нямам.

И за всичко що Ви пиша, сега чакам без забава отговора Ви, за да зная как да си разположа тука работата.

Оставам с всичкото към Вас почитание

Винаги Ваш
П. Р. Славейков

1865, май 16
Цариград

Днес е вадето на сарачите. Ходих да ги обиколя, но казаха во вторник да ида. Тези хора мъчно ще дадат тези пари, а то и аз не мога да ходя да ги обикалям често.

ДО ИЛИЯ ШИВАРОВ — ТЪРНОВО

111

Цариград, 13 февруари 1867

Побратиме Шиваров,

Писъмцето Ви приех, видя, че и ти си притегнат, още и като ти не разбираш, какви жертви и какви нужди тегля тука, за да отварям на слепите очите с клечки, тогаз не остава кому да говоря, когато е явно, че Ви имате право. Постарай ся да събереш пари от спомоществователите и първо като предстоиш да ся проводят 1000 гроша дома ми, защото ми е запустяла къщата с тъз пуста газета, тогаз връхнина ако има, земай по малко и ти до Гергевден и тогаз имам надежда.

Пари за Трявна провождай на Димитра баджанака ми право, а не другому, че който свари ги зема.

Поздрави Г. Златарский, Г. Михайловский и други, ако има някой да не са мя забравили.

Ваш стар приятел
П. Р. Славейков

1867, февруари 13
Цариград

За шест месеца можете да давате листът, но който дава 50 гр. с условие, че ако поднови листът си занапред, ще му са хванат 10-те и ще плати само 30, инак само за 40-те гр. сега давани не приемай, който и да е, нека бъде ексик спомоществованието им.

Истий

112

Цариград, 28 май 1868

Брайно Илия,

Живо-здраво пристигнахме чак на 21 май в Цариград. Работата ся тури пак наред и с идущата поща ти ще имаш един отпечатан лист от речника, книга разгеле намерих тук и ги пазарих, но искат да ся плащат отсега.

Кажи на Гарибалди, [че] Комерчио е под наказание, но има надежда да започене пак и като започене, ще му ги пратя.

Ни време имам, ни зная на тозчас какво друго да ти пиша здравие и добро видение.

От портретите, като проводите от всички по два в Трявна и дадете от феслиите на братята ми, три за онези, що не са зели от сестрите. Останалите да гледате с някой пътник да ми ги пратите.

Вашът
П. Р. Славейков

Цариград, 1868
май 28

Питай Х. Давида има ли някой наши работи там забравени, че да ся приберат, ако не, имам много откраднато.

113

Цариград, 3 юни 1868

Побратиме Илия,

И таз неделя от Вас ни писмо, ни пари, не сме ли ортаци я? Аз купих 100 топа книги щом стигнах. Парите зех под лихва 3700 гр. Пари нямам, затуй виж що може да направиш, аз сметнах и досега разноските ми по него надминуват петте хиляди гр. без моят труд. Това Ви ся известява като на ортак според условията ни, а вън от това аз трябва да Ви известя едно предложение, което тая неделя ми направи съдружеството ни. Те ми известяват, че много още членове, а именно трима души изразили желание да станат членове съдружници на книжевното ни дружество, но ако устъпя речникът да ся печата за съдружествена сметка. Явно, че в таквоз едно условие аз съм погубаш от повече кяр, но техни някои забележвания ми обърнаха вниманието, първо, че дружеството ще земе по-голяма важност, ако ся залови от такваз една книга, и, второ, че членовете ще ся умножат, а от успехът на съдружеството ся очаква и за нас, и за народа по-голяма полза. Частностите са всякога късокраки, но и ний още не сме научени в задружни дела.

Разумява се, че това е вече късно и аз Ви го съобщавам не инак, освен като едно известие, защото нямам никакво право да ви подмятам по-друго от това, което е станало помежду ни, и нито с такваз цел Ви говоря, но като Ви го съобщавам, не искам да пропустя случайт да Ви поканя, ако обичате, ако Ви е на волята, да направите и Ви една жъртва, да устъпите правдините си на дружеството, като в същото време станете и негов член. Мене ми е чогол, наистина, като оставате Ви вън от това дружество, ний едердисахме[1] толкоз пари на хората, а за такваз предприятия при очевидни ползи боим ся да ся решим.

Впрочем, Ви можете да сматряте на настоящето ми

[1] Ние оставихме други да изядат толкоз пари на хората.

като чисто съобщително и не принудително, но в същото време нищо не Ви възпира и ако ви е поволно да пристъпите в съдружеството, за което ще ся споразумеете с г-на Момчилова, който, надея ся, и сам ще Ви говори за това.

Приимете поздравленията ми и побързайте да ми ся отговорите.

Ваш
П. Р. Славейков

3 юния 1868
Цариград

114

Цариград, юли 1868

Възлюблений ми друже!

Писмото Ви приех и виждам що сте сторили за съдружеството, тряба обаче да Ви кажа, че ний не сме опекли още работата със съдружеството добре по някои причини, които са възникнали между нас напоследък за един прибавен член в контракта. С последнето си писмо те ся отрекоха и от печатанието на речника за съдружествена сметка, с причина, че не им съм дал сметка с колко може да стане и де го знаем аз какво ще излезе. Когато те нямат уверение на сметката, която ще им направя, когато ся свърши, тогаз по-добре таквоз съдружество да не е. Аз утре ще пиша Данову във Виена да ми каже положително печата ли Богоров свойт речник и ако го печата, аз съм печатал само три коли, ще го спра сега и догодина или когато съм по-бол с парите, ще го доизкарам, макар да е печатан и други, ако ли не ся печата, тогаз ще почна и ще гледам да го изкарам, ако щете, пак на първото ни условие, ако ли не, аз вече ще правя каквото мога и сам да го изкарам. С тези между съдружеството колебания,

друго ми не остава, освен да си вързах ръцете, та зех и платих всичката книга, когато инак можах да си работя по-свободно.

Много ми е жал, дето дружеството ся заплете така от първий час, но това е, защото сме пръснати и не е като лично да ся виждаме, а тези, които остават тамо, искат само за тях да работим и съдят по себе си негли за другите. Туй дружество можеше и може да успее, но иска повещи хора в управлението му. Г-н Момчилов ся вижда, че няма смелост да върши сам, а като ся допитва от другите, не ще идем много напред. Дано ся оправяше някак.

Възпоздравявам поздравившите мя чрез Вас приятели и честитя Ви доброто дружество, като ви молитствувам и добри успехи.

Ваш завинаги
П. Р. Славейков

(преди 8 юли 1868)

Поздрави дяда попа и Митя, за когото жал ми е, че нямам време да му пиша. От Марка из Варна вчера имах писмо за негова работа, той ми пише, че ся ценил за 20 лири и щели уж да му наддадат още пет, но от стария ся научавам, че Бацаров му не благоволял, утре ще отговоря нему, може и на Бацарова нещо да забележа за него.

Истий

ИЗДАТЕЛСТВО И КНИГОПРОДАВНИЦА МОМЧИЛОВ, СЛАВЕЙКОВ И СЪДРУЖИЕ — ТЪРНОВО

115

Търново, 11 май 1968

Чрез настоящето явно да бъде, какво са съставя днес съдружество за издаване и предаване на книги.

Това съдружество ще носи названието Книгопродавница Момчилова, Славейкова и съдружие в Търново и ще се основава на следующите условия.

I-во. Лицата или членовете на съдружеството, както и капиталът, ще бъдат неопределени: член ще може да бъде всеки, който поиска да стане съдружник, като вложи капитал не по-малко от 2500 гроша, ако е на работа за разправяне на издаваните книги, и 5000 гр., ако нема такава обязаност.

2-ро. Капиталът ще се внася за първо така: от количеството кой колкото реши да положа, ще брои половината от днес в разстояние до един месец, а другата половина най-дълго до три месеца.

3-о. Засега членове съдружници са: г. г-да Ив. Н. Момчилов, П. Р. Славейков, Стоян Маринов, Ив. М. Моллов, Димитър Донев и Ради М. Радославов.

От тия г-н Момчилов полага капитал гр. 5000, г-н Славейков гр. 5000, г-н С. Маринов гр. 7500, г-н Моллов 5000, г-н Донев гр. 2500 и Ради М. Радославов гр. 5000.

4-о. Ако и други някой поиска да влезе в съдружеството след изтечението на няколко време, то приемането му ще бива по съгласното одобрение на съществующите вече членове съдружници и с особеното споразумение на г-на касиерина.

5-о. С готовий капитал съдружеството ще издава и ще купува за продан книги, които одобрят днес и за после означените от съдружеството лица.

6-о. Одобрението за издаване и купуване на книги за първата година се възлага на г. г-да Момчилова, Славейков, Моллова и Радя М. Радославова.

7-о. За превеждане или преработване на книги, които съдружеството ще печата, ще са плащат от сред[ства], според както са спазари съдружеството с някого от членовете си или с външен някого да му я приготви.

8-о. Книгите ще са печатат в която печатница иде най-изгодно за съдружието.

9-о. Съдружеството засега ще продава книгите си изцяло, било на членовете си книгопродавци, било на външни, с определено шконто, една трета част от оценението на книгата.

10-о. Всеки от членовете може да приема здрави поръчвания за сякакви книги отвън, за които ще известява управителя и касиерина на книгопродавницата да му ги доставя, и печалата от такива поръчвания ще бъде за съдружеството.

В случай че за доставяне на такива здрави поръчвания в касата нема готови пари, г-н касиерин ще има право и с лихва да земе за съдружествена сметка.

11-о. За касиер на съдружеството са определи за първа година г-н Ив. Н. Момчилов, който ще зема, ще дава, и ще държи сметките на съдружеството; той ще има управлението на книгопродавницата.

Заведението на съдружествената книгопродавница в Търново ще е под грижата на г-на С. Маринова; той ще приема и разпроважда книги, отдето би са поискали или пратили. Още и в отсъствието на г-на касиерина ще може да приема пари, но ще бъде задължен всеки месец да дава сметка за това на г-на касиерина.

12-о. Общата сметка на земанието и даването си съдружеството ще прави всяка година веднъж, тутакси след Джумая панаира.

13-о. След приключването на годишните дружествени сметки, каквото бог помогне, всеки от членовете ще си земе съответствената на капитала си част от печалбата.

14-о. При изтечението на годината, ако някой член поиска да са отдели от съдружеството, при разделянието ще си земе от готова пара и от непродадените издадени от съдружеството книги и версии съответствената част на капитала и печалбата си.

15-о. Така както в предидущий параграф ще са постъп-

ва и в случай, когато членовете-съдружници поискат съгласно да разединят съдружеството.

За взаимна сигурност и за уверение на всякий от поменатите членове основатели на съдружеството написват са подобни съгласителни за всекиго по едно потвърдено с подписите на всичките членове за доказателство пред всяко съдебно правителствено и гражданско място.

Уверяваме горнето
Ив. Н. Момчилов
П. Р. Славейков
Иван М. Моллов
Димитър Доньов
Стоян Маринов
Ради М. Радославов

11 майя 1868, Търново

Прибавление. — Никой от членовете съдружници не ще предприема от днес насетне да печата частно някоя книга за своя сметка, освен ако предложена на съдружеството са остави за назад повече от година или съвсем са не приеме.

2-ро прибавление. Ний същите уверяваме: подписът на г-на П. Славейкова е унищожен, като той що са оттегля от съдружеството според писмото му от дата 8-й юлия 1868, и капитал нищо няма дадено.

3-о. Г-н Стоян Маринов влага само № 5000, или пет хиляди гроша за капитал.

Уверяваме Ив. Н. Момчилов, Ради М. Радославов, Стоян Маринов

ДО ГЕОРГИ ГРУЕВ—ЦАРИГРАД

116

Цариград, 17 септември 1868

Г-не Груев!

Аз снощи говорих със Станча, той е съгласен и каза че ще бъде и даже ако ся иска допитването и съизволението и на други, вярва че не ще откажат. То тъй. Но аз имам нужда и днес сега даже, затуй дай на момчето петнадесет лири тур[ски] и като му стане прикаската, тогаз ще дам запис и ще видя ще ми трябват ли още и ще може ли читалището да ми даде до 25 лири всичко, защото татък сматрям да ще ми трябат, докле ся върне момчето от Узунджово.

Вашът П. Р. Славейков

17 септември 1868
Одун капия

Приев 15 лири тур[ски]
Стоян Т[. . .]
Броиха му ся още десят [турски] лири.
С почерка на Георги Груев
29 7врия [септемврий] 1868
Още т[урски] лири 2
Още 2 т[урски] лири
30 8врия [октомврий] 1868

Господине Груев!

Като не приех вчера от пощата от никъде ни една пара, бях принуден вчера само с джеб харчлък да распусна работниците си, които негодуват, затуй дайте на момчето една пусулка до касиерина за 16, или шестнадесет турски лири, които като приема, ще дам запис за 30, или тридесет лири, платен на истечението на септемврия.

Аз ще дойда днес на 7 турски.

П. Р. Славейков

Дето пращам днес за парите е нужда и защото прехвърлям днес половината печатница на Фенер.

Истий

117

Цариград (Орта-Кюю), 8 април 1869

Бае Джордже!

Снощи имаши голям янлъншлък както в друго тъй и в букваря, защото е от две кол, а не от една, както го турихме, затуй помнете добре в сметката си да не турите по-долу от 30 лири, които даже, като зема аз, нямам никакъв кяр освен колкото книги остават за мене в печатанието. И тъй като пречистяте сметката връз даденте, оставете у вас връхната, що остава да земам, да не ходя подире от другиго да търся толкоз малка работа.

При това още забравих да ви кажа, че буквярят има и таблици от 12 на брой с хубава книга. Всичко, що има днес у мене, са 1000 тела таблици и добре ще стори читалището ако земе 500 тела, които ще дам под зарар, само за 10 лири, тоест 2 гр. тялото, което сякам никъде не може ви стана по-долу. Читалището, ако би купило от мене тези таблици, да ги раздаде по училищата, щеше да ся види, че повече добро прави, а в същото време и на мене щеше да направи едно голямо добро.

П. Р. Славейков

8 април 1869
Орта Кюю

118

[Цариград, 1869]

Побратиме!

Тая заран като земам нещо лек не мога да присъствувам на събранието, затова Ви упълномощявам с гла-

пълно на мнението Ви, с което предварително съм съгласен.

Имайте добрината да приемете налогът ми и да мя извините пред братята съчленове.

Вашът П. Р. Славейков

Днес от дома
в Орта-кюю

119

Цариград (Одун капия), 26 февруари 1871

Байно Джордже,

Ако не си проводил членът, проводи го по момчето. А по-нататък давай съобщения от заседанията и разисканията, защото инак спукана ни е работата. Ний тъй само ще можем да ги ограничим колко-годе. Ти виждаш, че представителите ни са мангафи, а пък комисарите, противници и своекористни людие, са на всичко готови и за всяка подлост възможни.

Аз имам голяма воля да помогна с чтото мога за възтържествување на полезното, но съм крайно изтощен и в сили, и в средства, затуй поне, което ви иде отръки, като сте и в работите вътре, поработвайте и ви онова, което виждате за добре.

П. Р. Славейков

26 февр. 1871
Одун капия

Цариград (Балат), 20 април 1871

Байно Джордже! (Г. Груев)

По една нужда аз отивам само за два дни до Тарфа; но понеже е път и человеческите дела са неизвестни, имайте, моля Ви, добрината да ми послужите, в случай на някое неволно обавяние. Аз заръчах Лазару да напише онова, що поговорихме, и сам он може да дойде до в Ортакюю да са разговорите върху това. Но понеже досега аз не съм пропущал еще негова статия непределана, за това по-добре е да видите каквото би написал по-напред. Колкото, че петъкът Ви е именний ден, дано намерите време в събота да слезете до печатницата и като прегледате от него, да го дадете Паничку да ся реди. И ако е нужда нещо друго, сторете добро да напишете нещо, което нуждата на времето и течението на работите би изискало. — Аз искам утре вечер да ся върна, но пак смятам, че може и до събота вечер да ся обавя. Но ако не дай боже, някоя прекрата неволно ми стане, та и в неделя не мога да стигна, имайте добрината да слезете на печатницата и да предстоите върху потребното, за излезването на листа.

Надея ся не само на дружбата ни и на задължението, което ще ми направите, но и на нуждата да не остави листът в тез обстоятелства, че Ви, побратиме, не ще ся откажете да сторите този труд, за който ще имам грижата да Ви не остана под длъг.

Вашът П. Р. Славейков

20 април 1871, Балат.

121

Цариград [началото на 1872]

Байно Джордже,

Ще Ви моля, ако имате време, да ми пратите за листът нечто от статията, която следувахте за южните славени, и то най-дълго до в четвъртък сутрината, защото сам вече за всичко не пристигам да пиша.

След това ви знайте таягодишните мои б е л и, на които краят дано е смъртта на човекът ми и празната надежда, дано от там мя присмогне. Отидоха книгите, събраните пари, че и човекът, и аз тряба пак от азбуки да захващам, затуй като ся свърши катъкът на читалищнийт заем, аз ще повторя да обреждам пак онези, които усещат. Малко остана, аз ще изплувам пак, но на края да ся не удавим. 10 или десет бели меджидии от себе, ако можеш, заеми ми за книга и мастило за таз неделя.

В петък мисля да издам малък лист, да кажа ли за събрание за читалището в неделя? Ако знаеш нечто повече за завещаните на читалището 20 лири, кажи ми или пиши нещо от страна на читалището за този подарок.

П. Р. Славейков

Одун Капия
днес

122

Солун, 5 март 1874

Почитаемий приятелю
г. Г. Груев,

Набързо само в няколко думи мога да Ви кажа добре дошли оттука, и да кажа на Вас частно това, което виждам за нужно в личното си присъствие тука. Виждам за

нужно съдействието на дружината да остане пак нейде в Македония, Буботинов или в Манастир или в Струмица. Но защото това не може отведнъж да ся изработи, да ся поддържи за временно присъствието му в Солун, дето има някои нужди от него повечето вън, а (ако) притребова и в училището даже. Кога си дойда аз, ще ви разправя за причините, на основание на които виждам аз тази необходимост, а засега толкоз само Ви явя, за да можете колкото по-скоро да отговорите нему и да улесните присъствието му. Там вече виж, както можете с другите членове да решите на това и подействувай, както Ви прилегне.

За тукашните работи от мене сведения чакай кога ся видим, а сега за някои искай от отца Йовчева писмата ми.

Поздравявам Ви братски

Ваш
П. Р. Славейков

5 март 1874
Солун

Бях писал горнето, като приех писмото Ви, но нямам време да ти пиша особно. Чети писмата ми до Екзархията от отца Йосифа и придумай ги за пари или от Дружината ми пратете да ся върна.

Истий

123

Цариград, 29 април 1874

Бае Груев!

Като да замине Найденов, бяхме решили да мине Топкапалийский учител Симидов на местото на Кусевича, а да ся види едно какво да е момче за в Топ-капия, дето има само 10 деца, и да бъде и по-евтин, колкото да ся не затвори училището. Сега понеже ся представи това момче,

пращам го до вас да го условите. Една лира или лира и половина на месец до ваканцията и да го пратите на Топ-Капия. Защото Симидов вчера ся пренесе на Бейоглу, а Топ-Капалийското училище е затворено днес. Ви сте днес коркорбашията на благ[отворителното] братство.

Вашът
П. Р. Славейков

29 Апр[ил] 1874
Фенер

124

Цариград, 24 декември 1874

Бае Груев,

Вчера излязох от затвор, но днес с адвокатите си има да ходя на Шехислям капия и нагоре-надолу, тъй що утре или в другий ден ще ви видя. Но днес ми трябат пари. Ти нямаш, но няма колай, доде не влезеш и ти в Корамата за две лири, от които едната да дадеш днес още, а другата, ако стане нужда, и като Ви видя през тия дни, ще Ви дам насреща. От дяда си приберете колкото пари ви остана длъжен. Сиромах и изпаднал съм, но имам еще възможност да не подядам приятели, които ми са ся намерили в нужда. Работата е, че не ся дават тъй лесно и без никакво право 101 лири, а дал съм и давам подир тях досега повече от 40 и тук, както съм сега, не мога и пак освен до таквиз малки и приятелски заеми да прибегна, с надежда, че не ще мя върнът — като са уверени, че ще им ся повърнат. Повече като ся видим.

П. Р. Славейков

24 Дек[ември] 874
Одун-капия

125

Цариград, 8 януари 1875

Приятелю Г. Груев!

От един затвор излязох и влязох в друг, по причина на един нечакан ревматизъм — следствие на влажното място в тъмницата, което ми падна на пай. Последствие на това ногоболие аз не можах да излезя по Рождество и за Нова година. На знаменитий ден (Богоявление) слязох на Фенер, но не сварих и Вас не видях да ви честитя Новата година; но ти знаеш, брате, че аз лошо няма да ти молитствувам, ще каже, че умствено възможно ти е било, от моя страна да си въобразиш и да вземеш в свой удел най-светлите по сърцето ти молитствувания, а това е вече за мене доста.

На Н. Блаженство бях изпратил едно книже с едно писмо, за да попрося снизхождението му за посвящение нему. Стори една услуга, та го попитай за това и предстой да ми ся даде отговор и да ми ся върне книжето, което искам да печатам. Ако не си видял това книже, виж го и ако имаш някои приятелски и книжевни бележки да направиш, приети ми ся, само искам да излезе с пълно убеждение, че ще заинтересува и после може да послужи за повод на различни обяснения, защото има горе-долу и на български приблизителното му. Аз мислях чрез цензурата да го издам на особно книже, но разсъдих и взех мерки да ся обнародува в подлистник, в един от вестниците ни, и после да излезе на особно книже, и от вестника може да ся отвори едно интересно в много отношения продължение.

Ако Н. Блаженство, по причини вече нему известни, не благоволи да приеме посвещението, предложи му да ми дозволи да оставя всичко, що ся касае до посвещението тъй както си е, без споменуване на името, а заменено със звездички, това си има целта и значението; аз обаче съм на мнение, че ще е по-добре и за него, и за мене, и за работата, по значението, което ще възима, да ми не откаже явното посвящение и затуй, понеже ще мине в листа, нужно е да ми ся върне днес, за да излезе в събота на листът, понеже инак вече губи от важността на съвременността си.

Аз щях да дойда сам днес, но останах принужден от следованието на работата си, дано час по-напред да си взема илямът, на което побърка байрамът. Надея се, ако потичам (с кучий си крак) днес и утре, в събота да го взема и да ся откъсна, но затова разумява се ресим и подарки, и труд, и туй и онуй ще ми костиса връз 20 лири. Предизвестявам ти прочее, на основание на телеграфът, който ти приключам, да ми промислиш, защото на тебе само ся надея, и да ми ся обещаеш, а в същото време и да ми явиш как да телеграфирам на сина си до кого да прати 25 наполеона. Или ако Ви е по-леко и по-изгодно едно таквоз телеграфирание за в Пловдив до Данова, и него мога да направя, до толкоз кредит имам и там.

Чакам отговорът Ви за всичко, но най-вече за книжето.

Вашът П. Р. Славейков

8 януари 1875, Балат.

126

Цариград, 14 януари 1875

Бае Груев!

Ако телеграфът е дошел да са внесени парите, първото е да телеграфираш някому в Одрин да ся намерят с харчлък на момчетата, че страдат, доде стигна аз сам, и на мене прати два-три л у и з а за днес и за утре ми трябат, а другите за в четвъртък да са готови. Само утре вечер мога да ви видя и да ви съм гост.

За в Одрин на разположение остават само до пет л у и з а, но и те не са нужни всички отведнъж. Ако е нужно именно да ся помене, парите да ся дадат на Петка Василева.

Без повече съм
Вашът
П. Р. Славейков

14 Январ 1875

Приех напълно 25, т. е. двадесет и пет франка от г. Г. Груева срещу броените от сина ми във Враца други толкоз на поп Николча тамо.

Цариград, 17 Феврал 1875
П. Р. Славейков

127

Цариград, 10 март 1875

Байно Груев!

Дал си един пол и набират са пет меджидии и пет гроша други подир това, что съм зел. Тряба без друго да ми дадеш днес още три лири, за да си разплатя тука что дължа днес и да сляза утре да заловя работа на печатницата, а утре вечер да дойда на Орта-кюю да видим при друго и за одая, без това не ми е възможно. Тези пет лири ще видим с пощата, ако ги няма, да им намерим колая, но мен са необходими, инак ще изгубим тази неделя залудо да чакаме пощата. Нашите условия с Найденов са почти сключени, но утре вечер ще дойдем да ги потвърдите и Ви.

Вашът
П. Р. Славейков

10 март 1875

Аз щях да дойда сам днес, но останах принужден от следованието на работата си, дано час по-напред да си взема илямът, на което побърка байрамът. Надея ся, ако потичам (с кучий си крак) днес и утре, в събота да го взема и да ся откъсна, но затова разумява се ресим и подарки, и труд, и туй и онуй ще ми костиса връз 20 лири. Предизвестявам ти прочее, на основание на телеграфът, който ти приключам, да ми промислиш, защото на тебе само ся надея, и да ми ся обещаеш, а в същото време и да ми явиш как да телеграфирам на сина си до кого да прати 25 наполеона. Или ако Ви е по-леко и по-изгодно едно таквоз телеграфирание за в Пловдив до Данова, и него мога да направя, до толкоз кредит имам и там.

Чакам отговорът Ви за всичко, но най-вече за книжето.

Вашът П. Р. Славейков

8 январи 1875, Балат.

126

Цариград, 14 януари 1875

Бае Груев!

Ако телеграфът е дошел да са внесени парите, първото е да телеграфираш някому в Одрин да ся намерят с харчлък на момчетата, че страдат, доде стигна аз сам, и на мене прати два-три л у и з а за днес и за утре ми трябат, а другите за в четвъртък да са готови. Само утре вечер мога да ви видя и да ви съм гост.

За в Одрин на разположение остават само до пет л у и з а, но и те не са нужни всички отведнъж. Ако е нужно именно да ся помене, парите да ся дадат на Петка Василева.

Без повече съм
Вашът
П. Р. Славейков

14 Январ 1875

Приех напълно 25, т. е. двадесет и пет франка от г. Г. Груева срещу броените от сина ми във Враца други толкоз на поп Николча тамо.

Цариград, 17 Феврал 1875
П. Р. Славейков

127

Цариград, 10 март 1875

Байно Груев!

Дал си един пол и набират са пет меджидии и пет гроша други подир това, что съм зел. Тряба без друго да ми дадеш днес още три лири, за да си разплатя тука что дължа днес и да сляза утре да заловя работа на печатницата, а утре вечер да дойда на Орта-кюю да видим при друго и за одая, без това не ми е възможно. Тези пет лири ще видим с пощата, ако ги няма, да им намерим колая, но мен са необходими, инак ще изгубим тази неделя залудо да чакаме пощата. Нашите условия с Найденов са почти сключени, но утре вечер ще дойдем да ги потвърдите и Ви.

Вашът
П. Р. Славейков

10 март 1875

Цариград, 20 март 1875

Байно Груев,

Сторете си трудът да напишете сам в пет-шест реда отговорът за питането на Век, какво стават Зографските пари, защото Ви го знайте това по-добре. Забележете ни после това, ако има нечто ново или ако има нечто в листовете на Балабанова, на което тряба да ся възрази и в кой дух — за пръв член аз имам «В е к о в ц и т е и С ъ в е т н и ц и т е», или изгодно ли е предложението на Век да си дадат оставките и другите съветници. Ний утре вечер смятаме да дойдем с г-на Найденова в Ортакюю и за туй бързаме да свършим листът до утре вечер и да остане само 1/2 колона за в събота. Имахме г. Михайловски таз сутрина, който ни наговори сума благословия. Дядо Христо са вижда разположен да ся завърне в Екзархията.

Явете ми, моля Ви, няма ли отговор и пари от Враца, защото съм в крайна нужда. Ям по веднъж на два дни и пак да съм в тягост на приятели. Разноските ми по давията тъй ма са изтощили и хайле изтощават мя. Ако да не чаках от Враца, можах да взема други мерки и да не тегля такваз бедност. Не идвам сам, че време нямам май, но главното е, че и пари нямам за параходи и трамваи и мя е срам да Ви гледам в очи, като съм увиснал само на голямото Ваше към мене снизхождение.

Вашът
П. Р. Славейков

20 март, 1875
Агопиян хан

7, т. е. седем лири т[урски], приемам от г-на Груева срещу десетте лири, что чакам из Враца от сина си.

1875, марта 24, Цариград
П. Р. Славейков

Цариград, 1 април 1875

Бае Груев!

Приключам Ви един плик до господина Дима П. Балевич, словослагател в Одрин, в който плик има еще тричетири писма до приятели в Одрин по работата, за която говорихме. От Дима и чрез него ще узнаем за разположението на одринци и за тези, что им пиша. Но предвалям да Ви кажа, че по сведения, които имам, Кара Михажев по внушение от партийката е казал, че не иска да ся бърка Екзархията в градът им и че ако прати друг учител, Кара Михалев ще затвори училището. Затова, докле не приемем отговор на тези писма, що пращам сега, не труди Буботинова, да не изкараш някое фиаско.

Байно!

Аз тя аджадисвам да ти не досаждам, ама като познах, че си гайретчия и че не е право да бъдеш едному майка, другому мащеха, стори добре, та заемни или откради от другиго пет лири и ми прати, че утре рано по железницата има да тръгват нашенчени, да мога таз вечер да им връча малко харчлък за Великден. Ако дип ти е невъзможно да намериш п е т, поне т р и ми достави да пратя, а че за другите две пак ща тя чакам до в четвъртък или до в петък.

Аз не мога освен в събота да Ви видя, занят съм, ще изкарам и този лист на Найденов и ако не пристане на условия изгодни, аз мисля да го зарежа, защото не ми изнасят неговите предложения.

Забравих да Ви питам завчера, като платихте на Стама, прибрахте ли илямът, или де е, защото партийката иска да ми отвори работа. Ще ми ся да вярвам, че не ще мя превърлите за четвъртък, ако не искате да остана лишен от удоволствието да напомня на чедата си, че съм жив и да им кажа Христос Възкресе.

Вашът
П. Р. Славейков

на 1-й Априлия (без лъжа)
1875 Фенер — Читалище

130

Цариград, 9 април 1875

Почитаемий побратиме!

Не съм аз крив, а Великденът, който Ви безпокои, като не оставя и мене на рахат. Или дошла, или не дошла пощата, допълнете ми требуемите от остатъкът на десетте лири, както и другата от петте. Първите Ви навярно ще си ги вземете, ако и сега не са дошли, а второто количество Ви имахте добрината да ми го обещаете. Аз и таз неделя ще взема участие в «Напредък» и няма вече да напреднувам, защото г. Найденов много назаднува, а мене ми не иде изгодно това сегашното предложение.

Имам и друга особна работа и не мога да Ви видя тази неделя. Ако имате време и нечто да ми забележите, за писане направете го писмено. Освен един член върху читалищата по повод на годишното събрание аз имам нещо и за «ферманът» в малкий лист на Век, но мисля, че тряба да ся каже нечто и за това, что има във Византис. Аз го нямам и не съм го чел, йоще го търся. По него ако има някои забележки, съобщи ми.

Вашът
П. Р. Славейков

1875 — 9-й април
Фенер

131

Цариград, 24 април 1875

Бае Груев!

Днес получих писмо, на което тряба да отговоря по телеграф, и това мя принуждава да ся отнеса писмено и да Ви попитам последен отговор. Разбира ся, че с Г-на

Найденова не ще мога и най-после не ща да вляга, а като с пет лири само нито да живея, нито да ся помина мога, то тряба да видя друг начин на поминък. Щеше ми ся да остана барем за година еще на туй поприще, но не може тъй. Питам прочее, има ли надежда и здрава дума да ми ся плаща по десет лири на месец, за да работя по тази част във вестниците, не само в един или само в един, според както искат, но аз да нямам ни смеса, ни главоболие. И това или за година, или поне до септемврия сега, когато аз вече ще оставя Цариград. Инак на тези условия с пет лири и като съдружник, не мога. И досега що съм следувал, то е било в разстоянието, доде си намеря работа. Сега тряба да отговоря утре. Или в Русчук на книжарницата Момчилова да ида, или на по-първото предложение във Виена. Това последното ми иде тежко, но за в Русе тряба с телеграф да отговоря утре и затуй Ви питам. Утре може да Ви видя, но предизвестявам Ви да ся посъветувате. Тоз вечер ми потребаха по работата ми две лири, които аслъ ми и длъжите за последните две неделиа Много ще мя задължиш, ако ми ги пратиш, инак не моги тя видя утре и ще бъда принуден да дам дума за Русе да пиша за пари, за да мога да ся изкача оттук.

П. Р. Славейков

24 Април 1875, Фенер

132

Цариград, Фенер, 30 април 1875

Бае Груев!

Види ся, че ти гръцки не знаеш, а пък аз гръцки ти писах и не си разбрал, че пари нямам и работа нямам, та не мога да дойда.

На особно заседание са викали Найденова и са го убеждавали, ако е истина, както ми казва, да повлияе и връз мен и да подействуваме връз общото мнение за парите да ся платят едно, и ако вземат те управлението в

ръка. Злати горе и Найденов на Герова на място, което ся види и да го блазни. Отметнах го за отговор подир петък.

Вашът П. Р. Славейков

30 април 875, Фенер.

П. П. Между сватовете е и Стамболский.

Истий

133

Цариград (Фенер, между 1 и 6 май 1875)

Приятелю господине Г. Груев,

Знаете белким за намерението на Единадесетте да свикват събор в Балкапан, несполучен за миналий петък и оставен за идущий. Разумява ся, че този събор не е за черните очи на Екзархията, и при всичко че ще е безуспешен, както може да ся предполага. Според мене Екзархията не тряба да чака ударите от такива, но тряба и предварително да сметва замахите им, инак поведението ѝ ги одързостява. Екзархията брои, че има орган, този орган върху слуховете за този събор трябаше да говори и да парализира намерението му. Подметнах на Найденова в събота, каза ми, чакай да видим, защото поканили и него, както поканя и мене дядо Христо, види ся от него ся бои. В неделя бях писал нещо в «Ден», във Вътрешните новини накъсо, гледам и той го пропустил. Яд мя е, че не ся отнесох до Геновича, той е пак колко годе «и псе, и човек».

Вчера исках да дойда да поговорим за туй, нямах пари, както и днес, пиша Ви прочее и предлагам, че според мене нужно е да ся издаде притурка и да ся предразположи мнението, тъй щото или да не стане съборът, или ако стане, да няма силата на незнанието и неосветението на присъствуващите, известно Ви е какви са нашите хора. Аз мисля, че е нужно и тряба да накарате Найденова да

го направи или по-добре да го направите Ви и да му го наложите. Аз нямам тази сила над него и не ща и с него да направя нищо, при всичко туй, в името на началата ни и на общият интерес, забележих му и тая сутрина, че тряба да го направи. Ако го виждате за нужно, Ви имате право да му го наложите. Не е работа да го крените Ви, а да крепи той по обязаност страната и началата. Ако е за разносните, те може да излязат, или му ги платете и да ся издаде притурка, в която да ся каже нещо и за този събор и да ся позапредвари и мнението на хората и двигателите да ся посмутят. Аз си изпълвам дългът да кажа мнението си. То остава вече Ваша работа, занят съм тъй, що не мога да направя друго нищо, освен това що Ви обаждам.

Завчера бях пратил момчето при Вас за пари. До този час не съм го видял и не зная дали ли сте му и колко. Научих ся снощи, че по мрак като ся връщал, мостът бил отворен и когато да слезе в каик, да мине насреща, паднал и извалил парите уж в морето. Може и да е, може и да не е, от 9—10 години не съм угадил неверството му, и за толкоз нещо не ся надея да направи канджиклък, но работата е, че в тез усилни часове аз имах и таз злочестина, или по причина на морето, или на момчето, да остана без пари.

Ако пишете или ако викате Найденова, разправете му как и в кой дух тряба да се пише за това, защото аз таз неделя не мога и не ща да взема участие в листът. Той са види да претендирува все що ся пише, да минува за негово, а че и да не плаща нищо.

Плати на момчето разносните за насам и за нататък, защото тъй съм го убедил да дойде.

Вашът П. Р. Славейков

134

Цариград, Фенер, 6 май 1875

Почитаемий Приятелю, (Г. Груев).

Кому по-напред, но за мене ред. Пари трябат и защото до в петък ще ми трябат най-малко десет лири, стори барем днес та ми прати пет да ся разправям от тука полекалека и да са попригответвям като човек, да дойда в селото Ви, защото съм и от человещината далеч останал. Както аз тя щадя понякога да ти не искам пари, тъй тряба и ти да ма щадиш, когато ми трябат и да ми пращаш. Трябат ми наистина пет лири, които съм задължал и мя безпокоят уже.

Утре вечер ще ся видим.

Вчера са били всичко 15 души, другите ги нямало. И от добро, види ся, забравили си и копията на прошението. Снощи като читалището беше затворено, аз ся отбих в общата одая да поработя. Часът на $11^1/_2$ гледам Стоянов влязва набързо в стаята и като мя виде, сякаш го поляха с вряла вода. Тука, каже, ний бяхме забравили книги. Де са те? — Портарът бил ги прибрал, донесе ги и то им било копията на прошенията и протоколите. Де да ги зная, че да бях ги скрил, да им ся посмеем барем.

Дано не връщаш момчето без пари, или с малко пари, ти знаеш, че без нужда аз не търся пари.

П. Р. Славейков

7 май 875, Фенер.

Парите ще дадеш на приносящият настоящето ми Петра Атанасова.

Истий

135

Цариград, Фенер, 7 май 1875

Побратиме Г. Груев!

Аз не мога да дойда днес, защото ся пренася Найденов и тряба да поработя повечко, но и без пари не мога да остана, защото съм докацикал и ся утеснявам, затуй виж какво ще я вършиш върши я и ми прати по същото момче пари.

За пръв член, аз мисля, преди да ся обнародва прошението и до вестниците писмото, да ся позанимаем да разправим от колко и какви бои ся е съставяло събранието и като покажем на всякого целта и намерението, да погадим за задните им цели онези, които ги имат, а да оправдаем искреността на онези, които са присъствували от добро сърце и с добро намерение. Добре ли е и бива ли?

Пращам ти и 12 билетя от нашето еснафско угощение с надежда, че ще ги разправиш. Ний отиваме добре и до 200 билетя ще разправим. Снощи са мя питали някои, искат да вземат от себе си и няколко пендари турски, за поварките. Не знаех какво да им отговоря, оставих за утре вечер да им кажа.

Вашът П. Р. Славейков

7 май 1875, Фенер

За бахчията истина ли е?

136

Цариград, Фенер, 8 май 1875

Байно Джордже!

С една лира ся не свършва работа. И това ще стане причина да загубя много, имам еще по Шехислям капия работа и в зори еще ся захлопали за две лири. Ви ще ми

направите голямо добро, ако ми спестите изпратените от сина ми лири, които вярвам, че ще приемете днес, според както видите и в телеграфът, аз съм ги взел наистина, но ще ги отслужа пак, само да ми ся свърши работа в туй оголявание и задължение от толкоз време, инак не ще мя намерите в Цариград Ви казвам, защото не ся стои. Мене ми е досадно да Ви досаждам, но що да сторя, нашите хора страдат от тази болест.

Вашът П. Р. Славейков

8 май 1875, Фенер.

137

Цариград, 10 май 1875

Почитаемий Приятелю!

Благодаря на съветите Ви като от побратим, но малко мога да Ви благодаря по-нататък от това. Дълго би било, а при това и ненужно да Ви разправям за безконечните мои разправии, които, като са досадили на приятелите, не зная вече колко са драги на мене. Работата е, че аз не мога да дойда в Ортакюю без пособието, за което Ви и казах, а разумява ся, че и Ви не желаете това, като ми давате съвети вместо пари. Наистина, аз съм взел от Вас много пари и Ви добре сте забележили, че аз все пари искам, но забравили сте, види ся, че всички тези пари не са за моя сметка и не сте забележили колко пари ми сте дали. От два месеца насам аз си вадя очите за шест лири, и днес две, та осем, и наистина, малко ли разправии можах да разправя с тях! Вам ви е мъчно може би, че няма пари, но и мене не по-малко ми е мъчно, че не вземам пари; тогаз е глупост и от двете страни да ся мъчим тъй и доде сме приятели да ся огорчаваме. Затуй аз пръв ще покажа пример на самопрегорявание и не ща да Ви искам отсега ни пара. По-рано би било по-добре, че не щях да остана и съвсем неразправен, но което направи умът, тряба да го тегли главата и ний все ся учим и никога няма

да ся научим! Аз Ви моля да имате добрината от стойността по пет лири в месец, щото остава да платите на одаята за един месец, че ся е изпразнила поради мене и не е право да ся черви друг за мене. Десетте лири от Враца, уверен съм, че ще ви ся внесат, защото са дадени, а за онези, що длъжа особено, ако и да не мога да Ви кажа, че ще Ви ги дам тъй скоро, вярвам обаче, че ще Ви ги платя не по-много от в три месеци. Могло би и по-скоро, ако не бих изгубил два месеца, но то отиде вече и не ся връща.

Най-после аз Ви моля да ме извините за всички досаждания, що Ви съм причинил, защото съм познал, че Ви искрено ми сте желали доброто и всякога ми сте помагали колкото Ви е било отръки, но работата е, че аз не съм в положение днес да направя никакви жертви и щеше да е непростително вече безумие от моя страна при таквизи утеснения да пренебрегвам по-изгодното си за по-хубавото. Затуй и искам да съм свободен от задълженията, что сме имали и които, като не ми са изгодни, са от друга страна и Вам толкоз досадителни.

Види ся, че не ще мога да Ви видя, освен когато сторя да оставя Цариград, желая да ся срещна с Вас и ще Ви явя.

Вашът П. Р. Славейков

10 май 875, Агопиян хан.

Господину Г. Груеву
В Орта-кюю

138

Цариград, 12 май 1875

Байно Груев!

Аз ся зарекох да ти не пиша за пари, но моята судба мя тъй кара, види ся, да имам земание-даване с Вас. Моите вчерашни другари мя оставиха да плащам на каве-

джията на Силахтар срещу 15 билети у Вас, а каведжията еще снощи е пратил да ги иска. Затуй имай добрината да пратиш стойността им, да ся отърва поне от тази беля.

Вашът П. Р. Славейков

1875, 12 май Бал-Капан

139

Цариград, Фенер, 22 юли 1875

Бае Груев!

От миналата сряда чакам пари, за да си ида и чакам да получа пари и тогаз да ся видя с вас и опростя негли; но вчера получих телеграф, че пари ще имам двадесет лири подир две недели, а понеже става вече късно, за да си ида с децата в село, то ще ги изпратя назад и тогаз ще си ходя, което ще каже подир две и три недели. От това и д ж а б е д е р да ви попитам има ли надежда да ми ся плати последнето петнадесетодневие от юлия, за да поработя в листът или не, да си гледам друга работа. Найденов ся е шашардисал, та не знае сиромахът кой път да хване, та таз неделя не помести, що му бях дал възражения по текущите въпроси, но ако и таз неделя не приеме чтото му пиша, ще дам на «Източно време» статията, която съм приготвил за седалището и Синода.

Ако прочее ще ми ся дотъкми месецът, стори добре, та ми дай две лири барем да си видя харчът, ако ли не, заеми ми една лира до в събота, когато ще взема от другиго, що ще ми дава и да ти я върна.

За последният епизод от приказката твърде ми е жално, дето е произвел толкоз неприятно впечатление — прочетете писмото ми до Н. Блаженство и ако намервате за добре, дайте му го.

Вашът
П. Р. Славейков

22 юлий 875
Фенер

140

Цариград, 26 юли 1875

Ти мя знаеш, Груев,
но пак да мя чуеш. . .
Имам толкоз воля
да не им ся моля. . .
Да не речеш нещо,
че искам з а п л а т а.

Искам аз горещо
з а е м и от брата
заем от две лири,
за два дни, за три дни,
щото пари чакам
и не лъжа сякам. . .

Да ся не заричам:
ако бях самичък,
не тя вземах на шия.
Отрязвах го, ваджия,
и. . . евалла не струвах,
но. . . друго мя издува.
Затуй от неволя
на тебе ся моля
от дума да земаш
да не каж' че нямаш,
щото на подире
виждаш му сеиря. . .
Друго'ко не мога
попържвам до бога.

Цариград, 26 юлий 875
П. Р. Славейков

работа, чети и това)

Лош, противен да не бивам,
все от срам, от страх, и грях,
опросях и оголях.
Все за другите залягах;
благороден бях юнак,
всякому ся аз отлагах
и останах без калпак.
Пояс нямах, че отколе
на берника бях го дал,
и от нужда по неволя
опасвам ся с чер-парцал.
Забунчето от баща ми —
малко бе съдрано то,
взе го за мираз сестра ми,
че нямаше друго що.
Една риза имах здрава —
беше нова тя досущ.
Жена ми я попу дава
за спасеньето ми уж.
Имах и едни опинци, —
о, блазе на тях, блазе!
Те отидоха за винце,
тях кръчмарят ми ги взе.
Днес от всичко съм свободен —
гладен, жеден, гол и бос,
да лича, че съм народен
и покорен, и не лош. . .

Цариград, 23 юлий 1875

Цариград, Бал-капан, август 1875

Побратиме Г. Груев,

Полицата като книжарска стана за 31 ден за по-сигурно, и е здрава. Ако можеш, не бави момчето, защото е вече доста късно, и от малко обавяне може да останат децата, а то ще мя тури в затруднение, затова бъди малко по-снизходителен в тоз случай. Не забравяй да приложиш на петте лири и онази едната, без която такожде е делото сакато.

Нямам време да ти разправям повече, но ти разбираш.

Вашът
П. Р. Славейков

8 августа 1875
Бал-Капан

142

Цариград, 31 август 1875

Господину Г. Груеву. В Цариград

На година на свършенье
Приими ти и от мене
Новолетно поздравленье,
от сърце благословенье:
да я минеш живо, здраво!
Но и дай ми дозволенье
да ти кажа нещо право:
Никога недей забравя,
че светът чарка-фелек е;
Непостоян нашът век е
и превратен человек е. . .

Брайно!

Усещаш ся, що ми е допряло да питам имаш ли отговор от Русе, и да ти напомня, че ако би да са не би приела, полицата щеше да са върне, а като не са е върнала, значи, че са е приела, и в заключение, че тряба да ми додадете и другите три лири, защото е Нова година и, разумява ся, трябат.

Акцията ще стане променението ѝ в петък сега, защото по причина, че в печатницата на Карапетров са и купоните на акциите затворени, не може да стане това променение. Инак тряба наново да подпише всичкото настоятелство, а вчера като тъкмихме да направим събрание, не можахме и остана за в петък. Било прочее от полицата, било срещу акцията, дай три лири да изпратя ветата година и да посрещна Новата, която Ви честитя да преминете по желанию.

Вашът
П. Р. Славейков

31 декември 1875
Цариград

143

Стара Загора, 23 юни 1876

Побратиме Г. Груев,

Две твои писма стоят у мене безответни, време вече мина да ти отговарям на тях, но аз ще ги спомена, колкото да ся извиня, че смълчаването ми не е било от презирание (не дай боже!) или от немарение, но от отрупана

работа и нестодно време. Устрояването на разтроените тука училища, пътуването ми до Трявна, дето почти същото положение на домашните ми работи изиска присъствието ми тамо отпреди Великден до Гергьовден, а после нечаканите смутове, които прекъснаха за време сношенията между приятели, всичко туй е било достатъчна причина на моето към Цариград непомисляние и непогледване. Сега (слава богу!) като можем да ся поразгледаме и да ся видим кои накъде сме, аз отварям пак нежелаемо затворената ни кореспонденция. И то, спърво, за да Ви помоля да предстоите, за да ся даде във възможно кратко време отговор на писмото ми до Екзархията.

Аз мога донейде да си представям неизгодното в много отношения положение на Екзархията в днешно време, но ви никога и никак не можете си представи сърцераздирающето положение на населенията по някои места в отечеството ни. То е таквоз, което налага длъжност на всякого, който има сърце человеческо да ся опита да направи самото възможно за облекчение на злостраждущите клетници!

Тука аз съгледвам едно разположение за събирание на едно волно спомоществование за тези пострадавши и страждущи, но свенът да ся не намерят в престъпно желание ги възпира от да покажат своите симпатии към страждущето человечество, затуй аз ся отнасям до Екзархията и питам, ако може (с надежда, че може) да ся намери законен някой начин за изпълнение на една такваз длъжност от человеколюбие и моля още да ни ся дадат някои наставления как може да стане, за да сторим да направим нечто в туй отношение.

Ако не вземем ний оттука инициативата на едно таквоз предприятие, аз не вярвам да има друго място, което да помисли на това. Защото освен наший град, Казанлък, Калофер, Ени Загра и Сливен донейде навсякъде по нас другите места са в неизгодно за таквози дело положение. Аз мисля, че примерът оттука ще подействува и на другите споменати места изоколо ни, но тука е недостаточно моето убеждавание, за да ся погледне на това като на законно дело; а после и не знаем как да постъпим и до де да ся отнесем.

Според нашите сведения най-прямо нуждающи ся за неотложно спомагвание места са Ѣатак, Клисура, Перущица и Панагюрище в Т. Пазарджишко и Ѣояджик в

Сливненско. Има и други места, но тука бедността е крайна и злостраданията неизмерими. Не беше зле, ако можеше и Цариград да покаже пръв пример на това; но Цариград български град ли е за таквиз работи?

Много ми ся иска през ваканцията да посетя Цариград, но «късю мя дърпа», байно, и види ся, че ще бъда принуден да си налягам парцалите. Ах, Груев! не знаеш колко съм станал п е т и м е н да тя видя и да си поприкажем за Екзархията, за Орта-кюю и ако щеш, за ортакюйлийките, разумява ся, от махалата, в която си ти от старо време дърт махалебашия, ама «не ще може».

Поздрави Цанкова и ми яви де и как мога да му пиша. Също поздрави и Найденова, кажи му да ся не дига отведнъж толкоз на голямо. Поздрави Бракалова, честити му булка, Тихчева, А. Симеонова, Сава премудраго иже из Казанлъка и безбрадаго Брадинскаго, ако не е убил пукала.

Пиши ми, ако щеш, и нечто за Екзархията, над коя урва ся намерва, Съветът коя вода го носи и Синодът кой го вятър вей и той кои антифони пей. Аз тука съм добре, колкото може да е добре, който не е на мястото си. . . Здрав като камък, работя като кърт и преуспявам в изкуството на спиртологията: имаме изящен спирт, превъзходно вино и злокачествено нежнополие.

Не можеш ли някак да подействуваш връз вестниците да пораздрънкат тази струна за спомагане; това би доста послужило.

Твойт
П. Р. Славейков

23 юний 876
Стара Загра

144

Стара Загора, 27 юни 1876

Байно Г. Груев,

Миналата сряда, за честитение на новата поща, аз писах нечто до Екзархията и до Вас и чаках за отговор.

Еще тогаз, след връщанието ми от пощата, аз узнах, че няма что да чакам за отговор, но писмата бяха пратени, повтарям. Сега да потвърдя само изпращанието на тези две писма и да Ви кажа, че ако отговор на тях ся отложи, да мя не оставите без отговор за приеманието им и поне за екзархийските ни работи да имам какво годе сведения, макар и да усещам, че те не ще бъдат до толкоз благодалителни.

Ний сега тука имаме два пъти поща в неделята и можете в случай и през неделята да пишете, ако Ви е до писане. Първото ми писмо до Вас беше писано в повесело разположение на духа, днес не ще срещнете това у мене, защото Ви пиша при изпращанието на една нечакана треска.

Поздравявам Ви, а с Вас и други, които не са мя забравили.

Вашът
П. Р. Славейко

27 юния 1876
Стара Загра

145

Одрин, 11 септември 1878

Почитаемий ми г. Г. Груев,
В Пловдив

Според както говорихме, когато бяхте в града ни, аз Ви изпращам две дописки, които, от много бързане, не са наредени както трябва, но сè вярвам, че те ще Ви послужат да са ползувате от тях с някои извлечения за Баумгартена, а ако е възможно, не би било зле да са обнародват една по една тия дописки, в М а р и ц а, стига само моето име да са не чуе.

Аз ща Ви са моля да явите устно на всички тия, които са около княза Дондукова, за неправедното раздаване

на декорации на лица, които никак не са послужили на правителството, а само частно на Баумгартена, когато всичкото почти българско чиновничество, което най-много работа е вършило и върши, е изключено в тоя случай от благоволението на Баумгартена. — Или на всичките заслужившн да са дадат награди, или никому.

Понастоящем вече нема що да Ви пиша, а когато ми са представя някоя важна за обнародване случка, аз ща Ви я сообщавам.

Приимете искрените ми поздравления, с които и оставам за всякога

Ваш твърде признателен
и твърде покорен
Познайников

Одрин, 11 септември 1878

146

Одрин, 11 септември 1878

Преди четири месеца почти за вицегубернатор и председател на Управителний совет на Одринската област са нарича камерюнкер г. Баумгартен, който най-напред показа голяма деятелност в службата си, но не са мина много време и Баумгартен се промени, той не беше вече предишний Баумгартен. Само по веднаж, казват, е посетил советите и съдилищата; малко са грижил за подобрението на администрацията, нечто, което са най-много очакваше от него. Съдилищата, по цялата област, не са наредени каквито трябва да бъдат, когато, напротив, правосъдието е един от най-ячките стълпове на една държава. В цяла Одринска област няма апелативно съдилище, нечто, което много препятствува за праведното раздаване на правосъдието. Г-н Баумгартен само кречи в стаята си на конака, у която са не запира повече от два-три часа на ден, и после отива да си гледа кефа, придружен от ментора си — Александър Киряз, грък по народност.

Всичко извършено досега от г. Баумгартена иде да докаже, че той е един от първите неприятели на славянството. Този човек има слабостта да са остави, кой знае по какви съображения, на гърците да го водат за носа. И най-напред, след като са обвиниха членовете от Градский съвет за злосторства заедно с председателят Киркор Якубиан, арменец, стана потребно чтото тия обвинени членове да са заместят с други новоизбрани. Одринското население, което са составя от пет народности, избра своите подгласни. Г-н Баумгартен избра от гърците тия подгласни, които му са посочиха от приятелите му и приятелите им. Така, вопреки желанието на българското население, стана и с българските подгласни. От българска страна за член в Градский совет са назначи някой си Узуноглу, който, освен дето че не е способен да пише, но той е повече грък и от самите гърци. Неговото наименование е направено с цел, т. е. да могат гърците, както си щат, да вързлуват в Совета. Не се мина много време и следствието излезе наяве. За председател на новий Градский совет са назначи Аристотел Дукиди, един от другарете на гръцкий владика, които всекой ден изпращат описания на цариградските вестници за свирепствата на русите в Одрин. Преди десетина деня му са представя (на Дукиди) да потвърди една писмена продажба на къща, но защото тоя документ беше писан на български, г. Дукиди го отхвърли, като накара купувачът да похарчи още 40—50 гроша, за да напише документът си на т у р с к и.

Още от пристигането на руските войски в градът ни, ако да имаше тука каквито трябва чиновници славенофили, каквито бяха г.г. Иванов (бивший руский консул в Одрин) и Троянский, руский консул в Янина, населението на Одринската област, което е повече славянско, щеше да издигне връх над всичките други малобройни народности, както това са види и от рапортите на мнозина началници и команданти по селата, които всякого християнина наричат българин, което ще каже, че те твърде рядко срещат гърци, и от това иде и дето много пъти, по погрешка, българете са обвиняват за злосторствата, извършени от гърците. Но сега, както отиват работите, по наредбата на г. Баумгартена, и колкото българе има колко годе по-свестни и по-живи, те са принудени да преклонят глава пред гърците.

Българете от нашата област много пъти биват онеправдани за в полза на турци и гърци. За да не продължавам много, нека Ви кажа един-два пресни примери. Преди няколко деня Хакъ бей, член от Управителний совет, си позволи публично всред конакът да каже на един българин г я в у р, защото тоя последний си искал парите от първий, които имал да взема. Благодарение на г. Баумгартен оплакванията на гявурина са не взеха во внимание. Завчера пак същий Хакъ бей в присъствието на всичките членове от Управителний совет не само думата гявур, но и за неговорене гнусни думи изрече срещу Янаки Карбибероглу — полицаин на полицмейстарът, но и оплакванията на Янаки, благодарение не само на г. Баумгартена, но и на Агопа Папазиана, вицепредседател на Управителний совет, са не взеха во внимание.

Нека Ви кажа що за човек е тоя Хакъ бей. Той е един най-голям развратник и с много лошаво поведение човек. По немане на по-свестни хора зимъска от турците, той са назначи за член в Управителний совет на областта. Не знам как са случи, та го назначиха чтото наедно с тукашний мюфтия да раздават храната на бежанците, която им са дава от властта. До някое време храната са предаваше напълно на бежанците, но от пристигането на г. Баумгартена в града ни Хакъ бей и мюфтията захванале да дават половината от храните на бежанците, а другата половина продавале на търговци, с които направиле и контракти. Но това не стигало на Хакя бея. Количеството, което взема от казначейството, за да заплаща на кираджиите за пренасянето на храните, половината от това количество остава в кесията му, а с другата половина плаща на кираджиите, които, като са научиле за това, не рачат вече да прекарват храни, и за това е попържал той Янако Бинбашията, като че тоя му е крив за това! А на всички тия злосторства, г. Баумгартен не обръща никакво внимание; той е човек, който никога не мисли за работа освен за увеселения и удоволствия. Доказателства безброй имаме.

Забележете, че макар и да са промениха членовете на Градский совет, както Ви казах по-горе, никакво подобрение не стана в него, защото, както рекох, всичките са назначиха по волята на г. Баумгартена за хатър на тия, които му клатят глава. Освен еврейнът член, който е човек достоен и способен да отговаря на назначението си,

всичките други новоназначени членове не чинат ни калпав галаган. Никой не вярваше, че г. Баумгартен ще си позволи дотолкова, чтото да извърши работи против волята (на) населението и особено на българското. Но нямаше вече какво другояче да работи, понеже г. Баумгартен беше вече залисан от гръцките ласкания и умилквания. . .

С една реч, нека Ви кажа, че от дохождането на г. Баумгартена в градът ни никакво подобряване не е станало — нито в административно, нито в политическо отношение. Захванатото върху яки основи здание от г. Иванова захвана да са съсипва, вместо да са доизкара от г. Баумгартена, който с растлений си гнуснав живот ще остави помежду тукашното население толкова лошав спомен, колкото достойний му предшественик, г. Иванов, остави добър спомен помежду всичкото одринско население за неоценимите му услуги, които той е приел во всяко отношение на това население.

Вместо г. Баумгартена за вицегубернатор на Одринската област са назначи майор Обухов, досегашен началник на Областното казначейство. Г. Обухов са види да е човек положителен и той не прилича ни най-малко на г-на Баумгартена. Всякой са надява, че г. Обухов ще може да изцери раните, които са нанесоха на Одринската област от развратний му предшественик — г. Баумгартена. Тука са говори, че г. Баумгартен е назначен за варненский губернатор, та затуй добре ще сторат варненци, чтото да бъдат во всичко предосторожни спрямо г. Баумгартена, на когото пред очите славянството, за което са е проляла толкова си руска кръв и похарчени безброй сиромашки руски пари, е нищо. Както тука, в Одрин, не е чудно, че и гърците във Варна ще умеят да са умилкуват, подлизуват, да угодяват на страстите на г. Баумгартена и така ще завземат и там първо място, както стана и тука в Одрин.

Преди да тръгне от Одрин, г. Баумгартен направи разпис, за да са дадат декорации на много лица — чиновници и не чиновници, заслужиле и не заслужиле, т. е. и на такива, които му са клатиле глава и угаждале на прищевките му, на страстите му, без да вземе во внимание мнозина българе чиновници, както и някои гърци и арменци, които от пристигането на руските войски в градът ни досега са работиле и работят най-усърдно и най-чест-

но в администрацията. Като изключите двама българе и един български архимандрит, всичките забележени за декорации лица са гърци, арменци и турци, между които са твърде малко чиновници и заслужили за награда, а всичките други са хора, които са угаждали на г. Баумгартена. . . Между забележените за декорация са и бивший председател на Градский совет — Киркор Якубиан, който най-срамно са свали от служба, като му са взеха и пет турски лири глоба, както и две арменчета, за хатър на Агопа Папазиана, вземени от два месеца насам на служба, са забележени в разписът за декорациите. Гореспоменатий Хакъ бей, новоназначений председател, на Аристотел Дукиди и много други нищожни същества, за срам на руското име, г. Баумгартен е препоръчал да им са дадат декорации. И защо ще им са дадат декорации, защото знаят да крадат, да лъжат, да угодяват на г. Баумгартена, а истинно заслужившите чиновници, които са повечето българе, са изключват от тая награда, защото така иска кефът на г. Баумгартена, който, види са, е забравил посланието си, забравил е, че лани по това време българе, а не гърци и арменци висяха обесени по одринските улици и друмове, забравил е, че толкова пролятата руска кръв е пролята заради българете, а не зарад гърците, които са вечни неприятели на славянството, и зарад арменците, които са повече турци и от самите турци, забравил е, и от страсти, види са, че не вижда руските войскаре, които, далече от родители, от челяди, седят тука на чужбина повече заради българете, а не зарад гърците и арменците, които са повече неприятели на славенството и от самите турци! Всичко, что Ви говорих досега за г. Баумгартена, мога да Ви го докажа с фактове и с фактове, и точни, и верни. — Всичките онеправдани от г. Баумгартена в тоя случай чиновници, уповаящи се на прагдолюбивий и достойний генерал-губернатор на Одринската област — генерал-майор Лапинский, — са надяват, че или те ще бъдат удовлетворени, всекой според заслугите си, против волята на г. Баумгартена, или и тези, които не заслужават тия награди, не трябва да им са дадат. — Най-доброто е, чтото да стане точно и вярно описание на всичките чиновници, кой откога е почнал да служи и как е служил, па така да се раздават наградите, и тогава никому не ще остане мъчно, защото всякой ще

приеме награда според трудовете си, а тия, които не са работиле, не трябва и да им са дават награди.

Хаджи Михаил Иванов, бивший помощник на полицай-масторът, който по интригите на бивший председател на Градский совет, Киркор Якубиан, и на няколко гърци, подлизурки на г. Баумгартена, са свали от службата си, с цел да го заместят с един будала арменец, изново са назначи, по заповед на Губернаторът, чиновник в комендантското управление. Този е Хаджи Михаил, когото някои чужди вестници, под названието «български полковник Казанджи», набедяваха, че бил злоупотребявал с имотите на турците, но правдата возторжествува, защото излезе наяве, че Киркор Якубиан е, който злоупотребявал с имотите не само на турските бежанци, но даже и с имотите на българете, на които пред очите искаше да грабне стоката, който за престъплението си не само че са свали от служба, но още и пет жълтици плати глоба, и сега, за такива хайдуци като Киркора и Хакъ бей г. Баумгартен с всичкий си ум дава рапорте, за да им са дадат декорации! Хубава работа!

Одрин, 11 септември 1878

147

Одрин, 13 септември 1878

От няколко дена насам християнското население от Одрин приготвюва един адрес, с който ще проси от международната комисия, която ще нарежда управлението в Южна България, чтото и Одринската област да са присоедини на Южна България. Турците захванаха страшно да вързлуват тъдява и всякой са страхува чтото и нас да не постигне същата участ, която постигна ерзерумци, след оттеглянето на руските войски из Ерзерум. Оръжието на християнското население от нашата област още зимъска е обрано, а турското население е от петите до главата си въоружено и не ще да са страхува от никого, па даже и тия от турците, които са на служба, не остаят в нищо по-

долни от сега завърналите им са из бягство еднородци. Преди няколко деня, като пратиле едно заптие, турчин от Айребол, да сопроводи двама търговци до Узун Кюприя, на пътя излязват няколко разбойници турци. Вместо да запази поверените му пътници, заптието са съгласява с хайдуците и убиват пътниците, на които взеле все что носиле със себе си — пари и стоки. — Благодарение на наший бинбашия,Янако Карабибероглу, злосторците са хванаха и сега са затворени в тъмницата на комендантското управление в градът ни. Добре ще стори Калверт ага от Пловдив, ако побърза да яви тая пресна новина на Лойард ефенди в Цариград, а той сам да дойде в името на Биконсфилдовото човеколюбие, да посети затворниците и да ги поутеши. Както и да е, тука турците са толкова наострени срещу християнете, чтото, ако са не вземат овреме мерки, голямо кръвопроливане ще стане. На много места из областта турците са опреха и като че не им са иска да плащат даже и десетъкът на сейдбите.

По причина, че Одринската област е лишена от апелативно съдилище, много неправди и злосторства са извършват в казалийските съдилища, които остават, без да са оправдаят онеправданите и накажат злосторниците. Така например един търговец си купил кон, в Димотика го видва някой си нехранимайка и го обажда на съдилището, за да му вземе конят, че уж бил негов. Съдилището са произнася в полза на законний притежател — на търговецът, който си и взема сентенцията и дохожда си в Одрин. Подир малко време за работата си тоя търговец отива за Дедеагач, гдето го намерил същий нехранимайковец и го влига да са съди и да му иска пак конят, когото тоя път бил оставил в Одрин. Търговецът са представя в съдилището и поднася му издадената в Димотика сентенция, която дедеагачкото съдилище не приема и без да е там конят, нехранимайковецът представя свидетели и, кой знае на какво основание, съдилището решава, чтото търговецът да остави 15 лири депозито, додето докара от Одрин конят, за да го предаде на нехранимайковеца. Речений търговец се оплака с прошение на одринский управител.

Одрин, 13 септември 1878

ДО ТОДОР ИКОНОМОВ — ТУЛЧА

148

Цариград, 31 май 1870

Почитаемий господине
Т. Икономов в Тулча,

Трябва да разберете, че като съм ся зел да Ви пиша при таквоз време — нямание, а още и в разтърсването на една нечакана треска, не е за току-тъй.Печални новини има да ви съобща. Идеята ни за една съборна черква бедствува по причина на честолюбиви домогвания от страна на някои от нашите дейци уж и от будалалъка на други. И що е още по-лошо, последователите на тази **лична черква,** що искат да направят, са сполучили и тъй, и инак да задобият двата други наши вестници, които от срам още мълчат и не смеят публично да защищават назадничавите си идеи, но са готови с първо повявание на техний вятър да отворят платната на корабът, който ги носи. При това и върли големи интриги ся вършят потайно повън, за да ся добият привърженици и последователи, а що е още по-жално, че и самите онези, които споделят нашите мисли, действуват със заден ум и порочат чистотата на явното мнение, що изказват. Нечистосовестност и властолюбие въодушевява и двете партии.

Сам съм, обременен съм с много и много работи, при това и не както първен здрав, и не мога да служа на народът си, както искам и както изискуват днешните обстоятелства. Гледам наоколо си и не виждам ослона (опора) нравствена и много ми е жал, ако би не от нямание на ревност, но от немощ оставим да загине светлата идея, като изтървем сегашнийт сгоден случай. Затова ся изкайвам като на брат и призовавам съдействието ви в тоз случай. Много е тежко тъй че отдалеч като ся не знаят работите, както тряба, съдействието ви е наполу, но, като сиромаси хора, ний ще ся благодарим и с половинка, като не сме в състояние да си добавим цяло. Що да ся прави. Ако да бе възможно и ако да зная как, аз бих предложил на общината Ви да Ви прати за представител в градът ни и ако е

възможно отсега още, колкото по-рано, толкоз по-добре, та нека засега не бъдете официално; официалното ви назначение може да стане по-после, но присъствието ви отсега е необходимо, защото прътът сега ся чупи, а после е часът само на еветът. Зная загубата, която ще постигне Тулчанската община с оставянието на училището за време, но в сравнение на загубата, която може да сполети народът ни изобщо от няманието на достойни и съвестни хора и тука в тоз рядък и неповторим случай, тя е нищожна. Зато, ако ви е възможно, съобщете тези мои мисли [на някои] от Вашите или право на общината, размислете връз това и час по-напред известете мя за решението ѝ.

Не вържи кусур за писмото ми, което Ви пиша в тесно време и трескав.

Кажи на Бошнакова, ако има събрани още някоя лепта, нека побърза да ми прати, защото ся вижда половината от треската ми да е безпаричната. Кажи му, че понеже преди да получа по-последното му писмо, наръчали на Игнатия за венчалните билети, бях вече печатал 1000 от тези, които му съм пратил, добре ще стори общината Ви при онез да земе и тези да ги разправи, за да не правя зарар и от тях. За 100-те парчета нека ми платят тамо три лири или и две и пол, като дадат пак ще ся благодаря, какво ще сторя.

Поздравявам ви от сърце и съм
Вашът
П. Р. Славейков

Цариград, 31 май 1870

ДО НИЛ ПОПОВ — МОСКВА

149

Цариград, 12 юли 1870

Почитаемий г. Нил Попов,

Не знам как е станало, та Вашето от 9-ий юния едва на тоз час получавам и бързам да Ви отговоря, като ся боя да не е вече и късно, но по-добре късно, а не никога. Защото и не зная ще ли възимам честта да ся срещна лично, което не щеше да е зле.

Аз Ви моля да мя извините в това, дето не съм могъл и от своя страна да положа някое старание за улеснение на срещанието ни, освен многото занятия, които имам, тоз път ся случи да бъда и малко не здрав, тъй щото съм бил принуден твърде малкото време, що ми е оставало, да си поотпочивам.

Не искам да Ви отговоря нищо друго колкото за лестнийт отзив за моите нищожни трудове, защото зная, че не заслужават, но що да сторя, като онова, което трябваше да правя, не можах, а което можах, то е далеко и не е онова, което трябваше да бъде.

На питанието Ви, защо не ся е съставил сборник от историческите статии между българските журнали, колкото за мене си искрено ще Ви кажа, че нито наум ми е дошла тая мисъл. Напоследок даже аз съм предприел да направя един сборник от всичките поучителни и съветователни статии от българските журнали. Но за историческите не ми идеше никак наум и за това сматрям на Вашето предложение като на честита находка и давам Ви реч, че колкото от мене зависи, ще ся постарая дано ся приведе в изпълнение това Ваше предложение и това е, що ми дава още по-голяма причина да ся срещна с Вас, за да ся посъветувам върху работата, защото право да си кажа, не ся уверявам на мойте несистематически знания за добра сполука.

И тъй моля Ви, явете ми где ще бъдете на Възкресение и как можем ся срещна, дето и да бъдете, аз да сторя да дойда.

От исканите книги и журнали аз не мога да Ви ся обещая за доставяние освен за «Гайдата» — цяла (1863-65)— и «Македония» 2-ра, 3-тя и 4-та. От I-вата година на «Македония» имам само един екземпляр, който не мога да дам. От България также имам 1-вата, 2-ра и трета година, които и не са тука, а на родината ми. От Цариградский вестник имам на разположение само последните четири години.

Колкото за мойт сборник, аз мисля, че ако го предприема, ще мога оттук-оттам да си доставя потребните листове колкото за извлечение.

Имайте, моля, уверение на моето към вас искрено почитание.

П. Р. Славейков

ДО БЪЛГАРСКОТО ЧИТАЛИЩЕ — ЦАРИГРАД

150

Цариград, 3 януари 1872

До почитаемото настоятелство
на Българското читалище в Цариград.

Господа!

Три месеца стават, откак съм излязъл от затвор, и почти толкоз, откак ся условяме нещо си около читалището, и все еще не обусловени оставаме; и то не би било нищо, ако нямаше причини, които не търпят вече по-нататък отлагание, ако би била работата само между нас, ний можахме както и да е да караме, защото виждам и сам, че колкото аз зле стоя, не стои ни по-добре от мене и самото читалище, заведението, и друг колай няма, освен с неволя да караме. Но ето че не може по-нататък да ся иде в този път.

Когато излязох от затвора, с възможните вече разправи аз дължах повън около остатките на печатницата си всичко 40 лири, които бях намислил да издължа с продаването на новите си букви, а с остатъка да мога да започна ново някое дело, та затуй ся и наех с читалищната печатница, а според приканването Ви и с редакцията на «Читалище», за първата книжка аз като броя, че съм взел осем лири, гледам на тефтера си, че за да я изкарам, съм дал повече от дванадесет, а за втората — ето плащам десет и пол и земам осем, което е очевидна загуба, като съм принуден еще да правя от себе си разноски и за доставяние на разни потребни книги за редакцията. От друга страна, 40-те ми лири дълг пораснаха на 60 лири и утеснението дойде на върхът си.

Не остава прочее освен да видим какъв край може да земе при тези несгодни за мене, както и за читалището, обстоятелства.

Ако читалището не може да ми брои или да мя улесни чрез поеманието на дългът ми срещу буквите, необходимо нужно е да мя уволни от дадената дума за буквите да мога поне тъй чрез продаването на други да присрещна дългът, за който съм в утеснение, а след това да ма уволни и от дадената ми реч за наемът на читалищната печатница, както и от редакцията, за да мога чрез други някои комбинации да си търся хал на главата.

Ако читалищното настоятелство не иска да иде дотам и желае и на мене да помогне, и то да ся ползува, аз не вече като притежател, но като член на читалището предлагам да приеме читалището дългът ми срещу новите букви и даже срещу всичко, що има в печатницата ми, или само срещу новите букви — и гръцките, и френцките, а еще повече, когато длъжниците ми склоняват на почтен подпис и подир два, три месеца да ся издължат.

Дългът ми, належащ на външни, възлиза на тоз час:
40 лири под лихва на Ахмед Ефенди;
20 лири на одабашийт;
7 3/4 лири на епитропите от Синайский;
10 лири на един бакалин;
25 лири на работници разни.

(102 3/4)

Ако ся пресметне на най-умряла цена, имуществото на

[illegible] най-малко 200 лири, но аз искам да ся отърва от залиси, за да мога да ся предам свободно на занятията си. Ако прочее не е възможно читалищното настоятелство да направи нещо за това, нека днес еще мя освободи от дадените нему задължения, за да мога да ся разположа, както вече мога, защото не мога да продължавам ни минута под таквоз положение и работите ми ще дойдат вече в непоправимо разстройство.

Длъжниците ми са намерили человек, който да поеме всичко срещу длъгът ми, и мя принуждават, затова и не мога да отложа. Жал ми е само, че други ще ся възкористят от положението ми, а желаях да можеше читалището да ся възползува. Но ако му е невъзможно, нека поне мя освободи от дадените условия, за да не ся разсипя съвършено. Очакувам отговорът Ви днес еще.

Вашийт
П. Р. Славейков

3 януар. 1872
Фенер

151

Цариград, 14 ноември 1872

До почитаемото настоятелство
на Българското читалище в Цариград.

При всичките усилия, които полагах, за да не досаждам на почитаемото настоятелство в това време, когато го зная, че и то страда от онази болест, която мъчи и мене, и толкоз души на света, не можех да остискам и принуден съм в утеснението си да утесня и него или с удалечението си да отърва и него от досаждения.

Първата книжка зле-добре излезе, и от втората вече две коли са наредени, а ни една не е печатана, а пък е 14-й днес на ноември. Не е печатана, защото на печатаря не е доплатено за печатанието на първата книжка.

Читалището горе-долу и с голяма скудност, кажи, че

ми плати за първата книжка, които обаче не достигат да ся кара втората. И аз, известно е, нямам туй улеснение, ни нея да карам, нито моя работа да видя и да ся ползувам нещо от печатницата, с каквото намерение ся натоварих с нея. Аз мислях да намеря туй улеснение в продаването на буквите си и затуй бях предложил или буквите на Найденова, ако останеха в читалището, аз да продам моите навън, или ако той земе своите, да земе читалището моите и тъй да ся улесня и да си карам и моята, и читалищната работа; но ето че не излязва тъй по причина, че ся срещат две голотии — една моя и една читалищна. — Сега едно от двете — или читалището трябва да мя уволни от задълженията, защото инак е невъзможно, ножът е опрял до кокала. Умолявам прочее най-убедително почитаемото настоятелство да види що може да свърши и час понапред да ми даде последний отговор, за да видя що мога да правя — аз зная, че читалището, ако беше в положение, не щеше да е това тъй; но ако то не е и не може какгоде да устрои тази работа, как ще мога аз, който съм убит съвършено?

Ако читалището можеше да ми плати всичката стойност на словата, то щеше да направи едно благодеяние, защото щеше да ми даде улеснение да си започена работа и да не тегля тъй нечуено, но като не може да направи това, то ще може поне малко улеснение да ми направи, ако устрои тъй, щото 15 лири поне да ми даде, да запълня необходимите си нужди, за да мога да почакам и неговото улеснение, което не ще ся забави. Без това аз ще ся принудя днес еще да пристъпя на друга продажба за доставяние на това необходимо за одържанието ми количество. — Става месец, как съм дигнат за пет лири, от които две съм дал, а за трите — три дни не излязвам на свят и не мога и работата си да гледам. А колко други таквиз дреболии са ся наготвили да постъпят тъй, ако днес горе-долу не ги позадоволя за до второ улеснение. Два месеца и половина, как съм излязъл, и от нищо като няма да излезе ни една пара, дошло е до нестърпявание, за това съм и принуден да ся отнеса писмено до цялото настоятелство с просба за извинение на досаждението ми.

П. Р. Славейков

Фенер (Цариград), 14 ноември 1872

ДО ИВАН СЛАВЕЙКОВ — ЦАРИГРАД

152

Стара Загора, 9 февруари 1876

Иване!

В Одрин писмо не приех, тука приех писмото Ви вчера. Жално ми е за случката с вуйка Ви, но по-жално еще за положението, в което еще ся намира домът ни и което е скърбно и досадно от разни страни. Но бъди великодушен, защото, ако би ти бил в мое положение, с туй малодушие що би станал. Ти никога не си узнал или не си искал да узнаеш, а си позволявал да съдиш, от което си гледал наяве, както и другите, и ся безпокоиш. Ще дойде час, ако бъдеш жив, и ще видиш някога, каквото тя е учудвало и учудва днес, в странното това поведение, но за него днес не е. Ти имай разположението за три месеца еще по три лири да ми подпомогнеш да присрещна домашните разноски и аз съм в последните усилия да изпълня желанието Ви, което е и мое.

От Кърклисия изпратих остатъка на превода за Никола, и статията за «Ден». Ще кажете на Христа, че според работите тука аз не мога освен сегиз-тогиз да пописвам, но редовно и задължително не мога. Работа доста тука в училището, а и инак имам доста поръчки.

Писахме днес оттук за г-на Дагорова за другар мой, защото инак не излязват разноските. Слязох в училището и сме засега в една стая с г. Папучева и Дончо. При първо благовремие ще видя да снема домашните тука, но ако не даде времето по-напред, то по Великден ще ида сам. А сега в сряда ще им пратя жито и вино и ако мога и една лира.

Набързо и това сега, че време ми не остава.

Отец ти П. Р. Славейков

9-й февруари 1876, Ески-Загра

153

Стара Загора, 6 март 1876

Иване!

Отговарям на последното ти писмо, на което само мога донейде спокойно да отговоря. Ви никога не рачихте да разберете от положението ми и препълнихте душата ми с огорчения, които аз бях принуден да търпя, не за това, за което си позволяваш даже да ме ругаеш, но за онова, което ти ся втълпило в умът, че съм лишен от него. Но хак ми е да тегля, защото при всичките сгодни случаи не постъпих, както ся стоеше и да ми е мирна главата, а изложих себе си на всичко, за да дам право на всички да мя злословят, дори и на синовете си, да мя обиждат тъй безобразно.

Ви ся косите, та убивате и мене, и себе си за поведението ми, което нарушава чопорните форми на външното приличие (което съставя най-безнравственото ипокритство), а не обръщате никак внимание на това, което действително оскърбява и каля нравственото чувство. Според тебе излезва, че е честит онзи, който умее да крие безчестието си и го приима! Но ти не познаваш светът и вместо да го поправиш, притуряш дърва и катран в мъките, в които аз горя, и често ме правиш да ида в отрицателно положение спрямо решението, [на] което с голямо усилие на сърцето съм пристанал самоволно. Престани да ми досаждаш и да мя раздражаваш, за да не произведеш противното, от което желаеш. Остави да ся забрави онова, което не можеш поправи и което не можеш възвърна. Помогни ми, ако можеш, мълком да утвърдя стопите си в намерението си. Не можеш ли, не мя убивай.

Аз бях сторил не само да ти не отговоря на безсмислените ти досаждания, но и никога за нищо да ти не пиша, но пустото ми сърце, главната причина на всичките ми бедствия, ми не даде да бъда толко строг против син, толкоз жесток. Отговарям ти прочее това и толкоз, и веднаж завинаги по този предмет. Прати ми писмото на Ковачева, прати, ако можеш, на братята си пари, ако ли не, нека търпят и те последствията на тези обстоятелства, които са вързлили и мене в този юдол плачевен.

В Страстната неделя ще замина за Трявна.
Не мога вече да продължавам

П. Р. Славейков

6-й марта 1876

154

Стара Загора, 31 март 1876

(Скъсано) в никое друго отношение не мисля да имам противници, нито пък сумнение за нещо и от някого. Както и да е, като възлагам на бога надежда и като вземам възможните предосторожности, аз тръгвам днес за Трявна. При все това не мога да Ви не бележа за това, като Ви кажа, че в Търново няма да ходя, но ако би да ма сполети някакво нещастие от това, на което аз не отдавам никаква важност, прави което знаеш и което можеш с братията си и с майка си, предстой да ми приберещ книгите на едно място и ако намериш ръкописите ми, в което можеш, продължавай ги, това е всичко, що има да ти поръчам.

Аз хванах тука къща и отивам да прибера домашните, но е твърде възможно по някои причини в отношение на сестра Ви да не слязат сега с мене и да остане за през ваканцията да ги прибера. Или с тях, или без тях, аз мисля в понеделник на Томината неделя да тръгна от Трявна назад пак за в Ески-Загра,затуй и писма ако ми пишеш, приключвай ги или до г-на Славя Тошооглу, или до Хаджи-Господина Славов, не им говори за това, що ти съобщавам нищо в писмата, и не го прави таватур, защото го считам за маловажно нещо и не друго освен някоя калугерска интрижка. Има някои, които ся боят да им не розстроя плановете за Търновската епархия. «Бог с ними», мене сега не ми е до това и нито искам да ги зная, нито да им ся меся, да правят каквото щат. (скъсано) историята съм еще назад. Ако не намеря човек до 15 априлия, ще я пратя с пощата. С картините, то ще стане колкото Манчовото Земеописание. Според работата

си тука аз не ще мога еще до два и три месеца да предприема нищо ни за Ковачева, нето пък за сборника на Славянский благотворителний комитет в Москва. А имам много работа по званието си и частно пък моя по занятията си. Имай грижата да ми извадиш из турската история. . . онова, що има за българската история при завоеванието и после, и да ми го изпратиш до 40—50 дена най-дълго, защото ми е необходимо.

Приключам ти едно писмо от г-на Хранова, нещо от автобиографията си аз ще му пратя, но ако има у тебе мой портрет, от онези, що са с тебе, престой да извадиш от него някой извод, по-голям, и да му пратиш. Такъв извод ще е нужен и мене по-после, защото мисля да го приложа и на стихотворенията литографиран, затуй гледай да бъде верен; ако нямаш от този портрет някой, пиши ми да търся да ти пратя, но само профилът ми да снемеш.

Поздравявам те и съм

твоят П. Р. Славейков

31 марта 1876, Стара Загра

155

Стара Загора, 25 април 1876

Иване!

Живо-здраво ся завърнах от Трявна миналата неделя, но късно, тъй что не сварих пощата да ти пиша и сега даже от много работа аз нямах време да Ви пиша, но за да се не безпокоите по причина на последнето ми до Вас писмо, пиша Ви вкратко това. Аз пробивах в Трявна от четвъртък на Страстната неделя до събота на Томината неделя, т. е. 17 дена, и минахме празниците благоприятно, доколкото може да бъде то в една челяд тъй разрознена като нашата сега засега. На мене, който съм станал към всичко равнодушен и който мога да ся утешавам с това, че разрознението ни не е от друго, а от приготвяние за бъдущето на всякого, беше и мъчно, и не,

но на майка Ви, ако и да не подума нищо, усещах, че засеняваха минутите на увеселенията ни мрачните мисли на отсъствието Ваше и на братията Ви. Първото Ви писмо ни намери в Трявна и то с известието Ви за здравието Ваше же и на братията Ви доволно облекчи майка Ви, която при все това е и доволно стоик.

След дълги размишления и съображения, за да ся преместим ли в Загра или не, при получването и на вашето писмо, в което изказвахте първото си мнение, решихме да оставим това за през голямата ваканция, по много и разни причини, а най-вече по неумолимата онази необходимост за настаняването на сестра Ви, което с преселването ни на Загра естествено са отсрочва еще за време, когато при оставането в Трявна има по-благонадеждност. Като взехме обаче пред вид, че а к о и до голямата ваканция и през ней не сполучим да устроим, ще се решим да ся преселим, че каквото даде господ — бъдущето е неизвестно никому.

Другите ти две писма получих в Загра, като си додох, и за шаякът, който стои, писах да го пратят, но кога ще мога да Ви го пратя, не зная. Книгите Ви накарах Донка да ги прерови и тефтерът с песните, и онзи с надписите намерих, намерих и еще някои записки на тетради но разпокъсани и съдрани, та не зная там ли, или на Враца е станало това. Аз сега съм занят и не съм работил над тях, но като ги попрегледах, намерих доста интересни работи. За паметниците при едно по-охолно време, и твоите, и мои колкото има, ще ги снема, да ти ги пратя, защото там, дето си, ти по́ имаш улеснение да си обясниш някои и други. Парите чрез братия Хаджи Вълчеви три лири за всяка ти ся приеха и изпратиха. Домашните ни всички са живо и здраво, както и аз шиндилик. Тука, както и в село, няма нищо освен празни слухове от неравенството на положението, надея ся обаче да нямаме важни безпокойствия.

С надежда повтором да Ви пиша по-дължко и по-обстоятелно, засега свършам с поздравления.

Отец ти П. Р. Славейков

25 април 1876, Ески-Загра

156

Стара Загора, 9 май 1876

Иване!

Миналата неделя не ти писах, по-преднята неделя ти явих, че ся върнах в Загра сам, причините ти явих донейде, но главна причина е, че не е време за местяние. Аз пробавих неделя повече в село, дано някак ми прилегне да снема домашните в Загра, но бях принуден да ся върна сам и да оставя за през голямата ваканция. Има три недели аз само едно писмо получих първата неделя и сколасах да им пратих два товара брашно, от тогази нито е дошел, нито отишел някой към село. Чуват се смущения по Габрово, но нямали са никакви печални следствия; освен дето са са спрели хората на едно място и никой наникъде не може да излезе. Страшно са вижда да няма нищо тамо, дето има царски аскер, от башибозуците обаче има голям страх и голям зулумат. В Трявна има царски аскер и в това съм малко спокоен. Писах през Габрово, а и говорил бях с дяда и Тотя да слязат в Търново с децата. Не знам дали са отишли, навсякъде наистина има безпокойствия и страхове, но всякога градовете са по-безопасни. Смущения някои са чуват да са станали и къде Ряховица, но са запредварени и както ся виждат работите къде нас, сочат на уталожване и надея са скоро да са въдвори тишината. При първи слухове аз исках да са върна в Трявна, но не ми са позволи. С първо потихнование ще гледам какви мерки могат да са земат, за да са приберем на едно място, но сега е еще невъзможно и не от друго, колкото от потерите, които, казуват, пъкат по Балкана. Георги, свяко ти, на Дончо баща му, е тука, докарал бе коние на аскеря, и стои някой ден, не може да си иде. За утре са тъкми уж и иска да му дадат аскер, за да мине през Балкана, ако му дадат, обещава ми са да мине през Трявна и да предстои за домашните да слязат в Търново, ако не са слезли и ако искат. — Това зная и това мога засега да ти съобщя, надея се обаче да са намерваме вече в безопасност.

Отец ти П. Р. Славейков

9 май 876, Стара Загора

157

Стара Загора, 1 август 1876

Любезний ми Иване,

На 11 миналого свършихме изпитанията в неделя и през тази седмица имаше да станат две-три заседания от общината и настоятелството за настанение на учители, които им ся свършваше времето, подир което аз ся приготвях да замина за Трявна, но не било тъй предопределено.

На 14 миналого в сряда, часът по 8 1/2, дохождат на къщата две заптиета и мя дигат за конака. Каймакаминът ся задоволи да мя попита: «Ти ли си Славейков?» — и на отговорът ми: «Да», даде белег на заптиетата, които мя отведоха и мя затвориха за пръв път в една одая, дето затварят задържаните за дълг мюлтезими, колко да е по-разветрива и чиста. Но дали защото имах злочестината да бъда облечен чисто в бели дрехи, таквиз като на каймакамина и като на никого другиго в Загра, или защото имах безумието от затвора да изляза от задуха пред вратата на одаята и да седна на място, отдето ся видело, без да зная аз, де пиянствували каймакаминът и юзбашият, или от любосумнителност някоя, да не дойдат встревожените от затварянието ми граждане да мя измъкнат от затвора, часът по един и пол вечерта дойдоха, та мя извадиха от тази одая и мя вързиха в найлошата тъмница при катилите, една стая от 10 педи нашир и 12 надлъж, дето имаше 18 души други затворници, толкоз тясно, толкоз душно и толкоз смрадно, щото при всичкото си равнодушие аз ся уплаших да ми не падне дамла и да не баялдисам. И тъй, без да мигна цяла нощ, прав от досадните онези животни, които пъкаха като рой; на утринта рано след като разменихме няколко думи с юзбашията не толкоз вежливи, мене мя оковаха в белекчета с друг един ески-загарченин и придружен през градът със седем заптиета, в бричка, та по сухо през селата в събота по пладне стигнахме в Одрин. Благодарение на моята досетливост аз сполучих, щом слязох от бричката, да мя викат на истиндак, също в неделя и в понеделник свърших истиндак и мя пуснаха, когато

по примера на други можеше да мя забравят до два и три месеци да мя истиндакуват. Като излязох, аз ся бавих в Одрин цяла неделя, дано сполуча да освободя от одринци някого и особено П. Станчева. Защото всички одринци, познати като българи, знатни и незнатни, всички бяха запрени и наистина пуснаха Карамихалева, Матейча и Апостолакя Чомакова, но Станчева, Хаджи Ганча, Хаджи Стоя, Атанасакя и други оставих ги пак в затвор. В неделя на 25 са качих на железницата и на 26 стигнах в Загра, като бях предизвестил и в Загра и в Трявна за пущанието си и сега в сряда имах писмо от Трявна. Аз тъкмя в сряда да тръгна за Трявна, но тука никак не им ся ще да мя пуснат, даже и от Трявна ми бележат, че не е добре да ся ходи, не от друго, а от качаци, които са попълнили и Балкана и селата. Но аз мисля да ида и да ся върна с домашните, разумява ся, с възможните предпазвания. Тъдез няма засега страх, освен от качаците и тайни по враждебство убийства.

Това засега в знание. Най-голямото зло, което ми стана, е, че излязох от десетина лири в тази оскудност.

С второ ща Ви разправи по-подробно, защото днес окъснях от заседанието за разисквание на бъдущата програма, учители настанихме занапред; училището тъкмим да отворим на 16 августа, взаимните, а класическото на 1-ий септемврия, и пак ще имаме разпус за гроздобер.

Писмото ти, което дошло в четвъртък на изпращанието, получих го, като си дойдох.

Приими поздравленията ми и поднес ги също и на приятели.

Отец Ви П. Р. Славейков

1-ий август 1876, Стара-Загра

158

Трявна, 20 август 1876

Възлюбленний ми Иване!

От последнето си подир завръщанието ми из Одрин аз не съм Ви писал, а не съм приемал от Вас освен онова,

което преди да тръгна за Одрин сте ми пратили и което при пристигането си в Загра получих.

Днес ти пиша от Трявна, за да ти явя, че сме живо и здраво всички и ся тъкмим да слезем вседомовно в Загра, но може да приседим в Трявна еще до 7—8 дена, защото ся вижда за нужно да сляза сам до Търново за някои разправии на дядо Ви със снаха му. Ако не слеза в Търново днес или утре, може през другата неделя поранко да тръгнем за Загра и тамо ще чакам за отговорът Ви на някои работи, които ще Ви наръчам. А в Трявна Ви ще отговорите на свяка си Тотя и на кръстника си Христа Кънчева за питанията и предложенията, които Ви правят чрез мене днес.

Свяко Ви пита и иска отговор не е ли някак възможно да ся настани Димо негов в Роберт колеж, без да плаща нищо, защото иска да каже, че не му е възможно да го поддържи на собствено иждивение, а кръстник Ви предлага да плаща наполвен за сина си Кънча, ако е възможно да ся приеме. За роднински хатър Ви сте задължени да им отговорите прямо. При всичко, че аз съм доста бели от таквизи задължения претеглил, но пак Ви препоръчвам колкото за това да ся постараете, ако е възможно, дано би да ся сполучи някак, ако не в благодеяние на казаните лица, а то на роднината ни, защото знаеш, че при другите места Трявна е оскудна от учени мъже и особено от по-богатички, които могат да ся заседят в селото и да го ползуват. Аз вярвам, че ти чувствуваш и длъжността, която ни налага родното ни място и стойността на таквизи благодеяния, ако ни е отръки да ги направим, без да гледаме на непризнателността на света и на хората.

Подир това аз ще искам от Вас отговор, да ся научите можем ли в Минасияновата печатница печата едно малко годишно календарче, по-малко от ланското, и до коя цена или при Найденова, поговори за туй с Донкова, защото друг работник не може го скопоса. Аз ся надея да останат от него 1000—2000 гроша, ако печатаме до 5000 екземпляра. Освен туй добре е за мене да не оставам съвършено безвестен на публиката и да не пресяквам редовното издание на тези годишни издания, които в един случай могат да бъдат прибитъчни. Питай само и ся научи наверно доколко може да ни стъпи. Никола беше ми предложил, но после не ся обади, аз имам нещо готово

и за скоро мога го приготви, няма зарар, ако би да остане и по-късно, докъде ноември, стига да ся предизвести през вестниците, че ще издам календарче, ний си имаме мющериите. Разговори ся за това и с Говедарова, аз бях му писал нещо за това. Чувам, че Никола Т. бил в Търново, аз ще се видя с него, понеже ся реши вече, и подир един час ще тръгна за Търново.

Писал си на свяка си да даде малко пари в къщи, за сега не е нужно и не е дал, но ако след пристигането ни в Загра ся покаже някоя нужда, писа ща Ви, но дано не стане нужно. За Димитрова щях да Ви пиша нещо, понеже мисля да ся е завърнал в Цариград, но то мя би отвлякло много далеко, а конът вече мя чака. Другарят му ся някак обиде от мене, но има от другарите му пак, които останаха благородни, и аз постоянствувам на мнението си, а сега еще повече като прострях пътуванията си повече. Жално ми е само, че не ся случих в Загра, дето можах да им съобщя повечко интересни сведения, в които те не са имали случай да ся загледат, а толкоз повече подир туй ми пътуване.

Приими поздравенията на всички домашни от майка Ви, сестрите и брата Ви, също и от дяда Ви и другите сродни, а също и от нежно любящият отец.

П. Р. Славейков

20 августа 1876, Трявна

ПП. Ако пишеш на братията си, поднес съвкупните ни поздравения и недей забравя да ни съобщиш в Загра сведенията, които би имал от тях за здравието и благоуспеването им.

Истий

159

Стара Загора, 26 септември 1876

Драгий ми Иване!

Главното е, че отрупан от работа, с една страна, и беспокоен еще, от друга, нямал съм време да ви пиша, но не ще ти скрия и това, че и днес еще аз не ся усещам доколкото тряба хладнокръвен от докачението в писмото ви за злочестата, да кажа, среща в Казанлък. Ви сте тъй бързи и наклонни да вярвате всяко зло (изпуснати няколко реда).

Друг път, при по-свободно време и в едно по-добро разположение може би да Ви разправя по-подробно за тази среща, сега ще ся задоволя да ви кажа толкоз, че никак не съм бил в разположение каквото са ви представили и каквото сте си ви въобразили, но ви знайте колко аз съм вспилчив, кога ся касае до мнението на чуждите за наший народ, когато разбера, че то е умишлено криво. Тръгнал от Ески-Загра в ядовито разположение, аз добих в пътя силно сътресение при срещата на 20—30 жени, деца из Ново село, които отиваха в Загра да просят. В пътът имах злокобни разправи с бричкаджията и вечерта слязох в Казанлък на турский хан, дето нови сцени възвълнуваха душата ми. Аз ся срещнах с речените часът подир 3-те, но крайно раздражен от случките през деня, имах же злочестината да бъда изново възволнуван от разговорите на приятеля ви, който при всичката си европейска образованост и вежливост си позволи да ся изрази не само неблагоприятно, но и твърде унизително за състоянието на народа ни въобще, това мя извади из търпение и за да оборя неверните им и несправедливи заключения, аз почнах малко круто оттамо, че те нищо не са узнали и че не могат да кажат, че знаят състоянието на този народ и неговите злострадания. Аз им говорих с жар и тъй както те, вярвам, не ся имали случай да чуят от други възражения, резки наистина, но праведни, това е негли дало повод да си предположат това, което са си предположили, после има и друго, аз говорях по руски, разумява ся не толкоз правилно, а после забележих, че и приятелят ви слабо разбира руските или моите руски, които са повече славенски, и ги разбират руските книжовни хора, но не и тези, които знаят практично само руский язик. Аз исках да докажа на господство му как са говорили турците на българите за него и как го знаят българите, а не аз, но това било докачение за неговото честолюбие, право казва пословицата «Пази Боже от криво разбирание», но в това аз не съм крив. Г-н Скайлер може да има за себе си мнение повисоко, но то не ще каже, че турците не са имали интерес да го намалят в очите на българите по известни причини и аз мисля, че не съм направил някое престъпление, ако съм дерзнал да му съобщя това, нито ся сматрям и за повинен, ако той не мя е разбрал. Жално наистина, но то не е причина да унижавам и аз сам себе си, ако той на неразбирание е основал ниско мнение за мене. Освен туй, имаше и други причини, за които аз няма да ти разправям, но ще ти кажа, че другарят му не само не остана на същото с него мнение за мене, но и благоволи на сутринта да ми поблагодари за това, що бе чул и узнал от мене и което не скри да каже, че не е чул от други, а той бе препоръчен до мене, ако и княз, а не аз нему. Може би и това да е подействувало неблагоприятно на Ваший приятел. Нищо!

Мене особено мя доядя на Вашият баба, Димитров, който, омазан някак у големи хора, иска да продава чалъм на джентлимен и да гледа на народа си през призмата на англичанските и американски зърцала, което е непростително на един българин, който тряба да ся постарае с приличните на положението му деликатности да даде на хората, които придружава да разберат по-добре правото и истинното положение на народа му и неговите качества и недостатки, които са следствие на неговът бит и живот, а не да заема техните, по предубеждения съставени, мнения и да ги примляскува, за да любоугодствува пред тях и да ся кордисва пред своите, че без малко и той е англичанин и американец, това слабост у млад человек, който иска да каже, че обича народа си и служи на интересите му. Но знай ли барем Димитров, че е българин? Знай ли какво е български народ и че да служи за интересите на тоз народ както изискува произхождението му, а не временното му положение? Впрочем всякой има своите особени възрения на работите и особени маниери в изпълнението на своите длъжности, като не е мое да бъда

любоугодлив и раболепен, аз не мога да осъждам други защо не са като мене, когато аз не съм като тях.

Но да свърша за това, за което ми е досадно и да говоря.

Аз нещо пиша в този дух, в който ми искате, и то по повод на изложението на г-на Биринга, който дава твърде погрешени и пристрастни сведения за бунтовните движения в България. То, като ново и неизвестно досега, ще е и твърде любопитно, но и доволно пространно, а пък аз от другите си занимания малко време имам да работя само над него и затуй не мога да го свърша скоро. Надея ся обаче през тази неделя да е готово и в сряда може да ви пратя част от него и другото в неделя, и то в разни писма и чрез разни лица. Аз мисля, че ще бъде добре да ся преведе на английски или да ся направят извлечения и да ся обнародват, защото съдържава много нови любопитни работи не само за миналото, но от 40 години до днес един очерк на течението на работите.

Майка ви, сестрите ти Донка и Пенка, и Пенчо са добре в здравието си и тя поздравяват. Дядо ти вчера мина за Узунджово, поздравява тя и той. Всички са добре с изключение на мене, който не отивам никак добре, за причини, които, доде съм жив, може да не узнаеш. Моли бога да ми даде търпение, инак аз съм изгубен.

Отец ти П. Р. Славейков

26 септември 1876, Ески-Загра

160

Стара Загора, 5 декември 1876

Драгий ми Иване!

Не ви съм писал и отговорил почти два месеца и повече, тамам когато бях Ви са обещал и работях възражението г-ну Бярингу и календарът за Никола, на туй отгоре Вашето писмо и подобни нему в друго отношение заявения дойдоха, та мя поразиха тъй нечакано, щото при

нравствените страдания аз залинях и заболях и телесно и повече от месец като страдах, и до този час, кажи, малко съм ся поправил, и то едва с чести отсъствия аз мога да следувам учителската си длъжност в училището, а за друго мя няма вече. Преди месец нещо, когато взех телесно да ся усещам по-добре в здравието си, аз ви теглих една полица от три лири, за които щях да ти пиша да приберещ от Никола Тодоров, на когото щях да изпратя започенатийт материал от календаря за тази година. Но ето четири нощи аз всякой ден стоя по час, по два над книгата с перото и ни една дума не мога да сглобя с друга и да излезе нещо свястно и за пред хората нито по календаря, нито по възражението, нито по друго някое какво да е книжовно занимание. Аз забравих всичко и съвършено, колкото и нечакано затъпях, като станах равнодушен към всичко и нищо не мя интересува и нищо не възбужда в мене страст и рвение към труд, който досега беше единствената ми разтуха. Аз са въздържах да ти не пиша, за да ти не съобща туй печално известие, което зная, че ще тя наскърби твърде много, защото е само по себе скрьбно, а еще повече по причините, на които мога да го отдам. Аз ся силя колкото мога да преодолея това нещастие, което мя сполетя, но с жалост забеляжвам, че не ще мога да устоя, защото причините, вместо да ся отмахват — напротив, от ден на ден ся умножават и заплашват самото ми съществувание. Аз направих всичко, що можах да направя, и като нищо не подействува за отмахване на злото, за мене видях не остава, освен да сведа врат пред неумолимата съдбина и да свърша, както не желаях. Видя веке, че за мене друго спасение не остава, освен силом да прекратя едно съществувание несносно или, оставен на волята на съдбата, да угасна, стопяван като свещ, изложена на вятъра, което виждам не ще бъде далеч.

Признавам, че аз съм заслужил някои порицания и може би сам съм си навеял на глава нещастието, което мя измъчва, но едно велокодушно опрощение и по-благородно и снизходителното към мене обхождание можеше да мя утварди в изпълнението на длъжностите ми, но ето че това мя не слети и то ще мя погуби. Ожесточението на майка ви противу мене, ожесточение вече безуместно и което няма никакъв резон подир прибирането ни, мя убива и толкоз повече, че то подновява незарастели рани и мя туря в таквоз безизходно положение, щото съм съ-

вършено отчаян, след като видях, че нищо не помага. (Ако) не биде безпомощната ви сестра, аз бих решил тази разпря съвсем по друг начин и дал бих край на едно състояние невиносимо, но за нея аз съм принуден да гълтам мълком отровните горести, което обаче действува, от друга страна, твърде гибелно на мене, като мя повали освен в нравствени ето вече и в телесни страдания, но това, вместо да укроти злобната жестокост, еще повече я раздражава, тъй що аз съм изложен всякой ден, ама всякой ден, на озлоблени и жестоки порицания, които са мя смаяли и привели в едно изнурение умствено и телесно, което прокоби лоши сетнини. Аз вече не съм за нищо, нити ми ся работи, нити мога да работя; но стоя и чакам като диване какъв край ще вземе туй натянуто състояние, и не предвиждам друго освен смърт или полуда, която ми е и от смърт по-лоша. Нищо не помогна, за да дам на клетата жена да разбере опасните следствия на поведението ѝ. Непосрещанието на мислите и понятията ни във взглядовете ни на света, неравенството на характерите ни и най-вече безразсъдната нейна мстителност, нестърпимите ѝ досаждания, продължавани едноман, отнемат у мене всяка надежда за поправление на състоянието ми и пред видът само на една неминуема катастрофа на домът ни аз ся видях принуден да прекъсна мълчанието си към Вас и да Ви наскърбя чувствително със съобщението на това ми грозно, безизходно и отчаянно положение. Какво ще бъде занапред, не зная, ни за в най-скоро време, а не за по-надълго, зная само, че не ще да бъде на добро. От всичко най-много мя съсипва туй нечакано отвеждъж омръзнување към книжевни занятия, което беше за мене досега единствена разтуха и белег на живот. Стрясна мя много особено видимото затъпение, дето не мога ни два реда связни да напиша, колкото и да ся мъча, и от ден на ден залиняването и залошаването ми телесно, недоволен от всичко и към всичко мрачен, излязвам от себе си, изложен на ежедневни мърморания, а положението на сестра Ви, която ся топи пред видът на нашите непри/ми/-рими раздори, мя прави да ся късам толкоз повече и да ускорява еще повече съвършеното ми разстройство. Досега аз ся лъжах с уморяването от глъчки и с преставането им, по-малка надежда ми е останало вече и на това, защото ся виждат, че ще бъдат безкрайни. С една реч, заяли сме ся и както ся види, ще си изядем главите, но

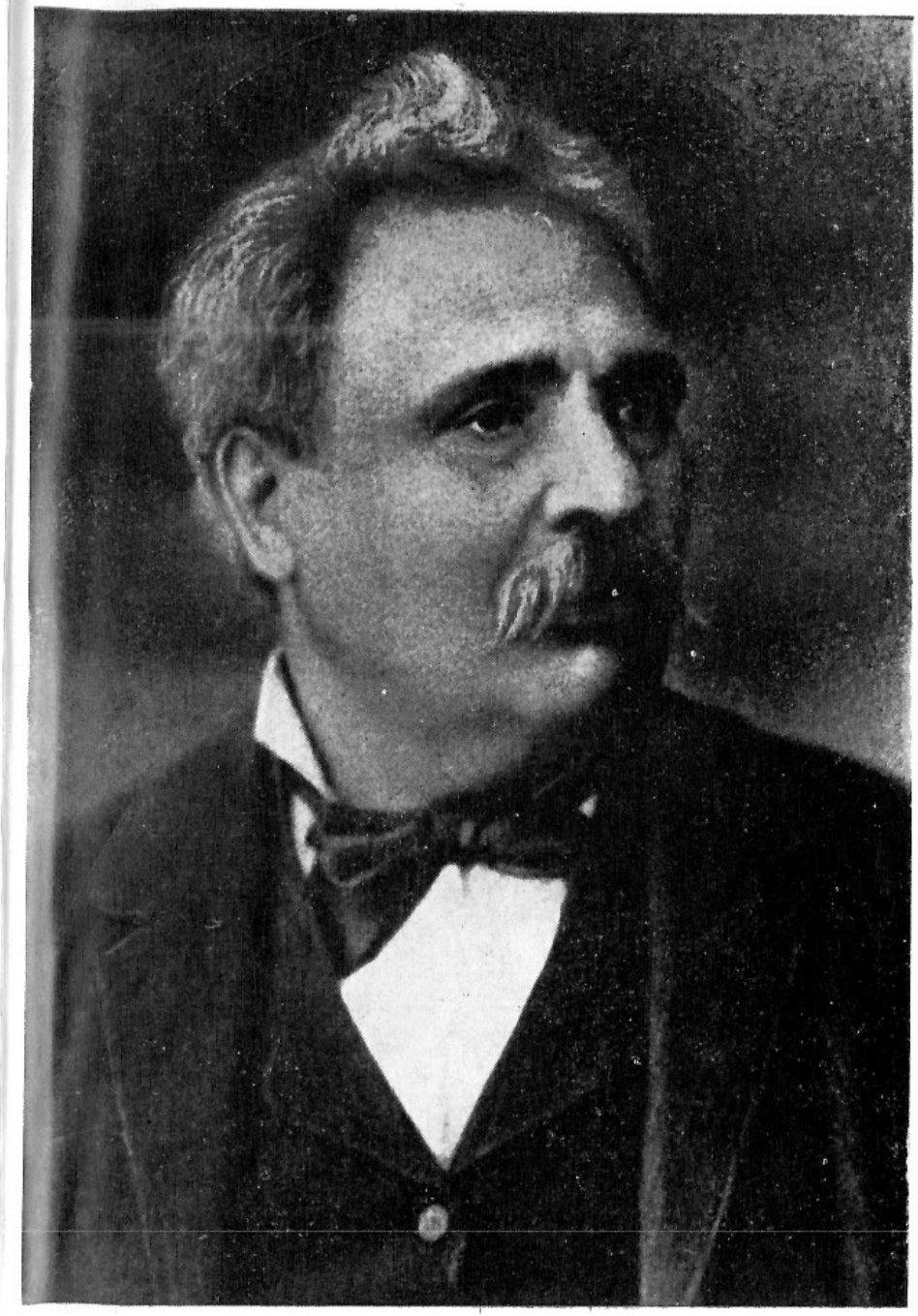

П. Р. Славейков

Драган Цанков

Пенка Славейкова

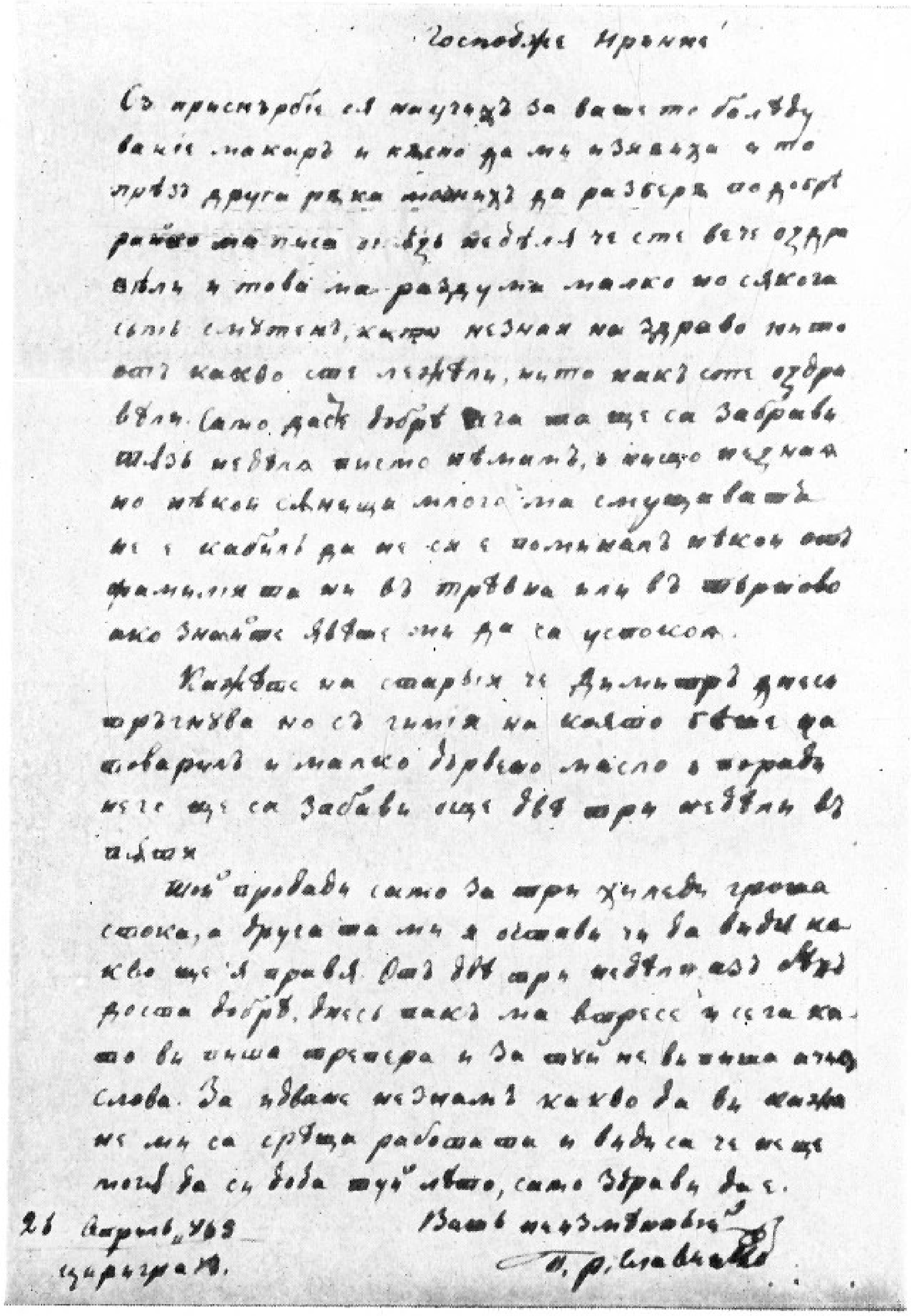

Госпожъ Ирини!

Съ прискърбие са научихъ за вашѣте болѣдувание макаръ и късно да ми извѣстихте, то презъ друга ръка можихъ да разберъ по добрѣ. [illegible] ма писа тизъ недѣля че сте вече оздравели и това ма-раздуми малко но сякога съмъ смутенъ, като незная на здраво нито отъ какво сте лежали, нито какъ сте оздравели. Само да сѫ добрѣ тога ма ще са забрави. Тазъ недѣля писмо немамъ, и нещо незная но нѣкои сънища много ма смущаватъ не е казилъ да не си е поминалъ нѣкой отъ фамилията ни въ Трѣвна или въ Търново ако знаете явѣте ми да са успокоя.

Казвате ми старьия че Димитръ днесь тръгнува но съ гимия на която бѣше да товаримъ и малко дървено масло е поради него ще са забави още два три недѣли въ пътя.

Той продаде само за три хиляди гроша стока, а другата ми я остави че да видя какво ще я правя. Отъ два три недѣли азъ бѣхъ доста добрѣ. Днесь пакъ ма възреса и сега като ви пиша треперя и за това не ви пиша още слова. За нѣвакъ незнамъ какво да ви кажа не ми са срѣща работата и види са че още могъ да си бода тъй лѣто, само здрави да с.

21 Априлъ 1863
Цариградъ.

Вашъ неизмѣнний
П. Р. Славейковъ

Факсимиле на писмо до съпругата му Ирина

Петко Каравелов

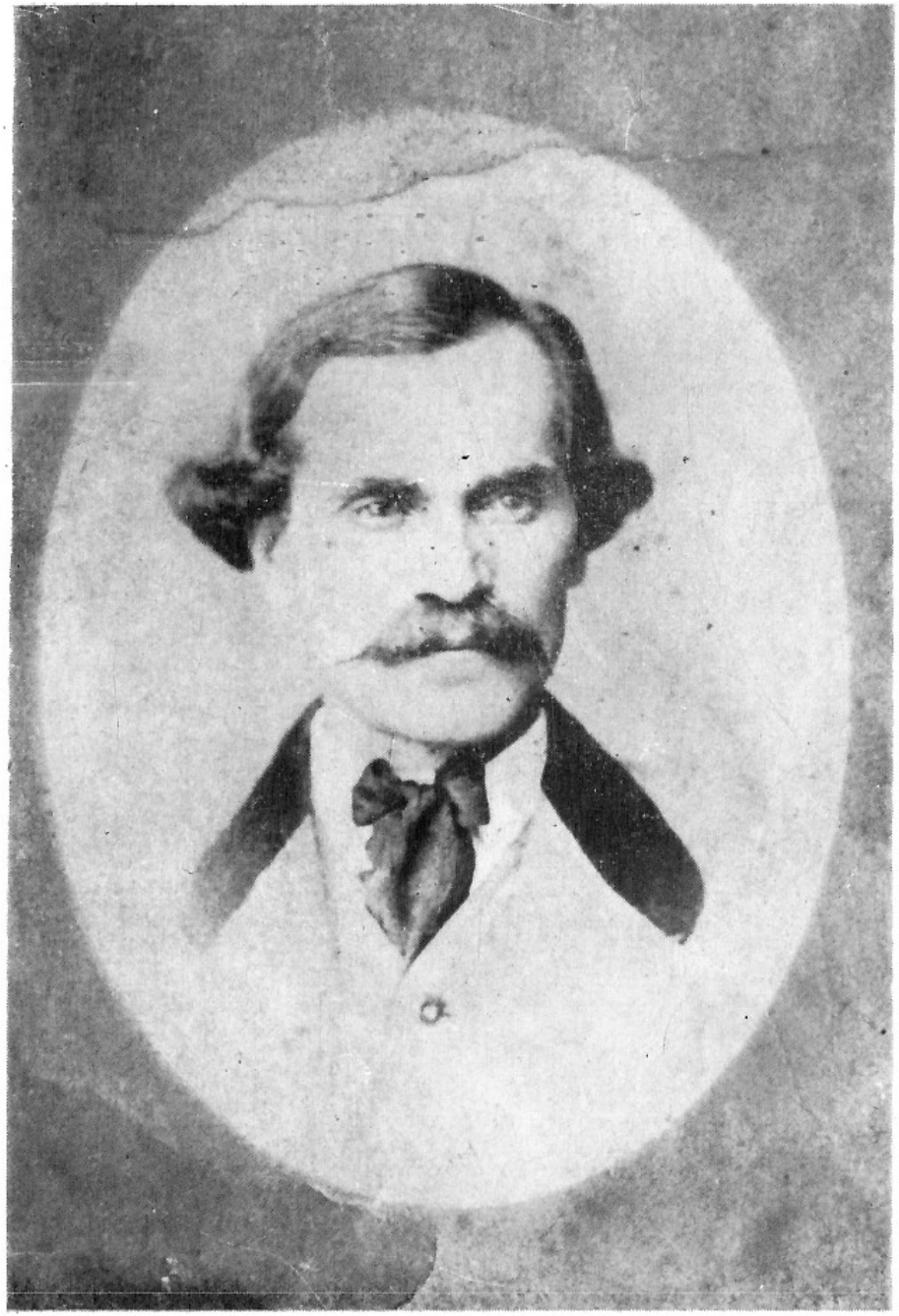

Цвятко Недев Самарджиев, учител в Габрово,
близък приятел на Славейков

Поп Койо Витанов, доверен приятел на Славейков,
свещеник в Трявна

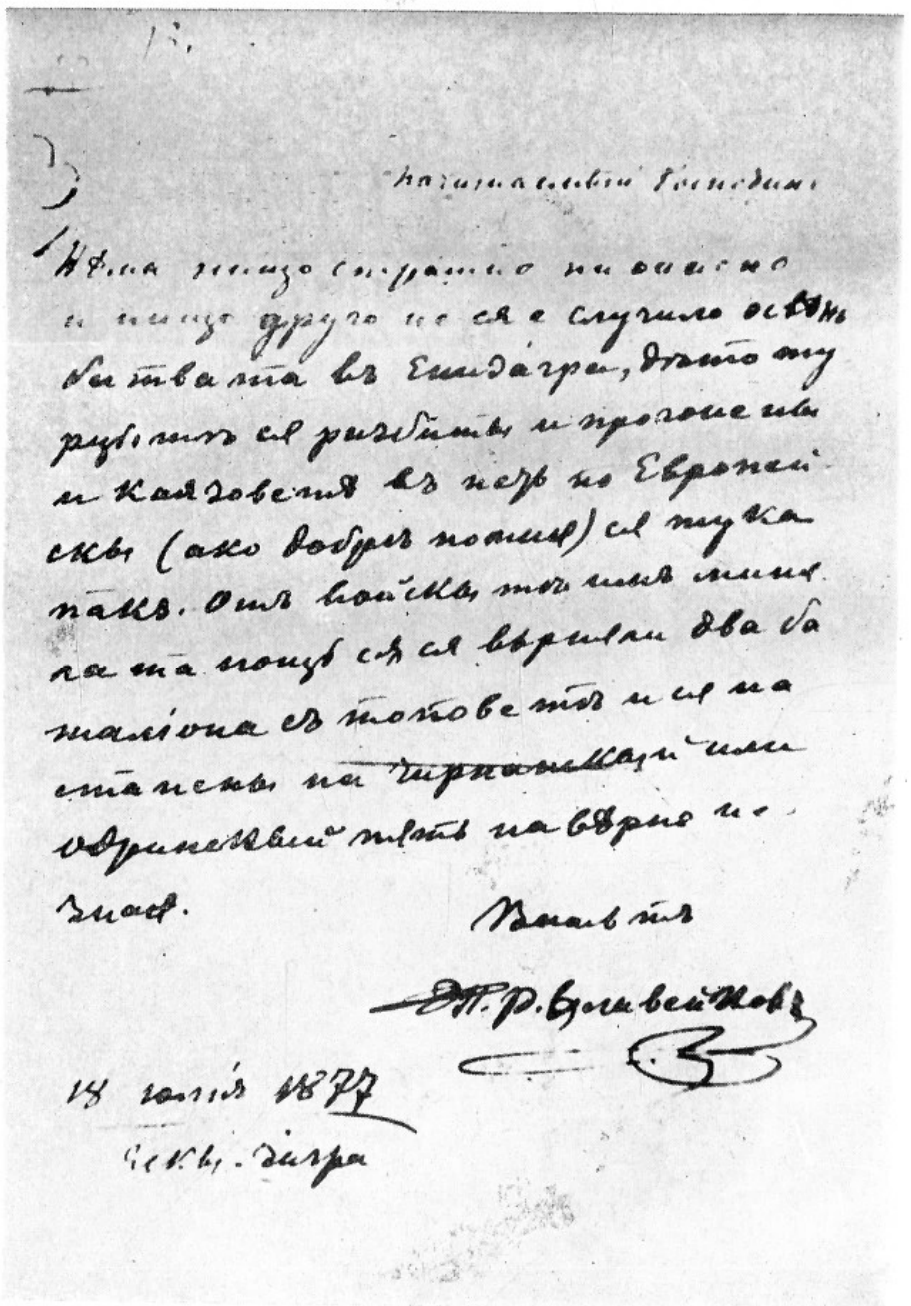

Факсимиле на писмо до Д. Цанков.

тежко за невинните, които ще станат жертва на увредено и непримиримо женско самолюбие, от една страна, и на стъпкано и дълбоко обидено честолюбие, от друга[a] Мисълта, че съм причина на туй нещастие, ако и не по злохарактерност, но жертва на някои обстояния, мя прави да ся отчайвам еще повече, когато гледам, че поколени/е/то ми не умилостивя тиранинът ми. — Аз знам с какво разкъсано сърце Ви давам тези черни известия за домашното ни състояние, което никак не исках, което обаче не мога и да избягна. Дано бог да ти даде търпение да пренесеш по-великодушно тези огорчения от неприятните сведения, които ти давам и които, за да направя, доколкото от мене зависи, по-умерени, аз ще приложа да Ви кажа, и като турям ръка на сърце, за да ти ся закълня пред бога, че доколкото от мене зависи, аз няма да направя нищо недостойно за увеличение на съблазънта пред светът, но покорен на съдбата си, ще нямотствувам и мълком ще сносям, додето вече мога невиносимото това състояние, предаден, доколкото мога и додето мога, за улучшение на състоянието на сестра Ви и на другите деца. Никому ни намек за туй, що ти явявам, моли се само на оногоз, от когото може да ся очаква помощ и който е кадърен да извърши онова, за което человеческата мощ е немощна, и нека ся полъжем за малко, че времето, което е много рани залечило, може и тези да залечи, макар и да не мога да го вярвам това ни най-малко. Аз ще спра тук и ти да унищожиш туй грозно писмо да не предстане някога свидетел на домашните ни неприятствия.

Като не мога да работя нищо за в работа, за да ся намеря уж на работа, аз Ви приписвам няколко произведения от книжевните си занимания през миналото лято, едно, за помен и, друго, за повод да Ви насърча да ся занимавате понякога и Ви в недосужни часове. Пращам Ви и от обещаното възражение това, колкото бях изработил и което не е освен вступление, и само вступление ще ви остане, защото не можих по-нататък да ида, според планът му материалът е готов и може някога да го намерите в ръкописите ми, но сега аз не мога го сглоби, а материалът служи повече за онова, което Ви ми искахте по-напред: за бившите у нас по-напрежни движения. Последне нещо, що съм написал, е една дописка до «Напредък», която ся необнародва и която можете да поискате от Найденова, за да я имате, защото я нямам, а тя е пос-

ледне у мене усилие, за да ся смея през сълзи. Ще ся помъча и опитам през таз неделя дано да изкарам календар я на Никола и ако го свърша, ще му го пратя идущата поща, ако ли не го бъде, ще прощава и той, и светът за календар вече от мене.

Преди 3 недели, или четири, Ви съм писал горното, няма да извадя от него нищо, това само ще Ви приложа, колкото да отнема от скръбта Ви безутешителността. Аз съм днес нравствено [по-добре и то ма утешава, макар че телесно ся усещам по-зле. От няколко дена аз усещам и желание за работа, а донейде и способност, дано господ да ми повърне единствената разтуха — любов и способност да работя, като не ми повърна домашното ми спокойствие.

Д-р Хамлен какво го опява на версия, аз ся надеях да чуя нещо по-свястно от този практичен человек. Ако съдя по него, а донейде и по мене си, аз ще оправдая бълг-/арската/ пословица «Старо дваж телци пасе». Съобщи искрено тази ми забележка г-ну Лонгу и кажи му, че по настроението на духовете днес говорението на г-на Хамлена твърде ухрабно (пагубно) подействува за бъдущето на училището. Някои еще работи, които имах да Ви пиша, както и стихотворения някои, остават за друг път. Аз ся радвам, че мога да Ви пиша има и да Ви поръчам нещо (непопълнено), а засега ще Ви кажа (празно) сестра си (празно) често и разпореди да изпращат една «Зорница». Това е нужно за нея тука. Приключеното изпрати до децата, не забравяй да им приложиш, че аз ся усещам по-добре. Тъй също горе-долу добре са и всички наши.

Отец ти
П. Р. Славейков

5 дек[ември] 1876, Ески-Загра

Стара Загора, 2 януари 1877

Възлюблений ми Иване!

Пиша ти, колкото да не кажеш, че не съм ти писал, и приложи еще, че да изпълня един стар обичай да ти честитя Новата година и наступающият ти дневний празник с всичкото усердие на бащино сърце.

По-ново нещо нямам що да ти кажа; ний вървим, от някое време насам, шерено. . . кога тъй, кога инак, понякога аз усещам и сила, и воля за занятие, но често падам в таквоз униние, което мя плаши. Дано дадеше бог някоя промяна, инак не ще бъде за много. По-голямо усилие да съм в по-добро разположение намервам в децата и особено у Донка, която толкоз бди над мене във всяко отношение. За да ви дам да разумейте как съм разположен, аз ще приложа да ви доставя две стихотворения I-то от вчерашна дата, а II-то от днешна.

I. ТАМ МИ Е СЪРЦЕТО

Ах къде е, ах къде е,
сърце мое клето,
сърце ядно, сърце страдно? —
Ох при мен не е то!
Сърцето ми, сърцето ми,
Тук не е, горкана!
То е тамо, то е тамо,
горе на Балкана. . .
Ах, далеч сте и далеч сте,
дивни ви балкани;
ти, родино свята, мила,
гнездо на аслани.
Ах била си, о, родино,
жилище на доблест,
а сега си ти жилище
на тегла, на горест. . .
Но каквато и да бъдеш
тебе сърце ище.
Ах, мило е, ах, свидно е,
бащино огнище.
Дет' да бъда, как да бъда
на чужбина харно,

ах, не ми е, и не ми е
сърце благодарно.
На поле ли, край море ли,
ви все ми сте мили
о, балкански гори дивни,
хълми и могили!
Много здравие, є сняг покрити
върхове високи,
много здравие вам, о ниски,
долове дълбоки. . .
Много здравие на вас китни,
сенчести дъбрави,
вам лесове, вам гъстаци,
зелени морави. . .
Много здравие и на вази
о, потоци буйни,
водопади чудни, шумни,
реки бистроструйни.
Много здравие и на вази
канари беззлачни,
дебри стръмни, дупки тъмни,
пещери ви мрачни.
О, къде сте, я излезте
ветрове пред мене,
па земете и отнесте
мойто поздравление.
Тук мя върли да живея
щастие проклето,
тамо ми е, тамо ми е,
там ми е сърцето.

(1 январ 1877, Стара Загора)

Ставам рано отзарана
да попиша стихове,
не за обща някой рана,
а за мойте ядове.
Но на зъл съм час бил станал,
друго что да ви река?
Хванал йоще и не хванал
аз перото ув ръка,
ето става мойта дама

чорлава, намусена,
зива като някой ламя
да ся кара, май с жена!
«Я го гледай, ранобудник,
не почита и нощта,
тоз разсипник и разтурник,
станал да гори свещта.
В дрехите не мож да плъзне
тръне има и не ще,
ами станал там да мръзне
да ми пише и чете. . .
На масрафа ти помага
зер туй писмо и четво.
Нали видиш нà, облага,
а че няма и какво. . .
Белки санким е за в къщи
този труд дене й ноще,
все за вятърът са бъщи,
а домът ни запусте.
Децата му голи, боси,
сам той учен и голак,
жената му дрипи носи,
той, виж, книги купил пак.
Брашно няма, дърва няма,
той не мисли за това,
а звездите ще ми снема. . .
Не ма господ отърва. . .»
Тъй затътна, замърмора
пустата му и жена,
озовах ся аз на двора,
да не дойдем до война. . .

(Недоизкарано)

Първото от тези стихотворения можеш, ако щеш, да го дадеш или в «Зорница» или в «Напредък» да ся печата, но второто не.

В географията разправи ми от какво и как можеш да ми помогнеш, за да ти наричам за историята. Сега освен от най-новата история де каквото чуеш и срещнеш писано да го прибираш, друго не мога да ти заръчам.

Домашно всички ние сме живо и здраво телесно и децата са весели, защото нямат еще нравствени болежки.

Всички ви поздравляват.

Ще ся мъча по Никола да ви пратя малко суджуци, а то пастърма няма вече.

Ваш отец П. Р. Славейков

2 Январ 1877, Стара Загора

162

Стара Загора, 12 януари 1877

(Господину Ив. П. Славейкову в Цариград)

Възлюблений ми Иване!

Ще приемете по байна Никола три парченца пастърма, срязани, и два кълбаса. Знам аз, че отколе ти искаш нещо таквози, но когато дойдохме есенес, по Вълча Стамова щяхме да ти пратим, тогиз бяха много сурови и остана за по-подир, а когато по-подир мене ми не беше тъй охолно да подиря, а когато подирих, тога вече не намерих, освен това, което не е от качество за армаган, но таз година и на туй ще са благодарим, защото освен скудност има и голяма скъпия по нас, а най-вече поради монетите. А освен тези има еще и туй затруднение, че не ся намерва и човек, който да вземе такваз ангария за носяние, затуй има да благодариш на добрата воля на бае Никола, който прие да ти достави туй, що ти проваждаме, с няколко сушени сливки, които ти изпроважда майка ти, които обаче не са тревненско произведение, а тука земани.

Всички ний сме здрави, но търпим добър студ, не толкоз от климата, колкото от къщите, които са доста студени и не могат без много поправки да ся затоплят, но как и да е, зимата е вече на превала. Аз имам днес повече главоболия в училището, защото единът ми другар г. Дагоров е болен от месец и 1/2 и според докторите еще подир месец и половина не ще може да си поеме работата, ако не за всякога, и както ся вижда, може да ни стане нужда друг другар занапред, затуй, ако знаете някого, съобщете ми поверително, имаме време да чакаме до месец и 1/2.

Предметите са: френский язик, алгебра и геометрия, а не друго, само това го не разказвай по причина да ся не чуе до болният, защото е много за окайване горкият.

Зорници тази неделя не получихме, при отваряннето на парламента в Англия ще са занимателни дебатите. Ако Ви е възможно, от време на време пращайте ни някои тамкашни листове.

Поздравляват та всички домашни и ако пишеш на братята си, поднес им сърдечните поздравления от всинца ни.

Отец ти П. Р. Славейков

12 январ 1877, Стара Загора

163

Стара Загора, 13 февруари 1877

Възлюблений ми Иване!

Преди три недели приех по-последнето писмо, преди две недели приех по-напрежното от него, без да знам как е станало това. Миналата поща ся надеях, а не получих от вас писмо. Досега не ви отговорих, не толкоз от друго, колкото от немарение, защото оставях все за в неделя да пиша, а то случайно бивах отрупан от гости посетители, които ми отнемаха времето за писание. Днес ся даврандисах по-рано и отговарям и на двете ви писма. На всички, които ви досаждат за мои земания-давания с тях отказвай да ти не досаждат, нека ся разправят с мене. Ти не си отговорен, на Бодоза особено дай да разбере, че той нито право има, нито тряба да чака от мене за вятър пари да му дам, аз му съм платил зеде и зеде и ако е той после изгубил, аз не му съм причина нито мога да ся меся на чужди пагуби. Само на Анева във Вена, ако се отнесе писмено до вас, бъди по-вежлив, ако и не задължителен, защото този човек има действително право и аз не мога да му откажа, а то другите не търсат освен кьорав шаран. На Блъскова от Шумен, ако свариш, пиши, ако му е въз-

можно да изпрати книгите в Русе на Шиварова или ако не, а то да ги връчи там (в Шумен) някому, като му вземе запис за колко книги му оставя и ти го достави. — Книгите ти от Враца са пренесени тук така цяло в сандъка, други книги, що беше оставил в Цариград, също тъй в особен сандък, заедно с моите книги са еще в Одрин и не са еще за бутание и за местяние, но те са такожде на сигурно място и с пръв случай на улеснение ще ся приберат. Бъди спокоен. Наумявам ви, ако не сте прибрали от г-на Лонга тефтерът ми с началните букви български думи, да го приберете.

Не забравяй, ако има време, да пишеш господину Минкову да му приключиш един календар от моите, тазгодишни, подарок и ако можеш и на децата по един, на които гледай дано можеш да изпратиш приключените писма. От писмото ми до Рача ти ще видиш какво можах да му пиша в неизвестността, в която ся намирам за него. Постарай ся дано събереш по-положителни сведения за него и не бави ся да ми ги доставиш, нито мисли, че ще мя огорчиш повече, ако ми изложиш истината, която би можал да научиш. Ний вече обръгнахме на неприятностите, които впрочем може и да не са чак толкоз неприятни, колкото неизвестността, която дава повод на толкози обезпокоителни предположения.

Ний сме досега живо и здраво всички, за душевни страдания не е думата, само бог дано ни спази за няколко време поне еще от гибелните им следствия, които ни угрожават не по-малко от друг път. Аз търся разтуха в литературните занятия, която обаче не намервам всякога. Ако ти е възможно, достави колкото е възможно по-скоро един френски превод от Българската история на Иречека и или ми я прати, или в превод на тетради ми пращай от време на време, защото ми е много нужна, не само по това, дето ся занимавам със съставянието на учебник по тази част, но и защото я имам предмет да преподавам в училището и ми е много нужна. Аз имам трите първи книжки на чешки, но малко мога да ся ползувам от тях, и то непълно. Аз ся надея този ми труд да бъде отличен от досегашните и не само полезен на учащите ся, но и аз да ся ползувам прилично. Освен с това, що ся занимавам, и главно с големият труд на историко-географический словар, аз приготвям за печат извлечение от него, подробно

географическо-статистическо и историческо описание Ески-Загра с казата, върху което, ако можеш, достав ми някои извлечения, каквито и да е, ако намерваш в някои френски или английски словари или други книги. В това можете да ми послужите и за други места относително до Балканский полуостров, разумява ся без Гърция, и повече за България и Тракия, защото за Македония аз имам подробности за в старо време, а само за нови сведения нямам толкоз точни. Освен това аз приготвям за по-късно време и примерна една Христоматия на български, като ся ползувам от най-новата на руски, четиритомна христоматия на Андрея Филонова, която е най-хубавото нещо, отколкото зная досега по тази част и което не е за сега на никого другиго работа. Тя е дала повод на много преводи що съм направил, кога сполучени, кога не, а в същото време на малко оригинални стихотворения, що съм напоследне написал. Пълна сбирка от всичките си стихотворения аз вече имам, но защото следувам еще да посвещавам по няколко минути на това за приложение, аз не бързам с напечатването им, ако и да мя подканят от разни места. Не знам как, удалечението ми ли от шумний Цариград и до нейде уединението ми ли в глухотата на провинциите, или що е възбудило в мене наново този позив, аз мога да ви кажа, че съчинените ми и преведени, откак съм дошел в Загра стихотворения далеко надминуват и по число, и по качество всички по-предишни, издадени и неиздадени мои стихотворения и нямам освен да жаля за тежките онези минути, които ми отнемат туй удоволствие да ся занимавам охотно и свободно. За да ви дам понятие от този род трудове мои през последните дни, аз ви притварям няколко първообразни съчинения от Нова година насам и давам ви позволение за обнародване на някои от тях, които могат било през «Зорница» или през «Напредък», или през други някой лист, за да не забравя народът съвсем оногоз, който никога не го забравя.

Приеми поздравленията ми от всички домашни и от дяда ти, който е тука от 3—4 дена насам, и не забравяй любящите и уважающите тя свои родители.

П. Р. Славейков

13 февр[уари] 1877, Стара Загора

Исках с труд да ся прехраня,
работих и ся подканях,
бъхтах ся, не би. . . не би. . .
Да ви казвам, кой ще верва,
работа ся не намерва. . .
Дигнах просешки торби,
тръгнах аз от къща в къща
със просия да ся бъща,
но не би, та пак не би. . .
Хлопам тука, не отварят,
а таме ми отговарят:
«Да ще господ», челеби.
Лоше нещо, гуша гладна —
бях принуден да открадна. . .
Туй ми лоше прокоби. . .
За таз, малката съблазън
тежко, тежко бях наказан.
Не той само че мя би,
прогласи мя за хайдутин,
за ленивец, темерутин
уж да работя не ща. . .
Оттогаз мя не погледват,
все ма дирят и преследват
и мя гонят от света. . .
Никъде ма не прибират,
по тъмници мя запират,
непосегнал веч да крам,
но от просто злобно мщение
за неволно прегрешение
те ми правят тоз икрам.
Салт веднъж щях да открадна,
че и то ми са не падна,
а крадат и на попад
съдник, княз, паша, чиновник
и търговец, и духовник,
всякой силен и богат.
Кражбата им е спасение,
почест, слава, повишение;
а тежкò на малий брат
на света е безотраден,
гузен и презрян, и гладен
ходи, тегли, мре от глад. . .

Имаше йоще нещо да ти препиша, но време не остана да пиша сега повече и остава за други път.

164

Стара Загора, 3 април 1877

Любезний ми Иване!

Повече от месец има не ви съм писал изпърво по неразположение неделя-две, после други неделя-две, бяхме занимати с пренасяние в по-добра и по-сгодна къща, която благоволиха да ни доставят гражданите за Възкресение. С приготвянието заедно посрещнахме Вашите другари, с които обаче нямах нужното благовремие да ся обходя според желанието ви, защото освен особените грижи по празника, имах злочестината да ся поболи майка ви нечакано; тя мина премеждието на едно несвоевременно пометване и сега еще е в дрехи, но никаква опасност я не угражава и сефте днес я имаме на трапезата си, и затова бързам да Ви съобщя това, което не можах да направя при тръгването на другарите ви. Днес можах да ви пиша по-надълго, ако да не бях също тъй нечакано занят с приготовление да посрещнем утре леди Е. Странгфорт, и тъй остава по-наподробно да ви пиша друг път, което ся надея да не бъде по-късно от до поща.

Отец Ви П. Р. Славейков

3-й април 1877, Ески-Загра

165

Трявна, 31 октомври 1877

Възлюбленний ми Иване,

Третото Ваше от 7 октомврия вчера получих, не Ви съм отговорил, просто да кажа от ненаканване, за да не предлагам други причини, които всякога може да намери

човек за извинение. Днес за днес аз ся намирам в Трявна, майка ти с децата е в Търново; те почти всички лежаха и прележаха, даже и сега са токо-речи все болничави, ако и да са на крака и да ходят, само аз не съм лежал и здрав съм уж телесно, но душевно тъй страдам, щото желая смъртта, която видях изблизо без страх. Не мога да прежелея големите загуби, които мя сполетяха в отношение на филологическите и книжовните ми трудове, които са невъзратими, защото нищичко не избавих. Излязохме всинца, токо-кажи само по една риза, но всичко пак може да са попълни каквото е било, само това няма да са постигне никога, от това загубата колкото е моя и Ваша, толкоз повече е на народа, който са лишава също от неоценими за него сбирки и трудове. Работя уж и сега изново, но нити време ми остава доста, нито присърце имам вече, нито необходимата за това бодрост, защото съм вече и изнурен, и застарял, и убит духом.

Колкото за тебе, и моето мнение е да си останеш засега, дето си, поне до напролет и да ся не излагаш на странствования зиме, разумява са обаче, ако виждаш навярно, че си в безопасност, защото знаеш пословицата, че в разбъркано време не търсят телето под кравата, а под волът. За помощ от пари сега не са вижда нужда, макар че е голям труд и мъка да са събира изново дом отначало и да са живее колко-годе удобно и прилично, но ще неволим, както са може, и ще са чалащисваме. Големи разноски ни последуваха и следуват да стават и голяма скъпия на всичко имаме, но засега нужда нямаме, че кой знае за утре какво може да последува, затова поне ти сега бъди по-насигурно, ако стане нужда да са намериш в бедствията ни.

Рачо е тъдяс, но не е при нас засега, от Райка и от Христа имаме две писма, от които разбираме, че са живоздраво и следуват ученията си.

Поздрави г-на Лонга и г-на Рикса, ако е в Цариград, г-на Въшборна, Андрея Цанева и други приятели, които би са усетили за нас.

Домашните ни всички тука, дядо ти Иванчо, свяко ти Димитър, Тотю и леля ти Радка та поздравяват, с тях не са е случило нищо особено освен със свяка ти Димитра, който такожде даде жъртва от имот в Ески-Загра и е обеднял сиромахът, защото стои без работа.

Разумява са, че и домашните ни в Търново, при които не съм на този час, Ви поздравяват най-искрено.

Любящий Ви от сърце отец Ваш П. Р. Славейков

31 окт. 877, Трявна

Н.П. Завчера мина оттука за Елена Люцканов и нарочно Ви поздравява.

Истий

166

Одрин, февруари 1878

Любезний ми Иване!

Завчера приех последнето от Вас писмо чрез Пловдив, що сте искали да ми проводите. Твърде много работа имам, за да Ви пиша по-напространно не ми остава време и само в кратко ще Ви поразправя за мене от толкоз време, за дома ни колкото зная, и за това, що ма питаш в писмото си.

С последните числа на ноември от миналата година аз оставих Трявна, повикан пак в главната квартира в Бохот, оттам по работа бях в Плевен, в Ловеч, в Севлиево, в Габрово, в Трявна, пак в Габрово, на Топлеш, на Балкана, на Хамитлий, в битвата на Шейново под Шипка, в Казанлък, в Ески-Загра, на Сигмен-Търново, на Харманлий, в Хасково, пак на Харманлий, та в Одрин, оттамо на Люле-Бургас за управител 15 дена и оттам на Чаталджа. На 1-й февруария бях на Кючюк чекмедже, и толкоз близу до Вас. Много ми са искаше да прескоча да са видим, но не ми биде възможно. От Чаталджа аз са повиках пак в Одрин и сега съм тука, но може да ви кажа, че за привременно. За зла чест със завръщанието си тука аз сварих княз Черкаски тежко болен и бездействующ, тъй що по-далечното си назначение на този час аз не зная, а додето видя какво ще бъде, служа за подпредседател тука в Административний совет, а същевременно и председател, доде дойде назначений в това звание щат-

ский советник и бивший изпърво тука руский консул Иванов, който е днес в градът Ви, на връщание из Атина.

От 9-й септемврия м. г. аз не съм бил в Търново и не съм видял нашите, разбирал съм ги обаче често дори и до вчера от свои сродни из Трявна, които са намерват днес тука и са били преди неделя нещо в Търново. Писмо не съм получил и не съм им пращал от два месеца насам, защото ми е било невъзможно, и едва днес им пиша. Майка ви много боледува и тежко подир нещастието ни в Ески-Загра, тя лежа в Свищов при смърти, но оздравя и в Търново сега са добре, както в здравие, тъй и в поминък освен това, че пак не ни приляга засега да бъдем заедно и това е досадното засега. Те не рачиха да са върнат в Трявна, додето аз бях там, а мене работата ми не ма оставаше в Търново. Те са в бившата Райкова къща на Търново, която е днес наша. Аз преправих и изкарах къщата и в Трявна, като направих долу соба и постлах двора с плочи. От към покъщнина мога да кажа, че настигаме първото си състояние и повечко, но моята загуба в книги и особено в ръкописи е невъзвратима. На 12 декември им съм пратил от Ловеч 60 полимпериала и днес им пращам оттука 15, научих са, че и Ви наскоро сте им пратили пет лири, пари достатъчно им са доставени, но живота в Търново е скъп и потребите ни днес за днес големи.

За Вас сега аз не зная какво да Ви кажа. Ако да беше здрав Черкаски, да мога да са разговоря с него, щях да Ви пиша решително да оставите совършено Цариград и да дойдете тука, но засега не мога да Ви кажа, освен ако имате време колкото да се видим да дойдете. Аз имам пред вид да разполагам уж така, щото по Великден да можем да са срещнем в Търново и Трявна с Вас и Рача поне, но бъдъщето е в ръцете на бога. Твърде е възможно, щото и аз сам да дойда в Цариград; но ако би войната, както не са надея, да са поднови, то аз съм, тряба да знаеш пак, в щаба при генерала Скобелева. Ако и тежко, но утешително, на стари години да са носи сабя.

Много исках, но нямам време да пиша на дяда екзарха, но да идеш нарочно да го поздрави и да му кажеш, че много му са моля да Ви разправи, защото е в состояние по-добре да знае какво е настроението на агите в политическо отношение, как стои политиката вообще, та ведно с това и Ви от себе си колкото знаете и колкото можете да научите, да ми доставите подробни сведения върху

всичко по-положително; това ми е нужно за сношенията ми и за много друго. Ний тук не спим, работим, но не отива всичко, както ни са иска и както тряба да бъде.

Абонирай ма за по три месеца за «Левант Хералд» и за гръцкият вестник «Византис», и предстой да ми са изпращат без забава тука засега в квартирата ми, срещу Паша-Капусу.

Рачо, както може да сте чули, е в Текир-даг. Вчера е дошел тука свако ви Димитър (децата му са при нашите в Търнов). Тука има и други тревненци, между които е и Никола чичов Цанев, който е бил най-скоро в Търново и днес ще заминува пак и по него ще пиша.

Поздравявам Ви от сърце и съм отец Ви.

П. Р. Славейков

Одрин, 1878, февруар

167

Цариград, 7 юни 1878

Любезний ми Иване!

Вчера Ви чаках, но види ся, че работата Ви не Ви е допуснала да слезете, и аз по моята работа съм принуден днес да замина за Сан Стефано; мисля да ся върна довечера и да тръгна утре с децата, но ако някоя непредвидена работа или случай мя задържи, то Ви слезте днес и заведете майка си у Анастасиини или по-напред у докторката и после тамо. А ако ся не върна довечера, доведете утре и децата до Сан Стефано, да ги взема и замина.

Моето мнение беше да останеше и Донка с майка си, едно, за да ся ползува от съветите на докторката, да придружава майка Ви, да попригледа и попривикне на тукашний по-утънчен живот, а еще да я заведеш при някой препоръчан дантист да прегледа зъбите ѝ, които са много повредени и смърдят устата ѝ, което е голям недостатък у момичетата, но като усещам мрачните мисли и капризноз-

ните разположения на майка Ви, не ща да ся произнеса решително и оставям на тяхна воля да го решат. Колкото за малките, тях тряба да ги взема и да не са досаждение и тем, и на къщата, дето ще живеят.

Оставям им десят лири, които ще приемете от братя Минкови, но Ви имайте грижата колкото им не стигнат и дотрябат за тук, и за в път, да им пригодите и каквото похарчите за тях и за децата от Николаев до Сливен, ще Ви ги броя, когато си дойдете в Сливен.

Много ми е мъчно, че не можах да намеря време да дойда още веднъж в Роберт колеж да ся разговорим по-надълго с г-на Лонга. Ще ся помъча обаче да поддържа една преписка с него върху течението на работите, ако би да ми стори тази чест да мя попита за каквото му е нужно като българофил да знае.

Недей забравя да ми прибереш ръкописът с речите, който е у него. Еще и да ми пратиш колкото по-скоро речника на Макарова, за който ми казахте, че сте го имали, защото аз го не намерих да го купя, а ми тряба.

Като препоръчам майка Ви на синовната Ви за нея грижа, тъй също и братята Ви, очаквам да Ви видя в Сливен.

Любящий Ви отец
П. Р. Славейков

7 юния 1878
Сиркеджи скеля (Цариград)

168

Сливен, 30 юни 1878

Любезний сине!

По окъсняването си в Цариград и поради променението на Губернатора в това време, аз не отидох във Филибе, но побързах да са върна в Сливен, дето сварих Рача, преди да Ви пиша. Прикомандироваха ма по работа на губернията и казата Казалъ Агач и Одринските села,

дето набързо заминах, като оставих Рача да Ви пише. Онзи ден си дойдох, но болен от слънцето и жегата, едва днес съм станал и не съм излягвал еще навън. Днес четох първото Ви писмо, днес получих и последното Ви, на което Ви отговарям. Пари да видя ще ли сколасам да Ви пратя, защото по-късно ще ми минат пари на ръце, но Ви похарчете колкото е нужно и аз тука ще Ви ги върна. От 10-те лири, които Ви пишах да вземете, аз ги зех и оставих от тях шест на майка Ви, а не съм ги дал за печатница, а за печатание. Печатницата аз не съм искал да я купя за мене, защото имам сега доволно печатници да купувам други, тъй що за бадехава сте изхабили съветите и разсъжденията си. Аз бях говорил с бившийт губернатор за таквоз едно учреждение, а като са мени той, аз не отворих на тогоз, за да не би, както обикновено става, да не одобри предприятието на предшественика си, отнесох са до Читалището и друго едно търговско дружество дано вземат те това предприятие на себе си, защото при многото Ваши преведни забележки за времето и обстоятелствата, устроението на печатница в Сливен не е излишна и даже е полезна, тъй както аз смятам. Защото, ако да чакаме и смятаме за всяко нещо само от всяка страна сгодните случаи, то никога няма да идем напред. Тряба да вършим кое както можем и доколкото можем. Ви мислите, че печатницата, за която аз бях дал толкоз пари, отишла на вятър, както казвате Ви, но аз ще Ви забележа, че тя си плати парите и двойно, и тройно и твърде добре си изпълни мисията, защото на нея дължа и аз, дето станах Славейков и засега, и за подир смъртта си, та донейде и Ви, ако името ми може да Ви послужи в нещо. Ако бих правил твоите хесапи, добри в търговско отношение, не щеше да има ни за народа, ни за мене, и нито тези пари, които бях дал и които изгубих, щеше да ги има и да ги изгубя, печатницата купи себе си, печатницата изяде себе си, остана само онова, което може да са извлече от нея полза за мене и за народа, нравствената полза. Но без предприятието, без усилията щеше да има едно и същото — нищо. Времето е сега много по-благоприятно за таквоз предприятие и [ако бех] аз на Вашите години, бих Ви казал какво може и как тряба да са постъпи, но сега вече не са наемам да са боря с мъчнотиите, с които всяко предприятие е скопчено и без които никога нищо не са сполуча, особено като за нас хора, които сами си разбираме пътя. Говоря ти не

за да тя осъдя за съветите ти, но за да ти вдъхна повечко смелост, самонадеяност, решителност и предприемчивост, без които хора като нас, за които не са печелили други, не могат да излязат налице. Върху това има много да са говори, но тесните рами на писмото ми и малко болезненото ми състояние не ми дават да простирам. За Теохара не са чуди на Рача, ами са чуди на баща си, че приема да влачи таквиз марди, което е наистина слабост, но има и тя своите извори не в толкоз блатисти места, както могат малките и дребнавите хора да си предполагат. Всякой има своите паразити, но не всякой все на едно място по тялото си. При всичко това за отменението си от тях всякой е длъжен да са погрижи, доколкото му позволява без убиточното му с тях разставание. Ако видиш жена му или баба му, кажи им да си не правят труд, той ще са завърне скоро в Цариград и той не е в Сливен, а е в Казалъ-Агач, два дни далеч оттука към Едрине.

Майка Ви, ако иска да оздравя, тряба да са не стеснява, инак залудо са церовете. Христа виж, та го изпрати, ако видите, че ще са забавите.

За Райка помни да разправиш на докторката или на други, които ще го прегледват, че той от малък много е теглил, без да могат докторите да познаят, че имал черви, кръстати мускалии и др., твърде голямо множество, които щяха без малко да го уморят, и случайно са откри това, та му са помогна, и че после вторично е страдал от това и е извърлил нещо като чърво или вътрешний слиз на червото, което аз не съм видял и не знам да не е било и тения. Това е нужно да го знаят докторите, защото един вид спазми дохождат и от това, да не би да има още нещо от това.

Очакваме ви с нетърпение.

Всички наши са здрави и весели. Аз само бях, както Ви казах, два дни кефтав. А от това може би и няколко мрачен. Чиновничеството ми е надоело, но няма какво да са прави.

Със сърдечни поздравения от всички тука до всички тамо.

Съм вашът П. Р. Славейков

30 юния 1878, Сливен

Търново, 16 март 1879

Възлюбленний ми Иване,
(в Сливен)

Писмото ти по Гешева приех, не съм ти отговорил, защото, едно, няма по кого, друго, почти, откак съм го получил, или два-три дни подире, са поболях и едва вчера съм излязъл и усещам, че днес пак тряба да са варди одая-та. Отрупан от работа и терекия от боледуването, а може би и от малки някои несполуки, както в общи, тъй и в частните си работи, аз не мога тоз път да са даврандисам тъй лесно, както друг път, а лежах от страшно гърло на задушавание. Слава богу, опасност вече няма.

На онова, което Ви съм писал напоследне, няма какво да приложа. Все това си е почти. Общите ни работи никак не отиват добре и тежко, много тежко да има совестен човек да работи с кюлханета хора и будала, крава народ, но писано ни било, ще кажа, като родени в таквоз време и с таквоз сърце и чувства. Частните ми работи тоже си стоят в същото положение, откак съм ви писал. Грєсер е излязъл по ревизия и не си е дошел еще да видим каква ще я скопосаме с неговото предложение, но аз все съм еще в това затруднение, за назначението си, защото тука няма такваз работа за мене, а ми са не ще да се влача вече другаде, и то не в съображение за мене си, а за семейството ни, но както и да е, това ще са реши тез дение и аз тряба да приема или в Севлиево окружно началничество, или същото си звание в Русчук, или друга някоя работа в София. Засега тъи сме еще и без нищо, едно само е решено, че аз тряба да оставя Румелия, и затова, както ви и преди писах, тряба вече да гледаме да са преместим първо тука и после да видим как и накъде. Затуи, ако намервате коне или кола на сгодна цена, изпращайте калабалъците насам, аз за Великден ще си дойда и оттам заедно насам. А сега за по-скоро, (скъсано), момчето което ма доведе и ако рачи то или друг някой кираджия на същата цена ли или както прилята на ден да го назарите и да приберете, колкото е възможно внимателно всичките ми ръкописи, само до най-малко парче книжано, а ако има място и ня-

кои от този род книги, гръцки или руски, които могат да ми послужат за «Остен» и да ми ги изпратите така на товарът две сандъчета, и по человек, който ще ги донесе, да пишете какво е най-необходимо за в къщи, за по Великден да ви пратя по него, като казвам най-необходимо, разумявате, че няма време за излишества. Това е всичко, що има на тозчас да Ви кажа набързо и настоявам върху това последнето, защото инак нито аз тука ще получа някои работи, които ми трябат, нито има как да Ви изпратя с време каквото може да Ви тряба тамо за Възкресение. — Гледай дано разправиш и спомоществования за «Остен». Пращам 20 бр. за Ямбол. Сички сърдечно приветствувам.

Отец Ви П. Р. Славейков

16 марта 1879, Търново

170

Търново, 31 март 1879

Възлюбленний ми Иване! В Сливен.

Писмото ти от 27 март днес получих. Сега се научих, че Гирганов праща човека си нощес за Сливен и бързам да Ви явя това, което и с телеграфа Ви известих, че по причина на работата, която имам тук, не мога да дойда за Великден. Затова сторих да проводя, да дигнат от Сливен домашните ни кираджии, с които ще проводя и зетя си Цонча, а пари инак не можах да изпратя, затова ще пратя с тях 2000 гроша, аз тука отникъде не съм зел една пара като чиновник, берекет версин на «Остена», не ма е оставил гладен и няма да ни остави, тъй също и натъкмявание не съм поискал, защото желая да остана в Търново, а те искат да ма пратят сега в София или във Филибе и тази е причината. Аз тука хванах къщата, фанах едно лозе 7 дюлюма с много празно място за сеяние, за 100 гр. порязах и отрових го, има много череши, вишни и круши, и сега чакам ви. Пушката ще ти пратя, и коня

може, но да видим. Аз зная, че ти не си за такъв, но тряба да знаеш, че тряба всинца да послужим на отечеството, и аз мисля да та отменя, като видя, че стане нужно, но домашните тряба да са приберат отсам, тъй и твоите неща, че тогаз ще видим. Види са, че дипломацията не ще може да отблъсне стълкновението и ст[рого] поверително ми каза, че ще са предизвика даже, но има еще надежда да са продължи еще за 6 месеца руската окупация, смесената окупация се отблъсна, Англия, Австрия с Турция искат да окупират и тамо мисля, че ще излезе спорекването.

Ний тука напоследне разбихме и поразихме съвършено умерените в камарата и дадохме една от най-либералните конституции на родината си. На 15 април ще избираме княз (Батенбергский). Аз съм наново избран депутат за избирането от Търново и Габрово. По това и по други еще причини не мога да си дойда, а чакам домашните тука.

На Тотя заръчах, без друго, и той ми са обеща, да прати 6 или 7 коня в сряда, с които ще дойде и зет ми Цончо и ще ви донесе пари.

За моята служба до 10 февр. платата ще са прибере, но засега не зная, тъй също мисля, че и дето сега губя, може да се навакса.

Поздравявам всички, живо, здраво съм. Много работа имам. С кираджиите и със зетя си ще Ви пиша по-пространно. Проваждам «Остен» 4-й и 5-й брой, другите с пощата ще пращам. За Вас тука може да се намери работа, но сега еще потрай тамо, аз, ако видя за нужно, ще ти телеграфирам.

Ваш до гроба П. Р. Славейков

31 март 1879, Търново

171

Търново (април 1879)

Любезний ми брате!

В неделя пристигнахме живо и здраво, снощи пристигнаха и колата и днес ще са връщат назад, кирията от Елена до Търново сме платили и както ни заръча от Сливен да им дадем по рубла — дадохме им. Тати си имаше работа и не може да ти пише, но каза, че ще ти телеграфира, когато види за нужно.

За избирането на княза; което мисля, че ще бъде на 20 или 21 и 22 априлия, може да ви телеграфирам, ако видя, че ще има нещо тържествено.

На последното ти с карандаш писмо не можах освен с презрение да погледна. А душата ми е препълнена с негодувание за това, дето толкоз леко си постъпил и не си подирил да изпиташ какъв вагабонтин е бил този, който пред твойте очи са е въдворил в домът ни. Таквоз немарение от твоя страна е непростително, работа, голяма работа си имал и дотам вече дошло, че не можеш да погледнеш кой влиза в домът ни. Покрийте с поругание бялата ми глава и от какво? От немарение. Добра челяд имам наистина.

Изпитай, доколкото можеш, кой е, как са казва, накъде е сега и без забава яви ми. Аз ще са встъпя за обидената си чест, защото, макар и да съм стар, има еще малко кръв в жилите ми за мщение.

Баща ти (П. Р. Славейков)

(Търново, след 8.IV.1879 г.)

172

София, 15 декември 1879

Иване!

Няма какво да Ви пиша, тука работите не сочат на хубаво, подлите хора подло работят за изменение или подобре за унищожение на Конституцията, най-голямата отговорност лежи у министрите и у духовенството наше, което сега влезе в съюз с първите. Няма и не ще има облага от Климента, на когото твърде малкото добри качества са удавят в нехарокопото му звание, а сега и в блатото на министерството, в което прие да влезе. Няма от Назарет нищо добро да бъде. Икономов казуват бил в Пловдив и щял да дойде тука, но уж казват не щял да приеме министерство. Днес обаче четох старите протоколи, които Ви пращам, вспомних някои дела от първото събрание и предчувствувам, че ще дойде и ще приеме, и ще бъде позле. За Гешова съм пò на добро мнение, няма нищо за неговото идване. Той е писал една добра статия в Марица.

Тука всички си разотидоха, Каравелов и той, останах пак сам, ще мога ли и тоз път да изнеса на плещите си този тежък товар на народното дело, не зная и боя са, предчувствувам не добро. Няма какво да са прави, хванах са и ще карам, няма обаче ни първото присърце, ни първата деятелност, даже ни първото улеснение. Откак си заминал, този ден що излязох на баня, и днес пак излизах, та ходих на баня, друг път не съм излизал, ревматизмите ма усилиха в раменете, в лахтете и във врата, от неделя насам скрита нощна треска ма държи, кинината не помага, доктора ми казва да си почивам от работа, това е невъзможно засега.

Тишев днес или утре тръгва за Търново губернатор, ще са видите с него. Ако Ви предложи за правител канцеларии, приеми, то е трудно изначало, но доде не стоиш два-три месеца, да схванеш начинанието на работите, не можеш стана окружен началник. Аз му говорих за това, но той се бои да не би да са компрометировате като аджамия и то може да Ви побърка повече сега, като и правителството е враждебно. Каквато и да е работа, трябва да хванете, така да са стои не е добре. Даже адвокатство, както и да

е, да го захванеш, пак е работа. Ако беше продължавал в съдът, сега щеше повече да знаеш. Аз съм казал на Тишева, за правител канцелярии или тебе, или Коева. Като искаш да си, както и тряба да си, в Търново, там ще търсиш работа, говори и сам на Тишева и искай му работа откровено. Ако ли останеш на адвокатството, захвани от Цачева, не го оставяй това магаре, доколкото Ви приляга Тишев каза, че няма да го защищава и даже ще гледа работата да не ходи на административний съд, а в общий съд да са съди. Писвайте ми по-често, как е настроено населението, аз мога често да не Ви отговарям, но Ви ми често пишете. Кога имате време, пописвайте и някои членове, за да са обигравате и в това. Може в даден случай и това да Ви стане работа и то не е лоша работа, но аз зех да натежавам.

Писма от Рача и от Христо има в протоколите, виж на Христа тамо какво иска, ако приляга, прати му.

Приключените писма изпрати до тях.

Поздрави всички домашни и особено Донка.

Ако за Пенча училище няма, виж някой домашен учител услови.

Вашът П. Р. Славейков

15 декември 1879, София

173

София, 2 и 31 януари 1880

Иване,

Имам да ти съобщя малко невесели работи. Още от дохождането Ви аз, кажи, не можах да изляза навън, но все чинях гайрет. Напоследне аз страдам от такъв остър ревматизъм, щото теглилото му е невиносимо. На 27 миналаго обаче той ма свали и аз нити в дрехите си не мога да работя вече и това е причина, дето листът остана едва с тази поща, и то ни на един хал. Всичко ми е криво и опаки. Вчера тоже бях в силни припадки на ревматизмът

и от сутринта до тази вечер не са повня. Сега едвам ти пиша туй писмо. Трима доктори ма гледат, от леглото не ставам никак за нищо. Но все уж ще бъда по-добре и като са надея, за това и не Ви писах; ако тъй отиде работата, щом свършите изборите, може да та викам, но засега ти си не разваляй работата и плановете. Пенчо Еленчанина, нашият в Търново комшия, ако е в Търново, че тука го няма от Коледа, да идеш при него и да искаш 40 рубли сребърни, които ми дължи, да ги прибереш и предадеш в къщи. От Габрово знам, че сте получили малко пари, но пиши на Цвятка да си изтъкми и други вересии от оряховци, ако има още и за нови спомоществования, ако има прибирай. Поздравявам Ви и съм

Ваш
П. Р. Славейков

2-й Янв. 1880

Вчера съм получил писмата от Рача и Христа, не съм можал ни да ги чета.

Това писмо беше писано на 2 януария и го оставих, та не го изпроводих. После него аз ви писах как съм вече, в здравието си, ревматизмът ми още е на таз степен в двете ми рамене, не мога да си извивам ръцете назад, но слава богу не ми дава зор, оставя ма свободен да работя, но на леглото си, защото долу са боя от краката си. На два дни, три дни или на неделя, кога е хубаво времето, излязвам навън, но на кола и пак не мога, купил съм си добри зимни дрехи топли. Купих два голями берковски килими за 800 гр., един за нас, другий за Донка.

Това писмо пращам за парите от Пенча Еленчанина 40 рубли (36 от мене и 4 от Ил.) да ги искаш и прибереш или да ми пишеш какво ще каже.

Други още писма последни от Рача и от Христа Ви провождам. На Рача пиши, та му отговори, че аз не съм си дигнал доверието от него, но не мога като баща да не му напомня, че тряба да бъде по-внимателен и не вртопрах. Виж, та им изпрати и на двамата пари, колкото виждаш, че ще им трябат.

За тревненската работа нищо не ми пишете.

Поздравявам всички домашни и съм

Вес Ваш
П. Р. Славейков

31-й януарий
1880

174

София, 13 януари 1880

Иване!

Сега, когато се усещам вече колко годе по-добре, аз ще ви поразправя за мене нечто, което ми са случи. От този ден, откак ви заминахте, аз не съм излязъл навън от прага из къщните врата. Един остър ревматизъм особено в раменете ма държа постоянно от този ден до Коледа, като не ми даваше да си гледам работата поне в къщи на леглото си. Но от 27 декемврия наново треска и болест, тъй что аз са забравих съвършено и без да ям, без да пия и без да стана никак от леглото девет дена. Телеграмите ви пратих чрез Илия, аз не помърдах, за листа диктувах и ми пишаха. Сега, има пет, шест дена, добре съм, зех да ставам, но пак на леглото си пиша, не усещам вече нийде болка освен в дясното рамо, дето не мога ръката си още нагоре да дигам и да я извивам назад, друго нещо нямам. Остава за съвършено лятос по баните да са церя.

Оттука друго няма какво да Ви пиша. Икономов прие вътрешните дела и си отиде да са разправи и да дойде, взе и жандарми със себе си, да му донесат калабалъците. Това не е никак хубаво, дето Икономов прие така в очите на събранието; както вървят работите, ако Народното събрание не дойде до споразумение със съществующето министерство, угрожава го второ разпущание и кой знае още что. Икономов са показа тука твърде безхарактерен и достоен другар на Грекова и Начович.

Пращам ти английский текст за София и Търново, да ми ги преведеш за листа. Аз да знаях, че ще печаташ Юлия Цесаря, изпонапред не ти давах. Шекспир са мъчно превожда на български, иска голямо знание и на българский, и на руский язик. Но вече печатал си я, с второ издание може да са поправи много.

Тука днес изборите не можаха да станат, няма 4 гласове, и остана за в неделя. Пак има надежда да са изберат в града Стоянов и поп Тодор или Йосиф Ковачев.

Поздравявам всички и съм Ваш до гроба

П. Р. Славейков

София, 13 январ 1880

Гледай както можеш да ми изпроводиш гръцката българска история и гръцко-руския речник, един тефтер с начало от превода на Омерова Илияда. мой ръкопис. — Тишев е писал за Данева за окружен и за тебе за секретар. Князът е подписал и за двама ви, макар министерството и да са чумери.

Истий

175

София, 3 януари 1881

Драгий ми Иване! (В Букурещ)

Последното Ви писмо ма заставя да ви понадраща нечто, ако и да нямам време, но доколкото ми е възможно,

Първо ще поговоря относително вашето желание. Няма сумнение и никой совестен човек не може да каже, че не е добро желанието и постиганието му, да може поне една крачка да направи човек към усъвършенствованието си. Ако има някой не само да го мисли, но и да чувствува неговото лишение, то от тях един съм сам аз, когото обстоятелствата тъй неприготвен изтикаха напред, както в книжевно, тъй и в политическо поле. Познавал съм и познавам всичките недостатки на образованието си и мъчнотиите да се одържа там, дето съм бил изтласкан, но назад не е било възможно да се върна. Егоизмът ми е бил всякога по-малък от патриотизмът ми, искал съм да служа на Отечеството, както мога и доколкото мога, и никога не съм се домогвал ни на почести, ни на отличия. Сега что е следувало? Задоволен ли съм бил от положението си? Откъде подготовката никога, защото и тогаз имаше да ревнувам, даже и да завиждам, на положението на други по-честити от мене в това отношение и сега още ме мъчи; но спасло ма е и спасава ма моята голяма наклонност да бъда полезен на народа си, доколкото ми е било възможно. Расъл съм със състоянието на народа си,пазил съм се и внимавал съм да не остана назад, защото, който напред

не отива, естествено остава назад. Всяка епоха отвъжда хората си, а не толкоз школите. Били са и в мое време мнозина по-подготвени, но според пословицата «ако хората имат злат качул, ние нашия абения да изгорим ли?» Ако не сме били подготвени както сме желали, стави ли се това в грях некому, когато вината за това не е отсъствието на желанието, а лишението от средства.

Не осъждам желанието, което даже намирам твърде естествено, намирам обаче твърде непрактично и неизтълкувано егоистическо онова заявление, което се проявява у Вас, че ако не можете, както желаете и мислите да се отричате отколкото и както можете, това е едно криво или непълно разбирание на течението работите в света. Как? Или е нечто извънредно и толкоз достопохвално това положение, което се добива с всичките удобства, с всичките улеснения, или тъй са се възвисили всичките хора, ако не велики, а то посредствени и които са могли да бъдат от полза за себе си и за отечеството си? Историята ще ни покаже, че повече са се възвисили, отличили и полезни били такива, които с надеяност на себе си сами са си разбили пъртина, а много от тия, които са се с години подготвяли, са оставали на втори план. . . Да желае някой да се поучи повече, да се подготви по-добре, това го разбирам, но ако това той не може да постигне по причини, независящи от него, или каквото се случи с мене, по домашни и семейни обстояния на бащиний ми дом, и от това да се отказва от възможното, това е, което не разбирам и това проявение у Вас ме е много смущавало и мъчило. Какво ще каже това, че в София не желаете да додете на никаква работа — на каквато и да е служба и още, че ако не може да останете в Букурещ и ако ще тряба да се дигнете оттамо, тогаз ще видите какво ще бъде най-добре за вас да предприемете занапред. Какво значение имат тези думи, бих желал да зная. Разполагате ли Ви с министерството, или то с Вас. Чувам от други, че сте желали да се върнете на учителско звание, и това Ви ще искате да го направите, ако добре разбирам писмото Ви, именно затова, защото намервате, че дипломатическата част без положителни знания и още без основни познания на френский язик не можете да я следувате. Ако дотолкоз сте щекотливи в совестта си, не мислите ли, че и в изпълнение на учителското звание тоже се изискват положителни знания и даже с по-голяма ответственност.

Пред съвестта си Ви можете да не приемете наново това звание, защото и за него Вие не сте подготвени, както тряба, и още, че на туй поприще се намират вече доволно подготвени хора, когато до дипломатическото поприще ги нямаме никакви и няма даже никой по-добър и по-подходящ от тебе? Но ще ми кажеш, че доколкото зная и което мога да предавам, него ще предавам, тогаз аз не мога да разбера защо това да не се наемате да направите и по дипломатическата част.

Признавам донегде желанието Ви поне да останете за няколко време в Букурещ, дето и сам съзнавам, че и в обществото и във френски, даже и в някои учебни отношения, можете да имате доволни удобства, ако ги търсите, ще бъде добре и аз го одобрявам и ще подействувам, доколкото мога, но да положим, че не сполуча, тъй както сам не разполагам със служебните лица. Ако това се не случи, тогаз что следува? Според Вас — да се оттеглите. А защо да се оттеглите, защото, млад човек, не намервате в себе си сила да победите обстоятелствата и да постъпите по възможност по своему; това е прост признак на отсъствие енергия у Вас и нищо повече.

Слушал съм от сами Вас и от други жалованията Ви противу честите Ви местения от Цариград в Сливен, в Търново, в Букурещ и като че се жалувате за това не знам кому си, а може би донейде на мене, странно ми е това от Вас и у Вас. А как искате Ви да си закиснете на едно място и там да си останете, та дали сте намерили Ви досега негде сгодното и приличното си място? И дали не всички тъй са се блъскали и тъй се не блъскат, доде си намерят трайното положение, навсякъде почти, а най-вече у нас сега, когато всичко се внов устроява и никой още не е на мястото си. Добър ще си да спреш на едно място и да чакаш, когато у нас всичко съвременно се движи, а човек тоже тряба да се съобразява с епохата и с мястото, в което живее. Не може онзи, който сега живее в България, да са води от онези начала, които са образец в трайно установившите се държави, по началата тамо приети (и там даже не всички и не всякога) може човек постепенно да са повиши, когато у нас сега с тези начала не може, освен да остане зад вратата. Ако скача държавата, тряба да скачаме и ние с нея, иначе ние не сме на времето си, не сме на мястото си, а то е като да принадлежим на друга сфера от оназ, в която се нахождаме и искаме да се управлява тя

по нас, а не ние по нея. Имали би някои тълкувания тези жалби, ако да упадахте от по-горни места на по-долни, а то е било, напротив, в малкото това време на новий ни живот.

После това, позволете ми искрено да Ви кажа, че за непостигането на някои цели от Вас главна причина е Вашата медленност и нерешителност, за което даже мога да Ви кажа, че и занапред Ви по същите причини можете да изгубите много случаи и да останете много назад, ако не бъдете по-бързи и по-пъргави. Ако бяхте дошли като избран, досега можахте и да сте във Франция, но аз не зная по какви Стайковски съображения отхвърлихте този избор, та не стигна, дето останахте толкоз назад в това, което желаете, отказахте се да се запознаете с хората, да се отличите сега в тази скудност на хора, а оставате за тогаз, когато като Вас ще има мнозина и обстоятелствата може да са съвсем неблагоприятни и следователно, времето съвсем неудобно, за да си извоювате, както казувате Ви, положение и бъдете полезни за партията. Каква полза от Вас за партията, когато тя може тогаз и да не съществува. То е все същото, като подир потъването на някой параход благополучен вятър. Само това Ви е оттикнало назад пет-шест години. Изпусти ти този случай и таквиз верни и добри съюзници и иди после, та се бори сам да си извоюваш положение съответствено. Най-после, имал си една донейде си основателна причина да не идеш, кой та дявол караше да издаваш онез писма и да проповядваш в тях таквиз китайски философии към изпирателите си и към народното събрание? Това не е ли егоизъм да се покажеш, че само ти знаеш, само ти си честен и праведен. Такова едно поведение, байно мой, прави единомишлениците да ненавиждат таковий си другар, а противниците, вместо да го ценят, да го презират като не опасен. Партии, които и да са, и каквито и да са, имат и те своята теория и своята школа, в партиите посредствен не са допуща да бъде някой, или с нас във всичко, или против нас — среден път няма. Ви знаете умното Солоново постановление, че когато Атина се раздели на два враждебни лагера, тоз, които иска да бъде неутрален, първо той да се изключава от гражданството и после да се разправят останалите. Ви със своето умничане в тази работа не само не ни помогнахте нищо, но изложихте ни, дадохте оръжие в ръцете на нашите противници против нас, това ви отчужди от

сърцето на мнозина измежду нас, и това е причината, дето, като във вид на наказание, не се одобри предложението на Цанкова да Ви изпратят в Европа, а не, както мислите, моето назначение, хотя и да го не казвам, но аз не съм говедо. Но Ви намирате, че моето назначение Ви е попречило в намерението Ви, да кажа, че и то е могло да бъде, но какво от това? Трябаше ли аз да се откажа, за да се не побъркат Вашите планове, или само за Вас има да мисля, или само за Вас има да се грижа? Бъдете уверени, че всякога и във всяко дело ще са намерат каквито и да е пречки в осъществлението на намерението на човека, от които едни са фатални, а други въображаеми, или таквиз, каквито човек или сам си ги създава, или поне си ги въобразява. Не мога да се не усетя за онзи умница, който като сторил намерение да пътува някъде, излязъл из селото и първата пречка, която му се представила, бил потокът край селото, който в това време бил придошел буен, той се спрял да го чака да спадне от прииждането и кога той вече спаднал и дошел в нормалното си течение, той все още чакал да се оттече, за да мине по сухо, да не би в минуването му да придойде пак и го завлече. Подобни пречки всякога могат да се представят на нерешителния човек, който иска да си не намокри краката, кога минува реката. Пречките действително може да се срещнат на всяка крачка, но те не тряба да го отчайват. «Умний человек, казва Валтер Скот, никога не може да се намери в таквоз отчаяно положение, щото да не намери средства да излезе из него, освен ако у него има недостатък от смелост.» Тука аз ще прекъсна разсужденията, за да доизкарам писмото си, което, става три дни, пиша.

Напоследне Вам Ви се предлага да дойдете в София за секретар в Министерский съвет, по-добре ли, или по-зле ще бъде, аз не мога да кажа нищо, това само мога да кажа, че Ви оттука по-скоро ще може да постигнете желанието си да идете в Европа, ако не вече на две-три години, с което аз напълно не съм съгласен, а то за петшест месеца, да видите само по-изблизо положението на някои работи. Постът не е долен, не е и толкоз тежък, затова се има пред вид да земете участие в редакцията на вестника, за което тоже има особна плата. Ваше остава да приемете или не, никои не ви принуждава, само аз не намирам за добре да се откажете и тоз път, че както обичате.

Случайно поменах вестник и прилагам да Ви кажа, че от писмото Ви разбирам защо Ви сте предадени в четенето на «Български глас» и отдавате доста сериозна важност и вяра на писаните от него. Противните вестници са четат, за да се знае направлението на партията, която представляват, а не да се заключава по тях за същността на работата. Ви казвате в писмото си, че «Цанков я оцапал», какво разумявате с това, не зная. Но Цанков падна в борбата с чуждото влияние и той пак падна от голямата самонадеяност и самопроизволност на братанеца си, твоят началствующий, който никак не е взел във внимание неговите наставления, но е постъпил по кефа си и по своему усмотрению, с което даде дохват на чуждите да вземат връх интригите им. Затова е добро младите понякога да не излизат из круга на предписанията на по-старите и по-опитните, защото сантименталността и личните симпатии нямат работа с политиката на една държава. Цанков падна жертва на придворните и чужди интереси, но той е много спечелил пред очите на народа и възобнови своята донейде погаснала популярност. Желал бих и моето падане да произлезе от подобни же причини и ще ми се да вярвам, че тъй ще бъде. — А защо ви секретарите при агентствата не давате отчет на своите дела в чужбина? Никой почти от вас досега не ни е писал нищо за общото положение на работите в държавата, в която се намира за сведение нам, а трябаше да става всякой месец, инак агентствата нямат ни смисл.

Поздравявам Ви с всички П. Р. Славейков

София, 3-й январ 1881

176

Трявна, 3 септември 1881

Любезний ми сине!

Никога може би не съм ти писал в таквоз положение и разположение на духът си, усещам, че се намирам на устието на отчаянието и при всичкия кураж, който си

давам, при всичките надежди, които се мъча да възстановя в мене си, оставам си дряхл и унил и с голяма омраза към света и към себе си. Много неща ми са минавали през главата, но никога никое произшествие с мене не ма е тъй оборвало като сега. Последнята постъпка на мамелюшкото правителство в София с мене тъй ме е възвълнувало, после и други някои домашни неудобства преогорчили са душата ми, щото не мога никак да се окопитя и да изляза вече насреща им.

От Пловдив на третий ден рано аз стигнах в София. Цанков беше 4—5 дена стигнал преди мене. Работите в София наистина се виждат като да вземат друг един оборот, по-благоприятен според някои, но не съвсем и според мене. Усилията на Дринова ми се виждат като хващание о сламка на човек, който се дави. Той счита всичкото загубено и се е подпретал да завоева арената с полумери, с извороти, в което ми се вижда, като че иска с игла геран да копае. Неговът девиз е да се прави, което може. Напусто се помъчих да го отвърна от намерението му, предсказвах му опозорението му, несполуката му, уговарях го да се махне от да иска да прави черква на дяволско село, нека остави пиения да се обурсоса и сам да си изкълчи врата; не, той е решен да следува, както можих да разбера, дадената нему програма, която, ако и да не е съвсем за отхвърляние, има някои работи доста опасни за народното дело; първо, защото има да прави с хора хитри, подли и способни на всяка гадост, каквито са Батенберг и достойните му другари, а пък у Дринова няма ни тази твърда воля, нити изискваната енергия, за да се бори с хора лукави и коварни. Усещам, че той се набляга на русите и много ми говори за тяхното съчувствие и поддръжка, а мене именно това ме и не топли, защото с всички, с които можих да се видя и да се разговоря, именно с официалните им лица, разочарован съм оставал. Официална Русия не може да схване, както тряба, нашите работи и нас никак ни не проумява или не рачи да ни проумее.

Истина е, че консерваторите, главните, са в немилост пред русите, официални и не; те са от очи в немилост и пред княза, но аз подозрявам, основаван на данни, че той е още в союз с тях, чрез Стоилова, ако и да ги не приема вече ни той. Планът на Дринова, т. е. на русите, е да оттикнат настрана както нас главните либерали, тъй и

главните консерватори и да създадат уж средня една, и то като либерална [партия] от лица безшарни и бездарни, каквито се намярват засега в София и повън. А за мене това е най-лошото, защото това не е освен едно замазване на началата, което ще подействува много гибелно на народа, като ще го отклони от задачата му, която е да събори всички пречки и да се повърне на първото. Съзнавам и аз, че то засега е невъзможно, но мисля, че без полуучастието в работите на човеци, полупредадени на началата, без техните полумери, които нищо не приносят полза, освен да приспиват народа, без тях народът по-лесно би могъл да разбере положението си и по-скоро да се стресне и да се възправи от падението си.

Таквоз е горе-долу положението на работите в София. Русите, които не знам какво са мислили да правят, или излъгани, послужиха на Б-рга да постигне целта си отведнъж, след това ги гледаш да обращат лице към друга улица и искат да ни правят честити изкуствено някак, а пък те по похватът си личат, че не им приляга, няма какво; като не ни оставиха да действуваме, принудени сме да ги гледаме какво ще правят те и да им желаем подобри сполуки. Те мислят да противопоставят Държавний съвет на властолюбието на княза, но такъв, какъвто го мислят те, той не ще бъде пречка за него по-силна от паяжина. Те донейде са уверени в това, но не знам на какво основание казуват, че не може и не тряба засега да се действува противу него, когато изказват недоверието към него и незадоволствието си от него и се виждат разположени и намерени скоро да му подпишат тескерето; ако е за да не върлят страната в анархия, разбирам го донейде; но тогаз неизтълкувано остава защо досега действуваха тъй, както действуваха, освен да се каже, че не са знаели какво правят. А кой може да се поручи за тези, които вчера не са знаели какво правят, че днес ще знаят какво да правят?

Такива са още неразбистрени работите в София. Сега всички ги занимава Дринова план, който не е друг, доколкото можах да разбера, освен излязъл от руский кабинет, защото у Дринова и толкоз ум няма да го скрои, и русите държат за него. Батенберг се чумери, но приема и одобрява го, защото е разбрал вече какво му се напява и че сам си е накликал белата, консерваторите, излъгани тоже, искат да ръмжат уж подструвани от Б-рга, но

познават, че са безсилни, и отчаяни са, само човечета таквиз, като Стоилова, Вълковича, Константинова и Панаретова са останали още да се надеят на княза и да му са искрени, но русите успяват, а те с княза си остават зад вратата.

За разглеждание на Дринова проект и за съставяние на избирателний закон за Държавний съвет по негово или по руско предложение повикани са Т. Икономов, Й. Ковачев, Н. Стойчев, Н. Михайловски, Ю. Тодоров и Илия Ефенди, които го и работят.

Нашето появение в София се видя да смути и двете страни — и руската, т. е., и княжево консерваторската, и за да не повлияем на Дринова, види се, и на комисията, която са избрали, налегнаха толкоз за нашето наново удалечение. Цанков беше по-напред, но като нямаше Дринова и комисията не беше се събрала, нямаше и толкоз зор, но щом дойдох аз и до вечерта получих заповед да излязвам; аз отговорих, че не мога, нямам с какво да изляза, и защото не съм дошел сам, а викан, то не мога да си ида неизпъден силом. Цанков се отвиваше с болеста на жена си. Но странното е, че когато се явихме с Цанкова пред Ремлингена и Вълковича, не знаяха какво да ни кажат и един на други вързяха кабахатя и се отказваха, че не знаят. Ремлинген особено много ни придумваше и ни убеждаваше, че за наше добро тряба да се удалечим, и ние се обещахме. Но защото аз вечерта стоях късно при Дринова, като се върнах дома си, намерих пощенски кола ме чакат. Аз се възпротивих, че с пощенски кола не мога да пътувам и че ще си намеря кола и преди да съмне ще изляза; но не вземаха във внимание; излязъл бях на двора да се разправям с тях и гол по риза само и бели гащи, когато шестина жандари с Николаева и Чернева заградиха да не мога да се върна в къщи. До един час се противих, че с таквизи кола не ща да ида; истинах най-после и видях . . . . ., поисках да се облека и оставих се силом да ме вземат и да ме турят на колата, туриха ми каквото ми дадоха от къщи и часът по 11 $^{1}/_{2}$ през нощта под конвой на Орхание, дето ми явиха, че и нататък ще ида под конвой, че никъде не бива да се спирам, с никого да не приказвам. Протестирах противу колата и неспирането, телеграфът не прие депешата ми, и тъй под конвой, без спиране, без ядене, без почивка, без спане стигнах в Дряново, дето паднах болен и болен се домъкнах в Тряв-

на, и сега още съм на дрехи, пикочта ми е кървава и коклите ма болят, а това ми състояние, както и безденежността, в която се намирам и аз тук и домашните тамо, насилието и позорът в пътя са ме довели в едно отчаяно положение; мисля, че може да се окопитя малко, ако оздравям, но няма ни доктор.

С Цанкова не зная какво стана.

Като стигнах в Дряново, аз телеграфирах Ремлингену за състоянието на здравието си и го просих да ми позволи да се установя в Търново да се поцеря; отказва ми Търново и София, като ми позволява друго място, да живея и да бъда учител, но за учител време вече мина, и аз ще се ползувам от позволението, като позаздравям, ако бъде, да ида в Габрово да поживея или в Русе и да се заловя с издаването на някои книжки.

Като дойдох в Трявна, научих се, че от страна на съдът били явили, че съдбата ни се отлага за 20 септ., а от страна на администрацията — за неопределено време. Това показва още, че и князът, и русите искат да ни държат далеч от да влияем на новите им наредби, а може би и като подсъдими да не бъдем избрани за в Съвета. Удалечението ми оттука, колкото е лесно и нужно за поддържание на семейството, толкоз е, от друга страна, тежко, оставям настрана, че с него трябва да прекратя всяко политическо поприще, но и как и къде да се влача на старо време, имам в джоба си само 60 пари. Дядо ти е в състояние да ми помогне сега, и то взаем, но човек ли е? На майка ти, като тръгнах, оставих само десет лири, които ми оставаха от продадената в Трявна бахча.

Всичко може да се поправи, ако бъда здрав, но належащо е сега настаняването на децата, което ме много смущава. Постарай се за това, ако можеш. Аз все можех да направя нещо, ако да бях в София. Ако плюсна тука, правете каквото Ви господ научи; но ако оздравям, аз още ще се поборя с нуждите и злочестините си и надея ся, ако умствените ми способности оцелеят, да се възправя пак и да мога да си гледам къщата.

Четох едно доношение от някого си Чокоева за Каравелова и за тебе, в Букурещ, като сте били. За тебе казва, че като си бил в Букурещ казал си, че Батенберг ще го сполетя участта на Максимилияна. Това го е казал някой сопотненец, не му помня името, и е съобщено на Ба-рга с други още приказки; тряба да го знае това.

Писмото си писал съм го цял ден и на свършене, усещам се по-леко и някак по-одушевен. Дано!

Трявна, 3 септември 1881

Отец ти
П. Р. Славейков

Трявна, 3 септември 1881

Ако сляга на Габрово, ще ти пиша пак. Ако ми пишеш, пиши чрез Габрово през Цвятка, или през попа, те ще мя знаят де съм.

Истий

177

София, 12 юни 1887

Иване!

Миналата неделя Ви пратих три писма и обещавах Ви се да Ви пиша и през неделя, но спрях да видя дали ги барем получавате. От последното Ви, което вчера получих, без дата, кратко писъмце, можах да разбера, че сте получили първото ми от 29—30 миналого, а последните две, които Ви пратих през бая Илича, и в едното пет лири в чек, надея се да сте ги получили. Днес, ако сколасам, или утре, ако доживея, ще Ви пратя още десет наполеона и остава вече там, както Вам приляга, да се разпоредите. Ви не казвате в писмото нищо за Рача, аз предлагам, ако той не е заминал, да не ходи никъде и да се завърне с Пена в София, а Ви да заминете през Варна в Търново. Но забележете, че предлагам, а не налагам, защото вече и Ви имате свой си ум; но по моя ум така ми се чини, ще бъде по-добре. Мене ма поразява тая индиферентност, която съзирам във Вас, Ви се двоите дали да идете в Търново. Ако е от малодушие или от страх, или предпазване, то е вече късно, ти вече нагази и загази и едничко спасене е за тебе да боиладисаш в борба на смърт и живот. И защо е човек, когато не ще се

постарае да помогне на народа си, доколкото може и ако може да отмъсти и за себе си. Градът Силистра и тия, които са те избрали, имат право да очакват от тебе нещо за в такива усилни времена и ако сега не се намерите, за в редовни и обикновени времена защо им си. Веднъж избран, ти не принадлежиш на себе си, но ще кажеш, че не се борят с легални и законни средства противниците и злоупотребяват с властта и силата си, веднаж като им са е дало възможност да вземат незаконно властта, разумява се, че борбата е по-мъчна, но това не ни дава право да я отбягваме. Незаконно се борят те, бори се, както можеш, и ти за законност, две ръце са за една глава. Ако противниците рискуват с главите си за неправдата и беззаконието, колко повече трябва да се не жалей човек, кога се бори за правда и законност, когато е уверен, че даже и да падне, ще е честно. Друго нещо е да съзнае човек безсилието си и от край си да се тегли на страна, но веднъж вече щом излезе на пазар, щом така или инак го върлят в борбата, назад връщане не бива. Белким ти сега ще простиш на Радославова и на Стамболова този шамар? Борба на смърт или ти не ми си син. Но ще кажеш какво мога да направя сам. Ползувам се от обстоятелствата за во всекий случай и те ще ти дадат веднъж възможност, за да покажеш силата си. Неравното ходяне, кога с предпазване, кога с отивание напред, погубва бореца. Доказано е и в боевете, че куршума случва като нарочно боязливите. Аз мисля, че събранието е случай, който не трябва да се пропуща, за да си опита човек силите. Иди, изпълни длъжността си, ако нищо не е възможно да се направи, сложи от себе си званието депутат и удали се да търсиш подходящето за тебе звание.

Ти сам виждаш с какво остервение против тия вагабонти аз дишам и чини ми се, че не за себе си съм тъй жестоко настроен. Това оправдава донейде ожесточението, с което Ви пиша.

София, 12 юний 1887 г.

178

София, 22 юни 1887

Иване,

От Цариград последнето ти писмо на 2 юния получих и нищо повече. От страна научавам, че Рачо ще си дойде с Пена, но още ги няма. Майка ви лежи на дрехи от злокачествен ревматизъм. Донка ѝ шета, защото имаме нещастието да имаме едно некадърно момиче софиянче за слугиня. На свяка ти Тотя няколко пъти писахме за момиче, отговаря ни, че от Райкина майка не може да ни изпрати момиче, няма кому да пишем в Търново за момиче, да пишем на свяка ти Гьорги, тряба да се задължим да приемем някое роднинско, а за слугиня не е толко да имаш роднина, макар че, от друга страна, е по-изгодно да е свой, наспоред състоянието на майка ви, защото тая проклета болест е комай неизцелна, а тя е твърде тежкоснажна и не може да постъпи. Тя боледува още от Заговезни, откак си ти запрян, но откак е Рачо заминал, почти все е в дрехи. Повечето лежи и като тъй страда в това хубаво лятно време, не знам какво ще са прави през влажната софийска есен и зима. Не знам там на събранието как са работите и накъде ще потръгнат, и доколко ще може да се повлияе на представителите. По Джамджиева се пращат за Кушлева 10 книги от Бентана или до тебе. Щом получиш писмото, потърси книгите чрез Кушлева или право от Джамджиева и раздай ги на депутатите според надписа, който ще намериш в книгите. Тия книги са от Орешкова, както знаеш, но депутатите ми са наръчали, раздайте ги и постарай се за събиранието парите. Аз са много интересувам за хода и изхода на събранието, в такива времена на човека не остава, освен да гледа строго върху изпълнението на длъжността си към народа си и отечеството, без да мисли какво може да се случи с него, и в този случай ако не отива събранието съгласно с интересите на народа, най-доброто е да протестира и да се оттегли, да не става баре участник на злото, което има да сполетя народа ни и отечеството ни. Това е единственото наставление, което може да ти дам, и ако някой споделя мнението ти тоже, може, ако ще, да

протестира и да излезе, най-после и сам ако си, това тряба да го направиш, разумява са, след като са помъчи човек с резони да убеди събранието или някого, кого да е, но ви сте там и ще узнаете и ще видите много неща, които аз оттука не мога да зная, и както виждаш, за по-добре за народа и за твоята честност, свободен си така да постъпиш. Повече няма.

Майка ти казва, че Поликсена Панайотова (майка на Попова, ихтимански околийски началник) била в Търново и с дъщеря си Минка щяла да идва в София. Ако са намери момиче, виж ако може с тях да дойде за по-изгодно откъм кирията, ако имаш време, постарай са и за това. — Пенчо са вижда да отива по-добре, ако и бавно. — Христо, слава богу, не са обажда от Свищов, майка ви са безпокои за него какво прави, що мълчи. Пиши му, ако можеш.

П. Р. Славейков

22 юния, 1887

Ако ти приляга, яви ми получил ли си писмото ми и как отиват работите, и ти как си в здравието, и на кой си ум. Поздравява те майка ти, сестра ти Донка. Да поздравиш всички роднини.

Същий

ДО ЕКЗАРХ АНТИМ I — ЦАРИГРАД

179

(Цариград, 1872)

До Негово Блаженство Екзарха.

Ваше Блаженство,

При всичко, че съм бил и съм един от постоянните Ваши приятели и почитатели, в последне време и аз бях

от противните на избирането Ви. Не е тука място да Ви разправям защо, то би мя далеко отвлекло от предмета ми. Вместо това аз ще ся върна година назад и повече, за да Ви напомня онова, което Ваше Блаженство не можете да си не наумявате понякога — за дългите онези разговори, които през дългите безсънни нощи сме водили, като сме разсуждавали върху народните ни работи и сме разисквали какъв по-добър изход би могло да им ся даде в някои затруднителни положения, в които по тази или онази причина можаха да ся нам рят. Обичам да вярвам, че В. Блаженство не ще да сте забравили онези ми приятелски увещания и умоления, при Вашето отричание да приемете бремето на свещенноначалството в църквата ни, за да ся избегне предвижданото тогаз зло — народното ни разделение, като следствие на пагубното любоначалство у други някои.

След една раздяла от доста дълго време и мълчание от една страна и друга, ний ся срещнахме с В. Блаженство пак, при скелята в Русе, в последното Ви към столицата шествие. Първата дума, която благоволихте да ми пришепнете при целуването на Светата Ви десница, беше: «Всичко това е плод на твоите трудове.» В кой смисъл и с какво значение изрекохте тогаз тези думи, аз нето подирих да изпитам, нето ще подиря, а споменувам ги просто тук, за да почерпя дръзновение от тях, както доскоро, да Ви говоря лично, тъй и сега да Ви пиша настоящето си открито.

Ваше Блаженство,

Много бих имал да Ви говоря, ако бе да говоря за всичко; но тоз път аз искам едно нещо да Ви кажа, и накратко да го изкажа: казувам Ви прочее, тъй смело както не са надея друг да Ви го каже, и то е, че Ви излязохте вече с единът си крак от път, който Ви предначерта народната воля и който да следувате Ви налагаха Светите длъжности на високото Ви звание. Ваше Блаженство, можете да имате причини сериозни и достоуважителни за таквоз едно поведение от Ваша страна, но те са всякога далеч от да Ви оправдаят пред очите на народа, защото той не иска да знае за друго, освен за изпълнението на своите ожидания, и може да извинява обавянието им дотогаз, докогато и сам може да разбира, че усилията за това удрят о камък, но не ся умарят и не събарят надеждите му; когато обаче съзре, че усилията

за това остават втора и третя грижа, а първо място зема грижата как да ся угоди тому и оному, той не може да не падне в недоверие към избранийт си, а няма по-тежко и ухрабно за един началник от недоверието към него на поверившите ся нему.

Народът очакваше от Ваше Блаженство да ся завземете за интересите му по̀ присърце и да посветите всичките си грижи на най-главното — обединението му; но с прискърбие забележи, че Ваше Блаженство предпочетохте да изпълните щенията по-напред на частни лица, а не волята негова. Ви оставихте по-настрана утвърждението на правдините на цял народ и оздравението на общият интерес — на обединението му, а на първо място турихте утвърдението на частни лица и оздравението на тяхните частни интереси, даже и в ущерб на общият.

Ваше Блаженство, ни един от тези, които споделят смиреното ни мнение, не е желал да Ви ся натрапи за съветник или да иска да отчужди от Вас други домогатели на това, но с огорчение всички забележиха изключителното доверие на Ваше Блаженство към лица, спрямо които цял народ с време еще високо е исказал своето неповерение. Никой не е искал, нито иска от Ваше Блаженство да не почитате едного или да презирате другиго, но всички са искали, и искат, да не слушате освен народният интерес и да не вършите освен онова, което той изисква. За жалост, някои Ваши последни постъпки показаха, че Ви, за да не разваляте хатъра на едно духовно и едно мирско лице, не счетохте за нищо общото желание — от малодушие и боязън или от любоугодие към мнимо-силните, отчуждавате ся от правият път и ся увлякохте все повече към тяхната убийствена за народното ни единство политика.

Ваше Блаженство, нощните птици, които прелитат в екзархийский дом и на които Ви давате ухо, са зловещи птици и те според общото вярване на пустош издават глас, а това Ви можете вече сами да забележете от опустяването на последните заседания. Отсъствието на Г. Кръстевича, Г. Чомакова, Г. Тъпчилещова и др. от Съвета не може да се замени с нашепнуванията на Св. Търновскаго и с нощните посещения на г-на Пенчовича.

В. Блаженство, тези нашепнувания и нощни съвещания са довели и Вас, и народното дело над стръмнината. Спрете се поне там и не стъпвайте ни стъпка вече по-

нататък под таквизи внушения, които подкопават основанието на нововъздиганото здание на народната ни черква.

Егоизъм, лакомение за слава и за материална корист е началото на тези хора, които са Ви тъй тясно обсадили. Всяка тяхна услужливост към Ваше Блаженство е скопчена и с материална корист, защото без него те не турят ръка на нищо. Задатъкът, който Вие във високото си звание имате да вършите, е тъй огромен, щото никога не би лепотно било да се увличате в онези дреболии, за които приближените Вам днес людие, прекрачивщи своят делокруг, гонят инат и мъст, свойствени на грубите натури и на необразовани същества, а не на таквизи, на които цял народ е поверил съдбата си и бъдущността си и които са повикани от званието си да работят за неговото добро, да го пазят и бранят от външни неприятели и нападатели.

Дръпнете ся от тази пасмина людие. Обърнете ся към народът си, който на Вас гледа и от Вас очаква все що е добро и спасително.

Рано е еще, В. Блаженство, и Ви имате време да спечелите пак благоволението на народа с една по-жива деятелност в чисто народна политика. Далеч, прочее, от шепотниците! Любовта към народът Ви нека бъде неотлъчен водител и в размишленията, и в деянията Ви. Това е желанието на всички онези, които в името на народа си дързноват да го представят чрез ръката на преданейшийт

Вашему Блаженству П. Р. С.

ДО ГРИГОРИЙ ДОРОСТОЛО-ЧЕРВЕНСКИ — ЦАРИГРАД

180

Цариград, 1872, юли 11

Ваше Преосвещенство,

Чух онова, което сте искали да чуя, и сте го казали да го зная, че доде Ви паднат космите от главата, още и от брадата, Вий ще ме гоните. Отговарям Ви прочее и аз публично да чуят всички и Вий, че не ща да зная от Вашето гонение, че презирам тези Ваши заплашвания, както презрях и онези изпърво по-страшните от по-страшния от тебе бабаитин. Не защото Ви считам за неспособни да ми направите най-голямото зло, защото Ви познавам добре и зная, че сте опасни като безсовестни, що сте. Но защото за правдата, за истината и за народното добро готов съм всичко да претегля. Гонете прочее, правете зло, което щете и което можете, аз няма да правя нищо друго, освен да казувам, додето мога, правото и истинното, което зная за Вас, било за добро или за зло, и ще Ви съм противен всякога тамо, дето Ви видя противни на общия интерес, доколкото е в силите ми да се противя.

Казвал съм прочее и сега подир заплашванията Ви пак няма да скрия, че Вий недостойно се провъзведохте на архиерейския чин, че избранието Ви стана с измама и подтискание, а ръкоположението Ви крадешком увенча делата на интригуванията Ви и остави неизгладимо петно както на черквата ни, тъй и на епархиите, които Ви избраха. Казвал съм и няма да престана да казвам, че Вашето назначение за в Русе е удар противу народното ни обединение, пречка за по-скорото устроение на екзархията, извор на големи нещастия за народа и за народните дела занапред. Не мислете, че светът всичкият е толкоз глупав и че не разбира домогванията на почтената Ви компания. Разбираме и познаваме, и знаем даже, че се мислите да сте в навечерието на постигането на целта на народоубийствената си политика.

Като говоря Вам, разбира се, аз говоря в лицето на всички онези върли властоискатели, на които Вий сте най-гнусното оръдие.

Не е ли, че Вий искате да единоначалствувате в Екзархията и да владеете в цяла България? Имате вече в ръка Търновската епархия, а чрез нея Ловчанската и Врачанската; имате сега Русенската и Силистренската, искате да задържите насилствено и против волята на жителите Софийската за достойния Вам поборник и единомисленик, Доротея, имате покорен на Вашите намерения двете онези смирени души, Нишкаго и Самоковскаго, парализирахте още отсега действията на малодеятелния началник на българската черква, пречите всякак на устроението на македонските епархии и възпирате присъединението им с Екзархията да не би да побъркат на властолюбивите Ви замисли, в съображение на които влязва да предварите да настаните и в екзархийския съвет свои си люде, тъй да княжествувате над българите.

Не са ли Вашите стремления и онова, което вършите сега, в тайне: да изработите да се изберат за в екзархийския съвет хаджи Иванчо и Н. Михайловски? И тогаз — старецът Ви, бабаит ефенди, х. Иванчо ефенди и Михайловски ефенди тука — Ваше Преосвещенство. . . ефенди, Стоил ефенди и поп Арнаудов ефенди в Русе — Негово Преосвещенство Доротей ефенди в София — личност една през друга по-светли — ще имате всичко в ръка, ще царствувате Вий, ще блаженствува народът и черквата ни и екзархатът ни ще успяват и преуспяват. Не е ли това, на което сте се домогвали и се домогвате с всевъзможните средства, което Вий тъй лесно мирите със съвестта си.

Прочее пред едно явно съзаклятие противу правдините на народа ний можахме ли да не осъдим злокобния за черквата и екзархата ни Ваш избор и назначение за в Русе — първия сигнал на атакуването Ви връз народното достояние? Да кажете, че от завист към Вас правим това, трябва да докажете защо и що мога да Ви завиждам. Ще стана ли аз вместо Вас владика или Ваш протосингел? Имам ли другиго приятеля от калугерите, за когото да се мъча да се сдобие до тоз пост и да чакам от него някоя облага? Нито имам, нито да имам искам. Покажете едного поне калугера или владика, когото да сме галили, да сме хвалили и да сме туряли личността му по-горе от

общия народен интерес. Ще каже, че ако сме казали или и подействували нещо противу Вашия избор в Русе, не сме го направили за свой интерес, ни за друга някоя цел, но по длъжност, и длъжност висока: да подействуваме да се отблъснат Вашите посегателства на народното достояние и да се отвърне от народната ни черква угрожающата я разорителна буря от върлите интриги на егоистическата Ви компания.

Ето какво сме направили и защо сме го направили ний, а и занапред ще следуваме да го правим с приличното почитание към откраднатия Ви чин и с достойното презрение към недостойната Ви личност. Не обзалагай прочее брадата си и косата си в преследуване на тогоз и оногоз и именно на мене, защото, ако падна аз, българският народ няма да падне; но ако падне брадата Ви и косата Ви, Вий ще изгубите, защото те са единственото преимущество, с което Вий дигате толкоз гюрултия пред света и наносите толкози беди на черквата ни.

Небоящий се от заплашванията Ви

П. Р. С.

(С адрес) До Негово Преосвещенство
Доростоло-Червенскаго

ДО НИКОЛА ХР. ТЪПЧИЛЕЩОВ — ЦАРИГРАД

181

Цариград, 15 ноември 1872

Господине касиерино!

Накрай ся давяли власите, казва една стара българска притча. За да не изкараме и ний с читалището нещо

таквози, като го докарахме дотука, стори джахт днес, та събери поне две-три лири за момчетата, за таквоз едно малко количество да не остава работата назад; всинца да положим усилие да изкараме поне и вторий брой, който е започенал и че за третий добър е господ. Виж прочее и събери, та дай на момчето, колкото вече видиш да събереш, за поддържание поне до в събота.

Вашът
П. Р. Славейков

15 ноемв[ри] 1872
Фенер (Цариград)

/С адрес/ Господину
Николаю Хр. Тъпчилещову
на Бал Капан — Цариград

ДО СТАНКА М. ПОПОВА — УЖИЦА (СЪРБИЯ)

182

Цариград, 23 февруари 1872

Госпожа Станка М. Попова
в Ужица

Писмото Ви от 2 февруари получих. Брат Ви Светослав, за когото мя питате, е тук в Цариград, в затвор, и ще остане за време тук — бъдете известена.

Поздравявам Ва,
Ваш приятел
за П. Р. Славейков
син му Ив. П. Славейков

Цариград, 23 фев. 1872

ДО СТОЯН ЧОМАКОВ — ЦАРИГРАД

183

Цариград, 27 април 1875

Почитаемий приятелю!

Статията Ви не са помести в Напредък, тая неделя ще я дам на Източно време, понеже там са и говори изпърво в това начало.

Жал ми е, като съм принуден да ся оттегля от това сътрудничество в Найденовий вестник, като не ми е доста помощта, която вземам, и като няма що да чакам от вестника, а при това ми са завзема всичкото време. Инак аз мога да си изкарам 10—12 лири в месец и да остана с 5 лири и толкоз труд, и да искам, не мога да го направя. Мога най-дълго еще за две недели да остана в столицата и после ще ида вече въз друга страна.

Приимете уверението в честването на

Вашият
П. Р. Славейков

27 април 1875, Фенер

184

(Цариград, 1875)

Господине Чомаков,

Като тръгвам, без да мога да Ва видя, сообщавам Ви, че двете лири не мога да Ви ги броя тука последствию на причините, които ще видите во вчерашното ми писмо. Жал ми е, като не може да стане това, за което Ва просях, но не чааре, остана б е л а т а сичката върху ми, че а л л а х ярдамджим олсун.[1]

[1] Господ да ни помага (тур.).

Моля Ви да предстоите, за да са подпише писмото за отца Макария и да са изпрати този челяк.

Ваш
П. Р. Славейков

185

(Цариград, 1875)

Почитаемий приятелю!

Завчера забравих да Ви поговоря нещо з запрените от по-първата буна момчета, за които по Великден беше са нещо подействувало и показало са беше, като да ги пуснат. Дали не може и сега нещо да са подействува, едно, като празници настават и, друго — като и от съгражданите им има прошение да ги молят. Разумява се, не съвършено да са освободат, но тука да са пуснат под поръчителство да си доизкарат джезата. Ако нещо може да са стори за това, не ще е зле, мисля, и така ще покажем на нашите противници пътят на нашата политика, че когато те ги подструват и правят злочести с несвестните си внушения, наш дял е да са стараем да доближим императорското правосъдие и да просим милост за заблудените си братия. Най-после, поне една утешителна дума ако можем да кажем на тези страдалци, които, според положението ми, като съм техен съгражданин, а на някои и роднина, непрестанно ми досаждат, че няма кой да им предстои, както тука от тъмниците, тъй и от Търново. Явете ми, ако нещо има надежда за това, или подобре кажете на жената някои насърчителни думи, която в неделя ще иде при тях да им каже.

Проваждам Ви и от Търново жалбата, която мола да я видите, тя е само от мухтарите.

Ако има нещо по тази част, върху която са разговаряхме завчера, съобщете ми го.

На жената дайте да разбере, че и друг път сме говорили и мислили за това и грижата им имаме.

Ваш
П. Р. Славейков

Цариград, днес.

Манчевич го изпратили в неделя на заточение в Енгюре без срок за времето на заточението му. За да познаете по-добре този момък и чувствата му, приключам Ви последното му писмо, което да ми върнете. Жал ми е, аз обичам патриотите хора, но не прехласнатите, а разумните.

ДО ХРИСТО Г. ДАНОВ — ПЛОВДИВ

186

Цариград, 14 октомври 1875

Почитаемий господине Хр. Данов,

Вашето затруднение, което е следствие на всеобщото затруднение на алъш-веришите, днес побърка и моите намерения съвсем, като разстрои съображенията ми. Няма що да ся прави, понякога тряба да ся покоряваме на преодоляващата съдбина, без да ся отчайваме, но като ся стараем доколкото е в силите ни да противостоим на тежките обстояния от скудост на пари, които са главен двигател на всяко търговско и книжевно предприятие. В залисът си тука по причина на несполуката си от Вас аз Ви не казах и намерението си да печатам всичките си стихотворения, които са готови и които имах намерение да печатам. При всичко, че днешната оскъдност от пари не е насърчителна за това, но онзи, който търси хлябът от работата си, тряба да я кара, без да ся озърта на обстоянията с утешителната надежда, че те няма да останат тъй. Не тряба да бъдем като гламавийт онзи софист, който излязъл от село да пътува и като дошел до една река, спрял ся тамо да чака да ся оттече и да последува пътят си. Трябва да ся търси преход или изход. От туй начало воден, аз сторих да издам обявление за реченото издание, което е по-лесно средство за разправяние на всяко издание. Това обявление Ви ще видите ако не днес, а то в събота. Колкото за изданието, тука искат да го вземат на себе си и Печатарското дружество, и Никола Тодоров, но аз, като искам както и да е, да заловя с Вас работа занапред, желая да устъпя Вам това издание дори и на по-изгодни за Вас условия, които ми ся предлагат тука на полу. Явете ми прочее прието ли Ви е това ми предложение и на какви условия. Дринов трябва да Ви е споменал, ако сте имали време, за трудът ми по Географическият речник, и него аз мисля от идущата пролет да начена чрез спомоществования да издавам на части. Но за него щем ся споразумя, кога ся видим, което надея ся да бъде по-скоро.

Ви ми ся обещахте от Варна или от Русе да мя улесните малко в хърчлък, но като вярвам почти, че не сте могли тъй скоро да изпълните желанието си, ще Ви моля сега, като минува баджанак ми през градът Ви, да имате добрината да му броите поне пет лири, от които част заех аз тука и част ще внесе в смиренийт ми дом, който ся намярва в крайна нужда днес, като оставаме и двама със сина си без работа и за време задържани в Цариград; подир две недели или най-много три, според работата, ний и дзама тъкмим да слезем за в града Ви и тогаз ще ся споразумеем за по-нататък какво можем да правим относително до поменатите издания. Надея ся обаче, че никои извинения не ще Ви оправдаят, за да мя отчуждите от това добро, което чакам от Вас и за което Ви моля. —. Без повече, поздравляющ Ви

пребудвам Ваш
П. Р. Славейков

14 окт. 1875
Цариград

Н. (П.). П. Защото пиша и на Шиварова за някакви висящи сметки и да го принудя уж да ся обади, казвам му, че имам условие с Вас да Ви предаде каквито книги са останали, за това Ви сторете едно икономическо добро да пратите да го питате има ли мои книги и кога може да Ви ги предаде, за дано ся постресне, защото от три години никаква равносметка не ми е съобщил. — На баджанака ми името е Тотьо или Стойно Икономов, той ще и да Ви предаде настоящето ми.

Истий

ДО ТОДОР ПЕЕВ — БРАИЛА

187

Стара Загора, 15 февруари 1876

Господине Т. Пеев,

«Бълг[арското] книж[овно] дружество» в Браила с едно известие, обнародвано в народните ни органи в Ц/град, търси някого да преведе на езика ни «Бълг[арската] история» от г-н Иречек. Подписаните Ви поканваме да предадете нам тая работа. Ний се наемаме да я извършим съвестно и мислим, че ще можем да отговорим на изискваните от «Дружеството» условия. Единът от нас познава елински език и доволно време се е занимавал изключително с народната ни история; другият пък познава езиците: чешки и немски, и не е лишен от историческо знание. Като сега и двамата сме в Стара Загора, гдето доста дълго време ще останем, ний предприемаме превождането на реченото дело, ако и вие се съгласите на това. Молим Ви прочее да ни отговорите и да ни явите приемате ли нашето поканване. В такъв случай желаем да ни известите и какво награждение ще имаме за труда

си. При това, молим, имайте добрина да ни изпратите един екземпляр от книгата на г-н Иречек.

Стара Загора, 15 февр. 1876

Като Ви поздравим,
оставаме с почитание
П. Р. Славейков
Г. Бенев

188

Стара Загора, 15 февруари 1876

Байно Тодоре!

Като правим на «Дружеството» отвъдното предложение, аз ся надея непременно, че то ще бъде непременно прието, защото смея да вярвам, че делото мъчно ще намери по-добри условия от тези, които ще му ся представят, ако ся възложи туй дело на нас. Липсва наистина изискваният латинский язик, но освен дето аз не виждам на какво ся основава неговата необходимост в тази работа, ще приложа, че неговата необходимост даже може донейде да ся изцери със спомагането на френский, ако е за малки някои текстове. Аз не вярвам никога, че Ви ще можете да намерите всички изисквани за преводът преимущества у едно лице от днешните наши учени и затуй направих един такъв съюз с г-на Бенева, което, ако случайт не би помогнал, не би никога станало от моя страна таквоз предложение, ни от г-на Бенева. Подир това тряба да знаете, че аз имам доста работа, но ся реших да взема участие в този превод, само и само за това, за да ся намери работа и на г-на Бенева, който има злочестината да остане празен и в бедност, и това ще бъде от страна на Дружеството и едно благодеяние. Ето защо, преди всичко тряба да ся знае награждението за трудът, колко може да бъде и как да ся плаща, защото г-н Бенев ся взема за тази работа именно затова, за да намери поддържанието си, додето намери място. Аз Ви прилагам

това от себе си, за да ви дам да разберете работата и да си измерите средствата, може според изпращанието на материала, да пращате и част от награждението или поне да е готово, д-дето ся свърши трудът, защото няма друг способ, ви знаете състоянието на нашите учени, а при особени обстоятелства еще повече. Умному мало довляет.[1]

Писма можете да ни пращате през деловодителя на печатарското дружество «Промишление», г-на Ивана Говедарова, в книжарницата в Цариград срещу Балкапан.

Ако г-н Дринов мине през градът Ви, поднесете поздравленията ми и попитайте го де ще ся установи, защото имам да му доставя някои съобщения.

А бе, бае, Ви мя назначихте за дописен член, но аз не зная ще следовате ли и върху какво мога да пиша и аз нещо. Пиши ми и за това нещо.

Приеми ърдечните ми поздравления.

Вашът
П. Р. Славейков

Стара Загора 15 февр. 1876)

ДО РАЧО, РАЙКО И ХРИСТО СЛАВЕЙКОВИ — (НИКОЛАЕВ)

189

Стара Загора, 7 ноември 1876

Възлюбленнии ми Рачо, Райко и Христо,

Отдавна не съм Ви писал. Изпърво аз бях занят с настаняването си и нямах толкоз време, по-подир по причина на бъркотиите по нас и на неблагоприятните обстоятелства аз бях спрял да ви пиша, сега, слава богу, ний сме някак по-спокойни, ако и не съвсем безопасни, последствие на раздраженията на духовете у съжителите ни. Това раздражение обаче днес е доста тихнало и от ден на ден тихнува и ся надеем за по-мирни дни. В лошите обстояния на миналото лято нас ни някак пощади судбата и не пострадахме нищо, освен дето майка ви с Донка, Пенка и Пенча побраха малко страх в по-близки премеждия, като по-близо до театъра на въстанието и на жестоките мщения, но нищо, страхът се забравя, а другото — пазил ги бог. И аз тука нищо друго не видях, освен дето бех честит с железа на ръцете да направя едча неволна разходка до Одрин и да пренощувам две нощи в одринските тъмници. Но всичко се мина и всичко се забрави.

От септемврия насам ний сме всички в Ески-Загра. Пенка и Пенчо ходят на училище, Донка шета, а майка Ви седи и за вази мисли. Ний сме доста добре в поминуването си засега, ако и да търпим незначителни еще скудости поради миналите ни денежни изтощения и неочаквани пак таз година разноски. При нас в къщи ний имаме двоица от сестрините си синове, Донча и Димитра, и други две момчета приятелски из Сливен, които толкоз често ни напомнят за вашето отсъствие, защото точно толко мъжки имаме, колкото ни липсуват, и, от друга страна, мя правят твърде често да ся замислевам, като гледам последните две мирни и кротки, но за зла чест, тъпи и неспособни, а първите двама буйни и жестоки, но също тъй неспособни в приемание на уроците, а това ми често дава повод да мисля какви ли сте Ви тамо и как ли отивате в уроците си.

Дядо Ви често ни иде да ни нагледва и тези дене пак му ся надеем да ни дойде. Свяко Ви Димитър, и той ся пресели в Загра и фана хан и може би да пренесе и децата си, без майка им, която ся вече пресели във вечните обители. . .

Относително до последните години, що прекарахме, днес можем да кажем, че сме по-добре, освен това, дето от два-три месеца насам, именно откак сме ся прибрали наедно, аз ся усещам твърде изтощен и залинял, страдам же повеч нравствено, като ся не осещам способен да продължавам литературните си занятия, единственото за

[1] Умният с малко се задоволява (рус.).

мене утешение, след оттеглянието ми от бурния граждански водоворот. Това мя много мъчи, защото не намервам в друго никаква прелест на живота вече и ако за зла чест аз не ся усетя наново повикан на този труд и живот, страх мя е да не «метна петалите» в задушливийт круг на бездействието и на омръзването, що ми е омръзнал света. Аз страдам душевно, но молете бога дано ми даде сила и крепост да ся удържа и да не падна без време, защото, ако за себе си вече и не съм нужен, нужен съм еще за вас и повече за сестрите ви. При това еще побързайте и ви с уроците и зазряването си, за да захванете мястото, което явно веке, че скоро ще ви изпразня.

В тъжни предчувствия, ако и без малодушие, разочарован, аз чакам часа, който ще мя съедини с предците ми, и не ми е жал, освен че рано ще мя повикат, ако нов позив към труд мя не повика на нов живот.

Как и да е, аз не можах да Ви не явя разочарованието си от света и горестните минути на нравственото си страдание, което мя напоследне обзело, за да Ви подсетя как наближава часът сами да промисляте за себе си и че не тряба да ся отпущате, защото не ще имате освен на себе си да ся облягате. И дано бог разположи по-добре моето и ваше бъдуще.

(Заличени пет реда) те си благословения единственното, що мога да ви дам на този час, в последнето завещание, да не забравяте родът си и народът си.

Ваш отец П. Р. Славейков

7 ноември 1876, Ески-Загра.

Посвятено на Р. П. Славейкова

Плачете за онез, что ги отвели
в плен покрай Вавилонската река,
что им са храмовете запустели
и бащината им е в зла ръка.
Ораганът, който ги е възхищавал,
разбит е днес; сломен израйлев рог;
там дет' израйлев бог е обитавал,

днес обитават тез, что нямат бог.
Нозете си в кръвта си обагрени,
горкий Израил, де ли ще оми,
и де ще чуе той за утешенье
онез сионски весели песни?
Кога с мелодията на Юда
сърце им ще възрадва свой гуслар,
заспали чувства да разбуди,
да ги възпали пак с небесен жар?
Блудящи същества, в плен разпилени!
Ви де ще найдете прибежище?
О, ви сърца, в неволя запустени,
почивка де ще да намерите?
И дивий гълъб има свое гняздо,
лисица сура има си вертоп,
народите си имат свойто място
Израил няма, няма, освен гроб.

(По Байрона, 1876, юний 26)

Посвятено на Райка П. Славейкова

Цъфнаха дръвята
и трева поникна,
птиците пропяха,
куковица викна.
Всичко мърда, шава,
гади ся проспали;
всичко все ся радва,
гласно бога хвали.
Но сърце ми клето
веднъж осланено,
не цъфти, не никне,
стои замръвено,
не пее, не вика,

не шава, не тупа,
та и за кого ли?
За тъз зган ли глупа?
Проста, неучена
и на чувства мъртва,
низостна, презрена,
що напред не мръдва.
О, дали ще, боже,
туй чудо да стане,
тоз народ нечувствен
да дойде в съзнанье.

Ески-Загра, 1876 април

Посветено на Хр. П. Славейкова

Пееш, мило птиче,
но не ти прилича
песен весела.
Листи пожълтяха,
мъгли долетяха,
есен е дошла.
Зима мразобора
утре е на двора
тъжна е пора̀,
лятос ти си пяло,
охолно летяло,
в поле и в гора.
Де ти днес другари,
бягат кой как свари,
ти само̀ в дола. . .
Но не пейш, ти плачеш. . .
жално гарван грачи
на гола ела. . .
О, плачи да плачим; —

плач, за който влачи
тягосно тегло.
Зима за природа,
робство за народа
все едно е зло.
Зима е до време. . .
Пролет ще отнеме
мъртвений живот.
Но кой ще поможе,
да избави, боже,
страждущий народ?

Цариград. фев[роари] 1, 1876

Остават три еще по-големи, посветени г-ну Минкову, г-ну Лонгу и на Ив. Славейков.

ДО РАЧО СЛАВЕЙКОВ

190

Пловдив, 9 октомври 1881

Байно Рачо!

Писмото ти от първий текущаго получих, не ти отговорих с вторничната поща, като оставих за днес, дано мога нещо положително да ти пиша, за зла чест аз и днес не мога освен толкоз, колкото ти чрез Ивана писах да ти каже. Добро е да останеш в Северна България, там има по-добро бъдуще за тебе, но как да ти кажа, работите не ми се виждат да са влегли или да влязат скоро в един нормален ред, боя се да не станат някакви незадоволства и да не избухнат някои недоразумения между руските чиновници във войската и цивилните чиновници. Но ако нищо такова и не бъде, както е твърде желателно, аз

пак се боя за тебе, че според положението ни днес ти не само мъчно ще се провъзведеш, но и всякога ще си на тръне и в опасност. Не от тебе, аз зная, че Ви ще можете да бъдете каквито тряба верни и точни в изпълнението на длъжностите си по службата и инак ще можете да се обнасяте добре с предстоящите ви; неугомонни са враговете ни и много ниски и подли, така що за хвала ще го имат, да направят някой мюзеверлик, за да те очернят и да ти докарат някоя бела на главата, а времената са наклонни на това, па и наш'то положение предразполага на това. Брат ти тоже е наклепан и разумява се, че не желае да се върне в България. Па и аз се не решавам още. После последнята случка с мене как мога да забравя това оскърбление, и какъв човек ще бъда да ми удрят шамари и аз да тичам да се въвирам да ме милват; тряба човек да си е запикал лицето, както някои от противниците ни, та нищо да не усеща. И как и кому мога да се поверя занапред и каква сигурност ще мога да имам, че утре пак не ще се случи това, което се случи вчера, когато и за това никакво удовлетворение не ми е дадено и не мисли да ми се даде. Доде бях в Дряново, аз исках да ми се позволи да сляза или в Търново, или в София да се върна да си печатам книгите. Неделя и повече чаках в Габрово за отговор, и ни глас, ни послушание. Когато вече заминах за Пловдив и телеграфирах, тогаз ми разрешават, когато аз вече не можах да се върна. Сега да видя да си отпечатам книгите и да си помисля, но правото е, че ако си намеря колко годе подходяща служба, аз няма да се върна. Жал ми е и тежко ми е, но с таквизи подли противници да правиш село — то е почти глупост. Та и за вас до една неделя, ако мож, въздръж се, та не давай здрава реч, и ако дотогаз нещо положително не мога да ви пиша, съобразявай се с обстоятелствата и гледай както за тебе е по-изгодно, тъй направи; ти знаеш, че за синовете си поне аз не съм искал да свържат своето бъдуще с моя обуреваем живот, освен това вашето звание. . .

П. Р. Славейков

Пловдив, 9 октомври 1881

София, 28 февруари 1888

Рачо!

Шест недели от Вас нямаше писмо и това ма доста безпокоеше. От 3—4 дена насам аз са канях да ти пиша, но работа с вестника и други залиси отлагаха намерението, оставил бях за днес, но до този среднощен час други главоболия ма занимаваха. Иван, като отговорен редактор на вестника, който наченахме да издаваме, още от първий брой биде даден под съд, на деветий март ще го съдят и ние дотогаз поне бяхме спокойни, но вдруг, снощи по девет вечерта, идат от градоначалството да го търсят и го викат да иде при градоначалството. Разумява се, че ние през нощ го не пуснахме; Спахме оградени под усилена стража у дома си спокойно. Отзарана Иван отиде у Донкини да са облече и да иде на градоначалството. Пет души — трима старши и двама младши стражари — го чекали пред Донкини и не го оставят да влезе да се облече, а да идял така необлечен на градоначалството. След много и дълги препирни Иван влязъл вътре и се облякъл. Оттам го вземат, та през града жендарите го закарват не на градоначалството, а в III-й участок и му казват, че имали предписание от прокурора да му вземат в брой 500 лева гаранция, че няма да се отстрани от съдът, но в това време го задържат в участока. Доде ми той извести от участокът каква е работата и в половин час доде намеря парите да ги занеса, няма пристава в участока, обърнах София да го търся, няма го на участъка, стражарите нито парите приемат, нито ма пущат при него. Отивам при градоначалника, и него няма, връщам се пак в участока и седявам тамо близу два часа да го чакам. Стражарите ходиха да го търсят и от сутрината по 2 часа след пладне едва, приставът дойде, едвам след едно силно скарване прие гаранцията и го пусна. Оттамо до вечерта, визити от приятели до мрак, и аз се отчаях, че не ще мога да ти пиша. Но ти пак си бил честит, защото се случи този ден сватбата на Нина. Пена отиде шаферка и майка ти сватбарка, ние сами са разполагахме с трапезата у дома, аз, Иван, Пена и Тарлев Христо. Иван си отиде у Донкини,

ние с Пеня вардим къщата, часът вече 12 през нощта, шаферката и майка ти още ги няма.

Ето такива са днешните наши занятия. Тая вечер ми донесоха и твоето писмо от 18 того, което ма и подстори да ти пиша. Няма с какво да ти са похваля, от това, що ти пиша, ти разбираш как са поминуваме, ама ние вече алащисахме и аз зимъс бях пò виран, сега, откак наново подкачихме борбата, усещам се по-здрав и по-бодър. Вестникът ни са посреща със съчувствие и тука, и в провинциите. Властующите са ожесточени още против нас, ама няма що, крякат и правят ни вртели като днешния, но ние ги не прихващаме за нещо толкова обидно, ако и да не сме толкова спокойни, съвестта ни е чиста в изпълнение на длъжността ни, а на този път каквото даде Господ, все за добро ще го прихващаме.

Пена ти изпрати първий брой от вестника и ето аз ти пращам сега вторий от това, пó други новини нямаме «все бивает что бивало»[1]. Ви там каквото и да правите, ние тука нито хабер имаме, нито щем да знаем, пак си я караме по нашенски, та че «я тахт, я бахт».[2]

Приеми поздравленията от всички наши домашни и външни.

Старий Ваш П. Р. Славейков

28 февроари, 1888

192

София, 9 октомври 1888

Възлюбленний ми Рачо!

Вашето от 2-рий септемврий ми е пред очи всякой ден почти, исках да Ви отговоря още тогава, но не знам как се досетих да почакам, защото тогава предлежеше да пущат

[1] Всичко е както е било.
[2] Или кресло (престол), или с главата надолу (зла съдба).

Ивана, и с надежда да Ви съобщя сам аз радостната тая вест, отложих тогаз, и ха сега, ха утре, ето днес 9-й Октомврий, аз вече сторих да Ви пиша, без да мога да Ви съобщя радостното известие, с което мога да Ви зарадвам. Впрочем, сега поне мога положително да Ви кажа, че втората съвокупна пресъда, която вместо пръвните пет пресъди, които възлизаха на 9 месеца затвор и 50 лева глоба, определи се на пет месеци всичко затвор. Следователно, затворен на 5 юния, прихващат му се осем дена, дето е лежал изпонапред по участоците, пада се да излезе на 27 октомврия и надея се така да бъде, ако не би пак някой произвол да последува.

Сега да ти дам някои сведения и по това, което съставеше предмет на писмото ти, макар че то сега вече не е за предмет. До часа, когато получих писмото Ви, аз знаях за това твърде малко и отдалеч, поусещах нещо, но мислех като нещо обикновено в такива случаи, жените, и те си имат понякога своят кръг, в който не тряба да се месят мъжете, но след получаването на писмото Ви аз, без да кажа нещо, обърнах внимание на делото и за пръв път доста ме смути раздрънкуването на работата, лекотата на врачането и лесното предаване на съдбата си. Аз се надявах да бъдат по злостомашни в избора си, но видях, че играта е изотвън и е била доста сериозна, сега няма нищо. Види се, твоето писмо е прекратило всичко, без да възима нужда да се намесвам аз. Писмото ти аз не съм виждал, но и не съм от своя страна нищо предприемал за потихването на работата, тя сама стана, като че не е ни била без никакви последствия неприятни. Моето мнение, както и Ивановото в това отношение беше и е, както и Вашето, жените, които са поизложени на влияния, бяха малко колебающися, но то премина.

И аз няма какво да Ви пиша оттука. Положението ни е много ухудшено от по-преди, но аз ще се държа, без да се смущавам. Жаля само Ивана Нонов и Донка, че без да са в нищо виновни, теглят според нас; но и за тях правим, което можем. Жестокостта на противниците е неугомонна, но и аз от своя страна не им чета псалтир. Доста ме нескърбява непоследователността и неизпечеността на партията и най-вече при спирането на вестника след Ивановото арестување. Той, както и аз, не бяхме на мнение да се спре вестникът, ама те го спряха и без крайна нужда, и сега се кают, но не помага нищо. Те много изгубиха с това,

а пък мъчно сега да се възобнови, че иска поне шест месеца отново да се губи, доде стигне на първото си положение. Радува ме напротив свестяването на народа и отчайването на яланпатриотите. И ние се изпомъчихме, но и тяхното положение не е завидно.

Пиши ми, ако можеш, по-често, аз май сега писма не пиша твърде, но пак не ще те оставя без ответ.

Нежнолюбящий Ви П. Р. Славейков

9 октомври 1888, София

193

София, 25 януари 1893

Любезний сине! (Рачо)

Писмото ти от 26-го декемврия на Нова година приях на 20 януария, това е от зимата, както разбираш, та мисли каква е била. Друг път за 4—5 дена сѐ ги получавахме, а туй на толкоз дена, но що ми тряба, нали пак го получихме. Стига.

Аз мислех още на първото ти писмо, що си смислил да ми пишеш да ти отговоря, но забавих са, на второто пък студено бе станало, че хайде на третото, и то пак щеше да останеш без писмо, ако не станах мукаят да ти пиша. Но хеле, дади господ, наканих са и то пак е първото писмо, което пиша. Приеми, чети, и туй ще бъде то. Друго не са надявай вече.

Аз като съм са затворил в одаята си еще от 1-й ноември и досега не съм погледвал навън, сичко тука — и хляб, и все, и вся. Гледат ме добре и благодарен съм за сичко нещо, уж болен не съм, пак не обичам да са разкевтявам за малко нещо. Слава богу, на 15 октомврия като са разболях, и два, три дена като лежах, добре, и до десет дена тъй нищо не беше ми, но седях на хикимите да им дойде кефа, оттогаз и досега стоя в къщи, отрупан с работа за пословиците. Ще стане чудо с тия пословици.

Добре поменах пословици, за да ти наръчам нещо за

тях. Иди на книгопродавците ваши в Кишинев, та питай има ли някой комад да ми пазариш и да ми земеш, та да ми проводиш, но от 50 или 60 гроша по-скъпи да не са, че като ги приема, колкото пари ще ти ги внеса. Аз не съм виждал освен от една руска граматика стара, дето имаше до 4000 пословици, или речник един, не знам как го казваха, виждал съм и някои годишни календари с малко пословици, други не зная имат ли. Но ти виж, ако има руски, или някой превод от френски или други, земи ми и пиши ми, парите колко ти са, да ти ги проводя.

И друго нещо.

Питай от докторите ваши нещо за мене илач. Аз не знам, но земах от доктор Ховман по 30 капки с вода да се мия на ден, но той казва за шест месеца само да са мия, а аз цели три години наред ги употребявах и ползува ма много, но не съм познал, като толкоз го употребявах, пак да мине. От лявата ми страна сичката и от дясна на едно място като сбъхтано, и кръвясало, че сега чак като се разболях от треска, та са погледнах че съм станал сѐ кръвясал. Аз оставих цеpовете си и зех да са мъча с болките си, разтривам ги и те са пръснаха на много дребни пъпчици, но не ма болят, а пречат ми и досеждат ми тъй, що едвам ги търпя. Питай за това няма ли нещо. Аз съм чувал, че има нещо машинка или оръдие като машина, че кога ги фане, та са разпилявало от разтриването с тази машинка. Питай и са научи колко пари са дава тази машина, та ми пиши, да видя има ли колай да си зема. Тука докторите казват, че има, но те нямат.

Сега свърших, преди мислях да ти пиша как са разболях и аз, и майка ти от треска и двама, хем тя лежа по̀ много, но като оздравя, тя е сега по-добре, аз нищо нямам, слава богу, пък навън не излязвам, чакам да мръкне вечер, да дойде или Георги, или Христо свяков ти, или Илия, ако ли не, Донка която е сега у дома, да играйме на табли, деня на работа, както ти казах.

Пенчо е в Лайпциг, Иван не ма слуша, тебе няма, останал съм сам си, и какво да правя, ще ударя и аз, където ми видят очите.

Писмото ти има много здрави на Нова година, желая Ви много нови години да прекарате.

Ваш любящий Ва П. Р. Славейков

София, 25 януария 1893

ДО КМЕТСТВОТО — ТЪРНОВО

194

Търново, 1877

Достопочитаеми членове на мюнисипалитета,

Нуждата, която мя сполетя, мя доведе без време в отечеството ми и не както съм мислил да ся върна. Десет дена стана ся въртя и съм ся мъчил да не бъда в тяжест на гражданите, но може би дълго еще чакание да (непопълнено място).

Нуждата, която мя сполетя и надеждата, която питая да намеря тука някоя работа, мя задържа днес в [родината ми — задраскано] градът Ви. Аз са мъчих досега да не бъда в тяжест на гражданите, но при съвършеното ми изтощение и при възможно дълго еще очаквание за работа аз съм принуден да са отнеса до Вас и да Ви попрося за едно убежище, дето да принеса семейството си, за възможни някои удобства,които има муниципалитетът на разположение, ако не за мене, а то за тези, които са останали да гледат днес на мене — бедно едно семейство из Загра и четири ученика — три из Македония и един из Кърклисия, — които в бедствието на градът, в който бяхме, ся прилепиха при мене.

Улеснен в тази необходимост, аз съм готов да послужа на градът, ако би ся оказало потреба от услуги, каквито мога да принеса, а дотогаз моля да ми ся позволи и да ми ся даде за проводник един или двоица от градските пандури, за да прегледам спазените древности в столичнийт някога град, да обиколя потурчените джамии и други здания, които видя за нужно, да потърся надписи и други древности и да разгледам, ако е нужно, да станат и някои малки разкопвания, за които съм и изпросил вече съдействието и позволението на принадлежните власти.

В очаквание за отговор на просбата ми съм и пребъдвам

Ваш
П. Р. Славейков

ДО АРХИМАНДРИТ ЙОСИФ (ЕКЗАРХ ЙОСИФ) — ЦАРИГРАД

195

Одрин, 20 август 1874

Ваше Високопреподобие!

С първо ще Ви кажа за Бунар-Хисарската работа. За това нечто тряба да положим старание да ся свърши, първо, защото е захваната, и, второ, защото от нейното свършване зависи много в полза на присъединението на българската община и други околни села. Но тряба да Ви разправя по-подробно за тази работа, защото както сега узнавам работите, тя не е толкоз лесна, а еще и криво е захванатa и криво следувана досега. Преди всичко тряба да знаете, че в Едирне няма хюкюмати таквиз ербап хора от гърците, както в Бунар Хесар, и поповете им са и те чорбаджи такъмси. А те като са тъй хитри, от друга страна нашите българи, като всички прости хора, па и българи, не умеят да икономисат обстоятелствата, ами я карат с велвеле. Мъчното е там, защото и мъжете, но повече жените не приемат за време поне да са въздържат от домогванията си връз църквата и да упростотворят и улеснят работата, като са ограничат само със свещеник понапред и да са укрепи той, че после да видят за черква, ами разбъркват работите и свещеник искат, после черква ищат или неразбрано искат поп, но го искат в черквата да им кръщава, в черквата да венчава, и искат го това с едно буйство, с една просташка гордост, което бие в очи и затруднява работите. Тъй от леснийт предмет да искат свещеник за нуждите си сега е станал въпрос ето какъв. Емирнамето от Цариград не е било да не правят препятствие за установението на един българин свещеник, но да изпитат какво е движението в този град. Под влиянието на гръцките тамо каймакаминът, ази както разбирам, освен дето е намалил българското народонаселение на 150 души, разбъркал е еще и разправил, че тези хора искат да усвоят старите черкви на гърците, от което може да произлезат

неблагоприятни и нежелаеми следствия, и този отговор на истилямът, съобщен тука на Валията, е пратен в Цариград, според както ще видите и от отговорът и записката, която ни са даде от страна на Валията тука като му са представихме да искаме отговор на съдържанието на емирнамето, от което ще разберете, че тряба пак от тамо да са търси нова заповед в отговор на съобщенийт истилям; но тъй както предвиждаме, отговорът ще бъде затруднителен по причина, че са подмесили и черквата, то вече тамо остава на вас, ако видите, че срещне затруднения според истиляма, да гледате да го опростотворите само за свещеник сега да са реши, ако е възможно, а че подирня работа за черквата. Те тука в неразбирането на работите претендират и за черква, но там, ако можете сюктиса само за свещеник, и то е доста. Наистина и то има несгодата си, защото като свещеникът не влиза в черква, жените си остават заради черква при гръцките попове и българскийт поп остава ощетен в поминъкът си и не може да са задържи, но там вече остава да са търси гаалето му, само дано са сполучи дозволение сега да са пусне поп да им служи и да ги убеждава да са въздържат от стремлението си за черква, додето му дойде редът и нему и за това толкоз.

Други работи по управлението на общината засега няма, освен това, дето дядо Данаил ѝ досажда за парите си, за които, както ви разправих, излъгал е със сахтикярлък един подпис от Дяда Икономa и мисли белким да го тегли на съд. Общината ни не са е събирала има време, защото повечето членове отсъствуват, това ги много затруднява, но ний силим, както можем, да караме, като гледаме и знаем, че те няма да намерят махна за онова, което стане хубаво, и като виждаме, че от това и за повече да са мъчим от тях няма какво да чакаме. За туй и за момчетата, дето пишете, нечто помощ няма засега надежда, и средствата от епархията не са виждат да дадат някое излишество ни тая година, а при това и тука има доста нужди и без това.

Тука са вижда нужда да са отворят училищата в Каика и в Илдъръма, но средства няма и досега, накъдето сме посочили, не сме сполучили, но ний не сме са отчаяли. За унапредването на българщината тука необходимо е една българска черква в Калето и в Мезлиши-хукук един ааза българин. Тези две неща са ἐ ηῦτῶν οπδανεη,[1] и както са

[1] Без което не може

представя, на това са почти съгласни другите общинари, но г. Карамихалев са не решава еще да подпомогне това желание, вижда са твърде консервативен този инак достоен мъж. Но както и да е, и Ви оттамо тряба да подпомагате тази идея, без осъществението на която няма голяма надежда за сполука.

Има да Ви съобщим най-после и нечто радостно и да попросим еще и Вашето съдействие, но с друго писмо, като се събере и общината през тази седмица, работата е върху Бероновото наследие, за което имаме едно писмо из Болград.

От вчера насам са бавят тука един свещеник с учителят от селото Турлак махале из Ени-Загра, те били писали до дяда Търновский за ферман да си направят една черква, която в нетърпението си и заправили преди да им дойде фермanът, но като са научили за това местните власти, възпрели ги и те сега пишат за това на Св. Търновскаго и Вас молят да го поканите да побърза да им прати фермanът, ако е излязъл, или ако не, да им яви докога може да бъде готов; те ще чакат тука за отговор на писмата си и затова кажете му дано по-скоро им отговори чрез нас, за да не са бавят на ханът тука да правят масраф.

Като чакаме с второто си писмо да Ви разправим и за течението на училищните дела, оставаме с приличните почитания на Ваше високопреподобие приверженейши

Иконом П. Панчу

П. Р. Славейков

20 августа 874
Одрин

196

Одрин, 24 август 1874

Ваше Високопреподобие,

От завчера общината ни получи чрез г. Карамихалова едно писмо от г-на Д. Ямбулова из Болград, който ни раз-

правя нечто за наследието на г-на Берона и за изпълнението на неговото завещание. Ви тряба да знаете, че г-н Ямбулов беше един от представителите, що ходи из Болград наедно с нашият пловдивският и котленский представител в Крайова, когато да ся съдят с претендаторите върху имането на г. П. Берона. Той ни разправя в това писмо за това, което ний отчасти знаяхме, а сега вече сме по-добре уверени, че те, представителите наши, възложили тогаз тази работа на Букурещката българска община да примири тези претендатори де съдебно, де с убеждение, за да може да ся освободи имотът на г. Берона и да ся употреби по назначението си в полза на народа.

Сегашните ни известия са, че «Букурещката община със съдействието си успяла да се примири с казаните претендатори върху имането и ся разпоредила чтото след като си получат казаните лица разноските, които са правили до тяхното помиряване, имането на покойнийт да си остане цяло в полза на просвещението на българскийт народ. При това (казува пак г-н Д. Ямбулов) научавам ся еще, че в Букурещ ся разпоредили, чтото от доходите на казаното имане да ся устрои и обдържа една гимназия в Адрианопол».

От писмото ний недоразбираме кои са лицата, що ще си получават разноските, дали претендаторите, или Букурещката община, но, които и да са, вече важното е за нас това, което са казва да са ся разпоредили да устроят в Одрин гимназия, и за това ний искаме да знаем и мислим, че тряба да влезем в преписка с Букурещката община, и за това ся отправяме днес до Ваше Високопреподобие и умоляваме Ви, като ви и упълномощяваме, като наш избранник, чтото чрез Екзархията, както виждате за подобре или само със знанието на Негово блаженство, или само чрез Синодът, или чрез Синодът и Екзархийский съвет да попитате в име на общината ни Букурещката българска община за тази работа как е и доде е дошла и по-нататък да им направите предложение, ако е възможно, отсега даже да направят нечто за поддържанието на няколко ученика в тукашното училище, което е необходимо като предуготовление за онова, което ся мисли по-подир да сторят.

Ний молим Вас да ся убедите, а в същото време да дадете на всички, дето тряба да разберат, че без Одрин няма Тракия, а без помощ за утвърдение на българщината чрез

образованието няма Одрин за българите, това е едно нещо, което не търпи никакво сумнение. При това земнете във внимание, че ако отсега не ся начене да ся работи тука за развитието на българщината с по-големи средства, догодина ще е по-мъчно, а подир пет и десет години пет и 10 пътя по-мъчно ще бъде. Защото сами си го казваме и тряба да го вярваме, че ако днес на животът на няколко души от нас, които сме едва еще 1/4 българи, не стане нищо, в дните на тези, които ще бъдат вече цели небългаре, няма за какво да са чака и Одрин ще бъде невъзможно да се сматря като българский град при всичката си българска същност.

Ний оставяме на Ваше Високопреподобие и сами да поразмислите върху това не като чужд и както виждате за по-добре и сами да подействувате и нас да наставите как да подействуваме. Пишете ни, ако е нужно, и ний оттука да ся отнесем направо или чрез Екзархията до новото настоятелство — т. е. до бълг(арската) община в Букурещ, и най-после да ни явите, ако би да направите нечто за това.

Научаваме ся, че духовникът Данаил писал на Н. Блаженство чрез Пандурова и досаждал му, че сме имали да му даваме пари и да му ги дадем. Смеем да уверим Вас, а Ви, които тряба, че духовникът Даниил няма да зема нищо; ний даже можем да претендираме на някои вземания от него, но и ний сме ся отрекли и отричаме ся от претенциите си, само да ни остави спокойни; той му ся втълпило само в умът, че има да зема, но няма никакво основание, даже ако да разбира от самите си тефтери, ще види, че му е пуста работата, но празна глава мъчно ся пълни. Н. Преосвещенство Свето-Пловдивский може и сам да помни как ся свършиха тези Даниилови сметки и от него можете да узнаете, ако е нужно.

Това като Ви известяваме, оставаме с приличните завинаги Ваши почитатели в името на бълг(арската) община в Одрин

Председател
Иконом П. Панчу
П. Р. Славейков

24 август 874
Одрин
(печат)
Българска чер[ковна] община в Одрин

197

Одрин, 26 август 1874

Ваше Високопреподобие,

Има за много работи да Ви пиша, но сега оставям всичко друго настрана и ще Ви моля само да приемете за ден — за два гости синовете ми и да им пригодите, за да ги изпратите до в парохода за Одеса, с което заедно, ако им потрябат лира или две, погрижете са да им доставите и минете ги на сметката ми.

Като Ви кажа толкоз само за другите момчета, що имахте да изпратите, да видите един час по-напред да ги изпратите, аз зная мъчнотиите, които има настоятелството за бедните училища и ученици, но казувам Ви, че без да ми пратите от бившите ми ученици, поне тримата, тука аз не ще мога да свърша нищо, а не мисля, че и настоятелството, колкото в неположение и да е, ще иска за толкоз нещо да ми свърже ръцете, като мя е пуснало тука между рой неприятели и противници, а при това да остави, щото и другите му разноски и трудове да идат залудо. За това аз Ви казувам, че това непременно требува да стане, инак е отнето у мене всяко средство да действувам сполучливо и да мога да прозелитирам ученици, без които идването и пребъдването ми тука е всуе. Това ви колкото за тримата ще го свършите. А връз това отгоре аз ще взема на себе си други трима, защото при всичката си немощ и сиромашия аз ще правя жъртви и ще заборчлея еще, само да не посрамя седините си, че не можех да свърша нищо в Одрин. А за да свърша, аз тряба да върша според както виждам нужно, без да щадя себе си и своите си, инак не разбирам как человек може да свърши работа. А ще свърша же аз нещо тука в този заглъхнал град, ако мога от малко-малко да върша според съображенията на нуждите на местото. Зато и Ви, ако искате да видите чудо, защото чудо е ако можем да галванизираме и да вдъхнем душа на този мъртъв труп, който ся казва български Одрин, не тряба да мя оставате сам в усилията ми, но да приложите и ви на тях малко усилия. За да можем да покараме работата.

Тряба да вземете във внимание, че ако сега в първото си еще присъствие не произведе впечатление с предприемание на някои нужни по целта на идването ми работи

и щом допусна да мине първата пора, без да покажа, че върша и че ще свърша работа, при първото разочарование и от моето присъствие, изгубена е всяка надежда за понататък. Това не е лъжа и това е, от което ся аз най-вече страхувам, затуй и искам да действувам по-пъргаво. А за да ся действува, иска средства колко-годе и според местото, тези средства иска сега да ся намерят от дърво, от камък, извън за пръв път, за да направим да потекат и оттука. Аз съм вече уверен, че оттука пари ще извадя и ще свърша работа, но тряба да представя на человеците, че върша, че имам присърце да върша, че мога да върша. А това инак не може освен така: да накарам Вас, т. е. настоятелството на бедните училища зорлан поллан да ми поддържите трима ученици, да поддържам аз трима, а че тогаз да кажа и тем, ха сега и ви поддържате трима, петима и шестима; на други пък, ха ви поддръжте едно училище в Каика, ха ви друго еди-де, хади сега да видим пък за едно девическо училище и тъй нататък. Затуй трите момчета ми трябат поддържани от настоятелството и три от мене, те ми са нужни тука да пропагандират между връстниците си, дето аз не мога да слеза, да отворят неделни училища, което аз не мога да направя.

От всичко това надея ся да мя разбирате що желая и искам и защо. Затуй пратете онези тримата ученици. А за моя сметка дайте еще на трима, на Павля, ако иска да дойде, на Благоя Димитрова и на Петка Василиева по две лири, колкото да дойдат. Моите пари, колкото останат да зимам, тряба да са готови да ги изтегля тука в един-два месеци. Аз няма да ги похарча за мене си, няма да платя с тях борджовете си, а ще ги заложа да поддържам ученици и учители, дето тряба, защото сега да кажа дайте пари да направим — това не мога и не става, но кога дам и свърша, мога тогаз да кажа: ето го делото, хади сега и ви. Тъй разбрах аз, че може да ся свърши работи, инак е всуе. Имаше да разправям еще за това, но място не остана, а мисля, че и това е доста, ако има кой да слуша. Прочетете писмото ми на настоятелството, да видят и те, и убедете ги в това, ако ли не, кажете ми с време да си вървя по работата и да се не мърхоля сам напразно.

Приключам Ви забравената пусулка за бунархисарските работи, които си са все тъй.

Прося молитвите Ви и съм завинаги Ваш

П. Р. Славейков

Одрина, 26 августа
1874

198

[Одрин, 1874]

Ваше Високопреподобие,

На два пътя Ви пиша, че Ви пращам пусулката за иradието уж от Цариград, но и двата пътя съм забравял да я приложа, сега вече Ви я приключам и вижте справете ся с нея, което е нужно за решение на този мъчен въпрос. Последните сведения, които мога да Ви дам за това място — Бунар Хисар, са тези: поп Найден е в Бунар Хисар, но от каймакамина му е запретено да не свещенодействува, додето не му дойде позволение. На 19-я текущаго умряла една баба българка и поканили поп Найдена да я вдигне. Гръцките попове, като са научат за това, прибързват, та скриват носилата, затварят черквите и отиват на хьокюматът, дето са повиква вторично поп Найден и му заповядва пак каймакаминът да не би да ся излъже да иде да дигне мъртвецът. Поп Найден казал,че е дошел да ръси като нов поп, но каймакаминът му запретил и да не ръси, и нищо друго да не върши, а да стане да си иде; а на гръцките попове заповядва да идат да дигнат мъртвецът. Тогаз роднините на мъртвеца, троица души и други троица от селото, отиват та казват на каймакамина, че като са ся отрекли еще преди две години от владиката и тогаз еще са изпъдили гръцките попове и не са ги приемали, сега не могат да ги приемат, а като имат и свещеник сега, който е за тук запопен, той ще дигне мъртвецът. Ако ли не им допусне това каймакаминът без емира, те ще бият телеграф до баба-али и доде дойде емира, мъртвецът няма да ся погребе. С тези думи те тръгват и шестимата да идат на телеграфа, тогаз каймакаминът ги повръща от пътят и дава на поп Найдена дозволение да вдигне мъртвеца.

Друго пак утешително за в Бунар-Хисар е, дето са ся убедили най-после да не бутат сега въпросът на черквата и са решили да си построят един какъв да е параклис, дето привременно да си служат по български и да оттеглеват народът от гръцките черкви. Но жалното е, че каймакаминът и на това им пречи и затуй те искат да им вземем за това позволение от валията, което не е лесно чрез человеците, които имаме тука. Гръцките попове през тези (дни)

затворили десетина души от българите за канонико и ето 15 дни как са затворени горките и няма кой да предстои да ги пусне. Ако не друго, барем във вестниците явете за това.

За да не забравя, аз ще Ви кажа тука, че тряба колкото по-скоро да проводите вули и миро, защото ся искат. Вули няколко са останали в конака тука еще от поп Ивановото затваряние, но аз не видях за нужно сега да ги търсим назад еще додето не обходи той и са прибере. Той си дойде онзи вечер и тая сутрина пак излезе. Неговите сведения са утешителни, от 70 села, които е обходил и които съставят 1/3 от епархията, само три села не му са дали нищо, под извет да видят българин владика и тогаз, и то работата е в поповете. Общите сведения са, че от 200—220 села собствени на Одринската епархия само 36 са гръцки и едва до 50, които припознават гръцкият владика (с 36-те заедно), но до скоро време аз ще имам точна статистика.

За Дяда Даниила да ся прекъсне работата му, за това, що безпокои Екзархията и общината тука, аз мисля, че ще бъде най-пътно и най-лесно да му поискате оттамо да му извадите сметките, за да можете уж да задължите общината да му плати, защото тука общината не рачи вече да му гледа сметките, но да ги видите Ви оттамо и да я задължите уж. Но искайте подробните му сметки, а не билянцът, който е направил и от който нищо не са разбира. А в подробните сметки ще видите как ся балосва той, че има да взема, когато действително няма да взема, освен няколко гроша за вино и за ракия, които те му не хващат. Аз предложих нему и на общината да направят едно споразумение, да запишат в кондика, че имат да му дават, т. е. че останва да взема до 2500 гроша, и когато общината са намери в положение да има да му плати, сир. исках памук ипмилен да вържа работата, но не склоняват, и то повече общината. После това разпореждайте ся ви, както виждате за по-добре.

Миналата неделя дойде в града ни из Татар-Пазарджик една учителка с мъжа си и искаше да ѝ са намери една къща, в която частно да започне тя да събира момиченца да учи, това ний приехме. Някои заявиха желание да я условим за година от общо и в това движение през този ден аз събрах 600 гроша за учителка и надея ся, че ще събера до 2500 гроша, но и подир това аз си останах

при първото мнение да си започене тя частно в една от махалите, а за редовна учителка да ся види друга, защото първо учителката тая, що е тука, не знае гръцки, а то е необходимо, защото няма ни едно от момичетата в Одрин да знае български, а тряба сега да ся учат и да четат и да говорят и, второ, защото мъжът на тази тука учителка е грък от Сер, топал, крив, и занимавал ся е някога тука в Одрин с окабазлък, и по-почтените къщя за това ся чекендисват да си пратят момичетата. На това останаха с мене съгласни и други и според това ний търсим и искаме учителка, която да знае и гръцки. А като такваз аз намервам колко-годе способна жената, която е у г.Камбурова, която беше ма молила да ѝ намеря място. Аз я зная, като беше учителка в Ески-Джумая, после в Жеравна. Тя е вече възрастна и сама жена, знае и гръцки, после това има и момиче в Белградското девическо училище, което, доде приготви тя тука, може да свърши и да ся завърне и тъй двете да бъдат в помощ за възражданието на българщината. Ви виждте, та ѝ доставете това писмо чрез брата ѝ според надписът и предстойте за изпращането ѝ, ако склони, но мисля, че това изначало тряба да стане без знанието на г. Камбурова, защото тя не е благодарна оттамо, но, като жена, свени ся да става дума за това, преди да ся реши удалечението ѝ. Ако не би да ся застои тука тя, може да я изпратим в Мустафа паша, отдето ми пишат да искат една учителка, но да не е млада твърде. Ако пристане тая да дойде и стане нужда за пари, дайте ѝ ней или на брата ѝ една-две лири, но вземете записка, че е приела, и ми я пратете.

Тука на Сарък пазар в краят на Илдъръм има една махала, чисто българска, от 60—80 къщи. Отчаян от другите места, дето домашний язик е гръцкий и в българските къщя, тука, защото домашний язик е български, отворих на 19 августа едно училище, сега вече има до 20 ученика, между които и две турчета. Но гърците са паднали на пешът на мухтарите да съсипят във възражданието туй слабо заведение. Махалените бяха дали къща по-напред, сега развалиха и къщата не дават, та под една стряха учат децата. За в Каикът има нужда и леснина да ся отвори българско училище, но как да са направи, средства няма. Аз съм обзаел и иждивил досега доста и никой няма хабер. Училището в калето е пусто, има 12 деца само, на които аз предавам а, б, дотам пристигнах, да убивам времето си

с работи, които могат да ги вършат деца, но що да сторя. Има до 20 деца да идваха отвън, от селата да искат да ся учат, но искат и да ся поддържат,но де да взема поддръжка. Убедил съм селените на три-четири (села) да ги поддържат, и тях ще приема. Колкото ученици има тука и в Сарък Мегдан тряба да им ся дадат и книги, и табли. Тъй съм ся наклал, но не съм ся отчаял. И тежко ми, ако ся отчая и не свърша нищо, ще пукна от яд. Има надежда, но средства иска и не много, не големи, но няма ги никакви, аз ся лъжа, че и средства ще набавя, но сега е мъчното в начало, отде да ся улесни започенването, когато тряба сега при отварянието на гръцките училища да ся отворят и българските, защото инак ще отиде годината вече и остава за догодина, а то е порука на несполука. Тежко и много тежко, отче архимандрите! Българите, студени и заспали хора, да ги имаш за сътрудници, а да имаш за противници продерзливите и безочляви гърци, а еще и интригантите унияти. Тези последните ги е много жегнало моето тука присъствие и всякак интригуват за отчаянието и несполуката ми. С идването ми по-първите ученици от българчетата ги напуснаха и аз съм приел при мене си две от тях. Две нови са дошли еще извън, и те ся въртят около мене, но не знам какво да ги правя, а те са момчета възрастни и за ученне жедни и познават, че тамо само катихизис ги учат, но като ги хранят и обличат, отиват тамо като кьорави. Има до 30 деца българчета малки от селата. — Не може ли някак да ся извърши, щото тези 6000 гроша, що идат за Одринското българско училище, да идат право до Екзархията и тя да са разполага с тях, задето е по-добре, а не да идат дотука и да си ги взема г. Найденович срещу дългът за черквата. Додето има тези пари да идат, черквата никога не ще ся погрижи да си плаща, после има и това зло, че като плаща борчът си на Г-на Найденова с тези пари, тя утре ще мисли и школските пари 70 х. гроша да ги плаща с този доход, и тогаз ще е пагуба, но ако може тези пари да са оздравят за това училище, а черквата да си търси колайлъкът на издължаването, и днес ще става добро, и за после ще ся предвари едно зло. На това са съгласни повечето общинари, но повлиятелните са противни и затова по-добре е да ся изработи извън.

От униятският манастир в селото Сууджак попът калугерин и друго едно калугерче искат да ся повърнат от

унията, но питат, ако ги приемем, ще ги миросваме ли само, или и ще ги преръкополагаме, както правят гърците. Явете ми, что мога да им отговоря.

Тука има от две села, что токо идат да питат за фермамони: Капакла Еникюю (Чоке нахия) са преди две години нечто дали прошение чрез българската община тука да им ся извади ферман за черква; тъй също и от Дилджире (Манастир нахля) са преди 9 месеци дали прошение за ферман и нямат никакво известие. Вижте има ли тамо таквиз прошения и защо не са турени в действие и от какво следува това измайвание, защото человеците ся утесняват и колебаят ся.

Препоръчвам ся на грижите Ви, от които имам нужда в тежкият подвиг на работата ми и съм

Ваш
П. Р. Славейков

(1874 — Одрин)

П.П. Нямa ли някое средство да ся прати дядо Серафим в Пирот, а Ви да влезете в Сливен? Тогаз, вярвам, че ще може по-обнадеждително да ся действува.

Истий

199

Стара Загора, 1 май 1877

ОТВОРЕНО ПИСМО
за честитявание на Негово Блаженство Йосиф I, Екзарх Български

Ваше Блаженство!

Писмата за честитение, тъй наречените сърадователни писма, обикновено стават тъкмо за едно препоръчвание и, току-речи, всякога свършват на една и съща изходна точ-

ка: «Помяни мя егда приидеш в царствие своем.» Напротив това, аз ще предпоставя като начална точка на своето сърадвателно: «Забрави мя, когато дойдеш в славата си!» Не поменувайте ни мойто старо приятелство, ни мойте било някога слаби услуги при въздиганието на пиедестала, на който се възнемате днес, за да стъпите по-високо от други. Не поменувайте нищо; забравете всичко, что се касае до мене. Но не забравяйте никога оногоз, който е произвел и мене, както и Вас, не забравяйте българският народ и своите към него длъжности. Аз няма да Ви ги припомням и да Ви ги изброявам една по една; Вие ги знаете; те са много, но заключават са в една, у която всички висят. . . Да са върши всякога онова само, което е добро и полезно за народа.

Не е нужно да Ви напомням онова, което българският народ през хиляди уста лично поръча на Вашия предшественик; то е завет от народа на секиго, комуто са повери залогът на народната святиня; не мислете, че народът е забравил това или че ще го забрави. По-нататък постоянната Ваша грижа нека бъде: възстановението на ред и законност, на това са изисква време, но изисква са найвече решителност и постоянство, което отличава великите люди от другите смъртни; изисква са ревност и труд. При това онзи, който е повикан да управлява работите на един народ, той тряба добре да знае миналото, да сматря добре настоящето и да гледа най-добре бъдъщето. Вие непременно ще срещнете пречки и мъчнотии в този подвиг, но не са отчайвайте; въодушевете са със сичката сила на любовта си към народа и със сичкото мъжество на духът си и вие ще постигнете желаемата цел — да са възсъздаде народът чрез черквата си. Народите са създават с жертви. И от Вас най напред са изисква да принесете в жертва на народния олтар — Вашето спокойствие. Пригответе са прочее с пълно съзнание длъжностите си да влезете благополучно в попрището, което са отваря днес пред Вас

Ваше Блаженство!

В кръгът на вашата деятелност, като началник на Българската черква и народоначалник на българския народ, дръжте за неизменно начало това да не предпочитате никога нищо от интереса на тоз народ пред каквито и да са внушения на сила или приятелски приласкания; защото силата

прехожда, приятелите стават и изменници, а народът пребъдва и остава всякога верен на верните нему. Ценете доверието на народа според стойността му, която е голяма. И на туй доверие, което показва този народ днес към Вас да ви тури начело на Екзархийското Началство, Вие трябва да отговорите с непреложната онази длъжност да обработвате и наращавате силите на своето влияние, като се отправяте често към него да го подсещате за което е нужно, да искате мнението му и съдействието му, да го водите в живот, а не да го оставяте да са вцепява. Онзи, който не умее да върши работи, той върши бели, а такъв човек не може да има доверието на народа. Азът е най-лошевото нещо за един началник, и неговата самонадеяност е първият разорител на народното благоденствие. Този, който не може или не рачи да разбере правдата и правото на един народ, не е достоен да го управлява. От първий час на възвишението и произведението Ви никога да не отдалечите от умът си минутата на падането Ви, което е неминуемо, и да не забравяте никак това: какво могат да кажат тогава за Вас, а още повече подир Вас; защото Вие вече не принадлежите сами на себе си, а на народа, на неговата история.

Ето, Ваше Блаженство, всичко, което има да Ви кажа в моето сърадвателно, а защото не се касае в него за никое мое частно требование, затова и не Ви го пращам частно, а през печатът, пред всички, като изпросвам за мене си и за всички, благопоспешающето нам Ваше архипастирско благословение.

На Ваше Блаженство покорнейший и преданейший
П. Р. Славейков

Ески-Загра, 1 май 1877

София, 15 юли 1887

Ваше Блаженство,

Години има не съм ви видял, и да ви пиша не съм се наканял, за да не кажа, че не ми са дозволили агите. С намерение все да идвам в Цариград по работа, отлагал съм да пиша, с надежда лично да ви видя. Тая година са канях мутлак да дойда, но по опачина, мина ми лисица път, и аз не можих да дойда; но за то децата ми бяха честити да ви посетят. И то е доста. Като ми разказваха за посещението си, възбудиха в мене желание поне да Ви пиша, защото сега не мога толкоз да се надея, че ще имам случай да ви видя. — При другите си залиси, аз се залисвам да пиша една книга за земите на Балканский полуостров извън владенията на България, особено за Македония и нейното жителство и преимуществено за българите. Мислех да дойда в Цариград и да поживея и да посъбера още някои сведения както от Екзархията, тъй и от друго, но не вярвам доколко ще ми бъде възможно да изпълня желанието си, затуй ще Ви моля поне доколкото имате сведения по тая част, относително училищата, църквите и други каквито вече сведения имате за българите извън България (в това число и Цариград), доставете ми ги, както Ви е възможно, или поне укажете ми от де бих можил по-лесно да си ги доставя, както и книги някои, до които бих можил да се справя. Ако вашите каквито и да [е] сведения е нужно да се преписват, заръчайте и дайте да ми ги препишат и каквито разноски последуват, пишете ми да ги внеса тука на байна Климента. Също погрижете се да ми добавите II-та част от географията на Димича, описанията на Воденската и Мириофитската епархии, които ги има на гръцки, но по владиците, също годишните издания на Ипиротский силлове или други, каквито знаете, че има по тая част. Възложете някому, който по-отбира от тия работи, напр. на бивший архимандрит Теодосий — Големанов, мисля, казуваше.

Лошите язици казуват, ако искаш да ти са не свърши работата, възложи я на калугери. Ваше Блаженство знае-

те, че аз много отдавна не споделям това неблагоприятно мнение за черноносящите братия. Впрочем аз не искам нещо за себе си и смело мога да направя въззив на техний патриотизъм. Тука работата е за народна цел. Ако можем да представим пред света нещо по-положително за претенциите си върху тая страна, върху която претендират и гърци, и сърби, а нещо подобно не е право и не може да се очаква само от едного човека. Аз съм събрал доста сведения, но с благодарение бих приел каквито още указания и сведения бих можил да получа за допълнене на делото.

Усетих са за нещо и позволете ми да са помъча и аз с един хвърлей мога ли удари два зайци, т. е. с едно писмо мога [ли] свърши две работи. — Тука гледам от някои време насам дяда Харитона се разтака из София със Сарафова, като съм го привиквал да го разпитвам за сведения, каквито ми трябат, питал съм го и за положението му, което ми са вижда твърде незавидно. Как тъй тоя човек не може да са настани на някоя подходяща нему работа. Той не може белким да се похвали с някое отлично образование, но той е доста практичен и способен за житейските нужди, които се отнасят до духовното звание и служение. Ако не за архиерея, то за един архиерейски наместник или за протосингел би бил превъзходен, при това, каквото и да кажем, не можем отказа, че е показал самопожъртвование и че има заслуги пред други досега по-видни. Аз говорих с Дяда Климента за него и той ми забележи, че според устава не може да го направи архиерейски наместник; а протосингел да го назначиш, пак ли не позволява устава, попитах. И не ми отговори. А наистина обидно е, за човек колко-годе заслужив, да бъде оттикван и заместван от други молококосои и в онова, което той отлично може да изпълни. При такова намерене за судбата на тия, с които сме са послужили за целта си, можем ли да искаме и да очакваме самопожъртоване от други, а такива дела, като нравствени завоевания, и те без самопожертвование не могат, а самопожъртвоване, ненасърчвано и ненаграждавано колко-годе, не може да послужи за пример на други. Тая работа не е моя, но мене ми дойде совестно, като съм позапознат с нея, като Ви пиша, да Ви не спомена за нея. Та Ви сторете, както видите по-добре, онова, което от Вас зависи.

На свършане аз пак ще Ви помоля за сведения и да

видя, че сте приели протежето ми в присърце, очакувам изпращанието на Димичевата II част, география μακιδονίκα, на която бележете цената да внеса тук парите и после, кога как можете, доставяйте ми, което можете и каквито разноски последуват, ще ги внасям тука. Речената книга са намира по книжарите в Цариград.

С приличните почести съм на Ваше Блаженство преданний,

П. Р. Славейков

15 юлий 887
София

ДО ВЛАДИМИР АЛ. ЧЕРКАСКИ

201

Търново, [28 юли 1877]

Ваше Сиятелство!

При нещастии, которое возимел, я потеряль всех своих до сих пор неизданных литературных произведений, плод тридцатилетных трудов, я ни о чем другом не жалею столько, как о потерянных так же готовых к изданию несколько стихотворений, содержание которых било не что иное как излияние чувств, которые питал болгарский народ к братскому и единоверному ему великому русскому народу и к могущественному и благодетельнейшему государю его императору. В отчаянии уже достать их или написать вновь, с большими усилиями мог я собрат из уст приближенных только трое их, которые (посвещаю) Вашему сиятельству, прося убедителнейше чтоб Ви приняли благосклонно это посвящение, которое делаю не с намерением

препоручить себя как поэта, но с единственным и самым искренным желанием дать Вашему сиятельству возможность составить себя понятие о чувствах воодушевлявших сынов злощастного того народа, благощастие которого устроивать возложено на Вас императором от самого бога.

С глубочайшим уважением
преданнейший Вашему сиятельству
П. Р. Славейков

В Тернове
(28 юлия 1877)

ДО СЛАВ... — СТАРА ЗАГОРА

202

Казанлък, 23 март 1878

Байно Славе,

Може би да бактисаш или да си бактисал веч от писмата ми, право да ти кажа, и мене е омръзнало да пиша, но няма край — кабил, братко, данта на длъжността, а повече на любовта в с е т а к и тряба да са плати, ако сме хора и ако познаваме от длъжност и ако наистина осещаме «любов към ближнаго», любов към малите наши братя.

Що за чорт! Оплакванията против неправдите на вашите съвети валят като град и аз не мога да презра длъжността на любовта към малите и слабите си братя и да ги не защитя поне против тези по-силни от тях, които са послаби от мене, и тряба да пиша. От друга страна, връзките

на общественний живот ми налагат и друга обязаност, и друга длъжност, не може да са обходи совестний человек и без нейното изпълнение, а тя е длъжността към дружбата. По длъжност към защита на слабите тряба да са пише, за да им са помогне, по длъжност към услуга на дружбата тряба да са пише, за да са предпазят приятелите, а двойните длъжности изпълнението им налага и двоен труд, който на радо сърце тряба да изпълнява онзи, който иска да остане верен на призванието си. Това са причините на честите ми писма, а една от тях е и на това последнето ми. Ако не бъде съзнанието на тези длъжности, аз би казал на едните «бог с Вами», когато ваште братя ви вадят очите, а на другите «чорт вас побери»[1], когато не знаете какво правите и сами са излагате.

Приносящий настоящето ми се оплаква от неправда, сторена уж нему от Съдебний съвет. Хладнокръвно ако вземем работата, аз тряба да му кажа да иде по законний път да подаде прошение на окружний, да разгледа той тази работа и да пресъди, та ако и от таз пресъда не остане задоволен, тогаз да боли главата на други и нам; но по чувствителност взета работата, тежко за него да са влачи по тоз път да дири правда, тежко и за онез при изобличение на неправдата им, ако те имат совест и свен. Освен това нам е неизвестна същността на работата. Ний предубедени с време, тъй да кажем против чорбаджийството, често считаме за неправда от тяхна страна и това, което те изпълняват строго-праведно, в малите наши братя, злоупотребляющи сочувствието ни към тях, викат противу неправдата на други уж, за да прикрият своите неправди от това и които седят и не искат да са заразяват от чумата на турскийт хатър, тряба да бъдат строго предпазливи и само чрез издирване на строгата правда могат да избегнат от изобличение на совестта, понеже, както е неправда хатърът и присламчението към по-силните, тъй е неправда тоже осудителна и сочувствието и състраданието към неправедните обвинения на малите братя. За едно възможно предупазване от препънване едното или другото, аз Ви моля да сторите труд и идете с настоящето ми в ръце при членовете на Съдеб. съвет, особено при поп Иванча и председателя и да ги помолите от моя страна да

[1] Дявол да ви вземе.

ми доставят, ако е възможно, т. е. ако имат изложението на тази присъда, свидетелствата какви са и как са станали, и на какво основание е станало решението да са вземе биволицата от тогози човека и да са даде другому, даже не заклевши ся ни той сам, ни свидетелите му, това са е изисквало даже в първите времена, когато съвсем други са били обстоятелствата от сегишните, а как сега, когато съвсем са променени условията на таквиз давии. Казувах им и казувам, че със загубата на имуществата си чрез напущание притежателите им изгубват половината от правото над тях и по тази причина законът за откраднато, по който са водят те да решават таквиз давии, е несъобразен, а следователно и неприложим.

Друг вид п у т а н и ц а произхожда в тез присъди от хубавата наистина, но обманчива снизходителност към пострадавшите уж да им помогнат, жалко и наивно заблуждение. «С игла геран да не копае» и с таквиз пристрастни присъди те няма никога да повърнат на своите онова, което са те изгубили, а само ще нанижат по-голяма огърлица от неправди на шията си.

Изповядвай и проповядвай, приятелю, тази вечна и непреложна истина, че неправедно придобитото, каквото да е нещо, праведно притежание не става, ти ще го прибереш оттук, то ще изтече оттам, на това примери и в книги, и в наблюдения са безбройни.

Книгата са свърши и аз свършвам, но чакам отговор за таз разправа от устата на присъдителите.

Вашът
П. Р. Славейков

23 март 1878
Казанлък

ДО ИВАН РАЙКОВ — ТРЯВНА

203

Сливен, 13 април 1878

Почитаемий дядо,

Поздравляваме та вседомовно със светлите празници, които ви желаем от сърце да преминете живо и здраво, и весело. Ний сме сега прибрани в Сливен и сме всинца живо и здраво, само Пенчо е от два дни трескав, но ще премине. Мога да кажа, че сме добре, ако са застоим, както мисля. Децата и аз ви каня, когато ви прилегне, да додете да на нагледате. Иванчо отива в Русия при децата и подир Петровден ще си дойде с тях. Рачо е в Главна квартира на Свети Стефан при Цариград писар в гражданската канцелария и не може да си дойде на Великден, и тъй ний сами ще правим Великдена. . .

Поздравляваме също Радка и Тотя с децата им, тъй и Пенка и Христа Димитровите деца. Баща им е тука.

Пиша на Уста Пеня да пристои да ми са изпратят двата сандъка, дървения и боялията, бакър ако има нещо останало, шишето с гюлята и огледалото. Ний ще платим тука кирията.

Ваш зет
П. Р. Славейков

13 априлия 1878
Сливен

204

София, 1 април 1887

(откъс)

. . . с данъците ако потряба, ако щеш и тях прифани. Аз има, белким да му давам до триста гроша, като не му диря дето бяхме някога ортаци за книгите. От вас има да диря, когато бях в Плевен, та дохажда и станахме ортаци да търгуваме със свине. Аз дадох 1400 гр., ти колко си дал, сам знаеш и какво си търгувал, пак сам знаеш, тогаз каза, че сме сторили зарар, може и да сме сторили, но разумява са, че всичките пари не сме зарарили, а ти ми нищо не повърна и днес днешен, ако обичаш, прифани и там, колкото щеш. Друго, има да диря 150 гр. кръстът на дъщеря ми Донка още когато са роди, та го събрах и ти го дадох с' файда уж да расте на глави, доде дойде време да са жени, да има уж някоя пара отвърлена. Веднъж, след години, когато тя порасте, та попитах за тези пари какво станаха, и ти ми каза, че станали уж около 700 гроша и ти си купил с' тях някакъв мюлк нейде си по колибите да й печелиш по-много, прихвани и тях, колкото щеш. Тези пари, около 10—11 хиледи гроша, аз нито съм ги дирил, нито съм поменувал за тях нещо, като стана със сина ти, бог да го прости, така, да та не наскърбявам повече, и като си мислех, че и ти си давал подир жена ми и децата ми едно и друго, ако донякога остане, няма да иде по чужди, а пак ако не остане, няма какво да изгубя, аз и тъй съм борчлия да та гледам, ако би да останеш на ръцете ми, като баща на съпругата ми, както и ти си борчлия да гледаш дъщеря си, ако тя остане без мене и няма кой да я гледа. Ама то не било тъй, искало да се кара човек за земането си и да не си държи хесапите по роднински. Нейсе. То са минало.

Сега вече и ти си стар и аз не съм млад, и двама скоро може би ще си платим общия борч и по всяка вероятност аз по-напред ще са скапя, че съм вече отдавна половин челяк, и можем барем сега да си поразправим хесапите си. Аз ти не ща нищо твое, но ти ако искаш от мене и мислиш, че има да земаш, премисли, че имаш и да даваш, и ако нямаш на ума си да ги плащаш, барем не вади хората

борчлии без хесап, че ако твоите пари са пари и си ги печелил, моите не ги е магаре срало, и аз съм ги с пот печелил, и ти барем салт за себе си да мислиш, а пак аз има още и да уча и да женя, и аз не съм живял на този свят без хесап, ами съм гледал да не изляга и от человещината навън. Не сте само Ви, что знаете хесап, разбираме и ние дотолкоз.

Аз ми е много криво и мъчно, дето съм принуден да ви пиша това писмо и да огорчавам старините ви, ама и няма какво да сторя. Ако ви не пиша и сега, може утричка да ми доде друга, по-голяма бела, да плащам пак пари, които ти си правиш хесапа, че има да ти давам, а не си правиш хесапа, че има и да даваш. Затова нека са поогорчим сега, додето сме живи, да са не кълнем подир смъртта си, като си направим зло, без да искаме.

Аз ти пиша работите, както си са, а ти прави каквото знаеш, ама прави и мисли, че има бог над нас, който знае кое как е и че най-подир при него ще са разправяме. Гледам барем подир смъртта да не оставяме закачки, клетви и разправии. Аз знам и това, което знам и пред бога, и пред хора изповядвам, че няма да ти давам на този час нищо, ако ти са признаеш в'съвестта си, че има нещо да ми даваш, да ти е халал, не ща ти нищо. Ами барем бели не ми прави, не ща ти ни къщата, ни главата, досега не съм видял никоя облага, че отсега ли? За трите последни лири, що беше ми дал за работата си, и тях ти ги връщам, като платих с' тях емляка на къщата ти, и там ми оставаш длъжен още 8 лева, и те да ти са халал, само си разправи тамо работата, да не застават пак мене занапред за емляк. Ако съм седял в къщата ти, за кирия потегнал съм я и нито има. да ти диря, нито да ми дириш. Аз ще са мина, както мога. Мене досега господ не ма е оставил, и отсега да не ма остави, ни мене, ни децата ми, ихтяч за твоите пари и ми рази, от тебе ми стига туй добро, дето най-подир за три лири да посегна да ми направиш най-голямото зло, което можеше да ми направи човек на този свят. — Аз пиша и на кмета, и на началника да разправят там работата за тая пуста къща, която ще стане себеп да са лиша от поминока си, престой и ти да са разправи.

П. Р. Славейков

На 1-и април 1887

ДО ИВАН СТ. ИВАНОВ — ПЛОВДИВ

205

Казанлък, март 1878

Високопочитаемий Господине!

Извинете, ако Ви пиша по нашенски и може би неочаквано, на тозчас нямам в градът Ви да познавам друго по-приближено лице до попечителя на практическите курсове в новоотвореното училище в Пловдив, а нему право да пиша посвених ся, като не добре познат нему. Причината на писмото ми е изпращанието на две момчета, които желаят да постъпят да следват практически курсове и които тряба според 7-й член на Устава да Ви ги препоръчам като добре познати мене, че са подготвени доста в първоначално образование и в нравствено отношение са имали добро поведение.

Единът, Иван Христов из село Загоричане, Костурско, в Македония, бил ми е ученик и възпитаник в Цариград и Ески-Загра, поддържан от мене и досега.

Другийт, Христо . . . . . из Ески-Загра, гдето тоже е следувал в тамкашните училища и е бил на последне при руский някой чиновник, от когото има и свидетелство.

Те и двамата по сипотство и бедното си положение заслужават да бъдат поместени между стипендиантите, но защото в нашите общини още няма управа и защото на едногото общината е далеч, а на другият е разорена, аз прося да са приемат засега на мое издържание.

Казанлък, март 1878 г. П. Р. Славейков

(С адрес) Его Высокоблагородию г-ну
Ив. Иванову, Вицегубернатор.

ДО СЕМЕЙСТВОТО НА ПОЕТА

206

Търново, 28 февруари 1879

Възлюбленни ми домашни,

Не съм ви писал стана десетина дена, и работа съм имал наистина множко, но главното е, че пътник за Сливен се не намира или поне аз нямам време да ги диря и не виждам. И сега набързо, като ся научавам, че тръгва човек, пиша ви да ви явя, че съм живо и здраво. Нищо обаче положително не мога да ви кажа колкото за положението си. Място наистина ми обещават и дават, но подобрите и сгодните за мене места засега са завзети. Има места председателски по окръжните съвети, но не покриват, а окружен началник да стане някъде, може само по окрузите навън и далеч. Аз са мъча дано са заловя в Търново. Тъй що станал бях каил с 20 пола на месец да остана на частна работа, а не на служба и заприличало беше тъй, що и къща бях хванал и щях да ви пиша да ся пренасяме полека-лека, но развали са и аз оставам пак йоще ненастанен, ще чакам еще две или най-много три недели да са мъча в Търново да остана и ако не би, тогаз ще приема дето и да е и каквото и да е, защото не отърва вече.

На събранието работата може да са продължи йоще месец и повече и ако не свършим, както са разбира, че няма и да свършим, за Великден ще стане разпус да ся разотидем и пак да са събираме подире. Тя е работа важна и почтена, но за мене става мъчна, защото изгубям мястото си в Сливен за нея и като нямам еще тука място, нямам месечна заплата и това не ма топли. Казват, че ще плащат уж по нещо сега на нов месец и за събранието, но еще не е определено и не зная по колко, работата е, че и да искам, не мога да оставя от събранието, доде са не свърши, и за това толкоз и не бързам за дано в това време да намеря по-сгодно място. Загуба, мисля, не ще да имаме, може само по-скудно да са поминем, еще най-много за месец, че дано в Търново да останем. Тука много по-евтино и аз досега съм похарчил 14 пола, откак съм тръгнал с кирия,

с коня и с дрехи, дето съм си купил за пет пола. Стоя еще у сестрини си Сисини. Гюмюшката не дава парите, да не сме ги зели от зетя й.

Къщата, която бях условил, е малко по̀ към края от школата на св. Никола, на долний сокак, на равното над дюгените, къде къщата на сестрината ми Анастасия хаджи Николовата къща (дето има фабрика на Марнополи) и е много сгодна, рахатлия и сиирлия къща. Еще не съм я повърнал, чакам да видя как ще са̀ настаним. И при всичко, че мисля за Великден да си дойда и тогаз да са пренасям, но не е зле, ако ви прилегне и ако са намерят кираджии, да изпращате някои по-непотребни калабалъци и особено книгите.

Ще прощавате, дето не мога да Ви проводя нищо, армаганите по Великден.

Ваш до гроба П. Р. Славейков

Търново, 28 февруари 1879

ДО ДРАГАН ЦАНКОВ — СОФИЯ

207

[Трявна, 1880]

Байно Цанков,

Бях ви се обещал да дойда сам да видя ще ли мога да се задържа на мястото, което ми предлагате, но не мога да се изкъсна оттука, ти и не с особено присърце напоследък гледаш да се изкъсна, аз още и не зная нищо положително, като какво ми се действително предлага освен един телеграм Ваш, който аз и не видях. Друго нищо не зная, а и в телеграмът, доколкото ми разправиха, казано било, че ми става предложение от Вас, от другарите Ви уж и от генерал Скобелева. Последний, разумява се, не е в София

и аз никаква гаранция не мога да имам от неговото име. От другарите Ви на кого мога да се доверя, после аз не знам доколко са техните устни обезателства. На Вашите думи аз мога и ще да вярувам, но доколкото мога да съдя напоследне, сумнявам са дали ще можете да прокарате намеренията си не вече за мене, ами и за други работи, които са от по-голяма стойност. Не знам дали мога да вярвам всичко, но каквито гласове се носят и стигат тук до нас от София и от провинциите, Вашът кредит е доста понизен пред самите ти другари и пред князът, тъй що остави, дето за мене си аз не ми се ще да рискувам с положението си, но боя ся и за вашето положение. Ти твърде добре знаеш с какви хора си взел да управляваш съдбините на отечеството и чини ми се, че ти си зел голяма отговорност пред народа. Дано не е истина всичко, което чувам, но много ме издува и аз не се реших тъй на голи думи да жертвувам тукашното си положение, каквото и да е то, но е по-сигурно, за едно неизвестно и сумнително. Нашата напоследък дружба и едномислие вържат ни язика.

П. Р. Славейков

(Трявна, средата на 1880 г.)

ДО МИНИСТЪРА НА НАРОДНАТА ПРОСВЕТА

208

Г-не Министре,

Може да Ви е познато, че отдавна се занимавам с българската народна книжнина, та приготвям и съм приготвил ред книги по изучаването на България и на български език само по народни умотвори, каквото събирание на всички песни, пословици, думи в живия език. Този си

труд съм го разделил на дванадесет книги, от които някои са готови вече за печат, а някои сега се още приготовляват; материалът на повечето е вече готов, но занимавам се с преписването.

Между готовите, една от дванайсетте книги — е и събирането на българските пословици. Досега имам събрани около шестнадесет хиляди пословици, които Ви и показах, и според желанието и указанието Ви, г-н Министре, аз имам намерение да пробера от тях 10—11 хиляди и да ги издам във вид на един учебник по български език в училищата. Ви имате пред очи примерът, как аз смятам да издам тая си книга, пословиците, по възможности и от трите по-главни наречия на български език; някои ще бъдат изложени съкращено, с развитие на смисъла им и указание на произхождението им и историята им, ще бъдат придружени с някои езикословни бележки и в края с необходимото кратко тълкувание на чужди и наши неразбирани лесно думи.

Тая си книга аз желая да издам за предлежащата учебна година, за да служи като пособие при изучаването на български език. И за това моля правителството да ми съдействува и ме улесни в изданието на тая ми книга. Аз желая да узная мнението на правителството за такова едно издание и какво може то по правилника да ми съдействува, за да видя като как би било по-добре и по-изгодно да се разпоредя за отпечатването на книгата, която ще излезе, както смятам, от 20—25 коли.

Зотава моля, г-не Министре, да имате добрината поскоро да ми съобщите що може правителството да направи за това мое намерение и предложение.

Имате част и прч.

П. Р. Славейков

(Края на 1881, Трявна)

ДО МАРИН ДРИНОВ — СОФИЯ

209

[Трявна, краят на август 1881]

Дринову,

Спеша да Ви явя, че благодарение на человеколюбивите мери, взети от нашего «Разумнаго Радослава», насилно навезен на почтови кола, невъзпирно, безпочивно, не хапнал, не задрямал озовах се в Дряново и сега съм в Трявна. От друсане, от старост и стара болест, аз сега не мога да мърдам, пикая кръв, и доктор няма, та не зная какво ще бъде. Но каквото бъде, наврага и поврага. Не е за него сега. Додето дъхам още, рекох да Ви съобщя някои сведения, които в мъчителното си пътуване можих да събера, и то случайно. С това аз изпълнявам едно желание на стар приятел, който ме моли да Ви съобща неговото частно мнение, на което и сам аз, ако и да не отдавам особита някоя важност, смятам, че в предлежащият Вам подвиг може да Ви бъде в нещо изгодно знаянето му поне.

В Дряново затекох стария наш знакомий Найдена Герова, който се връща от Европа със семейството си за Пловдив. В краткия разговор, що имах с него и то наблюдаван от приставенний ми жандарм. . .

П. Р. Славейков

(Трявна, последните дни на август
или първите дни на септември)

210

Пловдив, 1881

Дринов,

Нищо за България не ща да Ви смущавам. Познавам положението Ви, отчасти виждам и направлението Ви. Господ да Ви е на помощ, ще кажа и ще търпя.

Но, чувам, ще заминувате пак за в Русия и това ме накара да Ви пиша и да Ви се оплача. За България вече аз съм лош, защото имам свои си убеждения, защото искам да се водя по едни начала. Изгонен съм, не се жалувам. Ако народът ми прегръща моите начала, ще гледам да ги подкрепя и да му послужа, доколкото мога, не съчувствува ли никой — ще си ги занеса в гроба, и нищо повече. Но какво съм направил на Русия, та ме тъй онеправда? Знам, че нищо важно не съм направил за нея, но според другите си съотечественици мисля и аз да съм изпълнил длъжността си, а защо само аз да бъда изключен и да не получа ни пощалак знак на благоволение? Ако сега не искат да ме разберат, ако по злокознени навети си позволяват някои да ме считат днес като противник на Русия, било е време, когато и аз съм се кръстил в нейното свето име. Било е време, когато и аз съм направил за нея което съм можал, както с перото си за нейното влияние, тъй и с което съм можал, за нейното преобладание. Ако ни един ред писан от мене не е удостоен с благосклонен поглед, ако моят генерал в широките си замисли е забравил за мене и днес вече не е жив — то е жив Куропаткин, жив е граф Келер, жив е Духонин и в щабът навярно ще се намери поне едно мое изложение, което да свидетелствува за моето присъствие в него, за моята преданост към възложеното на мене дело. Поне недостаточните ми картички за проходите на Балкана трябаше да привлече вниманието на някого върху моята смиреност. Но при всичко това, когато толкоз и толкоз от моите съотечественици се и отличиха, и наградиха, за мене ни един значок от най-последните не би уделен. Забравен ли съм, не заслужавам ли, изключен ли съм по някои мои недостатки? Това е, което ме мъчи и което бих желал да зная. Не ми е за награди, но ми е тежко, че не знам какво да казвам, когато

ме попитат, че нямам ни пред своите си в даден случай да се похваля с едно какво годе благоволение и да им укажа на предаността си.

О, колко би имало да Ви говоря и да Ви се оплаквам за обидите си. . . напомниха да Ви спомена за това, което ми казаха. Не ми е за мене. Мойто се свършва, но за чадата ми, на които нямам какво да посоча, за да ги приуча и задължа да обичат отечеството си и да му служат вярно, да бъдат признателни и предани към благодетелите си, но тряба да ги възпитавам в ненавист и омраза, и ожесточение. . . Не е думата за Русия, от която мога да се считам и пак удовлетворен, че ми възпита поне един солдатин. Но какво има да покажа на синовете си от България, това дето се скитам по чужбина на стари години, това дето съм лишен от средства да ги възпитам и толкоз, колкото можах, преди България да бъде свободна.

Всичко това действува и на мене, и на тях твърде неблагоприятно, привожда ме в раздражителност, колкото и да искам да съм спокоен. За туй «не ми вържи кусур», ако понякога вземам да Ви пиша, за да си поиздумам, отдавай го на стариите ми, на извънредното ми положение.

И не забравяй любящаго и уважавающаго

Вас
П. Р. Славейков

Пловдив
(краят на 1881 г.)

ДО ГРИГОР НАЧОВИЧ — СОФИЯ

211

[Пловдив, 1881]

Начович,

Аз Ви зачитах за умен човек или поне за разбран, и колко годе мислящ.

Преди войната не помня дали съм Ви виждал, помня, че съм чувал, като избягахте от Свищов, знам и защо. После Ви чувах във Виена, но писал ли Ви съм, писали ли ми сте за нещо по частни или общенародни работи, не мога да си припомня, знам само, по едно време, че вашите търговски работи бяха се побъркали, но което аз не исках да гледам, нито да Ви изучавам от тая страна, доколко сте честни или не, но не съм забравил, не мога да забравя и няма да забравя оная черта у Вас, която без Ваша воля и без Ваше знание Ви наблюдавах, когато зехте да се месите в комитетските работи букурещки. Изпърво аз се зарадвах, като чух, че и Ви вземате участие в това, ако не толкоз умно, а то доста патриотическо дело, но когато попосле зех да чувам, че Ви вземате дотолкоз участие, доколкото това намесване служи на Вашите своекористни цели и умишлено приписвате си работи, които никога ни сте вършил и даже ни помисляли не сте, и посегвахте на чуждий труд, за да представите себе си, и отнемахте смирените, но мъчни заслуги на други, по-неизвестни труженици, тази черта у Вас никак ми се не ареса и по свойственото ми прямодушие и (в черновата непопълнено) тогаз още забележих и знам, че казах на някои приятели, че от вашата кожа не се надявам да излезе цървул за народа, но следувах да Ви наблюдавам и да разпитувам за Вас, додето най-после Ви изгубих и престанах да Ви смятрям като един от дейците по народните ни работи. И наистина аз Ви не съм виждал никога тамо, дето Ви подобаваше и приличаше според домогванията Ви да се прочуете като патриот и народен деец, аз Ви изгубих съвършено изпред очи и не се интересувах вече /за/ вас.

Да почитам и да уважавам хаирсъзина, изедника, вагабонтина, клетвопрестъпника не за друго, а за това, че той е можал с най-постидни средства да постигне на каквагоде власт и станал княз, министър или какъв-годе, не мога да раболепствувам пред него, защото може да ми стори зло, това аз не мога да направя, а да взема участие да му помагам и съдействувам в лошите, властолюбивите му намерения това го считам за велеиздайство на народа си, а таквоз беззаконие не съм направял и няма да го направя, а па да се убоя, че може да ми направи зло и да мълча, и да ставам съучастник на злото му, и това не мога да направя, ако и да е дохаждало време да съм помислевал таквоз нещо — да млъкна и да се не меся в нищо, но всякога съм запокищал такваз една мисъл, щом е дохаждало работата за някоя пакост, неправда и злодеяние, не на мене, а на народа ми и на отечеството ми — не съм се подвоявал ни на минута.

Ние сме имали случай и време, но никога не сме влязвали в интимни разговори, някакви разговори по народните работи (в черновата непопълнено). . .

Във време на войната аз Ви срещнах в Търново и Ви бяхте се настанили на работа, и на каквато работа бяхте настанени, изборът Ви правеше чест на покойния Черкаски и показваше, че той познава човеците и иска да се ползува от способностите им. Но когато той ме покани да взема участие във Вашето отделение, аз му отказах, без да му изказвам подробно причините защо. Защото, право да си кажа, аз в себе си можах тогаз още да кажа решително полезен ли ще бъдете Ви на общото дело, според назначението си, или не, и се боях да не изкажа, че съдя за Вас по предубеждение.

Не след много време, по време на окупацията, Ви се застояхте в Пловдив, а пък аз в Сливен.

Ако да се съгледваше у вас барем най-малко малко желание и стремление да повлияете благотворно за развитието на младий народ за присаждание в него на здрави политически начала, съобразни с новото му положение и с назначението му, което изпосле при честите обстоятелства да принесе плодът си, простил Ви бих и не бих се взирал ни на непомерното Ви властолюбие, ни на (непопълнено) своекористие, дето искате да се користите от гърба му. Но нищо таквоз не се е забележило досега у Вас и не само че такова нещо не се е забележило, а, на-

против, явно е отдавна вече, че Ви умишлено, като не сте имали никакво желание да помогнете за развитие и подобрение на живота му, силите се как да направите насилие над него, да му извадите очите, да го ослепите и даже да го убиете, ако не можете да направите от него дойна крава за Вас си. А що е още по-лошо, още по-мерзко, съгласявате се да го предадете и поробите наново на чужденците, на заклетите му вечни неприятели, много по-зломислени от самите турци, само и само да дойдете в положение да можете за себе си да го експлоатирате. Това не само аз, който съм бил и съм съвсем на друго мнение, но и самий Ви баща, който е толкоз слаб към Вас, не би Ви простил за това противонародно и ужасно стремление, което показвате.

С тези Ваши стремления Ви не правите друго, защото при противодействието на други, за да не постигнете в домогванията си, съдействувате колкото по-скоро да се развият в него пагубни социалистически идеи. Съгласете се поне в ума си да признайте и да изповядате, че наший народ, противу умишлените ваши проповеди за нихилизма в България, не е бил социалистически и по самото си положение не можеше да бъде такъв, но, стесняван в законното си политическо развитие, той естествено ще удари тези во все неизгодни за него странпътеки, а не е ли предателско да блъскаме неволно младий си народ към този гибелен за него път. Не е време днес и даже немислимо е, че ще постигнете, както блазни мнимомудрия Ваш ахитофел, да убиете всяка инициатива в народа, да му отнемете всяка воля и с това да го ощастливите, както уж искате; и нему съм казал, и на Вас повтарям да кажа, че в желанието си да добрува народа ни, аз не съм бил всякога противен на едно такова мнение за домогване на ощастливението му, но съзнавам невъзможно това в днешното време. Тая идея е отживяла своя век и нам е невъзможно да повърнем средните векове, даже и ако бихме приели като спасителна за народите тази стара система на управлението. Ние трябаше в такъв случай или да оградим отечеството си с китайски стени и да не пропущаме ни птиче да прехвръкне навън и навътре, за да не прескачат новите идеи, нещо, което при маленкостта на нашето отечество е много по-лесно да стане от домогването Ви инак да ги спрете, или да изтребите всички онези огнища в Европа, които сматряте за разсадници на тези идеи, или пък да заточите всичко живо, да избиете всичкий народ,

за да се не молепсува с тези идеи, а то щеше да бъде много по-лесно, ако да бе възможно да се сбъде Нероновото желание. Че не сте либерал, т. е. че не мислите, както мисля, това го знае веч и света. И аз не искам да влияя над Вас и да Ви правя прозелит на своите идеи. Земам Ви такъв, какъвто сте и какъвто се казвате да прегледам поведението Ви като консерватор, защо, ако и консерватор, това не Ви отнема българщината и не Ви оправдава от да не мислите и да не действувате като българин. . . .

П. Р. Славейков

(Втората половина на 1881 г.)

ДО КИРИЯК ЦАНКОВ — БУКУРЕЩ

212

София, януари 1881

Почитаемий господине,

Известни Ви са всичките старания, които нашите неприятели полагат да компрометират всичките дела както на народното представителство, тъй и на неговото правителство. На последне време те са захванали да учреждават комитети в разните градища из княжеството с цел да поощряват населението против правителството. Излишно е да споменуваме, че едничката цел на всички тия машинации е да вземат управлението в ръцете си и да турят в действие плановете си, които те имат за променението на Конституцията. Уверени обаче в благоразумието на народа, ние вярваме, че всички тия техни старания ще бъдат всуе. Но при всичко това желающи, щото народа да бъде в течението на работите и да са усили в принципът на

наша конституция, счетохме за нужно да улучшим в. «Независимост», с която цел зехме управлението му от г-на Сукнарова и го поверихме на един редакционен комитет, състоящ от нас и най-авторитетните наши хора.

Като ни са известни, почитаемий господине, Вашите патриотически чувства, които Вий имате както за съхранението на нашата конституция, тъй и за преуспяването на страната, с настоящето си Ви молим да ни дадете Вашата нравствена и материална помощ за поддържанието на народния ни орган «Независимост», като го разпространите между населението и ни държите в течението на всичко, каквото са върши в окръгът ви.

Уверени, че ще са покажете готови да ни послужите, молим да вярвате в искреното ни към Вас почитание.

П. Каравелов
П. Славейков
Д. Цанков

София, януарий 1881 год.

(С адрес) Господину г-ну Киряк Цанкову, Букурещ.

ДО КОНСТАНТИН ИРЕЧЕК — СОФИЯ

213

Трявна, 20 юли 1881

Господину министру на просвещението,

«А бе, аго» — казал някога си един циганин, като срещнал едного турчина, «лани дето умря кобилата, жива ли е?»

«Какво думаш ти? — рекъл турчинът. — Лани умряла кобила сега жива може ли да бъде?»

«Ага, там реч да е, та ако би ще и смет да е — отвърнал циганинът спокойно. — Дай една лула тютюн». Такъв предлог за приказка намерил сиромахът циганин да заприказва агата, да вземе повод да му поиска лула тютюн.

Нещо подобно на това става и с настоящето ми до Вас, господине министре, и Ви «няма да ми вържете к у с у р», ако Ви побезпокоя да Ви заприказвам с нещо безинтересно и даже никак неподходяще за предмет на целта ми. Но идва човек понякога до потребност да заговори с някого, а като не знае отде и от що да начене, принуден бива да прибегне до изобразителността на речений циганин, който можил да намери повод за разговор, такъв предмет, като умрялата кобила.

Разбира се, че и аз има нещо да Ви з а с т а в а м и да Ви боля главата, но трябва да намеря предлог за приказка, за да дойда по-после до предмета, а според знаменитата хитрост на поменатий циганин то трябва да е нещо като умряла кобила, т. е. нещо м и н а л о.

Казуват, че за м и н а л о т о евреите ни пет пари не давали, но аз зная, че има хора, които се интересуват за миналото и обичат да се занимават с него, и ако се не лъжа, един от таквизито хора сте и Ви, при всичко, че някои искат да кажат, че Ви сте можели доста изкусно и не безинтересно и с настоящето да се занимавате. Но в парентез да бъде казано: тука не се касае до вашето «с настоящето занимание», изкусно било то или не; аз Ви подметнах това нарочно, за да Ви дам повод да съдите колко искрено искам да говоря с Вас, щото не се свеня в случай и да Ви позадяна. Колкото и да съм крут за някои, уменл бих, в даден случай и аз да полаская, ако го виждах за целесходно, но не виждам защо да се служа с такова не дотам почтено средство, когато и без това, смея да вервам, че можем да спазим приличното един към други уважение: не чакай прочее да Ви лаская, а имай пред очи искреността ми.

Аз исках да отворя приказка с Вас, като министър на просвещението, за събраните от мене пословици, дали мога да се надея от Вас за някоя облага, ако бих сторил да ги печатам, и да се посъветувам с Вас, как би било по-добре да стане това. Но това е, трябва да знаете, само питането за умрялата кобила, за лулата тютюн, т. е. действителното иде отпосле; но Ви, ако обичате, отговорете ми и на предисловието.

Зная аз, че сега не му е белким времето да се мисли и говори за таквиз работи като за печатане на пословици и подобни празнословици, но за мене то е от голяма важност, защото е донейде свързано с това, дето да може да живее човек от труда си. Аз се не стеснявам да кажа, че имам нужда от пари, от тях усещат нужда и по-млади, и по-силни, а камо ли като мене стар човек, останал без средства.

Средство имах аз и на него се надеях, да стана учител, както съм и бил толкоз години, но то ми се възбранява. И странно не е ли, да ми се отнема единственното средство, с което можах да поддържам немалобройното си още семейство! Да копая не мога, да прося — защо, когато имам един занаят, с който мога да се препитавам честно, а може би и не безполезно. Да съм толкози престарял, че да не мога да изпълнявам учителските си длъжности, не ми се вярва, а защо ми се запретява да бъда учител? Боят се от моето учителствуване, що ли? Това и който го чуе ще се чуди, ако се не смее. Ако съм бил страшен като учител и ако съм можал да бъда опасен за някого някога, то ще е било в младите ми години, когато съм бил и по-буен, и по-смел, и по-о п р о м е т ч и в, но в него време боязливото тираническо турско правителство запирало ме е, но не ми е запретявало да бъда учител и бил съм почти навсякъде в България, Тракия и Македония, па и в самий Цариград. А сега се освободихме уж от турците, а не сме свободни да бъдем учители даже в някое пусто и затънтено село. Това може според някои да е умно, но мене ми се вижда доста глупаво; излишна предосторожност и даже смешна.

Ако моето учителстване е вредително за страната, то злото е вече станало. Аз съм бил учител между българите цели 38 години и ако съм ги заразил, заразил съм ги вече, тогиз не остава, освен да ме обесите за причиненото зло. Колкото за злото, което мога да произведа отсега занапред, аз мисля да не съм отговорен пред закона, защото никой не може да засвидетелствува отсега престъпно ли ще бъде моето учителстване, или не. Ако ли в друго някое отношение съм виновен, г-не министре, има съд, има тъмници, затворете ма и там поне като престъпник ще намеря залък хляб. Ако ли съм нещо подозрителен, изпъдете ме от страната. Но да ми вържете така ръцете и да ме оставяте без поминък, да мра от глад и аз, и челядта ми, това е колкото несправедливо, толкоз и жестоко.

Ако г-н управляющий Министерството на вътрешните дела има причина да постъпва така жестоко с мене, нека ми ги каже. Това, «че не сме били разбирали благото на отечеството си», не е достатъчна причина, а онова, що се прибавя, «че вредим на будущността му», кога е доказано и с какво? От меки ноктие, та до вчера ние сме служили на отечеството си; откога ние сме взели да вредим на бъдущността му и защо не ни е казано по̀ с време, че да видим ние ще следуваме ли този гибелен път?

Какво съм направил аз досега противу закона или против власта, с което да заслужа таквоз едно наказание? Не с това ли, дето съм изпълнявал длъжността да бъда верен и предан на владеющий закон и съществующий порядок до променението му! Откак се прие променението, какво противно има да съм направил, за да бъда наказан? Заповяда ли ми се нещо и не го изпълних? Възложи ли ми се нещо и не го извърших? В какво се възпротивих и кому, та да заслужа налаганото на мене наказание.

Ако положим, че се наказвам за миналото, и то не за някое престъпление или непристойно поведение, а че съм говорил или писал нещо, в което едва ли могат да ме обвинят най-върлите ми неприятели, то аз не зная как тряба да разбирам това наказание: не ще ли каже то, че от мене се изискува и ми се налага някак да не бъда верен на приетото променение, както не трябало да бъда верен и на съществовавщето, за което тряба да претърпя наказание. . .

Не мога наистина да разбера, как може човек без убеждение и без искрени чувства да изпълнява длъжността си и да служи искрено комуто и да е. — Според мене гражданската добродетел не е принадлежност, нито преимущество само на ония, които имат чувства сжати и сърце, способно да се менява по 12 пъти на ден; тя също може да бъде принадлежност и даже неотемлемо свойство и на всякой нелишен от здрави разсъдък гражданин. . .

Затова нека не се вижда зазорно на г-на полковника, ако си позволя да му кажа откровено, че излишната му ревност да услужи на страната го прави неразборчив в средствата; той прави това, което чел или чул, че правят други, без да умее да прави разлика между човеците, времето и мястото. . . «Ответствеността му, казува, не му дозволява да ни допусти към учителски длъжности.» А какво да правим ние ограничени в един град или село? Пе-

зевенклик ли да правим, за да се прехраняме, или с вятър да се храниме? Не беше ли по-умно поне в някоя рудница да ни тикнат, та да си изплащаме тамо претежките престъпления.

Много бих имал да говоря — да се оправдавам и да се оплаквам от биваемата ми неправда, но кому да казвам. Ви поне знам, че не сте ми криви. Към Вас аз се обръщам, като министър на просвещението, който сте в състояние по-добре да съдите: било ли е моето учителствование досега безполезно и ще бъде ли за напред гибелно някому и да ми разрешите да мога да приема де годе учителска длъжност, за да се помина на старини и да оставя кости в България, защото не ми се ще да ги оставя на чужда пръст да лежат, ако е на моя воля. Ще можете ли това да направите, или не е във ваши ръце? Яви ми един час по-напред, защото положението ми не прощава да се намервам по-надълго в убийствена за мене неизвестност.

Туй е «лулата тютюн», що Ви искам, можете ли — дайте ми, не можете ли и не щете ли — бог с вами.

Да Ви уверявам в чувствата си, види ми се калпава работа, затуй по-добре по български: прощавай!

П. Славейков

214

Габрово, 8 август (1881)

ТЕЛЕГРАМА

София, Министру просвещения

Не отговарят; стидно даже безчеловечно да ми се забранява учителствувание, единственото средство за поддържание на семейството ми; това е неправда! Мълчал съм, но ще викам.

Славейков

Подадена в Габрово на 8.VIII. (без година)

215

[Пловдив, 1882]

На Иречек

Приех последната Ви пратка с изложението Ви за училищата. Нямах време да я разгледам и да Ви кажа мнението си или, право да си кажа, едно неизтълкувано. . . . . ме обзе, като видях името . . . . . (непопълнен текст). и като зная твърде добре, че Ви сте си вадили очите да пишете толкоз, а той ни с един поглед не я е удостоил, това подействува на мене, та нити аз рачих да я погледна, но ти бъди уверен, че ако си направил добро, то и аз, ако остана парапет, ще (непопълнено), а сега Ви пиша колкото да Ви явя, че съм приел пратката Ви, ползувам се от случая да Ви подрънкам пак за минали работи, ползувам се от случая да попитам какво стана проектираното издание на Периодическото списание. Ви казвахте, че бяхте дали вече ръкописа да се нарежда и че в края на януария или в началото на февруария първата книжка щяла да излезе. Освен ръкописа на предисловието ми аз бях Ви доставил чрез другиго едно стихотворение за нашите окайни опълченци и кратко едно живоописание за сръбския княз Михаил, които бях пратил, ако ги намерите за добре да ги обнародвате. Любопитен съм да зная за списанието защо не излезе и какво стана, защото се безпокоя да не би да съм станал пак аз причина да се преустанови толкоз навременното издание на това списание. Аз съм си кадемсис май. В таквизи неприятни размисли, откак съм се върнал в Пловдив, не съм похванал да напиша нещо повече от оставеното предисловие, нито от пословиците да преписвам за печат. Тъй ма е стигнало яд за тези неудачи в литературните ми предприятия, щото сега едвам намервам време дотолкоз, колкото да Ви отговоря, че приех изложението Ви до княза за училищата; жал ми е, че не ми остава време да го попрегледам и да Ви кажа нещо повече за него, кога се видя по-парапет, имам намерение да го прочета и ако видя за нещо нужно да Ви кажа мнението си, а сега толкоз само мога да приложа да Ви кажа: внимавайте сами Ви и старайте се за по-доброто, защото, ако сте совестен мини[стър], на Вас лежи тази обязанност и

Ви ще отговаряте пред потомството, а от особата, за която сте се трудили да правите това изложение, уверен съм, че не го ни погледнала и нито ще да знае за него. Известно е, че отдавна други работи са го занимавали и занимават, а не таквизи за просвещението на тези, които има наум да тиранствува и жали белким как ги не е намерил по-прости и по-скотвени. . .

Сега напоследок, когато бях в София и видях какво стана с предложенията ми, много ми стана мъчно, дето турих и Вас в неизгодно положение и когато да си тръгна от София, сърце ми не даде да поискам да се видя с Вас, и то, за да Ви не направа да се червите за другиго, който искаше да се скрие зад Вас или зад пръста си, когато, за да направи уж пакост на мене, правеше зло на народа, който го храни и облича и на когото с името недостойно се титулува.

Аз знаях човекът, знаях неговата към мене ненавист, но мислях и се лъжах, че той ще бъде по-великодушен поне към злочестият тоз народ, над когото за греховете му се е паднало да князува. Но той се види след нарушението на клетвата си връз конституцията да се е заклел да не прави нищо такова, което може да послужи за нещо добро, не е за мене, аз, ако и да не съм княз, но имам и аз казанджийската си гордост, той не е видял, няма и да види Славейкова да му се моли за служба и да чакам от него (текст липсва) . . . .

. . .елей же грешнаго да не намастить главы моя и казал съм го и казвам, но това не бе за мен и не беше от неговата касия, ами са пари, които народа е за таквиз предприятия определил. Но той, като потъпка народната воля, потъпка и определенията на народа, още когато посегна, та взе 8000 франка от тези пари за агитацията и дал е до 3000 франка на тия само, които (липсва текст), но аз, недай боже да ида да махам опаш напреде му (недовършено)

П. Р. Славейков

[Пловдив, 1882 г.]

Виена, 8 август 1886

Wohlgeboren
Hern Dr Jritschek
Hier Hotel Höller Bellariastrasse

Бае Иречек,[1]

Като се научих, че сте били тука, пожелах, ако е възможно, да Ви видя утре, от 9 до 12 съм дома. Не мя осъждайте, ако Ви поканвам, вместо да дойда. Знайте, че съм по-стар, а и краката зеха да ме не слушат. С благодарение бих желал да се срещна с Вас.

(Виена), 8-й авг. 1886

Ваший
П. Р. Славейков

(С адрес)
Weisser Wolf Fleiseimarkt

ДО СПАС ВАЦОВ — СОФИЯ

217

Трявна, 25 юли 1881

Байно Вацов,

Ви може и да се изусещате за Вашия някогашен другар (да не кажа приятел да Ви не нанеса някаква бела),

но Ви и нямате някоя нужда да се сещате; и аз мога да кажа, че нямам някоя особита нужда от бившите си другари, но затънтен, тука дето имам много причини и доста време да живея в спомени, неволно си спомням за много неща, между които се усещам за някогашните си другари, а че и за Вас, байно, когото в предпоследне време бях изгубил из очи. А право да ти кажа, ако не беше кумът ми Йончев да ме подсети за Вас, аз нямаше да се усетя, но веднъж вече, тъй или инак, като се усетих, требваше да Ви се обадя, да Ви пиша нещо; а туй е то работата, че е лесно да се усетиш за човека, а е мъчно да му изкажеш усещанията си, без това пък, като че нищо не си писал, никаква длъжност не си изпълнил. Дохождам до заключение, че както има пости и велики пости в религията, така трябва да има пости и в политиката. Ако българинът като християнин намерва храна в копривата и пресолът, защо и като политикер да не намери удоволствие в безсодержателни писма и особено в дните на покаянието си?

Не се стряскай, аз няма да те туря в изкушение да те питам и да те карам да ми отговаряш какво има по София, какво правите вие там и как отивате. Сам аз често се намервам умствено между Вас и кръгът на нашите политикери, вслушвам се в техните разговори, съвети и мъдрувания, вгледвам се в техните дела и предначинания и какво видя? Какво чувам? Детинско незнание, блъскане о едно и друго мнение и по-нататък пръскане на гадни улични псувни в сметка на други и на мръсни борделски подсещания за собствена сметка. . . Това не е ли? Тогаз що ми трябва да ми казваш онова, което зная. Ако ли има друго, по-съществено, вярвам, че ти сам ще ми се похвалиш. Но ако няма с що да се похвалиш, защо да те карам да се насиляш да измисляш и да ме лъжеш с онова, дека не е било и дека не че да биде.

Тъй също се не бой, че и аз оттука ще ти пиша нещо да те компрометирам. Да ти се оплаквам не ща. Ще ти кажа просто:

работата без пари е студена,
но жестокостта ми не е сломена.

Вън от този тесен и скучен делокръг работата ми е много наред и задоволен съм: ловя риба, гоня зайци, които няма никога да хвана, защото съм охромел веч, храня се по-малко с месо, а по-много с червен боб и косат, пия сту-

дена вода или кисело вино, а в меланхолическите си припадки понякога вечер понадрънковам се с хубава тревненска сливовица, която има тая добрина, че по-малко ми вреди от софийската политика, а при това ме прави повесел и позволява ми даже под старости лет да си попевам:

а без тебе яр май свете,
тук за мене мрачен свет е.

Тука, в тая моя пуста Трявна няма ни поща, ни телеграф, но аз все пак намервам лъжливи и превратливи газети да чета и да вземам повод да преговарям миналото и знаеш ли, мой байно, до какво достигам? Не бих го казал другому, но на Вас ще го кажа, защото сте млад и трябва да преуспеете. Преди всичко трябва да изпечете добре политическата наука, която се състои в умението: да оправдаваш колкото можеш по-безсъвестно собствените си погрешки, да разхубавяваш грозотиите си, да даваш невинен облик на непочтенството си и да извиняваш собствената си умствена пустота, а в същото време да гледаш да стоваряш всичките криви дърва на другиго на гърба, тъй що лесно да ти е да обвиняваш и обтъжаваш противниците си като разорители и опропастители на отечеството си. . . Но извинете, байно, аз забравих, че ми е забранено да учителствувам и недей казва никому, че съм давал уроци, аз сбърках. . .

По-главните ми занятия са: преписвам си пословиците, когато другите си броят паричките, пиша там някакви си истории по-малко историсани, а по-много масторисани, а кога ме прихване старата ми болест, пиша и стихове такъв, недописани и недостишени, за които да ти дам да си съставиш понятието:

I

Гледам редом джигри гробье
и камънье неми гробни
край гробьето черни робье
черни робье неизробни. . .
Туй е майка България,
отървана от Русия,

разорвана от Европа
и направена на гропа. . .

II

Добруджа е продадена,
продадена и безплатно.
Пиротско е отдадено
отдадено безвъзвратно. . .
Горка равна Румелия
цяла от нас отдвоена
за по-тежка поразия
ощ'повторно раздвоена:
една част е уж свободна,
с управия пол-народна
под сенката на султана,
като жъртва недоклана.
Друга част е пълноробска
вепро-турска, гръко-попска.
Ами оня ъгъл оня —
Наш'та кутра Македонья
поломена и брошена. . .
до вдън земя нагнетена. . .
А пак майка България
в друга тежка олелия. . .
От Русия избавена,
от Русия оставена
на несвесни чиновници,
политически разколници
да я мажат, да я гладят
да й с клечки очи вадят. . .
(перо не се хлъскай, че те счупвам)

III

Ох, изпърво лошо беше,
на турците бехме роби,

злострадание кипеше. . .
С свобода ни бог сподоби,
сдобихме се с ново нещо:
Земята е божем наша,
управата чужда каша,
смешение, но вонещо. . .
ний пилци сме, турско — квачка,
а Русия — кудкодячка.
На всички сме подиграчка
На раздори плен и плячка.
. . . . . .

Но стига толкоз; целта ми е постигната, аз ти наговорих много, без да ти кажа нищо. Показах ти най-големия си мурафет, как се пишат безсмислени стихове и безсодержателни писма. Сега прощавай. Поздрави г-на министра и кажи му, че чакам отговор.

Вашът
П. Р. Славейков

Трявна, 25 юлия 1881

218

София, 21 януари 1882

Байно Вацов!

Задължавам Ви да ме извините пред г-на министра за това, що не дойдох на последен път да го видя. Кажете му, че ми е твърде жално, дето го турих в таквоз неизгодно положение. Аз знаях за причината, от която последува отказът, но именно исках да зная дали и чисто литературните дела подлежат на партизански запрет. Аз за мене си не исках помощ, защото знаях, че не съм достоен, защото не съм чист от грях на особени начала; само литературата, както и династията, аз считам за неприкосновени. Но не всички тъй мислят, види се.

Поблагодари му за мене и кажи му, че ми е доста, дето

имах случай да узная по-изблизо неговото добро сърце и възвишени чувства. Знам, че несполуката в желанието ми той ни най-малко не е виноват.

На Сарафова дадох едно стихотворение и животоописанието на княза Михаила Обреновача III, ако може да се помести в списанието, щом ида в Пловдив, ще пратя продължението и края на разправията за пословиците, което, мисля, ще излезе от $2^1/_2$ до 3 печатни коли и друго каквото видя по 1-й брой, че ще подхожда от готовий материал или наново приготвен. Желал бих само, ако е възможно, да се ангажирам на това със заеманието на 10(десет) пола, които ми са нужни и които вместо да ги търся отдругаде, ако разполага списанието, да ми ги заеме, ако не може сега да го направи, няма нищо, но ако може, ще ми бъде една услуга.

Днес товаря и изпращам, утре вече тръгвам.

Поздравявам всички сътрудници.

Вашът
П. Р. Славейков

21 янв[ар] 1882
София

219

Пловдив, 26 март 1884

Побратиме Вацов,

Вчера се завърнах в Пловдив, бях в Хасково и в източните страни на Родопите, оттамо през Ямбол в Котел, да изуча особеностите и на котленското наречие и по биографически някои справки за Софрония, Богориди, Берона, Кипиловски, Неофита Хилендарски, Раковски, Кръстевич, както виждате всички деятели по възраждането на българите, и само от Котел мога да кажа, че доста материал събрах и по езика, и по биографиите, нещо, което не намерих, както се надеях, по източните Родопи. От Котел мислих да ида в Шумен и Сърт-Кюйлери, дето в някои села наречието в някои случаи се среща с трънското и пиротското, но, от една страна, парите ми бяха намалели, а, от друга — да не дам повод, че ходя по агитации ида раздразням патките, завърнах се през Сливен, Нова и Стара Загора, през Чирпан в Пловдив. Щеше ми се да се завърна в София и особено за по Великден, според както бяхме приказвали, дано да идем къде Цариброд и Пирот, но, както виждам, трябва да остана най-малко барем две недели в Пловдив, за да приведа няколко в ред пътните си бележки, които, като мине време, се забравят, главното, а друго, че син ми, най-малкият, е тежко болен и не може да се пренася, пък мене ми се иска да се пренеса вседомовно в София и тъй реших да остана в Пловдив да правя Великдена и подир Великден да се завърна в София. Затова аз ще ви моля да се разпоредите някак да ми се прати за март месец платата в Пловдив, ако имате средство за това, ако ли не, да ги платите тамо на сина ми и аз от него ще ги прибера, защото по Великден не може без пари. Ще се ползувам от бавенето си тука да ида още в едно-две села в Родопите. Като разправите горе-долу това, що ви пиша, г-ну министру, имайте добрината да го помолите от моя страна да се осведоми, дето трябва и както трябва за моето и занапред оставание или не в длъжността ми. Това желая да зная колкото е възможно положително, защото е възможно тука да си търся занапред някой поминък. Аз бих желал да ми се каже искрено и открито, мене такива работи ме не смущават, затуй, който ми съобщи по-ясно за положението ми, мога да го считам пò за искрен към мене.

Статията ми за шопите и особено вторий отдел, не бързай да даваш на списанието или другаде за печат доде си не дойда, защото имам повод да я преправя вследствие на книгата на Качановский, който има много неправилности в своите забележки за в западний край именно по тези тъй наречени шопски страни.

Толкоз засега.

Бъди ми здрав
П. Р. Славейков

26 март 1884
Пловдив

ДО КОНСТАНТИН СТОИЛОВ — СОФИЯ

220

София, 28 април 1881

Почитаемий господине,

Имах желание да поговоря на Н. Височество поверително чрез Вас, не ми се представи удобен случай, явих Ви желанието си, но случайно може би пак ми се не изпълни желанието; нямаше що да сторя, оставих на времето да направи своето. Сега аз не претендирам на това, никога не съм желал и не желая да забивам трън у здрава нога. С Вас обаче желая още да поговоря, зато моля, ако и не за скоро, да ми явите кога имате по-свободно време у дома си.

Вес Ваш
П. Р. Славейков

28 апр. 1881

(С адрес) Господину К. Стоилову

ДО СТОЯН МАРИНОВ — ТЪРНОВО

221

Трявна, 2 септември 1881

Байно Стоене,

Ти беше ми писал за предисловие на едно календарче и аз бях захванал нещо таквози, но внезапно повикан за

София, не можах да го свърша. Сега като ме изпъдиха пак от София, ако не си направил нещо за предисловието, извести ми да го свърша и кажи ми до колко календарски листовце да бъде, за да мога да го направя съразмерно; ако ми явиш след два дни, в неделя прати момчето да го вземе, ако ли си го вече скопосал какво-годе и не е останало време, тогаз проваждам ти тука кратки предузнания за времето и някои кратки стиховце за в края, ако има място, за което тоже ще ми явиш колко място ще има. Ако можеш, прати ми един образец. Ако имаш някой издаден календар, или ми разправи някак какъв го искаш и какъв смяташ да го правиш, тоест колко голям и колко листа.

Ако сколосам да напиша нощес едно обявление и ти го пратя с настоящето, престой тамо да се напечата и раздай тамо, дето виждаш за нужно, прати и на мене стотина — 150. То да бъде по формат също като тази книга, на която ти пиша, на таквизи два листа, с които на единий да се печата обявлението, а другият да остане бял с линии от вътрешната страна за написване имената на спомоществователите. Ако дип няма такава съща книга, тогаз може и по̀ на голяма, т. е. на двойни листове пощенска книга, пак тъй на единът — да са печата обявлението, а другия с линии за написване спомоществователите. Напечатай не по-малко от 250 и не по-много от 300. Но гледай да не останат по-късно от събота или в неделя да ми ги изпратиш и да ми явиш колко ще ви стигне заплата. Ако ли сега не пристигна да ви пратя обявлението, аз ще го пратя с втора, щом намеря човек през тая неделя, само да предстоиш да се напечата и да гледаш да не станат печатни грешки.

С приличните към Вас поздравения съм Вес Ваш
П. Р. Славейков

2-ий септ. 1881
Трявна

ДО МИХАИЛ АЛ. ДОМОНТОВИЧ — СОФИЯ

222

София [27 април, 1881]

На Домонтовича.

Жално, твърде жално и даже обидно да гледаш братята или синовете на тези, които проляха кръвта си, за да ни освободят [как] земат участие и те най-вече съдействуваха да ни порабощят изново. То иде като да гледаш едного и същаго човека с десницата си да ти дава нещо, а с левицата да отнема даденото, но аз колкото познавам народа си, а мисля добре да го познавам, искрено Ви уверявам, че и това не е подействувало ни най-малко да намали признателността и прѣдаността на българите към Русия. Ние глупави ли сме толкоз, та не разбираме, или сме дотолкоз предубедени в доброжелателството на Русия към нас, никога не можем да си турим умисъл някаква, че тя ще наветува свободата ни, която сама ни с толкоз жертви извоюва, или че това, което гледахме, че става у нас от някои руси, става по желанието и по заповедта на руското правителство. Ний го вземахме все като произходяще от частни хора, като знаем, че никоя гора без криво дърво не бива, а още повече като гледахме, че повече от вмесените в тази работа руски чиновници бяха от немско произхождение. . .

П. Р. Славейков

(След 27 април 1881 г.)

ДО Д-Р ДИМИТЪР МОЛЛОВ — СОФИЯ

223

Пловдив, 1881

ТЕЛЕГРАМА

София, Моллову

Що става вън от София? Неприятна предложена борба. С нас ли си? Отговори.

Славейков

ДО СТЕФАН СТАМБОЛОВ — ТЪРНОВО

224

Пловдив, 1881

ТЕЛЕГРАМА

Търново Стамболову

Измениха. Трябва да обявим борба. Трайме ли, траяние пагубно. Средства никакви
Отговори.

Славейков

225

[София, 1886]

Стамболову

От няколко време насам нашите политически възгледи очевидно се разиждат и вследствие на това ние не можем да се обичаме, ни да се почитаме, както сме са обичали и почитали толкова години наред. Освен това доста и причини има, които са станали между нас, поради които ние не само не се виждаме, но принудени сме и да се ненавиждаме. Но пòврага това, що за важност от нашите отношения, били те таквиз или онаквиз, нито на Вашатà брада един косъм по-много, ни на мойта глава един косъм по-малко, частните отношения нищо не значат, и за тях аз малко искам да зная. Друго нещо са обаче отношенията към народа, те са достояние на историята и могат не само сега да се критикуват, но додето свят бъде, те ще бъдат предмет на разискване и от род в рòд ще се предават, а това нещо и значи, и за него би трябвало да се помисли малко и да са не върви тъй слепешката. Аз не виждам за какво друго може да (се) живее на тоз свят, ако не за да се постарае да остави добра памет.

Но аз за друго имаше да Ви пиша и неволно се коснах до предмет, който не може да ма не интересува, ако е така, то позволи ми барем да се изкажа, ти не можеш да ми отречеш това, ако не вече като на приятел, а то като българин на българин, аз мога да Ви говоря за България, без да са озъртам какви са нашите отношения, и ти може, ти трябва да ме слушаш, защото ти си, който колиш кучето за сега в България.

Аз няма да подмятам работи минали, ще подрънкам за настоящите.

Неоплаканите жъртви на пролятата от Вас кръв, за които никой не мисли, за които никой са не обажда, благодарение на Вашите укривателства и преиначения, ма принуждава да дигна глас и да протестирам поне.

Като няма засега никой да вдигне глас за тия жертви на (нèпопълнено), аз са осмелявам да Ви напомня, че историята един ден ще взище от паметта Ви кръвта на падналите. Историята е била и е свидетел, че който оскърби

народ, какъвто да е, всякога жестоко му (е) плащано за това оскърбление приживе или подир смърт (непопълнени места). . . . .

. . .но е за Вас, че Ваший праведен патриотизъм не произхожда от гражданска добродетел или от политически доблести, а от ниски страсти и спекулативни или капризиозни съображения, незрял плод на занемареното Ваше възпитание.

Изборите са станали навсякъде с всичките възможни полицейски и военни мероприятия. Правителството е арестувало и интернирало почти от всякое (място) по двама-трима, а на някои места по 10—20—30 и 50 души от по-интелигентните и по-живите хора между населението, така що всички арестувани и интернирани надминуват 800 души. В по-големите избирателни центрове, като в София, Пловдив, Варна, Русе, Шумен, Враца, Стара Загора и други някои, въобще от повечето изб[ирателни] пун[ктове] населението не е взело участие в изборите, а правителството и правителствени някои чиновници и подкупници са избрали когото са искали. В Хасково окръжний управител, като е видял опозицията по-силна, не е допуснал да станат избори. В Ловеч тоже не са станали избори. В Айтос, като не са могли да станат избори до три часа подиробед, бургашкий околийский началник е дошел и незаконно и непростително е направил каквито избори му са предписани. Нещо подобно е станало още в десетина избирателни околии, дето са избирани незаконно и по предписание.

Насилия и силни боеве, без убийства, са станали в Сливен, Котел и Дряново. В последното място във времето на изборите са станали арестувания и големи смутове, щото войските са се намесили и гърмели на въздух, та са пръснали избирачите, и изборите са станали незаконни, като не е рачило избирателното бюро да ги потвърди.

В Цариброд и в Новоселци, дето е имало да станат ужасни скандали вследствие полицията, която е искала да прокара предписани кандидати, войската благоразумно е арестувала и отстранила околийските началници и жандарите и така се предварил скандалът, но това не е могло да стане в Кутловица, Плевен и Ряховица, дето полицията и войската са е намесила и стреляла връз народа, има до 40 души на място паднали убити, до 60 души тежко и

смъртно ранени, а леко ранени неизвестно; ако Вие се интересувате, можете да проверите тези сведения.

П. Р. Славейков

София
(след 28 септември 1886 г.)

226

София, 20 декември 1886

Аратлик!

Агите казват «Ески дост душман олмас, олсада якъшмас».[1] Основан на правдата, изказвана в тази пословица, аз пак смея да се обърна към вас — тебе, побратиме, ти попорасти келя, а па и аз съм някога бил келеш нещо си в турското значение на думата, и между нас мина «черна котка», но за частни работи аз го намирам и глупаво, и детинско. Аз щях да се отнеса до Вас преди пет-шест дена, ама пусто и честолюбие, да ми не кажете, че се отнасям или по-добре, че се «втривам като калпав бан в хиляда», въздържал съм се, сега рекох, майната му, казвайте що щете, аз ще си кажа каквото ми е хрумнало.

Гледам, че депутацията се домогва да иде в Русия да се постарае за спогодба някаква и не й се удава, видях, че е ставала дума някаква да се прати Климент в Русия, не знам обаче как се е мислило. Четох в руските газети, че на 29 януария 1887 ще стане юбилея на Пушкина в Петербург. От нас се стои да иде някой или от себе си, или като пратеник от правителството на славянското литературно празненство, па и навремно е, мисля, да се подемат като случайно някои преговори за една възможна спогодба с по-малко, ако е възможно. Това не би попречило на официалността на другата депутация, тя да си изходи; но тъй като се вижда, че тя едвам ще се домогне до нещо, да се опита и този способ, не би ли се нещо сполучило, ако не друго, поне преговори до пролет. Аз мисля, че лица,

[1] От стар приятел враг не става; и да става — не приляга (тур.).

колко-годе по-поволни на Русия, ще бъдат приети в Русия и под предлог на книжевно тържество, а както стоят днес работите, чини ми се, че Русия на радо сърце би приела да се споразумява днес направо с нас. Поразмисли върху това и ако намериш подходяще мнението ми, вижте за приложението му. Ако ли по обстояния, които Ви по-добре може да познавате, го намервате ненавременно и безполезно, то го тури под миндера и бъди поне дотолкова учтив и пощади старините ми, да ме не издаваш пред други, че съм искал да развалям калпавия си бешлик.

Аз пак повтарям и моля да го не вземате това като натрапване, аз съм бил и съм далеч от мнението да се препоръчвам, но съм се ръководил от началото, че ние можем и трябва да употребим всички средства за спасение на отечеството. Или пък мислете каквото щете, ще кажа най-после, малко ме е грижа.

П. Славейков

20 дек[ември] 1886, София

227

София, 1887

Господине Стамболов,

Подир толко мълчание и странение от Вас напоследок, аз сторих да Ви се обадя и да поискам да се приближа пак до Вас, ако не лично, а то поне с настоящето си писмо, за да Ви явя, че аз не съм умрял еще, нито пък съм съвсем изгаснал от страх, за да не мога да размишлявам и да говоря, кога се касае до народа и отечеството ми. Но ще кажеш ти, кой съм аз, че искам да та безпокоя или да ти досаждам, казвай, както щеш, господине, но като българин и ако щеш патриот, не по-долен от Вас и от много други, аз зная, че съм длъжен да не бъда ням като стена, повалена в часа, когато съдбата на народа ми е изнесена на мегдан да се ломи. Мисля, че имам и право на това, защото в началото на подвигът си за доброто на България, ако до-

бре помните, най-напред се отнесохте до мене, който случайно се намерих близо до Вас и аз мисля да споделих в[з] глядовете Ви от най-напред и доколкото ми идеше, насърчих Ви в намерението Ви. . . (непопълнено) в късо да речем аз бях съгласен с вас от начало и тъй или инак, подпомогнах по силите си дору до отклонението на Каулбарса, отметнах се от вас и отхвърлих Ви, когато Ви (непопълнено) примирителний път не беше още изчерпан, но Ви не устояхте и не се въздържахте, а взехте за повод несговорчивостта на Каулбарса и се хвърлихте в обятията на крайните елементи, от които аз не можах да очаквам никакво добро за България.

Дълго би било още и безполезно вече да Ви разправям как стана и отиде тъй наопаки тая хубаво започната работа, а за краткост аз ще се задоволя да констатирам, че откак се приложихте Ви на крайните елементи, злото се оказа твърде злощастно и крайно опасно за България, Ви се удалечихте от целта си и подир първото подхлъзване стърколихте се надолу с главата и докарахте България в крайна погибел.

П. Р. Славейков

София
началото на 1887 г.)

МИНИСТЕРСТВОТО НА ПРОСВЕТАТА

228

Пловдив, 1882

Господине Министре,

Имам събран материал:
1) около 16 000 български пословици, също и с предговор за събирането им и обяснение на употребението, значението и произхождението на повечето от тях и различието;

2) около 7000 турски и гръцки думи, употребявани в български (говоримия и писмен) язик, преведени и изтълкувани с равнозначителни тем думи, по български употребявани на разни места, както в говоримий, тъй и в старий черковний язик;

3) около 5000 думи чисто български и фрази, събирани различно, в разни места на България, употребявани в говоримий язик. Желая да пристъпя към издаването на едни кое-годе от тези си сбирки, искам да зная може ли и желае (ли) Министерството на просвещението да ми окаже някое пособие за напечатването им и понеже то зависи както от желанието, тъй и от средствата, които министерството има и може да разполага, моля да благоволи да ми съобщи коя от тези ми сбирки би желало то да види понапред издадена и как би могло да съдействува за отпечатването ѝ. Материала е приготвен, тъй щото и след неделя той може да начне да се печата. Необходимо е само печатането да бъде под мой надзор, но понеже аз сега учителствувам в Източна Румелия, остава да се размисли как може да се предприеме решеното издавание по-скоро и как може да бъде по-изгодно за министерството.

(П. Р. Славейков)

Пловдив
(първата половина на 1882 г.)

ДО МИНИСТЪРА НА ПРОСВЕТАТА — СОФИЯ

229

[София, януари 1884 г.]

Господине Министре,

Позабавих два дни, за да обмисля по-добре това, което има да Ви напиша в отговор на съобщението Ви от. . .. януария. Припомняте си, г-не Министре, че според решението в Министерский съвет не бях задължен да ходя по родопските помаци, но просто да се занимавам с езикословни и народоописателни издирвания. Аз сам поисках да ида в родопските планини, защото бях започнал нещо, и отидох, но бях принуден да се върна и когато дойдох втори път в София, лично Ви казах, че зиме е невъзможно да се ходи по Родопите, че ако работата ми ще се ограничава в това само при невъзможността сега да изпълня още мисията си, правителството, като ме е зачислило за 4 месеца само, то може и да ме отчисли или аз сам да си дам оставката. Но Ви ми забележихте тогиз, че тези пари ми се дават като една стипендия с прибавок разноски по ходението ми. И аз останах в София да работя, работя и ще работя в общият дух на назначението ми; ако имате недоверие към моята деятелност в това отношение, аз мога да Ви покажа и работата си. Аз продължавам постоянно занятията и желая да ги продължавам, но не мога да ида сега да се скитам по Родопите, защото всякой знае, че те са много повърли и от нашата Стара планина. Аз мисля и мисля да обходя тая зима някои помашки села и по нашите балкани, но вярвам, че и Ви сам, г. Министре, както и Вашите колеги, можете да съобразите, че в това време, посред зима, не е лесно да се ходи по балканите, нито е даже целисходно с назначението ми. При това мисля, че не е да не знаете, че за подобно дело, с каквото съм натоварен, не иска само да се ходи, но иска и кабинетна работа. Ако би аз из ден в ден да ходя само, то парите, които ми се отпущат, не биха ми за кирия постигнали.

В такъв случай да ме питате сега ще продължавам ли издирванията си друго не означава, освен че не желаете да съм в София и че сте склонили да ми плащате с цел или да не съм тука, или ако съм, а то да си мълча. Ако е последнето, да мълча и да си вземам заплатата, такова задължение мене нито ми е предлагано, нито съм приемал (ако е било нужно да се отвори една такава служба, но сега искате да я затворите, то затворете я по закону, т. е. платете ми, което ми се стои, или отчислете ма, което виждам, че искате да направите (непопълнено място) искате да [ме] махнете от София, най-после искате да ма отчислите, да ми вземете хляба от ръката, можете, защото е от баща ви мираз останало да раздавате субсидии или да изнасилвате убежденията ми. Последното да направите не можете, а първото в ръцете ви е, само не можете да мотивирате, че ма отчислявате по мое собствено желание, защото аз се не отказвам, желая да служа на народа си и в това отношение, и за мене е то по-ценно от всяки други дребни, но това не ще каже да затиснете убежденията ми, да не мога за нищо друго ни да мисля, ни да говоря.

Господине Министре,

Продължавам постоянно занятията си и желая да ги продължавам, но не мога да ида в това време в Родопите при помаците. Родопите са, както всякой знае, много повърли и от наша Стара планина. Аз мисля да обходя тая зима орханийските и ловченските помаци, но и за тям не мога тръгна преди 17 текущаго. Най-после не е нужда, сякам да ви явя, че постоянно да се ходи не е възможно, защото тогаз за кирия само не стигат отпущаните пари, при това необходимо е и кабинетна работа. Това мога, г-не Министре, да Ви кажа прямо и искрено на запитването Ви. Ако ли запитването Ви смеря на друго, то остава Ваше знаяне, кое е валяло от небето, че не го е приела земята. Аз мога само да претендирам: и то е да се не мотивира (непопълнено място) да изнасилвате убежденията ми, това мисля не ще Ви се вдаде. От всичко се отказвам, но от убежденията си никога, Ви не сте да не познавате отпърво моите убеждения, аз не съм крил и що правя аз сега освен да не крия убежденията, нещо което съм правил през всичкий си живот.

П. Р. Славейков

София, януари 1884 г.

230

София, 4 март 1886

Господине Министре!

Известно Ви е, че от няколко време насам аз се занимавам със списването на един български речник и отдавна вече съм готов с притъкмяването за печат първите четири букви — а, б, в и г; но неустановеното йоще у нас правописание ме възпираше от да пристъпя към издаването им. Няколко пъти стана ги преписвам, кога по туй, кога по онуй правописание, най-подир сторих да се установя сам аз въз едно правописание и с тази цел се залових да изработя своя си една граматика въз основа на живият изговор и в трите български наречия, за което съвременно събрах материал и за една пълна христоматия от чисти народни творения, за да видя как ще може да се приложи граматиката и сега вече пристъпвам до издаването на речника.

Но защото такова дело надминува силите на частен човек, то аз моля правителството да приеме на себе си издаването на речника четирите речени букви, от които ще излезат около 25 печатни коли и ще съдържават повече от десет хиляди думи.

При това, като съм се бъхтал толко и подир граматиката и христоматията, аз бих молил правителството, ако благоволи да ми спомогне нещо за съвременното издание и на тези две книги — граматиката и първата от трите части на христоматията, които ще обземат 15 коли.

Тъй като тукашните печатници са доста заняти, та па и недостатъчни за отпечатването както на речника, тъй и на другите книги, то аз съм в намерение да ида нейде в Европа — във Виена или в Москва, дето има печатници и словоливници, щото делото да може да излезе и по-чисто и по-успешно. За това желая да узная мнението на правителството в отношение на трудът и на прошението ми, за да зная как мога и как трябва да се разпоредя.

Имайте прочее добрината, Господине Министре, да ми

съобщите що може правителството да направи за това мое предложение.

Имам чест да пребъда
На Ваше разположение
П. Р. Славейков

4 март 1886
София

(С адрес) Господину Министру на народното просвещение

Написано отстрани: В министерски съвет РМК
8.III.1886 г.

Дадох две връзки на г-на Славейкова. Другите връзки върнах в Просвещението 17/1886 г.
Повърнаха се г. Славейкову.

ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА ПОСТОЯННИЯ КОМИТЕТ — ПЛОВДИВ

231

Пловдив, 1882

До Господина Председателя на Постоянния комитет

Господине Председателю!

От войната насам аз съм почнал пак наново да събирам разни географически, статистически, археологически и

исторически сведения за България, Тракия и Македония, както и сведения по езикът. Засега по-пълно нещо в това отношение имам събрано за Източна Румелия и особено за източната нейна част, дето во време на окупацията имах случай да обходя тез места. Сега, като искам да се възползувам от вакантното време да обходя и останалата част, за да мога да допълня сбирката си и да съставя едно цяло поне за областта, отнасям се до вас, ако е възможно, да ми се доставят най-нужните пособия и улеснения за това. Намерението ми е да пропътувам пак цялата област и да събера не само географически и статистически сведения, но още каквото може да се събере и запише по последните събития в областта, ходът на развитието и проявенията на езика, с една реч, всичко, което заслужава и може да се събере в полза на науката. Но затова освен пособие за пътуване, необходимо е и препоръка до префекти и началници за улеснение в изследованията ми и в доставление на сведения, каквито би било нужни или каквито би могли да се доставят. Ако намирате това за добро, господине председателю, и ако можете да ми окажете съдействието си, то благоволете да ми съобщите с време за това.

(П. Р. Славейков)

Пловдив
(лятната ваканция на 1882 г.)

ДО ЛЕОНИД НИКОЛАЕВИЧ СОБОЛЕВ — СОФИЯ

232

Пловдив, 20 юни 1882

Уважаемий Леонид Николаевич! (Соболев)

Узнав, что Вы приехали уже в Софию, я пожелал написать Вам письмо. Но прежде всего, чтобы устранить

какое бы то ни было сомнение, что письмо мое будеть иметь частную какую нибудь своекорыстную цель, спешу упередить и сказать, что пишу Вам не как болгарскому министру, а как старому знакомому и приятелю и то по текущим работам, а еще и общим, относительно которых, я думаю, имею право разсуждать с друзьями, а еще более, когда оно касается их, что не может меня не интересовать. И так, позвольте поговорить с Вами о самых Вас, т. е. о Вашем приезде и говорить так искренно и откровенно, как этого требуют мой возрасть и положение, так как я не в Софии и не очень-то желаю быть в такое время там.

Неть сомнения, что частно для меня всегда будет гораздо приятнее, что именно Вы теперь болгарским министром, а не другой кто нибудь, хотя я ничего не домогаюсь и ничего не ожидаю от каких быто ни было министров, а еще менее болгарских; но если бы Вы меня спросили, что я думаю или какаго я мнения относительно Вашего приезда и как я смотрю на него с своей точки зрения, то я бы не задумался сказат Вам, что не нахожу назначения Вашего столь выгодным для самой цели, а еще более для самых Вас. Может быть, некоторыя из моих суждений и огорчат Вас, но я, имея в виду, что когда нибудь вспомните о моих словах, не стесняюсь высказат Вам то, о чем я думаю.

Если когда нибудь думали быть более значительным лицом в России, то гораздо лучше бы было не принимать портфейля болгарскаго министра, а в особености в такое время и при таких обстоятельствах, когда без сомнения предлежит зачернить вас. Если Вы были принуждены быть болгарским министром, я не имею что сказать Вам, но если Вы сами желали этого и домогались, — я только могу сожалеть о Вас.

Чтобы быть теперь министром в Болгарии, значит взять себе тяжкий и неблагодарный труд: подрынуть оборы древняго того тракийскаго царя, — подвиг, возможный только для Геркулеса, без боязни быть задавленным ими.

Может быть, министерство в Болгарии, и имело цену, прежде чем наш князь накуралесил такие немецкие куролесы, которые нам не малаго стоют да и самую Россию не мало беспокоит и будуть еще более беспокоить. Русский министр в Болгарии мог бы быть «узорным яйцем» для болгар, когда бы не было предшественников лю-

дей, как Ремлингена, Эрнрота и других подобных, которые опозорили русское имя в Болгарии, действуя и работая против ея интересов и интересов России, водимые за нос одним немецким мальчишкой.

В настоящее время никак не завидно и нет особенной какой нибудь чести быть некоему русскому министром в Болгарии и даже нещастием может выглядывать быть наместником такаго халосника, как Ремлинген, у кого русския идеи — болгарское золото. Перед назначением и служением Ремлингена, Ваше назначение могло бы иметь какое нибудь значение, но теперь, мне очень жаль, что принужден сказать: — оно теряет все свое обаяние, и я не могу не быть так искренним и не сказать Вам этого. На Ваше назначение в настоящее время падает черная тень исполнения министерской службы Ремлингеном и едва ли не на всех нерусскомудренных русских и будет накрывать мраком своим все Ваши добриими намерений. Уверяю Вас искренно, что никакия усилия с вашей стороны не будут в состоянии отклонить от Вас эту черную тень, чтобы представить Вас, как светлую личность, хотя бы Вы и были и будете такою. Поздно уже и наш избранник, к нещастью, ушел очень далеко, чтобы мог воротиться, так что и ненависть, пытаемая к нему, отразится на вас и от с коварностью воспользуется этим для убийственных своих планов против Славянства. Вот почему я, кому бы следовало более всех радоваться, никак не могу радоваться.

Слава Богу, я ни в чем не нуждаюсь. Беден и убог я, как всегда, а теперь даже более чем когда либо: не потому, что все мое сделалось жертвой пламени в Старо-Загорской катастрофе, а потому что имел безумие стать министром; но все-таки я живу довольно хорошо, потому что доставляю себе необходимое собственным трудом. Не имею преследовать особенной какой нибудь цели лично для себя, так что скрывать свои чувства и не говорить Вам того, о чем я думаю и говорю Вам и указываю Вам на него, потому что, могу сказать, люблю Вас, ибо имею причины любить Вас как сына.

Но и это зло, о котором я Вам говорю, было бы, не правда ли, поправимо, потому что есть еще болгар не потерявших веры своей в Россию и в более разумных русских. Но при этой немецкой. . . нашем князем, это невозможно, даже немыслимо. Я, по крайней мере, положительно знаю и могу уверить каждаго, кто желал бы знать, что наш Батемберг не требует русских министров для другой цели, как разве только их русским именем заставлят их действовать и делать то, что для него выгодно, чтобы после всегда мог взвалить на них беду и собственные промахи и проделки, чтобы сделать их ненавистными для болгар и компрометировать их вместе с болгарами перед Европой и, вместе с тем, чтобы пробить дорогу для своих адских планов. Если бы я хотел осветить будущее прошедшим, не нашел бы недостаток в фактах, но я не говорю по предположению, а о делах положительно известных и время не замедлит оправдать слова мои.

Не хочу предсказывать, но не верным был бы, замолчав и не сказав, что Вам не удастся сделать услугу Болгарии при всех добрых намерениях, которыя Вы, может быть, имеете, и при всех искренних чувствах, которыми Вы воодушевляетесь. Я понимаю и знаю князя нашего до дна души его, я понимаю и знаю болгарскаго народа более кого другаго; вижу и понимаю, как я думаю, очень хорошо положение дел и не могу предвидеть ничего хорошаго относительно нас самых, как болгар, а точно также относительно Вас, как болгарскаго министра; пусть даст Бог, что бы я обманывался, если я самонадеян и ахитофель.

Но Вы приехали уже в Болгарию и, без сомнения, имеете желание услужить и быть полезным ей. А я бы имел многое Вам сказать относительно желания и намерения Вашего, с целью способствовать Вам в чем могу; но теперь и прежде всего я Вам имею сказать это:

Будьте чутким и оберегайтесь нашего избранника, потому что, чтобы вы не делали, он все-таки перехитрит Вас, и главною его заботою будет: поставить Вас в тупик, а вместе с Вами и Россию т. е. ея политику. Знаю, что все это в конце концов таки и обрушится на его голову, но он причинит много хлопот России, как и большия несчастия Болгарии. Не верьте ему ни в чем, при всем том, что он очень искусно прикидывается искренным: если знаете, что значит коварный поляк прибавьте к нему и один югунаст немец и Вы будете иметь понятие о качествах и свойствах нашего Батенберга и будете в состоянии представить себе хоть сколько нибудь к чему он способен. Его стремления — убить совершенно русское влияние в Болгарии.

Нам показалось очень странным: какими соображения-

ми водимое, русское правительство слепо поддерживает его стремления, которыя не в пользу наших интересов, а еще менее в пользу его!

Когда же наши славянофили перестануть быть обманываемы мальчишкой и несколькими Венскими банкрутами, у которых вся славянская политика — експлоатация Болгарии?

Мы знаем, что хочет и чего добывается Батенберг, и он знает очень хорошо, что без России не может и не будет иметь успеха; потому он и подмилкивается России и спешит постигнуть провести и окончит его, как ея желанье и вероятно именем и помощью России он постигнет это; но какими будуть последствия?

Вот где бы было кстати разъяснить кое-что очень интереснаго об отношениях между болгарами и рускими, но я пропускаю это, а точно также ограничиваюсь сказать только то, что, не смотря на нечистыя проделки некоторых частных лиц, облеченных русским именем, мы, болгары, глубоко убеждены и уверены в безкорыстие и благонамерение России, и потому мы всегда придерживались и будем придерживаться о ней. Что бы мы были, если бы не было России? Мы этого не можем не знать и думать; но мы точно также видим, что Россия предубеждена или, еще лучше, обманута она относительно положения дел у нас; мы видим, нам обидно и мы не можем не жалеть об этом. Но все-таки мы надеемся, что рано или поздно она поймет и узнает все; поэтому мы терпим и будем терпеть даже и несправедливыя обиди с ея стороны и всегда будем терпеть, зная, что от нея можем терпеть не долго, тогда как без нея мы на всегда потеряны. Что же касается князя Батемберга, мы не будем ни терпеть его и в тоже время не простим ему то, что он с такою изменою обманул Россию, чтобы ея именем попирать народ, експлоатировать его и действовать против Славянства. . .

Приложу сказать еще что нибудь.

Мы уверены, что Россия желает нам добра и искренно старается для него, потому что мы, оставляя все другое, — ея создание; но есть две причины, препятствувавшие и препятствующие правильным отношениям и очень мешают успешному исполнению того, чего она желает. Нас считают за больных, может быть, мы и находимся не много в лихорадочном состоянии, но диагноз тях, которые хотять быть нашими медиками, очень ошибочень, если

они желают лечить нас от чумы. Нужно освидетельствоват нас хорошенько, видеть и узнат, а не давать своих заключений к прикидочно отчаянным крикам Батенберга и к представлениям некоторых подкупленных и мошенников, подобно Лишину и другим, представляющие болезнь нашу, как им более выгодно в том или другом отношении. Для нас недоступны люди, судьба отечества нашего от которых зависит, а коим доступны, они представляют все на оборот.

Следствие этого — другая причина, а именно, что мы, русские и болгары, не узнали еще одни других и не знаем себя так, как бы следовало. Мы, болгары, как народ еще молодой и неопытний, можем быть высокаго о себе мнения и думать, что мы все знаем и все для нас възможно; в этом мы грешим; но не менее в заблуждении и вы, русские, давая совершенно произвольно заключение, что, как болгары, мы можем совершенно ничего не знать и ничего не поминать. Напротив, я могу уверить Вас, и то без всякаго для себя самообольщения, что, что касается наших дел и народа нашего, и мы понимаем хоть что нибудь, как имеем точно также и понятие о делах лиц, имеюших намерение осчастливить нас. — Напоминаю Вам последнее-Ваше ко мне письмо из Сан-Стефана, прежде чем уехать в Россию, когда я Вам жаловался на что то. Я терпял и учился так, как Вы мне советовали, но знаете ли чему я мог научиться у почитаемаго Илишича? Не говорю в военном, а в административном и гражданском отношении и вообще пониманию дел по управлению народа. Тяжело тому народу, кого будем учиться управлят точно также, как управляли его и как думают управлять его некоторые из Ваших. Больше этого, я не знаю что Вам сказат; если понимаете — и это хорошо; если не хотите понять — и это много. . .

Возможно ли будет России понять когда нибудь, что для нас, по положению нашему, а также и для нея т. е. для ея влияния, никак не будет выгодным хоть какое нибудь изменение нашей конституции?

Если Батенберг будет иметь теперь успех через Вас, то первым его поступком и благодарностью будет: оскалить зубы на Вас. Я предвижду, что не пройдет много времени и Вы, — я говорю о русской политике вообще, — заставите нас снова петь песню, пропетую вами, и мы, может быть, опять послушаем Вас. Но я опасаюсь, что будет

поздно и мы не в состоянии будем поправить разбитый сосуд.

Из откровенности, с которой я говорил Вам в письме моем, надеюсь, Вы поймете, что я не добываюсь и не стесняюсь никакими себя любивыми преследованиями и своекорыстными соображениями; желание мое — если возможно быть полезным; по этому, если вы найдете что нибудь путное в моем письме, воспользуйтесь им и то если вам выгодно, а если нет, можете считать, что не получали от меня никакого письма.

Ваши знания и ум я знаю: расположение души Вашей еще лучше мне знакомо, но политические Ваши взгляды и убеждения, не могу сказать, что знаю, не имел случая изучат Вас с этой стороны. Но если Ваши взгляди тождественны с взглядами Каткова и Аксакова, или если чувствуете себя способным увлекаться ими, — Бог с Вами. . . делайте то, что знаете; не желаю мешаться ни в чем. Мне не остается в таком случае, как только сожалеть об отечестве своем, еще жалеть о том, что я славянин и что принужден смотрет в таком положении славянския дела. Я не говорю о Болгарии, которая почти ничто и ничего не может сделать, но о России, которая велика и может многое сделать, но такими застарелыми идеями водимая, она не может, как только повредить себе, нам и целому Славянству.

Но какую-бы политику не держали, какими бы соображениями и не водились при служении своем в Болгарию, я думаю, что Вы по положению, какое возьмете, в скором времени будете в состоянии узнать, что за птица наш Батенберг и что за плевелы единомысленники его в Болгарии, и тогда неотменною Вашею дложностью будет растолковать и довести до знания того, кому следует это знать; это — самая большая услуга, какую сделаете Болгарии. При сем какое бы впечатление и не произвела на Вас моя откровенность, Вы можете смело уверить, кого угодно и кого более всех нужно, что в Болгарии нет противников России за исключением Батенберга и его единомысленников. На сегодня довольно.

Любящий и уважающий Вас.

30-ое июня 1882, Филипопол.

ДО РЕДАКТОРА НА В. «СЪЕДИНЕНИЕ» — ПЛОВДИВ

233

Пловдив, юни 1883

Господине редакторе!

Един почитател на г-н Вазова пише в «Съединение» едно писмо, в което с твърде леки съждения и предположения и с много пристрастни и криви доводи се сили да изкара уж че аз съм бил посегателят на поетическата чест на г-на Вазова. Някои искат да кажат, че сам г. Вазов в името на своя почитател е изхитрил такава оригинална защита на талантът си. Нищо по-куриозно от това, дето да прогласява някой сам себе си за свой почитател; но аз не съм на тоз ум, защото не мога да повярвам, че цветущият наш поет е изпаднал в такава безцветност, дето да ся залови така безтактно да защищава своите литературни произведения от неразположените кам тях почитатели. Тука аз виждам съвсем други хора и за друга цел да вършат това. Мене ся чини да зная кои са тези жалки същества, тях може човек да ги напипа даже в арлекинский им подвиг противу мене. Аз усещам най-добре на какво ся домогват те; но добър им час, нека хвъркат като прилепи в тъмнината и да ся блъскат о светлите прозорци на повисоките къщя; освен презрение в дълбочината на сърцето си нищо друго нямам за тях.

Никога не съм ся затулял зад пръстът си, нито зад длана на другиго, ако е имало да кажа някому нещо, казвал съм му го явно и право в очите, та и сега, предизвикан да ся обадя, няма да са двоя, а открито ще кажа към истинските почитатели на г. Вазова, както и към самого него, че неговата литературна слава не ма е смущавала, далеч съм бил от да искам да го омаловажа и не съм ся произнасял ни печатно, ни устно досега противу неговите литературни произведения. Не че е нямало о какво да ся придиря, ако би искал да ся произнеса неблагоприятно за тях; но просто и чисто, че за първите му опити не съм имал

право да ся произнасям така, а сега вече не ми е това останало да ида да ся залавям с мирния и безвредния краснобер на нашата книжнина, който и при недостатките даже, ако положим, че ги има, не е напакостил и няма да напакости на народа ни, както не му напакостили и могат да му напакостят още тези, против които аз съм ся произнесъл и нямам намерение да ги щадя. Изповядвам, че спрямо г. Вазова аз съм бил всякога снизходителен за доста причини, а още повече за това, че от всякого другиго, мога да кажа, по-добре разбирам, че според състоянието на языка и капиталът на знанията у появените досега у нас писатели и всички, които досега са писали стихове, далеко не са ни поети, ни литератори, ни свестни даже компилатори и едва ли може да изискваме от тях съвършенство и непогрешимост и че за истински поети има да ся чака у нас още доста време.

Почитателите на г. Вазова не трябва еще да ся стряскат чак толкоз и да ся претръгват, че ако ся е казало нещо неугодно за музата на технийт любимец, ще помъркне славата му, а с нея заедно и слънцето на небето! Ако те са истински приятели и почитатели на г. Вазова и ако е била целта им да го защитят от неправедни порицания, то можеше да ся постигне най-лесно, а и по-честно и за тях, и за него, ако бяха влезли в критически разбор на съчиненията му и да докажат фактично на красотите, изящните форми и поетическите им преимущества, с което да обезустят противниците, а не тъй косвено да искат да го оправдават и възвишават с неоправдаемо заподозрявание на невинни личности и с нагло нападение противу тях за особени цели.

Па и сам г. Вазов не би трябвало да ся смущава от някакви си неблагоприятни и нежелаеми отзиви за музата му и да ся не сили да ся изтощава в такива кални епиграмки, които хвърлят сянка на остроумието му, та помрачават и тези му поетически способности, които действително притежава той. За Вазов трябаше предварително да знае, че рано или късно ще ся поевят зоили, било то, или истински оценители, които да вземат за предмет неговите произведения, и да каже за тях всякой онова, което разбира или му ся чини, че разбира. Не е сега първица да става това, бивало е и ще бъде, доде свят пребъде, не с него само, но и с много други, на които костите и след стотини години не оставят на мира в гроба; приживе порицание, то е пак

утешително явление, защото показва до една степен признавание на нещо по-горне у него, отколкото у неговите порицатели. Наша една пословица, казва: «На която круша има круши, на нея има и копане.»

Г-н Вазов може да си пише и тряба да си пише каквото му ся пише, колкото знае и както може, с това той изпълня една от първите длъжности на своето призвание според времето, в което ся е родил, и според публиката, в която живее. Нека не обръща внимание на тези, които го порицават, и да ся не сърди, а да гледа да ся ползува от онова, в което съзнава, че имат право. А да ся пази повече от тези, които го ласкаят и прогласяват за непостижим и непогрешим поет, защото те могат да го въведат в заблуждение, и то в урон на талантът му. Нека го не съблазняват гръмките названия от ласкателни и невежествени оценения. «Тамо, дето овци няма», казват турците, «на козата казвали абдарман челеби.»

Колкото и да ся напъваме ний, колкото и да насилуваме дарованията и способностите според капитала на знанията си и състоянието на языка, не ще можем да бъдем каквито ни блазни, а еще по-малко каквито тряба поети, но и без нашите недостаточни и хроми стихосложения не би могли с време да ся явят гении поети, ако бъдем честити да ги имаме, а в това, мисля аз, се заключава единствената наша заслуга, от която няма защо да отвръщам г-на Вазова, ни даже бездарнаго Алексея.

Ето колко съм мислил и мисля аз за появилите ся у нас поети и нямам повод да. . . обичам да вярвам, че и (непопълнено). Но тука съвсем не е за г. Вазова. Моите политически противници искат да ся послужят с това и да (празно място в черновата) за да въоружят противу мене:.... и това излиза наяве още повече като не вестникари, а кьопави политически дейци (празно място в черновата). . . Аз може да съм грешен, защото не припадам в броят на постоянните поклонници на г-на Вазова, но при все това ние не сме толкоз криви, защото не припадаме и в броят на неговите порицатели.

Почитаем някой на г-н Вазова пише в «Съединение» едно писмо, в което ся сили да стовари на мене греха, уж че аз съм посягвал и съм искал да убия честта.

Знам аз кои са и какви са тези жалки същества, дето пущат и на що са домогват с такива, но нека знаят тези

почитаеми люди, но аз нямам освен да им платя за труда им с едно дълбоко презрение.

Да се борят с мене моите политически съперници по такъв начин не е освен подлост за каквато не (празно място).

Един наплатисва, други мухладисва.

«Марица» тоже, за да потвърди своето произведение в «Съединение», провожда писмо уж на двама ученици, които писали, че аз съм ги принуждавал да учат изуст някои мои стихове. Таквиз хубостници съперници като тия, които аз познавам и които боравят в «Марица» и «Съединение», разбирам до какви клевети могат да достигнат, но на таквиз хора освен с презрението си, аз с друго нямам с какво да им отговарям, колкото за учениците си. . . . ., ако таквоз нещо знаят, нека заявят, че аз съм достигнал до такваз безсовестност и безочливост пред тях, дето да си позволявам такива неща, каквито моите противници предполагат, нека заявят и да решат въпроса на тези препирни.

Твърде е възможно обиденият г-н Вазов и сам да е писал туй писмо, за да му поотмине, дето ся му поначесали носът, както казват някои, но сал аз не обичам да вярвам почитаемий г-н Вазов и за другите наши сегашни поети, между които нека ми бъде позволено да го туря на първото място. . . . .

Жалното е тук, че моите политически съперници в безсилието и ожесточението на злобата си раздигат такваз аларма да подмесят и учениците ми, което не е толкоз изгодно за мене като учител, но аз ся не сумнявам, че хора, които разбират, ще могат твърде добре да оценят качеството на моите противници, които по такъв подъл начин искат да ме борят, а за онези, които не разбират и искат по техния ум да ходят, аз твърде малко искам да зная какво щели да кажат за мене.

За мюзевирликът с учениците ми няма какво да кажа, освен ако учениците ми знаят за таквоз нещо, за каквото «Марица» (и) «Съединение» пишат, нека излязат публично да го освидетелствуват, за да предпазят и другите от лошата зараза, която бих можал да влея в юношеството, да ся не свенят, защото това ще бъде от тяхна страна заслуга; но тези, ако ли съзират в това гнусната и безобразна клевета за политическа цел, длъжни са с висок глас да заявят безстидството на тези развращающи органи. . . и да ги преследуват, както съм ги преследувал, преследувам и ще ги преследувам аз, според както изисква длъжността на всякой честен човек.

С почитание Ваш
П. Р. Славейков

(След 10 юни 1883 г.)

ДО РЕДАКТОРА НА В. «ЮЖНА БЪЛГАРИЯ» (ГЕОРГИ БЕНЕВ)— ПЛОВДИВ

234

Пловдив, 26 юли 1883

Господина Редактора на в. «Южна България»

Съдникът с мешиняното лице, привилегированият редактор на «Марица», счел за нужно да направи едно заешко изкуство — да поизбиколи и да се поодири пред общото мнение за незачитанието на правдата и истината, изказана от нас в съда и пред публиката; той се опитва да види ще ли да може да му мине и този път да излъже общото мнение и да го заблуди от прямото и правото разбиране на работите; иска да замаже очите на пловдивската публика и на цял български народ, за да прикрие осъдителното поведение на няколко подобострастни нему съдии и чиновници, които тъй произволно и неправилно постъпиха в проверката на нашите избори. Тези господа гледат само нас, Славейковците, да изключат, да се отърват от нас, а за друго не щат и да знаят, нито ги е грижа, ако тъй умишлено лъганий народ, в даден случай, полъган от техните лъжи, заблуди, та изгуби и изпусне из вид великата идея на пълното си освобождение и обединение. Те нямат наум друго и нито мислят, освен как да се користят от сегаш-

ното си положение, и за минутното си лъжовно възтържествуване те си играят с бъдущето на народа.

Заплювания той съдия-редактор заслужава още веднъж публично да бъде заплют за изказването на едно таквоз мнение, каквото изказва в уводний си член от 19 юлия.

«Това, което е бълнувало всяко българско сърце от векове, казва той, това, което е било идеалът на Паисиевци, Неофитовци, Мамарчовци, Раковски и пр., това, к о е т о н и е в и д я х м е д а с е осъществи, трябвало да падне, за да се удовлетвори великата амбиция на неколцина одребняли и отживели вече дейци.»

Ний може да попитаме: Какво са видели да се е осъществило, което е сполучил народът и ние не рачим да го признаем? Не това ли е сполуката, дето един от тях да стане съдия, а друг някакъв си чиновник, да пърлят народът? Това е то всичко, за което е загинал Бенковский и Каблешков. Идеалът на Паисиевци, Неофитовци и др., види се, да е бил този, дето да видят България така разпокъсана, раздърпана, поцепена и подчинена още? Не този ли идеал са видели осъществен господата от «Марица»? Но това не е ли светотатствен умисъл, дето да прекарват през мръсното си перо паметта на споменуваните безсмъртни мъже, за да излъжат с техните имена народа? Каква друга цел може да ги кара да пущат в ход таквиз лъжи, с които да приспиват народний дух? Но напразно искат да затулят зад сянката на великите народници дребната си и гибелна политика. За собственото си своекористие, да не изтърват кокала, който са докопали, те заслепяват народът и в злобата си противу нас, като противници на техните спекулации с народа, излязват из кожата си от напъване дано би някак да унизят и да направите ненавистни на народа Славейковците и техните поддържатели! Своекористието им ги е дотам заслепило и ожесточило, щото душата им ни най-малко не се покъртва от печалната и ужасната картина на днешното положение на български народ. Такава безсъвестност ги е обладала в това отношение, щото без свян и срам си позволяват да лъжат народа и се мъчат да затулят от очите му истинското състояние на работите. Смеят още да казват, че княжество България не е турска област, но Славейковци изза мизерни съображения искат да кажат и казват това така.

Никакви мизерни съображения нито съм имал някога,

нито имам сега; както в младостта си и в зрелостта си, според както сами съзнават, че съм направил немалко за българското отечество, тъй и на стари години днес желая да се не въвежда народът в заблуждение изза частните користни цели на няколко лица само, ето като какви мизерни съображения са ни ръководили и ни ръководят.

Патриотите от «Марица» казват, че видели уж как се осъществил идеалът. Това не е ли заблуждение, в което искат да държат народа? Не е ли да го залюляват на тежък сън, за да се користят от положението му? Но при всичките им мискински намерения и мюзевирски уверения, аз пак изповядвам и казвам, че княжество България е васална държава и по всичките закони на света е турска област. . . ако приложа «привилегирована», цената на истината не се побива.

Не е да не зная, че това, което казвам аз, е неприятно на народа, че нему не му се ще да му го казват това, не обича да го чува; но приятно или неприятно, истината трябва да му се каже. И аз предпочитам да ме намрази той, народа, и да ме сматря като неприятел, а не убаюкан с лъжи, да заспи, да се намери задрямал, кога застане пред действителните си неприятели. Това, което съм правил от младост, това истото следувам да правя и на старост — да изобличавам, доколкото мога, неверните ласкатели и своекористните приятели на народа.

Покривалото, с което искат да покрият очите на народа, тряба да се съдере, да се скъса; народът не тряба да се лъже, тряба да му се каже истината, колкото и да е горчива за него. Той тряба да знае доколко е свободен, какви са злокобни за него придобитите му привилегии, ако искаме да го приготвяме донякога за пълна свобода и обединение, а не да го омайваме с таквиз предателски уверения, да мисли, че той е постигнал това, което му са желали безс[м]ъртните негови патриоти, че техний идеал се осъществил и няма вече какво да желаят, за какво да се грижат и да се стараят, всичко е придобито, постигнато, български народ е свободен, независим, България не е турска област.

Но турска област ли е княжество България? — питат калпавите политици от «Марица». Но защо, като искат да отрекат това, ходят да ровят зелената книга, да търсят в нея жълто да турят на очите на народа? Що ни не кажат прямо и открито: плаща ли Българското княжество да-

нък и сега, или не? Що ни не обяснят, защо се казва княжество България васална държава и какво ще каже васално княжество и, най-после, що не разправят на народа, какво би могло да стане с него, ако би, според тяхната теория, Българското княжество, основано на привилегиите, които има, се прогласеше не за васална държава и се откажеше да плаща данък на Турция, какво би могло да последува? Дали не щяха да пратят зелената им книга за зелен хайвер, а зрелият въпрос на васалността и на подаността да турят на зелената маса? И пак може ли да бъде?

Кого искате да лъжете ви, г-да публични лъжци, с това глупаво заключение, че защото Асим паша или други някой от турските държавни мъжие из деликатец наричали княжеството «Българско княжество», от това следувало да се разбира, че България не е турска област! Дали думите «Бълг. княжество» изменяват същността на въпроса! Не е ли очивестно, че това наричане не отменява никак Княж. България от да е турска област; и гръцко княжество ако да го наречаха, то пак ще си е турска област, както е турска област и Източна Румелия. Ако Асим паша или други някой я нарича, както я наричат в официалните документи «Източна Румелия», вместо «турска област», от това следува ли да се заключава, че Източна Румелия не е турска област?

Лъжете, г-да лъжци, но недейте мисли, че хората трева пасат и няма да се усетят на лъжите Ви и не ще помислят с каква цел го правите това.

Като привождате XII член от Берлинский трактат и разправяте за неговото определение, защо не поразправите, а умишлено замълчавате и явно жумите пред естествените следствия, които произтичат от това определение. Това не показва ли, че искате да държите народа в ослепение за положението му. А защо? За каква цел?

Привилегиите не са свобода, не са независимост, те са условия за подаство. България, както и Източна Румелия, са привилегировани турски области, следователно не са свободни, не са независими. Те може да са на път към свободата, но не са свободни и за да станат такива, трябва да минат през промката, отдето се минува за в свободното поприще; но вий, вместо да им указвате пътя, залъгвате ги да се въртят в очарования кръг на собствените ваши интереси.

Това ли е то съединението, което желаете уж и проповядвате?

П. Р. Славейков

Белащица
26 юни 1883 г.

ДО ПЕТЪР МАТЕЕВ — ПЛОВДИВ

235

Пловдив, 26 фувруари 1883

Байно Матеев,

Тая неделя исках да видя Н. Сиятелство, но от работа и още от неразположение не можах, брошурата днес, третята кола, ся върже, но аз още на печатаря не съм дал нищо; както вече мога положително да пресмятам, ще излезе шест или шест коли и половина; в четвъртата кола има пак да ся говори за Изт. Румелия и за Н. Сиятелство и нещо за Кребеля. В понеделник или в сряда ще ви пратя ръкописът да му го разтълкуваш, да видим да няма нещо не както тряба. Аз съм ся мъчил да овардя, доколкото е възможно, необходимий деликатец в отношение към него и главно да избегна всяко подозрение за някакво споразумение и нагласявание с него, както действително и нищо такова не е имало.

Аз ще моля Н. Сиятелство дано да ми помогне за напечатването на брошурата, която инак не ще мога да издам, а ще ми е много жално, ако не мога да кажа последната си дума в полза на отечеството.

Вес ваш
П. Р. Славейков

26 февр. 1883

П.П. Пращам Ви I-та кола за пример да видите.

Същият

236

Пловдив, 3 март 1883

Байно Матеев!

Провождам ви втората кола от брошурата и наумявам Ви, ако можете днес да свършите нещо за помощ в отпечатването ѝ от Н. Сиятелство. Знам аз колко е неудобна подобна мисия. Ако за вас е деликатно да поменете, то представете си колко е неудобно за мене. Но що да се чини, залових ся на една работа с намерение да помогна нещо в обяснение на положението на страната и сега съм принуден да спра от лишение на средства. Зло да досаждаш някому, който ти съчувствува или не, но още по-зло да не можеш да употребиш и единственото средство, което имаш, противу тъмните деятели за поробощението на отечеството.

Печатарят отпечатва днес третата кола, а аз и нашите не можем да съберем да му дадем нещо, за да можем да искаме изкарването и на другите.

Извинете, дето ви досаждам

Вашът
П. Р. Славейков

3-ий март 1883
Пловдив

ДО НИКОЛА ПАШИЧ — СОФИЯ

237

Пловдив, 1883

ТЕЛЕГРАМА №326

София Никола Пашич,

Във вашето лице като водител на братска нам сръбска радикална партия поздравлява със станалото тука всичките сръбски патриоти.

Славейков
Странски
Стоянов
Ризов
Стоянович

Пловдив
(втората половина на 1883 г.)

ДО ХРИСТО СЛАВЕЙКОВ — ЛИЕЖ (БЕЛГИЯ)

238

София, 1884

Мил мой Христо!

Последното писмо, което тозчас получих от вас, ме хвърли в дълбока печал; сведенията, които ми то дава, са възмутителни за мене, а пък разсъжденията тъй несъстоятелни, що аз не зная какво и да мисля за вас! Вижда се,

че ви за всичко друго умеете да разсъждавате освен за своето и нашето положение. Мислите за по-лесното и никак не за полезното за вас. Преди всичко мене мя поразява тази ваша настойчивост на вашето си за по-лесно, за по-скоро; тогаз не беше ли и по-прямо и по-право да не пресмятате никак и да не продължавате. Ви смеете още да се оплаквате, че сте били принудени «без всякакво лично и искрено щене» да се занимавате с химията, математиката и естествените науки, ще каже: ви сте не щели и не щете да са занимавате таквоз с химия, с математика и естествени науки, т. е. нямали сте присърце към тях. Аз пак ще кажа, не беше ли по-право да кажеш, че не щеш нищо да учиш, защото нищо досега не си учил? — Не мож да знаеш, казваш, какъв успех ще имаш, което е равносилно с това, че никакъв успех не ще имаш, което ви потвърдявате с думите си по-нататък, че «Във всеки случай тряба да се предполага печален резултат» и за това бързаш «да сложиш от себе си голямата ответственност». «Всичко било, казваш, противу твоята воля, щение и стремления.» А че кой те е посиловал? И защо ти не заяви или и сега не заявиш коя и каква е била твоята воля, твоето богатирско щение и твоето удалско стремление и не това (ли) се разбира, че всичко е било да са не учиш, като не си щял да учиш математика, химия, естествени науки. Аз не мога да разбера какво искаш ти да учиш и защо прямо не си казал, че не учиш и защо прямо не си казал, че не щеш да учиш нищо, та барем да не правим разноски, тъй оскудни за нашето положение. Ти искаш да учиш онова, което не е наука, и за какво тъй настояваш на него, аз не мога да разбера и не виждам основни причини освен един мързел. Като искаш да учиш право, защо не отиде тука да практикуваш при Нача Цукалото, при Карапетрова и други правоведци, които са толкоз же учени, колкото и Греков и Балабанов и толкоз други светила правоведци. Тебе ти казаха да учиш някоя положителна наука, доктор медицина ти казаха да учиш, ти не щеш, че било не знам какво и нам що, не щеш химия, не щеш математика, не щеш естествени науки, а що искаш?

Ти не си да не можеш да мислиш и не си да не знаеш в какво сме положение и при какви обстоятелства имаш да разполагаш със своето бъдуще. Ти беше тука и знаеш, че за право, дето го казваш ти и което аз твърде криво разбирам, стипендия няма, няма и да бъде. Че ако би на мене

наблягал, не можеш надълго да чакаш, че аз вече единът ми крак в гроба, а не зная, като замръкна, ще осъмна ли и като осъмна, ще замръкна ли и както съм на тоз час развълнуван, аз не зная ще ли мога да доизкарам това последното си, може би, до тебе писмо. Всичко, що можах да направя за тебе, беше да те настаня на една положителна наука, в която съм уверен, че и подир смъртта ми ще ти бъде отпусната една стипендия да доизкараш, което си започнал. Аз не бях да не мислих и това, че като ти се отказва стипендия, защото съм аз станал министър, да са откажа аз от министерството му и от дявола му, че да се даде там на тебе една стипендия да свършиш, пък ние, както можем, да поминем, но това беше в едно таквоз време, което и ти знаеш, брат ти Пенчо не може да остане без наследване. Същото може да се каже и за брата ти Рача, който оставаше без работа, както и брат ти Иван без работа, и сестра ти Пена иска поне една година още да се поддържа и че не е работа само за тебе да си вържем всинца ръцете; че и те ти са братя и не е право да станат всички жертва само за твоето преуспявание. Но аз пак, доколкото можах, и тебе исках да не обидя и не съм те, мисля, обидил, защото доколкото можах, съдействувал съм ти и ще са мъча да ти съдействувам; но с осмотрение да мога да ти бъда и подир смъртта си в полза, като та заруча в една такваз наука, която да съм уверен поне, че няма да та оставят и подир смъртта ми без стипендия и без да свършиш, което си започенал. А ти, не знам от какви съображения воден или, по-право да кажа от никакви съображения неводен, ми вадиш от носът и това, което съм можал да направя за тебе, като съм мислил за по-доброто ти бъдуще, и си седнал да ми отнемаш и последната надежда, и то за нищо друго, а просто и чисто от мързел. И не та е срам, и не та е грях да казваше, че не можеш да знаеш «какъв успех ще имаш, но во всеки случай да предполагаш, че печален резултат ще има!» Ако е тъй, сине мой, дето ще слагаш тази голяма ответственост от себе си връз нас, понеже всичко това не било ни по твоята воля, щение и стремление, стани, та си ела, та да не бъдем поне ние отговорни за твоят неуспех, и да не прахосваш и ти правото на другите си братя и сестри, като предварително си уверен, че ще има всичко за тебе направено «печален резултат». Защо да харчим пари и да онеправдаваме себе си и други, които имат същото право като тебе за един известен «печален резултат».

Ех, Христо, Христо, нещо по-свястно, нещо по-разумно очаквах аз от тебе, а това, що правиш, е или несмислено, или глупо инатски, да постъпиш по своему, но не е нито едното, нито другото, ами е пусти мързел, както се вижда от всичките ти мудрования, с които си щедро изпопълнил писмото си. Обещаваш се уж съвестно, че «не ще са лениш», а па що излязва от сведенията, които ни даваш за себе си? Всичките помисли, всички съображения от петите до върха все леност и леност. Щял да заминеш за Женева. Защо? От леност да не учиш химия, математика и естествени науки. После принуден си бил да останеш в Лиеж, но какво правиш от леност? Вместо да влезеш в Ecole de mines, скрояваш си сам и постъпваш в отделението Arts et manifactures. Защо(то) изпитите били по-лесни... защото ще спечелиш две хайлашки години. Голям хайлашки кяр, две години. И седнал си още да ни лъжеш, че било все едно и разликата е нищожна или е почти никаква, ами тези диванета французи, за без работа и токо тъй за без нищо скивнало им, та направили две еднакви отделения, едното с два приготовителни класа, а другото с един. Но виж ти какъв си умен, че знаеш да си направиш хесапа и от arts et manifactures да излезеш горни инженер, хем и да спечелиш две години!

Но дали, байно, не ще бъде по-добре, дето ще правиш таквиз хайлашки хесапи и дето ще ставаш такъв пророк да ми прокобиш «печални резултати», да станеш тъй да си подойдеш, че освен дето ще спечелиш цели пет години, няма да похарчиш и никакви пари, народни били те, или бащини ти.

П. Р. Славейков

София
(есента на 1884 г.)

София, 13 май 1888

Христо,

Отколе се каня да ти пиша и все отлагах от днес за утре, ти не ми писа за Пенча, какво намерение имаш и защо го викаш, а токо-тъй, писа му, прати му пари и Пенчо голям-голям, стана и тръгва. Даже и той презира положението на дома. Разумявам, че ти не от голяма слободия го викаш, а дано да му се помогне нещо. Съзнавам братското ви чувство и оценявам го, но не всякога то е уместно. Самото добро, добро не е, когато добре не бива. Пенчо, и той, с цел дано види някоя полза, нетърпелив е, а и забравя отношенията си към другите си домашни. Аз не зная каква е тая тайнственост от вази и защо? Защо криете от мене? Или щеше ли да бъде по-зле едному, ако се вземеше в съображение положението на други? Грехота ли беше да зная и аз същността на работата и да се съобразявам, доколкото мога, със състоянието си. Или само вий можете да бъдете доброжелателни, а пък аз ще съм зложелателен. И защо такова незачитане и от това такова заплитане; не знайте ли какви времена прекарваме трудни, а вие със самосъдното си разполагание ги още повече затруднявате. Аз съм се въздържал да правя необходимите бележки на Пеня, за да не отеготявам повече и тъй тежкото състояние на живота му, а той мисли, че аз се не интересувам от него, и за това белким не ще ни да ме знае и със самоглавите си и потулни от мене действия, навожда ми главоболи и даже унижения. Настаних го в болницата, стоя тамо, и тъй самоволно се разполагаше да ходи по главата си и тук, и там, щото никаква облага не можеше да има от старанията за здравето му. Състоянието на болестта му не му позволява ни даже да чете, а той се коси да пише и да лее стихове, още и да ги печата скришом от мене. Аз ли не искам да се прослави син ми, за слава ли той крие от мене, и за това ли е той сега още унужден. Не трябваше ли да потрае, дано да поправи здравето си, че тогава да прави каквото ще. Аз не съм да не споделям крайно нещастното му положение, но нито съм му го искал, нити желал, ни ти пък оставял надире, отколкото съм можал да му се помогне. А той не ще да се съобрази никак с поло-

жението си, а иска да ни разиграва роля на герой, зает от мечтаемни живот. Знам аз, млад човек, той все обича да мечтае, но и да помечтае като млад, не трябва в положението, в което се намира, да прескача границите, които му дозволява или очертава положението му. Инак той осъжда себе си на вечно тегло и нас на суетно изтощение и усилия безцелни.

Аз при всичкото си незадоволство от необмисленото му поведение, да го не разтъжавам, не съм му говорил нищо, нито сега бих ти писал досадните тези размисли, ако да ма не повдигаха на това съображения някои в отношение на тежкото му здравие. Ако беше се отнесал до мене да ме питаш или да ми съобщиш какво мислиш за него, аз можех да се разпоредя някак по-другояче и мислях, че щеше да бъде някак по-целесъобразно. Но ти се споразумяваш с него и като съобщиш разположенията си, за мене не остава, освен да влязвам посред и да го възпирам. Но било вече как било — той е сега по твоето искане при тебе, ти сам си искал да опиташ какво ще каже да имаш грижата за по-малък от тебе човек, и човек, несъстоятелен да се разполага сам със себе си. Добре, вярвам, че ще видиш доколко е то лесно и сам той да са увери, че не е то тъй всичкото лесно, както в романите да се светува. Дай да му разумее, че той няма работа във Варна повече от три месеца от получаването на настоящето ми и то само с цел да прави морски бани и да ми го изпратиш пак назад. Не трябва да се обхождаш с него като с ахпапин, но като с по-малък брат, и брат необикновено болен. Никога да се не приучи на тютюн, никога (задраскано от друго лице) да са не занимава с нищо да пише, и най-малко мерешки стихове. И така болният може да види полза някаква от баните, за които и ти влизаш в разноски, и той в безпокойствия.

Съобщи му, че на третия ден от тръгването му го потърсиха от полицията за дългът му от болницата; той нищо не беше ми съобщил за този дълг, за да видя какво може да се направи за него, и по своя глава не зная какво е правил. Зная това само, че ми представиха от полицията за сто и десет лева — или да го платя, или ще го спрат по пътя във Варна или в Русчук, да ги съберат на място, и аз със унижение се задължих да ги броя на първий юлия, а тогава чакаше и майка му да я пратя на баните в Сапарево. Майка му ще пъшка, дано барем той да се ползува.

П. Р. Славейков

13 май 1888, София

ДО ЗАХАРИ СТОЯНОВ — ПЛОВДИВ

240

София, 6 септември, 1885

Дерзайте, симпатиите на целий народ ся с Вас! Делото е патриотическо, надявам се да бъде успешно.

Славейков

ДО РЕГЕНТИТЕ (СТАМБОЛОВ, КАРАВЕЛОВ, МУТКУРОВ) — СОФИЯ

241

София [март 1887]

Господа Регенти,

Позволете ми да Ви поблагодаря за услугата, която правите на мене, както и на целия ми дом с това, дето сте благоволили, даже и насърчили, тия, които са се домогвали до арестуването на сина ми; по-голяма препоръка пред народа не може и да бъде от тая, която направихте и правите, както нему, тъй и на сичката ми челяд; инак Ви не би могли по-добре и по-бляскаво да освидетелствувате неговата преданост към интересите на народа и неговите рвения и усилия в полза на отечеството, а за това съм го и родил и хранил аз.

Ако това ми иде като от приятели, то не мога да ги не приема с удоволствие и да им поблагодаря, ако ли ми иде от хора, които искат да се покажат, че ми враждуват и действуват умишлено така, за да ме оскърбяват имам чест да Ви заявя и да Ви уверя, че малко ме наскърбява такова едно действие, което не показва друго освен безсилието на тия, които искат да ми се покажат като противници всемогущи. Ако аз бях човек враждебен Вам и мстителен, за мене не можаше да бъде по-голямо удоволствие от това, дето да видя и да позная, че тия, които ми враждуват, са несъстоятелни инак да ме увредят и да ми напакостят освен с изявението на своята слабост, като прибягват до такива женски и тщедушни средства, дето да дерат и да хапят противниците си. В такъв случай не ми се сърдете, ако си позволя да ви кажа, че това не е храброст, не борба, то е «дюсчес итлие бок сьормек»[1] от Ваша страна.

Аз не знам каква полза Ви би могли да принесете на народа и на отечеството с това, което си позволявате да правите; но знам твърде добре, че Ви, колкото злобни и злонамерени да сте, нищо зло не можете да направите на човек, който е готов и душата си да положи за доброто на отечеството си. В такъв дух ако действувате, Ви нищо друго не правите, освен да покажете пред света колко достойно занимавате верения Вам пост и колко совестно и законно изпълнявате възложената Ви длъжност да бдите и защищавате интересите на държавата с това, дето освен едностороннота си служение на отечеството водите се още от страстите си и от каприциите си.

Син ми не е бунтовник противу властта, не е държавен престъпник, нито е направил криминално някое престъпление, ако е протестирал против един Ваш единомисленик гражданин тоже и го е изобличил за неправедните и произволните му постъпки и за явно злоупотребение на властта, която сте му предали или която сам си е присвоил да бъде самосъден пристрастен и беззаконен цензор. И той, като гражданин на това отечество, старал се е и старае се, както и Ви, за доброто на отечеството и не е крив, ни в нещо повинен, ни той, ни аз, ни толкоз други граждани на отечеството, ако не споделят вашите възрения и ако не се водят по ваший ум. Всяка глава свой ум носи. И ви само в това сте прави, че имате свои особенни взгля-

[1] То е грубост, низост от ваша страна (свободен извод).

дове, но никак не сте прави да искате насилно да накарате света да играе по вашата свирка; да спирате вестници, да задушавате свободата на печата, да отнемате свободата на безбройни граждане, да ги арестувате като злодеи. Така ли Ви служите на отечеството? Това ли е спасителния път, по който искате да го изведете от премеждия? Ако в това сте убедени, продължавайте това, което сте започнали и което ви е угодно, та не само сина ми, но ако е нужно за спасение на отечеството, и мене и всичката ми челяд запрете, и трепете, защото не е само той крив, но тъй като него мисля и сам аз, и всичката ми челяд, и подтвърдяваме това, което е казано от сина ми на пристрастния цензор. Ви сте свободни и можете каквото искате да направите, но не тряба да забравите оная вечно истинна и божествена дума: «Егоже мѣрою мѣрите, возмѣрится вамъ.»

П. Р. Славейков

София [март 1887]

ДО ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ НА ВЕЛИКОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ — ТЪРНОВО

242

София, 20 юни 1887

ОТВОРЕНО ПИСМО

До представителите на
Великото народно събрание

Почитаеми г. г. представители!

Свикани, вий се събирате в старата столица на България, но и вий не знаете навярно защо се вий свиквате и за

какво се събирате. Веднъж ви събираха да избирате княз и не можахте да изпълните мисията си. Сега ви свикват пак, без да са в положение да ви представят изискваното умение в изпълнение на мисията ви; и сега вий ще се намерите пред всичките предишни мъчнотии, още повече усложнени и заплетени. Ще срещнете същите хора, които ви увлякоха в този чйкмăс-сокак, ама не с предишната пъргавост и енергия. Те сега умислени, отчасти раздвоени ще застанат пред вас без определена програма на действие. Но може би да искат пак да ви лъжат или заплашват, за да ви поведат подире си, както първен. Те веднаж вече ви опозориха и сега имат белким намерение да повторят операцията си; уплетени в беззаконията си, те ще искат дано някак да ги поразплетете вий, да докарат тъй, щото да могат да се избавят от отговорност.

Срам и позор за вас, ако се поведете и втори път подир ума им да споделите с тях злините, които са без вас извършили, и да навлечете на себе си омразата на народа и да поемете отговорност връз себе си. Те преди с разни ухищрения ви заблудиха, въвлякоха в този гибелен път, изхабиха съвсем депутатското ви значение, осуетиха целта на мисията ви, като ви отнеха всяка възможност да извършите онова, за което бяхте свикани и събрани да извършите. Това бе унижение за вас. И тогава ви разпуснаха. Но във вашия име досега те има да са направили доста безобразия и пакости и сега ви свикват да се издеват над вашето добродушие. Ще ли могат да ви укажат на нещо, с което да са улеснили колко-годе избирателната ви мисия? Имат ли да ви предложат нещо определено, или ви събират само за да стане известна българската пословица «кой зле клечи, дваж навън ходи» и да покажат пред света, че вий сте искали това, което са вършили, че с ваша воля се е вършило всичко, що е станало, че от вас страда българският народ, а не от тях, че вий сте отговорни за всичко, а не те. Ще се оставите ли да се уловите в този поставен за вас капан? Ще възимате ли пак слабодушието да се поддадете на коварните им внушения?

Казва се, че щели да ви дават отчет на това, що са направили по избирането на княза. Да оставим, г. г. представители, това, дето вие сте депутати на В. н. събрание, което никога не се свиква да слуша отчети и пречети, но само да избира княз. Да оставим онова, що е станало, като потвърдяване на регенти, давания на пълномощия, слу-

шания разни уйдурми и лъжовни отчети, което е противоконституционно, неправедно и беззаконно от ваша страна, нека кажем, че нуждата на народа е най-първият закон и най-голямото право на човека, бил той представител, или не, но пак на пръв ред стои попитването; ще може ли барем и с тая незаконност да се постигне желаемата цел? Главното е, имат ли да ви предложат някой сигурен кандидат да изберете за княз? Могат ли да ви уверят, че когото изберете, по тяхно указание, мутлак ще дойде? Или каквото и по-напред; да изберем тогова, напук на Русия или в угода другиму някому, а че ще видим. Ами ако не дойде? Както и няма да дойде никой избран, защото никакво споразумение няма още да е станало между европейските сили за това. Тогава защо да го избираме, като не ще може да дойде, или току да се намираме на работа. И вий, г-да, като представители на В. н. събрание да се разтакате само, да се събирате и разиждате по кефа или по ината на някои капризни господиновци. Може ли да се води така нахалост един народ? Едно свикване и събиране на Великото народно събрание коства около половин милион лева; а депутатите, дето си губят времето и интересите или дето страдат, то — джаба. Не тъй ли на юх отиде и предишното Велико народно събрание? Коя е гаранцията, че няма и сегашното пак тъй на юх да иде? И то предишната несполука на събранието — донеиде извинително, работите не били толкоз ясни и можеше да каже някой, че за по-добре става, тъй като я карат. Ами сега, след 9—10 месеца горчив опит и тежко теглило, пак ли ще се занимаваме с вятърничави работи? Пак ли опит и тежко теглило, пак ли ще се занимаваме с вятърничави работи? Пак ли опит ще правим? Не ни ли стига този скъп урок! Имат ли досега да се е направило нещо засега какво-годе, да се излезе от това несносно положение? Кой е кандидатът, когото имат да ви предложат? Опечена ли е работата? Отмахнати ли са причините, които имаше отпреди? Или си стоят пак те, същите. Сега вече всичко това е известно, но за него няма никакъв глас, само казват, че ще избираме, а кого? Неизвестно. Да кажем барем, че ще крадеме княз, пò ще си има място тая тайнственост. Всичко това не показва ли, че сте свикани не да изберете княз, а да слушате само лъжи някакви — несъвестни оправдания, безумни мъдрувания и безобразни инсинуации и подстрекания. Княз да избирате не вярвам, ос-

вен ако ви предложат да изберете някой княз, който никога няма да дойде, а само ангажираните пред вас и пред народа господа да могат някак да стоварят от гърба си една тежест, а вас и народа да вържат пак на празните ясли.

Ама не било за княз, та щели били да ви дават някакъв си отчет какво са правили и какво не са могли да направят. Разве този техен отчет не е известен на народа и на вас като народни представители? Не знайте ли вий, че те нищо не са направили по избирането на княз, а само са пръскали народните пари, съблячали са народа и всякак са измъчвали българските граждани? Какъв по-други ще бъде техният отчет? Ще ви разправят ли те за дележа на държавните користи, на пакостите и безобразията, които са сторили на своите братя, за измъчването на своите еднородци, за съсипването на България и довеждането ѝ до пропаст? То би барем совестно било, ако ви представеха и такъв отчет, но ни това няма да направят, а ще гледат как да засилят и малкото онова, което вий знаете за техните злодеяния, за да не би да търсите от тях сметка. Те ще се мъчат как-годе да стоварят кривите дърва на други, а те да излязат чисти и пречисти, а главно ще гледат, както рекохме, да ви уплетат изново, щото вий да станете отговорни за всичко беззаконно и безобразно, що са те извършили без вази. Ето защо и на що имат да се домогват те, като разчитат на вашето добродушие и малодушие, на вашата търпеливост и мълчаливост и на своята шарлатанска безочливост. Няма съмнение, че те ще ви представят някои мъчнотии, които са срещнали и с които ще искат да се извиняват и оправдават, но какво може да се постигне с това? Санким ще се оправят ли работите? Ще тръгне ли на добре? — Никога. А кой е крив за създаването на тези мъчнотии? Не са ли те, които взеха на себе си да управят и наредят България, да я ощастливят уж и свършиха работа, колкото кучето на нивата.

Желал бих, г. г. представители, преди да влезете в залата на събранието, да получите това мое отворено писмо и да имате търпение да го прочетете. В него за последен път желая да ви поразправя за състоянието на работите, което е ужасно и заслужава вашето особено внимание, защото като депутати на В. н. събрание на вас лежи отговорност за всичко, що е ставало и става във ваше име, макар и мимо вас. Вий не можете да избегнете от тая отго-

ворност, което е предлежало да спасите отечеството и сте можели да го спасите, а не сте се погрижили за това, вдавани на внушения, коварни и своекористни повече, отколкото на длъжността си; оставихте го в ръцете на тия губители, спасители, които ще му светят маслото.

Но било вече, как било досега, сега поне се турете на стража на народните интереси. Каквото и да ви казват, каквото и да искат да ви лъжат, не вярвайте, не слушайте. Работите стоят много лошо и по-лошо трябва да очакваме с тези хора начело, не за добро да се надяваме. «Дженабет сикерамет олмас», казват турците. Каквото и да се хвалят, състоянието на работите е лошо, а в бъдеще все поради тях има да сполетят народа ни и отечеството бедствия много по-ужасяющи и потресающи, ако да не би някак да вземете поне сега мерки някои, за да се предвари злото.

Вий сами, г-да представители, виждате, че работите не отиват добре, макар и всичко да не знаете, защото крият от вас, но аз съвестно мога да ви уверя, че следствията на тая лудешка политика са гибелни за народа. Ако би аз да замълча истината, ще бъда непотребен син на България и съучастник на злото, което ще сполети народа ни. Твърде е възможно за тая си смелост аз да бъда изложен на жестокости, твърде обикновени на сегашното време. Но стига вий, г-да представители, да ме послушате и да се постарайте да вразумите народа като негови представители да не става самоубийца с возението си подир убийствената политика на тези глупави хора, да кажа, за да не кажа нещо по-лошо.

Дълго би било още и безполезно засега да ви разправям в това писмо как отиде тъй зле този злополучно повдигнат въпрос. В други неиздадени съвременни списания аз разправям подробно и напространно за всичко, що е последвало, а тука за краткост ще се задоволя само да констатирам, че откак е попаднала България в ръцете на тия неразбрани политици, работата е взела твърде лошо направление и несъмнено ще възима още по-злощастни и ужасни следствия за народа. По честолюбие ли, по користолюбие ли, или просто по неразумие те се увлякоха и отидоха далеч: отстраниха се от целта си, ударихa ни чикар икмас и докараха България до край на погибел.

Нека каже, който може, че не е тъй!

Колкото умерени и снизходителни да бъдем, не можем

да не признаем, че България днес за днес се намира в едно положение доста премеждливо и нейното бъдеще се представя твърде мрачно. Вие знаете, г-да представители, че е запретено да се говори за лошото състояние на България и никой не смее зъб да обели и да каже, че тя не стои и не отива на добре, а камо ли да укаже на нейните злочестини и злострадания. Но тия, които не дават да се каже нещо неблагоприятно за сегашното и бъдещето положение на България, могат ли совестно да кажат, че преживява дни честити, че е честита и доброчеста или че ще бъде такава занапред? Вие сами съдете за това: според нас самото това запрещение да се не говори за България освен онова, което е по волята на нейните спасители-опропастители, може да послужи за най-ясно доказателство, че работите не стоят добре и положението на България е гибелно.

Положението на България в отношението към външните сили е метеорно, т. е. виси на яхърабим, ние няма на кого да се наслоним, както доказаха това всичките ни досега лутания по Европа. С Русия сме спречкани, дори и във враждебни отношения, а пък вътрешно не пигайте то е ужасно и томително за всички, а най-вече за по-свестните и добрите граждани. Работата е, че управляющите днес за днес България външно се оказаха несъстоятелни, а вътрешно безсовестни. Под предлог, че защищават външно независимостта на България, те вътрешно са затрили всяка диря на независимост у българите, те своеволничат и са извършили такива безобразия, щото човек го е срам да казва, че народът му е можал да ги изтърпи. . .

Ето, десет месеца става, всичка България, Северна и Южна, без война е във военно положение; в името на това положение навсякъде българите граждани се преследват по един най-жесток начин. Цели села се предадоха на войни и произвол. . . Но да не говорим за това. . . Не можем обаче да не изповядаме, че почти третата част от населението от цяла България е било изложено на произволни мъки и изтезания. Едрене, Цариград и други съседни градове са пълни с емигранти, забягнали от мъки и биения или силом прогонени и неволно принудени да замишляват работи, които инак никога не би помислили и пожелали. Тъмниците както в столицата, тъй и по всичките градове бяха и са още пълни с политически арестанти, измъчвани по един най-безчеловечен начин. Всички от-

пътни, отстранени села бяха и са още пълни с интернирани и свирепите жандарми, неистово се обхождат с тия лишените от свобода български граждани Жандарите, тези инак полезни белким служители на държавата, днес не са освен язва на народа. А като започнем от тях постепенно до най-висшите чиновници и на администрацията, всичко е от зло по-зло.

Из най-напред неизвестни сопаджии само вързуваха против народа, отпосле сопаджиите станаха редовни чиновници на администрацията; или администрацията стана редовно сопаджийска и навсякъде сопа играе. Ако търсят някого за нещо — сопа; ако искат от някого нещо — сопа, екстернират някого — сопа, интернират някого — сопа, арестуват някого — сопа, пращат ли някого на оня свят, изпращат го с ужасно спасителното действие на сопата; бой до бога, бой на път и под път, бой на плет и зад плет, но бой навред! И не знаете ли за какви ужасни престъпления се наказват всички тия така безбожно измъчвани хорица, не говорим за участниците в бунтове. Кой пикал накриво, плюл срещу слънцето или се сбъркал някой, та сънувал или побълнувал, че вагабонтите не са патриоти. Ех, за този смъртен грях той има да види дявол по пладне.

Ние би могли да приведем необорими фактове за всичко, що споменаваме тук, но като знаем, че множество такива злополучни факти са известни на повечето от народните представители, за краткост ги ние изоставяме, а питаме само, ще се продължават ли още тия безобразия, на които остатките и сега навождат ужас? Какво е това грозно и възмутително управление, което простият народ характеризира по-лошо и от кърджалийските времена? Каква е тая харамийско-сопаджийска администрация? Както видите, г-да представители, аз не влизам в подробности относително външната политика на управляющите; също не вземам в смотрение финансовото състояние на държавата, но мога да кажа, че България, така жестоко обуреваема вътрешно, във външната си политика и в икономическо отношение се намира толкоз зле, както по-зле не може да бъде, но аз оставям всичко това настрана и като частно лице в името на народа, г-да народни представители, за едно нещо ви моля и на едно нещо само настоявам: за име божие, съдействувайте, както можете, да се вдигне това несносно военно положение, за да може да си отдъхне този

тъй зле измъчван народ. Настойте да се премахне тая злокобна мора на печатното слово — пъкълната цензура, която не допуща явни разисквания и води към тайни съзаклятия, заговори и вътрешни междуособни терзания. Това поне сполучете да направите, налегнете и направете го час по-скоро. Що е това за безбожна мяра? Велико народно събрание заседава, а страната във военно положение! Събранието мисли, размишлява за доброто на отечеството, а печатното слово вързано! Де се е чувало такваз конституционна държава!

Колкото за княз или регент, ако се случи да избирате, г-да представители, пазете се от пристрастни внушения. Внимавайте да не би с някой пристрастен и едностранчив избор, който би направили, вместо да умирите страната, да я тикнете в нови обуревания: кризата и сега е ужасна, но ако се даде повод да се възобнови и продължи, свършено е вече с България!

Ще има може би хора, които ще искат и ще налагат и този път белким да поставят по своему, въодушевявани от диви някои патриотически съображения, но вий бъдете въздържливи. За жалост тези господа патриоти, игра на чуждите интриги, не рачат да разберат, че колкото повече безсилно упорствуват, толкоз по-тежки и по-неизгодни условия ще наложат на страната. Но вий, г-да представители, в този момент сте меродавната власт и трябва да употребите всичките си сили, да не би този злополучно повдигнат въпрос да вземе едно по-злополучно решение — задоволиво за чуждите интереси, а за нашите собствени — гибелнейше.

От всичките държавни политики най-лошата и най-злочеста е оная политика, която без никаква нужда се поддава на чужди интриги и внушения и предизвиква чужди влияния и вмешателства, а тия вмешателства, с голямо умение водени, експлоатируват развълнуваното състояние на страната и възбуждат въпроси, които никога не се свършват в полза на държавата.

Обичам да вярвам, г-да представители, и надея се, че моите изказани думи ще имат значението на предсмъртен завет за вас и за народа, когото съм толкоз обичал и на когото съм се клел до гроб вярно да служа, няма да останат «глас вопиющаго в пустине», но ще намерят жив отзив в сърцата на всички българи. България, гине, пропада, нейното бъдеще се затрива за всякога! Нека всеки раз-

мисли що сме длъжни да направим, за да избавим отечеството си от погибел. Нека всички българи, а най-вече вий, г-да представители, имайте мислите си на това устремени. Нека все по-силно и по-силно да се разбужда в народа интересът за народните работи. Нека покажат най-после гражданска доблест да заявят небоязнено какво мислят и какво желаят.

София, 20 юни 1887 год.

ДО ИЗБИРАТЕЛИТЕ — СОФИЯ

243

София, септември 1887

ПИСМО ДО ИЗБИРАТЕЛИТЕ

Братя българи,

Ви знаете всичко, което тряба да се знае. Ви знаете в какво състояние се намира България; мнозина от Вас са изпитали на себе си сичката тяжест на злините, които сполетяха нашето отечество. Какво си не пати и какво не изпретегли горкия народ, откогато тия безсовестни хора, които съставят днес правителство, бесни за власт, възползуваха са от фаталния случай, та грабнаха властта, натрапиха се на народа и го подчиниха силом на своите прихоти, в задоволение на страстите си и на своекористните си домогвания. Грозно и тежко е било състоянието на народа, откогато той падна в ръцете на тия безсовестни властолюбци; но еще по-грозно и по-тежко заплашва да бъде то за в будуще, ако той се остави пак на волята на тия наистина дипсизи и имансъзи, които нямат нищо свято на този свят и които така безбожно си играят с жизнените интереси на народа и със самий народ, и то не поради сериозни някои политически съображения, а от капризоз-

ни претенции. Година става, откак те са на власт и тяхното пълно с мерзостни дела управление съсипа България окончателно. Като узорпатори на властта, те си присвоиха недостойно громкото име «спасители на България», та вършат каквото им скивне и не зачитат народната воля за нищо, нагадили с лъжи, уйдурми и терор да налагат своите прищевки на народа и така спасяват уж България. От какви дяволи я спасяват и как я спасяват? С това ли, дето са я управлявали и управляват по един най-тиранически начин, но такова управление не е правителство, а просто и чисто харамийство, от което тряба да са срамуват както тия, които така управляват, така и ония, които търпят така да бъдат управлявани. Какво спасение може да излезе от такива произволи? И-не се ли видя вече къде води и накъде ще ни заведе това тяхно спасение? Освен дето причиниха толкова злини на народа и отслабиха и омаломощиха страйата вътрешно, опозориха я и външно, като я представиха като страна несъстоятелна да се управлява законно и легално. Управляющи уж, те уплашиха народа с тирански и насилствени мери и го държат в терор, та го вървят, както щат, и правят каквото си щат; от това и чужденците, от които зависи повече съдбата на България, съставили са си твърде ниско мнение и за тях като управляющи, и за нас като управляеми в качеството на народ. Всички взеха да гледат на нас като на нищожни твари, които не смеят да проявяват никаква мисъл, ни воля, нито са кадърни сами по себе си да защитят правдините си като народ и като по милост създадена държава, затова ни и презират и експлоатират ни чрез тях за собствените си користи.

П. Р. Славейков

София
(преди 27 септември 1887 г.)

ДО МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ И МИНИСТЪР НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ Д-Р В. РАДОСЛАВОВ

244

София, 8 май, 1887

Господине Министре,

Вследствие ужасното малтретиране, което, вероятно мимо заповедите от министерството, си е позволил старшият Ст. Празов в Голямо Конаре да упражни върху сина ми Ивана Славейкова, който е интерниран тамо по заповед на министерството, то речений ми син не само се усеща нездрав, но има признаци на повреждане в мозъка и може да има гибелни следствия, ако би да се продължи това безизход[н]о състояние на интернирането му. Изпитано, доказано и освидетелствувано е, че поменатий Ст. Празов си позволявал да го бие в главата, освен случаят в Черната джамия, който на никого не прави похвала, когато той не е рачил или не е могъл по-скоро да си събуе гащите, за да го бие по гол гъз. Такива изтезания, г. Министре, не са е чувало да бъдат ни в най-варварски места и държави. Ако син ми е повинен в криминално престъпление или е политически някой престъпник, то, ако няма закони да се съди, Ви имате влас[т] и можете да го обесите всред София, па и да го застреляте, дето Ви е воля, но за особени политически убеждения да бъде изложен на такива изтезания, това надминува всяка власт, даже и злодейска да би била. Съгласете се, г. Министре, че има изтезания и унижения, при които самата смърт е предпочтителна, и Вие сами съдете, ако този случай не е такъв, но то е ставало и минало и аз съм принуден за будещите възможни нещастия да моля, ако е възможно, да се избегнат, защото, ако и то нещастие ма огрее, аз не ще мога да го преживея, но и други не ще се радуват дълго на своето злобно мщение.

Ви сте свободни, г. Министре, и имате власт не само над сина ми, но и над сичката ми челяд, над живота ни и

смъртта ни, можете да ни погубите, в ръцете Ви сме, можете да ни изтребите, но не мислете, че ще можете някога под страхът на каквито и да е изтезания, да ни принудите да се отречем от политическите си убеждения, само тамо властта Ви е безсилна. Във върха на горестта си от обидата, която незаслужено става на всичката ми челяд, аз искам да изпълня последнята си длъжност да потърся начин, по който би могли да се избягнат по-големи нещастия, които би могли да последуват от ожесточението и на двете страни. Аз Ви моля, господине Министре, понеже изтезанията, които е претеглил син ми, и гибелните следствия, които може от тях да произлязат, не са предписани от строгостта на законите, а зависят от добрата ваша воля, то благоволете да разрешите на сина ми оттам, дето е, да замине за в Западна Европа за поправлене на здравето си и за възможно избягване от нещастието, което го угрожава.

Вярвайте ми, г. Министре, че ако беше да затриете сина ми, да умре, не бих се унизил да прося милост от Вас, но пред ужасните следствия, които води след себе си станалото вече зверско обхождане с него твърдодушието ми се сломява и аз прося правда и милост от Вас, от когото не съм мислил да я искам, нито съм се надеял да я получа. Ако Ви сте човек и ако сега, като сте баща, може да усещате бащино чувство що е и можете да си въобразите в какво състояние може да се намира бащино сърце пред такава една [пе]респектива, то душата Ви би се покъртила от нещастията на един баща, който трепери не пред Вашата страшна мъст и пред ужасните следствия на Вашата жестокост и неумолимост.

Г. Министре, това [е], което можах да кажа, като се намирам [в] такова едно неи[з]годно положение. На Вас остава да направите онова, което ви сърце дава. Как Ви можете да мислите и да кривулите да са оправдават[е] според съвестта си, то е ваша работа. Но аз зная, че Ви за всичко, що е станало и що може да последува, Ви сте и Ви ще бъдете отговорни.

П. Р. Славейк

София
(първата половина на май 1887 г.)

245

София, 1887

Ваше Сиятелство,

Имах чест да приема поздравителното Ви. Видях се и с господина Пиколо, с когото и по-напред се бях виждал. Аз смело мога да ви се препоръчам като неизменен привърженик на фамилията Богоридевци. Родоначалникът на вашата фамилия. . . . . Софроний, с делата и деянията на когото съм запознат още от крехката си младост, те са имали най-голямо и плодотворно влияние на моето развитие. И после аз застигнах незабравений за нас, българите, ваший дяда и лично имах знакомство с него. Също и с покойний ви баща имал съм случай да работя за преуспяването на българщината и най-после със стрика ви съм бил в близки отношения. Радувам са, че се представя случая да се запозная и с Ваше сиятелство по-отблизо и честит ще се считам, ако мога в нещо да ви услужа. Истина е, че аз сам по старостта и [по] болест отдавна съм се [от]теглил от арената на българската политика, но с мене се изпълнява пословичното онова, че воловете си продадох, но не съм се отървал от да карам волове. И кой българин в това критическо за България време би отвърнал лице от нея и да гледа само личното си спокойствие? Но ако младите са длъжни да обичат отечеството си, ние, старите, не тряба да се жалеем за неговото доброденствие. Това е била и ще бъде моята девиза и в пътят си за доброто на България «не убою ся от тем людей нападающих на мя», каквото и да стане, аз поне за мене си частно няма да фърля в калът пряпорецът, който високо съм носил през сичкий си живот.

Отдавна се занимавам с биографиите на Вашата знаменита за нас, българите, породица. За негово преосвещенство епископа Софрония много вече има писано по български и сам той е писал за себе си, но има още много неиздадено. За дяда ви нищо не е поменато, а той заслужава много и много да се говори, също някои биографи-

чески сведения за покойний ви баща не би било излишно да се укажат на българите. Премного ще ме задължите, ако побързате да ми съобщите. Моята книжка е готова и аз бих я печатал досега, ако да не бяха се разбъркали работите така ненадейно у нас, българите. Сега аз много бих желал да се видя и с Ваше сиятелство, да Ви я чета и попълня и от някои ваши забележки, но по настояще му не съм в положение да харча пари и да пътувам, затова много ще ме задължите, ако можете да ми съобщите нещо.

Г-н Пиколо ще ви съобщи по-напространно за всичко.

Имайте уверение
(П. Р. Славейков)

София
(краят на 1887 г.)

ДО ПЕНКА СЛАВЕЙКОВА — ЦАРИГРАД

246

София, 9 март 1887

Мила моя дъще,

Писмата Ви, ако и рядко, твърде голямо удоволствие ми принасят. Ти знаеш, че аз от масата си не ставам, все пиша, но отдавна съм престанал да пиша писма на приятели, дори и на децата си, без особена нужда и по този мой старешки обичай досега не съм ти писал и отговарял на писмата. Сега считам за нужно да ви пиша да се не безпокоите толкоз ни за мене, ни за братията си, но да си гледаш работа, за която си отишла в чужбина. Аз съм вече много преминал, и това ще прекарам. «Който е бил голями тъпани, не ще да знае от такива спукани даарета,

които му бият», а пък братията ти са млади хора и те тряба да се учат, че не е тъй лесно да служи някой на родът си и на отечеството си. Това не е само до нас, то е бивало и става и днес с всички почтени хора в света. Блазе на тия, които могат да покажат раните за отечеството си. Что има, слава богу, че брата ти го запрели или го интернирали, мене оскърбили, другий ти брат извадили от служба, ти тряба да се гордиш с'това, че най-ближните ти, най-милите ти, търпят малки неприятности, не за кефа си, не за някакво престъпление, а за най-милото, най-свидното на всякой порядочен човек — за народа си и за отечеството си. Каква полза, ако аз нямах синове и ти нямаше братя; или каква полза, ако аз имах синове и ти имаше братя недостойни, немислящи и нерадящи за отечеството си? Разумява се, не ми е добре, като се преследувам аз и като се преследуват те; но дали щеше да ми е по-добре, ако те бяха такива, за които за съществуването да се срамувам. Ти барем си в училище, дето религиозните начала тъй силно са почитат и ценят. Давид казва: «Видях нечестивият, че се превъзноси, като кедър на Ливан и заминах, и ето го нямаше.» А Сирах казва: «Много видях на света, ама никога не съм видял синовете на прав човек да просят хляб.» Това като знаеш, не се смущавай, гледай си работата, учи се и това е, с което можеш да ни помогнеш, ако искаш да ни помагаш, и религиозно, и светски това е най-честното да бъдем честни хора, а разумява се, че за да бъде човек честен за този свят, тряба да се бори с нечестните и понякога да търпи от тях обиди и оскърбления. Дерзай и не бой се, ни аз, ни братята ти няма да засрамим родът си, ни отечеството си. Ние никога не сме му изменили, нито сега в тия трудни обстояния ще му изменим. Кой каквото ще да дума и да мисли за нас, ние ще останем верни на длъжността си и ще му служим, както мислим за по-добре, доколкото ни умът стига и доколкото ни средствата и силите помагат. Проводих ти каквото искаше и ще пращам каквото ти още потряба. Рачо пише ще си дойде. Иван пише, че е добре, доколкото може да е добре интерниран човек. Христо пише, че е добре на работа си в Свищов. Пенчо ни по-добре, ни по-зле, ураснва се с френските. На майка ти се бърчее малко челото за неприятностите, които ни сполетяха, но няма що да се стори, и то ще премине, често я боли ту кръста, ту коляното и не може да ходи, но пак не сяда, не пада. Донка и Иван

се виждат да са добре, като са благодарни на състоянието си, Иван се вижда да е барашик със седемте краля. Райка, както знаеш, е менена, сега се каним и Стояна да меним, ако намерим тия дни друго момче. Аз се занимавам с книгите си и само тогава ми е мъчно, кога сядаме да ядем само трима на трапезата: аз, майка ви и Пенчо. Май се не услажда ядение с малцина, но като мисля, че Рачо ще си дойде, порастушвам сё и си похапвам. Градината разчистихме и ще я сеем и във вътрешний двор ще правим с трева пред прозорците и в уличката, само времето да помогне.

Целувам те отечески П. Р. Славейков

София, 9-й март 1887.

ДО ФЕРДИНАНД КОБУРГГОТСКИ

247

Одеса, 24 септември 1887

Бывший болгарский министр внутренних дел (в Каравеловском кабинете) Петко Славейков обратился к принцу Фердинанду Кобургскому со следущим письмом:

«Ваше Высочество! Надеюсь, что Вы, приняв во внимание преклонные мои лета, извините смелость, которую я беру на себя обратиться к Вам с этим письмом, тем более, что оно является выражением самых искренных чувств. Вот уже 45 лет, как я состою на службе болгарского народа. Не могу сказать, чтобы я оказал особенно важные услуги, но смею уверить, что все это время я не сходил с своего поста, оставался всегда верным болгарскому народу и служил ему по крайнему моему разумению и с полным самоотвержением. Я вовсе не ставлю этого себе в заслугу и упоминаю об этом лишь для того, чтобы обратить внимание Вашего Высочества на то, что считаю долгом Вам высказать. Болгарскому народу довелось

пережить много бедственных, черных дней, но смею сказать, что не упомню такого времени, когда его так притесняли и угнетали, как в течение последнего года. Народу было очень тяжело, но он выносил все в надежде, что водворение законного князя возвратит ему желанное спокойствие. Ваше Высочество может представить себе, каковы должны быть чувства этого народа теперь, когда надежды эти обмануты. Вы присягали в Тырнове, что страна будет управляться, согласно с конституцией. Несмотря на это, Ваше правительство продолжает управлять страной, руководствуясь единственно лиш своим произволом. Злоупотребления властью и беспорядки не прекращаются. Ужасающие прошлогодние сцены возобновились. Снова царят повсюду административный произвол и насилие. Очевидно, что нынешнее правительство стремится всеми мерами и даже незаконными навязать народу свою волю. Не желая входить в подробности по этому предмету, осмеливаюсь только обратить внимание Вашего Высочества на тот факт, что, несмотря на снятие осадного положения, свобода печати снова подавлена. Такой незаконный шаг спасает правительство Вашего Высочества от справедливых или несправедливых нападков оппозиции, но он никаким образом не утвердит Вашего престола и не приобретет Вам народного доверия, так как народу известно, что означенное серьезное нарушение его прав последовало с согласия Вашего Высочества. Ваше Высочество! Законы не представляют собою мертвой буквы, как полагает, повидимому, Ваше правительство и как оно проповедует через посредство печатных своих органов. Беда тому кто вздумал бы ласкать себя такой тщетной надеждой. Беру на себя смелость высказать с полной откровенностью Вашему Высочеству, что правительство Ваше ступило на безвыходный и крайне опасный путь. К существующим трудностям оно постоянно присовокупляет новые. Противозаконными своими мероприятиями и насильственными действиями оно все более увеличивает и без того грозную опасность. Правительство это сделало уже слишком многое для того, чтобы поставить княжество в столь безвыходное положение, равно и как и для того, чтобы сделать положение Вашего Высочества весьма незавидным. С его стороны было неосторожностью или даже коварством скрывать от Вас истинную воля народа и скрывать от народа истинные намерения Вашего Высо-

чества. Не следовало играть таким образом участью злополучного народа и юного принца. Считаю долгом присовокупить, что правительство Вашего Высочества руководствуется не политическими соображениями, а своеобразными капризными видами. Оттого-то оно и позволяет себе несправедливые и насильственные поступки, которые роняют авторитет Вашего Высочества, и скрывает от народа те хорошие качества монарха, которые одни лишь могли бы завоевать Вам народную любовь. Мне очень тяжело высказать Вам это, но было бы еще тяжелее умолчать, что такие позорные и уловки: ложь, насилие, террор, к которым прибегают министры Вашего Высочества, не в состоянии упрочить благоденствии ни в каков государстве. Там менее могут они содействовать благосостоянию нашего, столь злополучного государства, с таким печальным прошлым, непрочным настоящим и неопределенным будущим. Такие незаконные и двоедушные меры, даже и в случае частного успеха, не могли бы утвердить престол на непоколебимых основах. Если бы даже путем насилия удалось, подавить народ или посредством лжи ввести его в заблуждение, то это не упрочило бы болгарского престола, особенно же при таких обстоятельствах, в которых находится теперь наша страна. Ваше Высочество. Что бы ни говорили Вам Ваши министры, в каких бы красках они не изображали нынешнее положение страны, я могу безбоязненно и без всяких личных целей уверить Вас именем справедливости, что громадное большенство болгарского народа не разделяет политических воззрений Вашего правительства и вовсе не желает нести на себе ответственность за безрассудную их политику. Вашего Высочества покорный слуга Петко Р. Славейков.»

248

София, септември 1887

Ваше Царско Височество,

С надежда и снизхождение към възрастта ми аз се осмелявам да Ви напиша настоящето и още повече побуден

на това от искрено чувство. Четиридесет и пет години аз служа на българския народ; нещо знаменито не съм направил, но мога да кажа, че във сичките перипетии, що е прекарал той, в това временно разстояние, ни в един случай не съм бил далеч от него и не съм се отказвал да му бъда предан и да му служа вярно и самоотвержено. — Не говоря това, за да се хваля, но казувам го, за да привлека вниманието на В. Ц. Височество към това, що по длъжност има да Ви кажа. Много и много тежки и усилни обстояния е прекарал българският народ, но смея да изповядам, че от както помня, никога не е бил така притеснен, измъчен и онеправдан, както от година насам. Народа е претърпял черно теглило, но търпял е всичко с надежда да се сдобие със законен господар и дано така да си отдъхне. Представете си какво е на тоз народ, когато. . . надеждите му се оказват суетни.

Ваше Височество! Вие положихте клетва в Търново, че страната ще се управлява по основните си закони, обаче правителството на Ваше Ц. Височество следува да управлява по своему: произволите и безредиците се продължават; второ издание на ланските ужасни сцени се вече започват изново и пак насилия се вършат и явно, и тайно. По всичко се вижда, че то се домогва с терор и всякакви други незаконни и насилствени средства да наложи волята си на народа. Да разказвам подробности върху това било би излишно, покорний Ви слуга ще обърне вниманието на В. Височество върху повторителното ограничение на печата и подир вдигането уж на военното положение, по какъв груб и произволен начин става то.

Това ограничение може би да заварди правителството от някои праведии или неправедни обличения, но никога не може да утвърди престола на Ваше Ц. Височество, не може да Ви огради с предаността на народа, като навлича на Вас обвинения в съизволене за нарушене правата на народа. Законите не са мъртва буква, както си позволява да мисли Вашето правителство и както велегласно проповядват неговите органи. Тежко тому, който на такъв ум служи.

Ваше Ц. Височество, позволете ми искрено да Ви кажа, че правителството Ви, за жалост, върви в един неизходен и гибелен път. То еднома и прилага и нови затруднения на съществующите вече, със произволни и насилствени мероприятия и действия умножава и увеличава

опасностите. Това правителство е направило доста много, за да тикне държавата в този безизходен път и може би да постави и Вас в едно такова нежелаемо положение. То е постъпило и постъпва твърде безразсъдно или вероломно и към народа, и към В. Височество, като е крило и крие от Вас истинското настроение на народа; а от народа потуля истинските разположения на В. Височество. — Худородно е да се играе така със съдбата на един злочест народ и на един царствующ принц. — Има да приложа, че правителството се въодушевява от капризни претенции, а съвсем не от политически съображения, затова си позволява такива безобразия, които унизяват авторитета на В. Височество и маскират пред народа ония истинско-владетелски качества, които единствено са способни да завладяват сърца и народи.

В. Височество, тежко е да се каже, жестоко да се премълчи, че с такива дребни, нечестни ухищрения, с такива скандални [с] делки, с каквито особено си служат Вашите министри, с лъжи, насилия, терор ни една държава не е прокопсала и толкоз по-малко нашата злочеста държавица, която има таквоз печално минало, таквоз неустроено настояще и неизвестно бъдуще. Такива непрями и никак непочтени средства може би и да успяват, но никога не поставят престолите на незиблемо основане. Да положим, че с натиск ще смажат народа или с лъжи ще го подведат, но това твърде малко може да съдействува за укрепването на български престол и особено при такива околности, в каквито се намира нашето отечество.

Най-после, В. Височество, каквото и да Ви казват, както и да Ви представят състоянието на работите Вашите министри, в името на правдата аз мога смело да Ви кажа, и ето искрено, без никакви своекористни намерения, че едно грамадно болшинство от българския народ не споделя политическите възгледи на това правителство и не би желало да види резултатите на неговата несъстоятелна политика.

На Ваше Ц. Височество
покорнеший слуга П. Р. Славейков

(София, септември 1887 г.)

София, 7 октомври 1887

Ваше Височество,

Принуден съм и втори път да Ви побезпокоя с настоящето си, предизвикан по длъжност да освидетелствувам думите си пред Ваше Височество, не ми е било възможно инак да направя това, освен да прибегна пак до това средство. — Ако в страната ни всяка диря от свобода е затрита, надея се, изказването истината пред Ваше Височество да не е изгубила превилегията си.

Ваше Височество,

Станалите избори за Народно събрание констатират това, което преди няколко деня имах чест с пълна откровенност и искреност да Ви изкажа: терор и натиск, обман, насилие и кръвопролитие са съпровождали гласоподаването на народа. — Факт е, че българското население е било насилено да се откаже от правата си да прави свободни избори; неоспорими данни потвърдяват това, което с разкъсано сърце мога за вярно да Ви съобща. Връз 600 души от по-влиятелните и по-живите елементи в страната са били предварително арестувани или интернирани от полицията. От вмешателството на полицията и войската в изборите повече от 250 души има ранени и до 50—60 души от тях даже тежко и смъртно ранени, а до 40 души на място паднали убити. Тия избитите всички изключително принадлежат на земледелческата и землевладелческата класа, хора най-малко наклони да правят буйства и безредици, но правителството и органите му имат нахалството да казват, клеветяще ги, че били подкупвани от чуждите сили, а за това уж стреляли връз тях войската и полицията.

Ваше Височество!

Вашето произхождение, гласът на съвестта и самият личен интерес Ви налагаха да не допущате правителството до такива насилствени и кървави мероприятия. Историята товари виновността за обществените бедствия не на министрите, а на временните владетели и това не е пред-

разсъдък на вековете, а е вечна правда и сериозна истина. Никой съвестен и колко-годе порядъчен човек не може да одобри безнравствените и разрушителните принципи на деспотизма; ония, които би могли да ги одобрят, с увереност мога да утвърдя, не са приобретение за върховната власт и не могат да бъдат крепка основа на престола.

На Ваше Височество
покорнейший слуга
П. Р. Славейков

7 октомври 1887 г.
София

250

София, 27 ноември 1887

Ваше Височество,

Когато атинский законодател Солон бил при дворът на Креза в Сарди казал достопаметното онова изречение: «Не ублажавай никого преди смъртта му», Крез, който се считал за честит между смъртните, се обидил от това. В него време при дворът Крезов се намирал и знаменитий баснописец Езоп; той си позволил да каже на Солона, че «тряба някой да гледа как да възблагодарява царете». — «Не, отговорил Солон, тряба да гледа повече как да ги ползува, отколкото да ги възблагодарява.»

От подобни чувства движим, В. Височество, осмелявам се открито и искрено да Ви заявя, че не особено полезно и твърде недостолепно намирам това, дето правителството си позволи да разиграе станалата неблагоприятна история с екзархийский делегат, като налегна тъй упорно и без никаква причина законна за неговото отстранение и отдалечение оттука.

Обичам да вярвам и вярвам, В. Височество, не сте желали никак това и ни пръст не сте приложили в тия ниски интриги противу митрополита Климента; но бъдете уверени, че това едва ли се разбира така, както може да е всъщност. В. Височество, може и да не сте искали да се месите в черковните ни работи: но тъкмо затова, защото оставихте да извърши правителството Ви и тоя още произвол и това още насилие, В. Височество се представяте като че Ви сами умишлено наветувате Православната църква и воювате противу нея из засада. Няма ни най-малко сумнение, че тука е действувала повече самолюбивата амбиция на министрите, но що за полза, като и този произвол, и това насилие, както и много други се стоварят все на В. Височество и Ви се представяте единствено виновен во всичко. — В делото на митрополита Климента няма налице и не се представя никаква сериозна политическа причина, нито църковна, която да би предизвикала такова постъпване с него, естествено прочее всякой може да дойде до заключение, че това става само в угода на В. Височество или по Ваше внушение. А твърде скръбно е да се дава повод на населението да прибягва до такива заключения, макар и неверни; а още по-печално е да се дава възможност чрез насилственото удаление на екзархийский делегат да се разпространяват подобни слухове в провинциите.

В. Височество, може да мислите, че си омивате ръцете, като стоваряте всичката отговорност за това на правителството, но православното население в княжеството, както и всичкото православно изпълнение изобщо, не тъй гледа на тая работа. Да оставим цялото православно изпълнение, но местното православно население не ще ли вземе повод да мисли, че В. Височество нямате наум да изпълнявате своите обязаности, като върховен глава на държавата, или че нямате присърце да уважавате религиозните чувства на своите поданици и затова тъй нарочно оставате правителството си да прави църквата ни играчка на политическите страсти.

Не вярвам, Ваше Височество, да не сте да знаете доколко са щекотливи вероизповедните и черковни въпроси, а особено при такива обстояния каквито прекаруваме. Помислете само какво би произлязло в която и да е католическа държава, ако би са случило нещо подобно с католическата църква.

Ваше Височество!

Ако в гражданско отношение сме били принудени да

наведем врат пред домогванията на егоистическа Европа и ако нейни някои оръдия между нас насилствено са ни карали мълчаливо да гледаме как се ломи прътът на съдбата на политическото ни съществувание, то поне в духовно отношение тия оръдия трябаше да бъдат по умерени и малко по-деликатни към религиозните ни убеждения, за да не въвеждат църквата ни в изкушения и да я излагат на политически терзания.

Покорний Ви слуга, като гражданин, отдавна е напуснал своеволно арената на политическите рвения, но като християнин, макар и най-последний от православното изпълнение, не мога равнодушно да гледам биваемото унижение на православната църква, без да присъединя гласът си с тоя на моите единоверци, които мълком, но с горест протестират противу произволните действия, биваеми в обида на църквата ни и толкоз повече, защото виждам в това незначително възторжествувание на министерските каприци много по-сериозни заплитания за отечеството ни в бъдуще.

Ваше Височество!

При неограничените самолюбия и при ожесточението на раздразнените страсти, които от някое време насам вързлуват в България, българский народ очакваше да се покажете на висотата на положението, което занимавате и като върховен глава на държавата и владетел, проникнат от интересите на страната, да вземете в ръцете си браздите на управлението и вън от всеки гибелни за страната симпатии и антипатии, с твърд характер и енергия да възбудите в него желаемите надежди, че скоро ще могат да утихнат вързлуванията на страстите, ще престанат гоненията и народът ще заживее един по-нормален живот. Смеем ли още да очакваме, че ще се осъществят тия надежди на народът?

Ваше Височество, бъдете уверени в искреността на думите ми, че надеждите на народът са поколебани от нескончаемите произволи на правителството. — Докога тая разюзданост? Побързайте, Ваше Височество, да спасите народът и себе си.

На Ваше Височество
покорнейший слуга
П. Р. Славейков

27 ноември 1887
София

ДО МИНИСТЪРА НА ФИНАНСИТЕ — СОФИЯ

251

Пловдив, 1882

Уважаемий господин Министре на финанциите,

Научавам се, че през дене си в Народното събрание Ви [сте] направили интерпелация за някакви си пари, които аз уж съм зел или задържал неправедно. Помня, че за тези пари и по газетите са нещо писа и за да ме направят по-виновен пред народа, възвеждаха числото на повече от две хиляди рубли. На това — интерпелацията Ви отговорили ли сте, не сте ли и ще отговаряте ли не зная. Но като е станало запитването за мене, на Вас длъжен съм да Ви поразправя за делото, всъщност доколкото го аз знам като лице, извикано на отговорност.

Какво може събранието да иска от мене, то е негова работа, но аз съм длъжен още пред Вас поне да заявя, като Ви става интерпелация, че доде да стана министър в три събрания през 1879 и 80 г., аз съм служил около 45 д. като депутат и около 111 дена като председател на Народното събрание. И срещу това си служение взел съм всичко около 2400 франка наедно с 300-та франка, които зех за напечатване на някакво изложение, което Народното събрание в едно тайно заседание ми беше възложило да печатам и аз не го печатах, като ни извадиха на първия преврат 1881, и после не съм го ни потърсил вече. Повече от това не съм земал счупена пара и не зная нищо, нито има нещо да кажа, ако те знаят, нека кажат и докажат. Ако ли е сичката гюрюлтия за тези пари, нека ги искат от мене и аз ща им дам сметката, защо съм ги зел и задържал и имам ли право, или не. Но без съд, в Събранието зило или другаде, аз не мога да дам никому една пара, гащото в отношение на Народното събрание или по други народни работи никому една пара няма да давам, не съм си дозел, което праведно ми се пада да зема, а не да бъм надзел нещо и да има да давам. Ако Народното събра-

ние има някакви съдийски привилегии над своите членове, мисля, че и членовете му никой закон ги не лишава от лична отговорност за каквото и да е престъпление, ако го има. Ние, слава богу, не сме били бустан коркусу[1] в Народното събрание, но били сме инсан кесатлъна[2] депутати и председател в това събрание, а после и министър и следователно тряба да имаме и имаме право в това съдейско заседание да седнем на судейската скамейка и да отговорим, за което се обвиняваме. В такъв случай само съм готов да отговоря за голямата вина и щета, която съм нанесъл на народа си, ако има някои да мислят, че съм нанесъл щета.

Сиромах съм, г. Министре, и при щедрата помощ, която ми дава народа, живея оскудно, но не съм искал и не искам щетата на народа си, да печеля от гърба му неправедно, забележете обаче в същото време, че не желая и аз да бъда онеправдан в угодност на някои от моите 30 пола, които може би да им са иска по такъв един недостоен начин да ни поборят, както недостойно ни клеветяха някои и за други работи.

Ако Народното събрание иска за техний кеф да ме обезправдае, може и свободно е, като иска произволно, без да изслуша оправданията ми. Покорен на болшинството, аз ще продам каквото съм можил за старост да спестя и ша са наплатя, ще тръгна може би да прося, но никога не съм търгувал и няма да търгувам с убежденията си, да ги изменявам в угодност на един или от страх на други.

Г-не Министре, отговорът, който засега мога да дам и когото моля да съобщите на Народното събрание и нарочно на любознателния запитвач, пловдивский представител и неговите едномисленици, които от толкоз важни занятия на званието си намерват време и не пропущат случай да върлят прах в очите на народа, като искат да се клендзуват с народа и със служившите му.

(П. Р. Славейков)

[1] Градинско плашило.
[2] Депутат на малцинството.

София, 25 ноември 1890

Господину Министру на финанциите

В отговор на последнето ви отношение по въпросът за мойат дълг към бившата Пловдивска областна печатница имам чест повторно да ви съобща, че не се отказвам да заплатя онова, което признавам да дължа за напечатването на писмото ми до избирателите, а мисля да имам право да туря това писание под условие да ми са възвърне ръкописът от третята драма на Старозагорченката, останал в печатницата; защото тойзи ръкопис представлява ценност, много по-голяма от сумата, що са иска от мене, и тя е в длъжност на печатаря да знае какви човеци държи и праща за ръкопис.

Относително же въпросът какви доказателства имами, че тойз ръкопис бил даден за нареждане, това аз не зная дали е нужно да са отговарям; защото всякому, който е имал земание и давание с печатница и печатание, е известно, че за ръкописи и коректура печатниците у нас не е навик да дават разписка, толкоз повече печатарите, когато е въпрос за давание ръкопис по вестници и периодически списания.

Не зная кой Ви дал този ум, аз да покажа ръкопис, че съм дал ръкописи. Не е ли по-право той да даде ръкопис, че ми е печатил по условие таквоз или онаквоз нещо, и за мене тогаз ни дума не остава, ами тряба да платя парите.

Подир това, ако сърце Ви дава, осъдете ма и аз съм готов да платя, не толкоз колкото искате, но и еще повече.

Оставам с почитание
П. Р. Славейков

[1890, ное [мври] 25

ДО МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ— СОФИЯ

253

София, 1893

До уважаемийт Министерский съвет
в София

Известно Ви е, че с едно първо разрешение на Министерский съвет на мене се отпусна помощ, за да отпечатам събраните от мен пословици. Но понеже поисках да напечатам и една част, която бях забравил, то Министерството на просвещението поиска да ги препиша и пробера, което и направих. Преписах ги и ги дадох, но за зла чест те загубили пет коли, четири от пословиците и една от притурката, що мислях да печатам. Спрях тогава и не знаях какво да правя. Господин Шишманов, който беше пред мене получил заповед да ги напечата, чудеше са и той що да прави, тогава аз ги зех и седнах, та ги преписах изново. Занесох ги на господин Шишманова, а той ми заповяда да дам прошение и да моля Министерский съвет да благоволи да ми съдействува по начин и в размер също както благоволи и за отпечатването на първата половина; и аз правя сега това; да моля Министерский съвет да ма улесни в сочинението ми, което мисля ще излезе приблизително колкото и първата част, за да ме улесни и в бъдущите ми други издания.

С приличното почитание
[П. Р. Славейков]

[София, 1893 г.]

ДО ПОЧЕТАЕМОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ — СОФИЯ

254

София, 19 януари 1885

Господине Председателю,

Четиридесет и една, и две години откак съм постъпил в служение на отечеството си. От самото почти възраждание на народа ни до настоящето положение служил съм безпрериво като учител, публицист, писател, вземал съм енергично участие в дългата и упорита борба на черковния въпрос, както и в политическите движения по освобождението на народа ни. И след Освобождението до ден днешен по силите си ратувал съм за правата на народа. В това дълго и трудно поприще ни в един представен случай не съм се отказал и нито съм се даже подвоявал да взема участие в каквото и да е народно дело в полза и защита на обидената народна страна. Може би славни и знаменити някои подвизи да не съм направил, но изпълнил съм длъжността си като син на България. Който може, нека каже, че съм се някога отстранил от желанията на народа или че съм му изменил или изневерил в нещо за своя собствена корист. Всякога и във всяко време постоянно съм държал страната на народа и пред никакви обстояния не съм отстъпвал правото на народа; за това съм бил изложен на лишения, затвори, гонения и злострадания, но за това същото съм добил и пълното доверие на народа, за което му благодаря — намерувал му съм се в дните на изкушенията му и той не ме е забравил в дните на сполуката си и не ме е лишил от благоволението си.

Но вече не съм в състояние да служа на народа си, както съм му служил и както желая да му служа; остарях, оболях и не съм в положение да изпълнявам обязаностите си, особено же в това служение, на което неговото доверие ме бе поставило. Освен това, като усещам, че дните ми наближават да се приложа при отците си, аз желая вече настрана от политическите бури да отслужа последното

служение, което мога и което съм още длъжен да отслужа на народа си, на когото и дължа всичко.

В туй отношение аз моля Народното събрание да благоволи да приеме според желанието ми оставката и тази тежка за мене вече длъжност и ако е възможно, ако го намира Събранието за полезно, да ми достави средства необходими, за да може да продължавам изпълнението на предсмъртната си длъжност. На този пост, господа председатели, който занимавам днес, друг — по-млад и по-деятелен — би можил да го занимава по-достойно и по-целесходно — именно да се достави улеснение да продължавам това служение, което засега може би друг някой да не е в състояние да изпълни, както би искал. Аз желая да се позанимавам, додето още мога, с литературните си занятия и да довърша, ако мога, както Историята на нашето Възраждане, на която съм бил почти очевидец-свидетел, и материалът по народния ни език, който съм събирал в съставяние на един български речник. — Ако би било възможно да се реши такова нещо, аз с благодарение и с присърце ще се потрудя да изпълня, доколкото ми е възможно, и този тежък труд. Във всеки случай, аз оставам завсякога признателен и предан на народа си навеки.

П. Р. Славейков

19 януари 1885
София

БЕЛЕЖКИ

Този последен том от Избраните съчинения на Петко Славейков включва най-хубавото от неговото епистолярно наследство, открито досега.

Събрани и подредени хронологически, писмата на Славейков дават по-пълна картина на дейността му. Те са автентичен документ и характеристика на една епоха.

Трябва да прочетем писмата на Петко Славейков, за да разберем веднага какво съществено допълнение са те към всички други най-ценни документи за новата българска история и историята на българската литература. Правят силно впечатление наблюденията в тях — особено за просветата, за демокрацията и правото, за политическото състояние на държавата, за тиранията като социален проблем, за нашите нрави и порядки, за бита и душевността на българина. Петко Славейков е против всяка форма на тирания. Заговори ли за това, мисълта му става ярка и язвителна, находчива и афористична. Разсъжденията му са най-често на моралистична основа — характерна черта на просветителското мислене.

Славейковите писма са източник за богата информация. Те отразяват универсализма на времето, в тях се засягат въпроси на литературата и образованието, историята и географията, етнографията, археологията; отразени са възгледите на Славейков по най-важния въпрос на времето — освобождението на България. Той не изключва революционната борба, но я приема САМО като крайна цел на една културна революция. Убеден демократ, Славейков се бори за конституционна буржоазно-демократична България. В писмата личи с каква страст той отстоява възгледите си за създаване на демократични закони, макар да знае много добре, че законите, «справедливи в същността си, са почти всякога несправедливи на практика».

Тук ще открием множество портрети на негови съвременници, обществени и политически дейци, царе и духовници. Със своята жива, критична, пълна с неочаквани езикови съчетания реч, те са истински художествени произведения.

*

Значителна част от писмата на Петко Славейков са били обнародвани досега няколко пъти — веднъж от Васил Н. Златарски под надслов «Материали към историята на българското възраждане» в СБНУ, кн. XV (1898), с. 1—32 — 27 писма. Още 6 писма са обнародвани пак от В. Н. Златарски 30 години по-късно в сп. Българска мисъл, г. III. с. 323—333. Тези 33 писма са били изпратени от Славейков до търновския учител Никола Попвасилев Златарски, баща на известния историк проф. Златарски, през 1857—1858 г. Те се отнасят главно до борбата на търновското будно гражданство против владиката фанариот Неофит.

Втората група писма — 203 на брой, са издадени от Пенчо Славейков, в СБНУ, кн. XX (1904), с. 3—216 — «Писмата на Петко Славейков», за съжаление, без какъвто и да е коментар. Те са адресирани главно до габровския учител Цвятко Недев, до чиновника Никола Хр. Палаузов в Одеса, до майстора-резбар поп Кою Витанов в Трявна, до руския чиновник Соболев. Най-ценни във всяко отношение са писмата му до най-големия му син, Иван Сл вейков, а също и тези до Никола Палаузов.

Трета група писма са издадени от Димитър Косев — Неиздадени писма на Петко Р. Славейков, Известия на камарата на народната култура, серия хуманитарни науки, г. I, ред. Христо Гандев, С., 1947, с. 174—201. Тия Славейкови писма (39 на брой), се пазят в Пловдивската народна библиотека. Препис от тях Вичо Иванов, тогава на работа в библиотеката, изпраща на Христо Гандев, а също на Мих. Арнаудов. Издал ги е Димитър Косев. Михаил Арнаудов е предал ръкописния текст на писмата в Литературния институт, като към тях е преписал собственоръчно, без да упомене откъде, още 6 писма — 4 от Славейков (1 до Георги Груев от Одрин, 1878 г. и 3 до Екзарх Йосиф от Одрин, 1878 г.) и 2 писма от Екзарх Йосиф до Петко Славейков. Заедно с тях той предава на Института и недовършените спомени на Славейковия ученик в Цариград К. Салгънджиев — едни от най-ценните документи за биографията на поета.

Писмата на Петко Славейков до Георги Груев, секретар на

Българската Екзархия в Цариград, засягат тежък период от живота на поета в Цариград — борбата му да се задържи в отоманската столица след спирането на в. «Македония» в края на юли 1872 г. Турските власти му забраняват да издава какъвто и да е вестник. Той изпада в «безнадеждно безпаричие». Въпреки че прави всичко «възможно и невъзможно» да се задържи в Цариград, след четиригодишно упорство П. Р. Славейков, достигнал върха на своите творчески възможности като журналист, бил принуден да се оттегли в Стара Загора.

Четвърта група писма от Петко Славейков са издадени от Никола Табаков: «Неиздадени писма на П. Р. Славейков» в Литературен архив, т. I, 1959, г., БАН. Тук са включени 149 писма на Петко Славейков до близките му, до различни обществени и държавни дейци.

Пета група писма, открити в различни архиви, са издадени от Соня Баева — «Писма от П. Р. Славейков», Известия на Института за литература, кн. 3, С., 1955, с. 188—204. Те са отправени до Никола Михайловски, Спас Вацов и Стефан Стамболов.

*

Славейков не само е писал много писма, но и грижливо ги е пазил. Това личи от писмото му до Иванчо Димчов от 1861 г.: «...желаях да ми върнете еленското писмо, както и цариградското, защото си имах млого работи и не съм ги копирувал, а защото имам на ум да списувам историята на този наш черковен въпрос, искам да имам сичките документи, които се до него касаят».

«Баща ми много обичаше да се преписва с познати, приятели и домашни. . . за съжаление, твърде малко от тия писма са запазени» — твърди в спомените си Рачо Славейков. Сам Славейков пише, на младини още, до Цвятко Недев: «Аз да пиша не се леня. Аз като хвана да пиша едному приятелю, чи ми е мило да си отделя перото». На 21 март 1853 г. той съобщава на Никола Палаузов: «Ден ми иде по двадесет писма пиша, ден иде толко мя обсебя меланхолия, чтото не мога цял ден да улова перо на ръка».

В 1864 г., когато Славейков се установява в Цариград, той вече е притежавал огромен архив, в който не малка част е заемала кореспонденцията му. При спирането на в. «Македония» през 1872 г. домът му бил обискиран. Митхад паша «завлече в заптието почти всичките му ръкописи, цялата му кореспонденция и значителна част от библиотеката му в големи сандъци, а самаго не-

го хвърли в занданите на главната тюрма» — разказва Иван Славейков. — «Цели 20 дни баща ми го изкарваха да го разпитват и да му искат разяснения върху. . . писмата му и върху сношенията му с Влашко и Русия.» «Голяма част от ръкописите и писмата си той не видя вече. Те са били вероятно предадени на огъня.» (Ив. Славейков, Библиотеката и ръкописите на П. Р. Славейков, сп. Български преглед, г. III, 1869, кн. 5, с. 73).

За тази загуба П. Р. Славейков е оставил следната бележка: «Пропаднаха два чувала писма и ръкописи на Паша Капия, дето ги бяха занесле да търсят писма по сношенията ми с въстанниците, в едно от затварянията ми по времето на Митхад паша.» (Арх. ПРС, папка 24, 14).

Не само това. Вероятно Славейков от предпазливост сам е унищожавал компрометиращите го писма, които биха издали връзките му с въстаници, емигранти в Румъния и с одеските българи, затова полицията нищо не е намерила.

От ранната му кореспонденция не е запазено нищо, свързано с подготовката на Дядо Николовото въстание; нея той закопава в земята, когато заминава за Цариград (1856). Не са запазени и никакви писма от разузнавателната му дейност по време на Кримската война, за които загатва в две от публикуваните тук писма до Цвятко Недев. Само така може да се обясни и фактът, че не познаваме неговите писма до Раковски, Каравелов, Ботев и др., с които се знае, че е бил в сношение (вж. за това Св. Славейкова, Архивът на Петко Рачов Славейков. Лит. архив, т. I, 1959, с. 5—13).

В Стара Загора по време на Освободителната война изгарят всички събирани с години съчинения, библиотеката и «скъпоценните му литературни сбирки» — 15-ях хиляди пословици. В пламъците изчезва и цялата му кореспонденция, събирана с такава любов, за да стане основа за една «История на българското възраждане».

В Държавния архив — Габрово (ОДА — Габрово, ф. 455, К оп. 1, а. е. 29) се пази писмо от Богомил Даскалов, в което той описва как е попаднал на внушителен брой Славейкови писма. Писмото носи заглавие «На една инсинуация». Ще цитирам тук от него само онова, което ни интересува: «Мои завистници и противници разпространяват слуха, че съм бил открадил архивите на дяда Петка Славейков. Ето какво е станало във връзка с тоя слух.

През 190. . . (точно не спомням годината), често спохождах братовчедката на баща ми — учителката Вата (Иванка) Тотева Икономова. Родствените връзки и колегството ни в Трявненското първоначално училище правеше роднинските отношения интимни.

Понеже Вата живееше в дома, гдето Славейковци са живели от 1852 до 1877 г., къща, която е по завет на дядо Иванчо Райков, дадена на дъщеря му Иринка П. Славейкова, леля на Вата: «Дали не ще се намерят изостанали книжа от турско време?»

Вата ми казваше не еднаж, че Иван Славейков на няколко пъти идвал в Трявна, че се е ровил из сандъци и скривалища и е прибрал всичко бащино му. Вата имà любезността да ми покаже сандъците, останали от Славейковци, в които действително не се намери нищо от старо време.

Така аз останах с убеждението, че у Славейковата къща е тършувано и взето всичко ценно.

Еднаж у Ватини случайно забелязах един плетен кош, пълен до горе с нещо.

— Какво има в тоя кош? — попитах Вата.

— Боклуци, не виждаш ли, събрана смет от години. Аз все се каня да намеря човек да го изхвърли на реката. Действително, отгоре на коша имаше: пепел от огнището, въглища, парченца вар, надробени хартии, памук от антерии и какво не още, черепи от ламбени шишета, стомни и пр. Аз полюбопитствувах да проверя дали всичко това е само смет, обаче на искането ми да направя пробата, Вата ми заяви, че нищо няма повече от смет и да не си боклуча ръцете и опрашвам стаичката-килерче. Аз все таки възпретнах ръкав и бръкнах надолу в коша до лакета. Все смет! Но на пръстите ми се допираха и някои листове от хартия. Аз извадих една хартийка, сгъната и опрашена. Разгънах я — това беше едно писъмце на дядо Петко до жена му Ирина — изпратено от Цариград. Съобщих това на Вата, която сама ми позволи и замоли, ако съм свободен някой ден, да отида да отделя, което ме интересува, а останалото да изхвърля на реката.

В два последователни дни — събота и неделя, аз проверих целия кош и за моя изненада попаднах на куп писма, изпратени до Дяда Славейков и до дома му от самия него. Подредих писмата, като ги разпределих в три папки:

I — Писма фамилни, около 50 броя

II — Писма до Славейкова — 150 броя

III — Писма до Славейкова — 170 броя

Наново събрах сметта и поставих в коша, като по молбата на Вата намерих хамалин да изхвърли боклука, а писмата задържах.

От беглите проучвания на писмата, намерих, че са интересни. Похвалих се на колегата си учител — Никола Станчев Балабанов, който боравеше с писане на стихове и книжовност. Няколко дни след като бях съобщил на Н. Ст. за откритието, сам той ми се похвали, че във в. «Вечерна поща» излязло антрефиле, озаглавено — «Архивите на П. Р. Славейков в боклуците». В това съобщение се даваха сведения за находката, като бе преувеличено намереното. . .

Съобщението ласкаеше и мене, като начинаещ работник в археологията.

Това беше към края на пролетта. През втората половина на август — с. г. се прибрах у дома. С влизането си в пътните порти, видях баща си заедно с двама непознати мене господа да седят на столове малко по-ляво от липата.

Аз продължих да вървя из пътеката към дома, когато баща ми ме повика:

— Ела, ела, Богомиле! Ела да те запозная с моите гости!

Непознатите високопоставени господа ми направиха честта да станат прави и вежливо ми подадоха ръка.

— Рачо Славейков! Син на дядо П.

— Рашко Маджаров! Родственик на Петко Каравелов. . .

Взех си стол и седнах и аз, поласкан от любезността и вниманието, което двамата гости оказваха към личността ми. Заговориха на тема за дядо Славейков, като от време на време подвеждаха разговора и даваха думата на мене, като внимателно ме изслушваха и похваляваха. Дойде работата до там, че баща ми подметна за намерените писма от мене. Като се докоснаха до тоя въпрос, Рашко Маджаров вече замлъкна, а Р. Славейков равнодушно каза:

— Да, в тия писма ще може да се намерят интересни данни за биографията на баща ни, биография, която брат ми Пенчо сега усилено пише.

— Нали ще може да използуваме материала от тия писма? — запита ме Рачо Славейков.

— Защо не, с удоволствие ще Ви дам съдържанието, което мене не интересува.

Разговорът почна на други теми — политически и при сбогуването си Рачо Славейков се обърна към баща ми:

— Утре ще дойда да видя писмата, нали?

— Да — отговорих аз.

Отидоха си. Мене ме обладаха лоши мисли, почувствувах някаква некрасива сцена. . . Дълго време мислех, че тук идването на Рачо Славейков не е случайно, на път за Габрово, че тия писма ще иска да ги вземе.

На другия ден Рачо Славейков дойде пак с Р. М. у дома, любезен протегна ръка за здрависване и каза:

— Ида, както обещахте, да взема писмата на баща ми!

— Нали искате да използувате съдържанието им? — запитах аз. Ето писмата: В тая папка са 40—50 писма до баба Ирина, фамилни, интимни са, вземете ги. . . (неясна дума) А другите две папки аз Ви се задължавам да Ви преписвам в продължение на 3—4

месеца, да имате пълното съдържание на писмата. Р. Сл. се начумери, но бързо промени пак любезността си.

— Защо да се отрудвате да пишете? — каза той — това костува време и пари. Това ще направим ние в София с брат си Пенчо, и след това ще Ви повърнем оригиналите, понеже Вие държите да ги съхранявате като археологическа ценност, което за нас няма значение.

— Добре, съгласих се аз, вземете тогава едната папка с писма, и когато ги препишете, повърнете ми я! Веднага с получаване папката, ще Ви изпратя и вторите писма.

Р. Сл. беше поставен в невъзможност да спори и, видимо неспокоен, каза:

— Добре, дайте само едната папка!

Той взема двете папки и у мене остана едната. Отидоха си.»

По-нататък Богомил Даскалов казва, че Рачо Славейков не му върнал писмата и дори написал писмо до стария Даскалов, в което изказвал възмущението си от поведението на сина му. Нещо повече. Писмата били продадени на Народната библиотека. (Твърдение, в което дълбоко се съмнявам, тъй като и досега там не са открити подобни писма. С. Б.) Сам Б. Даскалов казва, че продал останалите у него писма на Народната библиотека, а други от тях — на музеите в Казанлък и Стара Загора.

В музея «Петко и Пенчо Славейкови» наистина се намират писма интимни, на синовете и дъщерите му, но не до Ирина Славейкова. Тези писма бяха запазени от Светослава Славейкова в личния й архив. Доколкото съм осведомена, между тях няма писма на Петко Славейков. (Писмото на Богомил Даскалов ми бе предадено от В л а д и м и р Б а л ч е в, който го е открил в Държавния архив — Габрово.)

В различни архивохранилища на страната, към библиотеки, музеи и народни събети се намират още писма. Някои от тях са описани и известни, но не ни ги предоставиха за печат, а други стоят неоткрити между ръкописите на отделни лица и Институти (Държавен исторически архив, Исторически архив ДБКМ, Архив на БАН, Архив при Патриаршията в София, музеи и библиотеки в Търново, Казанлък, Трявна, Севлиево, Пловдив, Търговище, Габрово и др.). Писма на Славейков се намират и вън от България — преди всичко в Цариград, в Света Гора, Одрин, Болград и Одеса, Москва (говореше се, че там са били открити писма на Славейков до Скобелев, но те, ако наистина това е така, за съжаление, досега не са видели бял свят). По-малко възможно, но вероятно е, да се намерят писма на Славейков и в Чехословакия, Югославия и Виена.

Славейков е писал писмата си на български и руски. Въпреки че е знаел много добре турски и гръцки, не сме попадали досега на такива писма.

Езикът на Славейковите писма предаваме според приетите в настоящето издание принципи, обнародвани в т. I, с. 312—317.

В текста сме обозначили чуждите изрази, преведени под линия.

В текстологическия коментар сме включили на места кратки преписки, намерени в ръкописите на поета.

В библиографския коментар са посочени само ония издания, в които писмата са обнародвани за пръв път. Най-голям труд ни създаде работата над текстовете на писмата, някои от които след публикуването им са били изгубени, други изобщо не знаехме къде се намират. Не се знае напр. къде се пазят писмата на Славейков до Никола Попвасилев Златарски, така че тия писма са сравнени само с първата им публикация. Не беше известно също къде са ръкописите на писмата, издадени от Пенчо Славейков. Неотдавна, като преглеждах архива на БАН, прочетох статията на П. Свирачев — «Кореспонденции на Петко Р. Славейков», Архивни материали от фонда П. Р. С.» (сп. БАН, 1971, с. 158—164). Не я бях преглеждала, защото смятах, че се отнася за известните ми отдавна архивни материали на Славейков, запазени във Фонда на Боян Пенев и д-р Кръстев, част от които издаде Н. Табаков. Но каква беше моята изненада, когато видях цял куп писма-ръкописи на Славейков, за които авторът на статията смяташе, че не са издавани. Само като ги попрегледах, разбрах, че те отдавна са издадени и не са нищо друго, освен писмата, публикувани от Пенчо Славейков. Разочарованието ми беше голямо, но все пак имах възможност да сравня публикациите с оригинала. Намерих и няколко необнародвани досега писма. Пред очите ми бяха писмата на поета до Цвятко Недев, написани в началото с още неукрепнал почерк и неоформен литературен език, писмата му до Н. Палаузов, до Соболев и особено до Иван Славейков (24 на брой — подредени хронологически). Между тях открих едно неиздадено писмо, вероятно защото засягаше интимни въпроси (от 6 март 1876 г., Стара Загора), което публикувам за пръв път в този том. При проверката се оказа, че Пенчо Славейков е направил най-малко и най-незначителни грешки при разчитане на тия писма, които бяха (особено ранните) много трудни за разчитане. Повече пропуски се откриха в писмата на руски език. (Арх. БАН, ф. 113, П. Р. Славейков.)

Ръкописите на писмата, издадени от Пенчо Славейков в т. XX СбНУ се намират в Арх. БАН, ф. 113, П. Р. Славейков.

По-голям брой от останалите писма (издадени от Дим. Косев, Н. Табаков, С. Баева и др. отделни публикации) са сверени с оригиналите. За съжаление някои от тях не се откриха в ДБВК, Архива на БАН и музей «Петко и Пенчо Славейкови». Писмата, които се пазят в музея «Петко и Пенчо Славейкови», издадени предимно от Н. Табаков, в по-големия си брой са чернови, с множество поправки и допълнения. Постарахме се да не променяме реда, по който ги е издал Н. Табаков.

В някои от тези писма-чернови има оставени празни места от самия Славейков. Обнародвали сме ги така. Пет точки поставяме за нечетлив, заличен, повреден или скъсан текст; три точки — за многоточие; обикновени скоби — за авторски скоби, а добавеното от нас — в прави скоби.

Чувствувам за свой приятен дълг да изкажа искрената си благодарност на директора на Музей «Петко и Пенчо Славейкови», Стоянка Михайлова, на уредничката на музея в Трявна, Вера Христова, на сътрудниците на НБКМ и Архива на БАН, които ми предоставиха необходимите документи, на Малинка Баева, за помощта, която ми оказа при сверяване на текстовете.

СЪКРАЩЕНИЯ

СбНУ — Сборник народни умотворения, наука и книжнина.

Лит. архив — Литературен архив — БАН. Досега са излезли осем тома. Том I. Петко Рачов Славейков, под ред. на акад. П. Динеков, проф. Георги Димов и ст. н. сътр. Соня Баева.

НБКМ—БИА — Български исторически архив при Народната библиотека «Кирил и Методий».

Арх. БАН — Научен архив при Българската академия на науките.

ПСп — Периодическо списание на Българското книжовно дружество.

ЦДИА — Централен държавен исторически архив.

Събр. съч. БАН — Петко Славейков, Събрани съчинения, под ред. Г. Цанев, П. Динеков и Ст. Божков. Съставители: Цв. Македонска, Соня Баева и Елена Диловска (т. I и II) и Соня Баева (т. III, IV и V, 1963 — 1977 г.).

Избр. съч. в осем тома. Изд. Български писател, под ред. Соня Баева, Дочо Леков, Ст. Михайлова, Петко Тотев и Цв. Унджиева; т. I под ред. на П. Тотев (1978 г); т. II под ред. Цв. Унджиева (1978); т. III под ред. Соня Баева (1979); т. IV под ред. Соня Баева, П. Тотев и Цв. Унджиева (1979);т. V, VI и VII под ред. на Ст. Михайлова и Д. Леков (1980, 1981) и т. VIII под ред. на Соня Баева, 1982.

Избр. съч. 1901 — П. Р. Славейков, Избрани съчинения, кн. Първа, Стихотворения, издава Пенчо Славейков, С., 1901, 226 с., с предговор от Пенчо Славейков.

Избр. съч. 1927 — П. Р. Славейков. Избрани съчинения, т. I, 1927, 428 с. под ред. Боян Пенев, с предговор от него.

Избр. произв. 1954 — Петко Р. Славейков, Избрани произведения в два тома, изд. Български писател, под ред. Цв. Македонска, С., 1954, 1956.

Арх. НБПл. — Архив на Народната библиотека в Пловдив.

Изв. КНК — Известия на Камарата на народната култура.

ДО ЦВЯТКО НЕДЕВ

Недев, Цвятко Семерджиев (1816—1892) — ученик на Неофит Рилски и дългогодишен учител в Габровското взаимно училище (от 1839). Той снабдява младия поет с първите български вестници и списания, с книги от библиотеката на Габровското училище, той го свързва с Никола Палаузов и настоятелите на Габровската гимназия в Одеса. Дружбата им продължава до края на живота. Славейков взема страна в свадата на трима учители (1865—1866) — Илия Христович (директор на гимназията), Игнат Иванов и Сава Илиев, с Цвятко Недев. Като научава, че старият и заслужил габровски учител след двадесет и четири годишна дейност е уволнен, оставен без пенсия и препитание, Славейков е дълбоко възмутен.

Като преподавател Цвятко Недев бил от «старата школа», но Славейков с право високо го цени. В предговора към книгата си «Габровското училище и неговите първи попечители» (Цариград, 1866, с. 5) четем: «Габровското училище е било честито, защото в разстояние на близо тридесет години, всичко що се е касаело до училището, се е оставяло и намервало в ръцете на един человек, който не само е умеел да пастри и да къта всяко от тези неща, но и сам, доколкото е можел и колкото знаел, прилагал своите бележки и записки не маловажни, не само за Габровското училище, но и въобще за историята на нашето възраждане. . . полезен може да бъде някой и без да е известен. . .» Освен с Петко Славейков, Цвятко Недев е водил оживена преписка още с Неофит Рилски, Н. Златарски, Найден Геров, която също е запазена.

1

Стр. 7. Севлиево, 31 януари, 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 8—9. Известникът Богоев — става дума за Ив. Богоров.

2

Стр. 8. Севлиево, 15 февруари 1857; СбНУ, Кн. XX, 1904, с. 10—11.

3

Стр. 10. Обявление от Петко Славейков, Севлиево, 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 10.

4

Стр. 11. Севлиево, 1 март 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 12—13.

5

Стр. 13. Севлиево, 29 март, 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 13—14.

6

Стр. 14. Ловеч, 27 декември 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 17—18.

7

Стр. 15. (Севлиево) 1847; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 15—16. Илийча — Илия Грудов.

8

Стр. 16. (Севлиево), 1847: СбНУ, кн. XX, 1904, с. 16;

9

Стр. 17. Трявна, 26 октомври 1850; СбНУ, кн. XX, 1904., с. 17).

10

Стр. 18. Трявна, 3 декември 1851; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 25.

Вж. Цариградски в-к, г. 1854, бр. 69.

11

Стр. 19. Трявна, 10 януари 1852; Арх. БАН, Ф. 113; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 26.

12

Стр. 19. Трявна, 20 януари 1852; Арх. БАН, ф. 113; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 27—28.

13

Стр. 20. Трявна, 8 февруари 1852; Арх. БАН, ф. 113; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 28.

14

Стр. 21. Трявна, 10 февруари 1852; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 28—29.

Стр. 21. За обявленията, които ми пишете... — Славейков е изпратил в Цариград до Александър Екзарх обявление, в което съобщава, че е подготвил превода на «Кургановия писмовник». Търси спомоществователи за издаването му. Изпратил е и пари, но дотогава не знае ще бъде ли отпечатано обявлението, или не.

Стр. 21. Песните пратете... Става дума за Койчо поп Николов. Писмото е писано от неговата ръка.

15

Стр. 22. Трявна, 3 март 1852; Арх. БАН, ф. 113; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 29—30.

16

Стр. 23. Трявна (март 1852); Арх. БАН, ф. №3; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 30—31.

Стр. 24. 100 песни ся приготвиха и 500 пословици... Тези народни песни Славейков е изпратил чрез Цвятко Недев до Н. Палаузов.

17

Стр. 24. Трявна, 4 март 1853; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 42—43.

18

Стр. 25. Трявна, 21 април 1852; СбНУ, кн. XX, 1904, С. 33—34.

Стр. 25. Дядо ти поп с причина... — Дядо поп от Трявна оженил набързо дъщеря си Иваничка, за да не я даде на младия даскал, който също побързал да се ожени.

Стр. 25. Спечелих нова китка... с черноока момиченце — Ирина Славейкова.

Стр. 25... от сговорни и съгласни роднини, от къща... — Къщата на Славейкови в Трявна (в ж. Св. Славейкова, Пенчо Славейков, биографичен очерк. С., 1955, с. 9).

19

Стр. 26. Трявна, 28 април 1853; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 46—47.

20

Стр. 27. Трявна, 30 април 1853; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 47—48.

Стр. 27. Търновският архипастир, подгорчен от изложението ми във вестника... — Неприятностите на Славейков са предизвикани от фейлетона, печатани в «Цариградски в-к» — «Към високоучений гръцки филолог в Филипоград» (бр. 83, 1852). Погрешно у Маньо Стоянов този Славейков фейлетон е приписан на Ботю Петков (Българска възрожд. книжнина, 1857, С., т. I, с. 284).

21

Стр. 28. Трявна, 6 август 1853; СбНУ, кн. XX, с. 51.

22

Стр. 29. (Трявна, 1853); СбНУ, кн. XX. 1904, с. 49—50.

23

Стр. 30. Трявна, 20 февруари 1856; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 56—57.

Стр. 30. Ботевото издание на Венелиновите «Критически изследвания» — Става дума за превода на Ботю Петков «Критически издиряния за историята българска на Ю. И. Венелина».

24

Стр. 31. Атестат, писан в Трявна, 26 октомври 1856; СбНУ, кн. XX, с. 58—59.

Документът е писан от ръката на Петко Славейков, а запазен от Т. Хаджи Иванчов в Трявна (Бел. П. П. Славейков, Писма, с. 58).

25

Стр. 32. Цариград, 8 март 1865; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 76—77.

Става дума за разправията между габровските граждани и учителите Илия Христович, Игнат Иванов и Сава Илиев (Смирнов). «П. Р. С., както се вижда от това и от следните писма, се е вмесил в тая разправия по желание и настояване на одеските настоятели, и на една част от габровчани. Мисля, че с печатанието на тези

писма (както са си) се хвърля светлина върху тоя толкова шумен на времето си въпрос, който още неотдавна, при отпразнуване 25-годишния юбилей на Габровската гимназия, е давал повод на разни лица да хвърлят жестоки укори върху Славейкова. Доколко заинтересуваният С. И. Сирманов, скрит зад псевдонима Синкювски (Юб. сборник на Габровската Април. гимназия, 1900, с. 57) има право да обвинява Славейкова в «ниско предателство» по подражание на Н. Геновича (Турция, 1866), доколко е право и твърдението на г. В. Ив. Ранков (Юбил. сб., с. 23), че Славейков е изпраксан за учебната 1865—1866 г. за директор на Габровското училище, но че габровци не допуснали да заеме той длъжността си (което твърдение крие в себе си укор, че Славейков се е вмесил в тая разправия със своекористни намерения); доколко и други неща са верни, показват ясно печатните тук писма. С отмахването от Габрово на тримата учители острите разпри и скайдали между гражданите и учители престават. Тоя факт сам за себе си говори доста ясно чия воюваща страна е била по-права. Печатните тук писма са точно според оригиналните и на брой толкова, колкото ми са доставени от наследниците на Цв. Недева и Н. Х. Палаузова» (Бел. на Пенчо Славейков.)

26

Стр. 33. Цариград, 4 октомври 1865; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 96.

27

Стр. 34. Трявна, 8 февруари, 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 110—111.

Стр. 35. Г-н Марко — вероятно Марко Х. Табек, един от настоятелите на Габровското училище.

Стр. 35. Г-н Петка — вероятно Петко Х. Манафов, настоятел на Габровското училище.

28

Стр. 36. Габрово, 16 февруари 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 112.

29

Стр. 37. Цариград, 2 август 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 131—133.

30

Стр. 41. (Цариград, 1866); СбНУ, кн. XX, 1904, с. 77.

Стр. 41. Трявна, 27 юли 1881; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 204.

Славейков бил интерниран в Трявна след суспендирането на Търновската конституция от княз Батенберг. За това време Пенчо Славейков си спомня: «Това беше през 1881 г. У дома на вечеря бяха сестра ми и зет ни. Едва що се прибрахме горе, пътните врата се отвориха и груба една глъч се счу по двора и слабо дрънчение на сабя се счу под прозорците.

Баща ми, както обикновено, разхвърлян по халат подир ядене, излезе да види що е. Додето ний бързахме да довършим «скамбиля» в когото зимаха участие сички други, т. е. зет ни, сестра ни, брат ми Христо и аз, тати извика и ний сички се сурнахме навън.

Дворът ни беше пълен с джандарми, които бяха заобиколили вече баща ми, а пред пътните порти стоеше пощенска кола. Разговорът на баща ми с полицейския пристав Георгиев аз не помня сега, помня, че баща ми поиска да влезе в стаята да се облече, но не бе му позволено, а надве-натри се навлече. Той поиска да си наеме собствена «яйлия кола», но му беше отречено. Пред вратата той се прости с нас и пощенската кола го повлече, без да знаем накъде отива, и без да кажат къде го отвеждат, придружен от двама жандарми с голи саби.

Аз стоях най-близо, когато и мен баща ми подаде най-сетне ръка и продума: «Сбогом бай Пено! Гледай мене, мой синко — научи се и ти така да търпиш за правдата и да отмъстиш за мене» (Лит. архив, т. III, 1967, с. 62).

Сам Славейков пише през 1884 г. за онова време: «В Търново наченах вестника «Целокупна България», който пренесох изпосле в София. Участвувах неотлъчно с Г. Каравелова при съставянето и при възвеждането на либералната партия, избран бях за председател на Камарата. После станах м-р на просвещението и наскоро м-р на вътрешните дела. Свалиха ме по превратa. Запираха ме в София, в Плевен с Цанкова, заточиха ме в Трявна. Не ми дозволиха да стана никъде в България учител. Минах в Пловдив. Станах учител (Съч. БАН, т. III, 1969, с. 158).

ДО ТОДОР ДИМИТРАКЕВ

Димитракев, Тодораки (Тодор) — син на прочутия чорбаджия Димитраки Х. Тошев, приятел на Осман Пазвантоглу (вж. Йордан П. Георгиев, Град Враца, принос към историята му, с. 17, 19). Тодор Димитракев подкрепя Славейков в

борбата му срещу гръцкия владика Агапий. След като Агапий изпъдил от града Славейков, приятелите му дали обещание, че веднага щом стане възможно, ще го извикат отново за учител. След една година, не без тяхна помощ, Агапий бил убит и те изпълнили обещанието си, но Славейков вече бил настанен в Трявна и не искал да се мести.

32

Стр. 42. 1. XI, 1848, Трявна; ДБКМ—БИА, II, А. Лит. архив, т. I, 1959, с. 182—183. Това писмо има и друг препис, с малки различия, в арх. д-р Кръстев, БАН.

Петко Славейков е бил учител във Враца от юли до октомври 1848 г. Свързва се с будната младеж на града, сред която на първо място бил Тодор Димитракев. 1848 г. е годината на революциите в Чехия, Хърватско и Унгария, които въстават против австрийското владичество. Подготвя се и война между Русия и Турция.

ДО ИВАН БОГОРОВ

Богоров, д-р Ив. Андреев (1818—1892) — роден в Карлово. Учил в Русия. Издал първия български вестник «Български орел» (Лайпциг, 1846—1847). Редактирал «Цариградски вестник» и «Български книжици». Славейков бил близък с него и го ценял високо, въпреки че не споделял някои негови езикови увлечения.

33

Стр. 43. Трявна, 1849; Арх. БАН, ф. Д-р Кръстев; Лит. архив, т. I, с. 185.

ДО ИВАН МОМЧИЛОВ

Момчилов Иван Николов (1819—1869) — родом от Елена. Учител и книжовник. Ученик на поп Андрей Робовски. Учи в Атина и Одеса, където завършва духовна семинария. Като учител в Елена (1844—1857) създава прочутата ДАСКАЛОЛИВНЯ (заедно с Н. Михайловски). През 1859—1864 г. е учител в Горна Оряховица, след което става книгоиздател в Търново. Човек с модерни възгледи за своето време, вкусил от европейската култура и жаден да я принесе на българска почва, Момчилов издава редица граматики на български език, буквари, свещени истории, свещени

катехизиси — все книги, необходими за тогавашното образование (М. Радивоев. Биография на Ив. Н. Момчилов, С., 1912).

За да изтъкне заслугите, които има Ив. Н. Момчилов за нашето образование и просвета в началото на нашето възраждане, Т. Шишков пише стихотворение, в което го сравнява с Априлов (в. Право, г. VI, 1871, бр. 6).

34

Стр. 44. (1849), Трявна; Арх. БАН, ф. Д-р Кръстев; Лит. архив, т. I, с. 185—187.

Писмото е писано през 1849 г., след като Славейков е напуснал Елена.

ДО х. ИВАНЧО КАЗАСОВ

35

Стр. 45. (Ловеч), 4 февруари 1849; Арх. БАН, ф. д-р Кръстев, № 37. Публикуваме го за пръв път.

Стихотворението е намерено в архива на д-р Кръстев, Арх. БАН, преписано от Иван Славейков.

Петко Славейков го е обнародвал през 1852 г. в «Смесна китка», с. 150, със заглавие «Отривки от писма».

Пръв Пенчо Славейков уточнява датата на написването му и адреса на писмото, когато публикува стихотворението в Избр. стих,. 1901, с. 4, със заглавие «До моите приятели», поставено вероятно от самия него. В коментара към стихотворението той е поместил следната бележка: «Текстът тук се печата по оригиналът на писмото, адресувано до Хаджи Иванчо Казасов в Трявна (пак там, с. 217).

Това Славейково писмо-стихотворение е писано, според нас, в Ловеч. Най-достоверни сведения за скитанията на поета, гонен от гръцкия владика в Търново, през 1849 г. ни дава Б. Даскалов в книжката си «Трявна в миналото» (Търново, 1927, с. 6—7). Там той пише: «Изгонен от В. Търново, Славейков отива учител в Килифарево (1844—45 г. — 1г. и 3 м); От Килифарево в Дебелец (1845 г. — 6 дни), в Кованлъка (3 седмици); Бяла (4 месеца; Севлиево (1846 — 12 месеци); Ловеч (1847—48—49 — 1 и половина години).»

И така: в началото на февруари Славейков е бил още в Ловеч, след което минава в Плевен, оттам във Враца (юли 1849) и най-после в Трявна — 24.X.1849 г.

Тук писмото на поета се публикува в първия му вариант, който се различава от текста на стихотворението, издаден от поета в «Смесна китка», а донякъде и от текста, издаден от Пенчо Славей-

ков. И в двата варианта не са обнародвани турските стихове. На тяхно място е поставено многоточие.

Преводът на турските стихове е следният:

Така щастието ни изостави,
така беше писано, бог го поиска,
така е днес по султаново желание. . .

ДО ДОБРИ ЧИНТУЛОВ

Чинтулов, Добри (1822—1886) — родом от Сливен. Един от създателите на новобългарската поезия. Завършил Одеската семинария. През 1850 г. се завръща в България и учителствува дълги години. За връзките му с Петко Славейков вж. Соня Баева, Добри Чинтулов в нашата национална поетическа традиция (сб. «Проблеми на новата българска литература», С., 1978, БАН, с. 53—59).

36

Стр. 47. Трявна (1850); Арх. БАН, ф. 113, П. Р. Славейков; Н. Табаков, П. Р. Славейков до Добри Чинтулов, сп. Септември, 1956, кн. 7, с. 133.

Писмото е препис на Иван Славейков в отделна тетрадка с № 32. Тя носи надпис — «Писма» П. Р. С., II. Започва с № 30. Не се знае къде се намира първата тетрадка. Отстрани Ив. Славейков е написал: «Вероятно към Чинтулова».

ДО СПИРИДОН

37

Стр. 48. Трявна, 1850; Арх. БАН, ф. д-р Кръстев; Лит. архив, т. I, с. 192—193.

ДО НИКОЛА МИХАЙЛОВСКИ

Михайловски, Никола (1818—1892) — брат на Иларион Макариополски, баща на писателя Стоян Михайловски. Учи в Атина и Москва, където завършва историко-филологически факултет. През 1848 г. бил учител на Петко Славейков в Елена. Пръв го запознава с класиците на руската литература, подарява му Галаховата христоматия, която става настолна книга на поета.

Михайловски работи в Цариград като турски държавен служител. За известно време бил цензор на българските книги и редактор на в. «Съветник». С консервативни възгледи, един от най-изтъкнатите представители на «старите».

38

Стр. 49. (Трявна, 1850); Арх. БАН, ф. д-р Кръстев; Лит. архив, т. II, с. 188—189.

39

Стр. 50. 14 февруари 1863, Ески Джумая; ф. Н. Михайловски, Лит. архив, т. I, с. 215—216.

40

Стр. 51. Ески Джумая, 3 юни 1863; ДБКМ—БИА—II. Известия на Института за литература, кн. 3, 1955, с. 189.

През юни 1863 г. Славейков е учител в Ески Джумая (дн. гр. Търговище), където работи близо една година; води борба с гръцкото духовенство в България и чорбаджиите, които осмива в «Нова мода календар» и «Смешен календар» за 1861 г. Не го искат за учител никъде в България, а още по-малко в Цариград, като участник в черковната борба на страната на «младите». Ето защо той се озовава в малкото и изостанало тогава градче.

Стр. 53. Вие може да сте дозели, че аз приех на себе си редакторството на «Гайдата». . . — По повод началото на в. «Гайда» Рачо Славейков пише: «Успоредно с превода на «Светото писание» баща ми продължаваше публицистичната си дейност с издаването на в. «Гайда», началото на който датира още от Трявна и после продължи в Ески Джумая.» (Р. Славейков, Петко Р. Славейков, очерк за живота му и спомени за него, 1927, с. 2). Същото твърдят Ив. Славейков и Димитър Косев в своето известно изследване.

Вероятно идеята и някои от материалите за вестника са били готови още в Трявна, но от това писмо личи, че началото, първият брой на «Гайда» е окончателно оформен и редактиран в Ески Джумая през лятото на 1863 г. Оттам Славейков го изпраща за печат в Цариград. Така «Гайда» излиза до брой 14 включително, след което Славейков се премества да живее в Цариград.

41

Стр. 54. 26 и 27 април 1864, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Михайловски,

Стр. 54. Съветникът я окаля. Бурмата го викаха... — Тодор Бурмов, тогава главен редактор на «Съветник», е мъмрен от Портата, освен това му отнемат облекчението да не плаща нощенски разноски заради вестника.

Стр. 54. Протестантите — библейското дружество.

42

Стр. 55. 11 май 1864, Цариград (Фенер); ДБКМ—БИА, ф. Н. Михайловски, Публикувано в Лит. архив, т. I, с. 221—222.

Стр. 56. За владиците се говори... — Става дума за заточените български владици Иларион Макариополски, Авксентий Велешки и Паисий Търновски. Те се връщат от четиригодишно заточение същата година през м. септември.

43

Стр. 57. 17 август 1864, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Михайловски, Лит. архив, т. I, с. 223.

ДО МАРИНЧО ПЕТРОВ

Петров, Маринчо. В своите спомени «Български притчи» Славейков пише: «В Плевен имах много познати, с които дълго време отпосле в течение на черковния въпрос, съм бил постоянно в сношение. От тия познати най-верните ми бяха Маринчо, Златан, Хицов и др.» На същия Маринчо Славейков посвещава своя «Басненик», излязъл през 1852 г. (Вж. за него Юрдан Трифонов, История на град Плевен, С., 1930, с. 138).

44

Стр. 57. (Трявна, 1850); Арх. БАН, ф. Д-р Кръстев; Лит. архив; т. I, с. 196—197.

ДО НИКОЛА КОЕВ

45

Стр. 60. Трявна, 4 ноември, 1850; Арх. БАН, ф. 113, П. Р. Славейков; Обнародваме го за пръв път.

ДО ПАНТЕЛЕЙ Х. ГЕОРГИЕВ КИСИМОВ

Кисимов (Кесимов), Пандели Хаджигеоргиев (1832—1905) — родом от Търново. Произхожда от видно търновско семейство. Учил първоначално при даскал Пеньо Давидков, когото Славейков осмял в едно свое стихотворение. До 1862 г. работи като търговец при баща си. Около 1850 г., когато пише писмото на Славейков, той е дописник на «Цариградски вестник» и негов настоятел в Търново. По време на Кримската война подпомага организирането на Дядо Николовото въстание в Търново (1857). «Чрез Пандели Кисимов — пише Б. Даскалов, Славейков се запознава с известния революционер Капитан дядо Никола, който работи по организиране въоръжено въстание в Търновско...» (Б. Даскалов, Трявна в миналото, Търново, 1927, с. 24). През 1858 г. Кисимов прави опит да отвори печатница в Търново, но не успява. Взима участие и във въстанието на Хаджи Ставри, след което емигрира в Румъния (1862). Тук става един от видните дейци на Българския таен революционен комитет, издава брошурата «България пред Европа» (1866) и става съавтор на прочутия «Мемоар до Султана» (1867), който възмущава дълбоко българските революционери поради застъпения в него дуализъм и тенденцията за откъсване на България от Русия. Кисимов е редактор на в. «Отечество».

След 1871 г. във връзка с амнистията, дадена от турското правителство, той се завръща отново в Търново. Тук постепенно преминава към страната на «старите», за да се превърне в отчаян противник на «младите» и специално на Любен Каравелов. След Освобождението е член на консервативната партия.

Автор е на «Спомени», в които разказва и за дружбата си със Славейков и участието им във въстанието на Дядо Никола (Исторически работи, ч. I—IV, С., 1897—1903). През 1872 г. Славейков публикува във в. «Македония» (бр. 13 от 17 юли) писмото на П. Кисимов от Търновския затвор. Автор на редица статии, поместени в «Цариградски вестник», «Българска пчела», «Народност», «Дунавска зора», «Отечество», «Турция», «България», «Славянско братство» и др.

Преписката между Славейков и Кисимов не е запазена.

46

Стр. 62. Трявна, 22 ноември 1850; ДБКМ—БИА, II, А. Лит. архив, т. I, с. 192—193.

ДО ОТЕЦ ТЕОДОСИЙ

Свещеник при българската черква в Цариград.

47

Стр. 63. До отец Теодосий и брат му Кесарий, Трявна, 7 април 1851; Арх. БАН, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, с. 197—198.

ДО АЛЕКСАНДЪР ЕКЗАРХ

Екзарх, Александър Стоилов (Бейоглу) — 1812—1891 — родом от Стара Загора. Виден възрожденски общественик и журналист, редактира повече от десет години «Цариградски вестник» (от 1848 г.). Учил в Букурещ, Будапеща и Париж. С щедрата помощ на Русия той поддържа много училища и черкви в България. Славейков казва, че «вестникът му зависи от руските дипломати в Цариград». Подобно на Захари Княжески, Ал. Екзарх е един самороден и талантлив български дипломат (вж. за него Ив. Д. Шишманов, Александър Стоилович Боев, Екзарх, в. «Свобода», г. VI, 1891, бр. 643, 649 и 650).

Ал. Екзарх обещава на Славейков да го подпомогне парично за издаването на «Смесна китка» (1850), но не устоява на обещанието си, «Смесна китка» излиза две години по-късно (1852) «с иждивението» на д-р Чомаков, на когото е и посветена.

48

Стр. 64. Трявна, 9 февруари 1852; Арх. БАН, ф. д-р Кръстев. Лит. архив, т. I, с. 198—199.

Стр. 64. ...да ви посветя първий опит... — Става дума вероятно за сп. «Смесна китка», което, както е известно, излиза през същата 1852 г.

49

Стр. 65. Търново, 5 март 1879; Отворено писмо, публикувано във в. «Остен», г. I, 1879, бр. 1 от 5 март.

Това писмо е публикувано по повод желанието на Александър Екзарх да се кандидатира за княз на България.

ДО НИКОЛА ПАЛАУЗОВ

Палаузов Николай Христофорович (1821—1899). Син на известния български родолюбец Никола Стефанов Палаузов (1770—1853), съратник на Васил Априлов. Инициатор за основаването на Одеското българско настоятелство през 1854 г. Славейков се свързва с него чрез Цвятко Недев. Никола Палаузов успява да спечели много руски дейци за българското освободително дело. Развива голяма дейност по време на Кримската война, в която се включва и Славейков. Запазен е неговият доклад до княз Горчаков представен на 20 юли 1853 г. Там той включва в списъка на българските разузнавачи и Славейков. Той печата дописките, които му изпращат Славейков и други родолюбиви българи, за жестокостите на турците, в «Одески вестник», с който запознава руското обществено мнение с българския въпрос. Вж. за него «Периодическо списание» кн. 60 от 1900 г.

50

Стр. 71. Трявна, 31 май 1852; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 31—32.

Стр. 71. ...да съчиня една поема по народната поезия... — става дума за недовършената поема на Славейков «Кралев Марко». В един ранен ръкопис на поета (Арх. ПРС, папка VI, т. 2) се намира съдържанието ѝ, написано с черковнославянски букви: «Марко Кральов, изобретение или содержание будущей поеми Марка. Първа песен. Баща му, майка му, зачатието му, раждането му, в чест на раждането му какви личби са станали, как са го орисниците орисали, как са го самодивите откраднали и где го завели, с какво го хранили, как му построили оружия, какви и где и кой ги правил, какво било изобразено на оружията му, как го учили кон да езде, копье да мята, как да напрегне, как го учили да се бори и му доводяли мечета и скимни да се бори с тях, как му казали отровний бурян да маже с него стрелите си. До тука».

Това е съдържанието на първата глава от поемата. Следва съдържанието на още четири глави. Те обхващат различни събития от живота на Крали Марко, видяни през погледа на народния разказвач и свързани с множество поверия. От цялата поема Славейков е развил само пет отделни песни. Останалата е недовършена.

В същата тетрадка се намира и друг вариант на тази поема, съчинен по-късно, по всяка вероятност след 1857 г. Той има друго съдържание и носи заглавие «Седем юнаци и Крали Марко». Не е довършен. Този откъс по своето съдържание стои по-близо до оня вариант на поемата, написан от Славейков по време на Кримската

война, за която пише Христо Н. Даскалов (Вж. Х р. Н. Д а с к а л о в, Спомени от учителската, книжовната и обществената дейност на П. Р. Славейков в Трявна, Уч. преглед, г. V, кн. VI, 1900, с. 449—467).

Стр. 72. Р е ч и ч е в з е х д а с я с т р а х у в а м и з а м о я т а «С м е с н а к и т к а», д а я н е и з я д е к о т к а т а к а т о О д е с к а т а. Тук Славейков има предвид стихотворението на Д. Чинтулов «Китка от Балкана» (Цариградски в-к, 27 август 1849), с което Чинтулов подканил Д. Мутев да издаде обещаната книжка. Последният още преди година бил публикувал съобщение, че ще издаде стихосбирката «Китка от Балкана», а не изпълнил обещанието си.

51

Стр. 74. Т р я в н а, 1 5 д е к е м в р и, 1852, СбНУ, кн. XX, 1904, с. 38—40.

«В е к б о л г а р с к а г о ц а р я С и м е о н а» — съчинение на Спиридон Николаевич Палаузов, историк, български родолюбец, свързан с водачите на руската революционна демокрация. Син на Никола С. Палаузов, съмишленик и помощник на Априлов.

Макар и самоук, Петко Славейков е познавал повечето от историческите съчинения на своето време и особено ония, които засягат българската история, историята на Турция и Гърция, на съседните славянски страни и Русия. Че Славейков е бил един от най-запознатите българи с историята на тези страни и народи, личи и от бележките, които прави като редактор на редица исторически статии в сп. Читалище (1873—1874).

Освен Паисиевата история, той познава и по-голямата част от нейните източници — Песнопойката на Качич-Миошич, «Razgovor ugodni naroda slovinskogo» (1756), засягаща героични моменти от историята на българския народ, «Стематографията» на Х р и с т о ф о р Ж е ф а р о в и ч (1741), съчинението на М а в р о О р б и н и «Il regno degli slavi» (1601) в руския му превод, направен през 1724 г. под название «Книга историография». Чел е книгата на Ц е з а р Б а р о н и й в руския ѝ превод, направен през 1718 г. под название «Деяния церковная и гражданская», познава повечето от житията, използувани от Паисий Хилендарски при съставяне на Историята му — произведенията на Е в т и м и й Т ъ р н о в с к и, «Житието на св. Петка» (което много обичал), «Житието на Иван Рилски» (което дори отпечатва като приложение към едно от изданията на С о ф р о н и е в и я «Неделник», печатан в Одеса през 1884 г.) Знае голям брой апокрифи, между които най-хубавите — «Ходене на Богородица по мъките», «Детство Исусово» и мн. др. Чел е в оригинал «Историята на Й о в а н Р а н ч», една кратка турска история (която превежда), К а р а м з и н о в а т а «История на Руската държава», познава съчиненията на Ш а ф а р и к «Славянски народопис», «Славянски старини» (в руски превод, от библиотеката на Габровското у-ще, подарена от Захари Княжески). Силно впечатление му прави статията «Разцвет на славянските литератури в България», която прочита в сръбски превод (1848 г.). Изучава съчиненията на В. Е. Априлов — «Български грамоти» (1845), съчиненията с исторически характер на Г. С. Р а к о в с к и, преводът на няколко руски статии направени от З а х а р и К н я ж е с к и през 1847 г., с наслов «Вхождане в Историята на българските славяне от петия век до 1396-а година», Съчиненията на Ю р и й В е н е л и н «Критически изследвания» (1849) в оригинал, на С. Палаузов «Век болгарского царя Симеона (1852) и др. (Вж. С. Б а е в а, Петко Славейков, живот и творчество, С., 1968).

Славейков пише и исторически съчинения. Превежда «Турската история», опитва се да създаде и една история на България (останала в ръкопис). Събира всичко, което е чул за исторически личности като Милош Обренович, Карагеорги, Гарибалди и мн. др. (Вж. Събр. съч., т. III, 1969), а в Смесна китка» провежда и «преправя» исторически четива, взети както от общата, така и от българската и турска история (Вж. Ю. Т р и ф о н о в, Съчиненията на П. Р. Славейков с исторически характер, сп. БАН, кн. XXXVIII, 1929, с. 88).

Стр. 74. в т о р а т а с т о т и н а н а п е с н и т е. . . — Славейков е отпечатал български народни песни и поговорки в «Цариградски вестник» през 1852 г. (бр.бр. 83, 84, 95); 1853 г. (бр.бр. 106, 107, 109, 113, 116) и поговорки през 1854 г., бр. 185.

Стр. 75. С в р е м е с ъ м ч у л к а к д е в и ц а Е л е н а М у т е в а. . . — Елена Мутева е първата българска фолклористка. В преписката между Елена Мутева и брат ѝ Д. Мутев с Найден Геров (Арх. Найден Геров, т. II) личи, че вероятно след съобщението на Славейков те са били обезпокоени да не би Йоаким Груев да отпечата по-рано своя превод на подготвения от нея за печат превод на Велтмановия роман «Райна българска княгиня». В писмо от 20 април 1852 г., Одеса, брат ѝ пише до Найден Геров: «Преводът на Райна българска кралица» се намира в Цензурата и като го процензурират, ша са отпечата скоро. За това, ако обичате, можете да обявите в «Цариградски вестник» да не би да я печата други.»

Съобщението, което прави Петко Славейков на Палаузов, е вярно. През 1852 г. излиза: «Райна, княгиня българска. Повест от Велтмана. Преведена от Йоакима Груева. Белград, 1852.» Същата повест Добри Войников драматизира и издава с илюстрации на

Николай Павлович («Райна княгиня. Драма в пят действия от Д. П. Войников. Представена в Браилското театро. Браила, 1866; 1869; 1875).

Стр. 75. «Балканска пчелица за българските дечица» — проект за първото българско детско списание. Славейков успял да осъществи своята находчива идея деветнадесет години по-късно — през 1871 г., когато издава в Цариград «Пчелица или разни книжки за децата».

52

Стр. 76. Трявна, 21 март 1853; Арх. БАН, ф. 113, П. Р. Славейков; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 43—46.

Стр. 77. Знаете ли какви са българите? Те купуват... За да осъществи издаването на «Смесна китка», Славейков среща големи трудности. Печатът бил скъп, спомоществователи мъчно се намирали, а читателите на по-сериозни книги били малко. Поетът решава да образува дружество за издаване на книги. Не успял обаче да убеди никого. Отговорът на пламенната му агитация бил «ни глас, ни слишание», както сам казва. Най-после успял да убеди някои роднини (от семейството на жена си) и основал «ученолюбива дружинка», която се нарекла «Дружинка тревненска». След издаването на «Смесна китка» обаче, когато се оказало, че книжката се купува трудно и няма да могат да си изкарат парите, той изпада в крайно тежко положение.

Стр. 78... ми е много жал за повенванието на «Китчицата». Липсата на средства причинява повенването на «Китчицата», вторият стрък бил готов. Дори проекта за заглавната й страница се намира в една тетрадка с ранни ръкописи на поета.

Стр. 78... че се вайкате за Сочиненията Пушкинови и Гоголеви. — През 1853 г. Н. Палаузов не е изпратил на Славейков съчинения на Пушкин и Гогол, за които той го моли. По този въпрос той пише през 1857 г. следното:

Одеса, 10-и юлия 1857 г.

Почтенный Господине,

Петко Р. Славейков,

По назначението Ви и сос помощ на Рилските наши калугери, които сега ся готвят да тръгнат в монастирът си, купих Ви два ОБЩАНИ, които поръчах г-ну (не се чете), за да Ви ги донесе, комуто можите да заплатите и трите — за тях 8 р. 35 коп. сер.

Колкото до Академически словар оставих това до други случай.

Заради книгохранителницата Ви, аз Ви советувам по-добре да приобретете други книги, напр. РУССКИТЕ КЛАССИКИ, недавно изданни и които не са твърде скъпи. Тий же, които не са още изда-

нни по тоя ред, могат да ся купят особенно, как напр. Пушкина Гогля и пр. Напротив, ако ся решите да добиете периодическите издания, то вашата библиотека ще бъде непълна, отрывиста; за библиотека нежели са отделни и пълни сочинения, а периодически издания, сами по себе си представляват голема выгода — те не бъркат, но тому, който освен другите сочинения, може и те да си има. При том, сега мъчно е да се соберат полны периодически издания за прошедшее время.

Колкото за пресылката на тия книги, като ги преобретем, ще ся постарая да Ви изпровода през Галац. В всяком случае, ще чакам от Вас отговор.

Няколко время назад аз Ви изпроводих през Габрово няколко книги. Моля Ви ся, при случай, проводети ми Вашите сочинения, които сте напечатали, защото нямам ни едно от тях.

Оставам Ваш искрений

Н. Палаузов

(Арх. БАН, № 37, Ф. Д-р Кръстев, Инв. № 619 — отпечатано на отделни шпалти, но неиздадено. Печата се тук за пръв път.)

Стр. 78. Сръбский «Телемах» — Една от първите книги със светско съдържание, която Петко Славейков прочел заедно с «Илиадата», била книгата на Фенелон «Приключенията на Телемах» («Приключения Телемака сына Улисеева, Фенелоном, 1814») с предговор от Стефан Живкович. Не случайно този политически и нравоучителен роман става през XVIII век най-четената книга в Европа. В самата Франция той бил дълго време под възбрана, защото управляващите кръгове виждали в него остри сатирически аналогии с френския абсолютизъм от времето на Людовик XIV. Романът съдържа гневни тиради срещу «недостойните за своя чин, необичащи истината царе», утвърждавал превъзходството на законите пред волята на монарха. Когато се появил на руски език, романът спечелил за преводача, поета Тредяковски, омразата на Катерина Велика. Отрицателни статии наводнили печата и мнението, че произведението е бездарно и отегчително, станало широко разпространено. «Общоприетото» мнение обаче не споделяли Пушкин, Радишев и др.

«Телемаха на Живкова», както я нарича Славейков, му направил силно впечатление. Предговорът бил написан в духа на Паисий Хилендарски. Тази любима книга Славейков пазил у себе си дълги години — едно необикновено, луксозно издание, собственост на Неофит Бозвели. Книгата била едно от най-търсените произведения в току-що започваща да чете България (Вж. С. Баева, някои моменти от развитието на сръбската литература и творчеството на

П. Славейков, Известия на Инст. за литература, кн. 16, 1965, с. 19—21).

53

Стр. 79. Цариград, 19 януари 1865; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 71—74.

Стр. 82. Начертах Историята на Габровското училище... Книгата излиза в Цариград с название «Габровското училище и неговите първи попечители» (Събр. съч., БАН, т. V, 1977) с обстоен предговор, написан от Славейков, в който той описва историята на училището, заслугите на неговите основатели и ролята, която то е изиграло за културното развитие на българския народ.

Стр. 82. Габрово е разделено на две, тъй да кажа партии, една чорбаджийска и една учителска. През 1865—1866 г. избухва борба на трима учители — Илия Христович, Игнат Иванов, Сава Илиев Сирманов — срещу Цвятко Недев и някои от габровските чорбаджии. Свадата има широк отзвук в българската преса от онова време. Погрешната позиция, която взема Славейков като защитник на чорбаджиите, била използувана най-широко от всичките му неприятели, за да го покажат като лицемерен и користолюбив. Всъщност Славейков бил донякъде подведен от приятеля си Цвятко Недев, към когото главният учител Илия Христович постъпил наистина несправедливо. Положението било сложно. Младите учители направили също доста грешки. Те тримата (заедно с габровчанина Георги Проданов) изпращат до в. «Турция» обширна дописка, в която описват злоупотребленията и противонародните деяния на някои габровски чорбаджии. Славейков, който по онова време бил сътрудник на в. «Турция», не само че спрял дописката, но я изпратил на габровските чорбаджии, защото те поддържали приятеля му Цвятко Недев. Той ги задължавал да му я върнат. Чорбаджиите обаче не само че не му я върнали, без да кажат някому за нея според уговорката, но напротив прочели я в Меджлиса и наклеветили учителите, като врагове на Турция, и те били арестувани.

Когато Проданов научил за постъпката на Славейков, излязъл с остър протест във в. «Турция». Генович, който само това чакал, публикувал към протеста една редакционна бележка, в която между другото пише: «Ний протестираме високо против тая ниска клевета на г. Славейкова, и като го препоръчваме на народа за един от най-неверните и предателние человеци, оставяме да говори долният протест, като отлагаме за до неделя да изложим напространно мнението си» (в. «Турция», г. II, 1866, бр. 25 и 26). Същите обвинения

против Славейков дълго време не слизат от страниците на печата, а се поддържат и по-късно (Вж. Юбилеен сборник по случай 25-годишнината от първия випуск на Габровската Априловска гимназия, Пловдив, 1940).

Пенчо Славейков, както вече посочихме, отхвърля тия обвинения срещу своя баща и пише, че той се е намесил в борбата на партиите в Габрово по настояването на одеските директори — без всякаква користна подбуда; че в тая борба баща му е поддържал партията, на чиято страна е било правото... Славейков влиза в една сложна борба: не може да вземе страната на консерватори като дядо Илия, поради своите обществени разбирания и своя личен опит в борбата срещу своеволията и злоупотребленията на тревненските чорбаджии; не може да вземе и страната на тримата габровски учители.

54

Стр. 83. Цариград, 2 май 1865; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 78—83.

Стр. 83... в отговор на питанието Ви за директор... — За директор на Габровското училище Славейков предлага като най-подходящ Христодул Костович.

Обнародваме едно писмо от Н. Палаузов, писано през 1865 г.:

До Петко Славейков — Цариград

Одеса, 23 октомври 1865 (от Н. Палаузов)

Почитаемий Господине Г. П. Р. Славей,

На писмото Ви от 5 текущаго аз не можах своеустенно да Ви ся отговоря, като бях малко развален в здравието си.

Между тем приехме от Габрово неутешителни известия от 26-ий юлия и 11 августа за безобразните постъпки на учителите и, като общината пише, че пребиванието им може да навлече на училището и общината загуби и бедствия, виражава желание да ся отдалечат учителите и да ся пригласи за Директор Г. Хр. Костович.

Наедно с това, като подчинихме учителите на общината и като приглашаваме сега Г. Хр. Костовича за Директор, уполномощихме общината да постъпи с учителите по усмотрението си и да би съвсем да ги уволи, и ако би ся случило работата да дойде до правителството, то и нему нека разясни обстоятелствата. При това пишем на общината, ако излезе учител Илия Христович, то ний мислим Вас да пригласиме за главен учител в Габровското училище, и аз се надявам, че Ви не ще ся откажете да послужите на общото дело. Жалованието е в годината 600 реб. ср., които ще ся плащат от тука. Разумява ся, че ако ся случи в последствие нужда за директор, то на тази обязаност Вас имаме във вид.

И за другите учители предоставяме на общината да постъпи по усмотрението си и на тяхно място да пригласи кого знае и даже да напечата приглашение във вестниците.

Оставам Ваш предан Н. Палаузов

P. S. Моля Ви разпоредете ся да ся изпровождат по 2 екземпляра от «Турция» и «Зорница» по следующий адрес: «Душеприкащиками Габровскаго училища Н. и К. Палаузовим, в Одесу», но само нека редовно ся провождат и кажете ми колко пари и кому да ся заплатят. Постарайте ся также да ся изпровожда по тоя адрес и два екземпляра «Дунав». Конечно от тий газети могло би ся изпровождало по екземп[ляра] Н. М. Тошкову, С. Д. Тоикову, В. Н. Рашееву, и П. Ганевичу, но за да търся от тях за това пари, не ся обязувам.

Колкото за Ваший син нито аз, нито другий някой тука може нещо да направи. Но ето мой съвет за да сполучите. Без да пропущате времето, обърнете ся сега до Г. Посланика и го просете да напише в министерството, за да го приемат в Одеската и Николаевската гимназия. В Одеската гимназия, като уволниха на скоро троица българе, има три свободни ваканции. Обърнете ся до Г. Посланика чрез г. Хитрово-секретаринът на посолството, и просете поскоро да напишат, за да ся приеме синът Ви, за да не ся пропуща времето, и да не Ва преварят другите. Като ся приеме Вашийт син, той може да дойде догодина, но и преписката за приемването може да ся продължи. И така бързайте!

Н. Палаузов

Одеса, октомври 23-ий ден, 1865

55

Стр. 90. Габрово, 11 януари 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 105—107.

Стр. 91. За «Дунав» от Цариград... — Предполагаме, че Славейков съзнателно не иска да изпраща на Н. Палаузов в. «Дунав».

56

Стр. 91. Цариград, 5 юли 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 129.

ДО УЧЕНИЦИТЕ МУ В ТРЯВНА

57

Стр. 92. Трявна (1853—1856); Спомен за учителската,

книжовната и обществената дейност на П. Р. Славейков в Трявна, сп. Училищен преглед, 1900, кн. VI, с. 477—478.

Според Иван Славейков писмото е писано около 1853—1856 г. Ние го отнасяме към 1856 г., тъй като по това време Славейков е писал и други подобни писма — със същия стил и сродно съдържание.

ДО КЪНЧО ГЕНКОВ

Генков, Кънчо — тревненски чорбаджия, приятел на Славейков. Взел участие в Дякониколовото въстание през 1856 г.

58

Стр. 94. Трявна, 25 ноември 1856; Арх. БАН, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, с. 200.

Славейков получава пари от тревненския чорбаджия Кънчо Генков да замине за Цариград, за да се бори против гръцкия митрополит Неофит. По това време в Търновската епархия се образували две партии — българска, която подема борбата против омразния на населението Неофит, и гръцка — която го защищава. Славейков заминава за Цариград на 30 ноември 1856 г. заедно с трима чорбаджии — Х. Николи, Х. Минчооглу и Кънчо Генков. Борбата била трудна и сложна, но този път те успели и Петко Славейков дочакал да посрещне в Цариград на пристанището Неофит, за да му каже «Хош гелдим».

ДО НИКОЛА ПОПВАСИЛЕВ ЗЛАТАРСКИ

Златарски, Никола Попвасилев (1823—1876) — родом от Златица. Баща на проф. В. Н. Златарски, който издава кореспонденцията му с Петко Славейков (Материали из историята на българското възраждане, СбНУ, кн. XV). Учителствувал в Търново (след 1840 г.) и взел дейно участие в черковната борба. Славейков, изпъден от владиката, се принудил да стане чирак в казанджийския дюкян на баща си (1843). По-късно си спомня: «Само даскал Никола Златарски се отнасяше по-човешки с мене, не вярваше, че ще остана вечно казанджия и даваше ми каквито книги имаше за прочит.» През 1859 г. той учителствува едновременно със Славейков в Търново.

Стр. 95. Цариград, 3 февруари 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 2.

Писмата на Петко Славейков до Никола Попвасилев са издадени от неговия син проф. В. Н. Златарски със следния предговор:

Издадените тук писма на приснопаметния Славейков са извлечени от книжата на покойния ни баща Никола П. Василев, който от 1861 г. бе почнал да се подписва Н. П. Златарски, както това се вижда ясно от самата му преписка. (СбНУ, кн. XII, с. 642 и 646). Нашите писма се отнасят към времето след второто изгонване на търновския митрополит — гърка Неофит в 1857 г., когато търновските граждани от враждебната на владиката партия бяха избрали Славейков, който тогава живееше в Цариград, за един от своите представители, за да действува в тяхна полза, да ги държи в течение на работите, докато се разгледа делото на Неофита, и да им помага със своите съвети. Като най-върл гонител на гръцкото духовенство, и главно като заинтересуван от самото дело, тъй като този Неофит бе оня същия владика, който така немилостиво го преследваше и разкарваше от град на град, от село на село, Славейков приел на драго сърце избора и, както се види от писмата му, напълно оправдал надеждите на търновските владикогонци, между които покойният ни баща, тогава учител във взаимното българско училище при църквата Св. Никола в Търново, и един от главните инициатори по изгонването на Неофита, като деловодител на търновската община, ръководеше цялата работа. Така е възникнала тази знаменита преписка. Какво голямо значение й придавал отпосле сам Славейков, се види от едно друго частно писмо, пак до баща ни, от 4 януари 1860 г., което почва така:

«Любезний друг! Добре че ми падна път да си дода в Трявна, за да зема причина да Ви пиша, в този случай аз си напомням прословутата наша преписка, като бях в Цариград и на нея са основавам да Ви натоваря да ми свършите работа. Аз не съм уверен толкози на сегашните ни сношения, напомнювам Ви обаче, времена минали, които винаги имат по-голяма тяжест в ума и връх сърцето.

И наистина, тия писма представят най-добри и най-верни исторически документи. Те ни дават верно очертание на църковното движение и ясна представа за душевното настроение на истинското българско население не само в Търново и Търновско, но и в цялата тогавашна търновска кааза, и ни рисуват подробно вървежа на работите в Цариград, преди и през времето на разглеждането въпроса по изгонването на търновския владика. Не по-малко ценен материал ще намери в тях и бъдущият биограф на Славейкова, както за негова частен живот, така и за характера на неговото участие

и влияние върху вървежа и разрешението въпроса за отстраняването на Неофита от Търново.

Преписката се е продължавала почти цяла година и, доколкото това може да се съди по данните на писмата, е почти пълно запазена с изключение, може би, на три-четири писма, които не можиха да се намерят. Някои от писмата нямаха дати, но от бележката на гърба на писмото, кога се е явило и кога се е отговорило, а тъй също и по съдържанието, лесно бе да им се определи реда. Що се отнася до текста на писмата, но ние не си позволихме никакви отстъпки — те са напечатани тъй, както са си в оригинала без всяко изменение. Употребихме само курсив за чуждите думи и изражения. Освен това, за по-ясно разбирание съдържанието на писмата, ние притурихме някои, макар и незначителни, но и необходими бележки и пояснения, които ние направихме с помощта на г. П. Кисимов, който е бил съвременник и е взел живо участие в тогавашните събития, и комуто тук приподнасяме най-дълбоката си благодарност.

4 февруари 1898 година — В. Н. Златарски

60

Стр. 96. (Цариград, февруари 1857); СбНУ, кн. XV, 1898, с. 4.

Делегацията заминава за Цариград вероятно в края на 1856 г., октомври. Писмото е писано през февруари, защото шурея на Славейков бил арестуван на 1 февр. Славейков е стоял в Цариград седем месеца — до края на април, когато заминава за Трявна. От там той пише обширно писмо на Н. Палаузов, в което, между другото, му съобщава, че станал учител в Търново. Наскоро обаче пак бил изпратен като представител в Цариград, и този път дочакал свалянето на Неофит.

Стр. 96. Тъжно ми е за известието, което ми съобщихте за шурята. — Шуреят на Славейков е Райко Иванчев, негов връстник, приятел и съмишленик. Той заедно с бащата на Ирина — Иванчо Райков — му заели пари за отпечатването на «Смесна китка» и «Басненик».

Когато в Търново избухва ново недоволство против Неофит и Славейков, като делегат на града, отива да се бори против него, в началото на 1857 г., по интригите на владиката били арестувани на 17 февр. Евстати Селвили, Пенчо Радинов, Тодор Недялков, Райко Иванчев и др. от водителите на враждебната на Неофит партия, под предлог, че искали да вдигнат отново въстание (след въстанието на Капитан Никола, 1856 г.).

61

Стр. 97. Цариград, 1 април 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 3.

62

Стр. 97. Цариград, 15 април 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 5.

Стр. 98. Иди да се простиш с Мегамули, че Съби. . . — Костаки Мегавули, секретар на владиката; Славейков го нарича подигравателно Мегамули.

Съби е бил кираджия в Търново. Той се ползувал с голяма известност и станал пословичен. Когато се говорело, че «Съби дошел за някого, това значи, че ще го дигат, ще уволнят някого, или пък ще го арестуват» (Н. Златарски).

63

Стр. 98. Цариград, 5 май 1857; Сп. Българска мисъл, г. III, 1828, кн. I, с. 324—325.

В. Н. Златарски издава тридесет години по-късно още шест писма със следния предговор, «В 1898 г. ние издадохме 27 писма от П. Р. Славейков до баща ми Никола Попвасилев (Златарски), които се отнасят до към 1857—1858 г., когато П. Р. Славейков живял в Цариград. След второто изгонване на търновския митрополит-грък Неофита в началото на 1857 г., най-върлият гонител на поета и писателя, Славейков като търновчанин, както сам той се нарича в обнародваното тук 6-то писмо, бил избран от враждебната на владиката партия в Търново, за един от представителите нейни в Цариград, за да действува в полза на владиковите противници, да ги държи в течение на работите в турската столица, докато се разгледа делото на Неофита, и да им помага със съвети.

В предговора си към издадените в 1898 г. писма ние изтъкнахме, че «преписката е почти напълно запазена, с изключение, може би на три-четири писма, които не можаха да се намерят»: По-сетне обаче се откриха в друга връзка от писмата на баща ми, и то, не три-четири, а цели шест писма, които тук обнародваме по случай юбилейната година на П. Р. Славейков и с които се попълня чувствованата блезна.

Издаваме и тия писма тъй, както първите, т. е. възпроизвеждаме самите оригинали без всякакви изменения нито в правописа, нито в пунктоацията.

проф. В. Н. Златарски

1 април 1928 г.

64

Стр. 100. Цариград, 24 юни 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 10—11.

65

Стр. 102. Цариград, 8 юли 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 13.

На писмото с друг почерк е написано: «Това писъмце предайте го на часа на учителя Николая, на същата му ръка. Здравейте!»

Стр. 102. излетлю Митхат ефенди — Негово превъзходителство Мидхат.

Стр. 102. до Н. бея — до Нусред бея

Стр. 102. — Г-на доктора Б. — д-р В. Берон

Стр. 103. Ви ще видите във вестника едно мое обявление. През 1857 г. освен «Нова мода календар» Славейков е издал и «Нова песнопойка», и «Скратение на турската история». Вероятно става дума за Песнопойката. Обявление за превода на «Турската история» Славейков е дал в «Цариградски вестник» на 6 юли 1857 г. Именно за тази обява той споменава в края на писмото си.

66

Стр. 103. Цариград, 24 юли 1857; сп. «Българска мисъл», 1928, кн. 5, с. 328—329.

Стр. 105. Метхат Ефенди пристигна, ходих дома му. . . Не много по-късно Мидхат паша става най-опасният враг на Славейков и направил всичко възможно, за да унищожи Славейков като журналист и политически деец. За съжаление, за постигането на тази цел са му помагали и някои българи.

67

Стр. 106. Трявна, 2 август 1857; сп. «Българска мисъл», 1928, кн. 5, с. 326.

68

Стр. 107. Цариград, 7 август 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 13—14.

69

Стр. 108. Цариград, 14 август 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 11—16.

70

Стр. 111. Трявна, 3 септември 1857; сп. Българска мисъл, 1928, кн. 5, с. 326—327.

71

Стр. 112. Цариград, 28 септември 1857; сп. Българска мисъл, 1928, кн. 5, с. 330—331.

72

Стр. 114. (Цариград, септември 1857); СбНУ, кн. XV, 1898, с. 20—23.

Бел. (В. Златарски). Това писмо, както и писмо 18, е без адрес, защото е било вероятно изпратено в плик без подпис. По всичко се вижда, че Славейков се е боял да не би писмото да попадне в някои лоши ръце, и поради неговото доста откровено съдържание да си навлече някоя беда. Затова той не се е подписал, а в надслова е употребил такова неопределено обръщение.

73

Стр. 118. Цариград, 2 октомври 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 23—24.

74

Стр. 120. (Цариград, 1857, октомври); СбНУ, кн. XV, 1898, с. 24—25.

75

Стр. 122. Цариград, 15 октомври 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 25—26.

76

Стр. 124. Цариград, 9 декември 1857; СбНУ, кн. XV, 1898, с. 26—27.

ДО НЕОФИТ РИЛСКИ

Неофит Рилски (1793—1881) — родом от Банско. Известен възрожденски книжовник, педагог и филолог. Организатор на първото българско средно училище в Габрово, пръв новобългарски учител. Основал училища от новия тип в Копривщица и Казанлък. Автор на «Болгарска граматика» (1835), оригинални взаимоучителни таблици и др. Славейков познавал Неофит. През

1858 г. когато Неофит Рилски изпраща на Славейков ръкописа на част от своя «Българо-гръцки речник» за мнение и препоръка, Славейков му отговаря, че одобрява труда му и ще съдействува за неговото отпечатване.

77

Стр. 126. Цариград, 7 март 1858; ДБКМ—БИА, ф. Неофит Рилски, II, А, 4641; Лит. архив, т. I, с. 202—203.

ДО ХРИСТО П. ТЪПЧИЛЕЩОВ

Тъпчилещов, Христо П. (1808—1875) — родом от Калофер. В Цариград работи като абаджия, забогатява и около 1844 г. е един от най-големите търговци в Цариград. Взема дейно участие в черковната борба. В добри отношения със Славейков. Помага му до установяването на Екзархията, след което застава твърдо срещу неговата линия. Дал около триста хиляди гроша за построяването на българската черква на Фенер (вж. за него Н. Начов, Христо П. Тъпчилещов, животът и неговата обществена дейност, С., 1935).

78

Стр. 127. Търново, 6 май 1858: ДБКМ—БИА, ф. Хр. Тъпчилещов, I, А, 4950; Лит. архив, т. I, с. 204.

ДО ВСИЧКИ ТРЕВНЕНЦИ ОТ СЕЛОТО И КОЛИБИТЕ

79

Стр. 129. Трявна (1858); Спомен за учителската, книжовната и обществената деятелност на П. Р. Славейков в Трявна, сп. Училищен преглед, г. V, 1900, кн. 6, с. 479.

Писмото е придружено със следната бележка от Ив. Славейков: «Това писмо, което не е адресувано до никого, вероятно не ще да е изпратено никому, а е просто записване на чувствата и вълненията на П. Р. Славейков в момент на раздялата му. То е било дадено да се препише за упражнение, както и другите писма, на едного от учениците му и по тоя начин е оцеляло.»

Писмото било разпространявано в ръкопис между тревненските граждани. Писано е през 1858 г., след завръщането на Сла-

вейков от Цариград и след издаването на «Нова мода календар» (1857). П. Р. Славейков се е заел да оправи обществените работи в Трявна и е засегнал някои от тревненските чорбаджии не само със своята сатира, но и с намерението си да ограничи властта им в селото. Нямало и кой да го защити — поп Йовчо и Никифор Даскалов не били вече живи. Не му оставало друго, освен да напусне Трявна и да стане учител в Търново.

ДО ТОДОР СТ. БУРМОВ

Бурмов, Тодор Стоянов (1834—1906) — родом от с. Нова Махала, Габровско, виден деец на българското културно възраждане. Възпитаник на Габровското училище. През 1857 г. завършва духовна академия в Киев. През 1860 се установява в Цариград, където редактира последователно сп. «Български книжици», в. «Съветник» и «Время». Автор на книгата «Българо-гръцката църковна разпря» С., 1902. След Освобождението става пръв министър-председател на България (1879) от консервативната партия. През всичкото това време той е във връзка със Славейков. Често между двамата се води полемика в печата. До такава степен Бурмов не искал да признае «неукия» Славейков за писател, че смятал за автор на неговите статии Н. Михайловски. Славейков осмива Бурмов в много свои фейлетони и в една необнародвана приживе поема «Превратът» (Събр. съч., БАН, т. II, 1965, с. 145).

80

Стр. 130. Търново, 30 юли 1859; ДБКМ—БИА, ф. Тодор Бурмов.

Стр. 130. да не додем до стълкновения, ако Ви в статията си. . . — С тази статия започва полемиката между Славейков и Тодор Бурмов, която трае до края на живота им. Особено хубави са Славейковите фейлетони «Глас от пусто горе тилилейско», «И друго пригласяние на гласа от пусто горе тилилейско, или огледалото на г. Бурмова,» печатани през 1860 г.

Славейков има предвид статиите на Тодор Бурмов «За началото, разпространението и утвърждението на християнската вяра между българите», обнародвани в сп. Български книжици, 1859, кн. 1, 2, 4. Полемиката продължава и след 1860 г. от страниците на в. Гайда и Съветник (Вж. в това издание т. V, с. 17—56).

ДО НЕИЗВЕСТНО ЛИЦЕ

81

Стр. 132.Ески Джумая, 9 юни 1863; НБКМ—БИА, II. В.; Изв. на Института за литература, кн. 3, 1955, с. 190—192.

Вероятно неизвестният приятел, към когото се обръща Славейков, е д-р Васил Берон, сестрин син на Петър Берон, който от 1856 до 1864 г. бил управител на училищата в Търново.

ДО ЯНКО Х. БЪРНЕВ

Бърнев Янко Дряновец родом от с. Бръневци, Дряновско. Приятел на Славейков. Под негово влияние започва да пише любовни песни, които издава в Песнопойката на Манол Лазаров Софиянец от 1858 г. В своите Песнопойки («Смесна китка») Славейков е поместил няколко от стихотворенията на Янко Бърнев, но значително преправени. Всички те са превод от руски.

82

Стр. 134. Ловеч отЕски Джумая, 9 август 1863; Публикува се за пръв път, Арх. БАН, ф. Д-р Кръстев.

1. Това писмо заедно с още две до Янко Х. Бърнев (от 5 януари 1866, Габрово и от 31 януари 1867, Цариград), е преписано от Рачо Славейков. Ръкописът липсва. Преписът е направен във връзка с подготовката на Славейковите писма за печат от синовете му. В СбНУ, кн. XX. Пенчо Славейков е издал само второто писмо (от 21 януари 1867 г. Цариград), на което, вероятно, е имал ръкописа. Останалите са преписани по-късно от Рачо Славейков и поради това не са включени в споменатото издание.

83

Стр. 136.Ески Джумая от Габрово, 5 януари 1866. Публикува се за пръв път. Арх. БАН, Д-р Кръстев. Препис на Рачо Славейков.

ДО ИРИНА СЛАВЕЙКОВА

Славейкова, Ирина (1834—1903) — жена на Петко Славейков.

На 26-годишна възраст Петко Славейков се оженил (25.I.

1853) за Ирина, дъщеря на един от тревненските чорбаджии, Иванчо Райков. Той имал три дъщери, две от които били близначки. Едната от тях била Ирина. Красива, черноока и кокетна (както повечето тревненки), тя имала твърд и властен характер. Вероятно отрано го е почувствувал поетът — още в писмо от 21 април 1852 г. личи известна тревога: «. . .само едно ме мъче и то само от съмнение. . . надявам ся според мой нрав (с по-лек-характер, по-весел), да се погодиме. . .»

«Майка ми, пише в спомените си Рачо Славейков, ни е разправяла, че до женитбата си не е познавала баща ми, а го чувала само кога пеел в черква и го била виждала само случайно през къщните аралъци (процепи), когато минавал покрай тях. В деня на сватбата баща ми имал калеври, но нямал чорапи, та взел такива от съседите, които забравил да върне, та хората дохождали да си ги искат. Той нямал никаква покъщнина, та дядо ми, заедно с подарената му къща, е трябвало да го снабди с всичката потребна покъщнина». Ирина била отлична домакиня и вярна стопанка на дома му (вж. спомените на Ек. Каравелова, Радка Миланова, Марийка Кършева, публикувани в «Литературна мисъл», 1966, кн. 2).

В спомените си Пенчо Славейков пише за майка си: «Майка ми рядко седенкуваше заедно със съседките си. Те гледаха на нея като на «даскал Петковица», т. е. като на жена не съвсем от своя кръг, па и сама майка ми, прекарала и водеща бедоват живот, строга и мълчалива, се държеше малко настрана. Тя бдеше над нас и не гледаше с добро око на съседските дечурлига и не ни оставяше май да дружим с тях. Когато бяхме по-далеч от нейното бдително око, и братята ми, и аз, бивахме в най-дружески отношения с всички онези сурованци, които по няколко дена не се миеха, псуваха се както всички селянчета и намираха голямо удоволствие да пакостничат заедно с нас, както и ние с тях.» (Лит. архив, т. III, Пенчо Славейков, БАН, с. 58—59).

Според внучката на Петко Славейков — Светослава Славейкова (Пенчо Славейков, Биографичен очерк, С., 1955) Ирина била умна, властна и корава българка. След женитбата даскал Петко полагал големи грижи да я научи да чете и пише, но грижата около къщата и децата отнемали времето на младата жена. Тя едва можела да прочете писмата на мъжа си, написани нарочно за нея с печатни букви. Тя тъчела и чуждо, за да прехранва децата си, но никога не позволявала да я съжаляват. Помагал ѝ само баща ѝ, макар че бил по природа егоистичен. Въпреки различието в характерите на двамата съпрузи и драматичните стълкновения помежду им, те създали едно задружно семейство, възпитали децата си в най-високите патриотични и морални идеали на епохата.

84

Стр. 138, Цариград, 3 август 1864. Издава се за пръв път. Институт за литература, БАН, Ръкописен отдел, Инв. № 4879.

Последните редове са писани от Петко Славейков, а всичко останало — от Иван Славейков.

85

Стр. 139. 4 януари 1865, Цариград; ДБКМ—БИА, II. В.; Лит. архив, т. I, 1959, с. 224—225.

86

Стр. 140. 22 март 1865, Цариград; Арх. БАН, ф. Боян Пенев, Лит. архив, т. I, с. 225—227.

87

Стр. 142. 29 март 1865, Цариград; Арх. БАН, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, с. 227—228.

88

Стр. 143. 26 април 1865, Цариград; Арх. БАН, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, с. 229—230.

89

Стр. 144. 7 януари 1868, Цариград; Арх. БАН, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, с. 237.

Стр. 144. . . дали ще бъдете получила сандъка. Веднъж Славейков бил в Бруса, Мала Азия, за да види заточените български владици Иларион Макариополски, Авксенти Велешки и Паисий Пловдивски. За спомен купил красив сандък от кедър, който напълнил в Цариград с подаръци за Коледа и го изпратил дар на жена си в Трявна. Този сандък се пази и досега в Музея «Петко и Пенчо Славейкови».

90

Стр. 145. 10 юли 1887, Цариград; Музей ППС, папка 22; Лит. арх. т. I, 1959, с. 358—359.

Д-р Дагоров от Пловдив, домашен лекар на Славейкови.

ДО ТОТЬО ХАДЖИИКОНОМОВ

Икономов, Тотьо (Стайко) — баджанак на Славейков, търговец, негов съмишленик и приятел, читалищен деец в Трявна.

91

Стр. 146. 20 октомври 1864, Трявна; ДБКМ—БИА, ф. Тотьо Икономов, Лит. архив, т. I, с. 224.

92

Стр. 146. 23 юни 1875, Цариград, Ортакьой; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 255—256.

93

Стр. 148. 28 юли 1875, Цариград; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 257.

94

Стр. 149. 28 юли 1875, Цариград; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 257—258.

95

Стр. 150. 1 септември 1875, Цариград, ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 259.

96

Стр. 151. 10 ноември 1875, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Тотьо Икономов, Лит. архив, т. I, с. 262 .

97

Стр. 152. Стара Загора, 27 юни 1876; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 267.

98

Стр. 153. 14 юли 1876, Стара Загора; ДБКМ—БИА, II. А. Лит. архив, т. I, с. 268—269.

Денят, в който пише писмото, Славейков е бил арестуван и изпратен в Одрин.

99

Стр. 155. 28 юли 1876, Стара Загора; ДБКМ—БИА, ф. Тотьо Икономов,Лит. архив, т. I, с. 269—270.

След въстанието в Стара Загора Славейков развива акция за подпомагане на пострадалите. Той възпитава учениците си в патриотичен дух, подпомага революцията. За тази си дейност на 14 юли той бил арестуван. Заедно с още един българин, охраняван от седем заптиета, го отвеждат в Одринския затвор, където пристига в събота по обед. Там било пълно със затворници. Славейков не е смятал, че ще остане жив. Само неговото хладнокръвие, опитност находчивост и дълбоко познаване на турския манталитет го спа-

сяват. Той имал щастието да попадне на един разбран следовател (истинтакчия), на когото казал приблизително така: «Ефендим, не съм от ония хора, които да не отбират и проумяват от народни и държавни работи, и ако обичаш да ме вярваш, това, което ще ти разкажа, е цялата истина. Българин съм и като такъв да ти кажа, че не обичам отечеството си и не желая доброто на народа си, ти лесно ще познаеш, че те лъжа. Но аз съм желал доброто и успеха на отечеството си, и работил съм за това в кръга и границите на законите и държавата. Ако ти кажа пък, че съм от ония, които мислят и вярват, че една или две, или три чети от стотина души ще могат да съборят едно царство и една империя такава, каквато е турската, ти пак можеш да помислиш, че те лъжа. Годините ми и опитността ми не ми позволяват да помисля подобно нещо. Но животът ми е в ръцете Ви и от Вас зависи. Ако сте разумен човек, за какъвто Ви сматрям, сами ще додете до заключение, че не съм бунтовник, защото ако бих бил такъв, мене щяха да ме уловят в гората с пушка на рамо, а не да ме отделят от учениците ми и да ме намерят и грабнат от домът ми с перото в ръка. Ако ме пуснеш да си ида и да си гледам работата, аз даже не съм в състояние с нищо друго да те възнаградя, освен да ти проводя армаган един конски товар хубави загорски ябълки». Славейков бил освободен и наистина изпратил един кош ябълки на истинтакчията.

100

Стр. 156. 4 август 1876, Стара Загора: ДБКМ—БИА, ф. Тотьо Икономов, Лит. архив, т. I, с. 270—271.

101

Стр. 157. 2 април 1879, Търново; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 291.

На 7 февруари 1879 г. Славейков заминава от Сливен за Търново, за да вземе участие в Учредителното събрание, което се открива на 10 февруари 1879 г. от императорския комисар княз Дондуков—Корсаков. «Съборът», както тогава наричали това събрание, заседавал на горния етаж на стария градски конак.

Въпреки голямата си заетост в Учредителното събрание, където работи заедно с Петко Каравелов и Драган Цанков, на 5.III. 1879 г. Славейков започва да издава в Търново нов вестник «Остен» в печатницата, която успява да уреди К. Тулешков (бившата Ботева печатница, пренесена от Букурещ), а през април, когато е писано това писмо, започва да издава един от най-хубаво списваните си вестници «Целокупна България» (20.IV.1879).

102

Стр. 158. 7 март 1885, София; НБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 341—342.

103

Стр. 159. 7 и 10 април 1887, София; НБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 350—353.

104

Стр. 162. София, 22 май 1887; НБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 355—356.

105

Стр. 165. София, 24 май 1887; НБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 257—258.

ДО ПОП КОЙЧО ВИТАНОВ

Витанов, поп Койчо — близък приятел на Славейков. Роден през 1821 г. в Трявна, където бил свещеник, резбар и образописец. Ученик на поп Йовчо, тревненски патриот, и на Неофит Рилски в Габрово. Според спомените на неговия син Витан (Арх. ПРС, папка 18), той се е самообразовал чрез «прочитане на всяка книга, която му попадне на ръцете». «Той не знаеше някой странен език, но свободно разбираше славянски, руски и сръбски.» Поп Койчо е един от прочутите тревненски резбари. В острата борба между «млади и стари», т. е. между чорбаджии и еснафи, той, заедно с Петко Славейков, взема страната на «младите». «Поп Койчо е взел участие във всички движения за политическата ни независимост — разказва синът му. В 1856 г., когато дядо Никола излиза с петдесет души в Балкана и поиска с оръжие в ръка изпълнението на Хатихумаюна (прокламацията била написана от Славейков, б. м., СБ), поп Койчо беше един от съзаклятниците и нему беше предоставено, заедно с Кънчо Генков, да освободи тревненската нахия. На поп Койчо бил оставен зелен атлазен байрак и една сабя.

В 1862 г., когато излязоха около 60 момчета под водачеството на Хаджи Ставри, поп Койчо е бил тоже член на въстаниците. Левский (Дяконът) беше в постоянни сношения с поп Коя. Къщата на поп Кою беше винаги отворена за Левский. Левский по време на някое криение е стоял по цели недели у поп Коюви.»

Къщата на поп Кою се е намирала в местността «Тенавиците» — колиби далеч от Трявна, на един километър. Зад нея се простирала гъста габърова и борова гора, където Левски е могъл да се скрие.

Когато се установява в Цариград, Славейков взема със себе си и синът на поп Кою — Витан, за да му даде образование.

106

Стр. 167. Трявна, 19 февруари 1852: СбНУ, кн. XX, 1904, 9. 26—27.

107

Стр. 169. Цариград, 25 януари 1865; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 74—76.

108

Стр. 171. Цариград, 18 април 1866; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 117—118.

Стр. ... а пиша Ви сега от утеснение на душата си... — Меланхолията и душевната мъка на Славейков са свързани с влошените му семейни отношения. Останал дълго време сам в Цариград, той се чувствува самотен. Тук среща Екатерина Стойоглу, приятелка на Г. С. Раковски до самата му смърт. Оженена за български революционер, затворен в Цариградската тъмница, тя идва в Цариград след смъртта на Раковски, за да действува за освобождението му. Тук се запознава със Славейков, който я настанява на работа в своята печатница. Това става около 1866 г. Вероятно до Ирина Славейкова са достигали сведения и слухове. През 1874 г. Славейков заминава за Одрин заедно с Катерина и няколко от учениците си, между които Димитър Благоев. На следващата година, пак с тях, заминава за Стара Загора. Пристигането на Катерина в Стара Загора, където Славейков се събира вече със семейството си, става причина за нови неприятности. По време на Руско-турската война, когато Сюлейман паша опожарява града, Катерина била съсечена от турците. (Вж. за нея Соня Баева, Една неизвестна страница от живота на Петко Славейков, сп. Литературна мисъл, г. VI, 1962, с. 14—26).

ДО РАЙКО СЛАВЕЙКОВ

Славейков, Райко (1862—1879) — син на Петко Славейков. Сам изучил няколко езика. Още малък (12—13 годишен)

го изпращат да учи в Русия — Южнославянския пансион на Тодор Минков в гр. Николаев. Там той прекарва четири години. Ето какво пише Христо Славейков, който бил в същия пансион заедно с брат си: «В яденето пак има червеи. . . по стените влага и мухъл. . ., а Райко много се занимава, затова не е здрав. Като станем от сън, той става и чете. Като е празник, той по цял ден чете. Колко пъти му казваме, той пак си чете, той вече съвсем го прекали, а момчетата му се смеят и му казват, че е овтичен. . .»

Райко Славейков се разболява от туберкулоза и умира на седемнадесетгодишна възраст. Той е бил най-талантливото дете на Славейков. Още от малък пишел и превеждал стихове. В архива на Славейков са останали от него няколко тетрадки — преводи и оригинални стихотворения.

109

Стр. 173. Цариград, 29 март, 1865; БАН, Архивен отдел, ф. Боян Пенев; Лит. архив, т. I, 1959, с. 228.

ДО РАЙКО ИВАНЧОВ

Иванчов, Райко — брат на Ирина Славейкова и съмишленик на Славейков в борбата му с тревненските чорбаджии. За него Б. Даскалов пише: «За отпечатването на «Смесна китка» е спомогнал парично д-р Стоян Чомаков, към когото авторът изказва явна благодарност. Много е способствувал и Райко Иванчов от Трявна, брат на Славейковата жена, който е твърде често ходил в Букурещ по търговия и е помагал за отпечатването на тая и други книжки от Трявна» (Б. Даскалов, Трявна в миналото, Петко Р. Славейков, В. Търново, 1927, с. 20).

110

Стр. 174. Цариград, 16 май 1865; Печата се за пръв път; Институт за л-ра, Ръкописен отдел, инв. № 4875.

Стр. 174. Г-н Камбуров. . . — вероятно се отнася за Хараламли Минчев Камбуров.

ДО ИЛИЯ ШИВАРОВ

Шиваров, Илия Д. (1862—1928) — родом от Трявна. Учител в Търново (1868—1872) и Русе. Главен учител в Трявна

(1856), настоятел на вестници и книги, приятел на Славейков. Работил в книгоиздателството на Ив. Момчилов (1868) (Вж. Б. Даскалов, Тревненското училище, 1836—1936, Трявна, 1936, с. 52).

111

Стр. 176. 13 февруари 1867, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Обретенов, Лит. архив, т. I, с. 236,

112

Стр. 177. 28 май 1868, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Обретенов, Лит. архив, т. I, с. 240.

Ти ще имаш един отпечатан лист от вестник. . . — Вероятно става дума за речника, споменат тук в писмото до Неофит Рилски.

От портретите. . . — Става дума за портрета, на който Славейков е фотографиран с фес.

113

Стр. 178. 3 юни 1868, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Т. Обретенов, Лит. архив, т. I, с. 241.

Стр. 180. И таз неделя от Вас ни писма, ни пари. . . — Вероятно Илия Шиваров не е изпратил на Славейков обещаните пари. Макар вече да е купена и хартията, споменатият речник, който несъмнено щеше да представлява интерес за нашата езиковедска наука, въобще не е издаден. Отпечатани били три коли от него, но нищо от тях не е запазено.

114

Стр. 179. юли 1868, Цариград; ДБКМ—БИА, ф. Н. Т. Обретенов, Лит. архив, т. I, с. 242.

Стр. 180. да ми каже положително печата ли Богоров. . . — Тук става дума за книгата на Богоров «Упътване на български язик. Написал д-р И. А. Богоров», Виена, печатница Л. Сомерова (с която работи Хр. Г. Данов, б. м., СБ), 1869. Към това «Упътване» Иван Богоров издава още две (1870 и 1872). За третото му издание Славейков е направил критични бележки в сп. Читалище (г. I, 1871, с. 641).

115

Стр. 181. Издателство и книгопродавница Момчилов, Славейков и съдружие, Търново, 11 май 1868; ДБКМ—БИА, II. А. Лит. архив, 1959, с. 288—240.

Груев, Георги (Джорджо) (1832—1899) — родом от Копривщица, брат на Йоаким Груев. Георги или Джорджо, както го наричат приятелите му, е съратник на цариградските български дейци. Участвува в борбата им за независима българска черква. Учил в Пловдив. Бил секретар на Екзархията. Верен другар на Славейков, от когото получавал в трудни часове, особено «при анемия на кесията», сигурна поддръжка.

Георги Груев бил заточен заедно с Екзарх Антим в Мала Азия. Взел участие в Освободителната война. След Освобождението става председател на Върховния съд в Пловдив. Спечелва си име на «неподкупен Катон, чест и гордост на нашето правосъдие», по отзиви на поета Ив. Вазов. (Вж. С. С. Бобчев, «Един бележит магистрат — Г. Груев», Копривщица, Юбилеен сборник, С., 1926, с. 35—37).

116

Стр. 184. Цариград, Одун капия. 17 септември 1868, Арх. НБПл, Изв. КНК, С., 1947, т. I, № 8, с. 175.

Стр. 184. Станчо — Станчо Брадински (1830—1877), родом от Калофер. Търговец в Цариград.

117

Стр. 185. Цариград (Орта-кю ю), 8 април 1869; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, № 8, с. 174—201.

Става дума за таблиците, употребявани във взаимните училища.

118

Стр. 186. Цариград (1869); Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, № 8, с. 178.

Писмото е без дата, но от съдържанието му личи, че е писано след писмото на Славейков от 8 април 1869 г. В своите спомени Р. Славейков разказва, че през 1869 г. печатницата на баща му се намирала «в партера на Метоха при българската черква на Фенер». По това време те били сравнително добре материално и се настанили в една «доста хубава къщица на Киримид-махлеси, където живеели и няколко други по-заможни български семейства». (Р. Славейков, П. Р. Славейков, очерк за живота му и спомени за него, С., 1927, с. 33).

Стр. 186. Цариград (Одун капия), 26 февруари, 1871; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК; С., 1947, т. I, № 8, с. 178.

По това време в Цариград заседава Съборът от представителите на епархиите, за да приеме Устава на Екзархията. Георги Груев бил представител на Пловдивската епархия в Събора.

Стр. 186. Комисариte — членовете на комисията, която изработвала проектоустава на Екзархията.

120

Стр. 187. Цариград, Балат, 20 април 1871; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 134—144.

121

Стр. 188. Цариград (началото на 1872 г.); Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, № 8

Без дата, навярно началото на 1872 г., след четвъртото спиране на в. «Македония» (г. IV, бр. 5, 23.IV.1872).

122

Стр. 188. Солун, 5 март 1874; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, № 8, с. 180.

Става дума за «Македонската дружина», основана в Цариград през 1871 г. Повече за нея вж. у Ив. Говедаров, Копривщица във връзка с духовното ни и политическо възраждане (Спомени), Пловдив, 1921.

Стр. 189. Лазар Йовчев — Екзарх Йосиф I — е бил в близки отношения със Славейков и един от сътрудниците на в. «Македония».

През февруари 1874 г. по предложение на Екзархията Славейков отишъл в Македония със задача да попречи на разпространилия се там католицизъм. Най-напред той се спира в гр. Солун. В Македония пратеникът престоял само един месец, понеже Екзархията отказала да му отпусне пари, въпреки полезната работа, която извършил. За да се върне в Цариград, Славейков бил принуден да иска средства от «Македонската дружина».

123

Стр. 189. Цариград, 29 април 1874; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1974, т. I, № 8.

124

Стр. 190. Цариград (Одун капия), 24 декември

1 8 7 4; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, с. 190—191.

В Одрин Славейков бил арестуван заради някакво поръчителство и откаран в Цариград. Както личи от това писмо, той бил даден под съд за 101 турски лири. Цялата история била скроена от одринските гърци, които клеветили Славейков, че е бунтовник. (Вж. Д. Благоев, «Кратки бележки из моя живот», стр. 12—13; Рачо Славейков, Петко Рачов Славейков, С., 1927, с. 48—49).

125

Стр. 191. Цариград, Балат, 8 януари 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 147—148.

126

Стр. 192. Цариград, 14 януари 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 191—192.

Телеграмите, за които става дума в няколко от тия писма, са от сина му Иван Славейков, който след завършването на Роберт колеж става учител във Враца, откъдето изпраща пари в Цариград и на семейството в Трявна.

127

Стр. 193. Цариград, 10 март 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 192.

През юли 1847 г. Иван Найденов започнал да издава в. «Напредък», отразяващ разбиранията на Екзархията. За да направят вестника популярен, Найденов и ръководителите на Екзархията се възползували от тежкото материално положение на Славейков и го привлекли като съредактор на «Напредък». Славейков работил известно време във вестника, но не можал да се задържи поради големи политически различия с Найденов (Вж. в. «Напредък», г. IX, бр. 2, от 5 юли 1874 г.).

128

Стр. 194. Цариград (Агопиян хан), 20 март 1875; Арх. НБ Пловдив' Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 192—193.

129

Стр. 195. Цариград, Фенер, 1 април 1875: Инв. № 605/13; Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 193—194.

Стама — Стамат Даскалов.

130

Стр. 196. Цариград (Фенер), 9 април 1875; Арх. НБ Пловдив, Инв. № 605/17; Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 194.

131

Стр. 196. Цариград, Фенер, 24 април 1875 СбНУ, кн. XX, 1904, с. 148—149.

132

Стр. 197. Цариград, Фенер, 30 април 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 149—150.

133

Стр. 198. Цариград, Фенер, 1—6 май 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 151.

134

Стр. 200. Цариград, Фенер, 6 май 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 151.

135

Стр. 201. Цариград, Фенер, 7 май 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 151—152.

136

Стр. 201. Цариград, Фенер, 8 май 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 152.

137

Стр. 202. Цариград, Орта-кюю, Агопиян хан, 10 май 1875; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 152—153.

138

Стр. 203. Цариград, Балкапан, хан, 12 май 1875; СбНУ; кн. XX, 1904, с. 153—154.

139

Стр. 204. Цариград, Фенер, 22 юли 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 195.

140

Стр. 205. Цариград, 26 юли 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 196.

Стихотворението «Ти ме знаещ, Груев» е обнародвано за пръв път от М. Арнаудов — «Три неизвестни стихотворения на П. Р. Славейков», сп. БАН, кн. XX, с. 63. Не е включено в Събраните съчинения на Славейков, т. I и II.

Второто стихотворение «Лош противен да не бивам» е обнародвано от Славейков във в. «Ден», г. I, 1875, бр. 25, със заглавие «Покорен и не лош». Пенчо Славейков е нанесъл някои поправки в текста и го е отпечатал в Избрани съчинения, 1901, с. 139.

Този е първият вариант на «Покорен и не лош», написан специално за Георги Груев.

141

Стр. 207. Цариград, Балкапан, 8 август 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 197.

142

Стр. 207. Цариград, 31 август 1875; Арх. НБ Пловдив, Изв. на КНК, С., 1947, т. I, № 8, с. 198.

143

Стр. 208. Стара Загора, 23 юни 1876; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., т. I, с. 198—200.

144

Стр. 210. Стара Загора, 27 юни 1876; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 200—201.

145

Стр. 211. Одрин, 11 септември 1878; Институт за литература. Ръкописен отдел. Печата се за пръв път.

146

Стр. 212. Одрин, 11 септември 1878; Институт за литература. Ръкописен отдел. Печата се за пръв път.

147

Стр. 217. Одрин, 13 септември 1878; Институт за литература. Ръкописен отдел. Печата се за пръв път.

Дописка от Славейков, приготвена да бъде публикувана в някой пловдивски вестник.

ДО ТОДОР ИКОНОМОВ

Икономов, Тодор (1835—1892) — родом от с. Жеравна, Котленско. Известен публицист и общественик. Ученик на Сава Доброплодни (Сливен) и Сава Филаретов (София). Завършил френското училище «Бабек» в Цариград. Водач на католическата пропаганда у нас. Униат. След неуспеха на униатското движение той заминава за Киев, където следва духовна семинария. През 1871 г. се завръща в Цариград и взема дейно участие в черковната борба като един от водачите на либералното крило. Става съмишленик на Славейков в борбата за самостоятелна българска черква, сътрудничи на в. «Македония», редактира сп. «Читалище». Преследван от турците, през 1873 г. той забягва в Румъния (Тулча). През това време бил във връзка със Славейков. След Освобождението Тодор Икономов взема страната на консерваторите. В полемика с него в Учредителното народно събрание, на 22 март 1879 г., Славейков излиза със знаменитата си «Реч против сената» (Вж. в това издание т. VII, с. 610). По време на Стамболовия режим Т. Икономов изпада в немилост, остава изолиран, без работа и препитание. Неговият край е трагичен. Той се разболява психически.

148

Стр. 219. Цариград, 31 май 1870; ДБКМ—БИА, ф. Тодор Икономов, Лит. архив, т. I, с. 243—244.

Към писмото на Славейков до Тодор Икономов намерихме препис от следната Заповед за спирането на в. «Македония» през същата година:

ВИСОКА ПОРТА 7. 19 октомври 1870

Великият Везир, Министър на външните работи,

Понеже вестник МАКЕДОНИЯ обнародва в един от последните си бройове един член от най-вероломните, отправен към българите, верните поданици на Нег. Величество Султана;

Понеже този вестник не е държал никога сметка за съветите, които Царското Правителство му е отправяло много пъти чрез надлежната власт, преди да вземе някакви строги мерки към него, като го задължаваше да следува една линия на поведение по-съобразна със желанията и интересите на Българският народ;

Понеже чрез своето упорство да иска да подбужда този послед-

ният против Правителството на Негово Величество Султана, той доказва явно, че е решен да прави една систематическа опозиция във вреде на сяко разсъждение на патриотизъм и на законност,

Решава:

Вестник МАКЕДОНИЯ се спира за три месеца от 7. 19 октомврия. Известия от настоящият акт са дава на г. П. Славейкова, отговорният редактор на реченият лист.

За Нег. Вис. Великият Везир, Министър на външните работи

(подписан) СЕРВЕР.

ДО НИЛ ПОПОВ

Попов, Нил Александрович (1833—1891) — известен руски историк и славяновед, секретар на Славянския благотворителен комитет в Москва. През 1862—1864 и 1870 г. бил в научна командировка из славянските страни и минал през България.

Не ни е известно как се е запознал със Славейков — вероятно чрез писма.

149

Стр. 221. Цариград, 12 юли 1870; Публична б-ка «В. И. Ленин»—Москва.

Тук Славейков загатва за турската цензура. Още през 1867 г. във в. «Македония» (г. II, бр. 2 от 31.VII.67), той отговаря на упреците, отправени към него от в. «Народност» (ред. Ив. Найденов): «Ние като по положението си не сме в състояние да идем по-нататък в разсъжденията на народните ни работи, и като не можем тъй беззазорно като «Народност» да изразяваме мислите си и чисто, и ясно, то вместо да се борим с ръждивата сабя, що имаме в ръце, предпочитаме да се оттеглим от бойното поле пред нашия брат и съпостат. Но не като победени, защото отстъпваме пред неравенството на оръжията, а не пред силата на убежденията, с които ни поборва той. И ако с вързани ръце не можем да ратуваме за собствените си убеждения, не сме казали и не казваме евалла, стоим на убежденията си».

150

Стр. 222. До Българското читалище, Цариград от 3 януари 1872, Цариград, Фенер; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 248.

«След повече от един месец държане в затвора — разказва синът на Петко Славейков — Рачо, — баща ми го пуснаха. И без това работите ни бяха заплетени, но когато баща ми излезе от затвора, ние бяхме съвсем разорени. Когато се върна у дома, баща ми нямаше пари нито за емфие, нито да се обръсне, та трябваше да му дам аз от парите, които ми бяха давали някои негови приятели. . . След всичките перипетии, настана сиромашия до шия, както обичаше да се изразява той. Стаята ни (над черквата на Фенер) беше лишена от всякакви удобства. Животът ни там не беше розов, но аз прекарах с баща си няколко месеца такъв интимен живот, който ми е оставил неизгладими спомени за душевното му величие. . . Той не промени нито характера си, нито обноските си спрямо мене и си посмъркваше емфиенце с онова познато добродушие, което съставляваше отличителната черта на неговата блага душа. . . ний прекарахме с него изключително на сухоежбина. . .» (Рачо Славейков, Петко Рачов Славейков, с., 1927).

За повечето настоятели на Българското читалище в Цариград, представители на «старите», Славейков бил размирник, «поклонник на Робеспиеровци и Дантоновци», «достоен да бъде предводител на парижките комунари», приятел на бунтовните комитети в Румъния и пр.

Оставен без парична подкрепа, Славейков продава всичко, което притежава. Печатницата била продадена на безценица, всичко годно от покъщнината и съдовете отишло по вехтошарите. За да не плаща наем, поетът се прибира в изоставена стая над черквата на Фенер, до Галата. Чак през есента той става учител в българското училище на Балат.

151

Стр. 224. До Българското читалище, Цариград, от 14 ноември 1872, Цариград, ДБКМ—БИА, ф. Хр. Тъпчилещов, Лит. архив, т. I, с. 251.

ДО ИВАН СЛАВЕЙКОВ

Славейков, Иван (1853—1901) — най-големият син на Петко Славейков, родом от Трявна. Завършил Роберт колеж в Цариград и продължил образованието си в Швейцария. Учителствувал в Роберт колеж, във Враца, Пловдив и София. Редактор на в. «Търновска конституция». Бил народен представител. Умира като министър на просветата. Заради демократичните си въз-

гледи бил интериран, затварян и бит жестоко от полицията на Стефан Стамболов.

152

Стр. 226. Стара Загора, 9 февруари 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 154—155; ф. П. Р. Славейков, 113.

153

Стр. 227. Стара Загора, 6 март 1876; Арх. БАН, ф. 113.

Писмото се публикува за пръв път. Вероятно Пенчо Славейков не е издал това писмо, защото засяга отношенията на баща му с Катерина Стойоглу, за които семейството не е желаело да се знае. (Вж. Соня Баева, Една неизвестна страница от живота на Петко Славейков, сп. «Лит. мисъл», г. IV, 1962, с. 14—26.

154

Стр. 228. Стара Загора, 31 март 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 155—156; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 85.

Стр. 228. С историята съм още назад... — Славейков написал една история на България, която да служи за учебник. Тя не е излязла от печат и не е останало нищо от ръкописа ѝ, изгорял в пожара на Стара Загора.

Стр. 228. Манчовото землеописание... — става дума за книга на Д. В. Манчев «Землеописание за първоначални учещици, с 45 щампици и харта за целий свят... Пловдив, 1869.

155

Стр. 229. Стара Загора, 25 април 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 156—157; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 86.

Стр. 230. Там ли, или на Враца е станало това... Иван е бил учител във Враца от 1872 до 1875 г.

156

Стр. 231. Стара Загора, 9 май 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 157; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 87.

157

Стр. 232. Стара Загора, 1 август 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 158—159; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 88.

158

Стр. 233. Трявна, 20 август 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 159—160; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 89.

159

Стр. 236. Стара Загора, 26 септември, 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 161—163; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 90.

Стр. 236. Аз ся срещнах с речените... През август 1876 г. на път за Казанлък Славейков се среща с комисията, която била назначена да анкетира турските зверства, извършени по време на Априлското въстание. Комисията се състояла от Скайлер, Церетелев и П. Димитров. В разговора си с тях Славейков без страх, пламенно защитил българските революционери. Това прозвучало неприятно за приятеля на сина му, Димитров. Вероятно последният е изказал своето възмущение пред Иван Славейков. Огорчен от писмото на сина си, Славейков му изяснява обстоятелствата, при които той е бил принуден да представи нещата в истинската им светлина — да каже, че въстанието е чест за българския народ, а не срам.

Вероятно Славейков не е знаел, че ситуацията е била по-сложна, отколкото изглеждала на пръв поглед. Той е бил осведомен и възмутен за отношението на тогавашния английски премиер-министър Дизраели Биконсвилд. Ето какво разказва за тези събития Джордж Уошбърн, директор на Роберт колеж: «Докато в Цариград се разиграваха споменатите политически ходове (детронирането на Абдул Азис и убийството му, превземането на властта от младотурците начело с Мидхат паша — б. м. — СБ) кървавата сеч в България продължаваше. Ние, които първи бяхме осведомени за това, което става в България, бяхме вече предали сведения на сър Хенри Елиът (английският посланик в Цариград тогава — б. м., СБ), а също така бяхме пратили писма в Англия. Пред сър Хенри турското правителство отрече категорично достоверността на фактите... Трябваше да се очаква, че турците ще отхвърлят всички обвинения, а г. Дизраели заяви в парламента, че данните, които излезли от ръководителите на Роберт колеж били «чисто и просто празни приказки в кафене» и били напълно безпочвени. Ние настояхме пред сър Хенри Елиът да натовари някой от личните си секретари с обстойно разследване на събитията в България, след което да се състави подробен рапорт. След известно забавяне от един ден посланикът ме извика при себе си и ми съобщи, че най-сетне е получил нареждане от Лондон да прати човек в България. Каза, че г-н Беринг (II секр. при английското посолство в

Цариград — б. м., СБ) щял да ме посети, преди да потегли. При това от разговора с г-н Хенри научих, че той не само изпраща най-младия си секретар, който не владее местните езици и притежава оскъдни познания за страната, но и го пуска без преводач по български, с наставления да се позовава единствено на турските източници, още повече — цялата мисия щеше да трае 2—3 дни. Протестите ми отидоха напразно, въпреки застъпничеството на г-н Беринг. Сър Хенри отговори, че такива били инструкциите от Англия. Ясно стана, че обективно проучване няма да има. Желанието на г-н Дизраели беше да се сдобие с официален доклад, който да потвърди неговите изявления, че в България не се е случило нещо сериозно.

Незабавно отидох при г-н Майнард (пълномощен м-р по това време в Цариград, б. м., СБ), обясних му как стоят нещата и го помолих да прати в България г. Скайлер (генерален консул в Цариград — б. м., С. Б.), пристигнал току-що в Цариград, за да извърши безпристрастно разследване на ситуацията в страната, като ползува преводачи от български, турски и гръцки. Г-н Майнард ми поясни, че няма пълномощия за такава акция, ала добави, че ако успея да склоня г-н Скайлер да замине, ще намери начин да го прати. Не беше никак трудно да убедя г-н Скайлер и той напусна Цариград, придружен от преводачите си (между които от българска страна бил изпратен П. Димитров — б. м., С. Б.), настигайки го в Одрин. Още тогава г-н Беринг е проумял, че рапортът на г-н Скайлер ще бъде приет и достоверен за целия свят, но като честен мъж, аз не вярвам да е съжалявал. Не ми е известно какъв доклад е получил г-н Дизраели — той никога не го обнародва, — но като първа последица от предварителния рапорт на г-н Скайлер, обхващащ началните десет дни от мисията му, г-н Гладстон (лидер на либералната партия тогава — б. м., С. Б.) стана централна фигура в разразилото се брожение сред английското общество, в резултат на което правителството на Дизраели падна, а преди това предизвика свикването на Цариградската конференция.

В писмо до г-н Кинг от 21 юли 1876 г. Скайлер пише: «Надявам се да изнеса неопровержими факти, които да докажат на цивилизования свят какъв характер има това източно протеже на Англия— Турция» (Джордж Уошбърн, «Петдесет години в Цариград», С., 1980, с. 68—69).

Стр. 238. . . а з н е щ о п и ш а в т о з и д у х . . . — Не е известно какво е станало с този очерк на Славейков, никакъв негов ръкопис не е открит досега. Вероятно нещо от него е печатано и трябва да се търси в нашия периодичен печат или във в. «Левент таймс».

Стр. 238. 5 д е к е м в р и 1 8 7 6, С т а р а З а г о р а; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», кутия 22. Лит. архив, т. I, с. 271—277.

Стр. 238. . . г-н у Б я р и н г у. . . — вж. Уолтър Беринг.

Стр. 238. Н и к о л а — Никола Тодоров.

Стр. 239. п р и н р а в с т в е н и т е с т р а д а н и я. . . — те са били свързани с присъствието на Катерина в Стара Загора.

161

Стр. 243. С т а р а З а г о р а, 2 я н у а р и 1 8 7 7; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 165—167; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 92.

Стр. 245. м о ж е ш, а к о щ е ш д а г о д а д е ш в «З о р н и ц а» и л и в «Н а п р е д ъ к». «Напредък» е вестник на Ив. Найденов. След спирането на в. «Право» Ив. Найденов, както сам пише в писмото си до Мл. Николаев (Вж. С. Б а е в а, Лит. архив, т. I, 1959, с. 96), със сълзи на очи моли Хаджи Иванчо Пенчович да му помогне да издава отново вестник, но Хаджи Иванчо му казва, че не може да му помогне, «защото правителството го било записало в Славейковия тефтер».

Няколко месеца по-късно разрешават на Ив. Найденов да издава нов вестник — «Напредък» (5.VII.1874 — 12.VI.1877).

Останал без работа и средства, Славейков не само сътрудничил на вестника, но известно време бил и негов съредактор. Отговор на въпроса как се е чувствувал Славейков като съредактор на вестник «Напредък», дава писмото на Ив. Найденов до Младен Николаев от 6 август 1874 г. (ДБКМ, ф. Св. Миларов, инв. № 1569): «Много му се иска (на Славейков) да не бутаме гнездото на Каравелова, та да не били дрънкали. А това го иска, господствому, за да докаже на тези хора, Каравеловци, че той е напълно съгласен с техните идеи, та да не го чернят пред народа. В дописката от Белград Вий ще видите, че именно онова що се говореше за тях, той, като не са случих аз в печатницата при свързването на листът, изхвърлил го, а когато го попитах защо направи това, отговори: «Аз ако бях видял цялата дописка по-напред, не щях да ви оставя да я печатате. Не трябва, каза, ний да бъркаме такива работи, и тези хора си имат похвалната цел». Аз обаче, му казах, че напротив, ние трябва да гоним злото дето го намерим и че не трябва да се плашим от зачернянето от такава сган, каквато е Каравеловата компания, и заповядах изхвърленото да си иде на мястото. Но защото момчетата ми забележиха, че ще останем късно и не ще можем да пристигнем пощата, оставих го».

Въпреки че «Напредък» провеждал политиката на «умерените», условията, при които излизал, били тежки. Скоро вестникът

на Цариград» (бр. 4, 1874), в която нарекъл Мохамед II «сура ламя». Генович сметнал този епитет за обиден. Печатницата била разбита от полицията, а Ив. Найденов бил хвърлен в затвора.

По време на Априлското въстание «Напредък» пак бил спрян за два месеца. Под напора на събитията Ив. Найденов се доближавал към позициите на Славейков. «Ужасно е положението ни, се казва в уводната статия на бр. 102 от 1876 г. — ако замръкнем, не знаем дали ще осъмнем. . .»

След Освободителната война вестникът бил спрян, Ив. Найденов заточен в Мала Азия, заедно с Екзарх Антим.

162

Стр. 246. Стара Загора, 12 януари 1877; СбНУ. кн. XX, 1904, с. 167—168; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 93,

163

Стр. 247. Стара Загора, 13 февруари 1877; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 168—170; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 94.

Стр. 248. Заедно с моите книги в Одрин. . . — «Когато през 1880 г. баща ми се пресели и учителствува в София, разказва Ив. Славейков (Библиотеката и ръкописите на П. Р. Славейков, сп. Български преглед, г. II, 1896, кн. 5), баща ми донесе със себе си едни твърде печални остатъци от библиотеката си и почти нищо от ръкописите си, и то от ония останали разпръснати туктам, случайно неприбрани в Стара Загора. Когато за кратко време беше учител в Одрин, той беше взел със себе си набързо само част от книгите и ръкописите си. Без време дигнат оттам, откаран и запиран в Цариград, два сандъка с книги повечето бяха останали в Одрин, които Одринската община беше задържала срещу надзета плата. Тия сандъци баща ми прибра по време на войната, когато влезе в Одрин с руските войски». . . Тези книги и ръкописи, заедно с някои прибрани от Трявна, са основа на архива, който се пази и досега в музея «Петко и Пенчо Славейкови».

Стр. 248. Българската история на Иречек — «История на българския народ», 1875.

Стр. 248. . . и главно с големият труд на историко-географический словар. . . — Става дума за извънредно ценен «Историко-географически словар» с данни, събирани лично от Славейков цял живот. Готов вече за печат, изгаря в опжара на Стара Загора. . .

Стр. 251. Стара Загора, 3 април 1877; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 171; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 95.

165

Стр. 251. Трявна, 31 октомври 1877; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 185—186; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 98.

Г-н Въшборн — става дума за английския мисионер Джордж Уошбърн (1833—1915), един от директорите на Роберт колеж, приятел на България и на Славейков.

166

Стр. 253. Одрин, февруари 1878; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 186—188; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 99.

През учителствуването на Славейков в Стара Загора избухва толкова дългоочакваната от него Освободителна Руско-турска война. Той бил поставен начело на градското управление от ген. Гурко, който пръв влязъл в града. Руските войски след превземането на града се оттеглили и го оставили незащитен. Славейков, който виждал настроението на местните турци и изпращал постоянно разузнавачи, за да разбере как се развива отстъплението на неприятеля, получил неопровержими данни, че турските войски ще направят опит отново да превземат града. Той тревожно сигнализирал в щаба на руското командване, но помощ не идела.

Стара Загора била нападната от войската на Сюлейман паша. Славейков, улисан в грижи за спасяването на града, забравил за близките си, на които казал да не напущат града, докато той не се върне и ги изведе по пътя за Балкана. Те чакали, изложени всяка минута на смъртна опасност, докато най-после дошъл мъжът на Иринината сестра Димитър Тарлев, който ги извел от запалення вече град, сред писъците на нещастници и бежанци, задръстили всички пътища. Спасили само дрехите, които били на гърба им. Всичко останало изгоряло в пламъците на пожара. Най-непрежалима била загубата на библиотеката на Славейков и на неговите ръкописи, между които готовият за печат Географски речник на България, История на България, множество непечатани стихотворения, цялата сбирка с народни песни и пословици, огромна преписка — архив на Възраждането, — една тетрадка със стихотворения на Христо Ботев и много книги. Пенчо Славейков, който тогава бил на 11 години, се сетил за «големите тефтери», с които баща му не се разделял, решил в този най-тежък момент да се погрижи за тях — скътал ги на скришно място, под стълбището на къщата — там и изгорели.

Катерина, която тръгнала да бяга много късно, била настиг-

ките загуби, приема поканата да преведе руските войски през Стара планина. Проходите той знаел най-добре от всички.

Единствено от това писмо узнаваме маршрута на целия поход.

167

Стр. 255. 7 юни 1878, Цариград (Сиркеджи-скеля; ДБКМ—БИА, II, В. Публикувано в Лит. архив, т. I, 1959, с. 289—290.

През юни 1878 г. Славейков бил в Сливен. Мирът бил подписан на февруари 1878 г. Мнозина се настанили на ръководни постове. Славейков скромно стоял настрана. Потърсили го по-късно, за да му възложат дребна служба — чиновник за особени поръчения при Сливенския губернатор полковник Иляшевич, «отявлен злоупотребител» според съвременниците. Славейков открито го критикувал. През юни бил изпратен по служебна работа в Сан-Стефано. Взел със себе си и жена си, и децата. Отседнали в Серкеджи-скеля (квартал при европейската гара, до моста на Галата в Цариград). Оттам той пише това писмо на сина си Иван, по това време учител в Роберт колеж.

Стр. 256. Братя Минкови — търговци в Цариград, от Сливен.

Стр. 256. ...каквото похарчите за тях из децата... Тогава в Николаев учили двамата му сина Христо и Райко. Чакали ги да се завърнат за лятната ваканция през Цариград в Сливен. През лятото на 1878 г. Славейков бил сполетян от ужасно нещастие — на седемнадесетгодишна възраст умира Райко, най-даровитото му непрежалимо момче. (Вж. за него тук, писмо 187).

Стр. 256... ръкописът с речите... Този ръкопис, в който са записани речите на Славейков, не се намира в архива му.

168

Стр. 256. Сливен, 30 юни 1878; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 188—189; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 100.

По време на краткото си пребиваване в Сливен Славейков започва да издава в. «Българско знаме»: «Подир войната бях назначен чиновник за особени поръчки при сливенския губернатор. Престоях за издаването на «Българско знаме», чийто първи брой е изключително от мене написан. Като се събираше Великото учредително събрание, отидох за депутат и там започнах да издавам сатирическия вестник «Остен», а после «Целокупна България», която

после преместих в София, дето се преместих и установих да живея» (Съч., т. III, 1969, с. 144). След заминаването на Славейков за Търново вестникът продължава да излиза под редакцията на д-р Добри П. Минков, който преди това работил в редакцията на «Източно време». Вестникът имал либерална насока. Излезли от него 24 броя.

169

Стр. 259. Търново, 16 март 1879; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 191; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 103.

170

Стр. 260. Търново, 31 март 1879; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 192; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 104.

В архива е запазена само втората част на писмото от «Пушката ще ти пратя, и коня може...»

171

Стр. 262. Търново, април 1879; ДБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, 1959, с. 292.

По времето, когато Славейков е писал това писмо, Иван е бил учител в Сливен, а Рачо преводач при генерал Домонтович. Христо — ученик в Николеевската гимназия, е бил три недели в Търново. Пенчо е бил на 11 години.

Стр. 262. В неделя пристигнахме... — На 2 април Славейков е изпратил зет си да прибере семейството от Сливен. В неделя, на 8 април, те са пристигнали в Търново. Следователно, това писмо е писано след 8 април.

Дотук ръкописът е на Пенчо Славейков, след което пише баща му.

Стр. 262. За избирането на княза... Избирането на княз Батенберг става на 17.IV.1879 г.

172

Стр. 263. София, 15 декември 1879; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 193—194; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 105.

В архивата на Славейков е запазена част от негов дневник, воден около 1886 г., когато Стефан Стамболов се налага и открива в Търново Великото народно събрание (19.X.1886), за да изберат княз. Славейков, който бил избран за народен представител, не отишъл. Нещо повече. Той разубедил и Петко Каравелов и го накарал да си подаде оставката като регент: «И прекъснал бях сношенията си със всички тях (Стефан Стамболов и Др. Цанков, б. м.,

у тях както изпърво. Лично, по частните си работи, аз бях отдавна незадоволен от него, но политическите му възгледи и споделях и поддържах. Но когато се срещахме и виждахме на последне, престанали бяхме да се занимаваме с политически въпроси и се занимавахме повече с литературни въпроси. Особено откак го бях придумал да си даде оставката от регентството, мене ми беше съвестно някак да гледам как времето се продължава в неизвестност и той не само нищо не получаваше и харчеше, но в настъпилите обстоятелства, той можеше нещо и да пострада в ожесточение на партизанствата. . . Той ме покани да му кръстя детето, което аз и приех. Кръстих детето, но не ходех дома му. И то не от друго, но защото няма и какво да приказваме. Тъй като делото, което имахме като опозиция, беше вече предоставено на Цанкова, и ний вече нямаше какво да кроим, а пък аз си имах своя работа доста. . .

Каравелов е държавен мъж на България. Едва ли не единчък между синца ни той и разбира, и схваща по-добре интересите на държавата. Но Каравелов не е мъж на партия, не води и не може да води партия, защото никога не служи и не угодява на страстите и интересите партизански, без което във всяка конституционна държава, а най-вече за сега, е невъзможен един политически мъж. Не е лош, не е зломислен, но освен себе си другиго не аресва и се отнася с презрение към другите, не е искрен към никого другиго, освен към държавата, затова няма никого искрено предан нему, освен неколцина, които за интересът на държавата го търпят. . . Ако Каравелов е виновен в нещо, той е най-вече виновен в нетърпимостта на другите си политически съперници. Той не търпеше мнение у друг от своите компаньони или противници, и то може да е извинително до нейде, защото и нямаше кой да изкаже някое посвясно мнение. Затуй той всякога все нови хора вземаше за другари; и като не могат да направят нящо както той си е мислил, или както би трябвало, той се разразява над тях тъй грубиянски, порицава ги тъй нелепо и не с подобающа деликатност, щото повечето от неговите чираци му са ставали най-върли противници. Това обаче не зависи толко от зло сърце, колкото от пусти лош табиет. . .» (Лит. архив, т. I, 1959, с. 157—158).

173

Стр. 264. София, 2 и 31 януари 1880; ДБКМ—БИА, 1965; Лит. архив, т. I, с. 293—294.

Стр. 264... това е причина, де то листът. . . — Става дума за Славейковия вестник «Целокупна България».

стр. 265... щом свършите изборите. . . — В изборите

брание, насрочени на 13 и 20 януари 1880 г., Петко Славейков е кандидатиран и избран за народен представител, заедно с Петко Каравелов. Иван Славейков е агитирал за кандидатите за народно-либералната партия, към която се е числял и той самият.

174

Стр. 266. София, 13 януари 1880; СбНУ, кн. XX, с. с. 194—195; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 106.

Стр. 266. . . безхарактерен и достоен другар на Грекова и Начович. . . — В своя ръкописен дневник от 1886 г. Славейков пише за него: «От всички тези личности (Радославов, Греков, Стамболов, Стоилов — б. м., С. Б.), на ръцете на които е останала България, единствен мислящ човек е Начович, но за зла чест, той не е освен зломислящ за България човек» (Съч., т. III, 1969, с. 183). В една своя статия (в. «Целокупна България», Подлистник Ала-Остен, 1979) Славейков характеризира Н. Начович така: «Той говори малко, като знае, че с това печели много; не дрънка болките на сърцето си, знае ги само брадата му, на която той изказва всичките си тайни и в недоуменията си, допитва се до нея. Пише дълги кореспонденции, кратки доклади, укази още по-кратки и отговори таквиз, каквито му се не щат». (Съч., т. IV, 1973, с. 669).

Стр. 266. . . че ще печаташ Юлия Цесаря. . . — Иван Славейков е превел драмата на Шекспир «Юлий Цезар» от английски език. Издал я е през 1882 г., както личи от писмото. Баща му не е бил доволен от превода.

175

Стр. 267. София, 3 януари 1881; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 200—204; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 14, № 110.

От това писмо се вижда, че Иван Славейков е бил през 1881 г. секретар в нашето дипломатическо представителство в Букурещ.

176

Стр. 272. 3 септември 1881, Трявна; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка XXII; Лит. архив, т. I, с. 302—305.

177

Стр. 277. София, 12 юни 1887;

178

Стр. 279. София, 22 юни 1887; СбНУ, кн. XX, 1904,

с. 211—212; Арх. ВАН, ф. 115, арх. сд. [illegible]

В СбНУ датата е сбъркана — 22 юни 1888, а тя е 1887 в ръкописа на писмото.

ДО ЕКЗАРХ АНТИМ I

Екзарх Антим I (Атанас Михайлов-Чалъков, 1816—1888) — родом от Лозенград. Учил в Цариград, Света гора, о-в Халки, Одеса. Завършил Киевската духовна академия през 1856. През 1867 г. бил назначен за преславски митрополит, но не отишъл в епархията си. Става ректор на Духовната академия на о-в Халки, а по-късно — митрополит във Видин. Присъединява се към движението за независима българска черква. Тъй като Иларион Макариополски не бил одобрен за пръв български екзарх, турското правителство утвърдило Антим (1872). След обявяването на Освободителната война Антим бил свален като екзарх и заточен в Мала Азия (1876). След Освобождението бил председател на Учредителното събрание и на Първото велико народно събрание.

179

Стр. 280. (Цариград, 1872); СбНУ, кн. XX, 1904, с. 144—146.

Славейков е имал в повечето случаи отрицателно отношение към Екзарх Антим I — заради неговото примиренческо държание към турската власт и близостта му с представителите на «старите» в Цариград. Смелото «Отворено писмо до Екзарха» на Славейков предизвикало голямо негодуване в лагера на «старите». Във в. «Право» се появили статии, дописки и открити писма от Г. Кръстевич, Иванчо Х. Пенчович и Марко Балабанов, изпълнени със злоба, ненавист и високомерно презрение към Славейков.

Въпреки всичко, като председател на Учредителното народно събрание Екзарх Антим подкрепя либералите и одобрява безусловно Търновската конституция като народна конституция.

В своя фейлетон «Човек спрямо човеците» (Шутош, бр. 32, 1874, с. 249—250) Славейков пише за Екзарх Антим в рубриката «Човек за човека е вълна за стригане» — «Негово Блаженство Антим I, екзарх български и митрополит Видинский, подарява колкото молитви и благословии потрябват доде се изкара черквата, и да я освети без пари, когато се изкара» (Съч., т. IV, 1973, с. 516) (Вж. за него също Славейковия фейлетон «Подхлъзването» — «Звънчатий глумчо», бр. 4, 1873; в Съч., т. IV, 1973, с. 298).

ДО ГРИГОРИЙ ДОРОСТОЛО-ЧЕРВЕНСКИ

Григорий Доростоло-Червенский (1828—1898) — родом от Сорока, Бесарабия. Той е известният ученик на Неофит Бозвели, който запазва за поколенията ръкописите му. През пролетта на 1848 г. напуща манастира си в Нямцу, за да иде в Света гора. Престоява там известно време, сближава се с тежко болния отец Неофит, когото гледа до смъртта му с голяма преданост. Той става послушник на заточения Иларион и приема иночески чин (1851). През 1861 г. завършва богословското училище на о-в Халки. От 1863 до 1869 г. Григорий е главен учител в българското училище на Фенер. Близък приятел на Иларион Макариополски и брат му Н. Михайловски, на Тъпчилещов и съмишлениците му. Заедно със Славейков се бори през 1864 г. за освобождението на заточените български владици и за извоюването на самостоятелна българска църква.

След учредяването на Българската Екзархия, Григорий става един от представителите на висшето духовенство, което се свързва с Хаджи Иванчо Пенчович и взема в ръцете си властта. Славейков открито излиза против тях. За да спре назначението на Григорий за русенски митрополит, той издава брошурата «Какъв е един, който ся готви кандидат за архиерей в народната ни черква», Цариград, 1871 г. В отговор на заплахите, които Григорий отправя («Нека ми обръснат брадата, ако не окача Славейков на бесилото»), се появява «Отворено писмо до Негово Преосвещенство Доростоло-Червенскаго», в. «Македония», бр. 15 от 11.VII.1872 г. — вж. в това изложение, т. VII, с. 210).

Л. Каравелов е загрижен за съдбата на Славейков и го съветва да бъде по-предпазлив, да не се закача с такива хора, защото твърде лесно може да «намачка краката си» («Свобода», бр. 4 от 22.VII. 1872). В прочутата статия на Славейков и Миларов «Двете касти и власти» Григорий е характеризиран така: «Человек, който навред, дето е поминал, оставил е дири на развратената си природа, на своите лукавства и подлости» (в това издание вж. т. VII, с. 221).

Клеветите на Григорий и Хаджи Иванчо Пенчович стават причина за спирането на в. «Македония». На младини ученик на Неофит Бозвели и Иларион Макариополски, кореспондент на Раковски, след учредяването на самостоятелна българска черква, Григорий проявява краен консерватизъм, достига до открито туркофилство. В Русе той дори се свързва с омразния враг на българския народ Мидхад паша. През 1875 г. предава четата, излязла от

с. Червена вода, Русенско, на турците. . . След обявяването на Освободителната война на 15 април 1877 г. Григорий отправя възвание до българите, с което ги приканва към подчинение, вярност и съдействие на турската власт.

След Освобождението Григорий Доростоло-Червенски е в редиците на най-крайните консерватори, заема висши длъжности и става доверено лице на Фердинанд. За него Добри Ганчев в «Спомени за княжеското време», С., 1973 г., с. 34—35 пише: «Към русенския митрополит Григорий княз Фердинанд питаеше особено уважение. Дядо Григорий бе необикновено умен човек. В турско време минаваше приятел на правителството, уважаваха го, почитаха го турските власти, изпълняваха ходатайствата и застъпничествата му за християните. Почитаха го и по-старите наши хора — за ума му, за характера му, за такта му в отношенията с властта със всекиго. . . Фердинанд обичаше да слуша мненията и съветите му.»

180

Стр. 284. Цариград, юли 1872; Отворено писмо, редовна притурка на в. «Македония», г. VI, бр. 15 юли 1872.

ДО НИКОЛА ХР. ТЪПЧИЛЕЩОВ

Тъпчилещов, Никола (1817—1893) — от Калофер, ученик на Неофит Рилски в Габрово. Търговец и общественик. През 1874 г. поискал от Екзархията да му върне парите, които й дал Христо Тъпчилещов за постройката на черквата на Фенер — триста и тридесет хиляди гроша (в. «Напредък», бр. 21, 1874). След Освобождението Тъпчилещови подновили искането си и с решение на Народното събрание парите им били върнати.

181

Стр. 286. Цариград, 15 ноември 1872; ДБКМ—БИА, ф. Хр. П. Тъпчилещов, Лит. архив, т. I, с. 252.

ДО СТАНКА М. ПОПОВА

Попова Станка, М. — сестра на Светослав Миларов, приятел и съмишленик на Славейков. Била изискана и образована жена.

182

Стр. 287. Цариград, 23 февруари 1872; ДБКМ—БИА, ф. Хр. Тъпчилещов. Лит. архив, т. I, с. 250—251.

ДО СТОЯН ЧОМАКОВ

Чомаков, д-р Стоян (1819—1893) — родом от Копривщица, учил в Гърция при прочутия Каири, изучавал медицина в Италия (Пиза, Флоренция) и Франция (Париж). Един от ръководителите на черковната борба, представител на Пловдив в Цариград. През първите години на борбата бил съмишленик на Славейков, но по-късно става туркофил. След учредяването на Екзархията д-р Чомаков остава в Цариград като член на екзархийския съвет. Сътрудничи на в. «Македония», сп. «Читалище» и «Български книжици».

183

Стр. 288. Цариград, 27 април 1875; Сб. БАН, 1919, кн. XII, Д-р Стоян Чомаков, живот, дейност, архива, с. 482.

Стр. 288. Найденовий вестник. . . — става дума за в. «Съветник».

184

Стр. 288. (Цариград, 1875); Сб. БАН, 1919, кн. XII, Д-р Стоян Чомаков, живот, дейност, архива, с. 482.

185

Стр. 290. (Цариград, 1875); Сб. БАН, 1919, кн. XII, Д-р Стоян Чомаков, живот, дейност, архива, с. 483.

ДО ХРИСТО Г. ДАНОВ

Данов, Хр. Г. (1828—1911) — родом от Клисура, поставя началото на българското организирано книгопечатане. През 1858 г. открива книжарници в Пловдив, по-късно в Русе и Велес. Издава повечѐ от 1000 книги — учебници, научни съчинения, художествени произведения (вж. за него Юбилеен сборник Хр. Г. Данов, под ред. на С. Ив. Барутчийски, Пловдив, 1905; Възрожденски книжари, С., 1980, съставител и ред. Петър Парижков.

Хр. Г. Данов е връстник и познат на Славейков, който е и един от постоянните сътрудници на своеобразния домашен календар

«Летоструй» (1865—1876). Славейков често дава обяви и отзиви във в. «Македония» за книгите, които се намират в книжарниците на Данов.

186

Стр. 290. Цариград, 14 октомври 1875; ДБКМ—БИА, II, В.

От това писмо личи, че Славейков подготвя пълно събрание на стиховете си още през 1875 г.

Стр. 291... аз сторих да издам обявлението... Не е известно печатано ли е това обявление и къде.

Стр. 291... за трудът ми по Географическият речник... — Материали за географския си речник Петко Славейков събира през целия си живот (от 1854 г.). Прави описания на градове, села и местности, на манастири, черкви и крепости, придружени с ценни бележки. Върху своя «Географски речник» той е работил и в Стара Загора, където го е приготвил окончателно за печат. Този ценен и неповторим вече ръкопис изгорял в пожара на Стара Загора. В архива на Славейков днес (музей «Петко и Пенчо Славейкови») се намират части от него. Това са отделни изследвания, които Славейков е правил след Освобождението, с желание да остави отново подобен речник. Издадени са само някои от тях.

ДО ТОДОР ПЕЕВ

Пеев, Тодор (1838—1904) — родом от Етрополе. Сратник на Васил Левски. Близък другар на Христо Ботев. Деловодител на Българското книжовно дружество и редактор на «Периодическо списание». През 1876 г. взема дейно участие в подготовката на Априлското въстание. Заедно с Иван Драсов и Светослав Миларов редактира в. «Възраждане» (Вж. Дочо Леков, Тодор Пеев, С., 1978).

187

Стр. 292. (Стара Загора, 15 февруари 1876); Арх. БАН, ф. Българско книжовно д-во, инв. № 392; Лит. архив, с. 265—266.

Тодор Пеев е съобщил на Марин Дринов, тогава председател на книжовното д-во, за предложението на Петко Славейков и Георги Бенев, на което той му отговаря с писмо от 29 март 1876 — Москва: «Преводачът на Иречековата история трябва да добие някакво възнаграждение за труда си — без това не може...»

Дружеството поема разноските за отпечатване на труда и получава само половината от книгите, а останалите отстъпва на преводачите, за награда на труда им. «Ако одобрите и Вие това условие, съобщете го на Славейкова-Бенева и на Горанова... Аз давам глас за Славейкова-Бенева... Ако ли пък и двамата се откажат, като чуят условията ни, тогава ние щем да поръчаме работата Жинзифову, който на радо сърце са взема да я извърши...» (БАН, ф. Българско книжовно д-во, инв. № 416, вж. Н. Табаков, цит. съч., с. 266).

Историята на Иречек е преведена на български език през 1878 г. само от Георги Бенев с наслов: «Българското княжество» от д-р Константин Иречек. Превел Г. Бенев, Пловдив, 1878. Славейков я е прочел още през 1876 г. на чешки език. Той високо я цени и се е ползувал от нея при написването на учебник «История на България», който не можал да издаде. (Вж. неговата статия във в. «Ден», г. II, 24.I.1876).

188

Стр. 293... Стара Загора, 15 февруари 1876; Арх. БАН, ф. Българско книжовно д-во, инв. № 392.

Стр. 293... г-на Бенева, който има злочестината да остане празен и в бедност... — По това време Георги Бенев е току-що излязъл от турския затвор и е без работа.

ДО РАЧО СЛАВЕЙКОВ

Славейков, Рачо (1859—1935) — учи при баща си в Цариград и Роберт колеж (само една година). Споделя най-тежките години от живота му — спирането на в. «Македония», «пълното и безнадеждно безпаричие». Учи в Южнославянския пансион в Николаев, който напуща след смъртта на брат си. Завършва с отличие кавалерийското училище в Екатеринослав и участвува като доброволец, едва седемнадесетгодишен, в Освободителната война. Бие се храбро в Сръбско-българската война, участвува активно в Русенския бунт. По време на Стамболовия режим емигрира в Русия, където завършва висше военно училище, но не остава там на служба, защото не се съгласява да приеме руско поданство. Завръща се в България малко преди смъртта на баща си — 1894 г.

189

Стр. 294. До Рачо, Райко и Христо Славейко-

в и (Цариград) от Стара Загора, 7 ноември 1876; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 163—164, 165—168. Това писмо липсва в Арх. БАН.

стр. 299... г-н у Минкову — по всяка вероятност се отнася за Тодор Минков.

190

Стр. 299. Пловдив, 9 октомври 1881; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 306.

Писмото е недовършено.

Двете стихотворения «Есен» и «Пролет» са писани през 1854 г. и изразяват разочарованието на поета от първите неуспехи на русите по време на Кримската война. Сега той само ги е обработил наново, като ги е посветил на синовете си. Може да се допусне, че и «Плачете за онез, що ги отвели» е писано по-рано и само дообработено в Стара Загора. Ръкопис обаче от това Славейково стихотворение не сме открили досега.

191

Стр. 301. София, 28 февруари 1888; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 213—214.

192

Стр. 302. София, 9 октомври 1888; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 214—215.

Спирането на вестника... — става дума за в. «Търновска конституция» (1884—1888), по онова време негов отговорен редактор е Иван Славейков.

193

Стр. 304. София, 25 януари 1893; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 215—216.

194

Стр. 306. До Кметството, Търново, от 1877 г., Търново; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21, Лит. архив, т. I, с. 280—281.

Писмото е писано веднага след като Славейков се установява в Търново (август или септември), след бягството от Стара Загора.

ДО АРХИМАНДРИТ ИОСИФ (ЕКЗАРХ ЙОСИФ I)

Екзарх Йосиф I (Лазар Йовчев, 1840—1915) — родом от Калофер, ученик на Ботьо Петков. Поддържан от калоферци, получава отлично образование: завършва Куручешменското училище в Цариград, френското училище «Бабек», право и литература в Париж (1870). Става секретар на Екзархията в Цариград и редактор на сп. «Читалище». На 24 април 1877 г. бил избран за български екзарх.

195

Стр. 307. Одрин, 20 август 1874; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 181—183.

На 9 август 1874 г. Славейков отива в Одрин заедно с няколко свои ученици, с цел да отвори български училища и черкви, да събуди българското население в града и околните села. (Вж. Дим. Благоев, «Кратки бележки из моя живот», С., 1945.)

196

Стр. 309. Одрин, 24 август 1874; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 184—185.

Славейков прави отчаяни опити да се задържи в турската столица. През 1874 г., останал без работа, той приема да стане екзархийски учител в Одрин, където пристига на 9 август (срв. писмото му до Цвятко Недев от 13 август 1874). Главната му грижа е да се откриват в града и околностите български училища и черкви. В изложение до архимандрит Йосиф (бъдещият екзарх), който през 1872 и 1873 г. бил кандидат за български митрополит в Одрин и посетил града, Славейков се опитва да получи подкрепа за откриване на български училища. Към проекта за българско училище турците се отнесли враждебно (Срв. М. Арнаудов, Екзарх Йосиф и българската културна борба след създаването на Екзархията, 1940, с. 156, 182.)

Според завещанието на д-р Петър Берон неговото наследство е трябвало да се употреби и за постройка на една българска гимназия в Одрин (вж. С. Велев. Златната книга на дарителите за народна просвета, 1907). Одринчани искат да знаят подробности около това решение и изказват желание да се започне издръжката на няколко ученици в училището им «като предуготовление» за онова, което може да се извърши по-нататък.

Стр. 311. Отец Данаил е известно време председател на българската община в Одрин. Той се забърква в една криминална

история и вероятно, за да се отърве, е имал нужда от пари. (Вж. Д. Косев, цит. съч. и Г. Димитров, Княжество България, ч. II, с. 237—238.)

Поп Панчо само е подписал двете писма. Те са писани от Славейков.

197

Стр. 312. Одрин, 26 август 1874; Арх. НБ Пловдив, Изв. КНК, С., 1947, т. I, с. 185—187.

198

Стр. 314. (Одрин, 1874); Арх. НБ Пловдив, Изв. КН, С., 1947, т. I, с. 187—190.

199

Стр. 319. Стара Загора, 1 май 1877; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 183—185.

В писмо от 17 април 1877 г. Стара Загора, Славейков пише на сина си Иван, че е изпратил чрез Никола Тодоров, книжар в Цариград, а после в Търново, до в. «Напредък» едно отворено писмо до Екзарх Йосиф I по случай избирането му на тази длъжност. Не е известно къде е печатано писмото. Обнародва го за пръв път И. Р. Блъсков в «Памятник», 1895, кн. IV, с. 327, със следната бележка: «Това отворено писмо намерих в ръкопис между сбирките си. Познава се от съдържанието му, че е печатано в някой от тогавашните наши вестници. Ще потърся из старите вестници и ако намеря где е печатано, ще явя.»

200

Стр. 321. София, 15 юли 1887; Препис на писмото от Мих. Арнаудов. Ръкописен отдел при Литературния инст., инв. № 1659. Печата се за пръв път.

Стр. 322. Теодосий Големанов... — отнася се за Теодосия Гологанов

Отговор на Екзарх Йосиф от 7 август 1887 г.

Многоуважаемий г-н Славейков,

С голямо благодарение получих и прочетох Вашето писмо от 15 юлий т. г. Колкото приятелите скърбят, когато не могат да се видят често, толкова и се утешават те за раздялата си, когато те се крепят взаимно в паметта с писма. Това Ви е добре познато, многоуважаемий г. Славейков, и нямам нужда да Ви кажа колко ми е

приятно разменението на писма между двамината ни да е по-честичко.

Тези дни ще Ви испратя втората част география на г. Димица ..... Колкото за другите съчинения и сведения, които искате, за да се спомогнете за книгата, която съчинявате, за жалост за сега не мога да удовлетворя Вашата просба: Високопреосвященний Теодосий е малко компетентен в тия работи, а чиновника ми г. Генадиев, който може до известна степен да Ви послужи в тая работа, ще бъде, до 15 идущий септемврий, до там занят, щото материалното време ще му липсва да Ви бъде полезен при всичкото мое желание да Ви помогна по-скоро. Знаете добре, че книгите които искате са рядки и събирането им не е работа на един ден. Къде края на септемврий, надявам се да Ви благодаря от тая страна.

За О. Архимандрита Харитона съм направил каквото съм могъл. Спомогнах както нему, тъй и на зетя му. г. Сарафова с пари за да избегнат в България. Негово Високопреподобие снабдих с най-топли препоръки до Н. Впрство Госп. Климента, и ако нещатния страдалец стои още без работа, то не е от лишение от моето съдействие. В качеството си на естествен покровител на О. Харитона аз Ви благодаря за всичко, което сте направили за него до сега и което ще направите до настанението му, защото виждам от пътя който е взела работата му, че бъдущето си място той на Вас ще има да дължи.

Поздравлявам Ви сърдечно и остаям многоуважаемий г. Славейков. Ваш усърден о Христе молитствувател

Екзарх български Йосиф

1877 авг. 9

ДО ВЛАДИМИР АЛ. ЧЕРКАСКИ

Черкаски, Владимир Александрович (1824—1878) — руски княз, обществен деец, завеждащ гражданското отделение на освободена България по време на Руско-турската война през 1877—1878 г. Високо образован, един от борците за освобождението на руските и полските селяни от крепостното робство, добре запознат с «Източния въпрос», славянофил. За своите либерални възгледи бил поставен под полицейски надзор (1850). Бил кмет на Москва (1868—1871).

След генерал Скобелев княз Черкаски бил между ония, които оценили качествата на Петко Славейков като един от най-добрите познавачи на политическото положение в страната и на българския народ.

Преди да започне войната княз Владимир Черкаски поискал от Тодор Минков сведения за положението на България и за българските обществени дейци, на които би могъл да разчита като помощници при една победа на Русия. С писмо от 1.XII.1876 г. Тодор Минков му препоръчва на първо място Петко Славейков: «Считаю долгам указать. . . на болгарскаго поэта и литератора Славейкова, человека, ползующегося в Болгарии во всех слоях ея населения огромною популярностью, которую я позволю себе сравнить с популярностью Гарибальди в Италии и превозходно знающего положении своего отечества, к каторому он питает глубокую патриотическую привязанность» (вж. О в с я н н ы й, Р. И., Русское управление в Болгарии в 1877—1878—1879 г., т. I, с. 263, СПБ, 1906).

По време на войната към канцеларията на княз Черкаски били командировани Найден Геров, Христо Даскалов, Иван С. Иванов и Петко Славейков. Славейков е посветил на княз Черкаски една тетрадка със стихове, черновата на която се пази в музея «Петко и Пенчо Славейкови» (папка 42, тетр. 5). Тук са преписани стихотворенията «На прощаване», «Шествие — следствие», «Към българите», «Сърцето ми на Балкана» с дата 28 юли 1877, Търново (вж. Събр. съч., т. II, 1965, с. 112—117).

201

Стр. 323. (2 8 ю л и 1 8 7 7), Т ъ р н о в о; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22. Печата се тук за пръв път.

ДО СЛАВ. . .

202

Стр. 324. 2 3 м а р т 1 8 7 8, К а з а н л ъ к; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 42. Лит. архив, т. I, с. 281—282. Писмото се публикува по препис, неизвестно от кого.

С л е д о п о ж а р я в а н е т о н а С т а р а З а г о р а Славейкови живели в Търново като бежанци. За да се изкарва прехраната, поетът става прошенописец в един търновски хан. От онова време е и настоящото писмо.

ДО ИВАН РАЙКОВ

203

Стр. 327. 1 3 а п р и л 1 8 7 8, С л и в е н; ДБКМ—БИА, II, В. Публикувано в Лит. архив, т. I, с. 287—288.

Стр. 327. [illegible]

Стр. 327. Р а д к а — сестра на жена му.

Стр. 327. Т о т ь о И к о н о м о в — мъж на Радка и баджанак на Славейков.

Стр. 327. П е н к а и Х р и с т о са деца на Димитър Търлев, втория баджанак на Славейков. Ирина е имала две сестри. С едната от тях (Радка) са били близначки.

204

Стр. 328. Д о И в а н ч о Р а й к о в, Трявна от София, 1 април 1887. Пази се в музея на Трявна. Писмото ми е предадено от Вера Христова, уредник на музея. Тук го обнародваме за пръв път.

ДО ИВАН СТ. ИВАНОВ

И в а н о в, И в а н С т. (Иван Цанев Каляджи, 1828—1901) — родом от Лясковец, брат на Павел Каляджи. Учил в Свищов и Елена, завършил историко-филологически университет в Киев. Учител в Кишинев и попечител на българските села в руска Бесарабия. Член на Българското книжовно дружество. Подпомага революционното движение. Организира българското опълчение. След Освобождението заема високи административни служби. Пише статии в руския периодичен печат в защита на българския народ. Някои от тях са издадени в «Сборник статей Ив. С. Иванова о некоторых выдающихся событиях в современной жизни болгар». Кишинев, 1896 (Д. М и н е в, Град Лясковец, Варна, 1944).

205

Стр. 330. (м а р т 1 8 7 8, К а з а н л ъ к); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 42, Лит. архив, т. I, с. 284.

Писмото е преписано в отделна тетрадка; няма дата, но се намира между писмата на Славейков от 14 март 1878 и 23 март 1878 г., Казанлък. Н. Табаков, който го издава за пръв път, му слага предполагаемата дата «март 1878 г.»

ДО СЕМЕЙСТВОТО НА ПОЕТА

206

Стр. 331. Т ъ р н о в о, 2 8 ф е в р у а р и 1 8 7 9; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 190.

Славейков е имал от втората си майка още двама братя и две сестри. Най-малката от тях била Анастасия — Сиса. Той я обичал много. Когато отишъл учител в Трявна, взел я със себе си и я носил по пътя на гръб.

ДО ДРАГАН ЦАНКОВ

Цанков, Драган (1828—1911) — родом от Свищов. Връстник, съмишленик и приятел на Славейков. Ученик на Ем. Васкидович и Христаки Павлович, учил в Киев и Одеса. Продължава образованието си във Виена, където издава българска граматика на немски език. Един от най-известните български журналисти, редактор на в. «България», на който Славейков бил постоянен сътрудник. През 1856 г. Драган Цанков тайно приема католицизма и застава начело на униатското движение. Сам той характеризира своя политически ход «като една идея, внушена на българските патриоти от отчаяние» (вж. Кирил Патриарх български, Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX век (1850 — 1865), С., 1962). Вестник «България» се бори твърдо и последователно срещу гръцката патриаршия, поради което Славейков участвува в него. Той смята, че вестникът ще предизвика най-после вниманието на руското правителство към българския въпрос.

След Освобождението Драган Цанков участвува дейно в политическия живот на страната като страстен русофил. Той е един от основателите на либералната партия (заедно с Петко Славейков и Петко Каравелов). Бил е министър-председател. По време на Стамболовата диктатура емигрира в Русия.

207

Стр. 332. Трявна (1880); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21; Лит. архив, т. I, с. 295—296.

През 1880 г. (лятото или есента) положението на Драган Цанков е било вече разклатено. Славейков не се решава да приеме предложението му. На 28.XI.1880 г. Д. Цанков бил освободен от министър-председателския пост. След възстановяването на конституцията отново става министър-председател (септ. 1883 — април 1884), но се откъсва от Петко Славейков и Петко Каравелов, възглавил дясното крило на Либералната партия. Не кани вече Славейков да участвува в управлението. Н. Табаков (цит. съч., с. 295) публикува две телеграми на Драган Цанков до Славейков в Пловдив:

Пловдив, Петку Славейкову

Писмото приех. У нас положението е ясно: държавата е напълно влязла в режимът на Търновската конституция. Колкото за Вас лично, вий можете да живеите в Княжеството и министерството е уверено, че Народното събрание ще Ви отпусне пенсия, за да се занимавате с литературните си занятия.

Д. Цанков

19 окт[омври], 1883
ДБКМ—БИА, II, В. 6908

ПЛОВДИВ
Петко Славейков

Няма нужда от дохождането Ви. Сичкото отива добре. Не слушайте сензационни известия.

Цанков

7.XII.1883
ДБКМ—БИА, II. Д. 2921

208

Стр. 333. До Министъра на народната просвета (края на 1881 г. Трявна); Арх. ПРС, папка XX; Избрани произв. т. II, 1956, с. 465 под ред. на Цв. Македонска.

Това писмо на Славейков няма дата, нито означение до кого е адресирано. Известна е преписката от 1881 г., в която Славейков предлага на Иречек да издаде неговите събрани пословици. Можем да предположим, че писмото е писано през 1881 г. и е отправено до Иречек. На 20 юли 1881 г. Славейков му пише: «Аз исках да отворя приказка с Вас, като министър на просвещението, за събраните от мене пословици, или мога да се надея от Вас за някоя облага, ако бих сторил да ги печатам, и да се посъветвам с Вас как би било по-добре да стане.» През август същата година Иречек отговаря на Славейков: «Пословиците да Ви са живи; явете ми поскоро колко са, колко печатни коли ще завземат и ще се потрудиме един ден по-скоро да ги видим напечатани. Разбира се, че такъв един драгоценен труд не ще мине без добро възнаграждение.» Вероятно, настоящото писмо е отговор на цитираното писмо на К. Иречек, (Вж. също Избр. произв. т. II, с. 504.)

В архива на Славейков се пазят материалите за споменатите 12 книги. В папка XV, тетр. I се намира черновата на предговора, който Славейков е подготвял към това издание, датиран «септември 1866»; «Аз исках да дам на народа един ред книги за прочит от чисто народно съдържание, а с това да послужа и на тия, които се учат, да могат по-добре да изучат както народний язик, тъй и народний бит — язикът и битът на българите въобще. При всичките бури и треволнения на частний ми живот аз бях работил в разстоя-

ние на три десетки години едно издание, но не само писано да бъде така, както мярках да бъде.

След претърпяното крушение в намерението ми, не ми оставаше друго, освен да предприемам пак онова, което ми се представяше за възможно във възстановението на бившата ми цел. Ето други десет години се навършват, откак изново се приготвям за тая същата цел. Разумява се, че по много причини първото не е възможно вече да се възстанови, но аз не съм се отчаял да работя върху възможното и работил съм с намерение да приготвя пак едно по възможност пълно издание на всичките народни песни, пословици и приказки и по трите по-главни наречия на българский язик, а същевременно и необходимите на това прибавки от филологически, географски и исторически бележки и издирки. Този труд аз съм го разделил на следующите книги:

Книга първа — Песни младежки, сатирически, обредни и тържествени.

Книга втора — Песни сватбени, семейни, религиозни и митически.

Книга трета — Песни по сношенията и отношенията ни с турците.

Книга четвърта — Песни хайдушки, юначни и въстанически.

Книга пета — Пословици и поговорки с нужното разяснение на смисъла им.

Книга шеста — Народни поверия и митически приказки.

Книга седма — Речник исторически.

Книга осма и девета — Речник географически.

Книга X — Първа част от филологически речник.

Книга XI и XII — За който не е споменато в тия уводни бележки, са щели да съдържат останалите речникови материали от буква Г до Я.

ДО МАРИН ДРИНОВ

Дринов, Марин (1838—1906) — родом от Панагюрище. Следва в Духовната семинария Киев и в Московския историко-филологически факултет. Професор по славянознание в Харковския университет, член-кореспондент на Руската АН (1898). Марин Дринов е пръв председател на Българското книжовно дружество в Браила. Автор е на множество исторически, етнографски, филологически и др. трудове. По време на руското управление в България (1878—1879) става помощник на княз Дондуков-Корсаков и завежда отдела за народна просвета. [illegible] дирането на Конституцията (27.IV.1881), малко след като Славейков е написал това писмо, той идва в София, изработва проект за Държавен съвет, който е приет от княза (на 8.IX.1881 г.). Възмутен от политическите нрави в страната, въпреки че е избран за член на Държавния съвет, той напуща България и заминава за Харков, където остава до края на живота си. Имал отлично мнение за П. Р. Славейков, застъпвал се за него по време на интернирането му, но без резултат.

209

Стр. 335. (Трявна, края на август 1881); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21, отделна тетрадка. Обнародва се за пръв път.

Писмото недовършено.

210

Стр. 336. Пловдив (1881); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 310—311.

В изборите, които стават на 6.XI.1881 г., Дринов е избран с малко гласове. Предлагат му да стане председател на Държавния съвет, но той отказва, защото изборите били произведени незаконно. Подава си оставката и заминава за Русия.

Това писмо вероятно е писано през последните два месеца на 1881 г., преди заминаването на Марин Дринов за Русия.

Стр. 336. . . ако моят генерал. . . — става дума за генерал Скобелев, който високо цени Славейков. «Той е велик патриот и драгоценен помощник» — казвал генералът за него.

ДО ГРИГОР НАЧОВИЧ

Начович, Григор (1845—1920) — родом от Свищов. Неговият баща Димитър Начович, крупен свищовски търговец, бил приятел на Г. Раковски. Григор Начович учи в Цариград, Париж и Виена, където остава по-дълго и открива търговска кантора. През 1866 г. се прибира в родния си град и застава начело на революционния комитет. Връзките му с Филип Тотю били разкрити. Забягва в Румъния. Присъствувал на погребението на Раковски, което описва в една своя рецензия (ПСп, кн. XLI, 1893). След Освобождението е един от ръководителите на консервативната партия (заедно с Д. Греков и К. Стоилов), проводник на англо-ав-

стрийската политика, безпринципен реакционер. Срещу него водят остра полемика Петко Славейков и Алеко Константинов.

211

стр. 338 (Пловдив, 1881); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21, Лит. архив, т. I, 1959, с. 307—309,

Интерниран от Ремлинген — тогава м-р на вътрешните работи — в Трявна, Славейков избягва в Пловдив, откъдето пише това писмо до Начович (втората половина на 1881 г.).

Начович, заедно с генерал Ернрот, участвува в държавния преврат от 1881 г. и е един от най-дейните представители на Свищовското народно събрание, което отменя конституцията.

ДО КИРЯК ЦАНКОВ

Цанков, Киряк (1847—1903) — родом от Свищов. Завършил висше образование във Виена и Париж. През 60-те години се установява в Букурещ. Издава в. «Тъпан» и редактира вестниците «Балкан», («Balcanul»), «L'étoile d'Orient». Сподвижник на Каравелов, Ботев и Левски. Член на Тайния централен български комитет и на Българския революционен централен комитет, председател на Българското централно благотворително общество. Апелира за примирение между «младите» и «старите». След Освобождението става народен представител, министър на външните работи и дипломатически представител на България в Букурещ.

212

Стр. 341. януари 1881, София; ДБКМ—БИА, ф. № 5, Лит. архив, т. I, 1959, с. 296—297.

След спирането на «Целокупна България» управляващата либерална партия остава без свой вестник. На 27.VI.1880 г. излиза първият брой на в. «Независимост». С гордост вестникът приема името на Каравеловия вестник и продължава неговата номерация. Традицията на Славейковите фейлетони от «Целокупна България» — «Подлистници Ала-Остен» — продължава в каравеловско-ботевската рубрика «Знаеш ли ние кои сме». Тук се проявява за пръв път блестящият талант на Захари Стоянов (Барон Лулчо).

Иречек, Константин (1854—1918) — чешки историк, племенник на големия чешки учен Шафарик. Автор на «История на българите» — първото цялостно научно изложение на българската история, излязла в навечерието на Априлското въстание (1876). Един от най-големите за времето си познавачи на историята на народите от Балкански п-ов. Поканен от българския историк Марин Дринов, той идва в България през 1879 г. и става главен секретар на Министерството на народното просвещение. Остава да работи у нас до 1884 г. По-късно е професор в Пражкия и Виенски университети. Автор на «Книгопис на новобългарската книжнина, 1806—1870», Виена, 1872; «Пътувания из България» (1888); «Български дневник» (1932, С.) и др.

213

Стр. 342. Трявна, 20 юли 1881; Из архива на К. Иречек, БАН, С., 1953, съст. П. Миятев, с. 225—228.

На това Славейково писмо Иречек отговаря така:

София, 2/14 август 1881

Многоуважаемий Господине Славейков!

Не е трябвало такива дълги забикалки, да ми кажете онова, което съдържа писмото Ви из Трявна от 20 юлия. Знаете, че аз съм си все същий човек, па да се случило с мене какво и да било и че съм преди всичко филантроп, който никому не желае зло и най-малко Вам, когото уважавам и почитам днеска, както и всякога. Пословиците да Ви са живи: явете ми по-скоро, колко са, колко печатни коли ще завземат и ще се потрудиме, един ден по-скоро да ги видиме напечатани. Разбира се, че такъв един драгоценен труд не ще мине без добро възнаграждение; в бюджетът имаме кредит за литературни предприятия и за какво го имаме, ако не за една книга, която съдържа едно всенародно благо, което никой няма да събере освен Вас и което с Вашата сбирка още повече ще се разпространи и закорени у целия български народ. Не казвайте, че сега не е време да се занимаваме с такива неща; времето е дошло, общата тишина привожда хората пак към книгите и в Министерството почти ката ден се явяват лица с литературни предприятия, едно нещо, което до сега не сме видвали.

За друго не мога да Ви кажа нищо ново, освен че тие мерки са само временни и че те днес или утре пак могат да се махнат, щом се покаже че може да се живее и без тях. От мене те никак не зависят; то е работа изключително административна и спада в кръга на действията на Управляющий Мин. на Вътр. Работи. Ако да зави-

сеше от мене, щеше да се свърши много скоро. Трябва още малко търпение. Аз даже отивам по-далече: моето лично желание иде до там, да Ви вида пак в София.

С особено почитание

Ваш К. Иречек

(Архив, К. Иречек, с. 229, БАН, С., 1953, съст. П. Миятев, с. 225—228)

214

Стр. 346. Габрово, 8 август, 1881 г.; Архив К. Иречек, БАН, С., 1953, съст. П. Миятев, с. 225.

В своя дневник по този повод К. Иречек е написал «Получи се груба телеграма на Славейков от Трявна» (Дневник, т. I, с. 488, с дата 19 август 1881).

215

Стр. 347. (Пловдив, 1882); Музей Петко и Пенчо Славейкови, отделна тетрадка К-21 — IV, 26, л. 21; Лит. архив, т. I, с. 322—323.

Като м-р на просветата К. Иречек е бил натоварен от Ал. Батенберг да направи писмено изложение върху учебното дело в България. След отпечатването му, Иречек го изпраща на Славейков за мнение и бележки. («Главно изложение до Негово височество княза върху положението на учебното дело в княжество България», Държавен в-к, г. IV, 1882, бр. 2, 5, 6, 7, 8 и 9).

Стр. 347. Като видях името... — става дума за Ал. Батенберг.

Стр. 348... какво стана с предложенията ми...— В дневника на К. Иречек четем: «...за помощта на Славейков е съгласен (Батенберг, б. м., С. Б.), ала за 1—2 месеца нека останел вън (от София), ще го вмъкнат пак във вестниците, сега (след учредяването на Държавния съвет) времето било по-неспокойно» (3—15 — I. 1882 г., с. 70).

216

Стр. 349. 8 август 1886, Виена; Арх. БАН, ф. К. Иречек; Лит. архив, т. I, 1959, с. 314.

Славейков отива във Виена, за да лекува сина си Пенчо.

ДО СПАС ВАЦОВ

Вацов, Спас (1856—1928) — родом от Пирот. Учил в Со-

фия и завършил физико-математически факултет в Загреб. След Освобождението бил директор на Метеорологическата станция в София. Един от възстановителите на Българското книжовно дружество. През 1881 г., когато Славейков пише това писмо, той е бил началник в Министерството на народната просвета.

217

Стр. 349. Трявна, 25 юли 1881; ДБКМ—БИА, ф. СВ, Г 29; Известия на Инст. за л-ра, БАН, кн. 3, 1955, с. 196—198.

През 1881 г. Славейков застава начело на борбата срещу Батенберг и Държавния съвет; бил интерниран в Трявна, забраняват му да учителствува. По това време е написано и писмото до Спас Вацов.

Стихотворението е печатано по-късно като трета част от цикъла «Български мелодии» във в. «Независимост», бр. 6 от 1881 г. с малки промени.

218

Стр. 353. София, 21 януари 1882; ДБКМ—БИА, Г. 28; Лит. архив, т. I, 1959, с. 320—321.

Задължавам Ви да ме извините пред г-на министра... — По него време м-р на просветата е бил К. Иречек.

Животоописанието на княз Михаил Обренович III се пази в НБКМ—БИА, Г. 27 — 6 страници. То е изпратено за печат в Псп. В края на текста е написано от Славейков: «От сръбски, П. Р. С.» След него следва стихотворението «Пред паметника на Шипка» и «Жалний вид на нашите опълченци».

Когато Славейков тайно избягва от Трявна, на път за Пловдив, на Шипченския превал той написва това стихотворение. Под текста: «На Шипченский превал, 20 септ. 1881, П. Р. Славейков». То не е обнародвано. Ето част от него:

Едни лежат в ровове, овраги,
други ходят немили-недраги;
Няма никой сълзи да пророни
за мъртвите, над гроб им незнайни,
няма никой за живите войни
да помисли колко са окайни...
...
Мир праха ви, безсмъртни юнаци,
бог, търпение, вам живи страдалци...

Ръкопис от същото стихотворение се намира и в архива на поета (папка V, т. I, л. 26, Музей «Петко и Пенчо Славейкови»).

219

Стр. 354. Пловдив, 26 март 1884; ДБКМ—БИА, ф. СВ, Г 29; Изв. на Инст. за л-ра, БАН, 1955, с. 198—199.

Славейков събра материали за котленските възрожденци. Издава биографични бележки за Неофит Хилендарски (Бозвели). (Вж. Съч., т. III, БАН, 1969, с. 201—219.) Материалите за Софроний Врачански и Стефан Богориди бяха издадени от Соня Баева през 1968. (Вж. Съч., БАН, т. III, 1969, с. 191—201.) Част от тези материали са публикувани и в очерка за Райно Попович от самия Славейков (Съч., т. III, 1969, с. 265). За Петър Берон, Кипиловски, Раковски и Кръстевич не сме открили почти нищо. Като се има пред вид, че почти целият архив на Славейков е описан, не е ясно къде са пропаднали. Вероятно става дума за отделни бележки, които са останали неразчетени в някои от неговите тефтерчета.

ДО КОНСТАНТИН СТОИЛОВ

Стоилов, Константин (1853—1901) — произхожда от видно пловдивско търговско семейство. Завършил в Цариград Роберт колеж и висше юридическо образование в Хайделберг и Париж. Частен секретар и началник на политическия кабинет на Ал. Батенберг. Бил министър на външните работи (1881—1883) и на правосъдието (1883). След абдикацията на княз Батенберг, при регентството, става министър на външните работи (1886—1887), а през 1888 — министър на правосъдието в кабинета на Ст. Стамболов. След неговото падане става министър-председател (1894—1899). К. Стоилов е основател на народняшката партия и създател на нейния печатен орган в. «Мир». Тоя е също един от основателите, заедно с К. Иречек и княз Батенберг, на в. «Български глас» (22.XII.1879).

220

Стр. 356. София, 28 април 1881; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», К. 20 Лит. архив, т. I, 1959, с. 298.

Тази телеграма е изпратена на другия ден след преврата. Славейков е искал от К. Стоилов да му уреди среща с княз Батенберг.

ДО СТОЯН МАРИНОВ

Маринов, Стоян — книжар в Търново. Издал два учебника и един календар.

221

Стр. 356. 2 септември 1881, Трявна; ДБКМ—БИА, II. В.; Лит. архив, т. I, с. 301—302.

Следните две писма се намират в Музея «Петко и Пенчо Славейкови»:

Господин П. Р. Славейков
в Дряново

Провождам ви коректура от обявлението, за да направите и приложите нещо, според казването на Марка.

Провождам Ви и две календарчета, от мойто издание за 80 и 81 г. Също и едно ново за 82-ра, тоже и едно ученическо календарче. Понеже съм в нужда, че вие ще ми напишете нещо по-хубавичко; за то постарайте се колкото се може да напишете. Тукашният книжарин Н. Ниделкович приготви ново календарче, но аз съм уверен, че вие ще напишете нещо по-хубаво, и то гледайте да ми го изпроводите, защото нямам кого да провода, момчето ми отиде в училището.

Календарчето ми ще бъде на същия формат и от толкоз листа, каквото е туй, що ти провождам за 81 г. Освен предговор, прати ми и някои хубави стихове за в края. Нека има и нещо смешно.

Поздравлявам ви искрено ваш
Ст. Маринов

5 септември 1881
Търново

Уважаемий ми г-н П. Р. Славейков в Дряново

Провождам ви едно календарче от нашето издание (написано) според писмото ви, обявлението йощ не е печатано по причина, че пресата има много работа, за вторник ще бъде готово.

За календарчета за празниците недей има грижа, аз съм ги приготвил.

Поздравлявам ви и съм ваш преданий приятел
Ст. Маринов

12 септември 1881
Търново
Арх. ПРС, папка 23.

Писмото е подарено на бъдещия цар Борис (по случай рождения ден на престолонаследника) от Недялко Каранешев, художник от Търново.

ДО МИХАИЛ АЛ. ДОМОНТОВИЧ

Домонтович, Михаил (1830—1902) — генерал-майор, председател на комисията, натоварена да състави описание на Руско-турската война от 1877—1878 г. Бил назначен след превземането на Търново за губернатор на града. Там Славейков се запознава с него. Човек с демократически убеждения, той полага големи грижи за пострадалите от войната, за бежанците и осиротелите деца. Бил определен от княз Дондуков-Корсаков за член на комисията, назначена да състави проект за конституция на Княжеството. Ген. Домонтович е баща на А. М. Колонтай и близък приятел на семейството на Славейкови. Ето какво разказва в спомените си за това време Александра Колонтай (тогава тя е била на седем години): «София приличаше на едно голямо село с прашни улици и едноетажни къщи, около къщите имаше много градини.» И по-нататък: «Професор Дринов бе дребен на ръст, с остра брадичка, имаше живи малки черни очи, които през цялото време играеха по стаята, когато говореше. . . Идваха и двама ръководни мъже — както казваше татко — Цанков и Каравелов. Баща ми много им се радваше. Дружелюбно ги хващаше под ръка и ги водеше в кабинета си. Но когато те бяха при него, той затваряше вратата и даже на мене ми казваше: «Върви си, върви си Шурочка». Знаех, че те веднага ще започнат да говорят за «Народното събрание», за «конституционни гаранции», за «нов режим».

222

Стр. 358. София (27 април 1881 г.); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21 — IV, отделна тетрадка.

Писмото не е довършено.

Стр. 358. . . руски чиновници бяха от немско произхождение. — Вероятно се касае за руските генерали Ремлинген, Енрот и др.

ДО Д-Р ДИМИТЪР МОЛЛОВ

Моллов, Димитър д-р (1845—1914) — виден български хирург. Народен представител в Първото учредително народно събрание — Търново, 1879 г. През 1883—1889 г. е министър на народното просвещение, многократно председател на Върховния медицински съвет, председател на природо-математическия клон

на Българското книжовно д-во (по-късно БАН). Член на либералната партия. Неговият син — д-р Васил Димитров Моллов е виден специалист по вътрешни болести, един от основателите на Соф. медицински факултет и ректор на Соф. университет. Той бил арестуван след убийството на Хр. Белчев заедно с Петко Каравелов.

223

Стр. 359. Пловдив, 1881; ДБКМ, ф. Гр. Начович; Лит. архив, т. I, с. 316.

Препис на телеграмата.

ДО СТЕФАН СТАМБОЛОВ

Стамболов, Стефан (1854—1895) — родом от Търново. Учил в Одеса. Революционен деец на БРЦК от времето на Старозагорското и Априлското въстание, сподвижник на Васил Левски и Хр. Ботев. Редактира в. «Нова България» след Христо Ботев (1876—1877). Пише остри и дръзки статии във в. «Целокупна България» и в. «Независимост» (1880—1881). Един от водачите на либералната партия след Освобождението. Заедно със Славейков се бори във Великото народно събрание срещу «умерените». Подготвя контрапреврата и връщането на княз Батенберг, в което му помага и Славейков. След абдикацията на Батенберг Стамболов става член на регентството и съдействува за избирането на Фердинанд за български княз (1887). По времето на Фердинанд е министър-председател и министър на вътрешните работи (1887—1894). Провежда политика на откъсване на България от Русия и ориентирането ѝ към Австро-Унгария и Германия. Тогава Славейков започва ожесточена борба против него. Ето какво пише в своя дневник (1886) Славейков: «За патриотизма на Ст. Стамболов по въстанията аз няма да говоря, макар и да го знам много по-добре и много подълбоко от бае Захария, който го описва. Ще кажа само това, което и бае Захари не ще откаже, че като патриот е бил много подолу от патриарха на патриарха на българските патриоти Раковски (К. М. С. Б.), за когото правдиво може да се каже:

Патриотин бе и хайдутин стана,
хайдутите патриоти направи.

А за Стамболов:

Вагабонтин бе и патриот стана,
патриотите вагабонти направи.»

224

Стр. 359. Пловдив, 1881; ДБКМ, ф. Гр. Начович.

През 1881 г. Славейков е още съмишленик на Стефан Стамболов, който от 1884 г. е председател на Народното събрание и се обявява против свалянето на княз Батенберг, подготвя контрапреврата за неговото връщане. По това време Славейков бил в Трявна, току-що завърнал се от Виена, където ходил да лекува сина си. Славейков не е бил против Батенберг, а само против суспендирането на Конституцията. Той е убеден, че с изпъждането на княза положението на България ще се влоши повече, и вярва, че е възможно помирение с Русия.

Телеграма, изпратена от Пловдив през втората половина на 1881 г., след суспендирането на Конституцията. Преписът от същата телеграма се намира в архива на Григор Начович — ясно е, че консерваторите са следели всяко действие на своите противници. Григор Начович, министър на вътрешните работи тогава, изпраща следната заповед (№ 1032 от 13.II.1882): «На известния Петко Р. Славейков е забранено да преживява в Княжеството». (Вж. Н. Табаков, Лит. архив, т. I, с. 314).

225.

Стр. 360. (София, след 28 октомври 1886); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21 — IV, 12, отделна тетрадка.

Добавено отгоре: «Последните кървави сцени, каквито и да са нашите отношения, аз не мога да остана назад от длъжността си към народа си като българин, да Ви не оспоря настоящето си и изоблича зверството Ви».

Славейков е писал черновата на това писмо през есента на 1887 г., когато правителството на Стамболов правило избори. В кървави стълкновения между представители на властта и опозицията, имало много убити и ранени. В Кутловица (Михайловград), станало сблъскване между селяните и полицията. Един селянин от с. Крайчане, който преди изборите бил арестуван и бит от полицията, се обърнал към присъствуващите с думите: «Братя, запряха ме, биха ме, защото искам Русия. Би ме пристава. Вие не искате ли Русия?» — «Искаме я» — извикали селяните и се запътили към зданието на полицията с искане да им предаде побойника-пристав. Когато започнали да се изкачват по стълбите на полицейското управление, полицаите открили стрелба и убили 17 души селяни.

226

Стр. 362. София, 20 декември 1886; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка XXII; Изв. на Инст. за л-ра, 1955, с. 203.

През 1886 г., след свалянето на Батенберг, Петко Славейков се обявява против политиката на Стефан Стамболов. Руско-българските отношения се влошават. Славейков води упорито борба за съюз с Русия, да се запазят независимостта на страната и нейната конституция; зареждат се тежки дни — намаляват пенсията му, изтезават и уволняват сина му. Той издава брошурата «Размишления върху положението ни» (11 май 1886), в която пише: «Негодни вече, както сме станали за в борбите на живота, ний, т. е. аз, който съм се оттеглил от бойното поле. . ., не мога приживе още да си затворя очите и да си затуля ушите, за да не виждам и чувам какво се върши и какво се крои, в полза или вреда, на Отечеството ни, което ми е било всякога толкова мило, на народа ми, когото съм толкова възлюбил. . .»

Славейков започва издаването на в. «Истина», в който изтъква и грешките на царската руска дипломация, която отчуждава народа от своята освободителка, влияе на Каравелов да си подаде оставката като регент; същевременно поетът пише стихотворения за съюза с Русия. Славейков пренебрегва личната обида, която му била нанесена от Стамболов, и се обръща към него с това писмо.

227

Стр. 363. София (началото на 1887 г.); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 41, тетрадка 5; Лит. архив, т. I с. 347—348.

След контрапреврата през 1886 г. Ст. Стамболов съставя новото правителство, в което участвува и Петко Славейков.

Авторът е написал отстрани на писмото следния текст, който след това е зачеркнал:

«Като се отнасям тъй искрено и откровено към Вас, аз се надея да не бъда изложен на жестокостта Ви, която Ви напоследне показахте, че сте способни да се отнесете и към най-искрените Ви приятели. Ама ако бъда излъган в надеждите си, ако негодуването Ви против мене дойде до беснование и Ви по кръвожадните си инстинкти, които напоследък проявихте, сторете да ми мъстите, ето ме, господине, в ръцете Ви съм, правете с мене каквото благоразсъдите, аз съм готов за народа си и отечеството си всичко да претърпя, и честит ще се считам, ако за него умра от ръцете Ви.»

228

Стр. 364. До Министерството на просветата, София от (Пловдив, 1882); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», К—21 — IV—10, отделна тетрадка; Лит. архив, т. I, с. 342.

Чернова с множество поправки. Не е довършено.

Нито един от тия Славейкови трудове не е издаден тогава. Пословиците били отпечатани след смъртта му.

М-р на просветата през 1882 г. е бил Константин Иречек.

229

Стр. 366. До министъра на просветата, София, от (януари 1884) София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21—IV, 4; Лит. архив, т. I, с. 337—338.

С това писмо има връзка следната дописка, печатана във в. «Търновска конституция», г. I, София, 3 март 1884 г., бр. 18, с. 2; «Същият ден (2 март 1884) г. П. Р. Славейков замина за Източна Румелия, гдето до края на настоящия месец ще се занимава със своите езикословни изследвания по Родопите и други някои места (Хасковско, Котленско и пр.). Учим се, че преди заминаването си г-н П. Р. Славейков е предал в Министерството на нар. просвещение доста големичек материал по «шопското наречие и названието шоп», който материал щял наскоро да се напечата в едно от периодическите списания.» (Този «материал» наистина е отпечатан — Няколко думи за шопите, ПСп, кн. IX, 1884, с. 106).

230

Стр. 368. До Министъра на народното просвещение, София от София, 4 март 1886; ДБКМ, БИА, II В; Изв. на Инст. за л-ра, БАН, 1955, с. 201

През 1886 г. министър на народната просвета е бил Райчо Каролев.

Стр. 368...на един български речник... — Речникът на българския език, който тогава е подготвял Славейков, не е издаден. Същото се отнася и до христоматията и до граматиката. Те се пазят в музея «Петко и Пенчо Славейкови» (папка XXIII, XXII, XXIX, XXX и др.)

Стр. 368... да ида нейде в Европа... — Славейков е имал намерение да отпечата своите материали «някъде в Европа». По времето, когато отива във Виена, за да лекува сина си Пенчо Славейков, той се среща с Миклошич и навярно от него е получил напътствия и разяснения по този въпрос. (Вж. Цв. Македонска, Избр. съч., т. II, 1956, с. 502.) В папка XX на отделен лист Славейков е записал:

«На 18 юли 1886 г. четвъртък тръгнах от София по 1 след обяд с Пенча; вечерта на Гинци спахме. Много бълхи, 19, петък, на Лом, през нощта преспахме три часа. От Лом спахме на вапора. Осъмнахме в Оршова. 20 не сварихме железницата — преспахме; вечерта се качихме на железницата, спахме в трена. 21, понеделник, стигнахме в Беч. 22 видох Паница, бяхме при домашния му доктор. 23 доходи професора да гледа Пенчо. 24, четвъртък, ходих при Миклошича и заминах за Бреслау. 25. . . 26 се върнах във Виена. На 1-й авг(уст) в петък тръгнах през нощта от Буда по Дунава — осъмнахме на Белград.»

231

Стр. 369. До Председателя на Постоянния комитет, Пловдив, от Пловдив (1882). Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 325.

За командировката на Славейков е съобщено в Пловдивския печат: «Научаваме се, че г-н П. Р. Славейков щял да излезе тези дни да обиколи някои части на Източна Румелия, особено Родопските страни, които той досега не е имал случай, за да ги изучи в географско и историческо отношение, както и по езикът.

Г. Директорът на вътрешните дела е дал препоръчителни писма на г. Славейкова до властите да му окажват съдействие, а Постоянний комитет е благоволил да препоръча на Директора на просвещението да му ся даде материално улеснение за пътуването.» (Независимост, г. I, Пловдив, 28 юли 1882 г., бр. 81, с. 3.)

«Г-н Славейков щял да предприеме тия дни едно пътуване по Източна Румелия с цел да събира сведения за географическия си речник, когото той приготовлявал отново. Г-н Славейков щял да обходи приемуществено Родопските планини.» (Български глас, г. III от 7.VIII.1882, бр. 60, с. 3.)

В Музей «Петко и Пенчо Славейкови» се пази и докладна записка за пътуването из Източните Родопи (Арх. ПРС, папка XVIII, тетрадка 16, л. 9): «. . .След 26 дена пътуване аз се завърнах в Пловдив, за да явя на почитаемата Дирекция, че както времето, така и средствата ми са на свършване, а мене ми се представя нужда най-малко още за две недели да обходя някои източни места на Родопите. . .»

ДО ЛЕОНИД НИКОЛАЕВИЧ СОБОЛЕВ

Соболев, Леонид Николаевич (1844 — неизв.) — генерал, взел участие в Освободителната война. Министър-пред-

седател и министър на вътрешните работи след суспендирането на Конституцията (1882).

232

Стр. 370. Пловдив, 20 юни 1882; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 205—210; Арх. БАН, ф. 113, арх. ед. 20, № 113.

През 1882 г., безсилен да се справи с положението след суспендирането на конституцията, Батенберг се обръща за помощ към Русия. Александър III му изпраща генералите Соболев и Каулбарс. На 23.IV. 1882 г. било съставено ново правителство с председател ген. Соболев и м-р на войната ген. Каулбарс. Славейков по този повод изразява своите възгледи във в. «Независимост» а също и в настоящето писмо до Соболев, с когото се познава още от Освободителната война.

Датата в СбНУ, кн. XX е погрешна — 30 юни. В ръкописа е 20 юни.

233

Стр. 377. До редактора на в. «Съединение», Пловдив, от юни 1883, Пловдив; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22, Лит. архив, т. I, с. 327—331. Чернова. Засяга отношенията между Славейков и Ив. Вазов. (Вж. Г. Димов, «Иван Вазов и българската литературна критика», С., 1974.)

През 1883 г. в Пловдив излизат четири вестника — «Марица», «Съединение», «Южна България» и «Народний глас». Това писмо е изпратено до в. «Съединение», който започва да излиза в Пловдив (30.XII.1882) под редакцията на Ив. Берковски (1852—1891) възрожденски учител и революционер. Орган на консервативната партия. През 1883 г. вестникът се редактира от Данаил Юруков, Ив. Ев. Гешов. Той критикува Алеко Богориди, а също либералите — П. Каравелов и П. Славейков, на които, както и на Ив. Славейков, оспорва правото да живеят в Пловдив. Особено е остър тонът към либералите през 1883 г. по време на избирателната кампания. «Съединение» поддържа идеята да се измени Търновската конституция в консервативен дух. Вестникът е за връзките на България с Русия, против австрийската и английската политика в България. През 1884 г. вестникът става официоз и изневерява на името си — обявява се против съединението на Княжество България и Източна Румелия. За това още «не му е времето» — тази фраза става крилата в българската фейлетонистика.

Отговорът на Славейков е предизвикан от едно анонимно писмо до редакцията на в. «Съединение», отпечатано в бр. 24, с. 2 (г. I, 9.IV.1883).

234

Стр. 381. До Редакцията на в. «Южна България», от 26 юли 1883, Пловдив; БАН, Арх. и-т, ф. П. Р. Славейков, Инв. № 113, арх. ед. 13. Публикува се за пръв път. Писмото е запазено в препис; писано е от сина му Христо и е подписано от Славейков. В. «Южна България» през 1883 г. се бори за спечелване на парламентарните избори от либералите. Основан от Г. Бенев (8.I.1883). Противник на «Съединение», нарича неговите последователи «лъжесъединисти». Вестникът е и против политиката на Гав. Кръстевич, критикува директора на финансите М. Маджаров, съдебната политика на С. С. Бобчев, напада К. Величков. Особено ярко тук изпъква перото на Захари Стоянов.

Стр. 231. Привилигированият редактор на «Марица». . . - В уводната си статия от 19 юли 1883 (бр. 507, с. I) «Марица» се нахвърля срещу Петко Славейков и пише: «Ний присъствувахме във Върховното съдилище през миналата неделя, ний слушахме. . . г.г. Славейковци. . . че Българското княжество било просто турска област.»

ДО ПЕТЪР МАТЕЕВ

235

Стр. 385. Пловдив, 26 февруари 1883; ДБКМ—БИА. II. В. Лит. архив, т. I, с. 326—327.

Отстрани е отбелязано с молив от Рачо Славейков: «Въпросът се отнася до печатането на брошурата «Последното ми ходене в София».

Стр. 385. Н. Сиятелство — Александър Богориди, Алеко паша (1823—1910), син на Стефан Богориди. Рачо Славейков разказва: «Баща ми често спохождаше Богориди и между другото, според сведения дадени от последния, той написа биографията на баща му Стефанаки, която биография не знам какво стана, навярно се е загубила измежду ненапечатаните ръкописи на някои от тогавашните наши списания». (Вж. Биографията на Стефан Богориди, Петко Славейков, Съч. т. III, 1969, с. 191).

236

Стр. 386. Пловдив, 3 март 1883; НБКМ—БИА, II. В. Лит. архив, т. I, с. 327.

ДО НИКОЛА ПАШИЧ

237

Стр. 387. Пловдив (1883); НБКМ, ф. Симо Соколов; Лит. архив, т. I, с. 334—335.

След Зайчарския бунт (есента на 1883 г.) против крал Милан Никола Пашич (1845—1926), водач на сръбската народно-радикална партия, и неговите сътрудници избягват в София. По-късно Драган Цанков, като министър-председател, интернира Пашич във Видин, а другите емигранти — в Шумен.

Освен телеграмата, която поместваме тук, в арх. ф. на Симо Соколов се намират и няколко интересни писма от Никола Пашич. В едно от тях той осъжда братоубийствената война от 1885 г. (Вж. Н. Табаков, цит. съч., с. 335.)

ДО ХРИСТО СЛАВЕЙКОВ

238

Стр. 387. София, 1884; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 339—341.

През есента на 1884 г. Славейков бил м-р на вътрешните работи. Скоро сам си подал оставката по здравословни причини (19.I. 1885).

239

Стр. 391. София, 13 май 1888; Инст. за литература, Ръкописен отдел, инв. № 4876. Тук се публикува за пръв път.

ДО ЗАХАРИ СТОЯНОВ

Стоянов, Захари (1850—1889) — родом от с. Медвен Котленско. Един от организаторите на Старозагорското въстание, деец на Априлското въстание. След Освобождението журналист и писател сред най-дейните стамболовисти. Автор на «Записки по българските въстания» (1884—1892). Редактор на в. «Борба», сътрудник на вестниците «Южна България», «Независимост», «Работник», «Светлина», «Свирчо» и др. Сим. Радев пише: «Няма пример, щото един вестник да е имал в България такъв бърз и триумфален успех, както «Борба». Тя действува гръмотевично. Захари бе безподобен памфлетист — един хумор естествен, язвителен и весел; дарбата да рисува противниците си в карикатури, които

странно приличат на портрети; един слог лек, живописен, с неизчерпаема изобретателност в комичните изрази, една мисъл чевръста и бойка — и свръх всичкото, една неуловима сила на ентусиазъм и лирическо чувство» («Строителите на Съвременна България», т. I, С., 1973, с. 490).

След Освобождението политическите възгледи на З. Стоянов претърпяват прелом. Това го отделя и противопоставя на Славейков. Захари Стоянов прави няколко пъти опити да привлече Славейков към стамболовистката партия, но не успява.

240

Стр. 393. София, 6 септември 1885; Архив на Възраждането, т. II.

241

Стр. 393. До регентите (Стамболов, Каравелов, Муткуров), София (от март 1887), София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21—II, 4; Лит. архив, т. I, с. 348—349.

Преди да абдикира за втори път и окончателно, на 25 август 1886 г. Батенберг съставя регентски съвет. Поради русофобската политика на двамата регенти (Стамболов и Муткуров) при свикването на Великото народно събрание в Търново П. Каравелов по внушение на Петко Славейков подава оставката си (вж. Политическия дневник на П. Славейков, Съч., т. III, 1969, с. 178). За регент на негово място бил избран Г. Живков.

Диктатурата на Стамболов била безогледна. Граждани, които имали смелостта да изразят своето неодобрение и протест срещу терора, били арестувани, бити и интернирани. Ив. Славейков също бил бит и интерниран. През есента на 1887 г. било извършено нападение върху дома на Петко Каравелов при пълното бездействие на полицията. Насилие било извършено и върху митрополит Климент, изтъкнат русофил.

242

Стр. 395. До представителите на Великото Народно събрание — Търново от София, 20 юни 1887 г.; Арх. ПРС, папка XX; Избр. съч. под редакцията на Цв. Македонска, т. II, с. 359, 1969 г.

Славейков бил поставен под домашен арест. Били спрени вестниците му «Истина» и «Търновска конституция». Той си служи сега с писма, които изпращал до видни български политици. Бил против избирането на Фердинанд Кобургготски за княз на Българ-

рия, за което било свикано Великото народно събрание (25 юни 1887).

В архива на поета са запазени чернови на това писмо (Арх. ПРС, папка XX, XXI и XIII). От преписите личи, че то е разпращано в ръкопис. Публикуваният тук препис носи дата «София, 20 юни 1887».

243

Стр. 403. До избирателите, София, от септември 1887, София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22, Лит. архив, т. I, 1959, с. 359—360.

Това обръщение на Славейков към народа е направено малко преди изборите за Обикновено народно събрание.

След избора на Фердинанд Кобургготски за княз на България (юли 1887 г.) В. Радославов подава оставката си. Ст. Стамболов съставя правителство с прозападна ориентация — С. Муткуров, Г. Живков, К. Стоилов, Гр. Начевич и Г. Странски. Именно това правителство има пред вид Славейков.

«Узорпатори» Славейков нарича Стамболов и Фердинанд, който идва в България без съгласието на Русия и нарушава Берлинския договор, предвиждащ съгласие между великите сили, при избора на български княз.

Стр. 404. «Какво спасение може да излезе от такива произволи» — става дума за изборите за Велико народно събрание след абдикацията на Батенберг. Русия оспорва законността им. П. Каравелов, под въздействието на Славейков, отказва да участвува в тях, защото не споделя русофобската политика на правителството.

244

Стр. 405. До М-р председателя и м-р на вътрешните работи д-р В. Радославов, София от м. май 1887, София. Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 42, тетрадка 5; Лит. архив, т. I, с. 353—354.

Това писмо е от 8 май 1887 г. (вж. още един негов ръкопис в Музей «Петко и Пенчо Славейкови»). Иван Славейков е освободен от затвора на 19 май 1887 г. и веднага заминава за Цариград. След жестокия побой той се поболява. Наскоро умира на четиридесет и осем години. В Музей «Петко и Пенчо Славейкови» се пази една статия, подготвена за в. «Търновска конституция», на който тогава Ив. Славейков е бил редактор, останала необнародвана поради цензурна забрана — «Геройството на правителствените сопаджии» (арх. ПРС, папка 46), написана вероятно от Петко Славейков. Той изказва възмущението си от жестокия побой и сочи името на побойника.

ДО ЕМАНУИЛ БОГОРИДИ

Богориди, Емануил — внук на Стефан Богориди и син на Никола Конаки Богориди, заместник-княз (управител) на Молдавия. Писмо от Ем. Богориди (Яш, 18.IX.1887) до Петко Славейков се пази в музея Славейкови (папка 22). В него се поздравява Славейков за смелото му и патриотично писмо до Фердинанд.

245

Стр. 407. София (края на 1887); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 367—368.

Стр. 407. Видях се и с господин Пиколо... — От сродниците на д-р Пиколо прозвището Пиколо носи само Теохар Савович Пиколо, поч. през 1848 г. Вероятно става дума за негов син.

Стр. 407... вашии дяда... — Дядо на Ем. Богориди е княз Стефан Богориди. Както личи от публикуваното писмо тук, Петко Славейков лично се е познавал със Стефан Богориди. По време на пребиваването си в Пловдив (1881—1883) Славейков написал «Житие на Стефан Богориди». Сведения за рода на Богоридевците Славейков събрал още преди Освобождението, ходил специално в Котел. Събраните материали са били повече. Те са изгорели заедно с другите ръкописи на Славейков в пожара на Стара Загора през 1877 г. Рачо Славейков в спомените си пише, че тази ценна биография е пропаднала някъде. Неотдавна, ръкописът беше открит (за съжаление недовършен) и обнародван. (Вж. Събр. съч. т. III, 1969, с. 191—219).

Стр. 408.. покойният Ви баща... — Никола Богориди (1821—1863), син на Стефан Богориди, зам. княз на Молдавия от 1857 до 1858 г.

Стр. 408...със стрика Ви... — Александър Богориди, Алеко паша (1823—1910), син на Стефан Богориди, ген. губернатор на Източна Румелия.

ДО ПЕНКА СЛАВЕЙКОВА

246

Стр. 408. София, 9 март 1887; СбНУ, кн. XX, 1904, с. 210—211.

По това време Пенка Славейкова била ученичка в Американския колеж в Цариград.

Къщата на Славейкови в София се намирала на площад «Славейков» № 10 (срещу кино «Славейков» сега). Ето как я описва Радка Миланова, втора братовчедка на Пенчо Славейков: «Къщата им беше стара, обширна, с голям джамлък и много саксии, главно бегонии, от хубави по-хубави, поставени на етажерки в амфитеатрален вид. Двор голям с калдъръм, овощни дървета и калдъръмче, което правеше двора приказно красив с всевъзможните си тонове; жълти, червени, оранжеви и пр. Чистотата винаги цареше в тази къща — ред безупречен — всичко на часове, дори и минути, за обедите и вечерите. . .»

След смъртта на Петко Славейков къщата била продадена за дългове, а през 1932 г. — разрушена.

ДО КНЯЗ ФЕРДИНАНД

Фердинанд, I Сакскобургготски (1861—1948) — немски принц, български княз (1887—1908) и цар (1908—1918). Подчинява външната политика на България на интересите на Австро-Унгария и Германия. Става причина България да бъде въвлечена в Междусъюзническата война (1913) и Първата световна война (1915—1918), завършили за нас с национални катастрофи. Под натиска на народните маси и по искане на Съглашението абдикира през 1918 г.

247

Стр. 410. Одеса, 24 септември 1887; в Одесский листок, бр. 257 от 24 септември 1887; Публикувано от В. Вълчев, Изв. на И-та за литература, кн. VI, 1958, с. 285—288.

248

Стр. 412. . . (септември 1887), София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 41, тетрадка 5; Лит. архив, т. I, с. 361—362.

Вероятно писмото е писано преди изборите от 27 септември 1887 г. Фердинанд стъпва на престола на 7 юли 1887 г., а Стамболов оглавява правителството на 22 август 1887 г.

249

Стр. 415. 7 октомври 1887, София; МВР, тайна преписка, т. VIII за 1887 г.; МВР, Централен държавен исторически

архив, ф. № 173, опис № 1, арх. ед. № 597, л. 72—73; Лит. архив, т. I, с, 363.

Стр. 415. станалите избори — изборите за Обикновено народно събрание (27 септември 1887 г.)

250

Стр. 416. 27 ноември 1887, София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21; Лит. архив, т. I, 1959, с. 365—367.

По време на Стамболовата диктатура редакторите на опозиционните вестници били давани под съд, осъждани, бити. През 1889 г. излиза специален закон за печата. Бюджетът на полицията в сравнение с 1886 г. нараснал два пъти. В градовете действували шайки от платени хора на правителството, които тероризирали гражданите. Ето причината Петко Славейков да напише това писмо до Фердинанд.

В архива на Славейков има запазени още три преписа на същото писмо — папка 21.

251

Стр. 419. До Министър на финансиите Г. Желязков, София, от (Пловдив, 1882); Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21.

Писмото не е довършено. В него става дума за една клевета — уж Славейков бил присвоил 2000 рубли като Председател на народното събрание. Известно е, че когато го интернират в Трявна, той оставя семейството си без средства. (Вж. писмото му до Иван Славейков, тук писмо. . .).

Стр. 420. . . «както недостойно ни клеветяха някои и за други работи» — Когато Славейков бил на работа при княз Черкаски, като околийски началник на Трявна, негова задача било да се грижи за бежанците от Тракия, които, според руски сведения, били 100 000 души и създавали големи трудности. Славейков дал идея част от бежанците да се настанят из манастирите в Северна България. Като началник той прибирал всички приходи на управлението, които се събирали главно от продажба на безстопанствен добитък. Той носел със себе си постъпилите през деня суми, защото нямало къде да ги съхранява. Вечер, когато излизал от конака за дома си, бивал заобиколен от тълпа бежанци — мъже, жени, деца, които плачели и му се молели за помощ. Те познавали характера и слабостите му. Славейков вадел от джебовете си парите и им ги раздавал. Докато стигнел до къщи, не му оставало нито рупче.

Христо Даскалов, негов ученик, разказва в спомените си, че

познатите на Славейков се чудели на пълното му безгрижие към собственото му семейство. Те го съветвали да тури настрана «бели пари за черни дни». Казвали му, че някога ще му поискат сметка за тези пари, ще му продадат и едничката къща. «Какви по-черни дни от тези, що дочакахме — отвръщал той, — светът на огън гори, хората гладни мрат, а вие сте-седнали да ме карате да трупам пари. Тези пари, които раздавам, са от плячка. Стоката е взета от тия нещастни хора, на които не връщам нито една стотна. Щели да ми продадат къщата! Аз ще се гордея с това, че и къщата, която съм имал, и тя отишла за народа.» (Спомени, Уч. преглед, г. V, кн. 6, с. 449—481.)

252

Стр. 421. До Министъра на финансите, София от София, 25 ноември 1890; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 22; Лит. архив, т. I, с. 367—370.

Министър на финансите от 2.XI.1890 до 19.III.1891 е бил Христо Белчев.

253

Стр. 422. До Министерския съвет, София, от 1893, София; Музей «Петко и Пенчо Славейкови», папка 21 — II, 5, Лит. архив, т. I, с. 370—371.

Стр. 422.— Пословиците на Петко Славейков «Български притчи и пословици и характерни думи» част първа, са излезли от печат в Пловдив през 1889 г. Втората част от пословиците, за която се пише това писмо до Министерския съвет, е излязла от печат две години след смъртта на Славейков през 1897 г.

Стр. 422. — Черновата на това писмо се пази в Музея «Петко и Пенчо Славейкови». То е писано от Пенка Славейкова, на която авторът го е диктувал. Поправките са правени с негов почерк. По всяка вероятност писмото е от 1893—1894 г., но не по-късно от 15 декември 1894 г., когато Ив. Д. Шишманов напуща Министерството на народната просвета.

254

Стр. 423. До почитаемото Народно събрание от София, 19 януари 1885; Архив на Народното събрание, заявление вх. № 1004, дело № 12 от 1885 г., с. 60, издадено от Мих. Димитров, сп. Изкуство и критика, г. III, 1941, с. 131—132; «П. Р. Славейков за себе си».

Мих. Димитров пише: «Като преглеждах миналата година архивата на Народното събрание във връзка със съчиненията на Бо-

тева, попаднах на интересно заявление от П. Р. Славейков. Макар и официален документ, заявлението носи характер на изповед от страна на неуморния деятел. Освен биографичния интерес, то ни говори за психологията на общественика и книжовника Славейков, за скромността, с която той е гледал на многостранната си дейност, както и за високото място, което в своите помисли той е определял на народа».

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

за лица, периодични издания
и заглавия на произведения

Али паша (1815—1871) — турски държавник. Няколко пъти велик везир. Ориентирал външната политика на Турция към Франция. Искал да модернизира държавния апарат. Имал добро отношение към българите — 55, 172.

Абдул Азис (1830—1876) — турски султан. По време на неговото царуване бил разрешен българският църковен въпрос (1870). Свален е чрез преврат от либерално настроените кръгове, предвождани от Мидхат паша — 479, 480, 483.

Авксений Велешки (1798—1865) — български митрополит, няколко пъти заточаван — 446, 467.

Агапий — врачански владика през 1848 г. Бил убит от един турчин, подстрекан от родолюбиви врачански младежи, на 5 октомври 1849 г. — 442.

Аксаков, Ив. С. (1823—1886) — изтъкнат руски славянофил, член на Славянския благотворителен комитет в Москва, публицист. През 1878 г. той се изказва рязко против руската дипломация, която допуска разпокъсването на Санстефанска България на Берлинския конгрес — 376.

«Ала-Остен» — подлистник във в. «Целокупна България», воден от П. Р. Славейков — 491, 508.

Александра (Александрия) — отнася се за книгата «История на великий Александра македонца, която описва неговото рождение, живот, юначество и смърт. Преведе от гръцки карловский славенобългарский учител Христо П. Василев Протопопович, Белград, 1844» — 23

Александър III (1845—1894) — руски император от 1881 г. — 520

Амалтия — гръцко списание — 62

Анастасия (Сиса) — сестра на Славейков — 332, 504

Ангел, бачо от Трявна — 22

Андреев, Иван — вж. Богоров, Ив.

Анев, от Виена — 247

Анков, Иван — приятел на Славейков от Берковица — 43

Априлов, Васил (1789—1847) — 443, 450

«Априлову» — похвална песен, стихотворение от П. Р. Славейков, запазено в ръкопис — 443

Арнаудов, Михаил (1878—1978) — от гр. Русе, български учен литературовед — 428, 500

Арнаудов, Христо Станчев — родом от Габрово. Търговец, турски цензор на българските издания. През 1868 г. минава на служба в турската тайна полиция. След Освобождението бил адвокат в Севлиево — 285

Асим паша — Вж. Ахмед Асим паша

Атагноста, Георги, от Арбанаси — 117

Атанасов, Георги — ученик на Н. Михайловски и учител заедно със Славейков в Ески Джумая — 53

Атанасов, Петър — 199, 200

Ахмед Асим паша — 384

Ахмед, ефенди — 223

Ахтар, Стефан Пеньович (Стоенчо) — вж. също Пенев, Стефан Ахтар от Търново. Занимавал се с продажба на билки. «Аптеката» му се намирала близо до дюкяна на Рачо Казанджията под черквата «Св. Атанас». С бащата на Петко били не само съседи, но и близки приятели. Той сам правел лекарства за различни болести, събирал стари археологически находки, монети, ръкописи. Стоенчо, който имал голям авторитет между еснафа, станал ръководител на едно «по-сериозно народно движение» (1851) срещу произволното облагане с нов данък от турското правителство, което имало революционен характер (**П. Кисимов**, Исторически работи, БСб. г. V, кн. VIII, с. 738). От Стоенчо Ахтар през 1842 г. Петко Славейков получил Еленския препис на Паисиевата история, която, както той сам признава по-късно, «го поставя в преддверието на новите идеи за народността». Той го запознава с К. Фотинов, дошъл специално да се срещне с Ахтар от Смирна. В неговия дюкян К. Фотинов дава на младежа Старозагорския препис на История славяноболгарская и се полага началото на плодотворната връзка между двамата български патриоти и журналисти — 10, 16

«Бебек» — френско католическо училище в Цариград. Учениците били от различни народности. Българите гледали на това училище с недоверие като католическо, но изпращали децата си, за да научат френски език. В «Бебек» са учили Хр. Д. Вакларидов, д-р Г. Маркович, Лазар Йовчев (Екзарх Йосиф), Добри Войников, Никола Генович (ред. на в. «Турция»), Тодор Ико-

номов, Светослав Миларов и мн. др. В него за известно време учителствували Драган Цанков и Хр. Д. Ваклидов — 33, 479, 499

Баджаков, Христо от Ловеч, прислужник у Славейкови — 166

Баева, Соня — 429, 435, 444, 485, 512

Байнгтон, Т. (починал 1888) — работил като протестантски мисионер в Стара Загора. Ред. в. «Зорница». Близък на Славейков, заедно с Алберт Лонг и Елиас Рагс — 87, 90

Байрон, Джордж Ноел Гордън (1788—1824) — английски поет, революционер романтик — 297

Бакърджиев, Димитър — племенник на Славейков, син на брат му Панайот Медникаров — 331

Бакърджиева, Марийка — племенница на Славейков, дъщеря на брат му Панайот Медникаров — 331

Бакърджиев, Рачо — племенник на Славейков, син на Панайот Медникаров — 331

Бакърджиоглу, Стефан от Търново, от партията на владиката Неофит — 102

Бал-капан — хан в Цариград, център на българските търговци — 117, 198, 294, 508

Балабанов, Марко (1837—1921) — политически противник на Петко Славейков. От страниците на в. «Шутош» той непрекъснато осмива Балабанов (вж. неговата блестяща статия «Политиката на «Век» и унията в Македония», Събр. съч. БАН, т. IV, С., 1973, с. 394). След Освобождението Славейков продължава полемиката си с Балабанов във в. «Целокупна България» — 194, 388, 492

Балабанов, Никола Станчов — 431

Балевич, Димо П. — счетоводител в Одрин — 195, 207

«Балкан», в. — 508

«Балканска пчелица за българските дечица» (1852) — проект за първото българско детско списание. Славейков успява да осъществи своята идея деветнадесет години по-късно — през 1871 г., — когато излиза в Цариград първото българско детско списание «Пчелица или разни книжки за децата» под неговата редакция — 75, 451

Балчев, Владимир — 433

Барон Лулчо — псевдоним на Захари Стоянов

Бароний, Цезар (1538—1607) — римски кардинал, историк. Барониевото съчинение е преведено на руски език най-напред от граф Андрей Матвеев, а в 1687 г. от монаха Игнатий под заглавие «Годовые дела церковные». Книгата е преведена от полски език по съкратения превод на Скарга. През 1718 г.

съчинението на Цезар Бароний било преведено със заглавие «Деяния церковная и гражданская», Москва. Този превод е свободен.

В този превод книгата се е запазила единствено в библиотеката на Преображенския манастир, където Петко Славейков я е прочел. Сега се пази в Старопечатния отдел на НБКМ — 450

Барутчийски, Ив. С. — 495

Басненик — вж. Езопови басни

Батенберг, Александър I (1857—1893)

Отношението на П. Славейков към него било отрицателно поради участието му в суспендирането на конституцията, но изобщо към него, след като тази грешка била поправена, той нямал нищо против — 261, 267, 273, 274, 276, 373, 374, 375, 376, 441, 489, 510, 511, 512, 515, 516, 517, 520, 523, 524

Баумгартен — камер юнкер, вицегубернатор и председател на Управителния съвет в Одринската област — 212, 213, 214, 215, 216, 217

Бацаров, Никола Ив. (1818—1892) — родом от Калофер. Учител и общественик. Съчувствувал на революционерите. Учил в Куручешменското училище, Цариград, ученик на Неофит Рилски в Габрово, на Неофит Бозвели (1837) в Соколския манастир, където става монах с името Йосиф. През 1843 г. той бил дякон на търновския митрополит Неофит, жестокият гонител на Славейков. От това време датира и познанството им. Бил игумен в Килифарския манастир, но монашеската служба не му допаднала. Той я напуща и става учител в Калофер заедно с Ботьо Петков. От 1849 до 1858 г. той е учител в Мачин, където открива първото българско училище. Свързва се с Георги Раковски и става дописник на «Дунавски лебед».

През 1853—1855 г. той взема участие в Кримската война. След амнистията, която турското правителство дало на участниците във войната, той се връща в България. В Шумен учителствувал заедно с Добри Войников. Освен в училището, по примера на своя учител Неофит Бозвели, той проповядвал редовно в черква и държал забележителни по своя дух проповеди. В черковната борба бил на страната на «младите». Той отделя от своите оскъдни средства, за да подпомогне издаването на книгата на Добри Войников «Кратка българска история», Виена, 1861, която е посветена на него. Особен интерес представлява неговата обширна Автобиография,

По времето, когато е писано това писмо, Н. Бацаров е бил учител във Варна — 180

Баязид I (Илдъръм — «Светкавица») (1347—1403) турски султан.

Син на Мурад I. Завладял Търновското и Видинското царство (1394—1396). Умира в плен, разбит от монголския хан Тамерлан — 84, 85, 91

Бежан — псевдоним на С. С. Бобчев

Белчев, Христо — министър на финансите през 1890 г. Убит на 19 март 1891 г. Във връзка с неговото убийство бил задържан и обесен Светослав Миларов — 515, 528

Белчева, Мара Иванова (1868—1937) — поетеса. Издала стихосбирките: «На прага стъпки» (1918), «Сонети» (1925), «Избрани песни» (1931) — 528

Беляев, Ат. Данаилов — родом от Чирпан, руски възпитаник. Завършил в Киев физико-математически факултет. През 1865 г. той се връща в България и става директор на гимназията в Стара Загора. След това е бил учител в Самоков. Поминал се е в Стара Загора (1872) — 39

Бен Теодор от Берковица — 43

Бенев, Георги (1834—1909) — родом от Стара Загора. Талантлив журналист. Учил в Белград и Табор (Чехия), а след това завършил историко-филологически факултет в Прага и Виена. Учителствувал в родния си град. Взел участие в Старозагорското въстание. Основател и главен редактор на в. «Южна България» (1883—1885), в който води борба срещу консерваторите — 156, 293, 381, 496, 497

Бенковски, Георги (1844—1876) — един от организаторите на Априлското въстание — 382

Бентан — писател — 279

Беринг, Уолтър — вж. Бъринг, Уолтър

Берковски, Иван — 520

Берон, д-р Васил Хаджистоянов(1824—1909)— сестрин син на д-р Петър Берон. От 1856 до 1864 г. бил управител на училищата в Търново, откъдето го познавал и Петко Славейков. Книжовник и общественик — 461, 465

Берон, д-р Петър Хаджиберович (1795—1871) — родом от Котел. Учител, лекар, философ и учен. Автор на «Рибния буквар» (1824) и научни трудове по метеорология, математика и философия — 310, 354, 465, 499, 512

Библейското дружество — основано в Ню Йорк през 1816 г. Основната му цел е да популяризира Библията в цял свят, да се изготвят точни преводи на Библията и Светото писание на различни езици и да се съдействува за тяхното широко разпространение — 80, 446

«Библиотека для воспитания» — издател Август Семен — 29

«Библиотеката и ръкописите на П. Р. Славейков» — сп. «Български преглед, г. II, 1896, кн. 5 от Ив. Славейков — 430, 486

Биконсвилд, лорд — вж. Дизраели

Биография на Ив. Н. Момчилов — С., 1912 г. от М. Радивоев — 443

Биографични бележки от П. Р. Славейков за Г. С. Раковски, издадени от Б. Пенев, Вестник на вестниците, бр. 2 от 7 януари 1917 г. — 515

Благоев, Димитър (1856—1924) — 471, 476, 499

Благоева, Вела (Виктория Живкова), (1858—1921) — съпруга на Димитър Благоев, първата жена марксистка в България. Учителка, занимавала се с литературна и публицистична дейност — 523

Блъсков, Илия (1839—1913) — родом от Клисура. Син на Райко Блъсков. Учител и издател. През 1877 г. бил учител в Шумен, като едновременно се занимавал и с книгоиздаване — 247

Бобчев, Стефан Савов (1853—1940) — известни са неговите спомени за Петко Славейков. Бобчев е политически противник на Славейков — 521

Богориди, Александър (Алеко паша), (1823—1910) — син на Стефан Богориди, генерал-губернатор на Източна Румелия. Завършил Гръцката велика школа (Куручешме), учил в Берлин, бил дипломат в Лондон и Виена, министър на сградите, пощите и телеграфите в Цариград — 520, 521, 525

Богориди, Атанас — най-малкият брат на Стефан Богориди, внук на Софроний Врачански. Починал в Париж 1826 г. Вж. за него биография от Петко Славейков (събр. съч. БАН, под ред. на Соня Баева, т. III, 1979, с. 202) — 525

Богориди, Емануил — 385, 386, 408, 520, 521, 525

Богориди, Николай (Конаки), (1821—1903) — син на Стефан Богориди, секретар на турското посолство в Париж (1837—1839), заместник-княз на Молдавия (1857—1859), баща на Емануил Богориди. На 25.X.1859 г. положил основния камък на българската черква на Фенер — 525

Богориди, княз Стефан (1775—1859) — изгубил рано баща си, той бил възпитан от дядо си — големия български книжовник и просветител Софроний Врачански. Завършил с отличие Бейската (княжеска) висша елиска школа «Св. Сава» в Букурещ, под ръководството на известния елински грък Ламбо Фотияди, забележителен учен за времето си — 123, 124, 354, 512, 521, 525

Богоров, д-р Ив. Андреев (1820—1892) — 7, 43, 44, 180, 436, 442, 473

Божилов, Ст. — 435

Бойка — вж. Икономова, Бойка

«Бойка българска войвода» — недовършена поема от Петко Славейков, писана през 1853 г., а обнародвана от него през 1873 г. (сп.«Читалище»,1873, кн. 11, с.1034, без подпис). Под заглавието е отбелязано«Първа част».Пенчо Славейков я помества в«Избрани съчинения» с.119.Интересен е фактът, че Петко Славейков издава една бунтовна поема в годината на обесването на ВасилЛевски, когато целият български народ е смутен и покрусен. Сега не друг, а Славейков вдига революционното знаме. Откъсът, който печата Славейков, е ранният вариант на поемата. По-късно той я довършва, но ръкописът изгаря в пожара на Стара Загора заедно с целия архив на поета. (Вж. за нея още, Събр. съч. БАН, т. II, 1965, с. 423.) — 79

Ботев, Христо (1848—1876) — български национален поет и революционер — 430, 487, 496, 508, 515

Ботевата печатница — 469

в. «Борба» — 522

Борис III (1894—1943) — български цар — 513

Брадински, Станчо Н. — родом от Калофер. Учил в Пловдив. Търговец в Цариград. През 1872 г. бил председател на българското читалище. Членувал в комитета на «Македонската дружина». 184, 210, 474

Бракалов, Никола — от Калофер. Учил в Марсилия. Като търговец в Цариград взема участие в живота на българското Читалище. Той е един от основателите на «Македонската дружина». (Вж. Н. Начов «Калофер в миналото», С. 1927, с. 368) — 210

Брусвик (полски евреин) — един от редакторите на в. «Съветник». Прокарвал във вестника антируска политика, поради което Н. Михайловски напуснал вестника — 464

Буботинов, Михаил К. (Манев)— родом от София. Починал. 1918 г. През 1871—1874 г. участвува в революционното движение. След Освобождението бил назначен от ген. Гурко в първия Временен софийски градски съвет — 187, 189, 195, 208

Бурмов, Тодор Стоянов (1834—1906) — 50, 54, 56, 84, 130—132, 446, **464**

Бучакчи, Иванчо — 22

в. «България» (1859—1863), Цариград, редактор Др. Цанков — обществено-политически вестник, финансиран от френската католическа мисия в Цариград — 74, 222, 447, 504

Български глас (1879—1883) — отношението на либералите към вестника било отрицателно. Срещу него излиза «Целокупна България» на Славейков. В тази полемика вестникът постепенно напуска добрия си тон и открива яростна атака срещу либералите, които нарича «голтаци», а правителството им

«червено», «хора, които одобрявали убийството на Александър II» и т. н. — 272, 512, 519

Българска граматика — от Неофит Рилски, 1835 — 462

«Български грамоти» събрани, преведени на руски език и обяснения от Васил Априлов. Издадени в полза на Габровското училище, Одеса, 1845 — 450

«Българо-гръцка църковна разпра» от Т. Бурмов, С., 1902 — 464

«Българско знаме» (1879), Сливен, под редакцията на Петко Славейков, Добри П. Минков, д-р Н. Планински — вестник за политически и книжовни новини. Първият брой е изцяло написан от Славейков — 488

«История на българите» 1886, от К. Иречек — 248, 292, 293, 497

Български известник — вж. Български орел — (1846—1847 г.)

Българска мисъл, сп. — 428, 461

Български дневник — К. Иречек, С., 1930, т. I, 1932, т. II. — 509, 510

«Български или високоучений гръцки филолог във Филипоград» — статия от П. Р. Славейков — 439

Български Кобур — брошура от Захари Стоянов, 1882 — 522

Български книжици (1858—1862), Цариград, сп., редактира Д. Мутев, Ив. Богоров, Г. Кръстевич, Т. Бурмов, Ив. Найденов, С. Филаретов — научно-популярно списание — 442, 464, 495

Българско книжовно дружество (1869—1876), Браила — пръв председател Марин Дринов. (Вж. История на Българската академия на науките. С., 1971, ред. Ст. Божков.) — 292, 497

Български лев — вестникът започва да излиза няколко седмици след Учредителното събрание (10.II.1879 г.) в Търново. «Политически вестник за най-новите и най-важните дневни въпроси», редактор Светослав Миларов. Поради липса на средства вестникът излязъл само в седем броя. Списван бил живо, от демократични позиции — 496

«Български мелодии» — стихотворение от П. Р. Славейков, Събр. съч., т. II, 1965, с. 348 — 511

Български орел (1846), Лайпциг — първият български вестник с информационно и образователно съдържание, на демократични позиции. Редактор Ив. А. Богоров. Излиза само в 3 броя — 8, 442

Българска православна черква — 429

Български преглед (1893—1900) — списание — 430

Български притчи или пословици и характерни думи, част I (А—И), Пловдив, 1889, с. 320; част II (О—Я), издадена Ив. Славейков след смъртта на баща му, 1897, с. 229 — 446, 528

Българска пчела (1863—1864) — Браила. Редактор Хр. Вакълидов,

Защищава идеята за самостоятелна българска черква. Помества материали по културни, просветни и книжовни въпроси — 447

Български речник с тълкования и примери от д-р А. И. Богорова, Виена, 1871 — 442

Българско училище в Болград — българска гимназия «Свети Кирил и Методи» — първото българско общообразователно училище. Учредено с хрисовул, издаден от молдавския княз Н. Богориди на 28 юни 1858 г., открито на 3 май 1859 г. Директори: Г. Радулов (1859), Д. Мутев (1859—1864), Г. Миркович (1864), В. Берон (1864—1867), Т. Икономов (1867—1869) и др. Просветен и патриотичен център с добре уреден пансион, библиотека и печатница, в която до Освобождението се печатат над 60 български книги и 5 периодични издания. Възпитаници: Д. Греков, О. Панов, Д. Агура, А. Теодоров-Балан, Ст. Белинов, А. Кънчев и др. — 450

Българско читалище в Цариград — основано на 10 април 1866 г. от Българската община в Цариград. Пръв председател — Хаджи Мина Пашов. Принос за укрепването и развитието му има Петко Славейков, който е бил председател и член на настоятелството му. Читалището има библиотека, организира сказки и театрални представления, подпомага читалища и училища в България с пари и книги. Създава «Македонска дружина» за насърчаване учебното дело в югозападните български земи и Българско благотворително братство «Просвещение». Издава сп. «Читалище» (1870—1875), през 1872—1874 г. има своя печатница. Съществува и няколко години след Освобождението — 184, 185, 189, **222**, 224

България пред Европа — брошура от Пандели Кисимов, 1866 — 447

Бъринг, Уолтър — втори секретар на английското посолство в Цариград(1876). Член на анкетната комисия, която разследва турските зверства. Според Славейков, не само Скайлер, но и Бъринг са дали «твърде погрешни и пристрастни сведения за бунтовното движение в България». Във връзка с разследванията на турските зверства в България в-к «Стара планина» обаче пише: «Чест и хвала г. Берингу, който стои начело на тая комисия, който не е приел да изопачи работите, както това стори сър Елиот и който е имал самоотверженоста да каже колко-годе истината. . .» Независимо от инструкциите на своето правителство Бъринг изнесъл на своя отговорност много от жестокостите на турското правителство — 238, 483, 484, 485

Бърнев, Янко Дряновец — 134, 135, 136, 137, 138, **465**

Бърневи, братя отЕски Джумая — 134

Вазов, Иван (1850—1921) — български народен поет и писател — 377, 378, 379, 380, 474

Ваклидов, Хр. Д. (1841—1891) от Казанлък. Учител, журналист и книжовник. Завършил френски колеж «Бебек» в Цариград, учи печатарство в Одрин. През 1861 г. редактира в. «България». Основава в Браила печатарско дружество «Гутенберг», издава в. «Българска пчела» и сп. «Зорница». Участвува в редактирането на в. «Източно време». Драгоман (преводач) при австрийското консулство в Одрин. Свързан с католическата пропаганда. Автор на «Буквар за французкия язик» (1863)— 456

Вардалах, Константин (1755—1830) — гръцки възрожденец, просветител — 525

Васил Мацката — от Габрово — 25

Василев, Петко — 192, 313

Васкидович, Емануил (даскал Манолаки, починал в 1875 г.) — родом от Мелник. Става учител в Свищов през 1815 г. През 1842 г. бил учител на Славейков. Оказал голямо влияние за оформянето на неговия светоглед и за запознаването му с тогавашната съвременна литература. Дотогава бъдещият поет познавал само черковни книги и някои произведения на старобългарската литература. По поръка на Васкидович, Славейков написал и първото си художествено произведение «Похвално слово за три светители» (1842) — 504

Вацов, Спас (1856—1928) — 349—355, 429, **510**, 511

Век (1874—1876), Цариград, редактор Марко Балабанов — обществено-политически вестник с консервативно направление. Остро нападан от революционния печат и от Петко Славейков— 194, 196

Век болгарского царя Симеона, СПб, 1852, от Спиридон Палаузов— 451

Великата гръцка народна школа в Куручешме. Училището, макар и светско, било в по-голямата част от програмата си богословско. Основано било от гръцката Патриаршия през първата половина на XIX в. При него имало и пансион. Учениците били от всички народности, но все от видни семейства. В него са учили Г. С. Раковски (1836—1841), Г. Кръстевич (1837—1838), Сава Доброплодни (1842), синовете на княз Стефан Богориди — Николаки и Алеко, Атанас П. Гранитски, братя Изворски, Иларион Михайловски, Димитър Добрович, Ив. Богоров, Кръстьо Пишурка, Ив. Найденов, Лазар Йовчев (Екзарх Йосиф) и др. (Вж. Н. Начов, Цариград като културен център на българите до 1877 г. С., 1925) — 499

Величков, Константин (1855—1907) — български писател и общественик — 521

Велчовата завера (1835) — революционно въстание в Търново, ръководено от Георги Мамарчев и **Велчо Джамджията** (Атанасов) (1778—1835), приятел и сродник на Рачо Казанджията. Заговорът бил предаден в навечерието на избухването му от гръцкия владика Иларион Критски. Детските години на Петко Славейков са свързани със спомена за въстанието и ужасната гледка на обесените (Вж. **Соня Баева,** Петко Славейков, живот и творчество (1827—1870), С., 1968, с. 18).

Венелин, Ю. Иванович (1802—1839) — 451

Веркович, Стефан (1827—1893) — фолклорист, археолог, етнограф и учител. Следва богословие в Загреб. Възприема идеите на илиризма. През 1860 г. издава сборника «Народне песме македонске бугара». По-късно издава и двата сборника «Веда словена» — 1874 и 1881 г. Обнародва етнографски материали в «Описание бита на македонските българи» на руски език, 1868— превод на български през 1884 г. и «Топографски-етнографически очерк за Македония», също на руски език, 1889 — 449

Веселушка за развеселяване на младите» — издал Петко Р. Славейков, Цариград, 1854 — 31

Видинли, Илия Цонюв — пръв габровски чорбаджия и общински управител. Един от благодетелите на Габровското училище. Когато през август 1847 г. В. Априлов посетил града, той събрал габровските първенци в двора на черквата и написал на един лист синя хартия приглашение към всички габровски родолюбци. Пръв, към когото се обърнал да подпише, бил дядо Илия — 443

Витанов, поп Койчо — 21, 148, 154, 164, 166, 167—172, 438, **470,** 471

Византис, в. — 196, 255

Витоша, вестник (1879—1880) — орган на консервативната партия и пръв вестник в София след Освобождението. Редактори: Ст. Бурмов, Марко Балабанов. «Витоша» полемизира със Славейковия вестник «Целокупна България» (1879—1880) — 464

Владислав, Полски — 85, 86

Витезович, Павел Ритер (1652—1713)— автор на «Стематографията», преведена от **Христофор Жефарович,** Виена, 1741 — 450

Войников, Добри Попов (1833, Шумен — 1878, Търново) — Известна е критическата статия на Славейков във връзка с възникналата полемика между Добри Войников и Васил Друмев по повод драмата «Иванко». (Вж. Събр. съч. т. V, 1977, с. 359, «За драмата «Иванко».) — 51, 451

Волтер, Франсоа Мари Аруе (1694—1778) — френски писател, философ и историк — 59, 271

Време — вж. «Източно време»

Время (1865—1866), Цариград, редактор Т. Бурмов — обществено-политически вестник с консервативно направление. «Время» води постоянна полемика с «Македония». В началото на 1867 г., когато «Македония» се налага като изразител на «младите», авторитетът на «Время» бил значително понижен, вестникът останал без абонати и трябвало да спре — 464

Вълкович, Георги д-р (1833—1892) — родом от Одрин. Произхожда от богат род, син на известния Вълко Чалики. Завършил медицина в Цариград, той остава началник на хирургическата клиника в същото училище. През 1860 г. отива на усъвършенстване в Париж, където учи още три години. Става началник на Цариградската болница в Дамаск. От 1870 г. е началник на Военното медицинско училище в Цариград. В края на 1878 г. се завръща в България. През 1881 г. е министър на външните работи, а през 1883 г. — председател на Държавния съвет. По времето на Стамболовия режим той застава на страната на Стефан Стамболов, който го изпраща посланик в Цариград. Бил убит от свои политически противници — 275

«Въведение в истории на българских славян от пети век до 1396-та година», преведена от Захари Княжески 1847 — 451

Възраждане, в-к — 496

Вълнарова, Нина — първата любов на Пенчо Славейков, за която той е написал «Момини сълзи» — 302

Вълчев, В. — 526

Габровската Априловска гимназия — 41

Габровското училище и неговите първи попечители от П. Р. Славейков, Събр. съч. БАН, т. V, С., 1977, с. 404 — 32, 39, 40, 41, 82

Гайда (1863—1867), Цариград, редактор Петко Славейков — първият български сатирично-хумористичен вестник — 13, 40, 56, 83, 90, 92, 222, 445, 464

Галаховата христоматия — Полная русская хрестоматия. Составил А. Галахов, Москва, 1843 (част I — «Красноречие», 1843; част II — «Поезия» 1843) — съставена от руския литературовед и писател А. Д. Галахов. Претърпяла е 33 издания. Тя постоянно мени и обогатява съдържанието си и отразява до голяма степен ръста на художествената руска литература през един продължителен период. Славейков е притежавал третото издание на Галаховата христоматия, която се пази в Народ-

ната библиотека в София. Той е получил тази толкова ценна книга от Никола Михайловски през 1849 г., когато е учил при него в Елена. Съдържа обширни откъси от творчеството на руските класици (първата половина на XIX в. — от Пушкин до Некрасов), а също така откъси от античните и западно-европейски литератури — 78

Галевич, П. — вероятно се отнася за Петър Галевич или Малък Галевич, родом от с. Хаджилък, северно от Одеса, българин. Чиновник в Комитета за преселниците в Южна Русия. Родолюбив българин, деец за възраждането на българския народ. Славейков е писал Ганевич, вероятно е сбъркал — 456

Галиб паша — тогава окръжен управител (мютесараф) на Търново, който държал българската страна в борбата против гръцкия владика Неофит — 117, 118-

Гандев, Христо — 428

Ганчев, Добри (1854—1936) — учител на Фердинанд по български език и негов приближен — 494

Гарибалди, Джузепе (1807—1882) — италиански национален герой с голямо влияние за българското революционно движение — 177, 451, 502

Генадиев — 501

Генков, Кънчо — тревненски чорбаджия, приятел на Славейков от Трявна. Взел участие в Дядо Николовото въстание през 1856 г. — 94, 457, 470

«Геновева», драма — 106

Генович, Никола (1835—1912) — родом от Свищов. Учил в Цариград («Бебек»). Редактор на в. «Турция». Бил цензор на българския печат при министерството на просветата в Турция. Един от най-опасните врагове на Славейков. По негов донос бил спрян в. «Гайда», поради общото направление на вестника», а също и в. «Македония», който бил в постоянна полемика с в. «Турция». След Освобождението Генович бил редактор на в. «Народ» и получил награда за заслуги към отечеството — 198, 440, 486

Географски речник на България и на Балканския полуостров от П. Р. Славейков. Събиран през целия му живот. Изгорял при пожара в Стара Загора — 75, 291, 486, 487, 496

Георги — роднина на Славейков — 22, 158, 231, 279, 305

Георгиев — помощник-пристав — 441

Геров, Найден (1823—1900) — родом от Копривщица. Поет, езиковед и общественик. Като руски вицеконсул в Пловдив от 1857 г. подпомага народните борби за политическо и културно самоопределяне на българския народ. Губернатор в Пловдив след Освобождението. Автор на петтомния речник на българския език. На него Славейков е посветил своето стихотворение «Ответ на ветре буйний», Събр. съч. БАН, т. I, 1963, с. 62 — 198, 335, 436, 451, 502

«Геройството на правителствените сопаджии», статия от П. Славейков — 524

Гешев, Иван Димитров — сродник (братовчед) на богатото семейство Гешеви, които имали търговска къща във Виена, а живеели в Пловдив, откъдето се занимавали с търговия. Иван Гешев живеел в Търново и се занимавал също с търговия — 259

Гешев, Иван Евстатиев (1849—1924) — редактор на пловдивския вестник «Марица». Политически противник на Славейков. — 263, 520

Гладстон, Уилям Стюарт (1809—1898) — английски държавник, лидер на либералната партия. След потушаване на Априлското въстание се обявил в защита на българския народ («Български ужаси и източния въпрос», «Уроци по клане») — 484

«Глас от пустото горе тилилейско»— фейлетон от П.Р. Славейков— 464

Говедаров, Ив. Г. — родом от Копривщица. Председател на първото българско печатарско и издателско дружество «Промишление» в Цариград, основано на 3 май 1870 г. През 1872 г. дружеството отваря книжарница, на която той става управител. Постепенно книжарницата на «Промишление», която се намирала срещу «Балкапан хан», става център на българската интелигенция. След Освобождението Иван Говедаров бил един от сътрудниците на в. «Народний глас» под редакцията на К. Величков и Ив. Вазов, в Пловдив — 235, 294, 475

Гогол (1809—1852) — велик руски писател — 78, 452

Големанов, Теодосий, архимандрит (Гологанов, Теодосий) — 322, 500, 501

Горанов, Богдан Иванов — от Карлово. На него Хр. Ботев е посветил стихотворението си «Борба». Учил философия в Прага и Мюнхен. Учителствува в София и Търново, откъдето се познава с Петко Славейков. Знае много добре няколко езика — чешки, немски и френски. След Освобождението той работи като секретар, в Министерския съвет и като дипломат. На него било възложено да преведе на български език «Историята на Иречек», а не на Славейков и Бенев, както те искали — 497

Горбанов, Петко (1848—1909) — родом от Елена. Първият българин, ученик в Роберт колеж, изпратен там от д-р Лонг. Учител в Роберт колеж, в Пловдив, член на революционния комитет в Елена. По време на Освободителната война разузнавач към ру-

ското командуване. След Освобождението народен представител в Учредителното събрание — 526

Град Враца, Йордан поп Георгиев — 441

Град Лясковец, Варна, 1944, Димо Минев — 503

Граматиката на Момчилова — става дума за «Писменица на славянский язик». Състави Иван Н. Момчилович, еленчанин. Издание първо. Белград, 1847. За написването на този свой труд Иван Момчилов е използувал популярната у нас граматика на А. Мразович, а също и граматиката на А. Греч — 442

Гранатски, Атанас Поппетров (1825—1879) — родом от Котел. С помощта на Стефан Богориди завършва Гръцката Велика школа в Цариград, учи и медицина. Издава един том «Практическа медицина». Приятел на Георги Раковски и Сава Доброплодни. Секретар на сръбското консулство в Цариград. Знае много езици — гръцки, турски, италиански, руски, чешки и сръбски. Взема активно участие в черковната борба. Издал много книги и преводи — 50, 51

Греков, Димитър (1847—1901) — политически противник на Славейков в Учредителното народно събрание. Той оглавява партията на «умерените» (К. Стоилов, Й. Ковачев, М. Балабанов и Т. Икономов), а Славейков бил от партията на «буйните» заедно с П. Каравелов, Др. Цанков, Ст. Стамболов. След смъртта на Ст. Стамболов той става водач на неговата партия — 266, 388, 491, 507

Гресер — 259

Григор, Григорий — последният гръцки търновски митрополит от 1858 до 1867 г. — 57, 99

Григорий Доростоло-Червенский (1828—1898) — 284—286, **493,** 494

Григорович, Виктор Ив. (1815—1876) — професор, славяновед, пътувал из Македония, Черна гора и Далмация. В неговия «Дневник» се намират ценни сведения за България и редица български възрожденци — 451

Грудов, Илия от Габрово. Учил в Одеса. Един от първите възпитаници на Габровското училище, където остава да работи като учител от 1847 до 1856 г. — 41

Груев, Георги (Джорджо) (1832—1899) — 184—218, 420, 428, **474,** 475, 478

Груев, Йоаким (1828—1912) — родом от Копривщица. Ученик на Неофит Рилски и Найден Геров. Учителствувал в Копривщица, Пловдив. Занимава се с книжовна и литературна дейност. Взел участие в черковно-националната борба на страната на демократичното течение. Въпреки това, революционерите (Хр. Ботев) не одобряват умерената му дейност — 75, 451, 474

Грънчаров, Никола. Коюв — родом от [illegible] 1849 до 1856 г. Той е бил иподидаскал в Тревненското училище. Славейков като главен учител е получавал 3500 гроша годишна заплата, а Никола Коюв — 1000 гроша. Вж. за него НБКМ, арх. ф. Хр. Н. Даскалов — 60, 446

Грънчарский, Н. — учител в Трявна, вж. **Грънчаров Никола**

Гръцко-български речник, Неофит Рилски — 463

Гръцкото училище в Куручешме — вж. Великата гръцка народна школа.

Гурко, Йосиф Владимирович (1828—1901) — генерал — 487

Давид — 42, 409

Давидков, Пеньо Лесковчанин — учител в Търново и Преображенския манастир. За Славейков той е нарицателен със своята ограниченост и смешно самочувствие. Пишел стихове от рода на:

«Христос възкресе,
Юда се обесе;
Христос възкръсна,
дявола се пръсна. . .» — 63, 447

Дагоров, д-р (Павлов), (1845—1920) — от Пловдив. Ученик на Ботьо Петков. Завършил Галата-Сарайския лицей в Цариград и военно-медицинско училище (1866—1876). Бил военен лекар в Батум и Карс, а след Освобождението — в Карлово, Пловдив и София. Приятел и домашен лекар на Славейкови — 145, 246, 467

Данаил, духовник — известно време председател на българската община в Одрин. Повече за него у **Г. Димитров,** «Княжество България», С., 1884, ч. I, с. 237 — 311, 315, 499

Данев — 267

Данов, Хр. Г. (1828—1911) — 180, 192, 290, 291, 292, **494,** 496

Даскалов, Стамат (1825—1900) — родом от Стара Загора и учител там. След 1850 г. журналист в Цариград. Участвува в отпечатването на първите броеве на в. «Шутош» (до бр. 13) — 195, 208, 476

Даскалов, Богомил — син на Христо Н. Даскалов. Написал книжката «Трявна в миналото» — Петко Р. Славейков (1927) — 430, 432, 433, 443, 447, 472, 473

Даскалов, Никифор Хаджихристов — известен тревненски чорбаджия и общественик, защитил Петко Славейков от гръцкия владика Неофит и заедно с поп Йовчо Иконом го назначили учител в Трявна. Къщата му е превърната в музей — 433, 443, 464, 502, 527

Даскалов, Христо Никифоров (1845—1917) — син на Никифор Да-

скалов и ученик на Петко Славейков. Учител, общественик и публицист. Един от основателите на революционния комитет в Трявна. Написал спомени за Петко Славейков и издал школските му стихотворения — 154, 450

«Двете касти и власти» — статия от Петко Славейков и Светослав Миларов във в. «Македония», заради която вестникът бил спрян завинаги (в. «Македония», бр. 18 от 25.VII.1872) — 493

Ден (1875—76), Цариград — научно-популярно списание. Редактори: С. С. Бобчев и Генко Л. Голчев (1848—1894). Учител и книжовник. С просветно направление — 198, 497

Деяния церковния и гражданския от Цезар Бароний, 1719 г. — 450

Джамджиев — 279

Джонсон — английски консул в Пловдив

Джорджич, Павел — дубровнишки търговец, прекарал 15 години в Турция — 446

Джорджо — вж. Груев, Георги

Дивитчиян, Тадей (1810—1900) — родом от Цариград, издател и печатар в Цариград. В неговата печатница «Трудолюбива пчела», принадлежала по-рано на К. Огнянович, са издадени (от 1844 до 1877 г.) 72 български книги. **Н. Начов.** Цариград като културен център, СбБАН, кн. XIX, с. 150—172; Възрожденски книжари, С., 1980, под ред. на П. Парижков — 55

Дизраели, Бенджамин — лорд Биконсвилд (1804—1881) — английски държавник, лидер на консервативната партия; м-р председател (1868 и 1874—1880). По време на Априлското въстание оправдава турските зверства в България. На Берлинския конгрес (1878), с подкрепата на Бисмарк, предизвиква ревизия на Санстефанския мирен договор — 218, 483, 484

Диловска Елена — 435

Димитракиев, Теодораки (Тодор) — 42, 43, **441**, 442

Димитров, Благой — 313

Димитров, Михаил (1881—1966) — литературен историк и философ — 528

Димитров, Петър (род. 1848) — родом от Жеравна. Завършил Роберт колеж в Цариград, съученик на Иван Славейков — 237, 483, 484

Димо, поп — от Трявна — 168

Димов, Георги — 435, 520

Димчевата география — 323

Димчов, Иван — епитроп от черквата «Св. Троица». Той заедно с епитропите Рачко Цанков, Манол Димитров и Генчо Екимов, ремонтирали една от стаите в черквата «Св. Троица», вземат учителката Неделя от Трявна, а след нея и Зиновия и отварят в Габрово девическо училище — в гръцката светогорска махала (Вж. Габровското училище и пр., бел. 36, с. 38).—35, 429

Динеков, Петър — 435

Дневникът на К. Иречек — вж. «Български дневник»

Добри, кир от Габрово — 35

Доброплодни, Сава Хаджиилиев (1820—1894) — родом от Сливен. Завършил в Цариград гръцката Велика школа Куручешме заедно с Георги Раковски, Ив. Богоров. Автор на първата българска драма «Михал» — 479

Дозон, О. професор (1822—1891) — издал «Български народни песни», Париж, 1875, част от които са записани от Петко Славейков — 449

Домонтович, Михаил Ал. — 358, 489, **514**

Дондуков-Корсаков, Александър Михайлович, княз (1820—1893) — руски генерал и държавник, демократ — 211, 469, 506, 507, 514

Донев, Димитър от Търново, — 181, 183

Дончо — син на Славейковата сестра Анастасия — 151, 231, 295

Дончо — учител в Стара Загора — 226

Доротей — владика в Плевен, българин — 56, 285

Дочков, Иван С. — печатар и журналист в Цариград. Работил и след Освобождението в Българската екзархия. Издател на в. «Гайда» и отговорник на в. «Право». Вж. спомените на Ат. Т. Илиев. С., 1923—40

Драганов — псевдоним на Григор Начович

Драмберлстон, лорд — вж. Бурмов, Т.

Драсов, Иван (1848—1901) — 496

Дринов, Марин (1838—1906) — 273, 274, 275, 291, 294, 335, 336, 337, 496, **506**, 507, 509, 514

«Дружина Тревненска» — дружество за книгоиздаване — 452

Друмев, Васил (Климент, 1838—1901) — Славейков познава Васил Друмев като писател и журналист, цени неговата литературна дейност. Пише положителна критика за драмата му «Иванко» (вж. Избр. съч., С., 1949 г., с. 408). В една своя сатира (в. «Шутош», Събр. съч., т. IV, БАН, 1973, с. 512) «Как и защо пишат някои», Славейков казва за него: «Друмев пише — но не пише вече, откак позна, че благославянието е и по-лесно и по-мазно от писанието.»

В архива на Петко Славейков се намира едно недовършено описание на митрополит Климент: «Той е висок, строен мъж, с гъста тъмноруса коса и брада, непромесила. За сана си той е още млад. В движенията му има много източна плавност и славянска мекост, които съставляват, както се види, чертите на

характера му и произвеждат най-приятно впечатление. Тихо, бавно, като избира изразите си, негово високопреосвещенство говори руски, но говори превъзходно, като намерва всеки път именно този израз, който би трябвало да употреби. Той знае съвършено руския и черковнославянския езици, а говори бавно само за това, щото обича да говори с най-пълна точност» (Арх. П. Р.Славейков, папка 18, тетрадка 14, с. 73) — 263, 322, 362, 416, 417, 501, 523

Дукиди, Аристотел, от Одрин — 213, 216

Дунав (1865—1877) — вилаетски вестник, орган на турското правителство. Издаван по инициатива на Мидхат паша и провежда неговата политика. Излиза в Русе на турски и български език— 87, 91, 456

Дунавска зора (1867—1870, 1877—1879) — обществено-политически вестник. Излиза в Браила. Редактор Д. П. Войников. Изразява настроенията на либерално-демократическата българска емиграция — 447

Духонин, Михаил Лавренович (1837—1895) — герой от Освободителната война (1877—1878) като началник-щаб на българското опълчение. Под негово пряко ръководство Славейков е изпълнявал редица най-отговорни поръчения — 336

Дюстабанов — 117

Дядо Преславский — вж. Отец Антим Преславски, митрополит, после български Екзарх Антим — 88

Дядо Търновски — вж. Иларион Макариополски, Търновски митрополит.

Дядо Илия от Габрово — 455

Дядо Цоньо от Габрово — 35, 82

«Евет е много добро нещо» — фейлетон от П. Р. Славейков, в. «Шутош», Събр. съч. БАН, т. IV, под редакцията на Соня Баева, 1973, с. 430.

Евтимов, Никола Сапунов — обществен деятел в Габрово, приятел на Славейков и баща на Светослав Миларов — 348

Една неизвестна страница от живота на Петко Славейков, Соня Баева — 471, 482

«Една поема на д-р Н. С. Пиколо и сведения за него в българския възрожденски печат» от М. Стоянов — 438

Езоп (ок. средата на VI в. пр. н. е.) — Басните му са събрани и записани от Деметрий (III в. пр. н. е.). На български са преведени от Софроний Врачански, Петър Берон, Петко Славейков, Райно Попович, А. Балабанов, Т. Сарафов. Най-хубави от епохата на Възраждането са преводите на Славейков — 21, 416

Езопови басни — точното им название — Баснеяик. Езопови басни, превел и наредил Петко Р. Славейков. Букурещ 1852 — 24 75, 77, 446, 459

Екзарх, Александър Стоилов (Бейоглу, 1812—1891) — Славейков се запознава с Ал. Екзарх още като начинаещ поет и журналист. Той дори му обещава да го подпомогне парично за издаването на «Смесена китка» (1850), но не устоял на обещанието си, поради което «Смесена китка» излязла от печат две години по-късно (1852) «с иждивението» на д-р Чомаков, на когото е и посветена. Мнението на Славейков за Ал. Екзарх не е положително. Според него, той е човек «търчи-лъжи», «човек на големите приказки» — 26, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 438, **448**

Екзарх Антим I (Атанас Михайлов Чалъков, 1816—1888) — 189, 203, 204, 280—283, 474, 486, **492**

Екзарх Йосиф I (Лазар Йовчев, 1840—1915) — 187, 188, 190, 307—323, 428, 475, **499**, 500, 501

Екзархията, Българска екзархия — 189, 194, 195, 198, 209, 210, 429, 476, 495

Елиът, Хенри — английски дипломат. Посланик в Цариград (1867—1877) и във Виена (1878—1884) — 483, 484

Емануилов, Игнат — 454

Енчев, Димитър (от Казанлък) — учител в Габрово, назначен през 1866 г. по препоръка на Славейков — 39

Ернрот, К. Г. 1833—1913 — след суспендиране на конституцията било назначено правителството на руския генерал, финландеца Ернрот. В страната била въведена диктатура — 508, 514

Есен, стих — 498

«Жалний вид на нашите опълченци» вж: — «Пред паметника на Шипка»

Жекоолу — 105

Желязков, Г. — 567

Жефарович, Христофор (неизв. — 1753) — 450

Живков, Георги (1844—1899) политически и обществен деец. След Освобождението председател на IV Обикновено и III Велико народно събрание, министър на просветата (1886—1893). По негов почин се основава висше училище в София. Той е брат на Вела Благоева — 523, 524

Живков, С. (Живкович Стефан), Телемак (1780—1831) — сръбски книжовник. Работи с Йерней Копитар и Вук Караджич. Превежда и издава на сръбски език романа на Фр. Фенелон, Приключенията на Телемаха, 1814 г., оказала голямо влияние не само на Славейков като начинаещ писател, но и любима книга на будната българска читателска публика по време на Възраждането — 453

«Животоописание на княз Милош Обренович III» от П. Р. Славейков, в ръкопис — 347, 353, 511
«Животоописание на Стефан Богориди» от П. Р. Славейков, — 521, 525
Жинзифов, Райко (Ксенофонт, 1839—1877) — 40, 497
«Житие на Иван Рилски» от Евтимий Търновски — 450
«Житие на Света Петка» от Евтимий Търновски — 450
«За началото, разпространението и утвърждението на християнската вяра между българите» от Тодор Бурмов — 464
«За памят 1876 год. по въстанието в търновското окръжие и описание на търновските тъмници» от Радко Радославов, Търново, 1878 —
Записки по българските въстания, Зах. Стоянов, — 522
Звънчатий глумчо (1873), Цариград. Хумористичен вестник с карикатури. Излизал в издание на пет езика, между които и на български. Редактор — Петко Славейков. Въпреки че Славейков е бил много въздържан, вестникът бил спрян още на четвъртия брой. Христо Ботев го нарича «Звънчатий глупчо», без да отчита жестоката цензура, на която бил подложен редакторът му, след спирането на в. «Македония» — 492
Землеописание от К. Фотинов. «Общое зеплеописание в кратце за сичката земля». Преведено от греческий на славено-болгарский язик, **умножено же с разпространением и прибавлением многообразних потребних областей** (п. м. СБ), Смирна, 1843 — 15
Златарски Васил Н. — професор, син на Н. Златарски — 428, 457, 460, 462
Златарски, Никола Попвасилев (1823—1876) — 434, 436, 457, 458, 460
Златоуст, Йоан (247—407) — мислител и проповед.
Славейков е познавал още от дете проповедите на св. Йоан Златоуст, които чел в ръкописните сборници и дамаскините. Те му харесвали, защото в тях било изразено едно възвишено поетическо настроение. Възхищавали го със своя искрен патос — 450
«Знаеш ли ти кои сме» — фейлетони, писани от Любен Каравелов и Хр. Ботев във в. «Свобода» — 508
Золотович, Георги М. (Золотов) — от Калофер — 56
Зорница — евангелско периодично списание. Редактирано от Албърт Лонг и други. Цариград, 1864—1878. В него сътрудничи Петко Славейков — 87, 90, 144, 242, 245, 249, 455, 456
Зорница (1876—1944) — протестантски вестник. Редактор — Т. Л. Байнгтон. Вестникът давал много информация и се списвал добре — 87, 90

Иван Асен I (неизв. — 1191) — 74
Иван Вазов и българската литературна критика, Г. Димов, С., 1974 г. — 520
Иван Шишман (неизв. — 1395) — 84
Иванов, Вичо — 428
Иванов, Димитър С. — председател на търговското дружество «Просвещение» и на Българското благотворително братство в Цариград. Родом от Търново, търговец и обществен деец.
Иванов, Игнат — учител в Габрово, възпитаник на Габровското училище — 37, 39, 40, 436, 439
Иванов, Иван Ст. (Иван Цанев Каляджи, 1828—1901) — 213, 215, 254, 330, 502, **503**
Иванов, Михаил хаджи от Одрин — 217
Иванов, Петър С. (1847—1927) — от Стара Загора. Пламенен патриот, отличен учител и поет, приятел на Славейков. Взел дейно участие в подготовката на Старозагорското въстание. Бил арестуван в Одрин, но успял да се освободи. Сътрудничил във в. «Македония», «Право», «Училище», «Шутош» и сп. «Читалище» — 156
Иванчов, Райко, брат на Ирина Славейкова и съмишленик на поета в борбата му с тревненските чорбаджии — 24, 124, 139, 140, 459, **472**
Игнат — вж. Иванов, Игнат
Из архива на К. Иречек, БАН, С., 1953, съст. П. Мията — 509, 510
Избрани произведения на П. Р. Славейков, редактор — П. П. Славейков, С., 1901, с предговор от Пенчо Славейков — 436
Измирлиев, Георги Димитров — Македончето (1851—1876) — български революционер, помощник апостол на Търновския революционен окръг при подготовката на Априлското въстание. Обесен в Горна Оряховица, Ученик на Петко Славейков — 233
Източно време (1874—1877), в. Цариград, редактори: П. Сандов, Хр. Ваклидов, Н. Генович, др. — българско издание на англофренския вестник **«The Levant times»**, основан от Ж. Лафан Ханли. Пропагандира английската политика в Близкия изток — 203, 204, 288, 289
Икономов, Тодор (1835—1892) — 219, 220, 263, 266, 275, **479**
Икономов, Тотьо (Стайко) — 36, 137, 138, 146—164, 231, 252, 261, 279, 292, 327, 467, 468, 469, 503
Икономова, Бойка — дъщеря на Тотьо Икономов, баджанак на Славейков — 147
Il regno degli slavi (1601) от Мавро Орбини — 450
Иларион Критски — гръцки митрополит в Търново (1821), прием-

ник на мъченически загиналия (обесен) гръцки митрополит Йоаникий. Сервилен пред силните (турците) и безогледен към слабите, той в скоро време опълчил срещу себе си всички съзнателни българи в Търновско. Умрял от чума през 1838 г. Хитър и умен пропагандатор на панелинизма. Според съвременниците му — Неофит Бозвели, Георги Раковски, а след това и Славейков — той е един от предателите на Велчовата завѐра — 56

Иларион Макариополски (1812—1875) — вж. Михайловски.

Илиадата на Омир — превод, останал в ръкописите на Славейков — 267, 453

Илиев, Сава — вж. Сирманов, Сава Илиев

Илия, даскал — вж. Христович, Илия

Илия Г. — учител в Трявна — 16

Илия чорбаджи от Габрово — 35, 36

Илия Ефенди — 275

Иляшевич, полковник — губернатор на гр. Сливен през 1878 г., при когото назначават Славейков като «чиновник за особени поръчения» — 375, 488

Иречек, Константин (1854—1918) — 292, 293, 342, 349, 505, 509, 510, 511, 512, 518

Истина, в. — 517, 523

«Исках с труд да се прехраня» — стих. от П. Славейков — 250

История Славяноболгарская от Паисий Хилендарски, 1862 г. — 450

История на България от П. Р. Славейков, 1876. Ръкописът ѝ изгорял в пожара на Стара Загора — 454, 482, 497

История на българите, 1875 от К. Иречек — 486, 497, 509

История на руската държава от Н. М. Карамзин в 12 тома — 450

История на град Плевен от Ю. Трифонов, С., 1933 — 446, 447

История на славеноболгарския народ, от Йован Раич. Превод — П. Сапунов, 1844. — 450

Исторически работи — П. Кисимов. Моите спомени, част I, Пловдив, 1897, час II, С., 1900, част III, С., 1901, част IV, С., 1903—447

«История Устрелова» — руска история, 28

Йоаким, патриарх — 88

Йовчев, Лазар — Екзарх Йосиф (1840—1915)

Йовчо поп Иконом — свещеник в Трявна, един от покровителите на Петко Славейков заедно с Никифор Даскалов, срещу интригите на владиката Неофит. Славейков е издал неговия летопис (СбНУ, кн. III, 1890, с. 383) — 464, 470

Йосиф Соколски (1786—1879) — бивши хайдутин в Стара планина, построил красивия Соколски манастир «Света Богородица» край Габрово и станал негов игумен. Взел дейно участие във

Велчовата завера, близък приятел
гато бил вече на 81 години, Драган Цанков успява да го привлече към идеята да стане патриарх на новооснованата униятска българска черква. На 2 април 1861 г. с една малка делегация заминава за Рим, където бил ръкоположен от папата в архиепископски чин. Със съдействието на Найден Геров и руския посланик в Цариград Лобанов, Петко Славейков успял да убеди разочарования Йосиф Соколски да избяга в Русия. Там той прекарал в изгнаничество до края на живота си — 189

Кабакчиев, Георги (Кабакчиоглу) от Търново. Делегиран заедно със Славейков в Цариград, за да действува за свалянето на Неофит като търновски владика — 101, 105, 110, 114, 115, 117, 119, 120, 122, 124, 125

Каблешков, Тодор Лулчев (1851—1876) — родом от Копривщица. Един от апостолите на Априлското въстание — 382

Казанджиев, Панайот (Мочеолу) — чичо на Петко Славейков. За него разказва дъщеря му Марийка Хършева: «Баща ми Панайот бил хубавец. Обличал се в сукнени дрехи и носел колосани яки. Бил бакърджия. Работил в съдружие с по-големия си брат Марин Бамбарата, който бил истински комита. Ходел нощно време с капитан Никола — ръководителя на въстанието през 1857 г. в Търново (б. м. С. Б.). Нямал деца. Ходел и с иманяри. Правел много пакости на турците. Лежал по затворите. Марин Бамбарата е бил конте. Ходел винаги чисто облечен, а лете с бели дрехи. Лятно време казанджиите лягали да спят на улицата пред дюкяна. Той турял един камък пред вратата, обвивал го с дрехи и изчезвал в нощта» — 331

Казанджиева, Тодорка — втората майка на Петко Славейков — 331

Казасов, Иван — 45, 443

Каирис, Т. (1784—1853) — гръцки възрожденец, съвременник и последовател на Т. Фармакидис (1784—1860) и К. Вардалах (1755—1830). Неговите книги и училище служат за пример на новооткриващите се национални български училища — 495

Какъв е един, който ся готви кандидат за архиерей в народната ни черква, брошура от П. Р. Славейков, Цариград, 1871 — 493

Калверт ага — от Пловдив — 218

Камбуров, Харалампи Минчев — учил в Москва, сътрудник на руското списание «Парус», което след втория си брой било спряно от цензурата. След това учителствувал в България — 174, 316, 472

Капитан Дядо Никола (1800—1856) — вж. Филиповски Никола (Дядо Никола)

Карабибероглу, Янко — бинбащия в Одрин — 214, 218

Каравелов, Петко (1843—1903) — съмишленик и приятел на Петко Славейков след Освобождението. Заедно с него Петко Славейков и Драган Цанков организират Либералната партия и по-специално нейното ляво крило.

Министър на финансите (1880), министър-председател (1880—1881, 1884—1886 и 1901, регент (1886). През време на Стамболовия режим води борба за възстановяване на буржоазно-демократичните свободи и за сближаване с Русия. След напущането на Радославов и Стамболов преименува Либералната партия на Демократическа партия — 263, 276, 342, 393, 432, 441, 469, 489, 490, 491, 504, 514, 515, 520, 523, 524

Каравелов, Любен (1834—1889) — български писател, журналист и революционер — 430, 447, 485, 493, 508

Каравелова, Екатерина (Велико Пеева) — жена на Петко Каравелов. По време на Стамболовия режим пише политически фейлетони в подлистниците на «Независимост» и «Търновска конституция». Превежда в библиотека «Свети Климент» произведения на Толстой, Достоевски, Мопасан, Флобер, Дикенс. Арестувана от Стамболов, задето уведомила чужди дипломати за съдбата на затворените в Черната джамия. Участвува дейно в политическия живот на страната. Делегатка на България на конгресите на Международната лига за мир във Вашингтон (1924) и Дублин (1926).

След Септемврийския погром тя се присъединява към апела на Антон Страшимиров, наречен от Йосиф Хербс «документ на болката и протеста». Тя превръща своя дом, на «Ангел Кънчев» 10, в седалище на Комитета за подпомагане на пострадалите от Септемврийското въстание — 466

Кара Георги (1768—1817) — сръбски революционер. През 1807 г. скупщината го провъзгласява за върховен ръководител на освободена Сърбия. След разгрома на въстанието емигрира в Австрия и Русия (1813). През 1817 г. се завръща тайно в Сърбия. Убит по заповед на Милош Обренович. Родоначалник на династията Карагеоргиевци — 451

Карагьозов, Никола (от Търново). Брат на известния тогава търновски гражданин Стефан Карагьозов — 138

Карамзин, Николай Михайлович (1766—1826) — руски писател и историк, представител на руския сантиментализъм. Славейков се влияе от него и превежда стихотворението му. Познава Историята му — 78

Карамихалев, Георги — одрински чорбаджия — 195, 233, 309

Карапетров, Петър Панталеев (1845—1903) — родом от Панагюрище. Известен печатар и книгоиздател в Цариград. По негова

инициатива е основано българското печатарско дружество «Промишление» в Цариград (3 март 1870 г.). Той е написал спомени за цариградските български дейци преди Освобождението. Вж. П. П. Карапетров «Цариградски спомени», Средец, 1898. Приятел на Славейков — 208, 388

Караспасов, Михаил Захариев — учител в Габрово — 39, 91, 92.

Касапски, Никола — 71, 75

Катерина — вж. Стойоглу Катерина —

Катерина Велика (1729—1796) — 413, 453

Катков — руски писател и общественик — 376

Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX век (1859—1865), Кирил Патриарх български, С., 1962 — 504

Катон, Марк Порций (234 — 149 пр. н. е.) — древноримски обществен деец и писател — 474

Каулбарс, Николай — генерал-майор, руски представител в България след абдикацията на Батенберг и през време на рагентството — 364, 520

Качич-Миошич Адрия (1702—1760) — автор на книгата «Приятен разговор» (1756) — 450

Келер, Феодор Едуардович, граф (1850—1904) — участвува в Освободителната война (1877—1878) като началник-щаб на българското опълчение. Под негово пряко ръководство Славейков е изпълнявал редица отговорни задачи — 336

Кесарий — отец при българската черква в Цариград — 64, 148

Кесаров, Кънчо Сахатчиоглу (Кесариев) — родом от Габрово, завършил в Белград семинария. Учител в Търново и близък приятел на Славейков. През 1858 г. учителствува в Трявна. Взел участие заедно със Славейков във въстанието на Дядо Никола (1857 г.) Преписката му със Славейков, за съжаление, не е запазена — 96, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 116, 120, 124, 125, 148, 168

Кипиловски, Анастас (1802—1870) — родом от Кипилово, Еленско. Работил като книжовник в Цариград и Букурещ. Издава «Свещенное цветобрание» (1825), оказала влияние върху ранното творчество на Славейков — 354, 512

Кирил, архимандрит (1838—1914) — родом от Берковица. Следвал духовната семинария в Сремски Карловци (Сърбия). Наклеветен като бунтовник и изпратен в Цариградския затвор, а оттам на заточение в Мала Азия. След освобождението му от затвора той става учител в Тулча (1866), а след това в Силистра — архимандрит и управител на Силистренската епархия. От това време е и писмото на Славейков до него. След Освобож-

дението архимандрит Кирил управлява 25 години Видинската епархия — 88

Киряз, Александър — грък, съветник на Баумгартен, управител на Одринската община по време на Освободителната война — 212

Кисимов, Пандели (1832—1905), Търново — 62, 96, 107, 120, 125, 447, 459

Китанчев, Трайко (1858—1895) — от Македония, ученик на Славейков в Цариград заедно с Димитър Благоев и негов последовател. Бил със Славейков в Одрин. Завършил Московския университет, става учител, обществен деец и книжовник в освободена България. Борец за освобождението на Македония. — 529

«Китка от Балкана» — проектирана стихосбирка от Добри Чинтулов — 450

Клатев, П. — псевдоним на Каляджи Павел.

Клеовула, Е. — секретар на гръцката патриаршия — 56

Климент — вж. Друмев, Васил

Книгопис на новобългарската книжнина, 1806—1870, Виена, 1872 от Ск. Йосиф, Константин Иречек — 509

Княжески, Захари (Жеко Петров 1810—1877) — родом от Стара Загора (вж. **Ив. Д. Шишманов,** Студии за Българското възраждане, Избр. съч., т. I, с. 247).

Към края на 1837 г. Славейков е ученик на Захари Княжески в Търново. Вероятно по това време той получава от него подарък — ръкописен препис на граматиката на Мразович. Този ръкопис е запазен в читалището в Севлиево. Граматиката е преписана на черковнославянски език. Подвързана е с дебели корици. Отбелязано е, че е завършена на 27.XII.1837 г. С черковнославянски букви е написана следната бележка: «Сия осмочастия на Хаджи Захария Петровича даруватся на ученика своего Петка Рачовича, за иждивении само взял дванадцат лев.» Преписът е направен от Захари Княжески (вж. **Н. Николов,** Един стар ръкопис. Лит. фронт, бр. 5 от 3.II.1955, с. 2) — 24, 25, 448, 450

Ковачев, Йосиф (1839—1898) — родом от Щип, учител, професор и книжовник. През 1868 г. учителствувал в Габрово, където се запознава с Петко Славейков, а след това се срещат и в Македония. Завършил духовна семинария в Белград и духовна академия в Киев — 136, 229, 266, 275

Ковачев, Янко Стефанов (1852) — родом от Свищов. Завършил търговско училище през 1871 г. във Виена и останал там да живее до 1877 г. Имал печатница. Заедно с Йоаким Груев и Хр. Данов издавали календара «Летоструй» с една биография на Иларион

Макариополски, която неизвестно по какви причини останала недовършена («Летоструй», Български научен календар за 1876 г., с. 35). В същата книжка на списанието Славейков е публикувал «Народни песни» (От Сборника на П. Р. Славейков), между които е и любимата песен на баща му «Ходил юнак, ходил помак» с ценни бележки към текста — 136

Коев, Витан — син на поп Койчо Витанов — 264, 446

Колонтай, Александра Михайловна (1872—1952) — деятелка на международното женско движение. Посланичка на СССР в Норвегия, Мексико и Швеция. Дъщеря на ген. Домонтович — 514.

Комерчио — 177

Конкович, Апостол от Свищов. Един от близките приятели на Георги Раковски и Петко Славейков. Славейков му изпраща през 1848 г. първите си ръкописни произведения с молба да ги препрати в Букурещ за отпечатване. През 1853 г. Славейков работи заедно с Конкович в «Тайното общество», организирано от Г. Раковски. За заслуги по време на Кримската война Апостол Конкович получава руски орден. Бил осъден за революционна дейност и амнистиран след Освобождението — 354

Константинов, Алеко (1863—1897) — 508

Константинов, Димитър — ученик във френския колеж «Бебек», помагал на Славейков в превода на «Турската история» от Малуфа — 451, 461

Кораис, Адамантос (1748—1833) — гръцки писател, просветител, живял дълго време зад граница — Амстердам, Монпелие, Париж. Писал по въпросите на новогръцката литература и литературния език. Кораис е изучавал и издал съчиненията на древногръцките писатели класици (Гръцка библиотека, 1759—1827). Допринесъл за установяването на сегашния гръцки литературен език. Издал в Париж своето съчинение «Импровизирани мисли» (1833) на гръцки език. Негов пламенен последовател и близък ученик бил Атанас Богориди. Кораис бил учител и на мнозина български патриоти в школата на Андрос — 525

Кореспонденции на П. Р. Славейков, П. Свирачев — 434

Косев, Димитър, академик, историк, 1903 г. — 428, 434, 445, 500

Костович, Христодул (Сичан Николов, 1808—1889) — родом от Самоков. Ученик на Христаки Павлович, един от първите книжовници и педагози на възраждаща се България. От 1858 г. работи в Цариград, където заедно със Славейков и Елиас Ригс превеждат Библията на български език. Издател на множество начални читанки и месецослови. Въпреки че в своите сатирични вестници Славейков често обича да осмива назадничавостта

на българите, като я сравнява със «Сечановата буквеница», той уважава Христодул Костович като книжовник и учител, познава и възприема възгледите му за току-що оформящия се български литературен език, изказани в предговора към «Българска аритметика» (Букурещ, 1845).

От 1845 до 1858 г. с някои прекъсвания Хр. Костович учителствува в Габрово откъдето води началото си и личното му познанство със Славейков — 9, 13, 33, 34, 37, 87, 455

Коюв, Никола, учител в Трявна — 17, 18, 31

Кралев, Марко — недовършена поема от П. Р. Славейков, писана през 1853 г. Поемата е завършена по време на Кримската война, но не е видяла бял свят. Славейков сам я е унищожил — 71, 72, 79, 449

Крали Марко (1371—1395) — легендарен герой от южнославянския епос — 71, 449

Крали Марковите песни — 18, 19, 72

Кребел — руски дипломатически агент в Пловдив (вж. П. Р. Славейков, Последното ми ходяние в София, Пловдив, 1883, с. 51—57) — 385

Критически издиряния за историята блъгарска на Ю. И. Венелина. От прихождението на българети на Тракийский п-ов до 968 година, или до покорението Блъгария от великий княз руский Святослава», Земун, 1853. Преведе от руский Ботю Петков — 439, 451

Крум, цар (неизв. — 814) — български цар — 78

«Крумияда» — поема от П. Р. Славейков, останала недовършена (1848—1850). Запазени са от нея само отделни фрагменти —78

Кръстев, Кръстьо, д-р (1866—1919) — български литературен критик и теоретик. Редактор на сп. «Мисъл» — 434, 442, 443

Кръстевич, Гаврил Баев (Гъдю Къндев, Христиди, 1817—1898) — родом от Котел. Обществен и политически деец. Учил в Цариград и Париж на издръжка на Стефан Богориди. След завръщането си от Париж става секретар на Богориди и управител на о. Самос, откъдето бил изпъден (1845—1850). След Освобождението става управител на Източна Румелия (1884—1885). Автор на «История българска», т. I, 1869 и др. — 87, 282, 354, 521

Кръстьо, епитроп от Враца — 42

Кръстеняков, Васил — приятел на Славейков от Враца през времето когато учителствувал в града — 42

Кургановия писмовник — «Письмовник, содержащий в себе науку россійскаго языка со многим учебного и полезно-забавного вещесловия, от професора и кавалера Николая Курганова» —

много известен и широко разпространен учебник по руска граматика с енциклопедичен и развлекателен характер, от когото Славейков получава по-цялостна представа за руската литература от 18 в. **Част I** — руска граматика и сборник от разни пословици и поговорки (496 с.) и **Част II** — Сборник от разни стихотворения. Съдържа 71 стихотворения, на които авторите не са посочени. Писмовникът е издаван десет пъти от 1869 г. до 1837 г. Книгата имала широко разпространение. Чели са я, според А. С. Пушкин, «те кто вообще ничего не читали. В том заключалос в свое время ее большое значение» — 10, 14, 16, 438

Куропаткин, Алексей Николаевич (1848—1878) — генерал. Боен сътрудник на генерал Скобелев в Руско-турската война, началник-щаб на 16 пехотна дивизия, отличил се в боевете при Шейново, Плевен, Ловеч и Химитлий. За работата, която Славейков е вършил под ръководството на генерал Скобелев и Куропаткин, разказва в спомените си руският военен кореспондент.

Немирович-Данченко (После войны, СПб, 1880) — 336

Кусевич, архимандрит (Тодор Йовчев, р. 1838—1922г.) — родом от Прилеп. През 1873 г. станал монах и работил за включването на македонската епархия в Българската екзархия. Завършил духовна академия в Киев и Петербург и станал митрополит в Стара Загора — 189

Къбръзлията, Мехмед Али паша (Кърбъзлъ — Кипърски, 1810—1871) — виден турски държавник, френски възпитаник. По време на Кримската война (1854) станал велик везир. През 1859 г. бил избран отново за велик везир. През 1861 г. бил свален от поста поради явно изразено разположение към Русия. Към българите се държал лоялно и дори с известно предпочитание — 56, 89

«Към българите» — стихотворение от П. Р. Славейков — 502

«Къната» — вж: Кесаров, Кънчо

Кънев, Кънчо — епитроп на Габровското училище през 1851 г. — 234

Кънчев, Христо — кръстник на Иван Славейков, от Трявна — 234

Кършева, Марийка — племенница на Славейков, дъщеря на брат му Панайот Медникаров — 406

Къщата на Славейкови в Трявна — 438

Къщата на Славейкови в София — 526

Лазаров, Манол (Софиянец) — издал стихосбирката «Разна любовна песнопевка», Белград, 1858. В нея има стихотворения от Петко Славейков, Ник. Катранов, Янко Х. Бърнев, К. С. Пишурка, Добри Чинтулов и др. — 465

Лев I. от Габрово — 21
Левант Таймс, в. — 255, 484
Левант Хералд — 255
Левски, Васил (Васил Иванов Кунчев, Дяконът, 1837—1873) — един от най-видните идеолози и ръководители на българската национална революция — 470, 471, 496, 508, 515
Леков, Дочо — 435, 496
Летоструй или домашен календар, списание, редактори: Хр. Г. Данов, Йоаким Груев и Янко Ковачев, Пловдив (Виена), 1869—1876 — 496
«Литературен архив» — Петко Славейков — поредица, издание на Института за литература, БАН, 1959 г., т. I — 430
Лозич, Винко — псевдоним на Йован Стериа Попович
Лонг, д-р Алберт Лемерик (1832—1901) — американски професор-мисионер, дошъл в България през 1865 г. като проповедник-методист в Шумен и Търново, със задача да пропагандира протестантството у нас. По време на престоя си в Търново той се сближава със Славейков. През 1863 г. отива в Цариград, където по покана на англо-американското библейско дружество взема участие в превеждането на Библията на български език заедно с д-р Риг. Той избира и поканва Петко Славейков да вземе участие в тази толкова отговорна и трудна работа.

В превода и редакцията на Библията освен тях е участвувал и Христодул Костович. Първото издание на Библията е подготвено от д-р Ригс, д-р Лонг, П. Р. Славейков и Христодул Костович в Цариград. Работата върху превода започва през 1863 г. Изданието излиза през 1870 г. Д-р Лонг е бил редактор на в. «Зорница», в който е сътрудничил Славейков. От 1872 г. става преподавател в Роберт колеж — 242, 248, 252, 256, 298
Луков, капитан, от Русе — 133
Любословие или периодическо повсемесечно списание (1844—1846) — преводител и издател Константин Г. Фотинов. Първото българско периодическо издание, първото списание с научно-популярен и общообразователен характер — 15
Люцканов, Александър — 253

Маджаров, Рашко — 432, 521
Майнард, Хорас (1814—1882) — американски дипломат. Пълномощен министър в Цариград (1875—1880) — 484
Макарий, отец — 289
«Македония» — вестник политический и филологический. Редактор П. Р. Славейков, Цариград, 1866—1872 — 222, 429, 445, 447, 479, 480, 493, 494, 495, 496, 497
Македонска, Цветана — 435, 436, 505, 518, 521, 523

«Македонската дружина» — 189, 475
Максимилиян, Фердинанд Йосиф (1832—1867) — австрийски ерцхерцог. В 1864 г. става император на Мексико, а в 1867 г. бил убит — 276
Мамарчев, Георги Стойков (Буюкли) (1786—1846) — български революционер, капитан от руската армия, вуйчо на Г. С. Раковски. Организатор на Велчовата завера (1835, Търново), в която взема участие и Рачо Казанджията. Заловен от турците и заточен на о-в Самос, където умира — 382
Манафов, Петко хаджи — епитроп на Габровското училище — 440
Манчев, Драган Василев (1824—1908) — родом от Батак. Дългогодишен учител и един от първите български издатели. Сам автор на множество учебници, истории, географии, буквари. Започва издателската си дейност от 1859 г. През 1875 г. е арестуван от турците за участие в Старозагорското въстание. Избягал в Румъния. Там заедно със С. С. Бобчев издава в. «Стара планина». След Освобождението е книгоиздател в Пловдив. Славейков печата при него повечето от своите календари — 228, 482
Манчевич — 290
Маринов, Стоян — книжар в Търново — 181, 182, 183, 356, 357, 513
Марко — аптекар в Търново — 141
Марко, г-н — вероятно Марко К. Табак, един от настоятелите на Габровското училище — 35, 440
Марко (от Варна) — 180
«Марица» (1878—1885) — първият български вестник, който започва да излиза след Освобождението в Пловдив (25.VII. 1878 г.) със съдействието на руското гражданско управление — 211, 380, 381, 382, 383, 520, 521
Матеев, Петър М. — 385, 386, 521
Махмуд II, султан (1785—1839) — реформатор. Унищожил еничарите (1826) и подготвил изостаналата турска държава за толкова необходимите й реформи — 85
Махмуд Недим паша (1810—1883) — велик везир (1871; 1872 и 1875—1876). По-късно министър на вътрешните работи
Мегавули, Костаки, секретар на търновския владика Неофит. Подигравателно Славейков го нарича Мегамули — 98, 110, 116, 133, 430
Медникаров — псевдоним на П. Р. Славейков
Медникаров, Марин (Марин Бамбарата) — брат на Славейков
Медникаров, Панайот (Панайот Рачов Бакърджиев) — брат на Славейков
Медникарова, Анастасия (Сиса) — сестра на Славейков

Медникарова, Мариола — сестра на Славейков
Медникарова, Точка — дъщеря на Панайот Медникаров, брат на Славейков
Мехмед Али паша — вж. Кьбрызлията
Мехмед Асим паша — русенски валия. Първият представител на Турция в Европейската комисия. След Освобождението е турски комисар, назначен да уреди управлението на Източна Румелия
Мидхат паша (1822—1884)—турски политически и държавен деец, роден в България (гр. Ловеч, 1822 г.). Разбира значението на обществената и литературна дейност на Славейков, поради което не го изпуща из очи и дири удобен момент да го унищожи. През 1872 г. той нарежда да бъде арестуван и спира в. «Македония» завинаги — 89, 91, 105, 108, 429, 430, 461, 483, 493, 494
Миклошич, Франц (1813—1891) — хърватски учей славист. Написал «История на възникването на църковнославянския език» 1900 — 518, 519
Миланова, Радка — втора братовчедка на Пенчо Славейков — 466, 526
Миларов, Светослав Сапунов (1850—1892) — родом от Габрово. Син на възрожденския деятел Никола Евтимов Сапунов, учител в Габрово и приятел на Петко Славейков.

Завършил френското училище Бебек в Цариград и юридически факултет в Загреб. Бил учител и журналист преди и след Освобождението. Приятел и съмишленик на Славейков, един от най-талантливите сътрудници на в. «Македония». Той заедно с Петко Славейков е автор на забележителната статия «Двете касти и власти» — лебедовата песен на вестника.

След Освобождението Светослав Сапунов променя името си на Миларов. Взема дейно участие в политическия живот и остава верен съмишленик на Славейков. Няколко седмици след като се устроило Учредителното събрание, той започва да издава в Търново в. «Български лев» (10 февр. 1879).

По време на Стамболовия режим той бил обвинен в убийството на Хр. Белчев и обесен. В своя «План за автобиография» Славейков е написал за Миларов следното: «Светослав Сапунов или Миларов. Запознанството ми с него в Габрово, депутатството ми с него, влизането му в Унията, последното ми свиждане с него в тъмницата, жена му, децата му» (Съч., т. III, 1969, с. 511, БАН) — 485, 486, 493, 494, 496
Миленкова, Радка — племенница на Славейков
Минасиевата печатница в Цариград— печатница А. Минасоглу (Минасиан) — 234
Минев, Димо — 503

Минков, Добри П. — журналист, един от редакторите на в. «Българско знаме», Сливен, 1878 г. — 485
Минков, Тодор Николаев (1833—1906) — родом от Русе. Учил в Австрия, основател на Южнославянския пансион в гр. Николаев (Русия, 1867—1892), където са учили трима от синовете на Славейков, Алеко Константинов и още много българи. За съжаление обаче условията на живот в това училище били лоши, режимът казармен. Това се отразявало зле върху здравето на учениците, които често боледували от туберкулоза — 248, 298, 472, 497, 498, 502
Минкови, братя — търговци в Цариград — 256
Миркович, д-р Георги (1825—1905) — родом от Сливен. Ученик на Сава Доброплодни. Учил в Киев, в Цариград, училището Бебек. Завършил медицина в Монпелие. Лекар в Стара Загора, Букурещ, Браила и Цариград. Осъден като революционер и заточен в Диарбекир, 1869 г. Освободен след шест години, остава да работи в Мала Азия. След Освобождението бил лекар в Сливен. Идеен съмишленик на Славейков. Работил с него като един от съдружниците в сп. «Български книжици», в. «България» и един от редакторите заедно със Славейков на в. «Българско знаме», 1879 г. — 488
Минчевич (Минчооглу), Хаджи Никола — търновски чорбаджия, сподвижник на Славейков в борбата му срещу гръцкия митрополит Неофит — 457
«Мирозрение» — списание повсемесечно. Редакторът Иван Добровски, Виена, 1850 и Букурещ, 1870 — първото българско списание, издавано извън границите на България от Иван Добровски (1812—1896), пламенен родолюбец, ученик на Кораи. Името на списанието той взел от френското списание «Revue de deux mondes — 62
Миронич — вж. Тошков, Николай Миронович
Мирчо — учител в Трявна — 156
Михайлова, Стоянка — 435
Михайловски, Иларион Ст., митрополит Търновски (1810—1875)— вж. за него Петко Славейков, Избр. съч., т. III, 1979 г., с. 250—110, 194, 282, 309, 444, 446, 467, 492, 493
Михайловски, Никола (1818—1892) — 36, 38, 49—57, 105, 110, 112, 115, 117, 177, 275, 285, 429, 442, 444, 445, 493
Михалюс ефенди — комисар, изпратен от великия везир в Търново да разследва делото по изгонването на Неофит. Поляк по народност, той съчувствувал на българите и държал тяхна страна — 98
Миятев, Петър — 510

Моллов, Димитър д-р (1845—1914) — 514, 515

Момчилов, Иван Николов (1819—1869) — 44, 45, 179, 180, 181, 182, 183, 197, 442, 443, 473

Мохамед II — 486

Мразович, Аврам (1756 — 1826) — сръбски книжовник. Автор на «Руководство с словестному правочтению и правописанию», Виена, 1797, и «Руководства с славенский граматице» (за народните училища), Виена, 1794, Буда, 1821, 1880. Тази граматика е била много популярна в България и Петко Славейков е учил от нея. Продавали са я скъпо и се е преписвала на ръка — 450

Мустафа ефенди — паша в Одрин — 151, 316

Мутафов, Цаню — от Трявна — 146

Мутев, Димитър Стефанов (1818—1864) — от Калофер. Произхожда от заможно търговско семейство. Завършил гимназия в Одеса — Ришельовския музей, висше образование в Бон и Берлин. Около 1844 г. бил в Петербург, а от 1857 — в Цариград. Става главен редактор на сп. «Български книжици». Умира рано. По него време бил директор на българското училище в Болград. Събира български народни песни и пословици, които И. И. Срезневски издава в «Памятники и образцы народного языка и словестности русских славян», СПб, 1856 — 450, 451

Мутева, Елена (1825—1854) — родом от Калофер. Сестра на Димитър Мутев. Учила в Одеса. Тя е първата българска поетеса. Превежда Велтмановия роман «Райна българската царкиня», СПб, 1852 (II изд. Одеса, 1856). Превежда басни от Крилов — 75, 451

Муткуров, Сава Атанасов (1852—1891) — родом от Търново. Учил в Цариград и Одеса. Участвувал в Освободителната война. След Освобождението бил офицер в Източна Румелия. На 9 август 1886 г., когато Александър Батенберг бил детрониран, Муткуров с помощта на войската наложил връщането му. Регент заедно със Ст. Стамболов и Петко Каравелов. Зет на Стамболов, военен министър в правителството на Фердинанд — 393, 523, 524

«На година на свършванье» — стих. от П. Славейков — 206

«На прощаване» — стихотворение от П. Р. Славейков — 502

Найден, поп — 314

Найденов, Иван (1834—1910) — родом от Казанлък, завършил гръцкото училище в Куручешме в Цариград. Възрожденски деец, учител публицист, книжовник и читалищен деец. Близък на

Екзархията, неин капукехая (представител) пред Високата порта. Редактор на в. «Право» (1869—1874). След спирането на вестника от турските власти той продължава да излиза (до 1877) под името «Напредък». Вестникът е бил за самостоятелна българска черква и за българско училище.

Славейков е в постоянна полемика с в. «Право» и с неговия редактор, който в своите вестници нарича Славейков с най-лоши епитети — 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 208, 210, 225, 234, 288, 476, 480, 485, 486

Найденович — от Одрин — 317

«Напредък» (1874—1877) — вестник за народни, политически и книжевни новини, продължение на в. «Право» (1869—1873). Излиза в Цариград, редактор Иван Найденов. Неофициален орган на Екзархията, еволюционистки и консервативен — 148, 196, 245, 249, 288, 476, 485, 494, 500

«Народний глас» (1879—1885) — редактори: Ст. Михайловски, К. Величков, Ив. Вазов — 520

«Народност» — вестник на Българския таен комитет (1867—1869). Редактори — Ив. Богоров, Ив. Грудов, Ив. Касабов, Букурещ. Обществено-политически вестник — 447, 480

Начович, Григор (1845—1920) — 266, 338—341, 463, 491, 507, 508, 515, 516, 524

Недев, Цвятко Семерджиев (1816—1892) — 7—41, 77, 82, 89, 91, 127, 265, 277, 428, 429, 430, 436, 438, 440, 454, 499

Недко, дядо — 11, 12

Недялков, Тодор — от Търново — 459

Независимост, в. — 342, 508, 511, 515, 519, 520, 522

Ненов, Васил — от Враца — 42

Ненов, Юрдан (1825—1903) — учител и книжовник, ученик на поп Андрей Робовски. Учил е също при Емануил Васкидович в Свищов. Заточен през 1876 г. в Мала Азия за бунтовна дейност. Брат му — Тодор Йорданов, бил руски възпитаник. Той запознава Славейков с поезията на Добри Чинтулов — 444

Неофит Рилски (1793—1881) — 126, 127, 436, 462, 463, 470, 473, 494

Неофит Търновски — митрополит в Търново и Солун. Той бил назначен набързо, за да се отмени назначаването на Неофит Хилендарски Бозвели, за когото имало заповед от Валиде султан (майката на султана). Вж. за това П. Р. Славейков, Отец Неофит Хилендарски или Бозвели, Избр. съч., т. III, 1979, с. 224; **М. Арнаудов**, Неофит Хилендарски Бозвели, С., 1930, с. 414—58, 114—123, 428, 457, 458, 459, 460

Неофит Хилендарски Бозвели (ок. 1785—1848) — за връзките му

със Славейков вж. **Соня Баева** — Петко Славейков, живот и творчество, С., 1968, с. 43—66 — 354, 382, 483, 493, 512
Никеас — 119, 123
Никола, д-р С. Пиколо по случай 100 години от смъртта му, под редакцията на В. Бешлиев, Н. Тодоров и Елена Киркова, С., 1968, БАН — 525
Никола, чичо — даскал Колчо — става дума за Никола Златарски
Никола и Никола Г. — вж. Тодоров, Никола
Никола — поп от Трявна — 168, 193
Николай — учител от Севлиево — 11, 14, 16
Николаев, Данаил (1852—1942) — генерал. Взел дейно участие в Съединението като командир на Пловдивската войскова групировка. Бил избран за член на временното правителство след Съединението заедно със Захари Стоянов и С. Муткуров — 116, 275, 485
Николаев, Младен — 485
Неков, Васил — от Враца — 42
«Нова България» (1876—1877), Букурещ — последният вестник на Хр. Ботев. Първият и единствен брой на Ботевия вестник бил загубен и открит през 1956 г. от Георги Боршуков. В деня на преминаването на Ботевата чета в България бил издаден още един брой на вестника (17.I.1876) — «Притурка на в. «Нова България». След това вестникът продължава да излиза в Търново с редактор Р. И. Белобрадов (Райчо И. Блъсков и Филип Сапунов — бивш секретар на четата на Филип Тотю). От бр. 53, 11.XII.1876 г., вестникът бил редактиран от Ст. Стамболов — 515
Нова мода календар за 1857 г., астрономисан и написан от Петка Р. Славейкова. — Вж. за него **С. Баева, Някои моменти от развитието на сръбската литература и творчеството на П. Славейков**, Известия на Института за литература, кн. XVI, 1965, с. 44—50 — 96, 106, 445, 461, 464
Нусрет бей — 192, 461

Обренович, Милош — основател на сръбската кралска династия на Обреновичите (1815—1860) — 451
Обретенов, Николай Тихов (1849—1936) — български национален революционер, син на баба Тонка. Един от основателите на революционния комитет (1871) в Русе. Участвувал в Ботевата чета, заточен. Автор на спомени — 423, 473
Обухов, майор — вицегубернатор на Одринската област — 215
Одеско българско настоятелство — благотворителна организация на българската емиграция в Одеса, основана през 1854 г. Наред с благотворителните и просветни задачи, настоятелството

имало за цел и освобождението на България с помощта на Русия.
Омир — древногръцки епически поет (IX в. пр. н. е.). Славейков е превеждал I гл. на Илиадата и е познавал отлично Одисеята — 267, 453
«О нынешнем положении болгар в Европейской Турции» — доклад от Н. Палаузов — 449
Орбини, Мавро — дубровнишки абат, автор на историческото съчинение, написано на италиански език «Ie regno degli slavi», 1601, което има голямо значение за развитието на славянската историография — 450
Орешков, д-р Петър — публицист — 279
«Остен» (1879) — вестник юмористический и сатирический, измъчен от обстоятелствата, редактор Петко Славейков. (Вж. П. Р. Славейков, Съчинения, т. II, V, С., БП) — 70, 158, 261, 448, 469, 488
От Балкана Г. Петков — псевдоним на П. Р. Славейков
«Ответ на ветре буйний» — стихотворение от П. Р. Славейков, посветено на Найден Геров, написано от самия поет в неговия личен екземпляр на «Песнопойката» (1852, с. 18—20), който се пази в историческия отдел на ДБКМ «Найден Герову» (Събр. съч., БАН, т. I, 1963, с. 62) — 502
«Отечество» (1869—1871) — политически вестник на едрите търговци и на българската буржоазия в Букурещ, редактор П. Кисимов. Последните няколко броя са редактирани от Добри Войников. Вестник на «старите» (Добродетелната дружина) — 447
Офейков — псевдоним на Атанас Шопов
Павлов — д-р в Стара Загора — 51, 172
Павлович, Николай Христакиев (1835—1894) — син на Христаки Павлович, художник, един от най-значителните български портретисти и издател на исторически картини — 451
Павлович, Христаки (1804—1848) — 504
«Падането на Цариград» — драма от Светослав Миларов, 1874—486
Пазвантооглу, Осман (Пазбандзаде) (1758—1807) — турски феодален владетел на Видинската област (1794). През 1805 г. разбит от кладовските феодали. Умира във Видин — 441
Паисий Търновски — 446
Паисий Пловдивски (1810—1872) — 467
Паисий Хилендарски (1722—1773) — 382, 450, 453
Пайкоолу, Цаню — от Елена — 98
Палаузов, Никола Степанович (1776—1853) — 74
Палаузов, Николай Христофорович (1819—1899) — 24, 25, 26, 40, 71—91, 400, 428, 429, 434, 436, 438, 449, 451, 455, 459

Палаузов, Спиридон (1818—1872) — син на Никола Стефанов Палаузов, основоположник на научно-критическото течение в българската историография. Проучва историята на балканските народи, славист и византолог. Учи в Одеса, Москва, Хайделберг, Мюнхен. Защищава магистърска дисертация в Петербург. Сътрудничи в руския и български печат. Интересна е неговата преписка с Раковски, Найден Геров, с различни руски учени. За съжаление, досега не е запазено почти нищо от преписката му със Славейков — 74

Панайотова, Поликсена — 280

Панаретов, Стефан (1853—1931) — от Сливен. Дипломат и общественик. Преподавател в Роберт колеж (1871—1914). Пълномощен министър във Вашингтон (1914—1925). Делегат на ОН в Женева (1921) — 275

Пандуров, Н. — революционер — 311

Паница, Коста (1855—1890) — 514

Паничков, Димитър (1810—1909) — печатар и книгоиздател — 186, 187

Панчо, поп — 311, 500

Папазиан, Агоп — от Одрин — 214, 216

Папучев — учител в Стара Загора — 226

Партений Зографски (1818—1876) — родом от Галичник, Македония. Учил в Солун и Атина. Завършил духовна академия в Москва (1850). Бил учител в богословското училище на о-в Халки (1852—1855) и в българското училище на Фенер в Цариград (1857—1858), където работи известно време със Славейков — 88

Пахомий, архимандрит — 88

Пашич, Никола (1845—1926) — 387, 522

Пашоолу — от Стара Загора — 146, 147

Пеев, Тодор (1838—1904) — 292, 293, 294, 496

Пенев, Боян (1882—1927) — родом от Шумен. Литературен историк — 434, 436, 467

Пенев, Стефан Ахтар — вж. на Ахтар Стефан Пенев.

Пенчо, Еленчанин — съсед на Славейков в Търново — 265

«Пенчо Славейков» — биографичен очерк от Светослава Славейкова, С., 1955 г. — 438, 466

«Пенчо Славейков в семейната среда» — статия от Соня Баева, сп. «Литературна мисъл», 1966, кн. 2. — 331

Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович — турски чиновник, туркофил. Член на съда, който осъжда Васил Левски на смърт, подписал смъртната присъда на Апостола. Един от най-опасните врагове и на Славейков. По негов донос той бил арестуван

и в. «Македония» спрян. След Освобождението бил пак на висока държавна служба. Неговото име е нарицателно за предател и родоотстъпник — 282, 285, 485, 492, 493

Пенюв, Силвестър — един от дарителите на Габровското училище. За него Славейков е написал в раздела: «Приношения извън Габрово — Дядо Силвестрий Пену подарява две къщи с дюкяни в Букурещ, които дават един доста значителен годишен доход» (Габровското училище и пр., с. 75) — 82

Периодическо списание на българското книжовно дружество — ПСп (1870—1876), Браила, и (1882—1810), София — 496, 511

Песнопойка — или различни песни, сатири и гатанки на български язик за увеселение на младите от П. Р. Славейков, Букурещ, 1852 — 24, 31, 75, 77, 461

Песнопойката на Манол Лазаров Софиянец — Разна любовна песнопевка, Белград, 1858 г. — вж. Лазаров, Манол (Софиянец).

Петко — от Търново — 35, 106

Петков, Ботьо Тачев (1815—1869) — бащата на Хр. Ботев. Роден в Калофер, ученик на Райно Попович (Карлово), а след това стипендиант в Одеса (1840), където учил четири години. Учителствувал в Калофер и Карлово. Превежда «Критически изследвания за историята на българите от Венелин», 1853 г., «Нещо за безграмотните человеци», 1843 г. Сътрудничи със статии в «Цариградски вестник», «Дунавски лебед», «Съветник». За него Славейков издава некролог във в. «Македония», 1869, бр. 41 от 30 септември — 30, 74, 439, 499

Петков, Димитър (Свирчо, 1858—1907) — политически деец и публицист. Един от водачите на Стамболовистката партия. Кмет на столицата (1887—1894). През втория стамболовистки режим (1903—1908) е министър на вътрешните работи и министър-председател (1906—1907) — 522

Петкова, Тодорица — от Трявна — 24, 163, 164, 165, 279

Петров, Жеко — вж. Захари Княжески

Петров, Маринчо — от Враца — 42, 57, 59, 446

Петрович, Карагеорги (1766—1817) — ръководител на сръбското въстание против турската власт от 1804 г. Бил избран за сръбски княз — 451

Петър I (неизв. — 970) — български цар (927—970), син на цар Симеон. При управлението на Петър I настъпва упадък на българската държава, появява се богомилството — 74

Петър — брат на цар Асен — 74

Петър — от Берковица — 13, 43

Печатарско дружество «Промишление» — в Цариград, основано на 3 май 1870 г. от П. П. Карапетров (управител на народната пе-

Ив. Найденов, А. Манасиян и работниците в техните печатници. След тях членове на дружеството станали С. С. Бобчев, С. Блъсков, Ив. Г. Говедаров, Г. Груев, Лука Муравенов, Станчо Н. Брадински, Ст. Илич и др. Дружеството било отначало спестовна взаимоспомагателна каса, но след време се занимавало главно да продава и издава български книги. През 1872 г. дружеството отворило книжарница в Топхане № 10, срещу големите врата на Балкан-хан — 291, 294

Пиколо, д-р Никола Сава (1792—1865) — родом от Търново. Виден елинист, с принос за гръцкото културно и политическо възраждане — 408, 525

Пиколо, Теохар — син на д-р Пиколо — 525

Пишурка, Кръстьо Стоянов (1823—1875) — родом от Враца. Ученик на Константин Огнянович. Един от най-добрите учители през Възраждането. Учителствувал през целия си живот в Лом, където основава първото българско читалище и създава първата от театралните трупи, за която сам превежда и преправя от сръбски език разни пиеси. Води борба за събуждане на националното съзнание на българския народ, приятел е на Георги Раковски и на други български революционери (Йеремия Петров Българов, убит на Бузлуджа, Никола Войнов от Враца, убит на парахода «Германия» на русенското пристанище). Клеветен и преследван заради своята обществена дейност, Кръстьо Пишурка бил затварян седем пъти във Видинската крепост.

Славейков се отнася снизходително към творчеството на Кръстьо Пишурка. Той смята, че въпреки всичко неговите трудове и старание са полезни за народа в този период от развитието на България — 43

«Плачете за онез, що ги отвели» — стих. от П. Славейков — 448

Плутон (още Аид Хадес) — древногръцки бог, владетел на подземния свят и на царството на мъртвите. Считан също за бог на подземните богатства и на плодородието. Тук в смисъл на подземно царство, преизподня — 58

«Подхлъзването» — фейлетон — 492

«Покорен и не лощ» — стихотворение от Славейков — 205, 478

Политически дневник — на П. Р. Славейков от 1887 г. Избр. съч., т. III, под редакцията на Соня Баева, С., 1979 г., с. 185 — 523

Помянов, Константин (1850—1913) — Завършва право в Прага и Виена. Защитил докторат в Хайделберг. Редактор на в. «Светлина» (1882) — 522

[illegible] (1688—1744) — Слава дума за английския поет от епохата на класицизма Александър Поуп (1688—1744) — 59

Попвасилев, Никола (1823—1867) — вж. Златарски

Попгеоргиев, Йордан — литературен историк — 442

Попов, Нил Александрович (1833—1891) — 221, 480

Попова, Станка (кокона Станка) — сестра на Светослав Миларов — 287, 494

Попович, Райно (1773—1858) — 512

Портата — Високата порта (паша капусу) — учрежденията на правителството на Османската империя — 105, 115, 255, 430, 446

Последното ми ходене в София — от Петко Славейков, Пловдив, 1883 — 521

«Право» (1869—1873) — «вестник за народни, политически и книжевни новини», Цариград. Редактор Иван Найденов. Продължава под името «Напредък» — 443, 485, 492

Празов, Ст. — старши стражар в с. Мало Конаре — 405

«Превратът» — сатирическа поема от П. Р. Славейков, вж. Събр. съч., т. II, 1965, с. 139, издадено по ръкописите на Славейков от 1884—1888 г. Под заглавието е написано: «Епическа поема, песен I», а мото:

«Мълчи музо не пей,
млъкни та онемей!» — 464

«Пред паметника на Шипка», 20 септември 1881 — стихотворение от П. Р. Славейков, непубликувано — 347, 511

Претиман — американски мисионер, методист в Шумен. В Търново е бил д-р Лонг, а в Тулча — Флокен — 298

«Приключенията на Телемаха» (1699) — роман от Фр. Фенелон. Превод на сръбски език на Ст. Живкович (1814 г.). Този превод е една от първите светски книги, която Славейков е прочел като ученик в Свищов. Направила му силно впечатление, особено с предговора на Живкович. На български език романът е превеждан през Възраждането от П. Г. Пиперов — «Приключения Телемаха сина Одисееваго» (1845), и от Н. Михайловски — «Приключенията на Телемаха от Фенелона» (1873 г.). Книгата е имала огромен успех — 453

Проданов, Георги — от Габрово — 454

«Пролет» — стих. от П. Славейков — 498

Пръвов — псевдоним на Д. К. Попов.

Пушкин, Александър Сергеевич (1799—1837) — велик руски поет — 78, 362, 452, 453

«Пчелица» — или ред книжки за деца. Редактор П. Р. Славейков, Цариград, 1871 г. Първото детско списание (вж. за него Соня

Баева, Петко Славейков, библиотека «Български писатели за деца и юноши», С., 1980 — 452

«Работник» — вестник на «нихилистите», както са го наричали. Орган на народно-либералната партия, Русе, 1881, редактор Георги А. Кърджиев. Първият български вестник, в който се говори за социализъм. Между сътрудниците на вестника бил и Захари Стоянов — 522

Радев, Симеон Трайчев (1879—1967) — 522

Радивоев, М. — 443

Радинов, Пенчо — виден търновски гражданин, арестуван по клевета на владиката Неофит — 459

Радишчев, Александър Николаевич (1749—1802) — 453

Радка — сестра на Ирина Славейкова — 252, 327, 503

Радославов, Васил С. (1854—1929) — Своето мнение за Радославов Славейков е изказал в Дневника си от 1886—1887 г. (Избр. съч., т. 3, 1979, с. 190): «Радославов не е ни държавен мъж, ни политически, нито даже частно е почтен и съвестен човек. Той не е освен цял, цялостен каналия, в първата смисъл на тая нищожна дума. Той нито разбира, нито пък може да има някаква грижа и попечение за интересите на държавата, дори и не мисли за тях, ако би някой сторил да му ги укаже.» Славейков пише за начина, по който Радославов се отнася със своите съмишленици и управлява държавата, като завършва: «Турция ни освободи от гърците, Русия ни освободи от турците, но кой ще ни освободи от Стамболово-Радославовата тирания? Или само ние, или никой. Тя е толкоз дребна, но върла. . . щото трябва тия, в дланта на които са се наболи палещите й бодли, сами да си ги извадят. Дремлющий народ напразно чака да дойде друг да освободи дланта му.» — 278, 405, 406, 491, 524

Радославов, Радко М. (1841—1894) — родом от Златарица, Еленско. Учил в Прага, на о-в Малта (американско протестантско училище) и в Париж (1864). През 1868 г. става учител в Търново. Сътрудничи на в. «Македония». Издава няколко книги, между които«Следствия от Кримейската война на 1854—1856 г.», «Описание на Търновските тъмници», Търново, 1878 и др. — 166, 181, 183

Разцвет на славянската литература в България — труд на П. Й. Шафарик (1795—1861) — 450

Раич, Йован (1726—1801) — сръбски книжовник, историк, автор на книгата «История разных словенских народов най-паче же болгар, хорватов и сербов», Виена, 1794—1795 — 450

Райка — прислужничка у Славейкови — 159, 410

Райков, Иван — баща на Ирина Славейкова — 138, 158, 161, 163 164, 166, 238, 252, 276, 327, 430, 459, 466, 502

«Райна княгиня» — «Райна българска царкиня», приказ на А. Т. Вельтмана. Преведе от руски Елена Мутева, СПб. Издание на Калоферското училище, 1852 — 75, 451

«Райна княгиня» — драма в пят действия от Д. П. Войников. Представена в Браилското театро. Браила, книгопечатница «Съединение», 1866, 1869, 1875, драматизация на повестта «Райна княгиня» от А. Т. Вельтман — 451

Раковски, Георги (Съби Стойков, 1821—1867) — за връзките му със Славейков вж. **Соня Баева,** Петко Славейков, живот и творчество, С., 1968, с. 110—114 — 354, 382, 430, 451, 493, 507, 512, 515

Ранков, Ив. В. — 440

Рафаил — униятски епископ — 88

Рафаиловата брошура — става дума за «Окружно писмо на просвященият г. Рафаил до съединистките българи», Цариград, 1865. Автор Рафаил Попов, униат, епископ в Цариград, Одрин и др. — 286

Рачева, Тодорка — жена на Панайот Медникаров, брат на П. Славейков

Рашеев, Василий Н. (1821—1907) — родом от Габрово. Основател на Българското одеско настоятелство, изпълнител на завещанието на Васил Априлов и попечител на Габровското училище. Като помощник на попечителите Н. В. Рашеев лично е сложил основния камък на това забележително училище в България — 456, 459

Ремлингтон, Арнолд — руски генералщабен офицер, извънреден комисар и министър на вътрешните работи в България от 1.VII до 31.VII.1881 г. — 275, 276, 372, 508, 514

Речникът на Богоров — 180

Речникът на Кумà — гръцко-руски речник на Константин Кумà, един от преподавателите във филоложката гимназия на гр. Смирна (1809) — 15

Речникът на Макарова — 256, 266

Речник на български език — от П. Славейков — 179, 518

Ригс, д-р Елиас (1810—1901) — американски свещеник мисионер в Гърция и Турция. Участвувал заедно с Петко Славейков в превода на Библията. Бил директор на протестантското книгоиздателство в Смирна (1838—1884) и в Цариград (1853—1901). Заедно с д-р Лонг и Славейков, постоянен сътрудник на евангелисткото списание «Зорница» (1866—1878), което се е ползувало с голяма популярност в страната. Съставител на

първата българска граматика на английски език — 252
Ришельовския лицей в Одеса — вж. **Минков, Тодор**
Роберт колеж — американско училище в Цариград, открито от американските мисионери протестанти, 1863. В това училище Славейков запис ал да учат и трите си деца — Иван, Рачо и Пенка. Завършили го с отличен успех Иван и Пенка, а Рачо напуснал поради невъзможността на Петко Славейков да продължи издръжката му след спирането на в. «Македония». Иван Славейков бил преподавател в Роберт колеж по френски език. Славейков бил близък и уважаван от ръководителите на колежа — 256, 476, 481, 487, 488, 497, 512, 526
Робовски, поп Андрей (даскал Дечо, 1801—1858) — родом от Елена. Ученик на Еманоил Васкидович и Неофит Бозвели в Свищов. Приятел на Рачо Казанджията. Пламенен родолюбец, преследван от гръцките и българските чорбаджии. Писмата му против гръцките владици в Търново са написани в бозвелиевски дух. Негови ученици са Никола Михайловски, Илларион Макариополски (1836—1838). Известно време живял и помагал на новосъздадената българска черква в Цариград — Фенер (1849—1850 г.). Учителствувал в Елена и Трявна — 120, 442
Русское управление в Болгарии в 1877—78—79, т. I, СПб, 1906 — Овсянный — 502
Руфат бей — 98

Савельев, Ростиславович Н. Г. — руски историк, заел се със задачата да напише история на България, но не я изпълнил. В. Априлов го е ценил, вярвал е,че ще я напише, и му е бил признателен за това — 74
Савов, Христо — от Враца — 42
Салгънджиев, К. — ученик на Славейков в Цариград — 428
«Самуилка» — епическа поема от Петко Славейков, останала незавършена (1848—1858). Запазени са фрагменти от нея. Вж. Соня Баева. Някои моменти от развитието на сръбско-българските литературни връзки. Изв. на Института за литература, кн. XVI, 1965, с. 6—16 — 78
Сапунджийски — вж. Никола Сапунов
Сарафов, Михаил К. (1854—1924) — революционер, общественик и дипломат. Министър на народната просвета (1880—1881), министър на финансите (1884—1902—1903), министър на вътрешните работи (1901—1902), дипломатически представител във Виена (1903—1909), пълномощен министър в Цариград (1909—1912), дописен и редовен член на българското книжовно

дружество. Автор на научни трудове по статистика и финансии — 322, 501
«Светлина» — вестник (1882), орган на народо-либералната партия (Драган Цанков), редактор К. Помянов, М. Д. Балабанов — 522
Свирчо — вж. Димитър Петков (1858—1907) — 522.
«Свобода» (1869—1874) — обществено-политически вестник, орган на БРЦК, редактор Л. Каравелов — 448, 493
Селвели, Евстати — виден търновски гражданин, арестуван по клевета на владиката Неофит — 459
Селвели, Христо Пенчев — търговец от Габрово, приятел на Славейков — 24, 459
Серафим, дядо — от Пирот — 318
Серпион, отец — 168
Сечанов — вж. Костович Христодул
Сигизмунд, I, Жигмонд (1368—1437) — организира поход срещу турците (1396), но претърпява тежко поражение при Никопол — 84, 86, 91
Симеон Велики (864—927) — български цар, син на Борис I — 74
Симидов, Филип Стоянов (1852—1925) — родом от Търново, учил там заедно със Стефан Стамболов и след това завършил в Букурещ земледелско училище. Учителствувал в Лясковец, Вланга и Топкапия (Цариград), Велес и др. Като учител в Лясковец членува в революционния комитет. Поддържа връзки със Ст. Стамболов, Каблешков и други революционери. По тяхно внушение идва в Цариград, за да води революционна пропаганда. Славейков бил близък с него. Той бил назначен за учител в Цариград по негова препоръка. По време на Освободителната война служил в разузнаването. Издава сп. «Поборник — опълченец» — 189, 190, 210
Синкювски — псевдоним на Сава Илиев Сирманов
Сирах — 409
Сирманов, Сава Илиев (1840 — 1903) — учител в Габровското училище. Възпитаник на Априловската гимназия, завършил образованието си в Одеса — 436, 439, 440, 454
Скайлер, Евгени (1840—1890) — американски генерален консул в Цариград. Преди това е бил в Петербург, а след Цариград е бил посланик в Атина. По време на Априлското въстание, направил обиколка из пострадалите места, за да се запознае с турските жестокости и причините, които са ги предизвикали. Въпреки че е имал нареждане да направи едно формално разследване, той изпълнил задължението си по-съвестно и дал обективни сведения за турските жестокости — 237, 483, 484

Скобелев, М. Д. (1843—1882) — руски генерал, прославен командир в боевете при Плевен и Шейново. Петко Славейков работил в неговия щаб (вж. за връзките му със Славейков **Соня Баева** «Героят от Шейновската епопея», сп. «Пламък», 1981, кн. 3 — 254, 332, 336, 433, 507, 519, 520

«Скратение на турската история» — списана на френшки от Н. Малуфа, преведена и попълнена с някои приложения от П. Р. Славейкова, Цариград, 1857. Всъщност книжката на турколога Малуф е била преведена от Димитър Константинов, ученик в училището «Бебек», комуто Славейков изказва специална благодарност (с. 66). Тя е разделена на три дяла: 1. Основанието на Турция. 2. Западанието на турското царство. 3. Преобразованието на Турция (с. 61) — 451, 461

Славов, Господин хаджи (1811—1893) — родом от Стара Загора. Търговец. Господин Славов е бил един от най-богатите и влиятелни граждани на Стара Загора, противник на революцията. Жена му и децата му са били заклани от турците при опожаряването на града (вж. Забележки по настоящите приключения в Ески Загара, от Славейков, Събр. съч., т. III, БАН, 1969, с. 172) — 228

Славейков, Иван (1853—1901) — 139, 140, 141, 142, 145, 148, 149, 150, 151, 153, 160, 164, 166, 175, 226—279, 287, 298, 301, 302, 303, 327, 389, 405, 409, 410, 428, 430, 431, 434, 443, 444, 445, 457, 467, 476, 481, 482, 483, 498, 500, 503, 520, 523, 524

Славейков, Пенчо (1866—1912) — родом от Трявна. Най-малкият син на Петко Славейков. Известен български поет и общественик — 144, 145, 160, 166, 238, 264, 295, 305, 327, 389, 391, 392, 410, 428, 433, 434, 436, 440, 441, 443, 455, 456, 482, 489

Славейков, Райко (1862—1879) — син на Петко Славейков. Сам изучил няколко езика. Още малък (12—13-годишен) го изпращат да учи в Русия — Южнославянския пансион в гр. Николаев. Там той прекарва четири години. Условията за живот били тежки. Ето какво пише Христо Славейков, който бил в същия пансион заедно с брат си: «В яденето пак има червеи. . . по стените влага и мухъл. . . а Райко много се занимава, затова не е здрав. Като станем от сън, той става и чете, като си додим от клас, той пак чете. Като е празник, той по цял ден чете. Колко пъти му казваме, той пак си чете, той вече съвсем го прекали, а момчетата му се смеят и му казват че е овтичен...»

Тежките казармени условия допринесли Райко да се разболее от туберкулоза, от която умира на седемнадесетгодишна възраст. Той бил най-талантливото дете на Славейков. Още от малък пишел и превеждал стихове. Останали са от него в архива на Славейков няколко тетрадки — преводи и оригинални негови стихотворения — 141, 143, 144, 147, 149, 150, 252, 258, 294, 297, 471, 472, 488, 497

Славейков, Рачо (1859—1935) — 140, 144, 147, 150, 160, 164, 166, 175, 248, 254, 255, 256, 257, 258, 264, 265, 277, 279, 294, 299—305, 327, 389, 409, 429, 432, 433, 445, 460, 465, 466, 474, 476, 481, 489, 497, 521

Славейков, Христо (1864—1935) — син на Петко Славейков. Завършва Южнославянския пансион в Николаев заедно с Алеко Константинов, с който бил близък приятел. Учи във Франция инжинерство, но го изоставя. Завършва право в Швейцария. Бил съдия във Варна, София и Кюстендил, където се оженил и останал да живее. Бил народен представител и министър на правосъдието. Той най-много прилича по характер на баща си и единствен от големия Славейков род е оставил поколение — 141, 145, 147, 150, 160, 164, 252, 258, 264, 265, 294, 298, 387—392, 409, 441, 472, 488, 489, 497, 522

Славейкова, Донка (1855—1937) — най-голямата дъщеря на Петко Славейков. Умна и талантлива, тя остава единствена, от всичките седем деца на поета,без образование, за да помага на майка си в отглеждането на децата. Отлична домакиня, тя била образец на всеотдайност за братята и сестрите си. От нея са останали извънредно красиви шевици, които събирала от всички краища на България и монтирала на оригинални покривки и възглавници. Самата тя шиела български шевици, плетяла дантели, с които участвувала дори на едно изложение в Париж. Омъжена за кратко време, тя осиновила единственото дете на сестра си Пенка, която се поминала при раждането му — Светослава Славейкова — 140, 141, 144, 166, 175, 230, 238, 243, 255, 264, 265, 279, 295, 301, 303, 305, 328, 409

Славейкова, Ирина (1834—1903) — 31, 138—145, 146, 159, 160, 165, 166, 170, 431, 432, 438, 459, 465, 466, 471, 487

Славейкова, Пенка (1868—1894) — най-малкото дете на Славейков. Завършила Роберт колеж в Цариград. От нея Пенчо Славейков научил английски език и заедно превеждали Байрон, Шели, Тенисон. Умряла рано. Пенчо Славейков понесъл много тежко загубата на сестра си. Посветил ѝ цикъл стихотворения «Крйлати цветя». Това била последната скъпа загуба, която претърпял Петко Славейков преди смъртта си — 147, 160, 164, 166, 238, 277, 279, 294, 302, 389, 408, 409, 410, 525, 526, 528

Славейкова, Светослава — дъщеря на Пенка Славейкова. Осиновена от Донка и отгледана в къщата на Славейкови. През 1949 г. подарява апартамента, в който живее (ул. «Раковски» 138),

за музей на Петко и Пенчо Славейкови, заедно с библиотеката и архивите на двамата поети. Ръководи музея до смъртта си. Написала е книгите: «Пенчо Славейков, биографичен очерк», 1955, «Петко Р. Славейков, биографичен очерк», 1959 г. — 430, 433, 466

«Славянски древности» от П. Й. Шафарик — 450

«Славянски народоопис» от П. Й. Шафарик — 450

«Славянско братство» — политическо и литературно списание, ред. Р. И. Блъсков, Букурещ, 1877—1878. Славейков е бил един от най-дейните сътрудници на списанието, в което е публикуван цял цикъл от бунтовните му стихотворения и тия, написани за посрещане на руската освободителна войска — 447

«Смесена китка» (1852) — списание от П. Р. Славейков. Излязло само в една книжка, посветено на д-р Ст. Чомаков, Букурещ — 23, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 443, 445, 448, 451, 452, 465, 472

Соболев, Леонид Николаевич, р.1844—неизв. — 370—376, 428, 434, 519, 520

Соломон (960—935 пр. н. е.) юдейски цар — 118

Солон (640—558 пр. н. е.) — атински законодател, поет и философ. Един от седемте мъдреци на древна Гърция — 271, 416

Соколов, Симо — 522

Сомер, Л. — печатар във Виена — 473

Софроний Врачански (Стойко Владиславов, 1739—1813) — 354, 407, 450, 512

Спиридон, учител в Шумен — 18, 50, 444

Спомени за учителката, книжовната и обществената деятелност на П. Р. Славейков в Трявна, от Христо Н. Даскалов, с добавки от Ив. Славейков — 449

Спомени за княжеското време от Д. Ганчев, С., 1973 — 494

Сръбский годишен календар — 20

«Ставам рано отзарана» — стих. от П. Славейков — 244

Стамболов, Стефан (1854—1895) — 278, 359—364, 393, 429, 479, 482, 489, 490, 491, 515, 516, 517, 523, 524

Стамболски, д-р Христо Танев (1843—1932) — родом от Казанлък. Завършил медицинско училище в Цариград. Участвувал в черковната борба на страната на «старите» — 198

Стамов, Вълчо — 246

Станчев, П. (1850—1913) — родом от Търново. Бил учител в българското училище в Цариград (1872—1874), Свиленград (1874), Одрин (1875). Петър Станчев е близък приятел на Славейков. Сътрудничи на сп. «Ден» (1875—1876), «Читалище», «Напредък». Отпечатва във в. «Напредък» статия за лошото състояние на Одринското училище, поради отсъствието на Петко Славейков (бр. 29 от 15.II.1875). Печата още във в. «Век» и «Напредък» статии на тема «Одринската българска община», в които разглежда учебното дело в Одрин и Лозенград — 233

Стефан — учител в Трявна, зет на Цвятко Недев — 31

Стоилов, Константин (1853—1901) — 273, 275, 356, 491, 507, 512, 524

Стойоглу, Катерина — от Търново. Приятелка на Петко Славейков. Работила в печатницата на в. «Македония». Убита от турците при опожаряването на Стара Загора — 471, 482, 485, 487

Стойчев, Н. — 233, 275

Стоянов, Захари (1850—1889) — 266, 393, 508, 521, 522, 523

Стоянов, Маньо — 439

Странгфорд, леди — жена на лорд Странгфорд (секретар по ориенталските въпроси към английското посолство в Цариград, 1845—1857). След смъртта на мъжа си тя иска да продължи делото му. Идва в България, за да се запознае с положението в страната след Априлското въстание. Обикаля пострадалите селища и раздава помощи. На 15 април 1877 г. пристига в Стара Загора. Славейков взема дейно участие в посрещането ѝ. Скоро обаче той разбира, че леди Странгфорд е туркофилка и поради това — неискрена приятелка на българския народ. Той написва стихотворението «Към англичаните» (Ески Загара, 24 юлия 1877), останало в ръкопис. Леди Странгфорд събрала в Англия помощи за пострадалото население, с които построила шест болници — 251

Странгфорд, лорд Канинг (1786—1880) — английски учен и дипломат в Цариград — 251

Строителите на съвременна България, т. I и II от Симеон Радев, 1973 — 522, 523

Струдза, Михаил — Когато Русия не разрешила да назначат Стефан Богориди за княз на Молдавия (поради неговата вярност на Турция), султанът, за да го награди за вярната му служба, го помолил сам той да посочи за княз на Молдавия онова лице, което предпочете измежду молдавските българи. Освен това, този българин трябвало да се ожени за любимата дъщеря на Богориди, Смарагда. Богориди посочил Михаил Струдза, 40-годишен, вдовец, най-образованият и най-способният измежду всички българи в Молдавия — 525

Сукнаров, Никола (1848—1895) — родом от Свищов. Учил в Белград, Загреб, Стремски Карловци. Виден деец на либералната партия заедно с Петко Каравелов и Славейков. Известен юрист и оратор. Сътрудничи на редица възрожденски вестници («Народност», «Право», «Ступан», «Напредък» и др.). През пър-

вите години на Освобождението се бори за демократична конституция. През 1881 г. бил председател на народното събрание. Около 1883 г. обаче той преминава на позициите на Васил Радославов — 342

Сюлейман паша (1840—1893) — турски генерал, член на младотурската партия. По време на Освободителната война (1877—1878 г.) той превзема Стара Загора (31 юли 1877 г.) и я опожарява— 471, 487

«Съветник» (1863—1864, 1870) — обществено-политически вестник, орган на представителите на българската черковна община, редактор Т. Бурмов и за кратко време Н. Михайловски. Застъпва еволюционисткото течение в черковната борба. Славейков е в непрекъсната полемика с неговите редактори и сътрудници — 51, 52, 53, 56, 84, 445, 446, 464

«Съединение» (1882—1886) — вестник на консервативната партия, Пловдив, редактори П. Ив. Берковски, Дан. Юруков, Ив. Ст. Гешев. Поддържа да се измени конституцията в консервативен дух — 377, 379, 380, 520, 521

«Сърцето ми на Балкана» — стихотворение от П. Р. Славейков (март, 1877 г. със заглавие «На Балкана») — 243, 502

Съчиненията на П. Р. Славейков,с исторически характер, от Ю. Трифонов, Сп БАН, 1929 — 451

Табаков, Никола — литературен историк — 429, 434, 435, 444, 497, 503, 504, 516, 522

Тарлев, Димитър — 142, 145, 149, 150, 170, 173, 252, 255, 295, 486, 487

Тарлев, Христо — 302, 303

«Татковина» — стихотворение от П. Р. Славейков (с. Белаица, 1883).

Телемаха — «Приключенията на Телемаха» от Фр. Фенелон, превод П. Пиперов — 78, 453

Теодосий — свещеник при българската черква в Цариград — 63, 64, 448

Теохар — 258

«Ти мя знаеш, Груев» — стих. от Петко Славейков — 204

Тишев — губернатор в Търново — 264, 267

Тодор, поп — 266

Тодоров, Никола (Никола Т.) — най-вероятно става дума за издателя Никола Тодоров от Търново. Той е издал книгата на П. Славейков «Цариградските потайности» от Клавдий дьо Монтен, ч. I, Цариград,1869, ч. II, 1869 и ч. III,1875 г. През 1877 г. ч. I и II е претърпяла второ издание, а след Освобождението са излезли ч. IV и V.

До 1867 г. е работил в печатницата на Дунавската област в Русе. След това се отдава на писателска дейност, която продължава и след Освобождението. През 1877 г. издал «Календар и месецослов за година 1878». В този календар са отпечатани едни от най-хубавите стихотворения на Славейков — «Я ми отворете», по Лермонтов, «Есен», «Пролет» и «То ми драго, то ми мило» — 234, 235, 246, 291, 328, 485, 500

Тодоров, Ю. — 275

Тотев, Петко — 435

Тотева, Вата Икономова — 430, 431

Тошков, Николай Миронович (1816—1874) — братовчед на Стефан Д. Тошкович, един от най-богатите търговци в Одеса. Член на българското настоятелство в града, родолюбец и щедър благодетел. Закрилник на Г. С. Раковски и на много български патриоти и родолюбиви младежи., — 83, 456

Тошкович, Стефан Д. (1790—1870) — родом от Калофер. Баща му Минко (Димитър) Тошков напуща Калофер и работи като търговец в Одеса. Негови братовчеди са Димитър Миронович Тошков и Николай Миронович Тошков. Стефан Тошкович е един от основателите на българското настоятелство в Одеса, уважаван от всички български възрожденски дейци. Когато той умира през 1870 г. в. «Свобода» издава некролог за него — 456

Тошуглу, Слави — влиятелен и образован старозагорски чорбаджия — 228

Тревненец, К. — 44

Тредяковски, Васил Кирилович (1703—1769) — руски писател, автор на поезия, романи и басни. Завършил образованието си в Париж. Превел книгата на Фенелон «Приключенията на Телемаха», 1766 г. — 453

Тренчин, Иванчо — от Враца — 43

Треперушката — вж. Хаджи Тодор от Лясковец

«Тримата братя» — дописка на П. Славейков до неизвестен руски вестник — 26

Трифонов, Ат. Илиев (1852—1927) — учител в Стара Загора — 156

Трявна в миналото — от Б. Даскалов, Търново, 1927 — 443, 447, 472

Тулешков, Киро Петрович (1846—1904) — родом от Търново. ревъолюционер. Редактор на в. «Български глас». Опълченец — 469

Турция (1864—1873) — «седмичник за българските интереси». Редактиран от Никола Генович, един от най-върлите противници на Славейков, който допринася за спирането на в. «Гайда» и «Македония». През 1865 г. след едно от спиранията на в. «Гай-

да», когато Славейков остава без работа, той се принуждава да работи около шест месеца във в. «Турция», но след като всички негови опити да промени насоката му остават безуспешни, той го напуска — 54, 91, 440, 447, 454, 456

«Тъпан» (1869—1870, 1875), Букурещ — сатирично-хумористичен вестник с карикатури. Орган на революционната партия. Редактор Ив. Мъзов — 508

Тъпчилещов, Никола П. (1817—1893) — 286, 287, 494

Тъпчилещов, Христо П. (1808—1875) — 56, 83, 100, 127, 128, 129, 194, 198, 282, 463, 481, 493

Търновска конституция — Орган на народната либерална партия (2.I.1884 — 30.VII.1888) — 481, 498, 518, 520, 523, 524

Търновскаго Св. — вж. Иларион Търновски (Макариополски)

Узуноглу — от Одрин — 213

Унджиева, Цвета — 435

Уошбърн, Джордж (1833—1915) — един от ръководителите на Роберт колеж, преподавател по философия през 1879 г. и негов директор от 1872 до 1906 г. Починал през 1915 г., при което му били оказани почести от българите като на Гладстон, Гарибалди, Мак-Гахан и др. Заедно с д-р Лонг той допринася за «побългаряването» на колежа — 252, 483, 484, 487

Упътване за български язик — от д-р И. А. Богоров, 1869 — 473

Училището на Топ-капия се намирало в западните покрайнини на стария Стамбул. Когато някога турците превземали Цариград, там били поставени топовете им. В околностите на Топ-капия живеели много българи от разни краища на България — градинари и млекари. Те помолили д-во «Просвещение» да им отвори училище. Родолюбивият българин Георги Филипов от с. Загоричани (Македония), млекар, отстъпил за училище една стая от къщата си. Училището било открито на 27 февр. 1872 г. Отначало се събрали само 5—6 деца, но след малко време те станали вече 10—12. Пръв учител станал Иван Златаров. В началото на 1872 г. учениците станали 23 и били съставени два класа.

През м. септември 1872 г. братство «Просвещение» купило в Топ-капия нова къща с градина, за 160 лири турски, с намерение към училището да се открие и българска черква.

Учредителното народно събрание — свикано в Търново на 10 февруари 1879 г., за да изработи конституцията на новоосвободеното княжество България. Председател Антим I, подпредседатели П. Каравелов и Т. Икономов. След приемането на конституцията, закрито на 16 април 1879 г. — 469, 492

Фердинанд I Сакскобургготски (1861—1948) — 410, 418, 494, 515, 523, 524, 525, 526

Филаретов, Сава (1825—1863) — 479

Филиповски, Никола (Капитан дядо Никола, 1800—1856), български революционер, ръководител на Дядо Николовото въстание (1856), в което е взел участие и Славейков — 447, 459, 470

Филип, Тотьо (Тодор Тодоров, 1830—1907) — български нац. революционер, войвода на чета (1867) — 507

Филонов, Андрей — 249

Фотинов, Константин (1790—1858), родом от Самоков. Първият български журналист. Издава сп. «Любословие», 1844, Смирна.

През 1842 г. посещава Търново, за да събира спомоществователи за своето «Землеописание» («Общое землеописание»), излязло през 1843 г. К. Фотинов подарил тогава на Славейков една книга — стихосбирката на А. Христопулос, под влияние на която петнадесетгодишният младеж направил първите си стъпки в поетичното творчество. С него Славейков е бил в преписка, от която, за съжаление, нищо не е достигнало до нас — 15

Фуад паша, Мехмед (1815—1869) — 159

Хаджи Ангел — от Беброво — 98, 103

Хаджи Вълчеви — братя — 230

Хаджи Генчо — от Одрин — 233

Хаджи Давид — 178

Хаджи Иван Казасов от Трявна — 443

Хаджи Иванчов Т. — 439

Хаджииконом Тотьо — вж. Икономов Тотьо

Хаджииконом Димо — син на Тотьо Икономов, баджанак на Славейков.

Хаджи Маньо — от Враца — 42

Хаджи Марков Хаджи Илия — чорбаджия отЕски Джумая (Търговище) — 134

Хаджи Минчооглу — 457

Хаджи Михаил — 102

Хаджи Николи — 55, 99, 100, 101, 102, 114, 118, 125, 457

Хаджи Павли — 138

Хаджи Петър — вж. Хаджи Бакалов хаджи Петър

Хаджи Ставри — ръководител на въстанието от 1862 г. — 447, 470

Хаджи Стефан от Трявна — 98

Хаджи Стою от Пловдив — 233

Хаджи Стоян — от Севлиево. Строител и настоятел на Севлиевското класно училище, където Петко Славейков става учител (1846—

1847). В своите писма до Цвятко Недев, Славейков разказва за деспотичния характер на хаджи Стоян. Вж. за него също недовършените спомени на Петко Славейков (Събр. съч. т. III, 1969, с. 499) — 11

Хаджи Теодосий — 102

Хаджи Тодор — от Лясковец. Съмишленик на бунтовниците от Дядо Николовото въстание (1856).

След потушаването на въстанието, той, от страх да не го издаде гръцкият владика на турските власти, преминава на негова страна. За това получил прякора «Треперушката» — 98, 110, 120, 124

Хаджи Тодор от Търново — 104, 110, 111, 112, 113, 114, 118

Хаджитошев, Димитраки (Димитър) — от Враца. Влиятелен и буден чорбаджия, личен приятел на Осман Пазвантоглу, уважаван в цяла Северозападна България — 441

Хаджи Христо от Елена — 13

Хакъ бей — от Одрин — 214, 247

Хамлен д-р Съйърс — американски мисионер в Турция. Един от основателите и първи директор на Роберт колеж, преподавател в същото училище. Подпомага българите в стремежа им за освобождение, но е против руското влияние на Балканите — 242

Ханли, Лаван — редактор на в. «Източно време» — 484

Харитон, архимандрит — 322, 501

Хасан Ефенди (Хасан бей) — богат турски банкер, защитник на България. В неговата къща срещу Балкапан-хан била настанена първата българска книжарница «Промишление» — 291, 294

Хатихумаюн — султански манифест (18 февр. 1856) за даване на равноправие на всички поданици на Турската империя. Резултатите за подобряване на положението били незначителни — 470

Хербст, Йосиф (1875—1925) — български журналист и общественик — 466

Хесапчиев, Андрей — от Габрово, настоятел на Габровското училище — 19, 21, 35

Хитрово — руски политически деятел — 456

Хицов, Златан — 446

Ховман, д-р — 305

«Ходене на Богородица по мъките» — апокриф — 450

Хранов, Димо Вълчев (1846—1915) — родом от Лясковец. Завършил земледелско училище в Чехия. До 1875 г. бил учител във Видин, откъдето редактирал сп. «Ступан». Когато се завърнал в Букурещ сътрудничил на Л. Каравелов в сп. «Знание». След Освобождението бил дипломат — 229

Христо — даскал в Търново — 63

Христов, Ив. — от с. Загоричане, Костурско. Ученик и възпитаник на Славейков в Цариград и Стара Загора, където е живял на издръжка на Славейков заедно с Димитър Благоев. От него има оставени интересни спомени в ръкопис (Музей Петко и Пенчо Славейкови, папка XVIII) — 330

Христович, Илия (1820—1882) — главен учител в Габровското училище (1862—1867). Завършил образованието си със стипендия в Одеса. Той влиза в борба с Цвятко Недев, когото успява да уволни от гимназията. През 1875 г. редактира в. «Възкресник». За него Славейков пише: «Г-н Илия Христович прие управлението на учебните заведения в Габрово през априлия на 1862. Тоя ся не показа да е ни толкоз способен, ни толкоз ревнителен за успеха на учениците, както г-н Т. Бурмова, но беше повече славолюбив от него и лукав» (Габровското училище и пр., с. 51) — 18, 37, 51, 436, 439, 454, 455

Цанов, Андрей — 252

Цанков, Драган (1828—1911) — 210, 272, 273, 275, 276, 332, 333, 342, 441, 469, 489, 504, 514

Цанков, Кирък А. (1847—1903) — 341, 342, 508

Цариградски вестник — Редактори Ив. Богоров, Ал. Екзарх и Тодор Бурмов, Цариград, 1848—1862 — 79, 222, 437, 439, 442, 447, 448, 450, 451, 461

«Царственик» или История болгарская, Будим, 1844 — първото печатно издание на Паисиевата история, без Паисиевия предговор и позив към българския народ. Преработен и издаден от Христаки Павлович. Ръкописът на преработената «История славяноболгарская» бил даден на Христаки Павлович от Петко Славейков и Христо Драганов — 450

Цачев — 264

Целокупна България (1879—1880) — първият официален вестник, на либералната партия, под редакцията на П. Р. Славейков. Излиза в Търново. В този вестник (78 броя) блясва отново с цялата си сила публицистичният талант на Славейков — 441, 461, 488, 490, 491, 508, 515

Церетелев, Алексей Николаевич (1848—1893) — руски дипломат (втори секретар при руското посолство в Цариград) и писател с големи заслуги за България по време на Освободителната война. Завършил право в Москва. След Цариград бил консул в Одрин и Пловдив.

По време на Освободителната война бил на служба при ген. Скобелев, а после при генерал Гурко, участвувал в мирните

преговори в Одрин и Сан Стефано. Когато бил при Скобелев, се срещнал отново със Славейков. Имал към него най-хубави чувства и уважение — 483

Цончо — мъж на най-голямата дъщеря на Славейков — Донка, — 157, 260, 261

Цукала, Георгиос (поч. 1872 г.) — учител в Пловдив, проявил се като водач на гъркоманите в борбата им против българите. Основател на първите гръцки методически училища в Пловдив и Сливен. Издал две брошури, в които прокарва т. н. «мегали идея». Написал и «оОписание на Пловдивската епархия», Виена, 1851 г., в която фалшифицира данните за народността и населението в Пловдивската епархия. Той се мъчи да докаже, че славянските езици произхождат от гръцки език. Българите посрещат трудовете на Цукала с голямо възмущение. Геров възлага на Славейков да отговори на гръцкия мегаломан. В 83 бр. на «Цариградски вестник» Славейков е отпечатал една от първите си статии, насочена против Цукала и подписана с псевдонима «От Балкана Г. Петков». Против Цукала е насочена и баснята «Обезяна», стихотворението «Послание» (Събр. съч., т. I, 1963, с. 315) и множество статии, дописки и закачки.

През 1852 г. пак в «Цариградски вестник» (бр. 69 от 12.I) Славейков печата статията «Български, към високоучений гръцки филолог във Филипопград», която започва със стихотворението «Докога щеш да вилнееш» (Събр. съч., т. I, 1963, с. 210). Подписана е с псевдонима «Търновец» — 73

Чалики, Вълко — от Копривщица, баща на д-р Вълкович — 275

Чалъков, Атанас — брат на д-р Георги Вълкович, син на малки Вълко Чалики, известен копривщенски чорбаджия. Вж: **Чалъковци** — или историята на един чорбаджийски род, от Маньо Стоянов, Истор. преглед, VII, 1951, кн. 3. — 275

Черкаски, Владимир Александрович (1824—1878) — 254, 323, 324 501, 502, 527

Черков, В. — 109

Чернев — полицай — 275

Чинтулов, Добри (1822—1886) — за връзките му с Петко Славейков вж. **Соня Баева.** Добри Чинтулов в нашата национална поетическа традиция (сб. «Проблеми на новата българска литература», С., 1978, БАН, с. 53—59) — 47, 72, 444

«Читалище» (1870—1875) — научно-популярно и общообразователно списание, издание на Българското читалище в Цариград. Редактори — М. Балабанов, Л. Йовчев, П. Р. Славейков, С. С. Бобчев, Др. Цанков и др. Въпреки че по своето образование

Славейков не е могъл да се сравнява с останалите редактори на списанието, третата годишнина (1872—1873 г.), която той е редактирал, е една от най-хубавите. Тук за пръв път са издадени поемата на Славейков «Изворът на Белоногата» и елегията «Жестокостта ми се сломи» — 473, 479, 495, 499

Чомаков, д-р Стоян (1819—1893) — 282, 288, 448, 472, 495

Чомаков, Апостол — от Одрин — 233

Шафарик, Павел Йосиф (1795—1861) — чешки и словашки филолог, историк и етнограф, деец на чешкото и словашкото възраждане — 509

Шекспир, Уйлям (1564—1616) — английски драматург и поет — 266

«Шествие — следствие» — стихотворение от П. Р. Славейков (На Спасовден, 1877 г.) — 502

Шиваров, Илия Д. — учител в Трявна (1862—1928) — 168, 176—180, 248, 266, 292, 472, 473

Шишков, Тодор (1833—1896) — родом от Търново. Учил в Париж и Прага. Изтъкнат туркофил, той става училищен инспектор по времето, когато Мидхат паша иска да затвори българските училища. По тая причина Славейков го осмива в своите фейлетони и хумористични вестници — 443

Шишманов, Ив. Д. (1862—1928) — родом от Свищов. Завършил образованието си във Виена, Женева и Лайпциг. Изтъкнат български учен, литературен критик, професор, министър на народната просвета (1907—1909), оставил голямо литературно наследство — 422, 448, 528

Юбилеен сборник на Габровската Априловска гимназия, 1900 — 440, 454, 495

Южна България, вестник (1883—1885) в Пловдив. Продължител на «Независимост», редактор Георги Бенев, приятел и съмишленик на Славейков. Вестникът бил «трибуна на румелийските либерали». Един от най-ярките сътрудници на вестника бил Захари Стоянов. Престава да излиза в навечерието на Съединението, за осъществяването на което той изиграл не малка роля — 520, 521, 522

Юлий Цезар — драма от Шекспир. Превод на Ив. Славейков — 266, 491

Юруков, Данаил — 520

Якубиан, Киркор — председател на градския съвет в Одрин — 213, 216

Ямболиев, Д. — 309, 310

Янко — учител в Габровската гимназия. Приятел на Славейков — 36

РЕЧНИК

А

ааза — остар. (тур.) Член на съвет, комисия и др.
Абдарман челеби — (тур.) Господин, господар, благородник
а, букито — остар. Азбуката
аджадисам — диал. (тур.) Съжаля, жаля
азил — остар. (тур.) Уволняване, отстраняване
аксъм — (тур.) Обратно, напротив
алашик — остар. (тур.) Свикнал, навикнал, приучен
алъш-вериш — разг. (тур.) Търговия, вземане-даване
антифон — църк. (гр.) Противоглас — църковно песнопение, изпълнявано с редуване от двете страни
аратлик — диал. (тур.) Приятел, побратим
арзухал — остар. (тур.) Писмена молба, заявление
армаган — нар. (тур.) Дар, подарък, изпратен от някого
артардисвам — диал. (тур.) Спестявам
артък — разг. (тур.) Излишен, в повече
аслан — разг. (тур.) Лъв
аспидски — книж. (гр.) Змийски, коварно
афедеосин — разг. (тур.) Извинявай; браво
афронто — остар. (ит.-фр.) Конфронтация, противопоставяне
ахкям — остар. (тур.) Разпореждане, решение
ахитофел — от гр: Святост, светец
ахт — диал. (гр.) Отмъщение, злоба, яд
ашлама — диал. (тур.) Присаден
аще ли — ц. слав. Ако ли
аяр — тур. 1. Контролен уред. 2. Точно време 3. Степен, мярка

Б

баба-али — остар. (тур.) Високата порта

бадехава — разг. (тур.) Напразно, без полза
бактисам — разг. (тур.) Дотегне ми, омръзне ми
балосвам се — диал. Забърквам се, обърквам се
балтайлен — вероятно от руски: Разбърквам, бърборя
бан — остар. (рум). Дребна монета
бар, барем — диал. (тур.) Поне
барабар — разг. (тур.) Заедно
барашик — диал. (тур.) Сговор, спогодба
баталясам — диал. (тур.) Изоставя, напусна
баялдисам — диал. (тур.) Припадам, капвам
безденежност — (рус.) Безпаричие
безмер — Без мярка
безнадезби — диал. Неочаквано
безшабашност — книж., остар. Лекомислено
безшарен — Безцветен, невзрачен
белекчета — диал. (тур.) Белезници, вериги
бера — диал. Събирам
берат — остар. (тур.) Султански указ или грамота
бербатлък — разг. (тур.) Поразия
берекет версин — разг. (тур.) Благодаря
бешлик — остар. (тур.) Турска монета от 5 гроша
билеим — от тур.: Културно, възпитано, добре
билянц — остар. Баланс
бирас — (тур.) Малко, мъничко
блоговремие — остар., книж. Подходящо време
благопоспешающ — остар. книж. Успешен
блядословие — (рус.) Глупост, празнословие
болдисам — (тур.) Продължавам до, израствам
боктабаят — (тур.) Лош навик
боку — (тур.) Лош, калпав
бордж — разг. (тур.) Борч, дълг, заем
бран — старин. Война, бой, борба

В

ваде — остар. (тур.) Срок
ваджия — разг. Пущина
вапор — остар. (ит.) Параход
вараджа — диал. (тур.) Дори
векилии — остар. (тур.) 1. Поръчител. 2. Представител на българите пред турската власт
велвеле — диал. (тур.) Шум, врява, глъчка
велеиздайство — Голямо предателство
вертоградар — ц. слав. Градинар

ве селям — (тур.) И нищо повече
взгляд — (рус.) Възглед, поглед
взище — остар., книж. Ще изиска, ще призове
визван — (рус.) Призован, извикан
виран, вирян — разг. (тур.) Развален, болен
вкупе — диал. Заедно, вкупом
владичина — остар. Данък за владиката
вляга — диал. Вляза
водоворот — (рус.) Водовъртеж
вонтия — диал. Мръсотия
ворование — (рус.) Каране, препирня, раздор
вот — (рус.) Ето
в парантез — от фр. В скоби
връх — диал. Върху
вспилчив — (рус.) Сприхав
всуе — книж. Напразно
всята — остар. Цялата
вула — нар., остар. (гр.) Писмено разрешение за църковен брак
вшундубуря са — Шегувам се, вдетинявам се
възбрадно — диал. Криво, объркано
въртопран — Опърничав
въртопрах — Развейпрах

Г

гаале, гайле — нар. (тур.) Грижа, тревога
газета — остар. (рус.) Вестник
гайрет — диал. (тур.) Усилие
гезгинчия — остар. (тур.) 1. Който пътува много
2. Амбулантен търговец
гетердисам — (тур.) Донасям, доставям, докарвам
гечинмек — диал. (тур.) Прехрана, поминък
гиби — разг. (тур.) Като, подобна на
горестнейша — остар. Най-тъжна
госпитал — (рус,) Болница
грядуще — книж. Бъдеще
гугел — диал. Рог
гюл — разг. (тур.) Розово масло
гюмрюк — остар. (тур.) Мито
гяуркюю — (тур.) Груб, невеж християнин (българин)

Д

даваджия — остар. (тур.) Който завежда съдебно дело, тъжител
давия — остар. (тур.) Съдебно дело, процес

давосвам ся — остар. Съдя се
даврандисам се — разг. (тур.) Съвзема се, оправя се
далност — (рус.) Далечина, отдалеченост
дамла — нар. (тур.) Болест (апоплексия, удар)
дантист — (ит.-фр.) Зъболекар
даяндисам — диал. (тур.) Издържам, трая
декорация — остар. Отличие, орден
делокруг — остар. Сфера на действие, пълномощие
денежен — (рус.) Паричен, финансов
деркен — (тур.) В това време, точно тогава
дехлемеорум — (тур.) Натирих, изгоних, изпъдих
джахат, джахт — диал, (тур.) Старание, труд
джеб харджи разг. (тур.) Джобни пари за харчене
джеван, джуван — диал. (тур.) Излизам насреща, давам отпор
джеза — остар. (тур.) Глоба
дженабет — разг. (тур.) Дявол, хитрец
джигри — диал. (тур.) Тръни, бодли
дивля се — остар. Чудя се
дилбазлък — (тур.) Разговорливост
дип — нар. (тур.) Много, съвсем
дипсиз — остар. (тур.) 1. Бездънен 2. Неоснователен
доволно — Достатъчно
дозема — диал. Разбера, схвана
доложак — диал. (тур.) Голяма чаша за вино
домогател — остар. Домогващ се, претендиращ
дохват — диал. Възможност, повод
драгоманин — остар. (тур.) 1. Продавач 2. Представител
дражайший — остар. Най-скъп, предраг
драм — остар. (гр.) Стара единица за тегло
дряхл — диал. Изпаднал, грохнал
дурачество — (рус.) Глупост, идиотщина
дюлюм — диал. (тур.) Мярка за земя, равна почти на декар
дюмен — (тур.) Кормило

Е

евалла — разг. (тур.) Благодаря, браво
евет — остар. (тур.) Да, така е, наистина
едер — (тур.) Цена, стойност
едердисам — (тур.) Издържам, похарчвам, давам
едноман — диал. Винаги, непрекъснато
ексик — разг. (тур.) По-малко, недостатъчно
ексик олсун — разг. (тур.) Такава помощ по-добре да я няма
елей — ц.-слав. (гр.) Масло, дървено масло

емлък — остар. (тур.) Данък за недвижими имоти
епитроп — остар. (гр.) Църковен или училищен настоятел
ест — (рус.) Да
етицисам — диал. (тур.) Сварвам, заварвам, свършвам навреме
ефенди — остар. (тур.) Господин, господар

Ж

жажда — диал. Жадувам, силно желая
жалование — (рус.) Възнаграждение, заплата

З

забитин — остар. (тур.) Полицейски чиновник
забуду — (рус.) Забравя, ще забравя
забун — диал. (тур.) Къса дреха без ръкави
загадка — Гатанка
задатък — (рус.) Задача, задължение, цел
зазорно — диал. Срамно, позорно
закавръча — диал. Завия
запокищам — Захвърлям, запоктя, отхвърля
запрет — остар. Забрана
зарар — диал. (тур.) Загуба
зараплия — диал. (тур.) Губещ
затека — диал. Заваря, сваря, намеря
затемелил — диал. Загнездил
захвалям — диал. Благодаря
заход — диал. Отходно място, нужник
зеде — диал. (тур.) Излишно, в повече
знакомство — (рус.) Познанство
зоил — диал. (тур.) Низост, унижение
зорлан, зорлен — разг. (тур.) Насила
зулумат — разг. (тур.) Насилие, грабеж

И

ибо — старин. Защото
идаре — остар. (тур.) Икономия, пестене
иджаб — (тур.) Нужда, потребност
иждивение — остар. Издръжка, изразходване, похарчване за нещо
извет — остар. Причина, предлог
изворот — рус. Заобикалка, овъртане; лесница
издадел — Предател, издайник
изетлю — (тур.) Досаден, мъчителен; притеснител, насилник
изза — диал. Заради

изкача — диал. Пропусна, не се възползувам
изпрати щем — диал. Ще изпратим
икрам — диал. (тур.) Почит
илиндисвам (еглендисвам) ся — диал. (тур.) Забавлявам се
илям — остар. (тур.) Присъда, съдебно решение
имансъз — (тур.) 1. Безбожник, невярващ 2. Жесток, безмилостен
инха — (тур.) Доклад, донесение, сведение
ипмилен — (тур.) Памучно въже, конци
ипокритство — (гр.) Притворство, лицемерие, неискреност
ирадеишахан — (тур.) Царска заповед
ирадие, ираде — остар. Султански указ, заповед
истилям — остар. (тур.) Осведомяване, допитване
истиндак — остар. (тур.) Разпит, следствие
ихмал — диал. (тур.) Немарливост, небрежност
ихтибар — разг. (тур.) Добро име, почит
ихтизар — тур. Агония
ихтяч, ихтияч — диал. (тур.) Алчен
ища — диал. Искам
йок — разг. (тур.) Няма

К

кааза, каза — остар. (тур.) Околия
кабахат — разг. (тур.) Вина
кабахатлия — разг. (тур.) Виновен
кабил — нар. (тур.) Да може, да има как; съгласие
кабуля — диал. (тур.) Приемам, съгласявам се
кадемсис — (тур.) Носещ щастие
кадър съм — Способен съм, кадърен съм
казначейство — (рус.) Хазна, държавно ковчежничество
казън — старин. Наказание, смъртно наказание
каик — диал. (тур.) Лодка
кайдисвам, кайдисам — диал. (тур.) Посмявам, решавам се
кайме — остар. (тур.) Банкнота
каквина — остар. Качество, особеност
канджилък — диал. (тур.) Коварство, изменничество
кандисам — раз. (тур.) Съглася се, задоволя се, приема
каноник — книж. (лат.-гр.) 1. Предстоятел 2. Книга с църковни песни 3. Специалист по църковно право
капия — разг. (тур.) 1. Врата 2. Учреждение
каприции — остар. Капризи
капукехая — остар. (тур.) Представител на Екзархията при Високата порта
карандаш — (фр.) Молив

кардаш — разг. (тур.) Брат, побратим
касаба — остар. (тур.) Град
катадневно — нар. Всекидневно
катък — диал. (тур.) Суха храна към хляба (сирене и пр.)
качак — диал. (тур.) 1. Беглец, дезертьор 2. Контрабанда
каяфет — разг. (тур.) Външен вид, външност; облекло
кевсис, кефсис — диал. (тур.) Болен, болнав, неразположен
кесатлък — диал. (тур.) Недоимък, недостиг, липса
кефиллик — диал. (тур.) Поръчителство, гаранция
кефтав — диал. (тур.) Болен, болнав
кимлия, кемлия — (тур.) Разумен, мъдър
кинина — остар. Хинин
кирия — остар. (гр.) Наем; заплащане за превоз на стока
клендзувам се — диал. Подигравам се
кляну ся дием — Кълна се в бога
кодик — книж., църк. (гр.) Църковна книга, дневник
колайлък — диал. (тур.) Леснина, средство
комахай — диал. Почти, може да се каже
косат — диал. Риба
костисам — диал. (от гр.) Струвам, коствам
крин — ц. слав. (гр.) Лилия, крем
кроме — рус. Освен
кутра — диал. Горка, жалка
куфалница — диал. Глава, ум
кюлхане — разг., остар. (тур.) Подъл, негодник
кюляф — разг. (тур.) Шапка
кюския — диал. (тур.) Ръжен, тояга
кюхна — диал. Грохна, легна
кяр — нар. (тур.) Печалба

Л

лавса — диал. (гр.) Струва ми се, като че ли
лахти — диал. 1. Лакти 2. Мотовилка, дълго колкото лакет
лахур — диал. (гр.-тур.) Фина вълна
лепта — старин. Дан, дар, принос
луиз — остар. (фр.) Златна френска монета
лучше — (рус.) По-добре
лъджа, лъжа — диал. (тур.) Топъл минерален извор, баня
любомудрие — ц. слав. Любознателност; доброчестие

М

мазар, магзар, махзар — остар. (тур.) Писмена молба от населението до върховната власт

мазарат — остар. (тур.) Извинение, оправдание
мазбата — остар. (тур.) Изложение, протокол
максус — диал. (тур.) Нарочно
мамелюшки — рус. Гвардейски, военен
мангафа — разг. Хаймана, непрокопсаник
мансуп — остар. (тур.) Служба, длъжност
мараза — диал. (тур.) Разпра, свада; омраза
маргази — диал. Капризи, опърничавост
маслат — диал. (тур.) Работа, дело
масраф — разг. (тур.) Разноски
меджидие — остар. (тур.) Турска монета
медлено — (рус.) Бавно
меемурин — остар. (тур.) Чиновник
мезлич — тур. Парламент
меки нощие — Крехка възраст, младост, детство
мемлекет — диал. (тур.) Родина, роден край
мерхамет — диал. (тур.) Милосърдие, състрадание, милост
ми — диал. Ние
мираз — нар. (тур.) Наследство, зестра
мирия — остар. Данък
миро — църк. (гр.) Дървено масло за църковния обряд миропомазване
мня — диал. Мисля, смятам
може си до — диал. Може да си дойде
молепсувам (се) — от гр. Заразявам (се)
молокосос — (рус.) Неопитен младеж
мужай ся — старин. Бъди смел
мукает, ставам мукает — разг. (тур.) Погрижвам се за нещо
мунасип — диал. (тур.) Удобен, подходящ
мутлак — диал. (тур.) 1. Непременно 2. Нима
мухтар — остар. (тур.) Българин — селски старейшина през робството
мъмър — Мъмрене, порицание
мърхоля (се) — диал. Мърся, срамя (се)
мюзеверлик — диал. (тур.) Клеветничество
мюлк — диал. (тур.) Недвижим имот
мюлтезимин — остар. (тур). Лице, което е събирало данък десятък
мюнисипалитет — фр. Община, кметство
мюфтия — тур. Висш мюсюлмански духовник

Н

навет — книж., остар. Лъжливо обвинение, клевета
наветник — Клеветник

навикновение — Навик, обичай, обряд
навсъду — остар. Навсякъде
нагроцвам — диал. Коря, упреквам
надоело — (рус.) Омръзнало
наконец — остар. На края
наплатиевам — нар. 1. Слагам наплати на колело 2. Набивам, натупвам
напокон — остар. После, най-после
на радо сърце — диал. На драго сърце
наращавам — Увеличавам, порасвам
наскъмнен, наскълмен — диал. Намръщен
натянут — (рус.) Натегнат, обтегнат; тежък, мъчен
наустница — остар. Църковна книга (часослов), изучавана от учениците наизуст
нафиле — диал. (тур.) Напразно, безполезно
невежд — остар. Невеж
невям — диал. Като че ли, сякаш че, може би
недомаслен — диал. Глупав, несмислен
не допусти — Не позволи; не стигна
незиблем — книж., остар. Непоклатим, непоколебим
немарение — диал. Немарливост, безгрижие
неосмотрително — (рус.) Непредпазливо, невнимателно
неотемлем — книж., остар. Неотнимаемо
неощутително — (рус.) Неусетно
непреложен — остар. Непреходен
нерадение — диал. Мързел
неразпеленено — Бебешко, детско
нето — диал. Нито
неугомонен — (рус.) Неуморим, неукротим
нежели — (рус.) Нима
нехарокоп — диал. Зъл старец
нея — диал. Тази
ни — диал. Ние
никезлик — диал. (тур.) 1. Женитба, брак 2. Откуп, плащан за невестата
нине — ц. слав. Сега
ни сам, ни там — диал. Никъде, нито тук, нито там
новопроращающ — Новопорастващ, новопоникващ
нудя — диал. Принуждавам, карам

О

обдържам — Поддържам
обезустя — Затворя устата някому, оборвам

обленя (се) — Поленя се
обманчив — (рус.) Лъжлив, измамен
обнема — остар. Прегърна, обхвана
оборонителен — (рус.) Отбранителен, защитен
обуросам се — от рус. Грижа се, погрижа се
обязан — (рус.) Задължен, длъжен
обязателство — (рус.) Задължение, дълг
одължавам — Задължавам
одържание — Победа, надмощие
ожидам — диал. Очаквам, чакам
озаптисам — разг. (тур.) Задържа, затворя
окабазлък — (тур.) Фокусничество
околности — остар. Обстоятелства, условия
она — диал. Тя
опарки — диал. Като опарен, като да ти присяда
опрметчив — (рус.) Необмислен, прибързан
опрстотворя — Опростя, улесня
осмак — Осми месец
особено — остар. Специално, нарочно
отечина — остар. Отечество
отпиша — Отговарям на писмо
отрасли — Подрастващи, юноши
отривки — (рус.) Откъси, откъслеци, части
отровил — разкопал, изкопал
отсоколя — диал. Грабна, отстраня, отвлека
отяготя — Утежня, затрудня
отщетен — (рус.) Напразен, безполезен
очевръстя — диал. Заякна, заздравя
очивестно — книж., остар. Очевидно, явно, ясно
ощера, ощур — диал. 1. Род, порода, потекло 2. Нрав

П

паки — ц. слав. Пак, отново
панагон — диал. (гр.) Отгоре на всичко, придавка
панчуга — диал. Надебелен край
папищашки — остар. Папски, католически
парапет — диал. (гр.) Свободен, незает
паски — диал. Вероятно от пасмо; прежда, чиле
патриканата — остар. (гр.-тур.) Патриаршия
паче — ц. слав. Вече
пезевенк — разг. (тур.) Сводник, долен, нечестен човек
пезевенклик — Безчестие
пендара — остар. (гр.) Голяма златна монета, жълтица

пентофранги — Петфранкови банкноти
печатна — остар. Печатница
пешак — диал. 1. Царевичен кочан 2. Невеж, прост
питийски — от гр. Митичен
пишкеш — диал. (тур.) Армаган, подарък
плата — нар., остар. Заплата
поварка — диал. Голяма готварска лъжица, бъркалка
повенвание — диал. Повяхване, увяхване
повинен — книж., остар. 1. Виновен 2. Подчинен
поволно — остар. По волята, приятно, желано
погибе с шумом — (рус.) Загина шумно
погубаша — остар. Загубил; похарчил
подадение — нар. Дарба, способност
подруга — (рус.) Другарка
позенгенледисам — диал. (тур.) Позабогатея
по крайней мере — (рус.) В края на крайщата, в последна сметка
пол — остар. Наполеон, жълтица
полвен — диал. Половината
положа — Предположа, допусна
помянование — остар. Спомен
попад — диал. Както падне, както се случи
попечение — остар. Грижа, задължение
пора — диал. Време, възраст
портар — Портиер, вратар
посем, посем сега — диал. Отсега нататък
посредственик — Посредник
посторонно — (рус.) Странично
потрахкам — диал. Почукам, потракам
пощалак — диал. Малък, незначителен
празен — Свободен, без работа
праксам се — диал. (гр.) Изпрактикувам се, упражнявам се
предание — остар. Учебно преподаване
предлежащ — остар. Предстоящ
предстоя — остар. Поръчителствувам, настоятелствувам настоявам
предстояние — остар. Настояване, постоянство
пресница — диал. Прясна ракия
прибитъчен — книж., остар. Доходен, полезен
привручавам — Връчвам
пригледне ми — Прилегне ми, удобно ми е
придобиток — Печалба, изгода
прикла — в см. на: Прикована, неподвижна
приключвам — Прилагам, изпращам заедно, допълнително

прилегне ми — Удаде ми се, имам удобен случай
приляг — сгода, удобен случай
примечание — (рус.) Бележка, забележка, пояснение
приснодобромисленик — Вечен доброжелател
присовокупя — остар. Притуря, добавя, събера на едно
притязание — (рус.) Претенция
приуготовителен — (рус.) Подготвителен
прихот — книж., остар. Прищявка, каприз
пришествие — ц. слав. Идване, присъствие
проваждам — диал. Изпращам
прозелитирам — остар. (от гр.) Възпитавам (създавам) последователи
промка — нар. Прелез; тясно място
прочетши — остар. Като прочетох; прочетох
прочните — останалите, другите
пръждома — диал. По дяволите
пусула — остар. (тур.) Бележка, записка
путаница — рус. Бъркотия
пъздер — диал. Клечки, кълчища
пърша се — диал. Перча се

Р

разиждам се — диал. Разотивам се, разделям се, разминавам се
разпис — Списък
разправя — диал. Уредя, натъкмя, разпоредя
разпус — остар. Ваканция, отпуск
разрознен — (рус.) Разединен, неединен; непълен
разсмотрение — книж., остар. Разглеждане, обсъждане
разтление — ц. слав. Оскеверняване, поквара
разставание — (рус.) Раздяла
рвение — книж., остар. Ревност, желание
ревне ми се — диал. Иска ми се
рекомандувам — остар. (фр. чрез руски) Препоръчвам
ресим — остар. (тур.) Данък върху наследство
реховчани — Оряховчани
речи — остар. Думи
ре ще — диал. Ще каже, че рече
рубие — остар. (тур.) Малка жълтица
рунически — Най-старите скандинавски писмени знаци в/у камък

С

сакантия — диал. (тур.) 1. Притеснение 2. Безпаричие
сакън — разг. (тур.) Недей, не бива

салгъм — диал. (тур.) Епидемия; диария
салт — диал. (тур.) Само
сам — диал. Само
сапоги — рус. Ботуши
сахтикярлък — тур. Фалшификация, подправяне
сведом — остар. Осведомен
себеп — диал. (тур.) Причина, повод
седини — диал. Бели, побелели коси
седмак — Седми месец
серт — разг. (тур.) Остър, сприхав, прибързан
сжат — (рус.) Изгорян, изгорял
сиджаде — диал. (тур.) Килимче
сирмия — остар. (тур.) Капитал
сирник — нар. Сирна неделя, неделята преди Велики пости
сколасвам — нар. (тур.) Успявам, свършвам навреме
скорбя — Скърбя
скудост — книж., остар. Бедност, липса
словесие — книж. остар. Титла на учен човек или писател
словесний — Писател, книжовник
сметание — Сметка, план
снабжен — (рус.) Снабден
сопределен — (рус.) Съседен, пограничен
сотвориш — Ще сътвориш
сохраня — ц. слав. Опазя, запазя, спася
сочаница — диал. Зелев сок
спеша — (рус.) Бързам
списвам — остар. Съчинявам, пиша, написвам
списател — остар. Писател
спицерия — остар. (ит.) Аптека
спомоществовател — остар. Учредител
средопостница — нар., остар. Средната неделя на Велики пост
стопа — ц. слав. Стъпка, стъпало, диря
стотилница — диал. Съд за течност, побиращ 100 драма
стяжал — (рус.) Натрупал, насъбрал (като богатство)
субаша — остар. (тур.) Полицейски началник
счет — (рус.) Сметка
съем — (рус.) Сваляне, снемане (тук в см. на отпечатък)
сълба — диал. Стълба
съм в дрехи — диал. Болен съм на легло
сюктисам — диал. (тур.) Оправям нещо заплетено
сюргюн — остар. (тур.) Заточение, изгнание
сякам — диал. Мисля, смятам

Т

таблици букви — остар. Буквари
таватур — диал. (тур.) Глъчка, мълва
тавлим — диал. (тур.) Угоен, отгледан добитък
тадес, тъдяс — диал. Тук, наоколо
таклит — (тур.) Подражание, имитиране
тарафлък — остар. (тур.) Привърженичество, привързаност
тебегюн — вер. (тур.) тевехюн: Подозрение
тембих — остар. (тур.) Предупреждение, предизвестие
терекия — остар. (тур.) Пристрастен
терпиш — Търпиш
тескере — остар. (тур.) Паспорт, открит лист
техлис — (тур.) Опасност, опасен
тисяща — книж., остар. Хиляда; хилядарка
токо — диал. Само, току
томително — книж., остар. Мъчително
топал — диал. (тур.) Куц

У

убаюкан — (рус.) Приспан, омаян
убил пукала — диал. Умрял
уваря — диал. Сваря, заваря, пристигна навреме
угаждам — диал. Усещам, предчувствувам
угрожавам — (рус.) Заплашвам, застрашавам
удаление — остар. Отдалечаване
удалско — (рус.) Смело, храбро
удел — книж., остар. Дял, съдба
удовля — диал. Удовлетворя, задоволя
узун-узадие — диал. (тур.) Широк и дълъг
уйдурма — разг. (тур.) Нагласа, нещо нагласено, скроено
улита — Отлита
урон — Уронване
усугубяване — книж., остар. Удвояване, увеличаване
усул — диал. (тур.) Леснина, начин, метод
утеснявам — (рус.) Притискам, упреквам, укорявам; притеснявам
уток — Течение на река
ухищрение — книж., остар. Хитрина, изхитряне
ухлебнат — диал. Усмихнат
ухрабно — диал. Пагубно

Ф

фаловам се — диал. Хваля се
фандак — диал. (тур.) Кичур, валмо (памук, вълна)

филибелий — остар. (тур.) Пловдивчани
фистан — разг. (тур.) Женска пола

Х

хабер — разг. (тур.) Известие, новина
хак — нар. (тур.) Заплата
харосам — диал. (гр.) Успявам, преуспявам, виждам добро
хатър — разг. (тур.) Зачитане, уважение
хекимин — остар. (тур.) Лекар
хесап — разг. (тур.) Сметка
хисе — (тур.) Чувство, усет, предчувствие
хотя — (рус.) Макар
худородно — книж., остар. Не благородно, с долен произход
хулус — (тур.) Искрен, сърдечен

Ц

цванц — остар. (нем.) Австрийска сребърна монета
целисходен — Целесъобразен, подходящ

Ч

чааре — остар. (тур.) Цяр, лек, лекарство
чалащисвам (се) — диал. (тур.) Трудя се усърдно, залягам
чарка-фелек — (тур.) 1. Щастие 2. Декоративно цвете
чекендисвам ся — диал. (тур.) Отбягвам, колебая се; въздържам се
челом бию — (рус.) Поклон струвам, кланям се доземи
чет — нар. Брой
чикар — (тур.) Печалба, изгода, интерес
чикмаз сокак — (тур.) Задънена улица
чиня гайрет — диал. (тур.) Правя усилия
чит — (тур.) Проста памучна басма
чок селям — (тур.) Много здраве; здравей
чопорен — (рус.) Надут, важен
чорбаджи такъмъси — тур. Чорбаджийски принадлежности; чорбаджийско съсловие
чорт побери — (рус.) По дяволите, дявол да го вземе
чрезвичайност — (рус.) Необикновеност, извънредност
чурюдисам — (тур.) Заболея, загния
чутен — Прочут, известен

Ш

шапти-опти — (рум.) Седем-осем
шаторно — диал. Което шета, ходи
шашардисам — разг. (тур.) Объркам

шашканлък — разг. (тур.) Необмислена постъпка
шеркет — (тур.) Дружество, компания
шиндилик — диал. (тур.) Засега
шконто — остар. (ит.) Намаление, отстъпка

Щ

щение — остар. Желание

Ю

юшенил — (тур.) Отпуснал се, бездеен, апатичен

Я

яко — ц. слав. Че, защото, тъй че, като
янлъшлък — разг. (тур.) Измама, лъжа
яптардисам — диал. (тур.) Поръчам нещо да направят
яр — диал. (тур.) Стръмен бряг

СЪДЪРЖАНИЕ

ПИСМА

1. **До Цвятко Недев** (Габрово) — Севлиево, 31 януари 1847 7
2. (Габрово) — Севлиево, 15 февруари, 1847 . 8
3. Обявление, Севлиево, 1847 10
4. (Габрово) — Севлиево, 1 март, 1847 . . 11
5. (Габрово) — Севлиево, 29 март 1847 . . 13
6. (Габрово) — Ловеч, 27 декември 1847 . . 14
7. (Габрово) — Севлиево, 1847 15
8. (Габрово) — Севлиево, 1847 16
9. (Габрово) — Трявна, 26 октомври 1850 . 17
10. (Габрово) — Трявна, 3 декември 1851 . . 18
11. (Габрово) — Трявна, 10 януари 1852 . . 19
12. (Габрово) — Трявна, 20 януари 1852 . . 19
13. (Габрово) — Трявна,8 февруари 1852 . . 20
14. (Габрово) — Трявна, 10 февруари 1852 . 21
15. (Габрово) — Трявна, 3 март 1852 . . . 22
16. (Габрово) — Трявна, март 1852 . . . 23
17. (Габрово) — Трявна, 4 март 1853 . . . 24
18. (Габрово) — Трявна, 21 април 1852 . . 25
19. (Габрово) — Трявна, 28 април 1853 . . 26
20. (Габрово) — Трявна, 30 април 1853 . . 27
21. (Габрово) — Трявна, 6 август 1853 . . . 28
22. (Габрово) — Трявна, 1853 29
23. (Габрово) — Трявна, 20 февруари 1856 . 30
24. (Габрово) — Трявна, 26 октомври 1856 . 31
25. (Габрово) — Цариград, 8 март 1865 . . 32
26. (Габрово) — Цариград, 4 октомври 1865 . 33

28. (Габрово) — Габрово, 16 февруари 1866 36
29. (Одеса) — Цариград, 2 август 1866 . . 37
30. (Габрово) — Цариград, 1866 41
31. (Габрово) — Трявна, 27 юли 1881 . . . 41
32. **До Тодор Димитракев** (Враца) — Трявна, 1 ноември 1848 42
33. **До Иван Андреев Богоров** (Цариград) — Трявна, 1849 43
34. **До Иван Момчилов** (Елена) — Трявна, 1849 44
35. **До Хаджи Иванчо Казасов** (Трявна) — Ловеч, 4 февруари 1849 45
36. **До Добри Чинтулов** (Сливен) — Трявна, 1850 47
37. **До Спиридон** (Трявна) 1850 48
38. **До Никола Михайловски** (Елена) — Трявна, 1850 49
39. (Търново) — Ески Джумая, 14 февруари 1863 50
40. (Цариград) — Джумая, 3 юни 1863 . . . 51
41. (Търново) — Цариград, 26—27 април 1864 54
42. (Търново) — Цариград, 11 май 1864 . . 55
43. (Търново) — Цариград, 17 август 1864 . . 57
44. **До Маринчо Петров** (Плевен) — Трявна, 1850 57
45. **До Никола Коев Б.** (Търново или Елена) — Трявна, 4 ноември 1850 60
46. **До Пантелей Х. Георгиев Кисимов** (Търново) — Трявна, 22 ноември 1850 62
47. **До Отец Теодосий и брат му Кесарий** (Цариград) — Трявна, 7 април 1851 . . . 63
48. **До Александър Екзарх** (Цариград) — Трявна, 9 февруари 1852 64
49. Търново, 5 март 1879 65
50. **До Никола Палаузов** (Одеса) — Трявна, 31 май 1852 71
51. (Одеса) — Трявна, 15 декември 1852 . . 74
52. (Одеса) — Трявна, 21 март 1853 76
53. (Одеса) — Цариград, 19 януари 1865 . . 79
54. (Одеса) — Цариград, 2 май 1865 . . . 83
55. (Одеса) — Габрово, 11 януари 1866 . . . 90
56. (Одеса) — Цариград, 5 юли 1866 . . . 91

58. **До Кънчо Генков** (Трявна) — Трявна, 25 ноември 1856 94
59. **До Никола Попвасилев Златарски** (Търново) — Цариград, 3 февруари 1857 . . . 95
60. (Търново) — Цариград, февруари 1857 . 96
61. (Търново) — Цариград, 1 април 1857 . . 97
62. (Търново) — Цариград, 15 април 1857 . 97
63. (Търново) — Цариград, 5 май 1857 . . . 98
64. (Търново) — Цариград, 24 юни 1857 . . 100
65. (Търново) — Цариград, 8 юли 1857 . . . 102
66. (Търново) — Цариград, 24 юли 1857 . . 103
67. (Търново) — Трявна, 2 август 1857 . . . 106
68. (Търново) — Цариград, 7 август 1857 . . 107
69. (Търново) — Цариград, 14 август 1857 . . 108
70. (Търново) — Трявна, 3 септември 1857 . 111
71. (Търново) — Цариград, 28 септември 1857 112
72. (Търново) — Цариград, септември 1857 . 114
73. (Търново) — Цариград, 2 октомври 1857 118
74. (Търново) — Цариград, октомври 1857 . 120
75. (Търново) — Цариград, 15 октомври 1857 . 122
76. (Търново) — Цариград, 9 декември 1857 124
77. **До Неофит Рилски** (Рилския манастир) — Цариград, 7 март 1858 126
78. **До Христо П. Тъпчилещов** (Цариград) — Търново, 6 май 1858 127
79. **До всички тревненци от селото и колибите,** Трявна, 1858 129
80. **До Тодор С. Бурмов** (Търново) — Търново, 30 юли 1859 130
81. **До неизвестно лице** (Търново) — от Ески Джумая, 9 юни 1863 132
82. **До Янко Х. Бърнев,** Ловеч — Ески Джумая, 9 август 1863 134
83. (Ески джумая) — Габрово, 5 януари 1866 136
84. **До Ирина Славейкова** (Трявна) — Цариград, 3 август 1864 138
85. (Трявна) — Цариград, 4 януари 1865 . . 139
86. (Трявна) — Цариград, 22 март 1865 . . 140
87. (Трявна) — Цариград, 29 март 1865 . . 142
88. (Трявна) — Цариград, 26 април 1865 . . 143
89. (Трявна) — Цариград, 7 януари 1868 . . 144
90. (Кюстендил) — София, 10 юли 1887 . . 145

91. **До Тотьо Х. Икономов** (Трявна) — Трявна, 20 октомври 1864 146
92. (Трявна) — Цариград, 23 юни 1875 . . 146
93. (Трявна) — Цариград, 28 юли 1875 . . . 148
94. (Трявна) — Цариград, 28 юли 1875 . . 149
95. (Трявна) — Цариград, 1 септември 1875 150
96. (Трявна) — Цариград, 10 ноември 1875 . 151
97. (Трявна) — Стара Загора, 27 юни 1876 . 152
98. (Трявна) — Стара Загора, 14 юли 1876 . 153
99. (Трявна) — Стара Загора, 28 юли 1876 . 155
100. (Трявна) — Стара Загора, 4 август 1876 . 156
101 (Трявна) — Търново, 2 април 1879 . . . 157
102. (Трявна) — София, 7 март 1885 158
103. (Трявна) — София, 7 и 10 април 1887 . . 159
104. (Трявна) — София, 22 май 1887 162
105. (Трявна) — София, 24 май 1877 165
106. **До Поп Константин (Койчо) Витанов** (Лясковския манастир) — Трявна, 19 февруари 1852 167
107. (Трявна) — Цариград, 25 януари 1865 . 169
108. (Трявна) — Цариград, 18 април 1866 . . 171
109. **До Райко Иванчов** (Трявна) — Цариград, 29 март 1865 173
110. (Трявна) — Цариград, 16 май 1865 . . 174
111. **До Илия Шиваров** (Търново) — Цариград, 13 февруари 1867 176
112. (Трявна) — Цариград, 28 май 1868 . . . 177
113. (Трявна) — Цариград, 3 юни 1868 . . . 178
114. (Трявна) — Цариград, юли 1868 . . . 179
115. **Издателство и книгопродавница Момчилов, Славейков и съдружие** (Търново) — Търново, 11 май 1868 181
116. **До Георги Груев** (Цариград) — Цариград, 17 септември 1868 184
117. (Цариград) — (Орта Кюю), 8 април 1869 185
118. (Цариград) — Цариград, 1869 185
119. (Цариград) — Цариград, Одун Капия, 26 февруари 1871 186
120. (Цариград) — Цариград, Балат, 20 април 1871 187
121. (Цариград) — Цариград, Одун капия, началото на 1872 188
122. (Цариград) — Солун, 5 март 1874 . . . 188

123. (Цариград) — Цариград, 25 април 1874 189
124. (Цариград) — Цариград, Одун капия, 24 декември 1874 190
125. (Цариград) — Цариград, Балат, 8 януари 1875 191
126. (Цариград) — Цариград, 14 януари 1875 192
127. (Цариград) — Цариград, 10 март 1875 . . 193
128. (Цариград) — Цариград, Агопиян хан, 20 март 1875 194
129. (Цариград) — Цариград, Фенер, 1 април 1875 195
130. (Цариград) — Цариград, Фенер, 9 април 1875 196
131. (Цариград) — Цариград, Фенер, 24 април 1875 196
132. (Цариград) — Цариград, Фенер, 30 април 1875 197
133. (Цариград) — Цариград, Фенер, 1—6 май 1875 198
134. (Цариград) — Цариград, Фенер, 6 май 1875 200
135. (Цариград) — Цариград, Фенер, 7 май 1875 201
136. (Цариград) — Цариград, Фенер, 8 май 1875 201
137. (Цариград) — Цариград, Агопиян хан, 10 май 1875 202
138. (Цариград) — Цариград, Бал капан, 12 май 1875 203
139. (Цариград) — Цариград, Фенер, 22 юли 1875 204
140. (Цариград) — Цариград, 26 юли 1875 . . 205
141. (Цариград) — Цариград, Балкапан, 8 август 1875 207
142. (Цариград) — Цариград, 31 август 1875 207
143. (Цариград) — Стара Загора, 23 юни 1876 208
144. (Цариград) — Стара Загора, 27 юни 1876 210
145. (Пловдив) — Одрин, 11 септември 1878 . 211
146. (Пловдив) — Одрин, 11 септември 1878 . 212
147. (Пловдив) — Одрин, 13 септември 1878 . 217
148. **До Тодор Икономов** (Тулча) — Цариград, 31 май 1870 219
149. **До Нил Попов** (Москва) — Цариград, 12 юли 1870 221

150. **До Българското читалище** (Цариград) — Цариград, 3 януари 1872 222
151. **До Българското читалище** (Цариград) — Цариград, 14 ноември 1872 224
152. **До Иван Славейков** (Цариград) — Стара Загора, 9 февруари, 1876 226
153. (Цариград) — Стара Загора, 6 март 1876 227
154. (Цариград) — Стара Загора, 31 март 1876 228
155. (Цариград) — Стара Загора, 25 април 1876 229
156. (Цариград) — Стара Загора, 9 май 1876 231
157. (Цариград) — Стара Загора, 1 август 1876 232
158. (Цариград) — Трявна, 20 август 1876 . . 233
159. (Цариград) — Стара Загора, 26 септември 1876 236
160. (Цариград) — Стара Загора, 5 декември 1876 238
161. (Цариград) — Стара Загора, 2 януари 1877 243
162. (Цариград) — Стара Загора, 12 януари 1877 246
163. (Цариград) — Стара Загора, 13 февруари 1877 247
164. (Цариград) — Стара Загора, 3 април 1877 251
165. (Цариград) — Трявна, 31 октомври 1877 251
166. (Цариград) — Одрин, февруари 1878 . . 253
167. (Цариград) — Цариград, Сиркеджи скеля, 7 юни 1878 255
168. (Цариград) — Сливен, 30 юни 1878 . . 256
169. (Сливен) — Търново, 16 март 1879 . . . 259
170. (Сливен) — Търново, 31 март 1879 . . . 260
171. (Сливен) — Търново, април 1879 . . . 262
172. (Търново) — София, 15 декември 1879 . 263
173. (Търново) — София, 2 и 31 януари 1880 . 264
174. (Търново) — София, 13 януари 1880 . . 266
175. (Букурещ) — София, 3 януари 1881 . . 267
176. (Цариград) — Трявна, 3 септември 1881 272
177. (Цариград) — София, 12 юни 1887 . . . 277
178. (Цариград) — София, 22 юни 1887 . . . 279
179. **До Екзарх Антим I** (Цариград) — Цариград, 1872 280
180. **До Григорий Доростоло-Червенски** (Цариград) — Цариград, юли, 1872 . . . 284
181. **До Никола Хр. Тъпчилещов** (Цариград) — Цариград, 15 ноември 1872 286

23 февруари 1872 287
183. **До Стоян Чомаков** (Цариград) — Цариград, 27 април 1875 288
184. (Цариград) — Цариград, 1875 288
185. (Цариград) — Цариград, 1875 289
186. **До Христо Г. Данов** (Пловдив) — Цариград, 14 октомври 1875 290
187. **До Тодор Пеев** (Браила) — Стара Загора, 15 февруари 1876 292
188. (Браила) — Стара Загора, 15 февруари 1876 293
189. **До Рачо, Райко и Христо Славейкови** (Николаев) — Стара Загора, 7 ноември 1876 294
190. **До Рачо Славейков,** Пловдив, 9 октомври 1881 299
191. (Кишенев) — София, 28 февруари 1888 . 301
192. (Кишинев) — София, 9 октомври 1888 . 302
193. (Кишинев) — София, 25 януари 1893 . . 304
194. **До Кметството** (Търново) — Търново, 1877 . . 306
195. **До Архимандрит Йосиф** (Екзарх Йосиф) (Цариград) — Одрин, 20 август, 1874 . . 307
196. (Цариград) — Одрин, 24 август, 1874 . . 309
197. (Цариград) — Одрин, 26 август 1874 . . 312
198. (Цариград) — Одрин, 1874 314
199. (Цариград) — Стара Загора, 1 май 1877 . 318
200. (Цариград) — София, 15 юли 1887 . . . 321
201. **До Владимир Ал. Черкаски** (Търново), 28 юни 1877 323
202. **До Слав. . .** (Стара Загора) — Казанлък, 23 март 1878 324
203. **До Иван Райков** (Трявна) — Сливен, 13 април 1878 327
204. (Трявна) — София, 1 април 1887 . . . 328
205. **До Иван Ст. Иванов** (Пловдив) — Казанлък, март 1878 330
206. **До семейството на поета** (Сливен) — Търново, 28 февруари 1879 331
207. **До Драган Цанков** (София) — Трявна, 1880 332
208. **До министъра на народната просвета,** Трявна, края на 1881 333
209. **До Марин Дринов** (София) — Трявна, края на август 1881 335

210. (София) — Пловдив, 1881
211. **До Григор Начович** (София) — (Пловдив), 1881 338
212. **До Кирияк Цанков** (Букурещ) — София, януари 1881 341
213. **До Константин Иречек** (София) — Трявна, 20 юли 1881 342
214. (София) — Габрово, 8 август 1881 . . . 346
215. (София) — Пловдив, 1882 347
216. (Виена) — Виена, 8 август 1886 . . . 349
217. **До Спас Вацов** (София) — Трявна, 25 юли 1881 349
218. (София) — София, 21 януари 1882 . . . 353
219. (София) — Пловдив, 26 март 1884 . . . 354
220. **До Константин Стоилов** (София) — София, 28 април 1881 356
221. **Стоян Маринов** (Търново) — Трявна, 2 септември 1881 356
222. **До Михаил Ал. Домонтович** (София) — София, 27 април 1881 358
223. **До д-р Димитър Моллов** (София) — Пловдив, 1881 359
224. **До Стефан Стамболов** (Търново) — Пловдив, 1881 359
225. (София) — София, 1886 360
226. (София) — София, 20 декември 1886 . . 362
227. (София) — София, 1887 363
228. **Министерството на просветата** (Пловдив) — Пловдив 1882 364
229. **До министъра на просветата** (София) — София, януари 1884 366
230. София, 4 март 1886 368
231. **До председателя на постоянния комитет** (Пловдив), Пловдив — 1882 369
232. **До Леонид Николаевич Соболев** (София) — Пловдив, 20 юни 1882 370
233. **До редактора на в. «Съединение»**, («Пловдив»), Пловдив, юни 1883 377
234. **До редактора на в. «Южна България»** (Георги Бенев), (Пловдив)—Пловдив, 26 юли 1883 381
235. **До Петър Матеев** (Пловдив) — (Пловдив), ловдив, 26 февруари, 1883 385
236. (Пловдив) — Пловдив, 3 март 1883 . . . 386

237. **До Никола Пашич** (София) — Пловдив, 1883 387
238. **До Христо Славейков** (Лиеж) — София, 1884 387
239. (Варна) — София, 13 май 1888 391
240. **До Захари Стоянов** (Пловдив) — София, 6 септември 1885 393
241. **До Регентите (Стамболов, Каравелов, Муткуров)**, София, март 1887 393
242. **До представителите на Великото народно събрание** (отворено писмо), (Търново) — София, 20 юни 1887 395
243. **До избирателите** (София) — София, септември 1887 403
244. **До министър-председателя и м-р на вътрешните работи д-р В. Радославов**, София, 1887 405
245. **До Емануил Богориди** (Яш) — София, 1887 407
246. **До Пенка Славейкова** (Цариград) — София, 9 март 1887 408
247. **До Фердинанд Кобургготски** — Одеса, 24 септември 1887 410
248. (София) — София, септември 1887 . . . 412
249. (София) — София, 7 октомври 1887 . . 415
250. (София) — София, 27 ноември 1887 . . 416
251. **До министъра на финансите** (София) — Пловдив, 1882 419
252. София, 25 ноември 1890 421
253. **До Министерския съвет** (София) — София, 1893 422
254. **До почитаемото народно събрание**, (София)— София, 19 януари 1885 423

Бележки 425
Азбучен показалец 530
Речник 588

ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ

СЪЧИНЕНИЯ

Том осми

Редактор Светла Гюрова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Олга Паскалева
Техн. редактор Виолета Кръстева
Коректор Мария Йорданова

Формат 32/84/108; тираж 20 113 екз.; печатни коли 38,50; издателски коли 32,84; уик 32,97; л.г. VII/32; изд. № 5833; поръчка № 138/1982 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 30. IV. 1982 г; излиза от печат на 30. XI. 1982 година.
цена: 4,29 лв.
Код 15 $\frac{9536172611}{5506-49-82}$

ДПК «ДИМИТЪР БЛАГОЕВ» СОФИЯ